

4/6

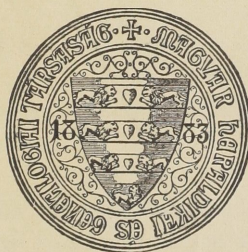
TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

HUSZONHETEDIK KÖTET.

1909-İK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIX.

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

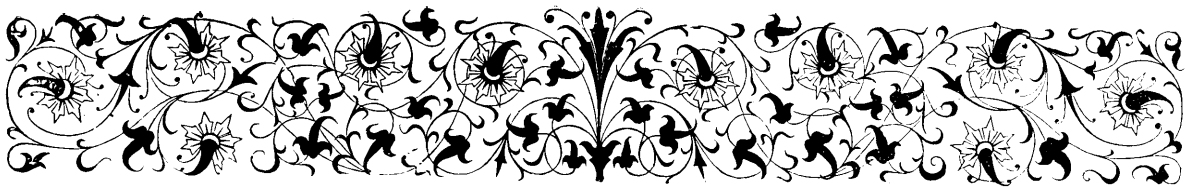
	Lap
ÁLDÁSY ANTAL Campanellis János címereslevele 1526-ból (<i>Színes címerképpel</i>)	172
BALOGH GYULA A Himfi, Aracsai és Neszelei-családok	30
BARABÁS SAMU Bertalan modrusi comes	145
BAÝ ILONA Adalék a Nagyréti Darvas család genealogiájához	174
BENKÓ JÓZSEF Az Inárcsi Farkas család Árpádkori ősei	127
DARÓCZY ZOLTÁN Gutkeled nembeli Kozma utódai	33
— — — — — Néhány újabb adat a Karcsayak leszármazásához	83
— — — — — Adatok néhány dunántúli család leszármazásához	135
Dr. DÖRY FERENCZ A Kisjeszeni Jeszenszky család címereslevele. (<i>Színes címerképpel</i>)	28
GHYCZY PÁL Adatok a pajzskorona és a rangjelző korona fejlődésének történetéhez. (<i>Négy szövegközi ábrával.</i>)	14
— — — — — Nagyjeszeni Jeszenszky István címer-albuma 1593—1620.	123
GYÁRFÁS TIHAMÉR Címereslevelek Brassó város levéltárában. (<i>Két közlemény, egy színes címerképpel és nyolcz szövegközi rajzzal</i>)	103, 150
HOLUB JÓZSEF A Kisasszonyfalvi Istvánffy-család. (<i>Két pecsét rajzzal.</i>)	112
HORVÁTH SÁNDOR Tarpa város címeres- és kiváltságlevele II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől. (<i>Egy melléklettel.</i>)	77
— — — — — Báttaszéki Bornemissza János és Széký Máté címeres nemes levele 1555-ből. (<i>Egy címerrajzzal</i>)	175
KARÁCSONYI JÁNOS A Szent-István anyjáról szóló adatok új megrostálása	1
KÁLLAY ÜBUL Aborgáta	84
— — — — — Ádám lengyel jövevény és királyi tisztviselő utódai	84
— — — — — Barloc nem Barcz!	35
— — — — — Várday Aladár és a Barlafiak pörének időpontja	33
KEMÉNY LAJOS Beszélő címer	137
KISS BÁLINT A Tordaiak	98
BORZOVAI Dr. NAGY OTTÓ A Borzovai Nagy-család. (<i>Egy címerképpel.</i>)	56
PÓR ANTAL Macska Domokos királyi kardhordó, erdélyi alvajda 1357	130
— — — — — Pecséttani apróságok. (<i>Tíz pecsétképpel.</i>)	49
— — — — — Szécsényi Tamás gyermekei	84
PUKY ANDOR A Szentléleki Giczey családról	132
Dr. REISZIG EDE A Kováriak	160
SÜRÖS PONGRÁCZ A Vaja nemről	136
— — — — — Zermegh János bővített címereslevele	81
BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ Ki volt Széchényi Tamás első felesége?	32
— — — — — Oklevéltani apróságok	179
TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ A Szapolyai-család eredetéről	137
Dr. VASS MIKLÓS A Homoród-szentpáli Kornis-család	17
Dr. WERTNER MÓR Három válasz	177
ifj. Gr. Z. N. Újabb adatok a Zichy-család őseiről	79
* * * Újabb címereslevelek a M. N. Múzeum levéltárában	183

II. Kisebb rovatok.

	Lap
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései 36, 42, 85, 185	185
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908. évi működéséről. Dr. ÁLDÁSY ANTAL társulati titkártól... ..	38
THALY KÁLMÁN †	139
SZÉLL FARKAS †	186
<i>Szakirodalom.</i> Görgy Albert, A topporci és görgői Görgy nemzetség történetéből. Ism. <i>Sárközy Imre</i> ...	46
Adatok az egri egyházmegye történelméhez. IV. kötet. Ism. <i>B. Sz. L.</i> ...	46
Museumskunde 1908. Ism. —y.	48
Rüdny Béla, A Zsámbokréthyak. Ism. <i>Jakubovich Emil</i>	58
Genealogiai füzetek. IV évf. Ism. <i>Bevilaga Béla</i>	88
Benkó Imre, Nemes családok Nagykőrösön 1848. előtt. Ism. <i>Sulica Szilárd</i>	89
Rexa Dezső, A törvényhatósági levéltárak czímeres levelei. Horváth Sándor, A vármegyei levéltárak felülvizsgált czímeres nemes leveleinek jegyzéke. Ism. —y.—l.	99 93.
Posse Otto, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751—1806. I. Band. Ism. —y. ...	96
Verein zur Begründung und Erhaltung einer Zentralstelle für deutsche Personen- und Familien- geschichte... ..	96
Europäische Wappensammlung	96
A pannonhalmi Szent-Benedek rend története. V kötet. Ism. <i>B. Sz. L.</i>	142
Gárdonyi Albert, A Péchujfalusi Péchy család levéltári lajstroma. Ism. <i>B. Sz. L.</i> ...	142
Rüdny Béla, A Csermenyek. Ism. <i>Jakubovich Emil</i>	142
Jahrbuch der K. k. Herald. Gesellschaft «Adler.» 1909. Ism. —y.	143
Erdélyi László, A tihanyi apátság kritikus oklevelei. Ism. <i>Dr. Döry Ferencz</i>	186
Forgon Mihály, Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Ism. <i>B. Sz. L.</i>	189
Palatinus József, Békésvármegyei nemes családok története I. Ism. —y.	190
Sándor Imre, Czímerlevelek. I. Ism. <i>Áldásy Antal</i>	190
Andretzky József, Baranyavármegye nemes családai. Ism. * * *	191
Heydenreich, Familiengeschichtliche Quellenkunde. Ism. —l. —y.	192
* * *	
Kérelem	48
Ertesítés	192

Melléklet.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908-ban. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai) I—VIII

A SZENT-ISTVÁN ANYJÁRÓL SZÓLÓ ADATOK UJ MEGROSTÁLÁSA.

Nem hangulatkeltésre volt szánva Nagy Géza azon tévedésének megállapítása, hogy ő «Szent István családi összeköttetései» dolgozatának megírásakor a lengyel kutforrásokot figyelmen kívül hagyta! Arra volt az szánva, hogy Nagy Géza ur Deák Ferencz ismert hasonlata szerint, ha elhibázta az attila begombolását, kezdje újból, mert máskülönben rajta lehet ugyan az attilla, de mindig rosszul áll.

Nagy Géza azonban helyett úgy tesz, mint a ki megbotlik valami köbe és akkor nem magát, hanem azt a követ okolja és azt veregeti.

Tagadja Nagy Géza a lengyel kutforrások azon állítását, hogy Szent István anyja lengyel fejedelemléány volt, mert a) a lengyel kutforrások nem régiebbek Béla király Névtelen jegyzőjénél, b) mert a magyar nemzeti hagyományok nagyobb biztosítékokat nyujtanak Szent István anyja eredetéről; s mert c) az egykorú írók semmit sem tudnak ezen lengyel rokonságról.

A) Nagyon téved azonban bár ki is, ha azt hiszi, hogy én a lengyel kutforrások tudósításának azért adtam hitelt, mert régibb a Névtelen jegyzőnél. Semmi esetre sem! Mert kortársak-e a 973—997-iki eseményekre akár a Névtelen jegyző, akár a kamenczi és a heinrichowi évkönyvek írói? Dehogy! Három századdal később éltek. Mihelyt nem voltak kortársak, akkor hitelük nem attól függ, 1—2 századdal több vagy kevesebb választja el őket az esemény idejétől, hanem attól, minő kutforrásokat használtak. Budai Ferencz egy századdal régibb író mint Pauler Gyula és mégis tévedett azon állításával, hogy Predszlava volt Kálmán király második felesége; ellenben Pauler nem tévedett, mert jobb, biztosabb kutforrásokat használt, mint

Budai. Még nagyobb korkülönbség van Verbőczy István és Fraknói Vilmos között. Verbőczy három századdal előbb élt és mégis a magyar királyok főpapi kinevezőjogának történetét Fraknói jobban tudja, mert hisz ő eredeti oklevelekből dolgozott, Verbőczy pedig hallomásból, fél-századra is alig emlékező tanuktól.

Száz meg száz ilyen esetet lehetne felhozni, de teljesen fölösleges. Fölösleges pedig azért, mert az ilyen jóhiszemű történetírók hasonlata nem illik a Névtelen jegyző és a lengyel kutforrások viszonyára.

A Névtelen jegyző ugyanis nem történetíró, hanem költő. A lengyel évkönyv-író pedig egyszerű tudósító. Olyan körülbelül a viszony köztük, mint Jókai Mór és Szeremlei Sámuel. Mind a ketten éltek az 1848—49-iki szabadságharc idején, de Jókai idősebb volt, tevékenyebb részt vett a mozgalmakban, irt is eleget a Csataképekben, vagy a Kőszivü ember fiaiban és más regényeiben a szabadságharc mozgalmairól. Szeremlei pedig összeállította «Magyarország krónikáját az 1848—49-iki forradalom idejéről» lehetőleg hivatalos adatokból és szemtanúk vallomásaiból. (Pest 1867). Már most nem furcsa volna, ha valaki Jókai regényének, vagy fellengző leírásának több hitelt adna, mint Szeremlei egyszerű krónikájának?!

Mi egykorú érdektelen tudósítók feljegyzéseiből tudjuk, hogy a Névtelen jegyzőnek mindjárt kiinduló pontja óriási tévedés. Nem azért jöttek ki a magyarok ősi hazájukból, mert ott már a nép sokasága miatt el nem fértek, hanem mert kiűzték őket. Vegyük ehhez a Szerencs, Munkács, Szekcső, Lapincs stb. szerencsétlen névmagyarázatokat, vegyük hozzá, hogy

Szventepolk birodalmáról semmit sem tud, hanem Nyitra környékét a cseh herceg birtokának mond a s mindjárt tisztában lehetünk arról, hogy költővel állunk szemben, a ki a történeti igazsággal épen nem törődik. Nem hangoztatjuk tehát eléggé Pauler Gyula figyelmeztetését: «A Névtelen jegyző műve $\frac{1}{10}$ részének nem hihetünk». $\frac{1}{10}$ -nek is csak kötve higyjünk, csupán akkor, ha máshonnan is igazolható.

De még az sem bizonyos, hogy a Névtelen jegyző régibb volna azon feljegyzéseknél, a melyekből a kamenczi és heinrichowi évkönyv-írók merítették.

1873-ban egyszerre két mű jelent meg a lengyel évkönyvekről. Az egyiket német, a másikat lengyel tudós írta. A német Zeissberg: «Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters» (Leipzig 1873.) azt állítja a kamenczi évkönyvekről: «Die Annalen sind von einer Hand aus dem Anfang des 13. Jahrhunderts eingetragen». Majd alább «Da er (der Verfasser unserer Annalen) Kaiser Heinrich und dessen Gemahlin Heilige nannt, so sind die Annalen, wofern die letzte Notiz nicht auf Rechnung des Schreibers von Kamenz zu stehen kommt, erst nach 1204 geschrieben». ¹ Tehát maga az évkönyvek szerkesztője 1204 előtt élhetett, csak a másoló írta 1204 után, de mindenesetre a XIII. század elején.

Smolka Szaniszló, a jeles lengyel történetirő ugyanezen eredményre jutott: «Die Handschrift stammt aus dem Anfange des XIII. Jahrhunderts; abgesehen aber von zwei am Ende verzeichneten auf Bischofwechsel in Krakau in den Jahren 1142 und 1165 bezüglichen Nachrichten, hören die mit einander zusammenhängender Notizen mit dem Jahre 1104 auf.» ² Másut azt írja Smolka: «Das zeitälteste polnische Annalenfragment, die Ann. Camenzes, enthält eine Andenkung darauf, dass es spätestens gegen das Ende des XII. Jahrhunderts in Polen eine annalenartige Aufzeichnung gegeben hat. Da aber die Ann. Camenzenses schon gleich am Anfange des XIII. Jahrhunderts geschrieben wurden, so muss die Vorlage wenigstens um einigen Jahren jünger gewesen sein.» ³

¹ i. m. 38.

² Polnische Annalen bis zum Anfange des vierzehnten Jahrhunderts. Lemberg 1873. 10.

³ U. o. 61—62. 11.

Itt van tehát két olyan avatott tudós, a kiknek a mi vitánkról nem is lehetett tudomása és mégis magáról a kamenczi évkönyvek kéziratáról világosan bizonyítják, hogy az a XIII. század elején íratott. Tehát ha már e kézirat megvolt a XIII. század elején, a benne foglalt eseményeket a XIII. század elején, vagy még előbb kellett feljegyezni.

Felfedez ugyan Nagy Géza olyan jelet, a mely szerint a kamenczi évkönyvek csak 1253 után irathattak volna, de a két tudós megállapítását ez sem rontja le. Nagy Géza szerint 1253 után írták volna e könyveket, mert az 1079-ben megölt krakai püspököt «sanctus Stanislaus»-nak írja, már pedig Szaniszlót csak 1253-ban iktatta IV. Incze pápa a szentek sorába. Csak-hogy a középkorban 1161 előtt volt úgynevezett egyszerű, csupán egy országra szóló szentté avatás is, s az illető ország oklevelei, évkönyvei sok olyan embert szentnek írnak, a kit az apostoli szék csak nagyon későn jelentett ki az egész keresztény világon tisztelendő szentnek. ¹ Furcsa volna, ha Nagy Géza minden magyar oklevelet, évkönyvet, történeti művet 1686 után keltezettnek írta, mert a pápai szék csak ekkor iktatta Szent-Istvánt a szentek sorába. A lengyelek már a XII. században szentnek nevezték Szaniszlót s csak később 1253-ban kérték ehhez az apostoli szék jóváhagyását. Ettől tehát a kamenczi évkönyveket bátran írhatták és írták is a XIII. század elején.

Ellenben mit mond a palaeographiai tudomány a Névtelen jegyző kéziratáról? Elég lesz erre nézve Fejérpataky László, legjelesebb palaeographusunk nyilatkozatát idézni: «Az írás határozottan a XIII. század második feléé, a betűk a minuta erecta írásnak e században szokásos törött formáit mutatják;» «a codex nem mondható gondos másoló munkájának, mert hogy másolat, azt mutatja az írás kora és a benne, kivált a tulajdonnevekben előjövő számos hiba; legkétségtelenebbül pedig a kézirat 23a. levelének 17-ik sora, hol a másoló szeme közvetlenül az előtte levő sornak ceperunt szavára tévedt és ezt írta le még egyszer az expugnaverunt helyett», «a mi kéziratunk korát palaeographiai okokból nem lehet korábbra tenni a XIII. század második felénél.» ²

¹ Mátyás Fl. H. H. Fontes D. I. 215—17.

² A magyar honfoglalás kútfoi. 382. 1.

Mihelyt pedig a napjainkra maradt kézirat már csak a XIII. század második feléből származik, mindjárt nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani azt, hogy annak minden egyes tudósítása a XIII. század elejéről való, mert hiszen a mű szerzője akkor élt. A középkori másolók ugyanis nem sokat adtak a szerzői jogra, nem nagyon törték a fejüket az eredeti kézirat hűségés, pontos lemásolásán, hanem, ha nekik úgy tetszett, könnyen kihagytak vagy beletoldottak egyes részeket. E közbetoldások, interpolációk nagy fajai kivált a történeti műveknek, mert ha valamelyik másoló ugyanazon tárgyról talán tudott vagy hallott még valamit, mindjárt beszúrta valahol a régibb szerző művébe, nem törődve azzal, hogy így ebben esetleg ellentmondást vagy ismétlést okoz. Böven ismerttem az ilyen közbetoldásokat, bővítéseket «Hol bővítették ki a Hartvik-legendát először és másodszer» című értekezésemben¹

Anonymus műve sem került ki e sorsot és másolója itt-ott kibővítette. Így mindjárt az előszóban ez a kis vers áll:

Felix igitur Hungaria
Cui sunt dona data varia
Omnibus enim horis
Gaudeat de munere sui literatoris.

Ez már a másoló közbetoldása.

Előzőleg ugyanis a Névtelen jegyző olyan józanul, higgadtan nyilatkozik diákkori munkásságáról, elfoglaltságáról, hogy ilyen ember nem mondhatta már előre boldognak Magyarországot azon ajándékért, melyet neki nyújtani készül.

Világosan látható a betoldás nyoma a IV. fejezetben is. Itt azt olvassuk Álmosról: «*Cum autem ipse Almus pervenisset ad maturam etatem, tunc dudum spiritus sancti erat in eo, licet paganus tamen potentior fuit et sapientior ducibus Scithie. Et omnia negotia regni eo tempore faciebant consilio et auxilio ipsius. Dux autem Almus, dum ad maturam etatem iuventutis pervenisset duxit sibi uxorem in eadem terra.*»

Az, hogy egymásután, csupán 11 szóval választva, kétszer fordul elő ugyanazon mondat «*dum autem ad maturam etatem pervenisset.*» kézzel foghatólag elárulja, hogy itt nem egyet-

len szerzőnek egységes művével van dolgunk, hanem az első mondat tulajdonképpen a másoló közbetoldása, a ki nem törődött vele, hogy így a műben ismétlések fordulnak elő, hogy a mű egysége megbomlik, hanem csak a maga tudományát akarta fitogtatni és a maga, már olyan a milyen tudását is az előtte levő műbe bele szorítani.

Ezt tudván, vizsgáljuk meg Anonymus 24—27. fejezetének viszonyát a többi fejezetekhez! R 24—27. fejezetek szólnak Tuhutum erdélyi kirándulásáról, Gyalu oláh vezér leveréséről és Erdély elfoglalásáról.

Előzőleg a mű 11. fejezetében a szerző azt mesélte a gácsi és ladoméri hercegekkel Álmosnak és vezérének, hogy Magyarország dunántúli része a rómaiaké, a Duna-Tisza köze egész a lengyel és orosz határig Saláné, a Szamos és Maros közt Marót uralkodik, a Maros és Orsova vára közt eső terület pedig Galád bolgár fejedelemé. Nemde feltűnő, hogy itt nem szól a mű szerzője Gyaluról, s Gyalunak erdélyi fejedelemségéről, pedig hát a gácsi és ladoméri fejedelemhez ez lakott volna leközelebb?!

Továbbá a mű 22-ik fejezetében azt mondja a szerző, hogy «*Zobulsu, Thosu et Tuhutum inuito consilio constituerunt, ut meta regni ducis Arpad esset in porta Mezesina. Tunc incole terre iussu eorum portas edificarunt et clausuram magnam de arboribus per confinium regni fecerunt.*»

Ezen józan és az ország történetével, történeti fejlődésével annyira megegyező előadással éles ellentétben áll az egész 24—27. fejezet. Mert ha Szilágyság elfoglalása után mindjárt bement Tuhutum Erdélybe és azt elfoglalta és békésen bírta, akkor minek jelentették volna ki oly ünnepiesen, hogy Árpád országa csak a meszesi kapuig terjed, akkor minek építettek ott mesterséges gyepüket?

De meg maga a mű szerkezete is mutatja, hogy a 24—27. fejezetek az elbeszélés világos, eredeti sorát megbontó közbetoldások. Mert a 23. fejezet így szól: «*Thosu et Zobolsu (necnon Tuhutum) cum vidissent, quio deus dedit eis vicioriam magnam et subiugaverunt domino suo fere plures nationes illius terre, tunc exaltati sunt nimis super habitatores illius terre, et dum ibi nullus inventus esset inimicus, plures*

¹ Századok 1901. 991—108. ll.

die sibi manserunt, donec confinia regni firmaverunt obstaculis firmissimis».

Csatoljuk most ehhez a 28-ik fejezet kezdő szavait. «Tesu vero et Zobolsu adepta victoria reversi sunt ad ducem Arpad subiugando totum populum a fluvio Zomus usque ad Crisium.» Ez teljesen odaillik a 23-ik fejezethez! Szemmel látható tehát, hogy a 23. és 28. fejezetek eredetileg összetartoztak, szorosán egymásután következtek és csak utólag szakította el ezeket erőszakosan a későbbi, 24—27. fejezetekből álló toldás.

Maga Szabolcs és Tas hadjárata is sokkal érthetőbb, logikusabb lesz, ha Tuhutum-ot belőle kihagyjuk, mert akkor nem járnak kétszer a magyar seregek az Omsóernél.

E három jel együttvéve teljes biztosítékot nyújt és nem csalhat.

Nyilvánvaló tehát, hogy a 24—27. fejezetek csak a XIII. század végén élő másolónak közbetoldásai és korántsem a XIII. század elejéről szóló tudósítás. A Tuhutum szó ma Tétenynek vagy Téténynek ejtendő ki, s a XIII. század végén még erősen virágzott a Dunamelléken az ő nemzetsége s ennek egy udvari káplánja lehetett az, a ki a honfoglalásról szóló hőskölteményeiben a többi közé ezt is bele szőtte. Arról azonban elfelejtkezett, hogy a meseszöveget már a 11. fejezetben meg kellett volna kezdenie s a 22. fejezetet is átalakítania!

Azonban épen a 24—27. fejezetek azok, a melyek Szent-István anyjáról beszélnek! Megdől tehát Nagy Géának azon állítása, hogy a lengyel tudósítások nem régiebbek Béla király Névtelen jegyzőjénél, mert kiséül, hogy a Sarolt-féle mese nem is Béla király Névtelen jegyzőjénél, hanem csak annak egyik kései bővítőjénél a XIII. század végén fordul elő. Véleményem szerint e Sarolt-féle mese magva III. Istvánnak Szent Istvánnal való egykori összecsereléséből keletkezett. III. Istvánnak atyja épen úgy (II.) Gyécse volt, mint Szent Istvánnak és a trónért folyt rettentő harcokban nagyon könnyen megtörténhetett, hogy a Tétény — másként Gyula — Zombor nemzetséget III. István megfosztotta erdélyi birtokától.

Rengeteg sokat fáradozik Nagy Géza annak kimutatásán, hogy Lengyelországban tulajdonképpen csak a XIII. század közepe táján kezdtek a magyar nemzet iránt érdeklődni és a Szent-

Istvánra vonatkozó adatok csak akkor kerültek a lengyel évkönyvekbe, a midőn Krakóban és Kalisban három magyar hercegnőnek volt udvara.

De hát ez mind hiába való fáradozás! Egy tekintet Magyarország és Lengyelország XI—XII. századbeli összeköttetéseire mutatja, hogy meg kellett lennie az érdeklődésnek Magyarország iránt az előbbi századokban is, mert hiszen a két nemzet szoros barátságban, uralkodóik pedig családi összeköttetésben állottak. Vagy nem a lengyel fejedelmekhez fordultak segítségért I. Béla és fia a XI. században? Nem hazánkba menekült 1082-ben II. Bogyoszló lengyel király? Nem harcolt-e Szent-László 1094-ben Krakónál a lengyel király és a felkelők kibékítése végett? Nem magyar hadak segítették-e 1107-ben III. Bogyoszló lengyel királyt lázadó testvére ellen? Nem lengyelek avatkoztak-e bele évek hosszú során át a II. Béla és Borisz közt folyt versengésbe? Hogyan lehet tehát állítani, hogy a XI—XII. századbeli lengyel krónikásnak nem volt oka erősen érdeklődni a magyar nemzet iránt?

De meg a kamenczi évkönyvíró egyházi férfi, szerzetes volt! Hogyan ne érdeklődött volna Szent-István iránt, mikor az nem csupán magyar király, hanem Magyarország egyik szentje is volt? Mikor annak csodatévő hirtelnyire elterjedt, hogy 1113-ban maga a lengyel király, III. Bogyoszló, is sirjához zárandokolt?!

Jusson eszünkbe, hogy ha nem is ülték meg Lengyelországban Szent-István ünnepét, az ő életirata, mint kegyes olvasmány a lengyel monostorokban is elterjedt. Már most az ilyen szerzetes, a ki a szentek életéből, egy-egy legenda-gyűjteményből tudott valamit Szent-István érdemeiről, bizonyára még szívesen átveszi az előtte levő régi feljegyzésből az ő születésére vonatkozó adatokat, mert hisz lelki ismerősére vonatkozó ismereteit bővítette azzal!

Nem kell tehát olyan messzire elkalandoznunk. A XIII. század elején élt kamenczi évkönyv-írónak kettős oka is volt, hogy Szent-István édesanyját és születési évét megörökítse.

Hogyan örököltette meg és honnan vette adatait, azt is ki lehet mutatni.

Nagyon jól tette Nagy Géza, hogy a Turul 1907. 136-ban ezen tudósítás mellé oda állította a heinrichowi, a sziléziai évkönyvek, továbbá a lengyel fejedelmek krónikája és a Krasinszki-

évkönyv adatait. Látható ebből, hogyan alakul az egyszerű évkönyvi feljegyzésekből lassan-lassan összefüggő elbeszélés. A heinrichowi évkönyv készítője már beleolvastotta a szövegbe a kamenczi évkönyvek végén álló, évhez kötött száraz adatokat. Vagyis nála az utolsó mondat így hangzik: «genuit Stephanum regem Ungarie anno Domini 975». A sziléziai évkönyvek s a lengyel fejedelmek krónikájának készítője már Szent-Henrik életiratát is olvasta, tehát annak adataival is kibővítik elbeszélésüket és az ellentmondó adatokat összeegyeztetni kísérik. A Krasinszki évkönyv írója már Szent-Cirill és Metód történetét is belekeveri s azonkívül Szent-Adalbert életének ismeretét is fitogtatja.

Világos tehát, hogy a legrövidebb és leg egyszerűbb tudósításnak, a kamenczi évkönyveknek készítője is eredetileg évhez kötött, száraz feljegyzéseknek más adatokkal való egybevetéséből és összeolvasztásából dolgozott. Azt már kimutattam másutt, hogy azon száraz, évhez kötött adatokat a lengyel évkönyvekből, illetőleg azok közvetítésével a prágai évkönyvekből írta ki. A többi adatokra nézve pedig ki kell indulnunk az ő szerzetesi állapotából. Neki ugyanis mint szerzetesnek hivatásánál fogva kellett ismernie a szentek életét, különösen pedig a lengyel vagy a szomszédságokban élt szenteknek életrajzait.

S valóban, ha összehasonlítjuk Szent-Adalbertnek Querfurti Brunótól írt életrajzát, továbbá Hartvik kibővített művét a kamenczi évkönyv tudósításával ilyen eredményre jutunk.

Kamenczi évkönyv.

Quæ cum erat Christiana, virum suum convertit ad fidem Christi.

Kamenczi évkönyv.

Post visionem per beatum Stephanum protomartyrem sibi factam concepit et genuit Stephanum regem Ungariæ.

Querfurti Brunó.

Miserat ad Ungarorum seniorem magnum, imo ad uxorem eius, que totum regnum viri manu tenuit, qua duce erat Christianas coepta. (Pertz: Mon. Germ. S. S. IV. 601. 1.)

Hartvik bővített műve.

«Uxorem eius (Geysæ) iam propinquantem partui tali voluit visione divina gratia consolari. Apparuit namque illi beatus levita et prothomartyr Stephanus, qui eam alloqui taliter cœpit: confide in Domino mulier, et certa esto, quia filium paries meumque nomen illi imponas.» H. H. Fontes Dom. I. 37.)

Ezekből éppen nem következik, hogy a kamenczi évkönyviró a XIII. század második felében élt volna, mert hiszen Szent-Adalbert életiratai 1012-re már mind készen voltak. Hartvik művének kibővítése is megvolt már a XII. század végén, mint kimutattuk s még látni fogjuk.

Egy másik tudósítás egymás mellé állítva így mutat.

Kamenczi évkönyv.

«Anno 1000 presidente Sylvestro secundo sedi apostolicæ Stephanus rex Ungariæ post obitum patris sui Jesse anno quarto misit Adstricum episcopum ad ipsum Sylvestrum pro corona regni petenda. Eodem tempore pro simili negotio premiserat dux Mesco Lampertum, episcopum Cracoviensem, sed dominus papa visione monitus angelica, coronam, quam duci Mesconi preparaverat, transmisit Stephano regi Ungariæ.» (Pertz. Mon. Germ. S. S. XIX. 581. 1.)

Hartvik bővített műve.

«Quarto post patris obitum anno Ascricum pretulem misit ut regio dignaretur ipsum diademate roborare. Eodem forte tempore Misca Poloniorum dux missis nuntiis ad Romanæ sedis antistitem regio postulaverat diademate redimiri. Nocte, qua precedebat, pape per visionem domini nuntius astitit. . . qui et dixit, coronam, quam preparari fecisti, eorum duci cures largiri.» (H. H. Fontes. Dom. 44—45. 11.)

Kézzel fogható tehát, hogy a kamenczi évkönyvek készítője Szent-István életiratát használta. De melyiket?

Már 1901-ben kimutattam, hogy Szent-István életiratai közül a másodikikat, Hartvik győri püspöknek 1000 táján írt művét kétszer bővítették ki, még pedig először Székesfehérvárott, másodszer Pannonhalmán s végre a XIII. században a pannonhalmi bővítést némely részek kihagyásával magyarosabbá tették. Ezáltal Szent Istvánnak öt életirata állott elő, ámde a pannonhalmi bővítésben tulajdonképen az előző három javarésze bele van foglalva.

Szemléltetőleg is mutatja ezt a következő összeállítás:

(Lásd a tuloldalón.)

Láthatjuk ebből, hogy a pannonhalmi bővítés főleg a kis legenda adatainak Hartvik művébe való beillesztéséből és néhány a benedekrendüeket érdeklő adat hozzáadásából készült. Amde ezen pannonhalmi bővítés fogalmazványa napjainkra is fennmaradt s a Nemzeti Múzeum kézíratai között pesti kodex néven őriztetik E kézirat betűinek és rövidítéseinek alakja világosan mutatja, hogy a pannonhalmi bővítés 1180 vagy legalább is 1200 táján kész volt. Ha már

... hic Strigoniensi oppido natiuitatis exordium habuit, et puer adhuc sententia grammaticę artis ad plene imbutus est. Pater eius rex quidem sed primum gentilis fuit, postea illustrante spiritus sancti gloria, uite et uię lumen agnouit, euangelicam institutionem secutus ad imaginem ueritatis peruenit. Interim autem diuinis conspectibus se probabilem reddidit, ut omnes militię suę comites ad ueri dei culturam conuerteret, quos uero aliene uię sectatores reperit minis terribusque subiugauit. Qui cum iam senesceret resolutionemque sui corporis imminere sentiret, filio arce regni sublizando uxorem nobilissimam, ex latissima Romanorum imperatorum prosapia deriuatam duxit. Interea rex christiani nominis amator, debitum soluens nature, concessit, qui, ut credimus, per confessionem deitatis gloriam ęternę felicitatis consecutus est.

Post cuius obitum Stephanus ad huc puer fauore principum et plebis in regni solum laudabiliter prouectus ardentiori animo ueritatis cepit propagator existere, quia quamuis pueritię anis flereret, non tamen cor in ore, sed os habebat in corde. Scripturarum diuinarum, quibus ad primum flagrabat, non immemor, iudicium et iustitiam ante oculos proponebat, iuxta illud Salamonis, audiens sapiens sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit. Non proponebat ante oculos rem inuastam facientes et consentientes, sed in omnibus mandatis dei fidelis dispensator existens apud se cepit meditari, ut si populum iam pridem baptismatis consecratione renatum absque disciplina dimitteret, facile post errorem uanitatis suę iterum conuerteretur, hunc secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, iugum et legem disciplinę subpositis ceruicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorsus destruxit. (H, H. Fontes Dom I. 2—3.)

...nunciatur ei Adalbertus bæmiensis ecclesię pontifcem ad se uenturum propter conuersionem ipsius et fidei non fictę profectum domino deo hostiam laudis oblaturus. Oritur leticia nouis christi militibus ineffabilis, dux obuiam tyroni christi cum fidelibus quibusque procedit, honorabiliter suscepit, et ut per usum monitus est, propter timorem et amorem dei modis omnibus obedientię filium ei se fore demonstrauit. Igitur iubente principe fit ubique congregatio gentis indomite, per sanctum episcopum fiunt exhortationes continue, conuertuntur et baptisantur alumni patrię, statuuntur multis in locis ecclesię.

5. Nascitur interea predictus a domino principis filius, quem secundum prophetam: antequam in utero conciperetur dominus nouit. Hunc deo dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis suę ueritatem intinxit, et susceptor eius fuit, nomen sibi impositum est Stephanus, quod alienum a consilio dei non credimus. Stephanus quippe grece coronatus sonat latine, ipsum quippe in hoc seculo deus uoluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper permanentis redimere decreuit, ad percipiendum uite iugis indeficientem gloriam, creuit infans regali nutritus educatu, qui transsuada pueritia, postquam primum adolescentię gradum transcendit, conuocatis pater suus hungarię primatibus, cum ordine sequenti, per communis consilium colloqui filium Stephanum suum post se sequaturum populo prefecit, et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit, post hęc plenus dierum anno dominicę incarnationis DCCCCXCVII. seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio, et eodem anno beatus adalbertus episcopus causa predicandi uerbum dei ruziam ingressus est et ibidem cum palma martyrii coronatus est (U. o. I. 13—15. II.)

...nunciatur ei beatus adalbertus bæmiensis ecclesie pontifcem ad se uenturum, propter conuersionem ipsius, et fidei non fictę profectum domino deo laudis hostiam oblaturus. Oritur leticia nouis christi militibus inenarrabilis. Dux obuiam tyroni christi cum fidelibus quibusque procedit, et honorabiliter suscepit, et ut per uirum monitus est, propter timorem et amorem dei, modis omnibus obedientię filium ei se fore demonstrauit, igitur iubente principe fit, ubique congregatio gentis indomite, per sanctum episcopum fiunt et per suos exhortationes continue, conuertuntur, et baptisantur alumni patrię, statuuntur multis in locis ecclesie. *Nec hoc silentio pretereundum est, quod ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte predictę uisioni solius uiri parum uideretur inesse fidei, uxorem eius iam propinquantem partui tali uoluit uisione diuina gratia consolari apparuit namque illi beatus leuita et prothomartyr stephanus, leuitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cepit: confide in domino mulier, et certa esto, quia filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum meumque nomen illi imponas, cui cum admirans mulier responderet: quis es domine, uel quo nomine nuncuparis? ego sum inquit stephanus prothomartyr: qui primus pro christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto disparuit.*

5 Nascitur interea predictus a domino filius principi, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur dominus nouit, et cui antequam nasceretur per prothomartyrem suum nomen indidit huic domino dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis sue ueritatem intinxit, et susceptor eius ipse fuit nomen sibi impositum est stephanus quod alienum a consilio dei fuisse non credimus, stephanus quippe grece coronatus sonat latine ipsum quidem in hoc seculo coronare deus uoluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimere decreuit, ad percipiendam uite iugis indeficientem gloriam. Creuit infans diligenti et regali nutritus educatu, qui transacta pueritia, postquam gradum adolescentie primum ascendit, conuocatis pater suus hungarię primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloqui, filium suum stephanum, post se regnaturum populo prefecit, et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit. post hęc plenus dierum anno dominicę DCCCC-mo XC-mo VII-mo seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio, et eodem anno beatus episcopus adalbertus causa predicandi uerbi dei prusciam ingressus, ibi palma martyrii coronatus est.

...nunciatur ei beatus adalbertus bæmiensis ecclesie pontifcem ad se uenturum, propter conuersionem ipsius, et fidei non fictę profectum domino deo laudis hostiam oblaturus oritur leticia nouis christi militibus inenarrabilis. dux obuiam tyroni christi cum fidelibus, quibusque procedit, et honorabiliter suscepit, et ut per uisum monitus est, propter timorem et amorem dei, modis omnibus obedientię filium ei se fore demonstrauit. igitur iubente principe fit ubique congregatio gentis indomite, per sanctum episcopum fiunt et per suos exhortationes continue, conuertuntur, et baptisantur alumni patrię, statuuntur multis in locis ecclesie nec hoc silentio pretereundum est, quod ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte predictę uisioni solius uiri parum uidiretur inesse fidei, uxorem eius iam propinquantem partui tali uoluit uisione diuina gratia consolari. apparuit namque illi beatus leuita et prothomartyr stephanus, leuitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cepit. confide in domino mulier, et certa esto, quia filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum meumque nomen illi imponas, cui cum admirans mulier responderet: quis es domine, uel quo nomine nuncuparis? ego sum inquit stephanus prothomartyr, qui primus pro christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto disparuit.

5. Nascitur interea predictus a domino filius principi, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur dominus nouit, et cui antequam nasceretur per prothomartyrem suum nomen indidit hunc domino dilectus adalbertus episcopus crismati baptismate secundum crudelitatis sue ueritatem intinxit, et susceptor suus ipse fuit nomen sibi impositum est stephanus quod alieum a consilio dei fuisse non credimus. Stephanus quippe grece coronatus sonat latine ipsum quidem in hoc seculo coronare deus uoluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimere decreuit ad percipiendam uite iugis indeficientem gloriam. Strigoniensi uero oppido natiuitatis exordium habuit. et puer adhuc scientia grammaticę artis ad plene imbutus est. creuit infans diligenti et regali nutritus educatu, qui transacta puericia, postquam gradum adolescentie primum ascendit, conuocatis pater suus hungarię primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloqui, filium suum stephanum, post se regnaturum populo prefecit, et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit. post hęc plenus dierum anno dominicę incarnationis DCCCC-mo XC-mo VII-mo seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio, et eodem anno beatus episcopus adalbertus causa predicandi uerbi dei prusciam ingressus, ibi palma martyrii coronatus est post obitum uero patris stephanus adhuc adolescens, fauore principum et plebis, in patris solum laudabiliter prouectus, ardentiori animo cepit ueritatis propagator existere, quia quamuis adolescentię anis flereret non tamen cor in ore, sed os in corde habebat. scripturarum diuinarum, quibus adprime flagrabat non immemor, iudicium et iustitiam in oculis proponebat iuxta illud Salomonis: audiens sapiens disciplinam sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit in omnibus itaque mandatis dei fidelis dispensator existens, apud se cepit meditari, qualiter subiectum sibi populum unius dei cultui manciparet, sed quia perpendebat id absque uicinarum gentium confederatione fieri minime posse, 6. Regnoque pannonico ipsius beati iuuenis nutum attendente, pacem cum exterarum prouinciarum populis fideliter statutam roborauit.

most a pannonhalmi bővítés megvolt 1200-ban? a székesfehérvárinak még előbb kész kellett lennie, mert különben nem használhatta volna azt a pannonhalmi bővítő.

A kamenczi évkönyvekben nincsen nyoma annak, hogy összeállítója a pannonhalmi bővítést ismerte volna; ő csak a székesfejérvári bővítésből idéz. Kérdés tehát, vehette-e ő a Szent István anyjáról szóló tudósítást egészen a székesfejérvári bővítésből?

Régen volt az már, több mint egy évtizede, hogy Atleyda mellett csupán az úgynevezett magyar-lengyel, másként varsói krónikát lehetett volna második tanúnak idézni! Könnyű volt azután e varsói krónikáról kisütni, hogy az sületlen, XIV. századbéli tákolmány és semmiféle hitelt nem érdemel!

Azonban 1895 táján Kejczyński Woyciech lengyel tudós a lemergi Ossolinski-könyvtárban felfedezett egy Szent-Istvánról szóló kéziratot s azt 1897-ben ki is adta.

Ha ezen, nevezzük Ossolinski-krónikát vagy Szent-István életiratát összehasonlítjuk a varsói, vagy másként magyar-lengyel krónikával, kitűnik, hogy az Ossolinski-féle krónikában hiányzanak a varsói krónika hírhedt 12—13. fejezetei, hanem azok helyett Szent-István felmagasztalása és szenttéavatása van ott leírva, még pedig kétségbevonhatatlan hűséggel. Már pedig a varsói krónika 12—13. fejezeteiben fordulnak elő azon rettenetes baklövések, a melyek miatt a varsói krónika komoly ember előtt igaz történeti kútfő számba nem jöhetett. Az Ossolinski-krónika ellen tehát nem emelhetők azon kifogások, a melyekből eddig a varsói krónika ellen oly könnyen és oly szembeszökő igazsággal emeltek, hanem méltó és helyes dolog azt vizsgálat alá vetni és megrostálni.

Ha ez Ossolinski-krónikát figyelmesen végig olvassuk, először is azt látjuk, hogy azt nem lengyel ember írta, mert nemcsak hiányzik belőle a lengyel nemzet szeretete, hanem még gyalázza is őket (*Generatio de ipso Mezrzone exhibit, que plus canes, quam homines diligit, eruntque quasi belue...*)¹

Nem volt továbbá horvát pap sem, mert a horvátokat is feddi, a miért Kresimir nevű ki-

rályukat elárulták és rutul megölték.¹ Ellenben a magyarokat a Rómát rettegető Atylától származtatja, s azt állítja, hogy hazánk dunántuli részét «ad laudem et gloriam exercitus sui Ungarum appellavit». S dicséri, hogy a magyar nemzet «gentilitatis abiecta ferocitate humiliter prostrati duci suo coronam flagitabant»² Jó okkal állithatjuk tehát, hogy e krónika szerzője magyar volt.

Még tovább vizsgálgatván az Ossolinski-krónikát, látjuk, hogy 4—12. fejezete, tehát $\frac{3}{4}$ része tulnyomó részében szóról-szóra egyezik Hartvik eredeti művével, a később úgynevezett nagy legendával. Kibővíti azonban a 4-ik pontot Szent-István vértanu megjelenésének elbeszéléssel; az 5—6. pontban jóformán csupán a szent korona megszerzéséről és Szent-István megkoronázásáról szól; a 7-ik pontban a székesfejérvári káptalan bizonyítványát Szent-István haláláról szövi bele s végül a szenttéavatást és az az azzal együttes csodákat mondja el. Magától értetődik, hogy a szenttéavatás és az együttes csodák is a székesfejérvári egyházban történtek.

Világos tehát a bővítésekből, hogy ez Ossolinski-krónikát eredetileg valamelyik székesfejérvári kanonok készítette.

Hogy mikor? arra jóformán kézzelfogható utasítás fordul elő mindjárt a 3-dik pontban. Itt ugyanis azt olvassuk: «Atyla distribuit principibus et baronibus terram et decrevit hoc omnium consensu, ut si uxor eius multos pareret filios, primogenitus regnaret super omnes».³ Már pedig nagyon jól tudjuk, hogy épen az 1161-63. években folyt erről véres, pártos tusakodás, mert II. László és IV. István párthivei azt állították, hogy a trón nem száll a meghalt király első szülöttére, hanem nagybátyjára. Ellenben III. István hivei az elsőszülött jogáért harcoltak. A ki tehát e törvényt egész Atylára viszi vissza, csakis III. István tulbuzgó hive lehetett és így az 1161—1173. években élt. Azért is esik meg rajta az is, hogy Szent-István elődeinek, szerinte Atylának, Kálmánnak és Bélának oly cselekedeteket tulajdonít, a melyeket

¹ U. o. 11. 1.

² U. o. 11. 13. 11.

³ U. o. 11—12.

¹ Kejczyński i. m. 13.

tulajdonképen Szent-László, Kálmán és II. Béla vittek végbe.

Ezen Ossolinski-krónika tehát tulajdonkép Hartvik művének székesfejérvári bővítése s ez írja 1161-73 táján Szent István anyjáról: «Jesse accepit uxorem de regione Polonie, de civitate regis Cracovie, sororem regis Mezkonis nomine Adelheydam. Haec coepit virum suum ad Christum convertere et fidem catholicam tenere».¹

Ezen tudósítás nagyon jól megfelel az 1161—73 ban élő író korának. Ugyanis 1139-ben III. Bogyoszló lengyel fejedelem országát négy részre osztotta négy fia között s egyuttal elrendelte, hogy mindig a legidősebb birja Krakót Sziléziával együtt. Ez állapot tartott 1206-ig. Külföldi ember szemében tehát Krakó valóban külön országnak tűnt fel s mivel fejedelme a többi lengyel hercegek felett némi elsőbbséggel birt, s így a külföldi ember joggal nevezhette azt «Krakó királyának». Annyira nem illik össze e tudósítás fogalmazása a későbbi korról, hogy a XIV. századbeli varsói krónika már így változtatja meg: «Jesse accepit uxorem de regione Polonia, de civitate Cracovia sororem Meschonis ducis nomine Ethlegidam». Három változtatást tett tehát. Kihagyta, mert nem értette meg, regis Cracovieból a regist, Meskó méltóságát «dux»-ra kisebbitette, és Adylheida nevét a lengyeles, csehes Ethlegidara (utóbb Athleidara) alakította.

A székesfejérvári bővítés ezen tudósítását tehát semmi esetre sem lehet a későbbi századoknak tulajdonítani, hanem el kell fogadni, hogy az 1165 tájáról származik.

S ha kérdezzük, honnan tudta ezen bővítő, hogy Szent-István anyját Adylhaidnak hívták? nagyon könnyű rá a felelet. Saját egyházának necrologiumából. Szent-István a tőle oly fényesen felépített és feldiszipelt, s oly dusan javadalmazott fejérvári egyházban bizonyosan tett alapítványt az ő édes anyjáért. Maga a háladatosság is kötelezte a székesfejérvári egyház papjait, hogy alapítójukért és annak szüleiért miséket mondjának. Fel kellett tehát mindjárt 1031-ben az egyház elkészültekor jegyezniök Szent-István szülőinek nevét, s e feljegyzés közkinccse volt minden kanonoknak, a kire a misemondás sora

következett, olvasnia kellett, mert tudnia kellett, kiért kell a misét felajánlania!

Végső eredményében tehát mind a kanonci évkönyvek, mind az Ossolinski-krónikának tudósítása a székesfejérvári hivatalos feljegyzésre, a necrologiumra megy vissza, s azért az teljesen megbízható.

Egy 1031-ig visszavezethető feljegyzéssel szemben a Névtelen jegyző művébe a XIII. század végén beletoldott koholmányt védelmezni vagy elfogadni szerintem súlyos hiba a történetírói érzék s a komoly történetírás ellen.

B) Áttérhetünk már most Nagy Géza ur azon állításának megvizsgálására, nagyobb biztosítékot nyújtanak-e a magyar nemzeti hagyományok Szent-István anyjáról?

Hát hiszen én nagyon szívesen elfogadom és megbecsülöm azokat a nemzeti hagyományokat, ha vannak! De hol vannak?

Szent-István kis életrajzának szerzője 1096-ban még a hagyományokból dolgozott: «Tunc temporis viventium verax relatio»-ra hivatkozik és mégis műve mily színtelen, mily kevés valósgos eseményt tartalmaz munkácskája! Nem tud egy országos urat megnevezni, Szent-István halála évén kívül nem tud egy évszámot felsorolni!

Még később ki emlékezett volna Szent-Istvánra, mit hagyományozott volna fiára, unokájára?

Azonban Nagy Géza szerint mégis vannak nemzeti hagyományok s Anonymus s Kézai Simon művében, továbbá a pozsonyi és budai krónikának nevezett XIV. század elején keletkezett történeti művekben foglaltatnak.

Ezek szerzői azonban maguk «ex diversis scartabellis» dolgozó, életrajzokra hivatkozó történetírók s nem élő hagyományok feljegyzői!

De még így is szívesen elfogadnám a tőlük mondottakat, csak megegyeznének! Csak ne mondanának ellent egymásnak mind Szent-István anyjára, mind születésére vonatkozólag!

Kezdjük az utóbbin.

Kézai Szent István születéséről ezt írja: «Anno vero Dominice incarnationis DCCCCLXVII. Geicha dux divino premonitus oraculo genuit sanctum regem Stephanum».¹ Kézai tehát idézi

¹ Keřzyńszkynél 12. 1.

¹ H. H. Fontes Dom. II. 77.

értelem szerint Hartvik művét, de nem mondja, hogy a 967 évszámot abból vette volna.

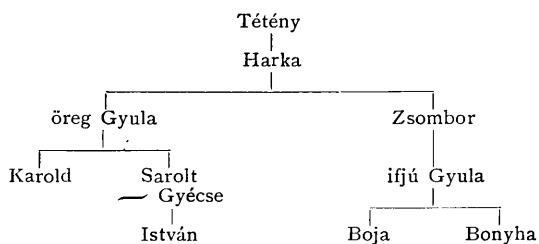
A pozsonyi krónika már ezt írja:

«Geycha divino premonitus oraculo genuit sanctum Stephanum ex Sarolt filia Gyula anno Dominice incarnationis DCCCCLXIX.»¹ Ez már megtoldja Kézai szavait, születési évül másrt mond, de nem állítja, hogy azt Szent-István életiratából vette át.

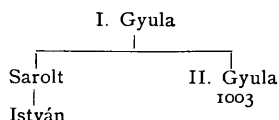
A budai és a bécsi képes krónika írják először: «Geycha vero divino premonitus oraculo anno Dominice incarnationis DCCCCLX nono, quemadmodum in legenda s. Stephani scriptum est, genuit sanctum Stephanum ex Sarolth, filia Gyule».² De még itt is kétséges, vajjon a Szent István legendájára való hivatkozás az évszámra, vagy a születés bejelentésére vonatkozik-e?

Az összehasonlítás eredménye az, hogy Kézai szerint Szent István 967-ben a krónika szerint 969-ben született. A valót azonban egyik sem találja el, mert Szent István mind a kamenczi évkönyvek, mind a XV. században Ranzanból még használt életirat szerint 975-ben született s ezzel egyeznek a Hartvik és a kis életirat, mert trónraléptekor Szent Istvánt még «puer»-nek «iuvenis beatus»-nak nevezik.

Szent-István anyjára nézve Anonymusnak a XIII. század végén élt bővítője az ismert mesét találja fel. Szerinte Tétény nevű főúrtól ilyenzedék sarjadott volna le:

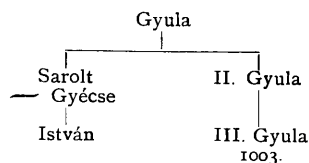
Ellenben a pozsonyi krónika szerint Szent István így volna rokona az állítólagos erdélyi Gyulának.

¹ H. H. Fontes D. IV. 29.

² H. H. Fontes D. III. 42. II. 138.

A budai krónika szerint pedig így

Világos tehát az ellentmondás, mert a Névtelen bővítője szerint az állítólag erdélyi, legyőzött Gyula semmiképp sem volt nagybátyja Szent Istvánnak, sőt még csak unokatestvére sem vala, ellenben a pozsonyi krónika szerint valóságos nagybátyja vala. A budai és a képes krónika szerint pedig a legyőzött Gyula tulajdonképpen nem is nagybátyja, hanem unokatestvére lett volna.

Az ellentmondásokon kívül teljesen megbizhatatlanokká teszi az úgynevezett magyar nemzeti hagyományokat az, hogy tulajdonképpen Saroltra vonatkozó hagyományok, mint azt kimutattuk, az egyetlenegyre, a Névtelen jegyző XIII. század végén élt kibővítőjére vezethetők vissza.

Saroltra nézve «Szent István anyja, I. András atyja, új eredmények» című értekezésemben egymás mellé raktam az egyes krónikák szavait, itt csak még arra akarok rámutatni, hogy a pozsonyi és a budai krónikák még azon megokolást is, hogy miért támadt rá Szent István az ő nagybátyjára? a Névtelen bővítőjétől vették. Lásuk csak egymásmellett Kézai, a Névtelen és a budai krónikák szavait.

Kézai még csak ennyit tud:	A Névtelen bővítője:	Budai krónika.
Jula avunculo suo cum uxore et duobus filiis suis de septem castris in Hungariam ad ducto et adiuncto septem castra Pannonie. (H. H. Fontes D. 77.)	Et ipsum Geulam vinctum in Hungariam duxit, et per omnes dies vite suae carceratum tenuit eo, quid in fide esset verum et noluit esse Christianus et multa contrarie faciebat. (H. H. Fontes D. II. 5.)	Cepit Gyulam ducem cum uxore et duobus filiis suis et in Hungariam transmissit. Hoc autem ideo facit quia sepissime fuit ammonitus a beato rege Stephano, nec ab inferentibus Hungaris iniuria cognatione matris suae conquievit. (H. H. Fontes D. III. 5.)

Ime tehát Kézai még semmi okot sem ad, a Névtelen kibővítője versben sorol fel két okot, a budai krónika pedig ha nem is szóról-szóra ugyanazt a két okot mondja el.

Ne beszéljünk tehát nemzeti hagyományokról többes számban, mert azok nincsenek. De strigis quae non sunt, nulla quæstio fiat! A Névtelen jegyző bővítője koholta egyedül a Sarolt-féle mesét, s ő vezette félre a későbbi történetírókat.

Az egyszer elkövetett tévedés azután új tévedéseket szült. A budai krónika készítője már ekként adja elő Sarolt házasságát. «Tertius vero capitaneus Gyula fuit, unde Gyula filius Ladislai derivatur. Eratque iste Gyula dux magnus pet otens, qui civitatem Albam in Erdeel in venatione sua invenerat, que iam pridem a Romanis constructa fuerat. Habebatque filiam pulcherrimam nomine Zarolth, de cuius pulchritudine duces provinciales diutius loquebantur. Quam Geysa dux consilio et auxilio Beliud, qui terram Kulan possederat, transduxit in uxorem legitimam. Isti Beliud Kulan dedit filiam suam, ut contra fratrem suum Kean debellaret, et post obitum suum terram eiusdem Kulan (tollhibából: terram suam idem Kulan) Beliud hereditavit.»¹

E Beliud és Kulam nevek veszedelmesen hasonlítanak a XII. századbeli Belus és Kulin bosnyák bánok neveihez. Hozzájárul még ehhez, hogy Belus volt II. Gyécse királynak gyámja, mestere, s az ország kormányzásában jobb keze! Az a Gyécse tehát, a ki «consilio et auxilio Beliud» nyert feleséget, nem Gyécse fejedelem, nem is I. Gyécse, hanem II. Gyécse király. Ennek házasságát zavarták össze Gyécse fejedelemével, s a XII. században élő személyeket át helyezték a X. századba.

Hogyan hihetnénk tehát ilyen írónak, a kinek emlékezetében annyira összezavarodnak a történeti személyek, s kiben így hiányzott a történetíráshoz az első kellék: a kellő tudomány.

S hogyan hihetnénk továbbá ilyen mendemondának, mikor ő még azt sem tudja, hogy Erdély Szent-István előtt még teljesen lakatlan pusztaság volt!? Ő azt képzei, hogy Erdély 893—1000 között ép úgy önálló herczegség volt, mint pl. 1226—35-ben vagy 1259—70-ben! Holott a valóságban Konstantin Porphyrogeneta tanúsága, maga a meszesi kapu, továbbá a mellette 1068-ban még meglévő gyepük, az összes helynevek mind-mind elvitázhatatlanná te-

szik, hogy Erdély a X. században, mikor Sarolta és atyja éltek volna, országokat elválasztó üres lakatlan köz volt. Az sem volt tehát, ahol Sarolta és atyja fejedelemséget birhattak volna, nemhogy valóságban ők ott éltek volna!

A ki tehát az úgynevezett nemzeti hagyományoknak ellentmondásait, balgaságait a X-ik század állapotáiban való teljes járatlanságát tekintetbe veszi, az bizonyára nem fog rájuk támaszkodni, mert lehet akármilyen jóhiszemű, akármilyen jóakaratu, akármilyen tüzes magyar, az a ki ezek után jár, mégis vakot követ és verembe esik.

C) Megállapítottam fentebb, hogy a Szent-István anyjáról szóló lengyel tudósítások, tulajdonképen nem lengyel szerzőktől származnak, hanem csak lengyelországi iratokban maradtak reánk. A mint a Szent-Gellért legenda nem német szerző műve, pedig csak a mondsee-i kéziratban maradt reánk, épenúgy az Ossolinski-krónikában fennmaradt és kivonatosan már a kamenczi évkönyvbe is bejegyzett értesítés nem lengyel, hanem magyar eredetű. Eredt pedig a székesfejérvári egyház egyik 1165 táján élt papjától és ennek mind koránál, mind állásánál fogva sokkal több módja volt tudni és leírni a valót, mint a Névtelen jegyző műve bővítőjének, a ki csak a XIII-ik század végén élt.

Nem beszélhetünk tehát magyar és lengyel tudósításról, hanem csak régibb és újabb tudósításról. Mind a kettő magyar, csakhogy az egyik biztos, hazánk X. századbeli állapotáival megegyező, a másik három századdal későbbi fejleményekből kiinduló és azért a valóságot meg sem közelítő.

Ezek után jóformán semmi jelentősége nincs azon harmadik ellenvetésnek, hogy az egykoru írók semmit sem tudnak a lengyel rokonságról, (azaz a magyar fejedelmi családnak a X. század végén a lengyel fejedelmi családdal való rokoni összeköttetéseiről) sőt még a későbbi lengyel krónikások is hallgatnak róla.

De hogy minden aggodalmat megszüntessünk, vizsgáljuk meg ezen ellenvetést is!

Általában azt felelhetnők az ellenvetésre: «O infelix astutia: dormientes testes adhibes!?»

De én megbocsátom a Sarolt-féle mese nagy szorultságban vergődő ügyvédőjének azt is, hogy hallgató tanukra hivatkozik. Inkább arra hívom

¹ H. H. Fontes D. III. 30—31.

fel türelmes olvasóm figyelmét, hogy talán az egykoru írók még sem olyan nagyon hallgatnak e lengyel rokonságról, hanem beszélnek róla, ámde a maguk nyelvén s nem úgy, mint a hogy ellenfelük, megengedem nemes érdektől sarkalt ellenfelük, kívánná!

A kezdő, tapogatózó történetíróknál fordul elő azon gyermekes felfogás, hogy egy egy nemzetet kiszakítsanak a többi nemzetek közül, azt mintegy önállóvá, teljesen függetlenné teszik. Szerintük egészen saját tetszése szerint, fenkölt célzoktól vezetettve megy egy-egy nemzet új hazát szerezni és abban egészen kényelmesen, akadálytalanul berendezkedni!

A kezdő magyar történetírók, tehát Béla király Névtelen jegyzője, vagy Kézai és követői sem kivételek ez alól.

Hát az ilyen regének megjárja. Az életben, a valóságban azonban egészen másként van. Mióta csak nemzetek vannak, azok érintkeznek, barátkoznak, vagy veszekednek és foglalkoznak egymással.

A magyar nemzet sem volt kivétel. Őt is folyton arra kényszerítette a szükség, hogy helyről-helyre vándoroljon és ha valahol egy darab földet meg akart tartani magának, mindjárt barátokat, szövetségeseket kellett keresni, mert a tapasztalat nagyon is hamar megtanította őket arra, hogy egymagukban meg nem állhatnak a nemzetek rettentő versenyében, küzdelmeiben. Ismeretes szövetségük a kazirokkal (chazarokkal), görögökkel. Mint a német császár szövetségesei jöttek először hazánkba s ellenségtől üzetve kényszerűségből telepedtek át ide.

Hogy a görögökkel továbbra is szövetségben vagy barátságban maradtak, az Porphyrogeneta Konstantin tanuságából nyilvánvaló.

De ugyancsak e Konstantin írja 951-ben, hogy az Odera és Visztula folyók felső folyásánál, tehát a mai Sziléziában és Krakó környékén lakó fehér horvátoknak «külön fejedelmük van. Ottótól, Frankország és Szászország nagy királyától függnék, pogányok és jó barátságban, atyafiságban élnek a turkokkal» «καὶ ἀβαπτιστοὶ τιγχανοῦσι συμπενθερίας μετὰ τοῖς Τουρκοῦς καὶ ἀγαπᾶσθαι ἔχοντες».¹

¹ A magyar honfoglalás kutfői 114. Rački: Documenta historiae Chroaticæ 417. A Byzanti írók bonni ki-

E Fejérhorvátországot később a lengyel fejedelmek foglalták el. Melyik évben? nem tudjuk, de az 1000. évben már a német császár is lengyel területnek ismerte el.

988 táján Thietmár tudósítása szerint a lengyel fejedelmi család lépett rokoni összeköttetésbe a magyarral, mert I. Meskó lengyel herceg fiának, I. Chrabry Bogyoszlónak második feleségül egy magyar nőt választott¹ s ettől született Bogyoszló első fia Veszprém, keresztény néven Ottó.²

Mennyire belemerült a magyar nemzet a X. században az európai nemzetek versenyébe, a 973-iki quedlinburgi fogadtatás is mutatja. Ez év husvétján³ I. Ottó császár a cseh, lengyel, orosz, bolgár és görög követeken kívül 12 magyar főembert is ünnepiesen fogadott, mint a fejedelem követeit és velük békekötésről tárgyalt.⁴

Világos tehát, hogy az egykoru írók tanúsága szerint a X. században a magyarok az északi szlávokkal, politikai és rokoni összeköttetésben állottak.

E kétségtelen külföldi összeköttetések történetébe mily pompásan beleillik az, hogy 973-ban a magyar fejedelem a lengyel herceggel lépett szövetségre s azt házassággal is megerősítette! Hisz az I. Ottó alatt annyira megerősödött német birodalom mind a két ország függetlenségét fenyegette.

De nemcsak valószínű, hanem bizonyos is, hogy ezen szövetség létrejött és rokoni kötelékkel is megerősített. Bizonyos ez abból, hogy Szent-Istvánnak anyai nagybátyja Prokuj, szláv ember volt, hogy anyjának szláv neve volt: Beleknegina s hogy ő maga is egyideig Vojk Vajk nevet viselt.

Ez, egybevetve a székesfejérvári bővítő adattal, teljes bizonyosságot nyújt arra, hogy Szent

adása után. Latinra fordítva: Chrobati albi proprio principi subiecti sunt. Parent autem Ottoni magno Franciæ, que et Saxonia, baptismique expertes affinitatem cum Turcis et amicitiam contrahunt.

¹ «tunc ab Ungaria sumpsit uxorem, de qua habuit filium Bezprin nomine similiter expellens eam» Liber IV. Nr. 37.

² Migne: Patrologia Lat. CLI. 1352—53.

³ Márcz. 19. ápr. 14. között.

⁴ Pauler: A magyar nemzet története Szent Istvánig 101—102.

István anyja Beleknegina-Adelhaid a lengyel fejedelem unokatestvére volt!

Hiába igyekszik Nagy Géza e hármasszoros bizonyítékot félremagyarázni; hiába mondja ezeket egyszerű fordításoknak, mert maga a főtanu Thietmár mindig ellene vall!

Kimutattam már, hogy Thietmár a magyar dolgokról nem csupán cseh közvetítés révén értesülhetett, s különben az sem lett volna tiszta szláv közvetítés, mert az ő korában a csehországi papok is legnagyobb részt még német származásúak voltak. De maga Querfurti Szent-Brunó, a ki éveket töltött hazánkban, világosan mondja, hogy ő Magyarországból Merseburgba ment és ott szenteltette fel magát püspökké. Mivel pedig az időtájt az ilyen idegen országból érkező embert nagyon ki szokták kérdezni, s Thietmár éppen merseburgi pap s utóbb püspök volt, nagyon természetes, hogy Querfurti Brunótól tudott meg sok dolgot, kivált az olyat, a mi a fejedelmi család belső életére vonatkozott s a mit a távolban lakó csehországi pap nem is tudhatott.¹

Kimutattam, hogy Thietmár tudott szlávul és tudatosan fordítja le Beleknegini nevét Szépasszony-ra. A Bele kezdetű nevet máskor is így értelmezi; nevezetesen az Elbe mellett eső Belgern városnak nevét Belegorinak írja és az «pulcher mons»-nak fordítja.² S ha a Vojteg névénél ki tudta ejteni és írni a *v* hangot a nélkül, hogy azt *b*-re változtatta volna, a velka névénél miért ne tudta volna, ha velkacskneginát s nem Belekneginát akart írni?

Fenntartom azon állításomat is, hogy Szent István pogány neve legkönnyebben a Vajk-Vojk szláv névvel egyeztethető.

Nagy Géza erre ugyan azt mondja, hogy a Vojk-Vajk inkább délszláv név mint lengyel, de vajjon azon Vojk-Vajk, a ki nyitramegyei Vajk (a XIII. században még mindig Vojknak irt) falut alapította, délszláv volt-e? Vagy délszláv volt-e azon Vajk, a ki 1270 előtt Abauj megye északi részén most Vajkócznak, akkor Szokolának hívott falut bírta? Vagy azt, aki 1301 előtt

a Szepes-Olaszi mellett levő Vojkóczot, hajdan Vojkfálvát megülte?¹

Divatozott tehát az északi szlávok között is hajdanában a Vojk-Vajk név, s annak vitéz, bátor értelme nagyon is illett olyan asszony fiának, a ki egész Magyarországot markában tartotta. Az, hogy Waic a Venceslav névnek változata, s így tulajdonképen a Stephanus fordítása lenne, nem hihető, mert a régi szlávban a Venceslav hosszú magánhangzóval kezdődött;² s azonkívül az első szótagban levő nasalis *n* hang a magyarban a kicsinyítéskor sem tűnt volna el.

Szomorú felfedezése Nagy Géza urnak az, hogy Thietmár a magyar Gyulának horkai hivatalát értette félre és így irt Proci-t.

Hát már ennyire jutottunk?

Már magában véve is furcsa és ellentmondás, hogy valaki a Gyula nevet viselje és mégis az állítólagos horkai hivatalt bírja.

Teljesen lehetetlen továbbá, hogy a szlávul jól értő Thietmár a Horca szóból Proci-t csináljon. Mind a kettő szláv szó, mind a kettőnek egymástól teljesen elütő értelme (hegyecske és maradék) van, lehetetlen tehát összezavarni. A Béla meg Boleszló nevek összetévesztése ezekkel párhuzamba sem hozható. Mert a két utóbbi névénél az első szótagot csak a magánhangzó különbözteti meg egymástól, a Horca és Proci nevekben pedig éppen a szó kezdete annyira más, hogy össze nem téveszthető.

Végül pedig micsoda rettentő petitio principii az, hogy a Porphyrogeneta Konstantintól merített *καρχαν* hivatal csakis horkának volna kiejtendő! Hátha kárkának vagy tárkány-nak ejtendő ki? Ez utóbbiak mellett mindenesetre sokkal több valószínűségi okot lehetne felvetni, mint a horka mellett, mert Konstantin a magyar *o* hangot *ou*-val és nem *α*-val írta! A *κ* betűvel ő mind *καλη*, mind *Κουρτογερατου* névénél a *h* és nem a *k* hangot jelölte! Micsoda vakmerőség tehát egyszerűen ráfogni, hogy a *καρχαν* névben *κ* betű *h* hangot jelöl!

Hát, én legalább azt vélem, ilyen eszközökkel Nagy Gézáknak nem szabad dolgoznia! Sem

¹ Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde XXVII. k. 61. Szent Adalbert védelme című művem 28. l.

² Turul 1906. 100—101. ll.

¹ Hazai Okm. VIII. 144. Wenzel. Arp. Okmt. IX. 450. 456. XII. 13. l. Csánki: Magyarország tört. földrajza I. 269.

² Melich: Szláv jövevényszavaink. II. 130.

állását, sem tudását nem szabad ilyen nemcsak bizonytalan, hanem tarthatatlan állításokra pazarolni. Elmúlt az ideje az ilyen szófejtéseknek: Eufrat=jóforrat, Nabukodonozor=ne bolondozzon az ur, s nagyon elég volt az ily sületlenségből egy lepény!

A Szent-István anyjáról szóló tudósítások új megrostálásnak eredménye, tehát röviden a következő. A Sarolt-féle mese tulajdonképpen nem III. Béla király Névtelen jegyzőjétől származik, hanem az ő művének a XIII. század végén élt bővítőjétől. Ellenben a kamenci évkönyvek és az Ossolinski-krónikában fennmaradt tudósítás tulajdonképpen magyar eredetű és azt Szent-István életrajzának 1165 táján élt székesfejérvári bővítője írta. Ez tehát nemcsak sokkal régibb, hanem a székesfejérvári egyházműveléséből biztosan tudhatta is, ki volt Szent István anyja. Az úgynevezett nemzeti hagyományok egymásnak ellentmondanak, és világosan a XIII. század végének termékei, mert Erdélyt már a X. században egészen olyan kis külön országnak képzelik, mint a minő először 1226-ban lett, holott a X. században Erdélyt még nem is birták a magyarok, nemhogy ott erdélyi fejedelem, vagy csak vajda is lett volna! A székesfejérvári bővítő tudósítását a Szent-Istvánnal egykorú írók teljesen kétségtelenné teszik, mert azok világosan hirdetik a magyar nemzet politikai összeköttetéseit az északi szláv népekkel, nevezetesen a lengyelekkel és Szent-István anyjának s anyai nagybátyjának neve, politikai és egyházi érintkezései oly kézzelfogható bizonyítékot nyújtanak Szent István anyjának lengyel eredete mellett, hogy arról józanul kételkedni nem lehet. Az pedig, hogy Szent-István anyja Beleknegina, másként Adelhaidis nevet is viselt, a lengyeleknél nagyon közönséges s azon korban természetes volt, mert hiszen például II. Meskót, a királyt másként Lampertnek, a testvérét Veszprémet másként Ottónak, vagy hogy a csehekről vegyünk példát 967 táján Bogyoszló cseh herceg egyik unokatestvérét Mladának, másként Máriának hívták.

Nem akarom szíves olvascimat Nagy Géza egyéb állításának bonczolásával untatni. Csak megnyugtatóra és magam igazolására felelni akarok azon vádra, hogy csaknem a gyűlölet hangján beszélek a magyar krónikáról s mindjárt

kevesebb gyanuval fogadok valamely adatot, a mint egyszer azt idegennél találok.¹

Hát «Árpád birtokai» és «Szent István anyja I. András atyja s új eredmények» értekezésemben mindenki megláthatia, hogy felhasználom az úgynevezett nemzeti krónikák értesítéseit is, ahol lehet, ahol csak egy kis történeti igazság is felfedezhető benne. De az igaz, hogy engem nem csupán nemzeti szempont vezérel.

Ha én nemzeti szempontból indulnék ki például e vitában, akkor Nagy Gézá egyenesen hazaárulónak nyilvánítanám, mert védelmezni meri a Névtelen jegyző XXV. fejezetét. Nem tudja-e, hogy e fejezetben áll, azon rettentő hazugság, hogy az oláhok már 889-ben Erdélyben laktak és így a magyarok később jöttek oda?! Nem tudja-e, hogy e történeti hazugság mennyire elősegítette az oláhok (románok) őslakóságáról szóló mesét? Nem tudja-e, hogy ebből mennyi szerencsétlenség eredt a magyar nemzetre? Nem tudja-e, ezen történeti meséből keletkezett balvélemény vezérelte Jankut és társait az ő mértéktelen követeléseikre majd a felkelésre és annyi magyar megölésére?! Ilyen író mer védelmezni magyar ember, a ki annyi balvéleménynek, annyi rettentő bajnak és viszálynak, sőt közvetve annyi vérontásnak oka volt?!

De nekem eszemágában sincs Nagy Géza hazafiságát kétségbe vonni, mert tudom, hogy ellenkezőleg, nagyon is a magyar nemzet javáért, dicsőségéért törekszik, csakhogy szerintem nagyon helytelen uton.

Mert az igazi nemzeti szempont a történeti igazság s ez felette áll minden kicsinyes, látszólag nagyon is magyar szempontoknak. Engem egyedül ez vezérel. Egyházi állásom nem akadályozott meg abban, hogy a Szent-István nevére költött okleveleket, vagy a Szilveszter-bulla-féle hamisításokat ki ne mutassam, magyar voltom és a magyar nemzet iránti köteles szeretetem nem akadályoz abban, hogy a magyar történeti művekbe és krónikákba becsuszott tévedések ellen ne harcoljak.

A különbség köztem és Nagy Géza között az, hogy én előbb megvizsgálom a Névtelen jegyző művét s mivel látom, hogy a magyarok

¹ Turul 1908. 21. 24. ll.

beköltözésének, Gács és Lodomeria fennállásának és az oláhok Erdélyben való lakozásának elbeszélésénél rettenetes hibákat követ el, azt mondom, nem megyek ily világtalan vezető után! A ki nem tudja a fő eseményeket, még kevésbé tudja a részlet-eket! Nagy Géza ellenben csak azt nézi, hogy e művet magyar ember, a magyar nemzet dicsőségére írta s azért ő utána megy.

Ez azonban már nem történetírás, hanem

ábrándozás, s ha minden magyar így tenne, akkor nemsokára Somogyi Antal hóbortjai és a csiki krónika ostobaságai lepnék el a magyar nemzet dicsőséges multjának mezejét.

Hogy ez ne történjék, inkább elviselem azon gyanúsítást, hogy nem vagyok eléggé magyar s míg Isten erőt, ép ész és józan belátást ad, épen a magyar nemzet jövőjéért, szeretetéért mindig küzdeni fogok a Sarolta-féle otromba mesék ellen.

KARÁCSONYI JÁNOS.

ADATOK A PAJZSKORONA ÉS A RANGJELZŐ KORONA FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ.

Shakespeare VIII. Henrikjében a Bullen Anna koronázási menetét nézők szájába a következő szavakat adja:

2. *uri ember*: Az a ki az uszályt viszi, amaz öreg nemes hölgy, a norfolki herczegné.

1. *uri ember*: Ő az; a többi pedig csupa grófné.

2. *uri ember*: Koronájuk arra vall.¹

Feltehető tehát, hogy Angliában a darab keletkezésekor, 1603-ban, már bizonyára a közönség szélesebb köreiben is meg volt a tudata annak, miként a különféle alaku korona: viselőjének nemesi czimét, rangját jelöli. A szinpad számára irt utasítás pedig mindenesetre a koronázással egykoru, hetven esztendővel a darab előadása előtti adatok alapján állapítja meg, hogy a menetben résztvevő történelmi alakokat személyesítő színészek milyen koronát viseljenek. Így például világos — fleuronos — arany korona (a coronal of gold, wrought with flowers) disziti a norfolki herczegné fejét; a grófné koronája egyszerű arany pártakarika, minden levéldisz nélkül (plain circlet of gold without flowers).

Shakespeare korában különben még nem voltak teljesen kifejlődve és megállapodva a különböző nemesi rangcziméknek megfelelő koronatypusok; ez csak a tizenhetedik század folyamán történt meg. Ismeretes, hogy Nagy-

Britanniában az uralkodó koronázásánál a peerok és peeress-ek fejükön koronával jelennek meg. A most uralkodó király koronázása alkalmával is, régi szokás szerint, a norfolki herczeg mint örökös főmarsal (Earl Marshal) rendeletet bocsátott ki, melyben a katonai egyenruházati szabályzatokra emlékeztető módon írja elő, hogy a koronák aranyozott ezüstből legyenek és ne merő aranyból; szigoruan tilos a koronát drágakövel vagy gyönggyel diszíteni; gyöngy helyett ezüst golyó használandó; a Duke, Marquess és Earl koronáján a szokásos drágaködisz en relief, aranyozva ábrázolandó; a Viscount és Baron pedig egyszerű, sima koronapártát viseljen stb.¹

Ha Angliában is, hol pedig a rangjelző korona a diszöltözet kiegészítő részét képező, valósággal viselt fejdisz, csak fokozatosan fejlődhetett ki a koronaskála: természetes, hogy másutt — így hazánkban is — lassubb és ingadozóbb volt e processus menete, mely tetőpontját és befejezését a tizenkilencedik században érte el. Az újabb iskola heraldikusai elítélik a rangjelző korona használatát és azt mintegy beteges kinövésnek tartják. Németországban, különösen az ősi nemesiség czimerében mindig ritkább lesz a rangjelző korona, melynek alkalmazása némely állam, például Poroszország hivatalos gyakorlatában is szűkebb körre szorítkozik. Mindamellet

¹ 2-nd *Gentleman*. . . . she that carries up the train Is that old noble lady, duchess of Norfolk.

1-st *Gent*. It is; and all the rest are countesses.

2-nd *Gent*. Their coronets say so.

(Henry VIII. Act IV. Scene I.)

¹ Lásd Turul 1900. 107. lap. Ez alkalommal helyreigazitom ama ugyanott olvasható téves állítást is, mintha a peer elsőszülött fia, ki *courtesy title*-t visel, az ezen czimmal járó koronát használhatná; ezt meg nem engedett visszaélésnek tekintik.

nem mondható teljesen érdek nélkül valónak a rangjelző koronák fejlődését figyelemmel kíséreni, különösen a mennyiben ez hazánk heraldikájának történetét érinti.

A bécsi cs. kir. heraldikai és genealogiai társaság «Adler» 1907-i évkönyve dr. br. Mitis Oscar tollából érdekes cikket közöl a rangjelző koronákról: *Zur Geschichte der Rangkronen*, mely sok tekintetben a magyar heraldikára is vonatkozó, értékes adatokkal szolgál. Felemlíti a Károlyi-családnak 1712 április 5-én kelt grófsági diplomáját, melynek szövege a bővített czimer pajzsát fedő, tizenegy gyöngyöt mutató koronát: *imperiale diadema* nevezettel illeti. A szerző felveti a kérdést, vajjon nem volna-e helyes, ennek alapján a Károlyiak pajzsa felett császári koronát ábrázolni?

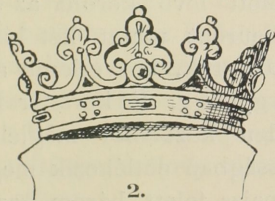
Ugyancsak császári korona elnevezéssel találkozunk a Széchényi-családnak 1697 márczius 30-án kelt grófsági diplomájában is:

«Scutum videlicet militare erectum, imperatorio diademate pretiosissimis unionibus ornato redimitum...»¹

A czimerfestmény cartouche-os pajzson leveles koronát mutat, váltakozó, nagyobb és kisebb,

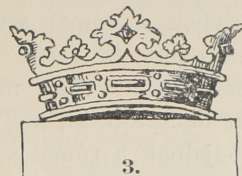

diszesen stylizált fleuronokkal (1. ábra). Tehát tizenöt évi időközben, a cancellaria egyszer a leveles, egyszer pedig a gyöngyös, nyílt pajzskoronát illeti a császári jelzővel.

A Széchényiek említett koronája lényegében nem különbözik a tizenhetedik században használatos pajzskoronáktól, melyek graphikai ábrá-

zolásban rendszerint három levél között gyöngyös ágakat — vagy kisebb leveleket, vagy ritkábban öt levél között gyöngyöket szoktak mutatni. A 2. ábra azon koronát adja, mely a Zichy-czimeralbumban a Homonnai Drugeth czimer pajzsán szerepel (Turul 1888. 23. lap) 1649. év táján. Ehhez ugyancsak hasonlít a Szomszéd-

vári Cikulini (Chikulini) családnak 1706 augusztus 20-án adományozott grófi czimer pajzsát fedő korona. (3. ábra v. ö. Turul 1886. 101. lap.) A Cikulini-család ezen bővített grófi czimerében, zárt, pántos — és nyílt, leveles korona mint *czimerkép* jön elő. Érdekes volna ezen diploma szövegét ismerni, valamint az 1700 december 20. kelt, Petki családhoz illő grófi diploma eredeti czimer leírását is (Turul 1895. 109., 110. l.) itt a pajzsot gyöngyös és ives, zárt korona fedi. Talán akadna olvasóink között, kinek ezen két diploma — a Petki és a Cikulini-féle eredetiben vagy másolatban hozzáférhető volna; a czimerleírás közlése e sorok íróját nagy hála kötelezné.

Feltehető, hogy a czimerfestő önkénye adta sok esetben a koronának alakját, mely még későbbi időkben is gyakran ingadozó. Így például a Divékujfalusi Ujfalussy-család grófsági diplomájában² 1745. évből a pajzsot korona fedi, mely az ábrázolásban öt magas ágon ugyanannyi nagy gyöngyöt, közöttük pedig alacsonyabb ágakon négy kisebb gyöngyöt mutat, ugy mint jelenleg az orosz grófi koronánál.

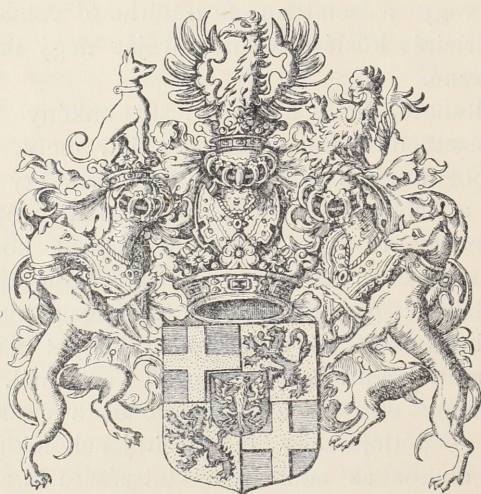
Némely esetben a pajzskoronát a sisaknak mintegy pótlója vagy helyettesítőjének tekintették; olykor az adományos tetszésére bízott, koronát avagy sisakot akar-e használni czimerpajzsa felett? A Széchényi, Petki és Cikulini családok grófi czimerében sisak nem szerepel; ellenben a gróf Károlyiékben a pajzskorona felett három czimeres sisak áll; e divat a nyugati heraldika ususából származik és a grófi,

¹ Dr. Áldásy Antal: Czimeres levelek Nro CDXXXIV. 265. lap.

² A Rudnay-család birtokában.

bároi czimeradományozásoknál napjainkig fenn-tartotta magát. A császári cancellária gyakorlatában ezen elrendezésnek egyik legrégebbi példáját az utóbb magyarrá vált Reckheimi Lynden (Aspremont-Lynden) család czimerében lel-jük fel. Ugyanis a Maastrichttól egy mérföldre északra fekvő Reckheim — a mostani belga Limburg tartományban — császári elhatározás folytán 1620. évben a római szent birodalom grófságává emeltetett és erről II. Ferdinánd császár Regensburgban, 1623 márczius 30 án kelt aranybullát bocsátott ki, melyben Lynden Ernőnek és utódjainak a római szent birodalmi grófi rangot adományozza az «Illustris et generosus» — Hoch- und Wohlgeboren czimzéssel: «Illustri et generoso... Ernesto Comiti de Lynden et Reckheim, Baroni de Thienes, Steenbecq, Borsheim etc. Domino de Houttain, Once, Blaringen et Calonne etc. Cubiculario et Colonnello nostro...» czimerének megerősítésével és meg bővítésével. A czimert a diploma következőképen írja le:

«Scutum videlicet lineola perpendiculari, et transversim interiecta quadripartitum, cuius inferior dextra, et superior sinistra flavæ sive

croceæ, leonem rubicundum, posterioribus pedibus insistentem, et anterioribus extensis velut ad saltum compositum, cauda retrorsum retorta, rictu hiante, et lingua cærulea exerta, conspicuum dextrorsum spectantem exhibeant; reliquos duos arculos rubicundos crux flava, sive aurea, a summo ad imum, et a dextra ad lævam,

determinet; centrum autem huius scuti maioris aliud minusculum occupet azureum, sive cæruleum, et in eo aquila velut argentea, alis utrimque expansis volaturienti similis, scuto coronato immineant galeæ tres apertæ, sive clathratae, coronis aureis super impositis decoræ, quarum media aliquanto sublimior reliquis, aquilam argenteam alis, ut supra expansis, mediotenus prominentem, dextra canem venaticum nigrum, collari aurato ornatum, leva leonem rubicundum, quemadmodum in scuto descriptus fuit, inquinatenus conspicuum repræsentent; ab utraque parte phaleræ, sive teniæ, aureo et rubicundo colore variegatæ, defluant, et utrimque ab exteriori scuti parte, canis venaticus niger, scutum velut sustinens, cassides, sive galeas laterales gestare videatur. Quemadmodum hæc omnia pictoris industria elaborata, et coloribus suis eleganter distincta in medio huius nostri diplomatis videre licet.»

A czimer leírása és ábrája rézmetszetben egy az (Aspremont) Linden-család történetét tárgyaló könyvben található, melynek czime: Diplomatum libri duo anno 1634. per Laur. Fred. ab Inguelberg in lucem editi, in quibus plurimæ Litteræ Foundationum . . . Infuedationum . . . Comitum et Comitatum de Reckheim . . . concernentia . . . continentur, notisque nonnullis illustrantur. Editio Secunda. Coloniae Agrippinæ, Typis Viduæ Hartgeri Worringen Anno MDCLVII.¹

Mint az itt közölt rajz mutatja, a leírás egyes csekély részletekben nem egyezik a rajzzal. A színjelzés az Aegidius Gelenius rendszeréé, azonban a szivpajzs tévesen kék helyett veres jelzést mutat.

A pajzs felett levő korona az ábrázolásban három nagy fleuront mutat, két kisebb levéllel váltakozva; közöttük, közvetlenül a koronapártnán, egy-egy gyöngy. E koronáról a diploma szövege minden közelebbi megjelölés nélkül, csak általánosságban emlékezik meg: scuto coronato . . . A pajzs felett három gazdagon disztett sisak; a középső, mely szembe fordulva a koronán áll, németalföldi divat szeptint a pajzs-szijhoz van csatolva. A család czimerét később

¹ Az Aspremont-Lynden-Reckheim-ház egy magyarországi leányági utódjának birtokában.

fekete kétfejű sasokkal beszórt biborszínű, aranyrojtos hermélinnel bélelt palásttal toldotta meg,

melyet nyolczleveles — rajzban öt levelet mutató — korona tetőz.¹ GHYCYZ PÁL.

¹ Az itt ábrázolt czimer *Aspremont Lynden Recheim* (sic) jelzéssel az 1. és 4. mezőben a Geldernből származó *Lynden*-család czimerét tartalmazza; a 2. és 3. mező *Reckheim* czimere; a szivpajzs: *kékben ezüst sas* a régi lotharingiai *Aspremont* háznak állítólagos ősi czimere, mások szerint a pajzs kékkel és vörössel hasított. Utóbbi ősi nemes család különben a XIII. század óta vörösben *ezüst* keresztet viselt, mely később örökség által a Leiningen-ház czimerébe került.

A gelderni Lynden-család azon ága, mely a reckheimi grófságot bírta — a fejedelmi Rákóczi-házzal rokon magyar ág — Károly Gobert grófban (sz. 1790. október 20. † 1819. szeptember 20.) és nővérében, Mária

Otholina Gobertina grófnőben (sz. 1787. martius 31. † 1866. január 26.) gróf Erdődy Györgynében halt ki. A belga ág: *Aspremont-Lynden-Barvaux* néven most is virágzik; jelenleg használt czimere: *kékben ezüst sas*, mellén veres pajzsban arany kereszt.

A tizenhetedik század genealogusai a gelderni *Lynden*-családot, hihetőleg a kereszties czimer hasonlatossága alapján kötötték össze a lotharingiai *Aspremont*-házzal; utóbb pedig az *ezüst sas* révén a ferrarai *Este*-családdal igyekeztek kapcsolatot találni. E genealogiai zavarodást még fokozza azon körülmény, hogy ugy Lynden, mint *Aspremont* néven több, külön eredetű család élt. Néhai I.-Th. de Raelt ismert szakiró közlése.

A HOMORÓDSZENTPÁLI KORNIS-CSALÁD.

Ez a család Erdély, közelebről pedig a Székelyföld kihalt családai közé tartozik. Előnevét Homoródszentpálról vette, a hol az ősi kastély állott, melynek romjait Orbán Balázs még látta,¹ de ma már azok sincsenek meg. Birtokainak legnagyobb része Udvarhelyszéken volt, de részint házasság, részint vásárlás, leginkább pedig fejedelmi adományozás után nagyterjedelmű birtokokba jutottak Marosszékben, Küküllő-, Torda- és Kolozsmegyékben is, úgy, hogy a XVI. és XVII. században bizvást Erdély egyik leggazdagabb családjának tarthatjuk. Az Erdőszentgyörgyön, Marosszékben levő kastélyok után írták magokat Szentgyörgyi Kornisoknak is.

A család fénykora és szereplése a XVI. század második és a XVII. első felére esik. Tagjai nemcsak a Székelyföldön töltöttek be jelentősebb állásokat, hanem egész Erdélyben is. Udvarhelyszék főkirálybirói tisztét egymásután három Kornis viselte: apa (Miklós), fiu (Farkas), unoka (Ferencz). Volt közöttök még fejedelmi tanácsos, székelyek főkapitánya, székely sókamara főtisztartója, követ stb.

Genealogiai irodalmunkban a Homoródszent-

páli Kornis-családról nagyon kevés van. Csak annyit tudunk róla, a mit Kőváry László,¹ Nagy Iván² és ezek nyomán Pálmay József³ írtak; pedig náluk sok a téves és az újabb kutatásokkal meg nem egyezhető állítás. E cikkben célunk e helytelen állításokat, tévedéseket helyreigazítani és ha a rendelkezésünkre álló adatok hiánya miatt a család eredetének kérdését nem is tehetjük vizsgálódás tárgyává, hanem elfogadjuk az eddigi nézeteket, habár arra kételeyeink vannak, de a családfát okleveles bizonyítékok alapján teljesen pontosan összeállítjuk.

Genealogusaink között a Homoródszentpáli Kornisokról legelőször Mikola László irt,⁴ a kinek a munkájában foglaltakat azért tartjuk fontosnak, mert teljesen az ő nyomán dolgoztak Kőváry és Nagy Iván.

Mikola szerint a Homoródszentpáli Kornis-család a felsőmagyarországi abaujmegeyi Gönczruszkai Kornis-családnak egyik hajtása. Erdélybe a Kornisok közül Kornis János jutott, a ki II. Lajos uralkodása alatt Zápolya János vajdasága idejében származott be. Az Erdélybe származott Kornisok a Székelyföldön nyertek birto-

¹ Orbán Balázs; Székelyföld I. 166. l. A romoknak képe is megvan Orbánnál. A Kornisok eredeti birtoka most Gyarmathy Ferencz székelyudvarhelyi ügyvéd tulajdona. A rajta levő kuria a XVII. sz.-ból való, míg az ősi kastély sokkal előbb épült.

Turul. 1909. I.

² Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár 1854. 159—163. l.

³ Magyarország családai. Budapest 1860. és 1866. VI. 357—363. és XIII. k. 318—320. l.

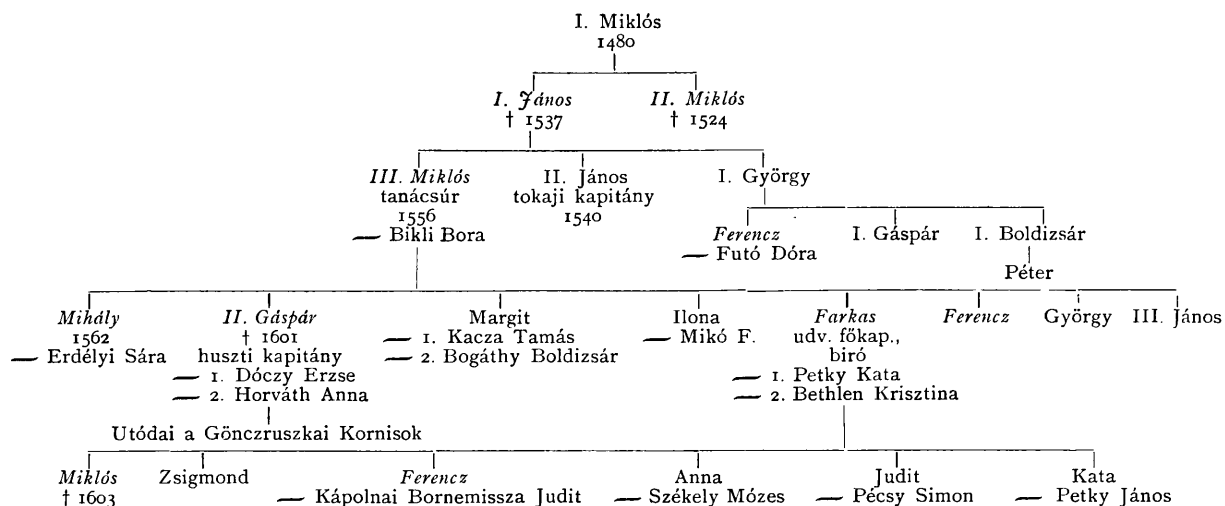
⁴ Udvarhelymegye nemes családai. Székelyudvarhely.

⁵ Historia genealogico-Transilvanica. 1732. 8. l.

kokat, a miért székely Kornisoknak nevezték őket.¹ Ezt az állítást elfogadják Kőváry és Nagy Iván is,² azzal a módosítással, hogy nemcsak Kornis Jánost, hanem testvérét Miklóst is szerepeltetik az első székely Kornisok között. Szerintök Kornis Miklós már 1523-ban szerez birtokokat Homoródszentpálon és ő az a Kornis, a kit Báthori István vajda 1529-ben megfogat és megölet. A családja összeállításában azonban

nem követik Mikolát és az Erdélyben élő Kornisokat, akár Göncz-ruszkaiaknak, akár Szentpáliaknak irták magukat, mind Jánostól, illetve annak fiától Miklóstól vezetik le. Nem tudjuk Kőváry milyen források után dolgozott, mert nem írja, de kár volt eltérnie Mikolától, mert az ő állítása a helyesebb.

De lássuk a Kőváry és Nagy Iván által összeállított családja minket érdeklő részét:

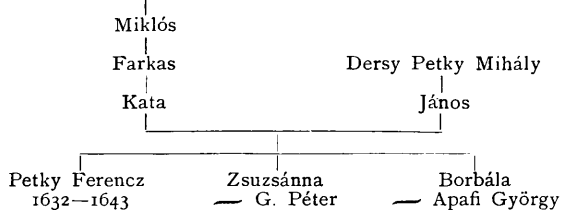

Azért tartottam szükségesnek ezeket itt közölni, hogy értekezésem további menetében könnyebben hivatkozhatok rá.

Vizsgáljuk meg most az eddig elmondottak valódiságát. Előbb azonban még két dolgot kell felemlítenem: 1. hogy a Kornisokat némelyek francia, mások orosz eredetűeknek tartják, sőt vannak olyanok is, a kik a Szentpáli Kornisokat egészen önálló, ős székely családnak mondják;³ 2. hogy az itt közölt családfán kívül, még nagyon sok családfa van az Erdélyi Múzeum és székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárában a Gyulai Rikárd, Kemény János és Mike Sándor összeállításában, a melyek többé-kevésbé mind

hibásak.¹ El is hagyom tehát, csak Mikének egy feljegyzését adom:²

Homoródszentpáli Kornis Gergely

Vizsgáljuk meg most az állításokat és válaszszuk külön azt, a mi igaz a hamistól. Nézzük mi elfogadható és mi nem.

A mit Mikola és az ő nyomain Kőváry és

¹ Mikola id. m. 8. l.

² Kőváry id. m. 154. l.; Nagy Iván id. m. VI. k. 359. l.

³ Orbán Balázs id. m. I. 166. l.; e szerint a Szentpáli Kornisok egy Tivatulus nevű embertől származtak, eredetileg Homoródszentmártonban laktak és onnan költöztek Szentpálra.

¹ Van köztük olyan is, a melyik Gáspár huszti főkapitány kortársa, Farkas unokájának mondja; (gr. Kemény F.-Laterculi genealogici ad Stemm. Transilv. Vol. III. fasc. XXVI. Erd. Múzeum).

² Mike: Collectio genealogica nob. Transilvaniae. Tomus D. pag. 40. A székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárában.

Nagy Iván irtak, abból igaznak csak a család eredetének kérdését fogadjuk el; tehát csak annyit, hogy a Homoródszentpáli Kornis-család a felsőmagyarországi Kornis-családnak egyik ágazata, a többi, a beköltözés ideje, a családfa, sőt a családtagok életrajzai, mind tele vannak hibákkal, a miért azok elvetendők.

A beköltözés és a Székelyföldre való letelepülés idejét legalább is egy félszázaddal előbbre kell, hogy tegyük, mint azt Mikola és követői irták. Fennebb elmondottuk, hogy Mikola szerint a Kornisok II. Lajos uralkodása alatt Zápolya János vajdasága idejében telepedtek le Erdélybe, közülök Kornis János Homoródszentpálon nyer birtokokat, utódai a székely Kornisok. Kőváry és Nagy Iván szerint Kornis János testvére Miklós már 1523-ban szerez birtokokat Szentpálon Udvarhelyszékben. A beköltözés idejét tehát mind a hárman a XVI. század elejére teszik, pedig a Kornisok már a XV. század második felében előfordulnak a Székelyföldön.

A Székely Oklevéltár I. k. két oklevél van, a melyekben említve van Szentpáli Kornis Gergely, a ki többed magával kiegészítik Teremii Sikesd Jánossal és Miklóssal a Szentpáli Becze András megöléséért, valamint bizonyos szántóföldek felett. Az egyik oklevél kelt 1486. szept. 8-án, a másik 1487. febr. 7-én.¹ E két oklevél tehát megdönti azt, hogy a Kornisok csak a XVI. század elején lettek volna Erdély lakosai. Megjegyzem, hogy arról, a mit Mikola és követői állítottak, semmiféle okleveles adatunk nincsen és én nem ismerek egyetlen egykoru oklevelet vagy följegyzést, a mely az ő állításukat megerősítené, sőt nem ismerek olyan oklevelet, a melyekben a Kornis János neve is előfordulna.

A családfa is hibás és hiányos.

Az eddig elmondottakból kitűnt, hogy a Homoródszentpáli Kornis-család első ismert tagja Kornis Gergely, a ki az eddig ismert családfákon hiányzik, de a kit azért a család tagjának kell tartanunk.

Kornis Gergelytől kezdve a leszármazásban hézag áll be. E hézagot betölthetnők, ha elfogadnók Mikének fennebb közölt feljegyzését, hogy Kornis Gergely fia volt Miklós, kinek a

fia volt Farkas. Ezt azonban nem tehetjük, mert Mike nem hivatkozik forrásra és így adatát nem tudjuk ellenőrizni. Kornis Gergely és az itt említett Miklós között különben is akkora időköz van, hogy Miklós semmi esetre sem lehetett a fia, legfeljebb unokája.

Megjegyzendő, hogy ez időben két Kornis Miklós szerepelt valójában, az első Báthori István vajda 1529-ben öleti meg, második Szapolyai János és János Zsigmond uralkodása alatt szerepel. Amazt Kőváry és Nagy I. a Kornis János testvérének, ezt pedig a fiának nevezik. A nélkül, hogy azt teljesen bebizonyítottunk tartanám, — mert döntő bizonyítékaim nincsenek, — de valószínűnek tartom, hogy a második Miklós nem a János, hanem az első Miklós fia volt, a kinek az apja talán Gergely volt; ez azonban csak feltevés, a mi még bebizonyításra vár. E föltételt elfogadva a családfát tovább minden akadály nélkül levezetjük.

I. Miklósról nagyon kevés adatunk van. 1523-ban 16 frtért zálogba veszi Lővétei Nagy Farkastól házát és székely örökségét.¹ Kőváry és Nagy I. mondják, hogy Homoródszentpálon ez évben birtokokat szerzett, ez nem lehetetlen, de az bizonyos, hogy nem akkor telepedett be, hanem régi lakosa volt annak a falunak. 1525-ben Vargyasi Dane (igy! Daniel helyett) Pétertől zálogba veszi a szentpáli határon fekvő halastóban levő részét 10 forintért, melyet azután II. Miklós 1535-ben kétszáz arany forintért megvett Vargyasi Daniel Ferencztől és Dorottyától, a Daniel Miklós gyerekeitől.² Bizonyosnak tartathatjuk, hogy ő az a Kornis, a kit Báthori István vajda a Székelyföldön 1529-ben megfogat és megölet.³ Feltevésünk szerint az ő fia II. Miklós.

II. Kornis Miklós élete Zápolya János uralkodására és I. Ferdinándnak János Zsigmonddal

¹ Székely Oklevéltár III. 228. l.

² Mindkét okmány a Nemzeti Múzeumban levő gróf Rhédey-család levéltárában. Az itt előforduló Daniel Miklós és gyerekei Ferencz és Dorottya hiányoznak azon a genealogiai táblázaton, mely «A Vargyasi Daniel-család eredete stb.» munkában van.

³ Más Homoródszentpáli Kornisról nem tudunk, de hogy a megfogatás és megöletés tényleg megtörtént, azt a Tört. Tár. 1880. kiadott Székely Krónika is állítja. Habár ott csak egyszerűen Kornis van említve, de nem lehetett más mint Kornis Miklós.

¹ Székely Oklevéltár I. 256. és 263. l.

Erdély feletti küzdelmének idejére esik. Azokban a küzdelmekben, ha eleinte hű embere is volt Zápolyának, de a halála után határozottan Ferdinándpárti lett. De lássuk a közpályán való szereplésének egyes fázisait.

Mikor a Czibak püspök megöléséért az erdélyiek Grittit Medgyesen ostrom alá vették Andrassy Mártont és őt küldötték Péter moldvai és Radul havaselvi vajdakhoz, hogy tőlük segítséget hozzanak.¹ (1534).

Maylád István és társai szövetség levelét aláírta ugyan,² (1540.) de a mikor Zápolya János a lázadás leverésére beküldötte Petrovicsot és Török Bálintot, az elsőik közé tartozott, a ki a királyi sergekhez csatlakozott egy székely csapatával.³

Zápolya János halála után minőjárt Ferdinándhoz állott, a ki őt szemelte ki arra, hogy a székelyeket pártjának megnyerje.⁴ Mint Ferdinánd híve természetesen örömmel üdvözölte Erdélynek a magyar király uralma alá jutását és sem Frater György orvul való megöletése sem Castaldo zsoldosainak féktelenkedései nem birták arra, hogy ahhoz a párthoz csatlakozzék, a melyik Izabellának és János Zsigmondnak visszahozatalát czélozta. Kornis Miklós nemcsak hogy nem értett egyet ez áramlattal, hanem amazok készületeiről tudósításokat küldött Ferdinándnak és Castaldonak.⁵ Mikor a székelyek között is terjedni kezdett a János Zsigmond pártja; azt ajánlotta, hogy siessenek és vágják le a székelyek fejeit, mert a farkok nem fog vagdalkozni.⁶ E tanácsából ítélve erélyes és határozott férfiúnak ismerjük. Végre azonban a viszonyokkal ő is kénytelen volt megalkudni, s a mikor egész Erdély követelte, hogy János Zsigmondot ültessék vissza a fejedelmi székbe, Kornis Miklós is a nemzeti párt mellé állott. Próbálták ugyan újból megnyerni Ferdinándnak és Kendy és Dobó 300 aranyat és 100 ház jobbágyot ígértek neki,⁷ de úgy látszik hasztalanul, mert a megyeri országgyűlésen (1556. márcz. 8.) János

Zsigmond mellé a székelyek részéről tanácsosnak választották.¹

Többször viselt magas közhivatalokat, töltött be jelentékenyebb állásokat, a mi arra mutat, hogy korának tekintélyei közé tartozott. 1538. Udvarhelyszék főkapitánya volt,² 1548. a tordai országgyűlés Frater György mellé tanácsosnak tette.³ 1555. Udvarhelyszék főkirálybírója volt.⁴ Királybíróága alatt történt az utolsó ökörsütés.

Számtalanszor volt megbízva magánjogi dolgokkal: határkijárás, végrendelet végrehajtása stb.

Birtokviszonyairól, szerzeményeiről nem sokat tudunk. 1535-ben 100 arany frtért megvette Vargyasi Daniel Ferencznek a homoródszentpáli határon fekvő «Telke» nevű halastóban levő részét.⁵ Kendy Ferencz és Dobó István vajdák neki adják, 1554. szept. 16-án a fiágon kihalt Barcsay Boldizsárnak Fületelkén és Bazédon levő birtokait.⁶

Halálának éve ismeretlen. Utolsó adatunk róla 1556. aug. 10-ről van. Petrovics Péter nyugtája 1180 frtról, a melyet Kornis Miklós és Erdélyi István Maros és Udvarhelyszéknek azon évre szóló hátralékos adójából lefizettek.⁷

Nejének neve az egykoru oklevelekben nem fordul elő. Kőváry és Nagy Iván Bikli Borbálának nevezik. Mike egy feljegyzése szerint a Bikli János és Harinaí Farkas Margit leánya.⁸

Testvéreiről semmi adatunk.

Gyerekei közül Mikola csak kettőt említ Farkast és Mihályt.⁹ Kőváry és Nagy Iván pedig hat fiát és két leányát sorolják fel: Mihályt, Gáspárt, Farkast, Ferenczet, Györgyöt, Jánost; Ilonát a Mikó Ferencz, Margitot előbb a Kacsay Tamás, majd a Bogáthy Boldizsár nejét.¹⁰ Mikolának igaza van, mert Farkas és Mihály valóban a Kornis Miklós gyermekei

¹ Istvánfi. Hist. XIII. k. 137. l.

² Tört. Tár. 1892. 89. l.

³ Istvánfi. Hist. XIII. k. 139. l.

⁴ Erd. Orsz. Eml. I. 52. l.

⁵ Tört. Tár. 1892. 651. és köv. l.

⁶ Erd. Orsz. Eml. I. 453. l.

⁷ Erd. Orsz. Eml. I. 477. l.

¹ U. o. 487. l.

² Székely Oklevéltár II. 41. l.

³ Erd. Orsz. Eml. I. 238. l.

⁴ Székely Oklevéltár III. 309. l.

⁵ Nemzeti Muzeum; gr. Rhédey levéltár 1535. évi fasciculus.

⁶ Nemz. Muzeum; Rhédey ltár 1554. évi fasciculus.

⁷ U. o. 1556. évi fasciculus.

⁸ Mike S.: Collectio gen. nob. Trans. Tom. D. pag. 190—91. Székelykereszturi unitárius gimn. könyvtára.

⁹ Mikola id. m. 9. l.

¹⁰ Kőváry id. m. 166. l.; Nagy Iván id. m. VI. k. 359. l.

voltak, de Kőváry és Nagy Iván tévednek, mert az egykoru oklevelek bizonyítékai alapján nem hat, hanem három fiát állapíthatjuk meg Kornis Miklósnak, u. m. Mihályt, Ferenczet és Farkast és három leányát: Katát, Lázár István;¹ Ilonát, Mikó Ferencz és Margitot először Kacsay Tamás, azután Bogáthy Boldizsár feleségét. Lássuk e bizonyítékokat.

Barcsay Borbála 1554. szept. 21-én végrendelezik. Végrendeletében Erdőszentgyörgyön levő házat minden hozzátartozókkal férjének Kornis Mihálynak, annak esetleges halála után pedig apjának Kornis Miklósnak hagyományozta. Mivel pedig ekkor más Kornis Miklóst nem ismerünk: világos, hogy Kornis Miklósnak Mihály a fia volt.

Kornis Mihálynak és Farkasnak testvéri volta annyira ismeretes, hogy annak bebizonyítása alól felmentve érezzük magunkat. Csak egykét oklevelet említünk, a melyek ezt még jobban megerősítik. János Zsigmond 1567. július 4. Szentpáli Kornis Mihálynak és Farkasnak Homoród-szentpálon, Recsenyéden és Szentpéteren 32 jobbagytelket adományoz;² 1579. május 14. Báthori Kristóf Kornis Mihálynak új adományt ad a kisszőlősi, vámosudvarhelyi, fületelki, egrestői, árapataki, hidvégi és erösi rész jószágaira és általa öccsének Farkasnak.³

Hogy Kornis Farkas a Miklós fia volt, azt ezek után úgy hiszem, nem kell bizonyítanunk.

Kevésbé ismeretes azonban az, hogy Kornis Mihálynak és Farkasnak volt egy Ferencz nevű testvérök.

A Nemzeti Múzeum Rhédey levéltárában az 1560. évről van két hosszas pörirat. Az egyik némely egrestői, kelementelki nemes jószágok

felett folyt, a melyet Kornis Mihályné Barcsai Borbála hagyott Szigethy Pál deáknak, a fejedelmi nagyobb cancellaria íródeákjának, de a mit Kornis Mihály nem akart átadni. A pöriratokban több zör előfordul Szentpáli Kornis Ferencz neve, mint alperesé; de az is meg van mondva, hogy a Kornis Mihály neje volt Barcsay Borbála.¹ A pörös birtokokat végre is 1576-ban Kornis Mihály kénytelen volt kiadni Szigethy Pál deáknak.²

A másik pörirat a fületelki dézsma negyede felett folyt. Egy 1560. nov. 29-én kiállított oklevélben, a melyben II. János átírja Mosdosy Ambrus földézsmafedőnek nyugtáját, a melyet Koronkai Mihályfi Tamásnak adott azért az összegért, a mit az a fületelki dézsma negyedéért hasznóbérbe fizetett; mint felperesek Szentpáli Kornis Mihály és Ferencz vannak megnevezve.³

Ez úgy hisszük elég bizonyítéka annak, hogy Kornis Ferencz és Mihály testvérek voltak. Különben nem pörösködtek volna együtt.

Kornis Miklós többi fiának a neve egykoru oklevelekben nem fordul elő, tehát valószínűleg nem is volt több fia. Minket annak a kérdésnek a tisztázása érdekel, hogy Kornis Gáspár az ő fia volt-e vagy sem, mint azt Kőváry és Nagy Iván írják.

Ha a kérdést kissé közelebről nézzük és keresünk adatokat: a felelet mindjárt tagadó lesz. Egykoru oklevelekben vagy másféle forrásokban semmi nyomát nem találjuk. Már ez kételkedővé tehetne, ha nem volnának döntő bizonyítékaink.

Mikola világosan írja, hogy Kornis Mihály és Farkas Miklósnak voltak fiai, Gáspár pedig Ferencznek volt az utóda.⁴

¹ Nemz. Múzeum; Rhédey levéltár 1554. fasciculus: «Ego Barbara Barchay vivo voce tale facio et condo testamentum ob amorem, quo erga dominum et *maritum meum egregium Michaellem Kornis* afficior. Lego eidem domum meam nobilitarem in possessione Erdew Zenthgyergy» stb.; alább «Si verum dictum dominum et maritum meum mori contigerit eodem domo omnia prædicta *genitori domini mei majori domino meo videlicet egregio Nicolao Kornis lego et relinquo.*»

² Nemz. Múzeum; Rhédey ltár. 1567. évi fasciculus.

³ U. o. 1579. évi fasciculus: «... memorato Michaeli Kornis et per eum egregio agili Volphango similiter Kornis de dicta Zentpal fratri iprius carnali... dedimus» stb.

¹ Nemz. Múzeum; Rhédey ltár. 1560. évi fasciculus. «... ac nobilem Franciscum Kornis de Zentpal, veluti in causam attractum; ... contra nobilem Franciscum Kornis de Zentpal; ... Barbara Barcsay consorte egregy et agilis Michaelis Kornis de Zentpal.»

² Az átadási jegyzék kelt 1576. febr. 19. Nemzeti Muz. Rhédey ltár.

³ Nemzeti Múzeum; Rhédey ltár. 1560. fasciculus. «... Joannes Hogerjay pro egregiis et agilibus Mischele et Francisco Kornis de Zentpal... veluti actoribus ab una». (1560. szept. 29.)

⁴ Ezt Nagy Iván meg is jegyzi; (304. l. 7. jegyzet) mégis változtatás nélkül átveszi Kőváryt, sőt a Pótkötetben sem igazítja ki.

Bethlen Farkas pedig azt írja Kornis Gáspár-ról, hogy mikor Magyarországból Erdélybe ment, mindjárt a Báthoriak szolgálatába lépett.¹ Ha Kornis Gáspár a Szentpáli Kornis Miklós fia lett volna, akkor nem írta volna róla Bethlen Farkas, hogy Magyarországból ment lakni Erdélybe. Bethlen különben állandóan megkülönbözteti a két Kornist, Farkast és Gáspárt, és mindenütt jelzi, hogy nem testvérek.²

Leánya is három volt és nem kettő: Ilona (Oltszemi Mikó Ferencz;³ Katalin Szárhegyi Lázár István és Margit előbb Kacsay Tamás, azután Bogáthy Boldizsár felesége.

A három Kornis fiú közül Ferenczről csak annyit tudunk, a mennyit fennebb említettünk, valószínűleg korán elhalt.

Sokkal ismeretesebb Kornis Mihálynak és Farkasnak szereplése. Mihály lévén az idősebb, kezdjük vele.

Neve legegelször 1554. szept. 13-án említettik, egy tanuvallatásban,⁴ ugyanazon évben hagyományozta neki neje Barcsay Borbála végrendeletileg Erdőszentgyörgyön, Fületekén, Egrestőn levő birtokait és Bándon levő nemesi házát.⁵

A hitujítás korában élén, több ízben volt kiküldve a különböző felekezet között levő viszályok elintézésére.⁶ Részt vett az 1562. székely fölkelésben, a miért fogságba is került,⁷ a honnan 1564-ben szabadult ki.⁸ Ettől kezdve azonban hűséges embere volt úgy János Zsigmondnak, mint Báthori Istvánnak. Ragaszkodásának

¹ Bethlen F. IV. 44. l. «... Casparo Kornisio (qui Bathoreorum principum ab initio statim, postquam ex Hungaria in Transsilvaniam ingressus fuisse).»

² U. o. 136. l. A mikor elmondja, hogyan nyeri meg Bocskay az erdélyieket Báthori Zsigmond visszahozatalának 1548-ban: «Quem (Náprágyt) cum animadvertisset non esse alieno a recipiendo Sigismundo animo, Casparum quoque Kornisium nec non e proceribus sicularum Wolfgangum Kornis sibi assentientes haberet».

³ Meghalt 1592. elején. «... talám ugyan nem annyira bánom a boldog emlékezetű szerelmes asszonyom nénénknek Mikó Ferenczné asszonyomnak ez világból való kimulását, mint akarom...» Kornis György levele apjához, Padua 1592. márczius 13. (Erd. Múzeum levéltárában.)

⁴ Gen. Füz. 1905. évf. okt. füzet. Kelemen Lajos közlése.

⁵ Nemzeti Múzeum; Rhédey ltár. 1554. évi fasciculus.

⁶ 1558. és 1560. Erdélyi Orsz. Eml. II. 105. és 137. l.

⁷ Erd. Orsz. Eml. II. 151. l.

⁸ Székely Oklevéltár II. 173. l.

meg is lett a jutalma, mert vagyonát nagy birtokokkal gyarapította. Résztvett az 1566. hadjáratban. Az 1566. nov. 30. szebeni országgyűlés őt bizta meg azon összeg beszédésével, a melyet a székely főemberek és lófők¹ Szász-Sebesvára felépítésére felajánlottak.² 1574-ben a székely sókamara ispánja,³ a mely állást 1576-ban is ő töltötte be.⁴ A Báthori és Békes közötti küzdelemben öccsével Farkassal Báthori István pártján harczolt és részt vett azon országgyűlésen, a mely a bukott trónkereső híveit elítélte.⁵

Élete végén egy kellemetlen ügybe keveredett, a melyről birtokai felsorolásánál szólunk. Meghalt 1582. márczius 31-én,⁶ és már április 3-án özvegye Erdélyi Sára és öccse Farkas megosztottnak birtokain.⁷

Kornis Mihály vagyon-szerző ember volt. Az apai birtokot nagyban megnövelte, úgy hogy egyike volt kora leggazdagabb embereinek. Háromszor nősült, s a két első neje után való örökségek mellé még sokat szerzett vásárlás útján is, de a legnagyobb birtokait fejedelmi adomány útján nyerte. Birtokai Maros, Udvarhelyszékben, Küküllő- és Fehérmegyében voltak. Azokat a birtokokat, melyeket első neje Barcsai Borbála adott neki, már említettük.

1566. július 11. János Zsigmondtól Homoródszentpálon és Recsenyédén 22 ház jobbágyot nyer;⁸ 1567. július 4. szintén János Zsigmond ad neki és öccsének Farkasnak Homoródszentpálon, Szentpéteren és Recsenyédén 32 jobbágytelket;⁹ 1569. június 2. új adományt nyer Erdőszentgyörgyön, «Erdeössy és Barcsay rez»-nek nevezett részjóságaira, ugyanott levő valamint Borzond nevű pusztáira Marosszéken, továbbá

¹ Székely Oklevéltár II. 194. l.

² Erd. Orsz. Eml. II. 327. l.

³ Székely Oklevéltár V. 95. l.

⁴ Szádeczky L. Báthori István lengyel kir. vál. 378. l.

⁵ Erd. Orsz. Eml. II. 565. l.

⁶ Keresztény Magvető 1902. évf. 265. l. 1582. márcz. 31. Michael Kornis vir autoritate precipua apud Scythulos moritur St. Georgii 1582. (Bog. Faz. Miklós följegyzései.) Tévedett tehát Nagy Iván, a mikor azt írta róla, hogy 1601. Mihály vajda ölette meg; (362. l.) de Szabó Károly is, a mikor azt írja, hogy «Kornis Mihályról hiteles adat van, hogy 1577-ben halt meg».

⁷ Nemz. Múzeum; Rhédey levéltár 1582. évi fasciculus.

⁸ Székely Okl. II, 209. l.

⁹ Nemz. Múzeum; Rhédey ltár, 1567. évi fasciculus.

«Olahmezeo, Horgasfeold, Kökénykerek, Chypécs» nevű pusztáira Udvarhelyszéken, valamint a marosszéki Csókfalva és Makkfalva nevű helységekben levő birtokaira; ¹ 1569. nov. 25. Havadtón és Vadasdon nyer birtokokat. ² Az oláhmezei praediumhoz tartozó földeket azonban a ravaiak úgy használták, mint sajátjokat; most tehát kivoltak téve annak, hogy elesnek tőlök; végre is Köröspataki Kálnoki Balázs és mások közbenjárására úgy egyeztek ki, hogy a ravaiak tovább is használják a földeket, de elismerik, hogy azok a Kornis Mihály tulajdonai és tizedet fizetnek rólok; ez egyezséget Báthori István előbb 1573. június 29-én, majd 1575. június 4-én erősítette meg és másnap ismét új adománylevelet adott az oláhmezei praediumra. ³

Az 1576-iki összeírás alkalmából Udvarhelyszéken következő falvakban levő birtokai után fizeti az 50 dénáros adót: Rava, Bordos, Recsenyéd, Homoródszentmárton, Lokod, Lövéte, Homoródujfalu, Bágy; fizetett 40 fl. 50 dénárt. ⁴ 1578. január 11. Báthori Kristóf neki és öccsének adományozza a magtalanul elhalt Szentannai Lázár Ferencznek Szentanna, Andrásfalva, Szentimre, Torboszló, Füle, marosszéki falukban levő birtokait; ⁵ márczius 24. Bordoson és Bözödujfaluban (Udvarhelysz.) kap jószágokat. ⁶ 1579. május 13-án új adományt kap öccsével az Erdőszentgyörgyön, Havadtón, Vadasdon, Csókfalván, Szentistvánon (Marossz.) és Raván (Udvarhelysz.) levő birtokaira. ⁷ A Békes pártján küzdött és jószágait vesztett Alárd Ferencznek és Andrássy Péternek birtokaik közül kétezer magyar forintért zálogba vette Fületelkét, Egrestőt, Kiszőlöst, Vámosudvarhelyt (Küküllőm.), Hidvéget, Árapatakot, Erősdöt (Fehérm.), mely jószágokat Báthori Kristóf 1579. május 14. végleg neki és öccsének adományozza. ⁸

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy Kornis Mihály birtokszerző ember volt, mely hajlama többféle kellemetlenségbe keverte. Sze-

retett erőszakoskodni, hatalmaskodni, így például erővel foglalta el a ravaiaktól erdejök egy részét. ¹ Ezen erőszakos hatalmaskodási hajlama élete végén aztán keményebb összeütközésbe hozta a törvénnyel. Az eset röviden a következő: Báthori István fejedelem 1574-ben Kornis Mihályt a sófalvi sókamara ispánjává tette, a mely állását később Váradi Kis Pál deák nyerte el, a kinek Kornis Mihály «jól tött embere» volt, de a ki jóságát nem hálálta meg. A sóaknához tartozó mezőknek, erdőknek egy részét «Zowatha mezejé»-nek nevezték, a melyet a környék falvainak lakossága már több évtized óta használt. Váradi Kis Pál deák megakartta fosztani a lakosságot attól a területtől és oda embereket telepített. A szegény székelység, kik jövedelmök legnagyobb részét onnan nyerték, fűhöz-fához szaladtak, végre Kornis Mihály közbenjárását kérték ki, hogy az odatelepített embereket elvigyék. Kornis ekkor betegeskedett, azért azt tanácsolta nekik, hogy forduljanak a fejedelemhez. Báthori Kristóf el is rendelte, hogy Bánffy Farkas udvarhelyszéki királybíró a dolgot megvizsgálja. A vizsgálatot Kornis Mihály azonban nem várta meg, hanem szolgálival, jobbágyival váratlanul ott termett és az odatelepített 16 embernek házát összeromboltatta, őket és marhájakat pedig hazaköltöztette. Eljárásáról másnap jelentést tett a tanácsuraknak, — ekkor már Báthori Zsigmond volt a fejedelem, — a kik Fejérvárra idézték testvérével Farkassal és ott őt fogságba vetették. Fejérvárról 1581. július 13-án irt egy hosszas könyörgő levelet a lengyel királyhoz, melyben kiszabadulásáért könyörög. ² Meddig volt fogságban nem tudjuk. Ezután már nem sokáig élt. Régen betegeskedett, ő maga írja folyamodásában: «sok üdőtől fogva nagy betegségben és nyavalyában feküdtem, nyomorogtam.» Meghalt 1582. márczius 31-én.

Kornis Mihályné Erdélyi Sára 1582. április 3-án osztozik meg Kornis Farkassal férje birtokain Petrichevich Horvát Kozma, Czegei Vass György, Háportczy Forró János és Bogáthy Boldizsár előtt. Az egyezés szerint kapja az özvegy a marosszéki, küküllőmezei és fejrme-

¹ Nemz. Múzeum; Rhédey Itár, 1569. évi fasciculus.

² Nemz. Múzeum; Rhédey Itár, 1569. évi fasciculus.

³ Nemz. Múzeum; Rhédey Itár, 1575. évi fasciculus.

⁴ Székely Oklevéltár IV. k. 37—43. l.

⁵ Nemz. Múzeum; Rhédey Itár, 1578. évi fasciculus,

⁶ U. o.

⁷ U. o. 1579. évi fasciculus.

⁸ Nemz. Múzeum; Rhédey Itár, 1579. évi fasciculus.

¹ Ez erdőt a ravaiak csak Bethlen Gábor idejében perelték vissza Kornis Ferencztől. Udvarhelysz. Itára.

² A levél eredetije az Erd. Múzeum levéltárában van, a hová a Rhédey Itából jutott.

gyei jószágokat mind, az udvarhelyszékiek közül a ravaiakat, böződujfalviakat, bordosiakat, böződieket egy évig birhatja, akkor azokat is engedje át Kornis Farkasnak, mint törvényes örökösnek; kivéve a marosszéki Szent-Istvánon levő jószágokat, melyeket «pro dote» megtarthat. Az ingók elosztását a legközelebbi törvénykezési terminusra halasztották.¹

Kornis Mihály háromszor nősült. Első felesége volt Barcsay Borbála, a Boldizsár leánya, a ki 1554-ben halt meg. Még ugyanazon évben másodszor is megnősült: elvette Drakulya László leányát Borbálát, a kivel szintén nem élt sokáig együtt, mert 1562-ben már Erdélyi Sára volt a felesége. Gyermeke egyik házasságából sem született, vagy ha voltak is, kicsiny korukban elhaltak.

II. Kornis Miklósnak harmadik fia volt Kornis Farkas, a ki még nagyobb szerepet játszott, mint a bátyja. Kornis Farkas egyike volt kora legkiválóbb férfiainak, a kit kortársai «Nagy Kornis Farkas»-nak neveztek. A Báthori István, Kristóf és Zsigmond uralkodása alatt meglehetősen élénk részt vett a közügyek intézésében. Erényei nemcsak az életében emelték kortársai felé és szerezték meg számára azok nagyrabecsülését, hanem az utódok, a későbbi nemzedék előtt is. Közéleti működésének legfőbb mozzanatai a következők:

Résztvett az 1566. hadjáratban;² 1571-ben Petky Mihályval együtt elnyeri Udvarhelyszék királybiróságát,³ a melyet haláláig viselt. Mint atyja, ő is a Báthori és Békes közötti küzdelemben a győztes Báthori mellett harcolt, sőt Báthori Istvánt Lengyelországba is elkísérte.⁴

A kiskoru Zsigmond uralkodása alatt a triumvirátussal elégedetlenkedő erdélyiek Apafi Istvánnal és Lukács deákkal együtt Kornis Farkast is elküldötték Krakóba a lengyel királyhoz, hogy nekik egy kormányzót adjon.⁵ Általában több ízben vett részt követküldésben. Így a mikor Báthori Zsigmond másodszor foglalja el a fejedelmi trónt, a székelyek részéről Kornis

Farkast küldötték Mehemet nagyvezérhez, hogy vele békét kössenek.¹ A mikor Mihály vajda elfoglalta Erdélyt, szintén Kornis Farkast akarták Prágába küldeni, a miből azonban nem lett semmi.²

Mint a Báthoriak rendíthetetlen hive, helyeselte Zsigmond politikáját. A Sinan ellen menő sereghez 16 ezer székelyt vezetett, mint a székelyek főkapitánya.³ Része volt Báthori Zsigmond másodszeri fejedelemségre jutásában is.⁴

Hűségét Báthori Endre iránt is megtartotta. A sellenberki csatából csak nehezen tudott Görénybe menekülni.⁵ Azonban csakhamar meghódolt Mihály vajdának, a ki mégis mindig gyanus szemmel nézte őt. Mikor pedig veje Székely Mózes kiszökött Erdélyből, elfogatta, Gyulafejevárra vitette, a hol a miriszlói csatából menekülve, szeméi előtt levágatta.⁶ Birtokviszonyairól röviden a következőkben emlékezhetünk meg:

Birtokai eredetileg mind Udvarhelyszéken voltak, csak bátyjának Mihálynak halála után, mint annak örököse lett birtokos Marosszéken, Küküllő- és Fejérmegyékben. Az ő tulajdonába mentek át az ősi kastély Homoródszentpálon és a hozzátartozó birtokok. Kornis Farkas új kastélyt építtetett 1579-ben, a mely azonban ma már teljesen elpusztult.⁷

Azokat a birtokokat, melyeket testvérével Mihályval nyert, már felsoroltuk. 1575. márcz. 29. Marosszéken, Udvarfalván nyer egy részjószágot;⁸ okt. 4. pedig Homoródvárosfalván (Udvarhelyszék) egy egész telket.⁹ Az 1577-iki adóössze-

¹ Bethlen F. IV. k. 169. l.

² Tört. Tár, 1883. évf. 733. l.

³ Erd. Tört. Adatok, I. 44. l.

⁴ Szamoskövy, IV. 82. l. Hurmuzaki, III. 418. l.

⁵ H. Mikó F. 143. l.

⁶ Bethlen F. IV. 591. l. Hurmuzaki, IV. k. 1-r. 137. l.

⁷ A Kornis Farkas által építtetett kastély romjainak a képe látható Orbán, Székelyföld, I. k. 166. l. Orbán szerint a kastélyon ez a felírás volt: Rara quidem virtus, quam non fortuna gubernat. Quæ manet stabili quum fugit illa pede. Alatta: Sculpsit Benedictus Magyar. 1579. Ez alatt volt a Kornis czimer és a K. F. betűk. Az ablakon 1578. évszám és egy ablak szemöldökkőfán: Timor domini expellit peccatum.

⁸ Nemzeti Múzeum; Rhédey levéltár, 1575. évf. fasciculus.

⁹ U. o.; valamint a beiktatási rendelet is, a mely Dersi Petky Mihálynak és társainak szólt.

¹ Nemz. Múzeum; Rhédey ltár, 1582. évf. fasciculus.

² Székely Oklevéltár, II. 194. l.

³ Székely Oklevéltár, II. 337. l.

⁴ Bethlen F. II. 425. l.

⁵ 1584-ben. Bethlen F. II. 478. l. Tört. Tár. 1880. évf. 646. l.

íraskor a következő faluk után fizet: Szentpál, Szentpéter, Városfalva, Karácsonfalva, Oklánd, Jánosfalva, Musna, Ujfalú, Remete, Gyepes, melyek után 80 f. 50 d. fizetett.¹ 1589. május 5-én Dályában (Udvarhelyszék) kap egy kuriát.² 1591. márczius 1-én pedig Báthori Zsigmondtól nova donatit kap a homoródjánosfalvai, ujfalvai, oklándi, oláhfalvai, karácsonfalvai, almási, szentmártoni, lokodi, bágyi és vargyasi részjóságaira.³

Kornis Farkas kétszer nősült. Első neje volt Petky Katalin, a Dersi Petky János leánya, a kiről azonban egykoru oklevelek nem tudnak semmit, valószínűleg korán elhalt; második neje volt Bethlen Krisztina, ki jóval túlélte férjét.⁴

Kornis Farkasnak nagy családja volt, nyolcz fia és négy leánya. Fiai közül a legidősebb volt György, a ki mint egyetemi tanuló halt el 1594- vagy 1595-ben Páduában; a többieknek neveit leghitelesebben azon oklevél tartotta fenn, a mely szerint nekik Báthori Zsigmond 1601. június 12-én Homoródmáson egy birtokot adományoz. Ez oklevél a következőket említi: Miklóst, Jánost, Mihályt, Gergelyt, Ferenczet, Farkast és ismét Györgyöt.⁵ Kőváry csak három fiát ismeri: Miklóst, Zsigmondot és Ferenczet, Nagy Iván szintén.⁶ Ezt a Zsigmondot említik Szamoskövy és Bethlen Farkas is és azt írják róla, hogy a brassói csatában esett el 1603. július 17-én,⁷ mivel azonban Báthori Zsigmond fennebbi oklevele nem tud róla, nem tartom a Kornis Farkas fiának.

Kornis Farkasnak négy leánya volt: Anna, Siményfalvi Székely Mózes; Katalin, Dersi Petky János; Borbála, a Zalasdy Miklós és Judit, Péchy Simon neje.⁸

Kornis Farkas fiai közül bővebb tudomásunk

¹ Székely Oklevéltár, 37—43. l.

² Országos levéltár, Liber Regius 1589. II. 480.; ezt K. F. a Kovacsóczy Farkas közbenjárása által nyerte el. Kovacsóczy levele május 5. a Rhédey levéltárban.

³ Országos Levéltár, Liber Regius 1591. 201. l.

⁴ Így mondja Mikola, utánna Nagy és Kőváry; Mikola szerint Kornis Judit, Péchy Simon neje az ő lánya lett volna, a mi nem igaz. Egyáltalában az, hogy Petky Katalin a Kornis Farkas felesége volt, csak feltevés, de nincs hitelesen bebizonyítva.

⁵ Nemzeti Múzeum; Rhédey ltár, 1601. évi fasciculus.

⁶ Kőváry, 160. l.; Nagy I. VI. 359. l.

⁷ Szamoskövy. III. Bethlen F.

⁸ Nemz. Múzeum; Rhédey ltban, az Erdélyi Orsz. Múzeumban levő oklevelek szerint.

csak első Györgyről, Miklósról, leginkább pedig Ferenczről van; Jánosról és Gergelyről csak annyit tudunk, hogy 1603-ban haltak el; utóbbi valószínűleg a brassói csatában, de az előbbi nem; ¹ Farkasnak és a második Györgynek nevét csak a Báthory Zsigmond oklevele után ismerjük.

Kornis György, Kornis Farkas legnagyobb fia és valószínűleg legidősebb gyermeke volt. Szülői Német- és Olaszországban neveltették; amott Heidelbergában, itt pedig Páduában tanult unokatestvérével Bogáthi Miklóssal. Mindkét helyről igen sok levelet küldött haza, melyek az Erdélyi Múzeum Egyet levéltárában vannak.² Meghalt Páduában 1594- vagy 1595-ben.³

Kornis Miklós szintén Heidelbergában volt akkor, a mikor bátyja, mint fejedelmi apród.⁴ Mikor jött haza, nem tudjuk. Mikor Székely Mózes 1603 elején az Erdélybe való beütését tervezte, őt küldötte a tatár kánhoz, hogy segélycsapatokat hozzon.⁵ Elest a brassói csatában 1603. július 17.⁶

Kornis Mihály, Farkasnak negyedik fia 1600-ban sógorával Székely Mózessel, Mihály vajda elől Lengyelországba menekül.⁷ Mikor Báthori Zsigmond harmadizben való fejedelemsége után végleg itthagytta Erdélyt; a kíséretében volt, mint apródja.⁸ Szintén a brassói csatában esik el.

¹ Petky János ezt írja 1603. decz. 12. Sennyey Pongrácznak: «Mint hogy Kornis János, (kinek Basta uram Ngia által gratiat és jószágát is részszerint megadta volt) meghala.» Erd. Múzeum levéltára.

² E levelek élénk világot vetnek a külföldön levő magyar tanulók életviszonyaira. Az Erdélyi Múzeum levéltárában Kornis Györgytől összesen 16 levél van, melyből 9-et Kornis Farkashoz, 4-et anyjához, 1-et Eörrí András-hoz, 1-et Kovacsóczy Farkashoz, 1-et Bodoni Istvánhoz irt. Legelső levelét Heidelbergából 1587. nov. 3. irta, utolsót pedig 1591. aug. 28. Heidelbergából 1591. szept. 8-án indultak utnak Bogáthi Miklóssal és Páduába okt. 14-én érkeztek meg; innen első levelét 1591. nov. 7. írja, utolsót 1592. július 25. Páduából Rómába akart menni, de halála ebben meggátolta.

³ Bogáthi Miklós írja K. Farkasnak: «ha Paduában viszen Isten koporsójára is gondot viselhetek szegény atyámfiának.» Róma 1595. febr. 10. Bogáthi Miklósnak szintén több levele van az Erdélyi Múzeumban, melyeket Kornis Farkashoz és nejehez irt.

⁴ Levelei szintén az Erdélyi Múzeumban.

⁵ Bethlen F. V. 206. l.

⁶ Bethlen F. V. 408. l.

⁷ Bethlen F. IV. 510. l.

⁸ Bethlen F. V. 165. l.

Kornis Ferenczről alább lesz szó.

Emlékezzünk meg röviden leányairól is, a kik ilyen sorrendben következtek: Anna, Katalin, Borbála és Judit. Anna Siménfalvi Székely Mózes neje volt, kihez 1592. évben ment. Némely százsz történetiró azt állítja róla, hogy másodszor Bethlen Gábor neje lett, a mi nem igaz, mert férje halála után nemsokára (1603.) meghalt pestisben Temesvárt.¹ Több családfán, a melyek az Erdélyi Muzeumban vannak, második férje gyanánt Petky János említették, a mi szintén tévedés.²

Daniel Gábornak a «Vargyasi Daniel család eredete stb.» című munkájában szintén említették egy Homoródszentpáli Kornis Anna, a ki Daniel Péter neje lett volna.³

Köblös Zoltán szerint az itt említett Kornis Anna férje Daniel Péter 1590 körül élt, mert fia Péter 1590—1632-ig élt.⁴ Ha tehát valóban Homoródszentpáli Kornis Anna volt a Vargyasi Daniel Péter neje, az csak is az itt előforduló Kornis Anna lehetett. Ez azonban valószínűleg tévedés.

Kornis Anna fia Székely Mózes volt, a ki 1633-ban I. Rákóczy György elől Törökországba menekült.

Kornis Katalin férje Dersi Petky János volt, Bocskai idejében Udvarhelyszék főkapitánya. Kornis Katalin 1637. október 21-én halt meg 56 éves korában. Legtovább élt a Kornis Farkas gyermekei között. Sirja fölé leánya Borbála szép czimeres sirkövet csináltatott a dersi (Udvarhelysz.) temetőbe, a mely később megsemmisült.⁵ Fia Petky Ferencz, a ki Székely Mózes-sel szintén elmenekült. Borbála, Kornis Farkas harmadik leánya, korán elhalt Temesvárt, a hová Székely Mózes bukása után anyjával menekült. Férje volt Zalasdy Miklós.⁶

¹ Szamoskövy. III. 237. l.

² Ilyenek vannak Gyulai Rikárd és Mike Sándor összeállításában.

³ 20. l.

⁴ Genealogiai Füzetek 1905. évf. okt. füzet.

⁵ Orbán Balázs. Székelyföld I. 170. l.

⁶ Ezt a Kornis Borbálát sem Kőváry, sem Nagy Iván nem említik. Némelyek Ilonának nevezik. Hogy Borbálának hívták, azt több oklevél bizonyítja, melyek az Erd. Muzeumban és a Nemez. Muzeumban vannak. Pl. Bethlen Krisztina 1609. menlevelet ad Barcsay Sándornak és Györgynek, azokról a javokról, melyeket néhai Zalasdy

Végre Judit, a ki 1603. után lett a Péchy Simon felesége.¹ Meghalt 1621-ben.² Három leánya volt: Krisztina, Bögöni Farkas Ferencz, Zsuzsánna, Kénori Ferencz és Erzsébet előbb Mindszenti Gábor, utóbb Haller Pál neje és egy fia Simon.

Térjünk vissza most Kornis Ferenczhez, a ki fiverei elhalta után egyedüli örököse lett atyja és ragybátyja minden javaiknak.

Kornis Ferencz volt a Homoródszentpáli Kornis-család utolsó férfi tagja. Erőszakos, perlekedő ember, a kinek sok kellemetlensége volt. Különösen a bünösökért szeretett közbelépni, hogy azután azok jobbágyaivá lehessenek. Mindamellert családjának fénye és különösen Bethlen Gáborral való rokonsága, meglehetősen szerepet biztosítottak neki a közéletben.

1614. Udvarhelyszék főkirálybirója lett és az maradt haláláig.³ 1614-ben Bethlen Gábor bizonyos dolgok elintézésére Telegdy Mártonnal Segesvárra küldi.⁴ 1621. május 16-án Bethlen Gábor zálogba adta neki az udvarhelyi «Csonka» várat,⁵ melyet annyira renováltatott, hogy halála után a fejedelem özvegyének és gyerekeinek szabad lakást adhatott a várban.⁶ Mikor sógora Péchy Simon fogságba jutott 1621. sokat fáradozott a kiszabadításában.

Meghalt 1625. április 7. előtt.⁷

Mint a homoródszentpáli Kornis-család utolsó férfi tagja, örökölte apja és nagybátyja minden birtokát, melyeket ő maga is gyarapított. Mivel felváltva Homoródszentpálon és Erdőszentgyörgyön lakott, nevezték szentpálinak és szent

Miklós szerelmes leányának Kornis Borbálának mint feleségének hagyott.

¹ «... az mikor az szegény öreg asszonyom Temesvárra lakott és Nádorfejérvárra... Zalasdy Miklósnak adta volt egy leányát; Zalasdy Miklós meghalván, hadta az jószágát... az szegény öreg asszonyom leányának, az is ott meghalván, maradott öreg asszonyomra, annak utánna, hogy Péchi urnak adta az leányát, Kornis Judit asszonyt és avval őt az Szalasdjtól maradt jószággal contentálta.» Forró Ferencz levele Hajdu Péternek, 1632. martius 18. Nemzeti Muzeum; Rhédey Itár.

² Koporsója fölött mondott gyászvers megvan a székykereszturi unitárius gimn. kvttban.

³ Udvarhelymegye Itára.

⁴ Nemzeti Muzeum; Rhédei Itár.

⁵ Székely Oklevéltár. IV. 211. l.

⁶ Nemzeti Muzeum; Rhédey Itár, 1625. április 7.

⁷ L. Bethlen Gábornak idézett oklevelét.

györgyinek is. Még gyermekkorában Ruzskai Kornis Boldizsár elfoglalta a Homoródszentpáli Kornis javakat, csak Petky János közbenjárására nyerte vissza azokat 1603-ban. 1605-ben pedig Rác György az erdőszentgyörgyi jószágát dulja fel.¹

Birtokviszonyairól leginkább az udvarhely-megyei levéltárban őrzött «lustra» könyvek és azon pörnek iratai tájékoztattak, melyeket örökösök ellen a Daniel, Lázár, Mikó, Péchy, Petky, Székely és más családok tagjai támasztattak, mint a Kornis Miklós, illetve a Kornis Farkas leányágon való utódaik.² Ezek szerint a következő helyeken voltak birtokai: Székelyudvarhely, kuria; Homoródszentpál, kuria; Remete, Szentpéter, Városfalva, Jánosfalva, Recsenyéd, Szentmárton, Lövéte, Gyepes, Lókod, Tálya, Ége, Aimás, Karácsonyfalva, Oklánd, Ujfalu, Vargyas, Bözöd, Bözödujfalu, Rava, Köröspatak, Szentegyháza, Oláhfalu, «cum molendino forrasio», Ülke, Oroszhegy és az oláhmezei prædium (Udvarhelysz.); Erdőszentgyörgy, kuria, Havad, Havadtó, Rigmány, Vadasd, Gegos, Csókfalva, Szentistván, Makkfalva, Kibéd, Várad (Marossz.), Fületelke és Kis-Szólós (Küküllőm.).

Neje volt Kápolnai Bornemissza Judit, a Boldizsár és Patócsi Anna leánya, a ki előbb Haller Gábor neje volt és csak annak 1608-ban történt halála után lett a Kornis Ferencz felesége; férjét jóval túlélte; 1636-ban hal meg.³

Egy fia volt Samu, a ki csecsemőkorában halt el és két leánya, Margit, a ki 1627-ben és Borbála, a ki 1632- vagy 1633-ban ment férjhez; amaz Rhédey Jánoshoz, ez Paczolaj Péterhez.⁴ Borbála apja halálakor még gyermek volt; anyja a szombatos vallásban nevelte, a miért

¹ Erdélyi Múzeum ltára.

² Udvarhelymegyei ltár és Nemzeti Múzeum Rhédei cs. ltára.

³ Tört. Tár, 1893. évf.

⁴ Paczolaj Péter és Kornis Borbála házasságára vonatkozó levelek a Rhédey cs. ltban. Nemz. Muz.

I. Rákóczy György 1638. pörbe fogta és összes javai elvesztésére ítélte.¹

Dolgozatunknak végére érkeztünk, állítsuk össze a családfát. Mivel dolgozatunkban már említettük, hogy a Mikola által említett Kornis Jánosról nincs okleveles bizonyítékunk, hogy tényleg ezen családhoz tartozott: őt e családfára nem vettük fel. A leszámaztatást az 1486-ban élt Szentpáli Kornis Gergelyvel kezdjük, azonban újból hangsúlyozzuk, hogy az csak föltétel, hogy I. Miklós a fia volt. Ennek a kifejezésére, valamint azon nőtagjai után a családnak, a kikeről teljes hiteles okleveles bizonyítékokat nem találtam, de a kiket az eddigi táblázat úgy tüntet fel, mint egyik-másik Kornis nejét: kérdőjeleket tettem. Ettől eltekintve II. Miklóstól kezdve a családfa egészen hiteles okleveles bizonyítékok alapján van összeállítva.

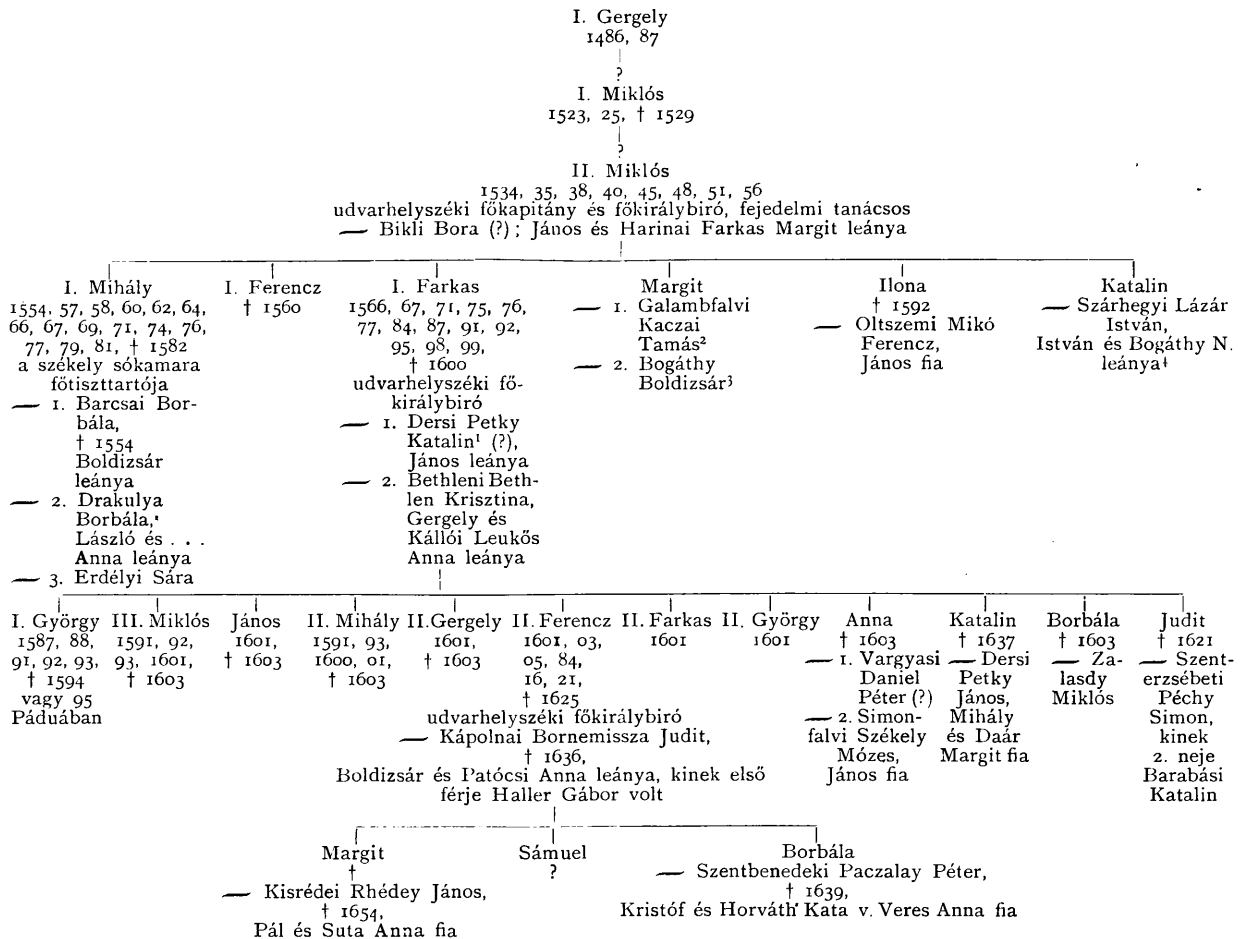
(Családfát lásd a 28. oldalon.)

¹ E pörre vonatkozólag adatokat közölt a Tört. Tár. 1884. évf. Komáromy András, a Nemzeti Múzeumban elhelyezett Rhédey ltban levő eredeti iratokból; vannak azonban még kiadatlanok is. Az ítéletlevél az Erd. Orsz. Eml.-ben van közölve. Ld. «Kornis Borbála és szombatos pöre» cz. értekezésemet a Keresztény Magvető 1906. évf.

Utóirat. Mikor e dolgozatot irtam, nem volt tudomásom Nyujtódi Donáth Jánosnak a kolozsvári ev. ref. kollegium levéltárában levő Emlékiratáról, mely Erdély régi családairól szól, melyet a feljegyző 1618. június 7. 1619. január 23. közt állított össze. Ezen emlékiratban, melyet Köblös Zoltán a «Genealogiai Füzetek» legutóbbi (okt.) számában közölt, említés van a Kornis-családról is. E feljegyzésben foglalt leszámaztatás megegyezik azzal a családfával, a melyet én oklevelek alapján dolgozatom végére összeállítottam. E feljegyzés így szól: «*Bernala és Korniz* Kézdi Bernala Korniz Gergely egyik voltak anyjával... Korniz Gergely fia volt Korniz Miklós; Korniz Miklós gyermekei Korniz Mihály, Korniz Ferencz, Korniz Farkas, Korniz Katalin és Lázár Istvánné, Margit asszony Bogáti Boldizsárné és Ilona asszony Mikó Ferenczné.» Megemlítem azt is, hogy a Bethlenekről közölt leszámaztatás szerint Kornis Farkas neje Bethlen Krisztina buri Bethlen Gergely leánya volt, testvérei voltak. B. János, György és Anna, Osztopani Perneszi Istvánné.

Dr. Vass Miklós.

A Homoródszentpáli Kornis-család nemzedékrendje. (1486–1654.)

¹ Több helyen Druziánna.

² Leánya Petronella, Háportoni Forró János neje.

³ Gyermekai Menyhért, Miklós és Druziánna.

⁴ Fia András, Bethlen Gábor nagypapja.

Dr. VASS MIKLÓS.

VEGYES.

A Kisjeszeni Jeszenszky család czimereslevele.

(Színes czimerképpel.)

A *Turóczi Registrum*-ban Járdán birtokról olvassuk,¹ hogy Miklós fiai Bertalan, Lőrincz és István, Mihály fia Márton, István fiai Jakab és Tamás s végül Péter fia András az «átkos emlékű János deák» oklevélhamisításai ügyében kiküldött bizottság előtt IV. Béla király 1255. évi oklevelét mutatták fel, melyben *Járdáni András* és fia Achilles, «turóczi jobbágyfiak» részére két és fél ekényi földről szóló saját adományát

¹ 68. §. Super possessione Jardan (Horváth Sándor: A Liptói és Turóczi registrum. 94. l.)

megerősítette. Ezt a Járdáni Andrást tekintheti ősenek a ma is virágzó *Kisjeszeni Jeszenszky* család. A Registrumban említett Járdán ugyanis azonos a mai Kisjeszennel, s az oklevél felmutatói a *Kisjeszeni* (szláv végzettel: Jeszenszki) család tagjai voltak.

Állításunkat igazolja a turóczi conventnak 1374. okt. 13-án (in die festi beati Colomanny martiris) kelt oklevele,¹ mely szerint Kisjeszeni

¹ Eredetije Jeszenszky Ferencz birtokában Kisjeszenben, Fényképmásolatát, valamint az alább idézendő oklevelékét s a czimer színes rajzát Kisjeszeni Jeszenszky Lajos, cs. és kir. konzul szíveségének köszönöm.

A JESZENSZKY-CSALÁD CZIMERE 1521-BŐL.

AMERICAN LEGAL
PUBLICATIONS

(de Parva Jezen) Mihály fiai András és Márton, másrésről Kisjeszeni (de dicta Parva Jezen, *que alio nomine Jardan nominatur*) Miklós fiai Bertalan, Lőrincz és István, továbbá Endre fia István Jakab és Tamás nevű fiaival, Péter fia András és András fia Miklós utódok nélkül elhunyt rokonuknak, Karácson fia Mártonnak birtoka felett a convent előtt megosztottak, és pedig olyképen, hogy nyolcz hold szántóföldet s a Gyous-patak fejeinél és Kálnok felől fekvő kaszáló $\frac{1}{6}$ -át kivéve — mely teljesen Mihály fiaé, Andrásé és Mártoné lett — a birtokot három egyenlő részre osztották, melyek egyike szintén a most megnevezett Andrásnak és Mártonnak, másika Bertalannak és fivéreinek, harmadika pedig a többi, fent megemlített családtagoknak jutott. Az osztályos atyafiak közül a Registrum készítésekor, 1391-ben Mihály fia András, Endre fia István, továbbá András fia Miklós, úgy látszik, már nem voltak életben, a többiek azonban mind megjelentek a bizottság előtt s felmutatták a birtokok közös alapját képező királyi oklevelet.¹

A turóczi convent 1374-iki osztálylevele valószínűleg több példányban lett kiállítva, s alkalmasint ennek köszönhetjük, hogy korunkra eredetiben fennmaradt; holott a család többi oklevelével Zsigmond király halála körül Szklabinya várában, a hol Kisjeszeni Máttyás atyja György biztosabb megőrzés végett elhelyezte, nagyrészt a tűz martaléka lett. Legalább így vallotta ezt Turóc vármegyének csaknem egész nemesi közönsége — élén Nagyjeszeni Miklós alispánnal — a Kisjeszeni Máttyás kérelmére I. Máttyás király által elrendelt s a turóczi convent által 1488. jul. 24. Szent-Mártonban megtartott vizsgálat alkalmával. Dolinai Boocz György hozzátette, hogy Kisjeszeni György kisjeszeni birtokát illető okleveleit, melyeket később Szklabinyára vitt, a vármegye közgyűlésén fel is mutatta; a halálos ágyán fekvő Jezerniczei Péter, vallomása szerint saját szemével is látta a kérdéses okleveleket; Ternovi Péter pedig megjegyezte, hogy atyjától tudja a dolgot, a ki kilencz évig kulcsár volt Szklabinyán s jelen volt a vár égésénél is, a mikor a turóczi megyei nemeseknek sok privilegiumuk, odaveszett.² E vizsgálat alapján sikerült Kisjeszeni Máttyásnak és fivérének, Jánosnak és Györgynek I. Máttyás királytól 1489. jun. 15-én Kisjeszenre új adományt kieszközölni. A beiktatást a turóczi convent jun. 28-án ellentmondás nélkül végezte.³

Bővebb adatok hiányában a család összefüggő, középkori genealogiáját, legalább ez idő szerint, nem tudjuk összeállítani, sőt azt sem határozhatjuk meg pontosan, hogy a családnak ma is élő két főága, a *Paulovics* és *Simkovics* mikor vált el egymástól. A XVI. század elején már megtörtént az elágazás. Bizonyítja ezt II. Lajos királynak 1521. máj. 31-én kelt oklevele, melyben *Kisjeszeni Paulovics Miklós*nak és fivérének, *Jámbor Adámnak* Kisjeszen birtok fele részére új adományt s egyuttal czimert ad. Az oklevél teljes szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Nos Ludovicus, dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie et Sclavonie etc. rex, memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis nostri nobilis Nicolai Paulowycz de Minori Yassen per eum pro locorum temporumque qualitate sacre imprimis huius regni nostri Hungarie corone et deinde maiestatis nostre cum omni fidelitatis constata exhibitis et impensis, integram medietatem possessionis Minoris Yassen predictae in comitatu de Thurocz habite, in cuius quidem medietatis pacifico et quieto dominio idem Nicolaus progenitores quoque suos ab antiquo perstitisse, seque ipsum unacum fratre suo Adamo Jambor persistere asserit etiam de presenti, item totum et omne ius nostrum regium, si quod in eadem possessione qualitercumque haberemus, aut eadem nostram ex quibuscumque causis, viis, modis et rationibus concerneret maiestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cunctis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, rubetis, hortis, arundinetis, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarum decursibus, paludibus, stagnis, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nomine vocatis et appellatis sub suis veris et antiquis metis existentibus, premissis sic ut premititur stantibus, memoratis Nicolao Paulowycz et Adamo Jambor fratri eiusdem ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda pariter et habenda, salvo iure alieno. Preterea, ut iidem Nicolaus Paulowycz et Adamus Jambor ad exhibenda nobis et sacre corone nostre servicia promptiores alacrioresque nostra in eos speciali gracia et munificentia regia reddantur, hec arma seu nobilitatis ac honoris insignia, videlicet scutum triangulare coloris saphirei, cuius imam partem vestit campus gramineus, in quo homo opere actinctus (*igy*) dextra tenet securim supra caput ad-

¹ Kisjeszeni Mihály fiáról Mártonról a közbeeső időből is van adatunk. I. Lajos királynak 1381. aug. 24-én a turóczi conventhoz intézett tiltó parancsában mint királyi ember említették. Fejér IX/5. 519. l.

² A conventnak 1488. jul. 26-án kelt oklevele szintén Jeszenszky Ferencz birtokában.

³ Az adomány- és iktatólevél eredetije u. ott. Kisjeszeni Máttyás 1487. és 1488-ban mint *választott nemes*

(electus nobilis. Révay-ltár Blatnicza II. 6. és II. 9.) 1490-ben pedig fivérével, Jánossal együtt mint királyi ember említették. (U. ott Blatnicza III. 13.); János 1495-ben mint szolgabíró (u. ott Szklabinya I. 10. és Telon. I. 1) s Máttyás 1497-ben ismét mint királyi ember működik. (U. ott Blatnicza IV. 16.) Dr. Csánki Dezső szives közlése.

ductam percussurus ea dammam, quam currentem in ipso campo apprehendisse et apprensam sinistra tenere visitur; que omnia in fronte presentium litterarum nostrarum docta artificis manu clarius depicta et effigiata sunt, animo deliberato et ex certa nostra scientia memoratis Nicolao Paulowycz et Adamo Jambor ipsorumque heredibus et posteris universis dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus, annuimusque et concedimus, ut ipsi eorumque heredes et posteri universi prescripta arma seu nobilitatis insignia ubique in preliis, hastiludiis, duellis, velis, sigillis, cortinis, tapetis, papilionibus, domibus, mensis, tabulis, libris et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus et exercitiis nobilitaribus et militaribus ferre, gestare, fingi, pingi et insculpi facere, omnibusque illis honoribus, prerogativis et libertatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quolibet iure aut consuetudine utuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint et valeant perpetuo. In quorum omnium premissorum memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude, sabbato proximo post festum sacratissimi corporis Christi, anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo primo, regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie predictorum etc. anno sexto.

A kései renaissance stílusban festett czimer kék pajzsa zöld pázsiton álló favágót tüntet fel, a mint baljával az előtte balra elfutó özet nyakánál fogva megragadja, jobbával pedig baltáját ütésre emeli. Sisak és sisaktakaró nincsenek, helyettük a czimer keretét (11 × 13 cm.) arannyal futtatott bibor alapra festett virágdisz tölti ki.

Függő pecséttel ellátott eredetije Jeszenszky Gyula birtokában Kisjeszenben őriztetik.¹

Dr. DÓRY FERENCZ.

A Himfi, Aracsai és Neszelei családok.

I.

*Himfi.*²

Erről a családról eddig keveset tud a magyar genealogia.

Himfinek, első Mátyás királyunk udvarnokának volt egy Ilona nevű leánya, a kit Essegh-

¹ Érdekes jelenség, hogy a gyakorlatban, mint azt a Baranyamegyébe elszakadt, szintén a Paulovics-ághoz tartozó Kisjeszeni Jeszenszkyek czimerében látjuk — a tót favágóból vörösruhás, sárgaöves, sárgacsizmás, süveg magyar ember lett, a ki jobbával baltát emel, baljával pedig dámvadat tart szarvánál fogva. (Nagy Iván Családtört. értesítő 1899. évf. 65—69. l.) Értesülésünk szerint a Kisjeszenben lakó Paulovicsok is ilyen czimert használnak. A Simkovics-ághoz tartozó Kisjeszeni Jeszenszkyek pecsétjei lombos fa alatt jobbra futó, nyakán hátulról nyállal átlőtt szarvast (dámvad) s a fa mellett jobbról csillagot, balról növény félholdat tüntetnek fel.

² Vasvármegye levéltára. Vegyes kötetek. 215. C. 89.

vári Ferencz vett nőül. Ez az Esseghvári 1505-ben a rákosi országgyűlésen Veszprémvármegyének követe volt. Ennyit találunk róla Nagy Iván munkájában. Azonban Esseghvári Ferencz nejének a keresztnevében alighanem téved, mert őt levéltári okmányaink *Annának* nevezik.

Atyjának keresztneve valószínűleg *Imre* volt és Veszprém vármegyében Döbröntén birt. Kisfaludy Sándor legalább így adja elő, kiről pedig tudjuk, hogy regéihez az anyagot szorgos levéltári kutatások után gyűjtötte össze.

A család nevét különféle módon találjuk irva okmányainkban. Himfi, Himffi, Himfy és Hymffy váltakozva fordul elő.

Himfinek, Mátyás udvarnokának három leánya volt: Adviga, Anna és Katalin. Ezek közül Annát, amint már említettem, Esseghvári Esseghvári Ferencz bírta nőül.

Ezeknek egyik leánya, ugyancsak Anna, Kemendi Kemendi Péternek, Kemendvár urának volt a házastársa.

Himfi Imre vére, nőági leszármazás után, a következő családok ereiben csergedezett és csergedez még ma is: Esseghvári, Ostffy, Kemendi, Sitkey, Virginás, Dömölky, Rajky, Kisfaludy, Uky, Vésey, Káldy, Niczky, Rummy, Sennyey, Szelestey, Tompa, Kancsor, Wittnyédy, Szegedy, Felsőbüki Nagy István, Karácsony, Sebestyén, Döbrösy, Hajas, Handlein, Szentgyörgyi Horváth, Jákfalvai Horváth, Eördög, Fekete, Vajda, Árosy, Guáry, Huszár, Kiss, Festetics, Nedeczky, Lóke, Bereczky, Tallián, Lengyel stb.

A Himfi névvel Mátyás kora után több mint félszáz év elmúltával — 1555-ben — találkozunk ismét.

De hogy ezek a Hymffyek voltak e, és minő összeköttetésben Himfi Anna, Esseghváry Ferenczné családjával, mindeddig kideríthető nem volt, de több mint valószínű, hogy Veszprém vármegye s a veszprémi káptalan levéltára jelentékenyen hozzá járulhatnának ennek a kérdésnek a tisztázásához.

Ezekről a Himfiokról a következő adataim szólnak.

1555. Himffy Katalin, Tötös-byri Hymffy János leánya, Bögöthey másként Tötös-byry Kys Pál özvegye, a tötös-byri (Töttös-Bér, ma Töttös) határban fekvő «Viederfeld» nevű curiális fél telkét egy szőlővel nemes Himffy másként Kys Antal és Máténak néhai Tötös-byri Kys Simon fiainak ajándékozta.

1565. Büki Veronika, néhai Marton Mihály özvegye, eladja tötös-byri, vasvármegyei földjeit Hymffy Gergelynek és Pál, Benedek, Péter, Imre, Ambrus, Mihály, Gáspár és János nevű fiainak.

E. 45. és a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárának oklevelei alapján.

1565. Tötös-byri Hymffy Gergely és Péter a saját, úgy Pál, Benedek, Péter, Imre, Ambrus, Mihály, János és Gáspár, néhai Hymffy Gergely fiai, továbbá Mihály és Zsófia, említett Hymffy Péter fia és leánya nevében is tiltakoznak a tötös-byri összes nemesség ellen, hogy ezek az őket illető tiz hold földet elfoglalják és birtokolják.

1579. Nemesbyri Hymffy Péter és Meggyesi Mihály — Sebestyén fia — a saját nevükben és Hymffy Anna, Zakách Györgyné nevében is tiltakoznak az ellen, hogy Pesthy Pál diák bizonyos medgyesi részbirtokot bírásába vehessen.

1579. Tamási Zakách György, Nádasdy Ferencz grófnak, Vasvármegye főispánjának sárvári szakácsa, eladja medgyesi részbirtokát Himffy Péternek s fiának Mihálynak.

1583. Tötös-Byri (Thewtews-Byr) Hymffy Péter, Tamási Zakách Gergely Nádasdy Ferencz, gróf főispán sárvári szakácsa, továbbá Medgyesi Mihály, néhai Medgyesi Sebestyén fia, feleségükkel és gyermekeikkel együtt, megtagadják Krisztust és törökké lesznek, a törökökhöz álnak. Ennek szerzéséért Hymffy Pétert vádolják, mert bebizonyult, hogy Zakáchcsal levelezett. A főispán emberei elfogják és átadják Nádasdynak. Ez fogva tartja mindaddig, míg magát az 1583. «feria secunda proxima post dominicam invocavit» Szombathelyen összeülő törvényszék előtt 25 nemes tanuval nem tisztázza. Tisztázta is magát. Azonban mielőtt eleresztették volna, írást kellett magáról adni, hogy sem a gróf, sem annak szolgálai ellen sem pörrel, sem másként föl nem lép, boszut nem áll. Máskülönb ezen nyilatkozatának erejénél fogva jogot ad Nádasdynak, hogy nemesi szabadalmait nem tekintvén, őt elfogathassa, s fogva tarthassa, míg ügye végelintézést nem nyer.

1586. Thewtews-Byri Hymffy Pál és Imre tiltatják Zábóthkai Jánost azon bögöthei birtok elfoglalásától, mely birtok korábban Bögöthey Benedek és Balogh Gergely tulajdona volt.

1591. Özvegy Patthy Pálné, sárvári lakós, eladja Tötös-Byrben levő javainak egy részét Tötös-byri Hymffy Pálnak.

A mikor Kisfaludy «Himfi szerelmei» először megjelentek, a nagy közönség a Himfi nevet sokáig költött névnek tartotta és kevesen tudták csak, hogy Koszorus lantosunk Kisfaludy Sándor, álnévét egy ősi magyar családtól kölcsönözte!

II.

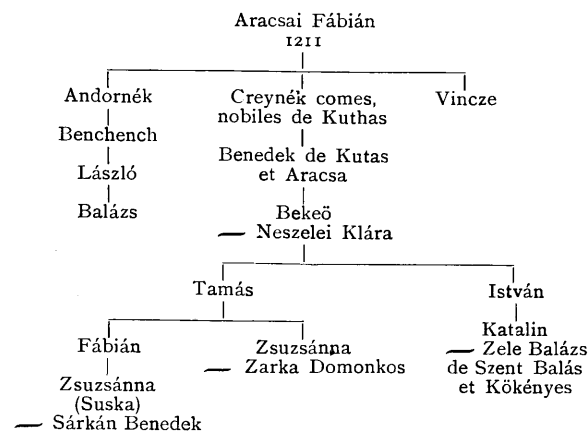
Aracsai és Neszelei.¹

Mindakettő kevésbé ismert régi, s fiágon valószínűleg már kihalt családjaink közül való.

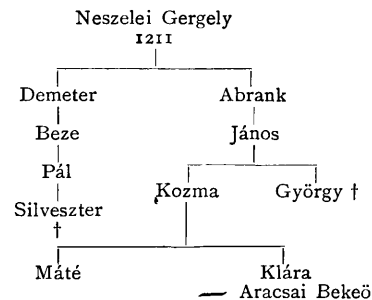
¹ Vasvármegye levéltára. Vegyes kötetek. 100. VII. 20—a. iratok alapján.

Pedig valamikor mind a kettő a jelentékenyebb birtokos családok közé tartozott.

1211-ben él Aracsai Fábián, kitől a leszármazás néhány izen így következik le:

Araca község, melytől ezen család a nevét kölcsönözte, Zalavármegyében fekszik, ugyanott van az egykor Neszele, most Neszelej is, mely község a következő táblán föltüntetett Neszelei családnak adott nevet.

E két család történetére és birtokviszonyaira vonatkozó adatokat a következő okmányokban találunk.

1211. II. András király a Zalai vár tartozékát képező Gebarth földjéből két ekényit elszakít, s azt Aracsai Vinczének és Fábiánnak adományozza, ama hűséges szolgálatokért, melyeket a táborozások alkalmával teljesítettek. Ezen birtok határai nyugot és észak felől Kuthas és Lovászi községek voltak.

1231. András a főntebbi adomány birtokában Fábián fiait: Andornéket és Creynéket továbbá Vincze fia Istvánt megerősíti.

1264. Andornék és Creynék osztályos egyezséget kötnek a vasvári káptalan előtt, melyszerint a kuthasi másként tewthewsi (Töttös) részbirtok Creynék comesnek, Lovászi pedig Andornéknek jut. Az aracsai javakat egyenlően megosztják. A szervezett birtokok közül a Hor-

váth családtól vett birtok Ardcrnék, s az Aracsai Iziptól vásárolt rész, mely egyfelül a zalai vár birtokával, másfelül pedig a Zala vizével határos, Creynék comes birtokába megy át.

1382. Neszelei Kozma fia: Máté az unokatestvéréntől Silvesztertől rámaradt, továbbá összes neszelei és mathyánczi birtokaiban Klára nevű nővérét, Aracsai Bekeő feleségét, Lajos király jóváhagyásával. fiustija és örökbefogadja.

1399. Pelsóczi Bubek Detre nádor azon perben, melyet Rajki György fiai: István és Benedek Aracsai Bekeő fiai: Tamás és István ellen támasztottak, Neszele és Mathyáncz községeket egészen Aracsai Tamásnak és Istvánnak ítélte oda.

1437-ben Aracsai Péter fia Péter perrel támadta meg Aracsai Katalint, Zele Balázs feleségét és Aracsai Zsuzsannát, utóbb Sárkán Benedek feleségét az ősi javak kiadása miatt. Ezen perben Neszele és Mathyáncz községek egészen Aracsai Katalin és Zsuzsanna illetőleg az ő fiági örökösök részére ítéltettek oda. Gebárth, Thewthős, Lovászi községek, továbbá a kuthasi és aracsai ügy ősi, mint szerzett részirtokok a perlekedő felek között pedig két részre osztottak.

BALOGH GYULA.

Ki volt Szécsényi Tamás első felesége?

Karácsonyi János alapvető munkája nyomán közismertté vált, hogy a XIV. század egyik legtekintélyesebb embere, Szécsényi Tamás erdélyi vajda, tárnokmester második felesége, Auschwitz Anna hercegnő által a királyi családdal is rokonságba jutott. Az alábbiakból kitűnik, hogy Szécsényi első felesége megválasztásában sem járt el kisebb körültekintéssel.

A Nemzeti Múzeum törzsanyagának évnélküli középkori iratai között egy évszám és hely megnevezéssel nem bíró kis feljegyzés található, a melynek írója néhány sorban szól a Nagymihályi család történetéről, a mely család egyik leánytagját (Katalint) elvette Miklós vajda (a Pók nemzetségbeli Miklós erdélyi vajda, 1270—1319)² a ki férjének vagyonát Móroczhydával gyarapította. Azután felsorolja e birtok részeit.

Az irónak, úgy látszik, nem volt semmi különös célja a feljegyzéssel, mert minden átmenet nélkül így folytatja jegyzetét! «Item nota, quod Paulus filius Compoldi de Conpold quinque ha-

buit filias, quarum unam duxit in uxorem Thomas voyovoda, secundam vero duxit Kakas palatinus de Kaza, tertiam autem duxit Mikch banus de Peleske, quartam vero duxit Laurencius de Peker, quintam autem duxit pater Oliverii de Pakos.»

Kompolthy Pál leányai közül eddig egyet ismertünk: Miczk bán feleségét, bár a nevét ennek se tudjuk megállapítani. Sajnos a fentebbi feljegyzés se nevezi meg a leányokat. Az Ákos nemzetségbeli Miczk, 1323-ban a királyné tárnokmestere, Sáros és Zemplén megyék főispánja, később tótországi bán, I. Károly királytól érdemei elismeréséül és a Trencsényi Csák Máté hívei által Györke faluban megölt Kompolthy László haláláért kárpótlásul kapja Helmech birtokot. Az oklevélben nincs megállapítva a viszony, mely Miczk és a megölt Kompolthy között van.¹ De kitűnik a sógorság I. Lajos 1342 szeptember 23-án kelt okleveléből, a ki főleg Miczk felesége testvérenek Kompolthy Lászlónak megöletése miatt engedi meg, hogy Sáros megyében a régi favár helyébe kőből építsenek erősséget.²

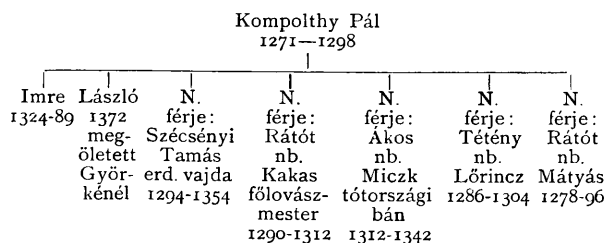
A leányok egyikének férje tehát Szécsényi Tamás. Vajjon gyermekei első vagy második feleségétől valók-e, nem állapítható meg.

Pekeri Lőrincz alatt kétségtelenül a Tétény nemzetségbeli Túz Lőrincz értendő (1286—1304), Péter tótországi bán fia. A nemzetség birtokai között van már 1228-ban Peker és Topolcza (ma Biela és Toplicza).³

Semmi kétség sem foroghat fenn az ötödik leány férjének személye felől sem, a ki nem lehet más, mint a Rátót nemzetségből származó Paksi Olivér atyja, Mátyás (1278—1296.)

A mint Kompolthy vejei életének idejét összehasonlítjuk, kitűnik, hogy az adatok ellen a kor megegyezése szempontjából se emelhetünk kifogásokat.

Névtelen XIV. századi genealogusunk ismeretett feljegyzései alapján Kompolthy Pál utódainak leszármazási táblája tehát így bővül ki:

B. Sz. L.

¹ Beosztva a XV. század évnélküli iratai közé. Az iratot kiállításának külső formája és belső tartalma azonban véleményem szerint, kétségtelenül egy századdal előbbi időbe helyezik.

² Lásd Karácsonyi: Magyar Nemzetiségek, II. 436. l.

¹ Anjouk. Okmt. II. 908. 101. l.

² Anjouk. Okmt. IV. 263.

³ Karácsonyi: Magyar Nemzetiségek, III/1 94. l.

Várday Aladár és a Barla-fiak pörének időpontja.

(Adalék a «Damus pro memoria» kezdetű oklevelek történetéhez.)¹

A Zichy oklevéltár I. kötetében közölt, a Várday Aladár és a Barla-fiak pörére vonatkozó két oklevél² keltét megközelítőleg már Karácsonyi János is meghatározta, bámulatatos szorgalmát és munkabírását igazoló, nélkülözhetetlen munkájában: A hamis stb. oklevelek jegyzéke.³ Mindkettő szerinte 1280 körül kelt.

Az egyik, a leleszi konvent által kiállított bizonyítvány (Szentemágócs nb.) Barla birtokának lerombolása miatt Várday Aladártól kifizetendő kárpótlás felének kifizetéséről szól. Karácsonyi szerint január 6-án kelt, de 1284 január 6-án Várday Aladár nem jelenhetett meg a leleszi konvent előtt, mert akkor Borostyánkő alatt harcolt (Z. I. 54—55. l.). 1284 után pedig azért nem lehetett jelen ott, mert már 1284-ben meghalt.

A másíknak kibocsátója idáig ömeretlen volt — (Damus pro memoria...) — és Barla birtokának elpusztításáért fizetendő kárpótlás megállapításáról szól. Karácsonyi szerint «a fentebbi 139. sz. s mint kimutattuk, legelőbb is⁴ 1283-ban jan. 6-án kelt levél ezen megállapítás teljesítéséről szól s így ennek előbb kellett keletkeznie.» Tehát a Karácsonyiné 140. sz. alatt bíralt oklevél a 139. sz.-nak anteaktája.

Kiséreljük meg a 139. számúnak kibocsátóját megállapítani, hát ha a pontos keltre nézve is utbaigazítást nyerhetünk. Ezen oklevél kibocsátója Olasziban (Szepes vm.) «*feria sexta post festum Omnium sanctorum*» keltezi levelét. Tartalma: November 1-én Várday Aladár és (Szentemágócs nb.) Barla fiainak, Bélusnak és Domokosnak megbízottja úgy egyezett ki az alország-bíró előtt, hogy Aladár a Barlának okozott károkért 10 márkát fog a leleszi konvent előtt fizetni, ötöt *jan. 6-án*, ötöt február 2-án. Majd «*feria sexta*» november 1. után Olasziban (a, mondjuk, ösmeretlen) kibocsátó előtt megjelen-
vén Aladár önként vállalkozott az egyezés teljesítésére. Zárlatán pecsét maradványával, *melyen a kettős kereszt tisztán kivehető.*

A leleszi konvent oklevele arról szól, hogy január 6-án Aladár az öt márkát lefizette, és fog ötöt február 2-án fog lefizetni: «*secundum continentiam littere domine Regis secretum.*» Világos, hogy a domine csak írás-hiba domini helyett, mert nem volna értelme, miért vitték volna ez ügyet a felek a király

anyja elé, mert legfeljebb is csak így egészíthetnők ki az oklevelet: «*domine E. matris Regis.*» Tehát az első oklevél kibocsátója maga a király.

IV. László király 1278-ban november 14-én Szepesben keltez,¹ 1279 november 30-án Somlyón,² 1280 november 11-én Szalán-Keményben,³ 1282 november 2-án Budán.⁴

Tehát az első oklevelet 1278 nov. 4-ikére, a másodikat 1279 január 6-ikára tehetjük. Ha pedig — amit nem hiszek — az első oklevelet mégis az anyakirályné állította volna ki, akkor — tekintetbe véve, hogy IV. László 1278-ban vette vissza feleségétől a Szepességet és adományozta anyjának,⁵ az első oklevél 1279—82. november havában, a második 1280—83. január 6-án kelt s e kettő előtt a Zichy oklevéltár I. 62. lapon 64. sz. alatt közölt oklevél.

Mindenesetre pecsétteni szempontból is érdekes volna megtudni, minő pecséttel zárta le — akár a király, akár az anyakirályné — a «*secretum*»-nak jelzett oklevelet. S ez oklevél «*secretum*» volta miatt hallgatta volna el kibocsátói voltát?

Háládatlan és pepecselő munka az ilyen apróságok megállapítása, de ez alapozza meg a nagy méreteken, magasabb szempontokból dolgozó történetírást!

KÁLLAY UBUL.

Gutkeled nembeli Kozma utódjai.

A Gutkeled nembeli Kozma utódairól, az eddigi családtörténeti kutatások alapján, a következő adatokat állíthatjuk össze:

1265-ben ismerkedünk meg Cosmas comes fiával Cosmassal, a ki ekkor kapja meg V. István királytól *Nyéket* (Bihar m.), *Harang*-nak (Szabolcs m.) egy részét és *Ragáld*-ot (Szatmár m.), az okmány megemlíti, hogy ezen *Harang* a hasonnevű ősi birtoka mellett fekszik.⁶

1280-ban Cosmas fia Kis Cosmas zálogba bírja több Gutkeled nembeliektől *Pelbárthidát*.⁷

1282-ben Gutkeled nb. Cosmas fia Cosma *Harang, Nyék* és *Ragáld* birtokosa.⁸

1291-ben veszi meg a nevezett Cosmas *Leta*-t, 25 márkáért.⁹

1297-ben Aladár fiai *Prebarthyda* miatt perrel támadják meg Kis Cosmá-t.¹⁰

¹ H. o. V. 60.

² Karácsonyi i. h. 108—109. l. 119. sz. — F. V/3. 57.

³ H. o. VI. 317.

⁴ H. okl. 95. l.

⁵ Szabó: Kún László 91. l.

⁶ F. VI/2. 389.

⁷ Z. O. I. 45.

⁸ F. VI 2. 405., 406.

⁹ H. O. VI. 360.

¹⁰ H. O. VII. 258.

¹ Fejérpataky László tisztelt barátom szives megjegyzése szerint.

² 65. l. 69. sz. és 66—67. el. 71. sz.

³ 112—13. l. 139. és 140. sz. alatt.

⁴ Helyesebben: legkésőbb.

1299-ben Gutkeled nb. Cosmas fia Cosmas igazolja, hogy *Kyngus*-t V. István királytól kapta.¹

1307-ben Kis Cosma fia Ivánka több rokonaival megosztózik, mikor is ez kapja Kőhidpordányt és Harangot (Szabolcs m.)²

1310-ben Kis Cosmás tiltakozik fia Ivánka és több nemzetségi rokona ellen, *Pelbárthida* elidegenítése miatt, mivel ez neki szerzett birtoka volt.³

1313 jun. 20-án Károly király megengedi, hogy Kis Cosma birtokai felett szabadon rendelkezék, mivel fia Iwanka 1312-ben elesett.⁴

1323-ban Cosma fia Iwanka, fia János birja *Pelbárthidát*.⁵

1327-ben Cosma fia Iwanka pelbárthidai János és rokonai birtokai: *Kőhidpordány*, *Zorogh*, *Harangud*, *Ragald*, *Pelbárthida*, *Tevekszorm*, *Cozmaháza* és *Gwingsed*.⁶

1337-ben Gutkeled nb. Cosmas fia Ivanka fia János *Kőhidpordányt* (Sopron m.) Nagymártoni Pálnak elzalogosítja.⁷

1338-ban pedig ugyanezen birtokot 250 márkáért eladja, a mi ellen 1342-ben több nemzetségbeli rokona tiltakozik.⁸

1365-ben Lajos király megengedi Pelbárthidai Ivánka fia Jánosnak, hogy birtokait, miután fiu utódja nincsen, leányaira átruházhassa.⁹

Ezen adatok azok, melyek ez ideig családtörténeti iróink előtt ismeretesek voltak; azonban az 1907-ben közzétett alsófejmegyei regestákban, három okmánykivonatot találunk, melyek érdekes és fontos adatokat tartalmaznak ezen ág történelmére vonatkozólag. 1308 április 18-án a váradi káptalan előtt megjelenik a Gutkeled nembeli *Kozma ispán* és kijelenti, hogy a vásár utján szerzett birtokait, azon esetre, ha *fia Ivánka* magnélkül halna el, leányának *Erzsébet*-nek, *Pord fia*, *Arcalf* nejének, *Ágnes*-nek, *Visi István* feleségének, és *Klára*-nak hagyományozza.¹⁰

Birtokai:

Kőhid Parodan-ban lévő *Albiztríey*, *Percel* és *Poehman* nevű földek.

Lunz

Perezhhegh (Sopron m.-ben az Ikna mellett.)

Kyngus (Veszprém m.-ben a Balaton mellett.)

Ragald (Szatmár m.-ben a Nyír mellett Szalouth-hoz közel).

¹ H. O. VII. 281.

² Sop. O. I. 67.

³ A. I. 215.

⁴ A. I. 312.

⁵ A. II. 94.

⁶ Sop. O. I. 117.

⁷ F. VIII. 4. 225.

⁸ F. VIII. 4. 314.

⁹ Z. O. III. 278.

¹⁰ Tört. tár 1907. évf.

Harang (Szabolcs m.-ben, Harang nevű örökös birtoka mellett).

Leta (a Verekyo=Berettyo mellett).

Walimduch vára földé

Prinardhida mellett János fia András földét.

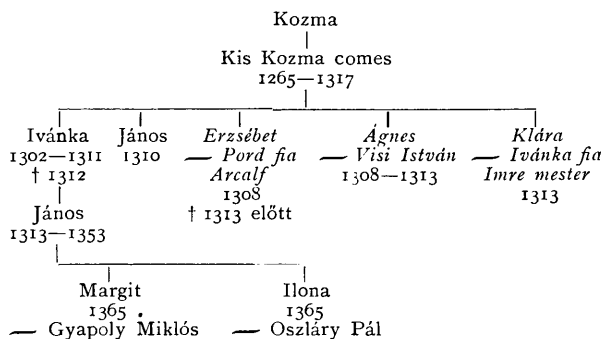
Prinardhida

Zalach uelese

Posathuisze (Bihar m.)

Trensa (a Verekyo mellett)

Ivanka azonban mint fentebb láttuk 1312-ben a Csák nb. Máté elleni harcokban elesett, s ennek következtében atyja Kozma comes 1313 márcz. 29-én *Ivanka* fia János részére a fentihez hasonló tartalmu ajándékvalló levelet állit ki... Ekkor leánya közül *Erzsébet* már mint Arcalf mester özvegye, *Klára* pedig mint Ivánka fia Imre neje fordul elő. Ugyancsak ezen év november 22-én *Pasathuisze* birtokát és e mellett fekvő *Körtvélyes* sziget felét Klára leányának Ivantho fia Imre mester feleségének ajándékozza. Imre ekkor mint Neke mester *Kerekszegh*-i (Körös-szeg) várnagya emlittetik. Ezen adatok szerint a következő leszármazást kapjuk:

A helynevek szempontjából is fontosak ezen okmánykivonatok, ugyanis

Albiztríey és *Poehman* eddig ismeretlen helynevek voltak, míg *Percel*-ről (Pertel-Keresztur) sem tudtuk, hogy Kőhid-Pordány tartozéka volt.¹

Lunz hihetőleg olvasási hiba Luuz helyett, a mai sopronmegyei Lózsnaq felel meg. Csánki először 1350-ben említi,² míg

Harang-ot 1352-ben,³ *Ragald*-ot 1338-ban,⁴ *Leta*-t 1452-ben.⁵

Walimduch vára földé ismeretlen helynév, talán a biharmegyei Wanchud-nak felel meg.

Prinardhida (Pelbárthida) mellett János fia András földé. Ezen János, hihetőleg egy személy Mihály (a Várday cs. öse) fivérével Jánossal, kinek fia András 1250—1281-ig szerepelt és mag nélkül halt el.

¹ Csánki: Magy. orsz. földrajza

² U. o.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ U. o.

Zalach uelese, Pasathnisze és Trensa szintén ismeretlen helynevek, hihetőleg mind Bihar-megyében feküdtek.

Végül a körösszegi várnagyok névsorát is ki-gépszíthetjük *Imrével*, Ivanka fiával, ugyanis ed-dig a körösszegi várnagyok névsorában elsőnek az Aba nb. Nekesei Sándort ismertük 1321 febr. 20-áról.¹

DARÓCZY ZOLTÁN.

Oklevéltani apróságok.

A jászóvári hiteleshelyi levéltárban végzett kutatásom alkalmával néhány érdekes oklevél-tani apróságra találtam, melyeket a Turul előbbi évfolyamaiban már megjelent hasonló természetű adatok folytatásaként óhajtok közölni.

1. 1294 decemberben kelt oklevélben Bald szepesi ispán elmondja, hogy őt V. László ki-rály megbizta avval, hogy a szepesmegyei bir-tokokat vizsgálja meg, kié, mekkora és milyen jogon bírja. Utjában elment Szent-László föld-jére, a hol László nevű ember kérte, engedje meg, hogy ezután minden adótól ment legyen, csupán őt aranyat fizessen Szent-Márton-napkor Szepesen. Bald ispán a kérésnek eleget tett, a birtok határait is megjáratta és oklevelet állí-tott ki róla a fent említett Lászlónak.²

Az 1273-tól Zólyom megyében folytatott bir-tokvizsgálathoz hasonló³ folyik tehát 1294-ben Szepesben is.

2. A pecsétaszálnatra érdekes adat Miklós nádor 1342 október 6-án kelt oklevele, a mely-ben a heve-megyei Ibrány birtok ügyében mond ítéletet. Az oklevél pecsételési záradéka így szól: «Et quia sigillum palatinatus nunc adhuc non habebamus, ideo præsentis sigillo nostro priori fecimus consignari «A. Metales, fasc. 2. no. 15 jelzet alatt őrzött oklevélről, sajnos a pecsét leszakadt.

3. Az Anjou-kori kancellária történetéhez adatot tartalmaz Nagy Lajos 1345 január 25-én Visegrádon kelt oklevele. A király előtt Gegeni Mikus fia Dénes kijelenti, hogy ő István mester a király pecsétgyűrűjének őre (ad ipsum Ste-phanum anularem) ellen nem adott ki oklevelet. Ha rokonai az ő nevében is adtak volna ki, semmisknek tekintendők.⁴

4. Végül az oklevelek kiállításának ára felől tájékoztat az Ugrin fia Miklós országbíró 1359

május 20-án kelt ítéletlevele Sadan (Heves m.) birtok ügyében. A hártyaoklevél felhajtásán, mindjárt a szöveg alatt olvasható ez a megjegy-zés: «Siquidem Matheus vel Thomas procurator Petri dicti Poharus aut Pochou dictus de Lezee-mer quatuor florenos portaverit, tunc præsens scriptum ei detur.»

A megjegyzésben említett négy forintnyi taksa elég tekintélyes a királyi kancelláriára 1435-ben megállapítottához képest.

B. Sz. L.

Barloc nem Barcz!

(«A Margit-legenda genealogiai és földrajzi adatai»-hoz.)

«A Margit-legenda genealogiai és földrajzi adatai» czim alatt néhány év előtt folyóiratunk¹ dr. Wertner Mór tollából közölt egy értekezést. Igaz, hogy a későbbi másolat «a kétségkívül már eredetileg elferdített hely- és személy-nevek»-et «ujabb latinizálás és olaszosítás által némely esetben a felismerhetetlenségig» elfer-dítette, de az is igaz, hogy «némely esetben» Wertner magyarázata is nagyon önkényesnek látszik, mint azt egy esetben be is bizonyít-hatom.

Többek között előfordul a «*Barloc*» helynév is; erről ezt írja Wertner:

«**Barloc.** Barloci Bethe (= Beche = Becha = Véty). A veszprémi egyházmegyéből való, a királynéi szakácsnépek nemzetségéből származó szabad ember; neje Gunig (= Kunigund, vagy Gyöngy = Gung); fia István.»

«Miután a fejérmegyei Barcz 1460-ban Ba-rocznak² is mondatik,³ azt hisszük, hogy Barloc e *Barcz*-czal azonos; megjegyzendő azonban, hogy a Veszprémmegyében fekvő Vöröstó plé-bánosa fentebbi Bethe parochusának vallja magát.»⁴

Hát nagyon is rosszul hiszi, pedig a *vörös-tavi* plébános bizonyágtétele megóvhatta volna e tévedéstől. Csak közbevetve jegyzem meg, hogy azt sem értem, mikor a «*Bethe*» nevet helyesen magyarázza «Beche»-re, mi szüksége volt a *Véty* névre is, mikor a *Becse* név is elég kelendő volt a régi magyarok között, és hogy minek a német *Kunigundot* is előrántani, mikor a becsületes magyar *Gyöngy* is megteszi a maga szolgálatát.

De visszatérve a helynévre: «wozu in die Ferne schweifen, sieh das gute liegt so nah!» Minden térképen megtalálhatjuk, hogy Vörös-tóval barázdás szomszéd a két *Barnag* község.

¹ Turul 1903. 33—38. l.

² De nem Bar/ocznak, vagy Barnocznak!

³ Csánki III. k. 319. l.

⁴ U. o. 34. l.

¹ Tört. tár 1907. 193.

² Az oklevélen függő, még mindig kiadatlan, érde-kes pecsétről megemlékezik az 1878-ik évi kassai kirán-dulás jegyzőkönyve, 132. l. Eredetije Acta, 1294, 22. sz. alatt.

³ Lásd a Turul, 1907. évf. 64. l.

⁴ Acta, fasc. 3. no. 24.

De lássuk a történelmi adatokat. Nem is veszek más könyvet a kezembe, mint a Hazai Okmánytár negyedik kötetét s már is ezeket az adatokat jegyezhetem ki: «In villa *Burlog*¹ habet ecclesia terram ad II. aratra, IV. prata, siluam communem (sex pulsatores).»² Majd az 1233-ik évből, Seg, Billege és Vázsony határjárásánál: «ma Barlag»;³ végre — et nunc venio ad fortissimum —: 1284-ben Erzsébet királyné Barnag birtokot Vázsony nembeli Mencseli Móricznak adományozza, s ekkor világosan mondja: «quandam terram *Cocorum nostrorum Barlag* vocatam» s alább: «siluam ville Monasterij de Almad *verus-*

ton vocate.»¹ Tehát megtaláljuk nemcsak Verestót, hanem a «királynéi szakácsnépeket» is, s nem kell Fejér vármegyébe rándulnunk, mert *Barloc* nem más, mint a *Verestó mellett ma is még meglévő Veszprém vármegyei (Magyar- és Német-) Barnag*. Bár minden oklevél helyneve csak ennyire volna elferdítve!

Már másképen állunk *Badoborá*val.² Hogy nem Latobár (az oklevél épen *Latibar*-t említ) az bizonyos. Miért nem inkább *Bodóbár*, a nagy lucsei Dóczy-család fészke?! Latobárnál még *Babaduri*-t, másként Magashegyet is inkább gyanuba vehetjük!³ KÁLLAY UBUL.

¹ Az átiratokban: *Borlog*.

² H. o. IV. 5. l.

³ U. o. 18. l.

¹ U. o. 67. l.

² Turul i. h. 33. l.

³ W. XI. 57.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságunk 1908. évi deczember hó 14-ikén tartott nagygyűlésén *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *gróf Apponyi Sándor, Barabás Samu, id. Bánó József, Borovszky Samu, Csánki Dezső, id. Daniel Gábor, Döry Ferencz, Enich Gusztáv, Horváth Sándor, Kollányi Ferencz, id. Szimányi József, Soós Elemér, Tóth-Szabó Pál* ig. vál. tagok, *Gyarmathy Sándor, Halász Bálint, Herczegh Mihály, Jakubovich Emil, Kolosy István, Relkovič Neda* évdíjas tagok, *Relkovič Davorka* mint vendég, *Aldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok.

Fejérpataky László másodelnök a nagygyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Évről-évre összegyűlünk egyszer, hogy beszámoljunk egy esztendő munkásságáról, hogy számot adjunk arról, miként értékesítettük szellemileg azokat az anyagi eszközöket, melyeket szaktudományaink fejlesztésére egyesült szaktudósok s a társadalom különböző rétegeit képviselő tagtársaink szűk köre bocsájt rendelkezésünkre. Az a sok titkári jelentés, mely huszonhat esztendő tudományos eredményeit sorolja föl, hü képe annak a fáradozásnak, melyet a hazai czimertan, nemzedékrend s a rokon történelmi segéd-diszciplínák terén kifejtettünk. A rendelkezésünkre álló anyagi eszközök korlátolt volta nem engedte meg, hogy működésünket szélesebb alapokra fektessük, hogy oly vállalatokba bocsájtkozzunk, melyek nemzeti multunk jobb és teljesebb megvilágításához felettebb szükségesek volnának, de a melyek megvalósításához jó szándék mellett egyébre is van szükség.

Az évi nagygyűlés a legjobb alkalom arra, hogy magunkba szállva, a míg egyrészt végigpillantunk társaságunk több mint negyedszázados munkásságának eredményein, addig másrészt megállapítsuk azt, hogy a megoldott feladatoknál sokkal nagyobb a még megoldásra váróknak száma s hogy társaságunknak arra kell törekednie, hogy heraldikánk, családtörténelmünk, pecséttanunk s egyéb rokon diszciplínák terén az ő közreműködésével vagy legalább is az ő kezdeményezésére és az ő irányításával lásson napvilágot az, a mire még okvetetlenül szükségünk van.

Azelnöki megnyitói szűkreszabott kerete nem ölelheti fel a még megoldandó feladatok egész sorát, de legyen szabad néhányra reá mutatnom, a melyekkel való beható foglalkozás hosszú időre immár el nem odázható.

Az elfogulatlanul ítélő kétségtelenül elismeréssel adózik nekünk azért a buzgó fáradozásért, a melyet heraldikánk legbecsesebb középkori emlékei egyikének, a mohácsi vész előtti korból való czimeres leveleinknek felkutatása és közzététele körül kifejtettünk. Az az értékes anyag azonban, a melyet folyóiratunk lapjain és a Magyar Czimeres Emlékekben a tudomány közkincsévé tettünk, a teljességtől még igen távol áll; még a felénél is jóval több azon középkori czimeradományok száma, melyeknek szakszerű megismertetése reánk vár. Ha megvolnának erre anyagi eszközeink, a közzététel sem késnék soká.

A középkor tanulságos pecsétanyagának rendszeres felkutatása és különösen heraldikai szempontból való méltatása s egy Corpus Sigillorumban leendő összegyűjtése oly feladat, melynek megoldása sokára el nem halasztható. Régi sphragistikánk nagybecsű,

emlékei nem is külső behatások vagy gondatlanság, hanem magának a viaszanyagának természetes szétmállása következtében napról-napra pusztulnak, nem egy elsőrangú czimertani unikum vált ily módon semmivé, mielőtt azt a tudomány számára megmenteni sikerült volna. Hálával kell megemlékeznünk a M. Tud. Akadémiáról, mely királyi pecséteink teljes sorozatának összegyűjtését és kiadását elvben elhatározván, költséget és fáradságot nem kímélve igyekszik szándékát megvalósítani. Pedig a sokszor csak egyetlenegy példányban fennmaradt magánpecsétek heraldikai tekintetben tanulságosabbak a királyiaknál; ezeknek felkutatása és közzététele eddigelé csak esetlegesen és ötletszerűleg történt. Szisztematikus, nagy költséget és fáradságot igénylő munkára van szükség, hogy megmenthessük azt, a mi még megmenthető; s a fáradozás jutalma az lesz, hogy a szaktudomány meg fog győződni arról, hogy hazai sphragistikánk régi emlékei sem szépség, sem tanulság tekintetében nem állanak a külföld legszebb termékei mögött.

Hogy újabb XVI--XVIII. századi heraldikánk ismerete mily távol áll a teljességtől, ezt itt, a Nemzeti Múzeumban napról-napra tapasztaljuk. Habár a királyi könyvek s a magyar Siebmacher füzetei ezer meg ezer magyar család czimeréről adnak legtöbbször teljesen megbízható felvilágosítást, minduntalan felfemerül oly armális, melyről sem egyik, sem másik forrásnő semmit sem tud; ha még ehhez hozzávesszük az országos levéltár és a vármegyei levéltárak rengeteg anyagát, melynek közzétételére ép most tesznek, reméljük, sikerrel biztató kísérleteket, felmerül mindnyájunkban a vágy, bár módunkban volna egy «Corpus armorum familiarum Hungariae» nagy vállalatához hozzá fogunk, hogy ezzel szaktudományunk terén el nem muló emléket állítsunk magunknak.

Ime, csak úgy hirtelenében három nagy feladat, melyeket a heraldika tudományos művelése terén felmerülő szükségletek rónak reánk. Hosszu volna a sorozat, ha a hazai genealogia körében szükséges tennivalókra is részletesen kiterjeszkedném.

A régi magyar nemzetségek leszármazási bonyodalmainak felderítése még Wertner Mór és Karácsonyi János alapvető munkássága után sincs befejezve; hiányát érezzük különösen annak, hogy a XVI. század közepén tul megszűnik biztos tudásunk a nemzetségek elágazásaira nézve. Habár örömmel kell konstatálnom, hogy egyes kiváló, nagy történelmi multtal bíró családaink, mint az Apponyiak, Bánffyok, Forgáchok, Széchenyiek, Festetichek stb. elismerésre méltó áldozatkészséggel gondoskodtak arról, hogy történetük a fényes multnak megfelelő müben nyerjen az igazsággal egyező méltatást, de a nemzet zömének, a köznemességnek leszármazási viszonyait legnagyobb

részt még ma is a korában igazán nagy érdemü, de azóta a levéltárak hozzáférhetősége, újabb kutatások és számos részlet felderítése által elavult Nagy Ivánból tudjuk meg. Egy hasonló célú, új kutatási eredmények alapján egybeállított nemesi repertorium nem késhetik soká, mert az érdeklődő s a történelmi nyomozásokkal foglalkozó lépten-nyomon reászorul. Mily szükség volna arra, hogy Nemzetségi Zsebkönyvünk, családjaink legújabb nemzedékeinek nyilvántartója, minél sűrűbb egymásutánban lászson napvilágot, bővebben fejtegetni fölösleges.

Ha még ehhez hozzávesszük a hazai diplomatika s működésünk körébe tartozó egyéb történelmi segédtudományok terén megoldandó problémák sorozatát: gazdag munkaprogramm áll előttünk, melynek megvalósításához szellemi tökén kívül tetemes anyagi eszközökre van szükségünk.

Az előbbi szaktársainktól várjuk, az utóbbihoz társaságunk minden tagja, a nemzeti mult felderítésének minden felkes hive hozzájárulhat, ha társaságunkat tudományos céljai elérésében tagok szerzésével, anyagi eszközeink gyarapításával támogatja.

Azzal a reménnyel, hogy e gyarapodás be is fog következni s társaságunk minden egyes tagjához intézett azon kérelemmel, hogy ehhez a maguk társadalmi és hatáskörében mennél hathatósabban hozzájárulni sziveskedjenek, a nagygyűlést megnyitom.

A zajos éljenzéssel fogadott elnöki megnyitó után Szabó László jegyző felolvasta *Csoma József* másodelnöknek a gróf Forgách-család czimeréről szóló tanulmányát, melyet a nagygyűlés nagy tetszéssel fogadott.

A napirend harmadik pontja a másodelnök-választás lévén, Fejérpataky László másodelnök jelenti a nagygyűlésnek, hogy öt évi megbízatása lejárt, a miért is a másodelnöki székből távozik és a nagygyűlés vezetésére a választás tartamára id. Bánó Józsefet mint korelnököt kéri fel.

Id. Bánó József az elnöki széket elfoglalva, felhívja a jelenlevőket, hogy a megüresedett másodelnöki tisztségre szavazataikat adják le és megbizza Szabó László társ. jegyzőt a szavazatok beszédésével.

A szavazatok beadatván és összeolvasztatván, korelnök kihirdeti az eredményt. Beadatott összesen 23 szavazat, ebből Fejérpataky Lászlóra esett 22, Csánki Dezsőre 1 szavazat, és így korelnök Fejérpataky Lászlót következő öt év tartamára újból megválasztott másodelnöknek jelenti ki, mire *Fejérpataky* elfoglalva az elnöki széket, néhány szóban köszönetet mond megválasztatásáért.

Ezután *Aldásy Antal* titkár felolvassa az elmúlt évről szóló titkári jelentést, melyet a nagygyűlés tudomásul vesz.

Tóth Árpád pénztárnok előterjeszti a pénztárnoki kimutatást. E szerint a társaság bevétele az ülés napjáig volt 7640 kor. 06 fillér, kiadása 6677 kor. 42 fillér, egyenleg 962 kor. 64 fillér. A Nemzeti Zsebkönyv II. rész I. kötetének bevétele volt 360 korona, kiadása 360 kor. Vagyonállás összes vagyonban 35,687 kor. 64 fillér, teher 2700 kor., tiszta vagyon 32,987 kor. 64 fillér.

Mint hogy az ig. választmány a számadások megvizsgálásáról időközben már intézkedett, a nagygyűlés a pénztárnoki jelentést tudomásul veszi.

A napirend ezzel ki lévén merítve, mint hogy indítványok nem tétettek, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *id. Daniel Gábor* ig. vál. és *Relkovič Neda* évd. tagokat kéri fel és ezzel a nagygyűlést bezárja.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1908. évben.

Mélyen Tisztelt Nagygyűlés!

Midőn ma első ízben lépek a mélyen tisztelt nagygyűlés elé, mint társaságunknak megválasztott titkára, hogy beszámoljak az elmúlt esztendőben kifejtett tudományos munkásságunkról, annak eredményéről és társaságunk belső életéről, szomorú kötelességet kell teljesítenem, midőn előljáróban megemlékezek arról a súlyos veszteségről, mely társaságunkat Schönher Gyula titkárnak és folyóiratunk egyik szerkesztőjének elhunytával érte, ki hosszas szenvedés után f. évi márczius hó 24-én költözött el az élők sorából. Halála, mely tudományos pályájának közepét törte ketté, súlyos veszteséget jelent a hazai történelmi segédtudományokra, főleg a heraldikai és pecsét-tudományokra és érzékeny veszteséget jelent társaságunkra, melynek 1891-ik igazgató választmányi tagja, 1898-ig jegyzője, ettől kezdve haláláig titkárja és 1897 óta folyóiratának egyik szerkesztője volt. Társaságunk kebeléből indult ki az elhunyt tudományos pályája s folyóiratunk hasábjain látott napvilágot utolsó tudományos dolgozata, tudományos hatyudala. E titkári jelentés keretén belül nincs hely arra, hogy az elhunyt érdemeit a társaságunk művelte tudományok terén behatóbban méltassuk, külön fogjuk azokat az érdemeket méltatni, melyeket elhunyt tagtársunk a hazai történelmi segédtudományok terén magának szerzett, de a kegyelet adóját rójjuk le elhunyt barátunk emléke iránt, midőn kifejezést adunk elhunyt fölötti részvétünknek e helyt is, melyről majd egy évtizeden át ő számolt be a társaságunk életében letűnt esztendő munkájáról, azok eredményeiről, tudományos nyereség és veszteség számlájáról. Áldás és béke emlékére.

Még egy szomorú veszteségről kell beszámolóm elején megemlékezni. Január 24-én hunyt el a hazai genealogiai írók nestora, Feöldi Doby Antal, a hazai családtörténet buzgó kutatója, életének 82. évében. Egyike volt azoknak, a kik társaságunknak kezdetől fogva tagjai sorába tartozott, s a kit a hazai genealogiai kutatás terén kifejtett működésének elismerésül társaságunk már 1884-ben levelező tagjai sorába választott. Teljes negyedszázadon át működött velünk a régi magyar családi történet szövevényes utjainak földérintésében, melynek köréből vett dolgozataival nem egyszer kereste fel folyóiratunkat. És ha életének utolsó éveiben már nem is tartozott mint munkatárs sorainkba, társaságunk ügyes-bajos dolgai iránt halála napjáig nem szünt meg érdeklődni. A hazai genealogiai tudomány érdeműs, buzgó munkását vesztette el benne, kinek emlékét társaságunk mindenkor kegyelettel fogja megőrizni.

Átérve társaságunknak működésére az elmúlt évben, be kell számolnunk először is az általunk művelt tudományok terén kifejtett működésünkről és annak eredményeiről. Tudományos téren kifejtett munkálkodásának eredménye folyóiratunk ez évi évfolyamában van letéve, melynek mind a négy füzet, a múlt évi IV. füzetrel együtt a jelen esztendőben napvilágot látott. A társaságunk által művelt tudományok mindegyike képviselve van e füzetek közleményeiben, melyek mindegyike igyekezett a régi családi multra, történelmünk különböző segédtudományaira vonatkozó ismereteinket gyarapítani, egy lépéssel előrevinni.

Közleményeink sorában a régi családi múlt történetének szerzett közlemények állanak első helyen. A genealogiai tudomány terén fejtették ki munkatársaink ez évben is a legnagyobb szorgalmat. *Thallóczy Lajos* ig. vál. tagtársunk befejezte «Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrendi tanulmányok» cz. nagyszabású tanulmányát, melyről már az elmúlt évi jelentésben is megemlékeztem. A tanulmány az idén megjelent befejező része a Kosáca családról és annak szerepléséről Hercegovinában Mátyás király idejében szól, továbbá István bosnyák herceg életéről, viszonyáról Mátyás királyhoz, valamint utódainak sorsáról, történetéről. Bosznia és Hercegovina közjogi viszonyához Magyarországgal e tudományok elsőrangú fontosságú adalékot nyújtanak, mely külön lenyomatban is közzététetett. Thallóczy tudománya, melyben az évtizedeken keresztül folytatott történelmi kutatásai folytán összegyűlt anyagának genealogiai eredményét foglalja össze, Bosznia és Hercegovinának a közelmúltban történt annexiója miatt társaságunk körén is túlterjedő fontosságra és jelentőségre számíthat.

Nagy Géza ig. vál. tagtársunk folytatta és befejezte Szent István vérsége és a magyar kutforrások kérdésének szentelt terjedelmes tanulmányát, a melyben megállapítja vizsgálódásai során azt, hogy a magyar forrásokban semmiféle egyenes adatot nem találunk Szent István anyja származásáról, de a hildsheimi évkönyvek alapján megállapítható az, hogy Szent István anyja a X. századbéli három magyar társfejedelem egyikének nemzetségéből származott. A lengyel krónikáknak azt az állítását, hogy Szent István anyja lengyel hercegnő volt, Nagy Géza kutatásai alapján kizártnak tekinti. Abból, hogy Sarolt az egyik magyar társfejedelem leánya volt, magyarázza meg szerzőnk, hogy Szent Istvánra, ki anyja révén a karchasok fejedelmi méltóságára jogczimet nyert, és az atyja és Mén-Marót lánya közti házasság folytán nagyanyja után egy másik fejedelmi méltóságnak is birtokába jutott mind a három régi fejedelemségnek joga reászallt és e jog tette őt meg az egész magyarság királyának. A lengyel és sziléziai évkönyveknek az az adata, hogy Géza fejedelem neje Athleyda volt, csak a XIII. században keletkezett, midőn IV. Béla két leánya és egy unokája lengyel hercegekhez menvén nőül, a lengyel évkönyvek a genealogiai kapcsolatot a két fejedelmi ház között régebbi időkre is visszavitték és az Athleyda eredetileg ismeretlen nevű férjéül Gézát, Szent István atyját tették meg, noha valószínű, hogy Athleyda férje Géza öccse, Mihály volt.

Régi magyar családtörténetünk nagyérdemű kutatójától *Wertner Mór*-tól két nagyobb terjedelmű közlemény látott napvilágot folyóiratunkban. Az egyikben befejezi a régi magyar nemzetségekről szóló újabb kutatásait, a Kán nemzetség erdélyi vagy vajdai ágáról, míg Gyula bánnak László nevű fiától származik le, míg ennek testvérétől II. Gyulától az ifjabb Siklósiak ága vezethető le. Megemlékszik továbbá e tanulmányában a Katisz nemzetségbeli Szörösiek, később Bejeiekről, kik a Katisz nemzetségnek egy eddig ismeretlen ágát képezik, s a kik a Katisz nemzetségbeli Tóbiás fiától, Simontól származnak. Tisztázza továbbá a Negol nemzetségbeli Batisz országbíró nemzetségének úgy leszármazási, mint pedig birtokviszonyait és végül a Pécz nemzetségről értekezik. Ez utóbbi tanulmánya két részre osztható, az egyikben az öregebb Devecseriekről szól, míg a második részben kimutatja, hogy az ifjabb Ludbregiek nemzetségének neve eddigelé még ismeretlen előttünk. Másik nagyobb tanulmányában *Wertner Mór* az Oszlári és Pelbárthidai Majsfi családnak XIV. és XV. századbéli történetét világosítja meg.

Somosdi Székely Lajos a Somosdi Székely család történetét világítja meg dolgozatában. E család

nem tartozott ugyan a történelmi nevezetességű családok közé, de azért mindig híven szolgálta királyát és hazáját. Története a XVI. században veszi kezdetét, a midőn Székely Balázs Izabella királynétől nyer a maga és utódai részére czimeres levelet. E czimeres levél, a mely egyike azoknak a keveseknek, miket Izabella királynétől ismerünk, képezi a tanulmány kiinduló pontját, a melyhez fűzi szerzőnk a család történetét, levezetve annak leszármazását úgy a fő, mint a csikszentiváni mellékgón egész napjainkig. Közleményéhez mellékelte a családi armális hasonmását is, hazai heraldikánknak e ritka és érdekes emlékét.

Kisebber terjedelmű genealogiai tartalmu czikkeink között *Pör Antal* ig. vál. tagtársunk három rendbeli közleménnyel szerepel. Az egyikben megállapítja, hogy az esztergomi érsekek sorában 1384-től visszamenőleg a tatárjárásig nem találunk olyat, ki a Rátót nemzetségből származik és így az a föltevés, hogy a Mária királynőnek egy 1384-iki adománylevelében névleg meg nem nevezett esztergomi érsek alatt a Rátót nembeli Tamás értendő, tarthatatlan. Egy másik értekezésében Opuliai László nádornak leszármazásával és nemzedékrendjével foglalkozik, mely tanulmány egy részét képezi nagyérdemű tagtársunknak Opuli László életéről szóló nagyobb munkájának. Végül harmadik közleményében röviden reflektál Sufflay Milánnak a Nelipicsek hagyatékáról szóló tanulmányaira, arra a kevéssé ismert körülményre hívja fel a figyelmet, hogy Nelipics fia István 1369-ben Bars vármegye főispáni méltóságát is viselte. Itt említjük meg mindjárt, hogy a Nelipicsek származásának kérdését *Kállay Ubul* ig. vál. tagtársunk is érinti egy rövid közleményében.

Sörös Pongrácz tagtársunk a XVII. században nemesi levelet nyert Turos familiáról közöl egy rövid tanulmányt, mely jórészt a pannonhalmi levéltárban őrzött Guáry levéltárban található iratokból meríti anyagát. A család 1634-ben kapta nemesi levelét, a mely azonban nem maradt reánk, czimerét csak a családi iratokon fennmaradt pecsétéről ismerjük.

Daróczy Zoltán tagtársunk az elmúlt évben több ízben felkereste folyóiratunkat tanulmányaival. *Wertner Mór*nak a Földvári és Patai Zuborokról szóló tanulmányához közölt érdekes megjegyzéseket, a mire *Wertner Mór* rövid helyreigazítást és néhány megjegyzést fűzött viszonzásában. A dunántuli családok egynehányának eredetéről és leszármazásáról szóló tanulmányában *Daróczy Zoltán* a Kovásznay, Almamelléky, Szigethy és Thapsony és az Enyingi Török családok történetéről értekezett. Külön tanulmányt szentelt a Suky családnak, melyről Nagy Ivánnal szemben kimutatja, hogy annak tagjait a XVII. század

előtti időkből is ismerjük, a XIII. század végén élt Zalachtól kezdve, kitől a család nemzedékrendje a XVI. század közepéig fennakadás nélkül levezethető. A Karcsayakról szóló tanulmányában pedig e nagy családnak különböző ágakra való oszlását teszi beható tanulmány tárgyává.

Wertner Mór tagtársunk már idézett tanulmányain kívül még néhány apróbb közleménnyel gazdagította folyóiratunk tartalmát. Ladamér esztergomi érsek lezármazásáról szóló cikkében kimutatja, hogy Ladamér a Henyei családból származott és fia volt valószínűleg az 1237 körül élt Henyei Lőrincznek. Adalékok három középkori czimerlevél ismeretéhez című közleményében pedig genealogiai tartalmu regestákat közöl a Hideghéthy család történetéhez a XIV—XV. századból, megállapítja továbbá a Kistárkányi család egyik tagjának eddig ismeretlen rokonsági fokát, végül Hradnai Holy Pál életéhez közöl egyes adatokat.

Heraldikai tárgyú közleményeink sorában elsősorban a középkori czimerleveleket tárgyaló közleményekről kell megemlékezni. Ezek között is első helyen áll az a nagybecsű közlemény, melyben *Fejérfataky László* másodelnökünk a harmadik festett armálisról, a Zsigmond király által 1411-ben a Hideghéthy-család részére adományozott armálisról szól. Középkori heraldikánknak ez a becses kincse hosszú ideig ismeretlen volt előttünk, tudtuk róla, hogy létezik, de hogy hol, kinél, arról tudomásunk nem volt. A szerencsés véletlen az elmúlt év végén napfényre hozván e ritka kincset, siettünk azzal tagjainkat és szakköreinket megismertetni. Bemutattuk azonkívül még színes hasonmásban a Pérchy család czimereslevelét 1421-ből, mely eddig teljesen ismeretlen volt, és a mely néhai Nagy Iván gyűjteményével került a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába, és a Marsovszky család 1430-iki czimereslevelét, melyet ismerünk ugyan, de eredetijéről szintén nem tudtuk eddig, hogy hol van. E két utóbbi czimereslevelet alulírott volt szerencsés ismertethetni.

Középkori czimeresleveleink száma a lefolyt esztendőben szépen gyarapodott. Horváth Sándor tagtársunk nem kevesebb, mint hat eddig ismeretlen czimereslevélre hívja fel közleményében szakköreink figyelmét. Ezek a Pókatelki Fekete Lászlóé 1434-ből, Puczki Flins Miklósé 1454-ből V. Lászlótól, a Dely névre hamisított, eredetileg Gargel névre szóló 1477-ből, a Farkasfalvi Farkas családe 1499-ből, a Brixianus Lőrinczé 1509-ből, a Mezőkövesdy Deák Pálé 1515-ből. E sorozatot kiegészíti még Késmárk város czimereslevele 1463-ból, melynek eredetije a városi levéltárban őrzik és noha már a Századok 1872-i évfolyamában említés tétetik róla, szakköreink figyelmét kikerülte. E czimereslevélről folyóiratunk szak-

irodalmi rovatában *Jakubovich Emil* tagtársunk emlékszik meg bővebben, a késmárki műemlékekről szóló mű ismertetésében.

Csoma József másodelnökünk a múlt évi nagygyűlésen tartott felolvasása a magyar heraldika első két századáról folyóiratunk ez idei évfolyamában látott napvilágot, melyben a XIII. és XIV. századi magyar heraldikának sajátságait, czimerképeit és emblemaikat teszi vizsgálat tárgyává, abból a korból, midőn a heraldika kutforrásait majdnem kizárólag csak pecsétbeli emlékeinkben találhatjuk meg.

II. Rákóczi Ferencz korából két érdekes heraldikai közlemény jelent meg folyóiratunkban. *Thaly Kálmán* ig. vál. tag, a Rákóczi-kor historikusa Rodostói nemeslevél Rákóczitól 1728-ból cz. cikkében a nagy fejedelem által 1728 ápril 7-én Vigouroux János báró részére adott magyar nemeslevelet ismerteti. A francia származású Vigouroux báró 1726-ban lépett az akkor már Rodostóban élő fejedelem szolgálatába, ki őt fontos diplomáciai missiókra alkalmazta és hű szolgálatai jutalmául 1728-ban magyar nemességgel, utóbb vezérőrnagyi ranggal tüntette ki. Az apa iránti kegyét és jóindulatát a fejedelem Vigouroux fiaira is kiterjesztette, kik közül a fiatalabbik valóságos dédelgetett kedvence lett a fejedelemnek és rodostói udvarának. A cikk keretében Thaly Kálmán kiterjeszkedik Vigouroux báró és fiainak élet-történetére is; a nemes levél eredetijét sajnos, nem ismerjük, csak másolatát, mely a Naxos szigetén honos Lastics-Vigouroux család levéltárában őrzik. Ugyancsak II. Rákóczi Ferencztől származó nemeslevelet ismertet *R. Kiss István* tagtársunk, a philosofus Kiss Istvánnak 1725 január 14-én Rodostóban kelt nemeslevelét, melynek eredetije Győr vármegye levéltárában őrzik és a melynek hasonmását közöltük is folyóiratunkban.

Calamus dr. néven író tagtársunk befejezte Bocskay hadi népéről szóló tanulmányát, melyben szól a Bocskay István adományozta czimereslevelek czimeralakjairól, szól a Bocskay armálisok sajátságairól, Bocskay udvartartásáról és kancelláriai személyzetéről. Szól továbbá a hajduságnak Bocskay halála utáni helyzetéről és sorsáról. Közli továbbá az 1702. évben eszközölt hajdúvárosi összeírást. Ebből látjuk, hogy Bocskay fölkelése után száz esztendővel a letelepített hajdúk száma 9254-ről leszállt nem is egy ezerre. A hajduság XIX. századbeli viszonyainak rövid ismertetése egészíti ki tagtársunk becses közleményét.

Thallóczy Lajos tagtársunk délszláv történelmi és genealogiai tanulmányainak kiegészítéseképp egy nagyobb terjedelmű pecsétani és heraldikai tanulmányt tett közzé, melyben az összes délszláv pecsétek és czimeres emlékek anyagát alapos vizsgálat tárgyává

tette. Tanulmánya különböző fejezetekre oszlik, szól a bosnyák báni pecsétéről, a bosnyák királyi pecsétek és címeres emlékek és a bosnyák heraldika tanúságairól, Hervoja herceg címeres és pecsétbeli emlékeiről, a Kosača család címeréről és pecsétjeiről, a szerb (rácz) címerek és pecsétéről, végül Grünenberg és Reichenthal címeres gyűjteményeinek magyar vonatkozású címereiről. Tanulmányában különösen érdekes az a rész, a mely a bosnyák királyi pecsétekkel foglalkozik, a mely megállapítja, hogy a Kotrománok dynastiájának nemzetségi címere a jobb haránt pólya, mely néha kereszttekkel oldalazva is előfordul. A bosnyák királyság idejében czimeralakká lesz a liliomos nyílt korona, a mely alatt a király nevének kezdőbetűje a T betű jelentkezik. Bővebben szól a vadkanfős szerb címerről is, a melynek eredetére nézve azonban végleges döntést kutatásai nem hoznak. Annyi bizonyos, ezt a XV. századbeli szerb pecsétek is igazolják, hogy 1389 után Szerbia, illetve Rácorszag deszpótái a saját családi címerükkel kapcsolatban a deszpótasági régi címet, a kétfejű sast használták, a mit a mai Szerbia is adoptált. A vadkanfős címet illetőleg tagtársunk annyit konstatál, hogy e címer a XV. században már ismeretes, a konstanci zsinaton is szerepel, mint Szerbia címere, de alkalmasint valamelyik, a magyar koronával összeköttetésben álló szerb család címere lehet. Végül hosszasan szól a Grünenberg Konrád és Reichenthal Ulrik címereskönyveiben található magyar vonatkozású címerekről is, a mely része munkájának összefoglalja az e két címereskönyvben található magyar címerekre vonatkozó ismereteinket.

Vértesy Jenő Arany János heraldikájával foglalkozik a Toldi trilogiai alapján, igyekszik megállapítani, hogy a nagy költő e munkájában, főleg annak második részében, Toldi szerelmében, melyben a legbővebben fordulnak elő heraldikai motívumok, minő forrásokat használhatott.

Sörös Pongrácz tagtársunk a Himelreich és ezzel rokon családok címeresleveléről értekezve ismerteti a Himelreich családnak különböző időben nyert címeresleveleit. E családból származik Miksa király kancelláriai titkára Himelreich Tiborcz, a kinek kérére újította meg Miksa 1576 február 27-én a család régi címereslevelét, melyet aztán 1588-ban Rudolf király is újból megerősített.

Kisebb heraldikai közleményeink között találjuk még a kassai nemes lakosok 1708-iki jegyzékét, melyet *Kemény Lajos* tagtársunk tett közzé, továbbá *Orosz Ernő*-nek némely közlevéltárakban elhelyezett címeres nemes levelekről szóló jegyzékét, melyben két középkori címereslevelet is találunk említve, a Buedre családját 1514-ből és a Teutsch családját 1500-

ből, melyre nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy alighanem tévedés lesz az évszámban.

Heraldikusainknak véltünk szolgálatot tenni avval, hogy megkezdjük a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára címeresleveleinek újabb gyarapodását időközönként közölni, a Széchenyi Országos Könyvtár évenyedes jelentései alapján. E gyarapodást időről-időre fogjuk közzétenni, hogy tagtársaink a múzeumi levéltár újabb armális szerzeményeiről röviden tájékozást nyerhessenek.

A heraldikának kiegészítő részét képező rendjeltan körébe tartozik alulirotnak értekezése, melyben egy női rendjel alapításának tervét II. Ferencz korában tárgyalja. E rendjel alapítását Balassa Ferencz gr. javasolta és pedig a nem római katolikus nemes asszonyok részére.

Pecséttani tudományunk *Thallóczy Lajos* idézett tanulmányában nyert gazdag anyagot, a déli szláv pecsétek ismeretét illetőleg, *Kállay Ubul* tagtársunk pedig a nagyváradi káptalannak 1291 előtti pecsétjéről irt egy rövidebb közleményt, mely okleveles bizonyítékot ad a nagyváradi káptalannak e pecsétjéről.

Mint diplomatikai tanulmányt említjük meg *Schiller Bódog* értekezését a Blagayak hamis grófsági oklevélének keltéről, melyben Sufflay Milánnak a Nelipecsek hagyatékáról szóló tanulmányával polemizálva fenntartja abbéli véleményét, hogy az oklevél Mátyás korában keletkezett, nem pedig Zsigmond korában, a mint ezt Sufflay vitatja. Ugyancsak az oklevélkörébe sorolható *Kállay Ubul*-nak egy kis közleménye, mely Knauz kortanáinak egyik hibájára hívja fel a figyelmet és közleménye négy garamszentbenedeki oklevélről, melyek közül szerző a sági konventek 1276-iki, a zobori konventnek 1277. és Dénes barsi főispánnak 1275-iki oklevelét hamisaknak tartja.

Szakirodalmi rovatunkban végül igyekeztünk a fontosabb hazai és idegen heraldikai és genealogiai munkákkal és folyóiratokkal olvasóinkat megismertetni. E rovatunkra, a mennyire a tér engedi, jövőben fokozottabb figyelmet óhajtunk fordítani.

* * *

Áttérve már most társaságunk belső ügyeinek állapotára, jelenthetem, hogy utolsó nagygyűlésünk óta, melyet 1907. évi december 14-én tartottunk meg, a folyó évben négy rendes ig. vál. ülést tartottunk és pedig február 27, május 27, szeptember 24 és november 26-án, melyeken a társaság ügyeit alapszabály és ügyrendszerüleg intéztük el. E négy ülésen ugyanannyi felolvasás tartatott és pedig *Vértesy*

Jenőnek Arany János heraldikája, Áldásy Antalnak egy ismeretlen magyar női rendjel, Karácsonyi Jánosnak a Szent István anyjáról szóló adatok új megrostálása és Pór Antalnak Pecséttani apróságok című értekezései kerültek felolvasásra. A február havi ig. vál. ülés az akkor még súlyos beteg Schönherr Gyula társ. titkár helyettesítésével a jegyzőt bizta meg, míg a jegyzői teendők ellátásával az elnökség az ig. választmánytól nyert felhatalmazás alapján Szabó László évdijas tagot bizta meg. A novemberi ig. vál. ülés azután az időközben megüresedett titkári állásra Áldásy Antal jegyzőt, a jegyzőire pedig Szabó Lászlót választotta meg.

Folyóiratunk eddigi szerkesztője Varju Elemér ig. vál. tagtársunk a folyó év elején a kassai múzeum vezetésével megbízatván, a fővárosból távozott és a szerkesztői állásról lemondott. Helyébe a februári ig. vál. ülés a titkárt bizta meg a szerkesztői teendőkkel.

A novemberi ig. vál. ülésén tölthetett be az ig. választmányban megüresedett három tagsági hely is, Tóth-Szabó Pál, Horváth Sándor és Bártfai Szabó László tagtársainkkal, kik a társaságunk művelte tudományszakoknak már régóta buzgó művelői közé tartoztak és a kiktől a történeti segédtudományok terén még számos becses munkát várhatunk. Levelező taggá ugyanakkor Benkó József tagtársunk választott meg, ki a nagykőrösi nemes családokról szóló munkájával szolgált rá a kitüntetésre.

Társaságunk pénzügyi helyzetéről pénztárnokunk fog a mélyen tisztelt nagygyűlésnek beszámolni. A tagjaink sorában évközben beállott változásról a következőket jelenthetem.

Utolsó nagygyűlésünk óta egy ezer koronás és három kétszázkoronás alapító taggal, egy pártoló taggal és 22 évdijas taggal gyarapodott tagjaink száma. Alapító tagjaink sorában halálozás nem fordult elő, ellenben elhalálozás és törlés által az elmúlt évben négy pártoló és hét évdijas tagot veszítettünk, úgy, hogy élő tagjaink száma jelenleg a következő: ezerkoronás alapító tag három, négyszázkoronás alapító tag 22, kétszázkoronás alapító tag 26, pártoló tag 97, évdijas tag 320, összesen tehát 479, a mihez számítva négy elhunyt ezerkoronás, 15 elhunyt négyszázkoronás és 12 elhunyt kétszázkoronás alapítót, tagjaink száma a mai napon 499.

* * *

Ezzel beszámoltunk mélyen tisztelt nagygyűlés társaságunknak az elmúlt esztendőbeni történetéről, belső ügyeiről, az általunk kifejtett tudományos munkásságról és annak eredményéről. Anyagi erőnkhez

mérten igyekeztünk az elmúlt esztendőben is munkálkodni a társaságunk elé tűzött célok megvalósításán, a hazai történelem segédtudományainak elővitelén, ezekre vonatkozó ismereteink kiépítésén. A mélyen tisztelt nagygyűlés van hivatva ítéletet mondani arról, vajjon munkálkodásunk az elmúlt évben megfelelt-e azoknak a várakozásoknak, reményeknek, melyek társaságunkkal szemben, a mögöttünk álló negyedszázados multa való tekintettel, méltán támaszthatók.

Kérem a mélyen tisztelt nagygyűlést, hogy jelenlétemet tudomásul venni méltóztassék.

Budapest, 1908 december hó 14-én.

Dr. Áldásy Antal

titkár.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi február hó 25-én tartotta *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ez évi első ülését, melyen jelen voltak: *id. Bánó József, Békefi Remig, Boncz Ödön, Borovszky Samu, Csánki Dezső, id. Dániel Gábor, Döry Ferencz, Horváth Sándor, Kollányi Ferencz, Nagy Géza, Ortway Tivadar, Soós Elemér, id. Szimneyi József, Tóth-Szabó Pál* ig. vál. tagok, *Áldásy Antal* titkár, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Szabó László* jegyző.

Elnök az ülést megnyitva, *Áldásy Antal* titkár felolvasta *dr. Wertner Mór* ig. vál. tagnak: «Szigethy István kalocsai érsek származása» című tanulmányát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek élén titkár jelentette, hogy Tóth-Szabó Pál és Horváth Sándor ig. vál. tagok és Benkó Imre lev. tag megválasztásukért levélben köszönetet mondtak.

Új tagokul jelentkeztek és pedig alapító tagul 200 koronával *ifj. gróf Zichy Nándor*, Budapest, pártoló tagokul: *Bebenburgi b. Kárg János* tábornok Budapest, aj. a titkár, *Lázár Farkas* főszolgabíró Kőrösbánya, aj. a pénztárnok. Évdijas tagokul: *Lukácsics József* dr. egyetemi tanár, Budapest, aj. a titkár, *Szmrecsányi Imre* Budapest, ajánlja Ghyczy Pál, *Nadas Tersztyánszky Dezső* esperes-plébános Fényes-Litke, a Petrovay György *Eckhardt Ferencz* tanárjelölt Budapest, aj. a jegyző, *Holub József* m. n. muz. gyakornok Budapest, aj. a jegyző, kik a társaság tagjaiul megválasztatnak.

A pénztárnok kimutatása az 1908. év számadásairól a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlításáról a következőkben terjesztett elő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

	Bevétel.		
	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbőzet K. f.
1. Pénztári maradvány 1907-ről ...	24 61	24 61	—
2. Értékpapírok kamatai (28,000 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyeremény kölcs. kötv. után 4% ...)	1136	1136	—
3. Be nem fizetett alapítványok után kamatok 5 % ...	200	170	30
4. Tagdíjakból:			
a) pártoló tagok után ...	2000	1959 80	40 20
b) évdíjak után ...	3000	3055	55
5. A társulati kiadványok eladásából:			
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből ...	42	72	30
b) Egyéb kiadványokból ...	250	362 10	112 10
6. Alapítvány-befizetés ...	1200	1448	248
7. Postai költségekből megtérülés ...	10	8 80	1 20
8. Rendkívüli bevétel ...	20	12 85	7 15
Összesen ...	7882 61	8249 16	366 55

A tényleges bevétel e szerint 366 kor. 55 fillérrel több az előirányzatnál.

	Kiadás.		
	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbőzet K. f.
1. Személyi járandóságokra ...	1600	1383 12	216 88
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjaira ...	1392	1132 50	259 50
3. Nyomdai költségek ...	2360	2598 20	238 20
4. Szinnyomatok készítése ...	300	638 80	338 80
5. Metszetek és rajzok készítése ...	300	326 38	26 38
6. Irodai átalány ...	120	100	20
7. Társulati szolga díjazása ...	120	120	—
8. Újévi ajándékok, tagdíjbeszedési költségek, másolatok stb. ...	230	238 80	8 80
9. Lombard-kölcsön után kamatok és költségek, továbbá letétdíjak ...	220	182	38
10. Alapítvány-tőkésítés ...	1200	1343	143
11. Rendkívüli kiadás (koszorú, Schön-herr dr. ravatalára) ...	20	84 46	64 46
Összesen ...	7862	8147 26	285 26

A tényleges kiadások tehát 285 kor. 26 fillérrel többet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány ... 20 kor. 61 fill.

Tényleges maradvány ... 101 " 90 "

Több tehát 81 kor. 29 fill.

Vagyonállás 1908 decz. 31-ikén:

A) Cselekvő vagyon.

I. Tényleges vagyon:		
	K. f.	K.
a) Alapítványi tőke:		
1. értékpapírokban ...	25,200	—
2. készpénzben (Daróczy Zoltán 200 k. alapítványából befizetett összeg, a takaréokban) ...	48	—
3. kötelezvényekben ...	3400	—
3. kötelezvény nélküli alapítványok ...	752	29,400
II. Alapítványi jelleggel nem bíró tőke értékpapírokban ...		3,400
III. A Nemzeti Zsebkönyv II. rész 2. kötet színes mellékleteire ...		410
IV. A decz. 31-iki egyenleg ...		101 90
Összes tényleges vagyon ...		33,311 90
b) Követelés:		
88 tag után alapítványi kamatok és tagdíjakban ...		2535
Összes cselekvő vagyon ...		35,846 90

B) Szenvedő vagyon.

I. A magy. kereskedelmi banknál levő lombard-kölcsön ...		2700
II. Nyomdai tartozás (1908/1. füz. után 365 —, 3. füz. és meghívók nyomása ...)		1025 93
III. Két színes tábláért ...		580
IV. Clichékért ...		159
V. Lombard-kölcsön kamatai és költségek ...		42
Összes szenvedő vagyon ...		4506 93
Tényleges vagyon ...	33,311 K.	90 f.
Szenvedő vagyon ...	4,506 " 93 "	
Tiszta vagyon ...	28,804 K.	97 f.

A pénztári kimutatással kapcsolatban a számvizsgáló bizottság elnöke, Soós Elemér ig.-val tag felolvassa a bizottság jelentését az 1908. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén az 1909. évi költségvetési tervéről.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908. évi pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 10-ikén teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddigi szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1908. évi minden tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagok nyilván tartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján

jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s az 1908 december 31-ikével 8249 korona 16 fillér bevétellel, 8147 korona 26 fillér kiadással és a folyó 1909. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 101 korona 90 fillér pénztármaradvánnyal lezártuk.

Ezután a kézipénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1909. évi tételeit, kezdve a múlt évről áthozott és fentebb kimutatott 101 korona 90 fillér pénztármaradvánnyal bezárólag február 10-ig összegeztük és 1824 korona 90 fillér bevételt, 774 korona 58 fillér kiadást, vagyis 1050 korona 32 fillér pénztármaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 600 koronát a takarékpénztárban elhelyezve és 450 korona 32 fillért készpénzben, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

A kézi pénztár megvizsgálása után áttértünk a Nemzetiségi Zsebkönyv számadásainak megvizsgálására s azt találtuk, hogy az 1908 december 31-ig befolyt 360 korona, kiadatott 360 korona; e szerint a Nemzetiségi Zsebkönyv II. rész első kötetének céljaira az 1909. évre nem volt áthozat. Az 1909. évben a mai napig bevétel nem volt. Megemlítendőnek tartjuk még, hogy az I. kötet nyomda-számlájából még 1583 korona 06 fillér tartozás áll fenn.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzskönyvet. E szerint a társaságnak az 1000 és 200-as alapítványoknak az előbbiből egygyel, az utóbbiból hárommal való növekedése folytán a mai napon hét ezerkoronás (7000 korona), 37 négyszázkoronás (14,800 korona) és 38 kétszázkoronás (7600 korona) alapító tagja van. A felsorolt, összesen 29,400 koronát tevő alapítványokból be van eddig fizetve 25,248 korona és fizetetlen még 4152 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (számszerint 7 darabban) biztosítva van 3400 korona, a miről közvetlen szemlélet és számbavétel alapján győződöttünk meg, ellenben 752 korona kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi termésszettel nem bíró 3400 korona összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyonára összesen (29,400 + 3400) 32800 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 25,248 korona befizetett alapítvány és a megtakarított 3400 korona, összesen 28648 koronából 28400 korona a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál, 200 korona koronajáradéokban és 48 korona pedig takarékpénztári könyvben a pénztárban van elhelyezve, a bank 1908 december 27-én kelt letéti kivonatának, továbbá a 200 koronás koronajáradék és takarékpénztári könyvecske megtekintése által győződöttünk meg.

Ezek szerint a teljes vagyon állása a fentebb

említett 32800 korona törzsvagyon, a Nemzetiségi Zsebkönyv II. rész 2. kötet színes mellékleteire a takarékpénztárban elhelyezett 410 korona, továbbá a fent kimutatott 1908. évi pénztári maradvány 101 korona 90 fillér, végre a hátralékos alapítványi kamatok és tagdíjak 2535 korona, az összes vagyon 1908 december 31-én 35846 korona 90 fillér. Ezen vagyonnal szemben a következő terhek állanak fenn: a Pesti Magyar kereskedelmi Banknál az alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés terhére felvett 2700 korona lombard kölcsön és kamatok stb., e kölcsön után 1908 december 31-ig 42 korona kamatok; nyomdai tartozás 1025 korona 93 fillér; színes táblákért 580 korona; clichékért 159 korona; összesen 4506 korona 93 fill. E szerint a hátralékos alapítványi kamatok és tagdíjakat figyelmen kívül hagyva, a tiszta vagyon 28,804 korona 97 fillér.

A mi az 1908-iki zárószámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárószámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 366 korona 55 fillérrel több volt; ezzel szemben a kiadás is 285 korona 26 fillérrel tett ki többet, úgy hogy az előirányzott 20 korona 61 fillér maradvány helyett a tényleges maradvány 101 korona 90 fillér tesz ki.

A számadásnak e kedvező eredményével való lezárását többek között az a körülmény tevé lehetővé, hogy dr. Áldásy Antal ur, társulatunk titkára, egy negyedévi titkári és szerkesztői díjról s irodaátalányáról lemondott. Kötelességünknek tartjuk a tisztelt választmánynak javasolni, hogy dr. Áldásy Antal urnak nagylelkű áldozatáért jegyzőkönyvileg köszönetét fejezze ki.

A hátralékos tagdíjak behajtását illetőleg a múlt évi számvizsgálóbizottság jelentésében javasoltatott a tek. választmánynak, hogy a teljesen behajthatatlan követelések törlése után a még fenmaradó hátralékok behajtása iránt folytatólagosan intézkedni méltóztassék. E tárgyban szerencsénk van jelenteni, hogy a pénztárnok adatai szerint kilépés folytán töröltetett 40 korona, alapítványi kamatokból nem folyt be semmi, pártoló tagdíjakból 180 korona, évdíjakból 545 korona, összesen 765 korona, e szerint a 2260 korona hátralék az év végéig leapadt 1495 koronára; véleményünk szerint ezen elért eredmény elég kedvezőnek tekinthető. Az 1908. év végével, illetve a folyó év elejével fennálló és a vagyonállásban felüntetett 2535 korona hátraléokra nézve javaslatunk ugyanaz, mint tavaly volt, t. i. hogy a pénztárnok által jegyzékbe foglalt és teljesen behajthatatlan követelések törlése után a még fenmaradó hátralék behajtása iránt intézkedni méltóztassék.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál fennálló lombard kölcsönt illetőleg, tekintettel arra, hogy a jelenlegi körülmények között a kölcsön törlesztését belátható időn belül nem remélhetjük, továbbá, hogy a kölcsönért fizetendő kamatok és költségek az értékpapírok kamatait lényegesen túlszárnyalják, kívánatosnak találjuk, hogy mihelyt a pénzügyi kedvező alakulása az értékpapíroknak a társulat lényeges károsodása nélkül való értékesítését megengedné, azok — az egy darab jelzáloghitelbanki nyereségekölcsönkötvény kivételével — az elnökség által eladtván, a lombard kölcsön törlesztessék, és a fenmaradó összeg a fennálló nyomdatartozás törlesztésére fordíttassék.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálsan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Tóth Árpád társ. pénztárnok urat a múlt 1908. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve az 1909. évi költségvetési előirányzatra, annak tételeit 7463 korona 90 fillér bevétellel, 7442 korona kiadással és így 21 korona 90 fillérnyi előirányzott maradvánnyal van szerencsénk javaslatba hozni.

Budapest, 1909 február hó 10-én.

Soós Elemér,
a számv. b. elnöke.

Kollányi Ferencz,
számv. b. tag.

Dr. Döry Ferencz,
számv. b. tag.

A számvizsgáló bizottság jelentése egész terjedelmében tudomásul vétetvén, az ig.-választmány *Tóth Árpád* társ. pénztárnoknak a felmentvényt a szokásos fentartással az 1908. évre megadta. A lombard kölcsön törlesztésére nézve a számvizsgáló bizottság javaslatában foglaltakhoz képest utasította az elnökséget, hogy a mihelyest a pénzügyi helyzet kedvezőbb alakulása folytán a lombard kölcsön által lekötött értékpapírok értékesítése a társaság nagyobb mérvű károsodása nélkül eszközölhető, a papírok, az 1 db. jelzáloghitelbanki nyereségekölcsönkötvény kivételével, eladassanak, a lombard kölcsön törlesztessék, és a fenmaradó összeg a fennálló nyomdatartozás törlesztésére fordíttassék. A számvizsgáló bizottság jelentésében foglalt többi indítványokhoz az ig. választmány hozzájárult, a pénztárnok által bemutatott jegyzék alapján a behajthatatlanoknak bizonyult tagdíjakat törölte és az illető tagok törlését a társasági tagok sorából elrendelte, a számvizsgáló bizottságnak pedig buzgó és fáradságos munkájáért köszönetet szavazott.

A társaság 1909. évi költségvetését a számvizsgáló bizottság előterjesztése alapján az igazgató-választmány a következőképp állapítja meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetési előirányzata az 1909. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1908-ról	---	---	---	101 kor. 90 fill.
2. Értékpapírok kamatai (28,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyereségekölcsönkötvény után 4%)	---	---	---	1160 " — "
3. 3600 kor. be nem fizetett alapítvány után 5%	---	---	---	180 " — "
4. Tagdíjakból:				
a) pártoló tagok után 2000 K	---	---	---	5100 " — "
b) évdíjak után	---	---	---	3100 " — "
5. A társulati kiadványok eladásából:				
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	---	---	---	42 " — "
b) egyéb kiadványokból	---	---	---	250 " — "
6. Alapítvány-befizetés	---	---	---	600 " — "
7. Postai költségekből megtérülés	---	---	---	10 " — "
8. Rendkívüli bevétel	---	---	---	20 " — "
Összesen	---	---	---	7463 kor. 90 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 korona, jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	---	---	---	1600 kor. — fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai:				
a) 24 írói díja, ivenként 48 kor.	---	---	---	1152 kor. ;
b) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 kor.	---	---	---	1392 " — "
3. Nyomdai költségek (1908/1. füzet maradéka, 365 k., 3. és 4. füz., 1909/1. füz. és egyéb nyomtatások)	---	---	---	2250 " — "
4. Szinnyomatok készítése	---	---	---	600 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése	---	---	---	300 " — "
6. Irodai átalány	---	---	---	120 " — "
7. Társulati szolgál díjazása	---	---	---	120 " — "
8. Újvíj ajándékok, tagdíjbeszedési költségek, stb.	---	---	---	250 " — "
9. Lombard-kölcsön után kamatok és költségek	---	---	---	190 " — "
10. Alapítvány-tőkésítés	---	---	---	600 " — "
11. Rendkívüli kiadás	---	---	---	20 " — "
Összesen	---	---	---	7442 kor. — fill.
Bevétel	---	---	---	7463 kor. 90 fill.
Kiadás	---	---	---	7442 " — "

Előirányzott maradvány ... 21 kor. 90 fill.

Ezután *Tóth Árpád* társ. pénztárnok terjesztette elő jelentését a pénztár állapotáról, mely szerint az ülés napjáig befolyt 2070 kor. 50 fillér, kiadatott 925 kor. 34 fillér, egyenleg 1145 kor. 16 fillér. — Vagyonállás összes vagyonban 36,830 kor. 16 fillér, teherben 4464 kor. 93 fillér, tiszta vagyon 32,365 kor. 23 fillér.

A jegyzőkönyv hitelesítésére elnök *Soós Elemér* és *Nagy Géza* igazgató-választmányi tagokat kérte fel és ezzel az ülést bezárta.

SZAKIRDOALOM.

A topporci és görgői Görgey nemzetség történetéből. — *Irta Görgey Albert 1908.* (Nyomatott a «Szepesi Lapok» nyomdávalalattal műintézetében Iglón. — Negyedrét 144 lap. Kapható a szerzőnél Toporczon.

Tudományos szempontból az volna kívánatos, vajha lehetőleg minden régebbi családunk alaposan kidolgozott monografiával dicsekedhetne és ezért minden erre vonatkozó törekvést csak örömmel üdvözölhetünk. Természetes, hogy az ilyen családi monografiák összeállítására első sorban az illető családok tagjai hivatják és úgy látszik, a Görgey-család tagjaiban is élénken él ez a tudat. Hiszen csak nem régebben jelent meg Görgey Istvántól «A Görgey-nemzetség története» (Századok 1904. évf. 25—46., 136—161. lap) című magvas értekezés. Legújabbban pedig Görgey Albert külön könyv alakjában adta ki a fentebbi címen családja multjának ismertetését, a mely annak első ősétől, az 1050—1130. között élt és Szászországból beköltözött Arnoldtól a legújabb időkig terjed. Maga a család leszármazásának ismertetése 60 lapot foglal el, míg a 61—144. lapokat okiratok és egyéb mellékletek töltik ki. Mind a két rész összeállítása nagy szorgalomra, ügybuzgalomra és tárgyyszeretetre vall. Éppen ezért a legnagyobb mértékben sajnálhatjuk, hogy az előadás formáját olyan botlások zavarják, a miket kellő körültekintéssel igen könnyen ki lehetett volna kerülni. Így csak nagyjában említjük a következőket: Szerző a család történetét nem izről-izre tárgyalja, hanem nemzedékek szerint, a mi azután természetesen kuszálttá teszi az egész előadást; a felsorolt adatok forrását többnyire nem említi fel, holott a hitelességnek ez a legfőbb támasza; nem ad egy összefüggő és áttekinthető nemzedékrendet (leszármazási táblát) és így a legnagyobb figyelem mellett sem képes az olvasó magának áttekintést szerezni és végre legnagyobb botlásának tekinthető, hogy a függelékben közölt okleveleket nem eredetében, hanem magyar fordításban közli és egynél sem jelöli, hogy hol van az oklevél eredetije. XIII. századbeli oklevelet ilyen dolgozatban feltétlenül eredeti latin szövegben kellett volna bemutatni, legfeljebb mellékesen lehetett volna a magyar fordítást csatolni!

Nagy Iván annak idején igen rövid szöveggel csupán a család leszármazását közölte 11 táblán és megjegyezte, hogy «sajnos azt mostanig lehozva nem kaphattam» (Magyarország családai IV. 437—445.). Kár, hogy az általa közölt táblákon is igen kevés az évszám. Szerzőnk egyik feladata lett volna, hogy ezt mulasztást pótolja. De ő leszármazási táblát egyáltalán nem is csatolt könyvéhez és így a nagy kiterjedésű Görgey-család leszármazásáról és vérségi összeköttetéséről ez a munka nem nyújt olyan közvetlen

képet, a milyent egy ilyen könyv keretében méltán megkívánhatunk. Végre nem lehet említés nélkül hagyni azt a körülményt, hogy néhol a szerzőt elragadja heve és komoly munkához nem méltó hangot is használ. Ez csakis annyiban menthető, mert szerző eredetileg nem szánta művét a nyilvánosságnak és csak mások biztatására határozta erre el magát.

Szépen és érzékkel vannak megválogatva a könyv illusztrációi, a melyek a család reliquiáit és építészeti emlékeit mutatják be. Jól esne, ha ezeken kívül egy sikerültebb czimerképet és ismertetést, esetleg czimerlevelet és egy-két régebbi arczképet is láthatnánk a könyvben!

Mindent egybevetve, a kérdéses műben felhalmozott adatok kellő csoportosítással és átigazítással igen sikerült monografiává volnának átgurthatók és remélhetőleg szerző fog magában kedvet és erőt érezni arra, hogy családját egy újabb kiadásban olyan monografiával ajándékozza meg, a milyen azt méltán meg is illeti.

Sárközy Imre.

Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmányának megbízásából szerkeszti Leskó József. IV. kötet, Eger, 1908, érseki lyceumi nyomda 551 lap, ára 7 korona.

Az egri egyházirodalmi iskola kiadványainak immár a IV. kötete fekszik előttünk. A szerkesztő szakított elődei eljárás módjával, nem füzetekben adta a megelőző három kötet folytatását, hanem egyszerre jelentette meg a vaskos kötetet. Nagyjából négy részre oszlanak a forrásmunka számba jövő közlemények: bevezetésként a szerkesztő a részletes történeti kutatás feladatainak azon szempontjaival foglalkozik, a melyeket a történetiróknak az egri egyházmegye multjának felkutatásával figyelembe kell venniök. Még temérdek e téren a tennivaló, a plébániák, iskolák történetéből és a püspökök életrajzaiból igen kevés látott napvilágot, az egyházmegye területén volt szerzetesházakról alig tudunk valamit; ilyen körülmények közt bizony sajnos nélkülözzük az előző kötetek rövid történeti összefoglalásait egyes plébániák multjáról. Valóban olyan nagy volna a közönyösség e kérdések iránt az egyházmegye papjaiban, a hogy a szerkesztő írja?

A mű második részében a Memoria Dignitatum cz. kézirat szerzőjének, Nováky József kanonoknak életével, az 1819 körül irt kézirat létrejövésének körülményeivel foglalkozik (19—40. l.).

Némileg megszakítva az anyag folytonosságát, közbeszúrva ezután az egri káptalan keletkezése, birtokviszonyai és XIII. és XIV. századi történetének vázlatos ismertetésével foglalkozik (40—53. l.).

Ezen betoldást követi a kötet harmadik, egyszerűsmind főrésze, Nováky kéziratának szó szerinti közlése (55—265. l.).

A «Memoria Dignitatum» eleje az egyházmegye 1804 előtti beosztását adja. Leszó e részhez elég bő bevezetést csatolt, a melyben szól az egyes kérdésekről keletkezett történetirodalmi vitákról is. (Volt-e Szerencs vármegye, zempléni főesperesség, stb. Kandra és Balássy közt.)

Valami nagy tartalmi értéke a kéziratnak ma már nincsen. Ha valaki csupán a kiadott forrásművekre támaszkodva állítaná össze az egri egyházmegye püspökeinek, kanonokjainak és más egyházi hivatalos betöltő egyéneinek névsorát, a Nováky-féle lajstromnál jóval részletesebbet nyerne. A jegyzéknek ilyenféle kibővítése nagyban emelte volna a közlemény irodalmi színvonalát, az általa használt forrásművek kimerítő megjelölése pedig tartalmát tették volna becsesebbé. Nováky 1216—1699-ig írta össze az egyházmegyében élt dignitariásokat. 1241-ig pedig csak Katapán püspököt ismeri 1216 és 1217-ből, (holott már 1198-ban az volt), Kilét prépostot 1219-ből, mint püspököt 1225-től, azonkívül 1224-ben Tamás, 1231-ben pedig Paskál prépostot. Pedig a káptalanról jóval részletesebb képet nyerhetünk már ebből az időből az 1234. és 1238-ik évekből. A későbbi időben természetesen még nagyobb bőséggel állnak adatok a kutató rendelkezésére, míg a Nováky-félék csak 1330 körül bővülnek ki jobban. A szerző által a közleményekhez adott pótlék nagyon kevés, a XIII. századhoz pl. csak a fenti két év adatait sorolja fel (88. l.); a XIV. századi részhez is csak a vatikáni okirattárban megjelent tizedjegyzék adatait csatolja (113—135. l.), noha ezen korbelti oklevél-kiadásaink elég szép számmal vannak. Derekas munkát végzett mégis az újabb korbelti altaristák, kispépostok névsorának és az egyházmegye területén volt apátságok irodalmának összeállításával (265. l.). Alig hiszem, hogy Bunyitay értékes munkáját (Ismeretlen apátságok, Esztergom, 1880) nem tévedésből hagyta ki a sorozatból.

A munka negyedik része «Adatok Telekesy István egri püspök korához» czímen az 1700—1716 közti időből közöl száznál több okiratot, többnyire az érseki levéltárból, Hevenesy kézírataiból. De közülök több már nyomtatásban is megjelent a Bartakovich-féle Emlékkönyvben, Thaly Archivum Rákocziánumban stb. Forrásmunkának lévén a könyv szánva, épen nem helyeselhetjük, hogy pld. a Történelmi Tárból átvett olasz szövegű okiratokat magyarra fordítva közli a szerkesztő. Az okiratok érdekes tartalmuknál fogva méltán számíthatnak mindenki figyelmére, a ki a kurucz kor története iránt érdeklődik (267—519. l.). Telekesy 1700 február 18-án a primás-

hoz irt levelében például bőven leírja egyházmegyéje szomorú állapotát, egyenként sorolva fel a lelki igazgatása alá tartozó községeket.

Az egyházmegyére vonatkozó adatok ezen negyedik kötetének különös becsét kölcsönöz a káptalan hat pecsétváltozatának közlése. Sajátságos ugyanis, hogy éppen ez a káptalan, a melynek Kilét kancellár prépost idejében jóformán a legfejlettebb oklevél-formuláriumai vannak; eljárása az oklevelek kiadásánál igen szabatos, főleg a XIII. század második felében, később pecsétéiben annál kevésbé ragaszkodik annak az eredeti formájához, úgy hogy az eddig ismert hat, illetve nyolc pecsét egyike se hasonlít a másikkhoz.

Megérdemelné ez a kérdés, hogy oklevéltani szempontból is bővebben foglalkozzék valaki vele.

Ez alkalommal röviden mégis felemlitendőnek vélem, hogy:

1. A káptalan tatárjárás előtti pecsété ismeretes, egyike a káptalan 1234-ik évi oklevelén az országos levéltárban, a másik egy 1238-ik évi oklevelén a Zichy-család levéltárában.

2. A tatárjárás utáni első pecsétet közli a szerző a 78. l.

3. A «Post plagam» feliratu pecsétet 1280-ban véseti a káptalan (a szerző 1411-ik évnél közli 135. l.).¹

4. A káptalan új kispecsétjét — mert kétségtelen, hogy előbb is volt neki — 1424-ben látom az okleveleken S. MINUS CAPITLI SANCTI JOHANS AGRIEN AD CAS (causas) felirással. Rajta az üdvözítő képe szétterjesztett karokkal, ellenpecséttel. Ettől merőben eltér a szerző által az 1511-ik évnél (167. l.) közölt kis pecsét, a melyet — úgy vélem — Nováky hibás rajza után adott. Ezen pecséttrajzot a káptalan oklevelein sehol se láttam.

5. 1526-ban újabb nagy pecsétet véset a káptalan (170. l.)

6. 1597-ben nagy és kis pecsétje változik (55. és 188. l.)

7. 1699 körül megint új nagy pecsétet látunk az okleveleken.

Ime milyen érdekes tárgy a további kutatásra!

Az 1522-ben elhunyt Hám Achatius nikomediai püspök és Hypolit egri püspök helytartójának sírfelirata, a melyet Nováky a káptalan által 1802-ben állított síremlékről rajzolt le, se nem hű, se nem művészi, felesleges volt közölni.

Nagy hiányát éreztem a mű átolvasásánál a név- és tárgymutatónak, miként a megelőző köteteknél is. A forrásmunka használhatóságát ez mindenesetre növelné. Ajánlom az egri egyházmegye történetével foglalkozó írók, vagy az iránt érdeklődők figyelmébe.

B. Sz. L.

¹ A káptalan által kiadott oklevelek záradékában csak ezen évben olvasható először; az 1275. évi okl. (Wenzel, XII. 159. l.) 1285-ből való (Karácsonyi).

Museumskunde. Zeitschrift für Verwaltung und Technik öffentliche und privater Sammlungen. Herausgegeben von Karl Koetschau. Berlin, 1908.

E nagyfontosságú folyóirat múlt évi folyamában Stephan Kekule von Stradonitz tollából egy érdekes cikk jelent meg, mely a heraldika fontosságát a műtörténeti kutatás terén tárgyalja. A cikk címe «Die Wappenkunde an den Museen als Hilfsmittel kunstgeschichtlicher Forschung». Szerzője, kinek neve a heraldikai szakkörökben nagyon jó hangzású, behatóan fejtegeti, hogy a műemlékek meghatározásánál mily fontos szerepet játszik a heraldika és mennyire nélkülözhetetlen a heraldikában való jártasság mindazoknak, kik műtörténettel foglalkoznak. Ismeretes, hogy műtárgyakon mily gyakran találkozunk címerekkel, melyek alkalmazása különböző czélből történhetik, vagy egyidejűleg történt alkalmazásuk, vagy közvetlenül az illető tárgy elkészülte után, vagy jóval későbbi időben. Utóbbi esetben a czimer alkalmazása mindig a tulajdonjog feltüntetésére szolgált, ez esetben tehát csak annyiban fontos, hogy az egyes műtárgyak tulajdonosáról nyujt felvilágosítást. A többi esetekben többféle kombináció lehetséges, a czimer lehet első sorban az illető művész czimere, továbbá az első tulajdonos czimere és pedig kétféle értelemben véve ezt, t. i. vagy a megrendelőé, vagy pedig azé, kinek az illető tárgy ajándékozott. Függ továbbá a czimer alkalmazása a céltől is, melyre az illető tárgy készült. Így pl. valamely arcképre alkalmazott czimer az illető egyén családi czimerét jelképezi. A műtárgyakon található címerek meghatározásánál tehát mindig tekintetbe veendő, vajjon a czimer a művésszel, a megrendelővel vagy az első tulajdonossal áll-e összefüggésben, valamint vizsgálat tárgyává teendő az is, vajjon a czél, melyet az illető tárgy szolgál, összeköttetésbe hozható-e a címerrel vagy sem? Ép így fontos szerepet játszik a címerek száma is, így pl. a 4, 8, 16, 32 stb. czimer rendszeres ősi, nemesi próbára mutat, a genealógiai leszármazás feltüntetésére szolgál. Hogy mily fontos szerepet játszik a heraldika műtárgyak meghatározásánál, azt Kekule több csattanós példával bizonyítja, így pl. a tournaii muzeumban őrzött vörös bársony diszpaláton látható czimeralakokból, egy a berlini Frigyes-császár-muzeumban őrzött képen látható czimer alapján a tulajdonos kiléte teljes pontossággal megállapítható, a ki nem más, mint Guillaume Fillastre tournaii püspök, az aranygyapjas-rend kancellárja Merész Károly idejében. Különösen részletesen szól a szerző a családi, házassági címerek meghatározásánál követhető eljárásról. E címerek fontosságát legjobban bizonyítja az, hogy a florenczi Uffizi képtárban őrzött Dürer Albert atyját ábrázoló képen található címere-

rek alapján sikerült csak Dürer anyjának nevét és kilétét megállapítani.

Fejtegetéseit Kekule azzal végzi, hogy műtörténettel foglalkozók, muzeumi alkalmazottak a heraldika ismeretét nem nélkülözhetik. A címerek fontosságát szem előtt tartva Kekule több pontban foglalja össze fejtegetéseit, melyeket a muzeumi katalogusok és leltárak készítésénél szem előtt kíván tartani. Ezek szerint minden egyes műtárgyon látható czimer a heraldikai terminologia segítségével pontosan leirandó. Minden egyes czimer a lehetőség határain belül meghatározandó, mely családé, sőt ha lehet, a család melyik tagjáé. Ha valamely tárgyon több czimer fordul elő, azoknak egymáshoz viszonya is meghatározandó. A címerek leírása és meghatározása a gyűjtemény egész állagára terjedjen ki, az összes címerekről külön jegyzék készítenendő, mely a nyilvánosság részére is hozzáférhetővé tétessék.

Hogy miként lehet a címerek alapján valamely műtárgy keletkezésének idejét meghatározni, arra Kekule szembeeszkő példát hoz fel, az aranygyapjas-rend főheroldjának nyaklánczát, az ú. n. «Potence»-t, a mely 52 zománczolt czimerpajzsból áll és a mely Bécsben őriztetik. Leírását már az «Adler» 1883-iki évkönyve adta. A címerek alapján megállapítható, hogy a nyakláncz 1516 és 1519 között készült.

Felhívjuk olvasóink figyelmét még egy körülményre. A címerek meghatározásánál a czimeralakokból kell kiindulnunk. E célra Renesse: «Dictionnaire des figures héraldiques» cz. munkája jó első sorban tekintetbe. Kekule még két ily munkára hívja fel a figyelmet, mindkettő a berlini «Herold» könyvtárában. Az egyik a Dielitzsch-féle czimergyűjtemény, mely a czimeralakok szerint rendezve tünteti fel a címereket, a másik az egyesület «Wappenbilderlexikon» kéziratgyűjteménye, a mely 1884-ben keletkezett és azóta folyton kiegészül. Felhívja továbbá a figyelmet Báró Ledebur Henrik vezérőrnagy (Berlin-Charlottenbuř) gyűjteményére, mely szintén czimeralakok szerint van rendezve, s a melynek tulajdonosa hozzáintézett kérdésekre szívesen ad felvilágosítást.

—y

Kérelem a «Turul» olvasóihoz.

Báró Pilar A. livlandi tartományi marsall, családja nemzedékrendjének kiegészítése céljából adatokat keres családjának azon tagjairól, kik Magyarországon laktak vagy tartózkodtak, valamint ezeknek leányági utódairól is. A Pilar-család címere kéken zöld dombon pelikán. Esetleges felvilágosítások *Ghyczy Pál* ig. vál. taghoz (Pusztá Csendes u. p. Nagy-Lapás) intézendők.

PECSÉTTANI APRÓSÁGOK.

(Tíz pecsétképpel.)

Opuli László herceg, Magyarország nádorispánja életrajzával foglalkozom. Munkaközben pecsétjei is előkerülnek, még pedig szép számmal. Úgy tetszik, László herceg örömét lelte a szép pecsétekben és gondja volt, hogy neki is legyenek szép pecsétjei. Egyébiránt szüksége is volt különböző pecsétekre méltóságainak változó sokféleségéhez képest. Volt ő Opul hercege, Magyarország nádorispánja, vieluni herceg, Oroszország fejedelme, Kujávia, Dobrznyn, Jägerndorf és sok más birtok ura, mihez képest külön-külön hiteles pecséteket kellett használnia.

Eleddig vagy kilencz pecsétjét ismerem, de azt vélem, ez még nem mind. Egyelőre azonban ennyi elég lesz, hogy tisztelt barátom, a szerkesztő ösztönzésének engedve, Pecséttani Apróságaim jelen, negyedik sorozatában egybefoglaljam.

Az opuli hercegek a lengyel fejedelmektől, a Piasztoktól származván, természetes, hogy azok czimerével, a kiterjesztett szárnyu, vagyis repülő sassal, melynek hol koronás, hol korona nélkül szűkülködő feje egyszer jobbra, másszor balra néz, éltek.

Idzikovszki Ferencz megírta Opul városa történetét,¹ melyben a város és társas káptalana pecsétjeit, összesen tizennégyet, közli. A legrégebbi czimert egy XIII. századbeli denáron látjuk s ez is a piaszt sas. Az Opul városi pecsétek kivétel nélkül egy fél sas s egy fél kereszt összetételei²: a sas a Piasztoktól ered, a

keresztet állítólag a Kelemen püspöktől (1005—1025) kapott keresztpartikula végett fogadták el, ugyanezért a főtemplom és társas káptalana is a szent kereszttről czimezte magát.

Idzikovszki szerint színe e czimereknek kék alapon arany, úgy a kereszté, mint a sasé. Az opuli hercegek czimere ellenben kék mezőben szürke (természetes színű) sas; így írja ezt *Dlugoss*, állítván, hogy VI. Orbán pápa Kropidlo János opuli herceget és szepesi prépostot főleg azért nevezte ki Poznan (Posen) püspökének, mint-hogy az opuli hercegek az övéhez hasonló czimert használnak, t. i. kék mezőben szürke sast.¹

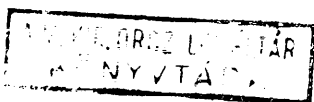
Az általunk közlendő pecsétek közül korra a legrégebbi azon zöld viaszba nyomott kis pecsét, mely a magyar nemzeti Múzeum törzsanyagában, Damas, 1367. januárus 15. keletü oklevélben függ. Ugyanezen pecsét meg van az országos levéltárban is Dl. 5678. jelzettel. E pecséttel megerősített oklevél kelte: datum in ciuitate Kwnsberg, 1368. augusztus 10. Kiadta e pecsétet az országos levéltár a dipl. osztályában őrzött pecsétek Mutatójában (III. tábla 10. szám), de a fölvétel oly hiányosan sikerült, hogy a mondott két példány kombinációjából kellett elkészítettünk a mellékelt pecsétrajzot, mert csak később értesültünk, hogy a cs. és kir. udvari, házi és állami levéltárban még két ily pecsét található (Rep. XII.), az egyik Prága, 1366. márczius 25., a másik Boroszló, 1372. márczius 15. kelettel.

A pecsét körkerek, 31 milliméter átmérőjü.

¹ *Hist. Polon.* Krakói, 1876. kiadás III. k. 402. lap: eo maxime promotus, quod duces Opolienses pari quo et ipse, glauca videlicet aquita in campo coelestino uterentur pro insigni.

¹ *Geschichte der Stadt Oppeln.* (Oppeln, 1863. 8-r. XV. és 388. lap.)

² Így találom ezt följegyezve a *Cod. dipl. Silesiae*, I., 46. lapján is: Das Siegel zeigt rechts den halben Adler, links das halbe Kreuz. Umschrift: S. Novum Minus Civitatis Opoliensis.

A pecsétmezőben állt sisak a tarkónál föl-kanyarodó rövid sisakfoszlánnyal. A sisakból kinövő, kiterjesztett szárnyu, jobbranéző sas hátterét legyező-alaku, félkörnél terjedelmesebb sisakdisz képezi. A sisak mellett nefelejcszerű virágszálak díszítik a pecsétmezőt. Körirata:

S · LADISLAI · DUCIS · OPOLIENSIS =
Sigillum Ladislai Ducis Opoliensis.

Ezen pecsétjét László herceg még nádorsága előtt (nádorra 1367. május 1-e körül nevezte ki a király) használta, használta azonban nádor korában is; úgy látszik, már Magyarországon készült, minthogy a pecsétnyomón nem Wladislawnak, minék kezdetben Nagy Lajos király is hitta, hanem Ladislausnak iratik.

Nem érdektelen a levelek tartalmát ismerünk, melyeket Opuli László herceg e pecsétje alatt kiadott.

Ezek: *Prága*, 1366. márczius 25. Wladislaus opuli herceg bemutatja IV. Károly császárnak Nagy Lajos király és özvegy Erzsébet anyakirálynő Visegrádon, 1365. deczember 20. és 1366. februárius 27-én kelt megbízó leveleit arra nézve, hogy Nagy Lajos öcsce, István ur Erzsébet leányát a császár fiának, Venczel cseh királynak feleségül eljegyezze. (Kiadta *Fejér*, CD. IX/III., 535.)

Damas (ma Ipoly-Damásd), 1367. januárius 15. László opuli herceg és Mórica Simon (de genere Pok) bizonyítják, hogy Nagy Lajos király gyűrűs pecsétjével ellátott levele értelmében Fraknói Lőrinc fia Német Miklós mesternek Asszonyfalvi Oslfia János mester részére Móricahidán, 1367. ujev napján huszönöt márkát — márkáját tíz pensával számítva — kellett volna fizetnie, de a mondott napon az említett Német Miklós mester se maga nem jött, se mást nem küldött a pénzzel. (Papiron, hátán a pecséttel; kiadatlan.)

Kwnsberg,¹ 1368. augusztus 10. Opuli László herceg, nádorispán bizonyítja, hogy Jakab germanus abbat, frater videlicet domini Nicolai (Keszei?) condam archiepiscopi Strigoniensis ecclesie előtte megjelent és a kezén levő Oszkó nevű birtokot s egyéb birtokait, valamint az azokra vonatkozó leveleket merő szeretetből átadta Erzsébet asszonynak, sorori sue patrueli, consorti Nikus comitis de Kwnsberg és fiaiknak. (Kiadatlan.)

Boroszló, 1372. márczius 15. Opuli és Veluni László herceg, Magyarország nádorispánja fogadja IV. Károly császárnak mint cseh királynak, hogy Buzslau vidékén, Sziléziában fekvő birtokait jelenlegi határaik közt meghagyja. (Kiadatlan.)

* * *

Nádori hivatalos pecsétet hármat ismerünk eddigelé és úgy látszik, több aligha fog előkerülni.

Ezek egyike a *kisebb*, másika a nagyobb pecsét. Mindkettő körkerek; az elsőnek átmérője —, a másodiké — milliméter, középen az opuli, immár koronás, repülő, egyszer jobbra, másszor balra néző sas gyöngyfüzér közt ábrázolva.

A kisebbik körirata: * S · LADISLAI · DUCIS · OPULIE = *Sigillum Minus Ladislai Ducis Opulie.*²

A nagyobbiké: * · L · DUX · OPULIENSIS · PALATINVS · HUNGARIE · I · D, azaz *Ladislaus Dux Opoliensis, Palatinus Hungarie, Dux Comanorum.*

¹ Ma: Königsberg, Ujbánya.

² Legelőbb figyelmessé lettem e pecsétre tisztelt em-

Ezen pecsétek a nádor hiteles kiadványain elég sűrűn előfordulnak.

A harmadik, többnyire privilegiális levelek megerősítésére használt szintén körkerek lovaspecsét átmérője 75 milliméter; kétsoros körirata pedig így szólt: ✠ LADISLAVS · DEI · GRACIA · DVX · OPVLIE · PALATINVS || S · AT · IVDEX · COMANORVM · REGNI · HVNGARIE = *Ladislavus, Dei Gracia Dux Opulie, Palatinus Et Iudex Comanorum Regni Hungarie.*

Ezen pecsét rajza nem éppen ismeretlen. Megjelent az országos levéltár Mutatójában (IV. tábla, 13.), innét került *Nagy Lajos* című könyvem 449. lapjára és a *Magyar nemzet története* millenáris kiadásába (III. kötet, 300 lap). — Nem tudom, az eredeti volt-e hiányos, vagy a reprodukció fogyatékos, de a kép sehogy sem elégtett ki és azon voltam, hogy László herceg e szép pecsétjének jobb rajzához juthassak. Csánki Dezső országos levéltárnok és Jakubovich Emil nemzeti muzemi gyakornok tisztelt barátaim szívesen fáradtak a körül, hogy mentül jobb le-

lékü Páur Iván közleményéből. (*Hazai Okmánytár*, IV., 209.) Meg van az országos levéltárban kétszer: 1372. Dl. 6018., 6045; a Nemzeti Múzeum levéltárában is többször, a honnét úgy a kisebb, mint a nagyobb pecsét rajzai vétettek.

nyomatot kapjak róla. Az országos levéltárban 1369: Dl. 5787; 1370: Dl. 5896; 1371: Dl. 5964; 1372: Dl. 6001. években és számok alatt található e pecsét, de nem mindegyiken vehetők ki szabatosan ábrázolatai: a lovas sisakján kiterjesztett szárnyu, bal felé néző sas, mely a ló takaróján és a czimerpajzsban ismétlődik.

A Nemzeti Múzeum törzsanyagában őrzött, 1369. február 28-án Visegrádon kelt oklevélről is kaptam egy meglehetősen ép és tiszta nyomásu pecsétmást főszenyomatban.

A pannonhalmi rendi levéltárban egy Visegrádon, 1367. október 9-én kelt, kártyára irt oklevelen ugyanezen, szépen konzervált, 70 milliméteres pecsét függ selyem fonadékon. Leírása: a pecsét közepén a herceg vágató lovon ülő alakja, jobbában kivont karddal; sisakjának oromdisze kiterjesztett szárnyu sas, ugyanez van a hercegnek kantárát tartó balkarján, a lova szügyén és farán levő pajzsokon. De teljesen ez sem ép.

Elvégre a mit a távolban kerestem, itthon, az esztergomi főkáptalan hiteles levéltárában (capsa 18. fasc. 5. nr. 10.) találtam meg a legépebb lenyomatot, melynek rajzát bemutatni van szerencsém.

Privilegiális okiratában László Isten kedvező kegyelméből opuli herceg, Magyarország nádora és a kunok birája bizonyítja, hogy nemes és tudós (litteratus) Kürti Miklós mester a kezénél levő Kürt és Besenyő nevű birtokai felét Leukus édes testvérének, Gergelyfia Miklós, Jánosfia Miklós, Istvánfia János unokatestvérének (consobrinis) és Istvánfia János vérrokonának ajándékozta, megtartván magának e birtokok másik felét olyképpen, hogy ha egyenes örökösök nélkül halna meg, ezen félbirtokok is a főntebbiekre szálljanak. (De dato Visegrád, 1371. januárius 27-én.)

Volt László hercegnek egy másik, nagyobb, 87 milliméter átmérőjű, szintén körkerek, lovaspecsétje, melyet azon alkalomból készíttethetett, midőn Nagy Lajos király őt 1370. november 17-én, lengyel királylyá történt megkoronázásakor az ujonnan alkotott vieluni hűbéres herczegséggel megadómanyoza a lengyel korona békés elnyerése körül szerzett érdemei jutalmául. Állott pedig e herczegség az opuli herczegségnek a Wartha felső folyása által meg-

határolt szomszédságában, melyhez tartozának Wielun, Boleslawiec, Brzeznicza, Krzepice, Olsztyn és Bololice nevü erősségek.¹

A barnássárga viaszba nyomott pecsét négy körszelvényből kombinált, kis kereszttekkel és virággalyakkal ékitett keretben, illetve mezőben bal felé vágató lovas alaknak tünteti föl a magas nyeregben ülő, teljesen vértezett herceget. Fején zárt sisak, melynek félkör-alaku, legyezőforma, kilencz pávatollal ékes disze áttöri az említett kombinált keretet, belenyúl-

táján, valamint a ló farán a jobbra néző, kiterjesztett szárnyu opuli sas alakja, fölváltva látható az általam wieluninak vélelmezett czimerpajzs-szal. Körirata a jelzett kereten kívül, megszakítva a ló mancsai és uszálya által, a következő: ✠ *Ladislaus dei gracia dux et dux opolien et welunensis f r*, vagyis *Ladislaus dei gracia dux et dominus opoliensis et welunensis et cetera*.

A német oklevél, melyről e pecsét pergament szalagról függ, 1387 április 17-én «zu Perne» kelt, a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami

ván a köriratba. A félkör-alaku sisakdisz négy czimermezőt mutat; az első és negyedik mezőn a piaszt sas az opuli hercegséget jelzi, a második és harmadik mezőn az osztott pajzs — úgy vélem — a wieluni hercegség új czimere. Jobbjában a herceg egyenes kardot tart; mögötte a hűség jeléül egy kis kutyuka a nyeregbe kapaszkodik. A lovon hosszú uszályu, lebegő terítő, melyben úgy elül, a ló szügye és marja

¹ E hajdani hercegség a mai porosz kalisi kerületben fekszik.

levéltárban (Rep. XII.) őriztetik és ki van adva *Fejérmél*, Cod. dipl. X/I, 392. Van e pecsét hátsó lapján ellenpecsét is, melyet utóbb még érinteni fogunk. Ellenben már itt meg kell jegyeznünk, miszerint valószínűnek tartjuk, hogy ezen leirt lovaspecséthez két pecsétnyomó, typarion készült, melyek, kevésben ugyan, eltérnek egymástól. Az eltérés abban áll, hogy a kard, melyet a herceg jobbjában tart, e másik pecsétnyomón lánczon van megerősítve mellvértjéhez, valaminthogy a hercegnek még egy fegyvere, a bicellas, gyilok ugyanc ak mellvértjéről lán-

czon lóg. Eltérés mutatkozik abban is, hogy a lóteritőn több opuli és wieluni czimer szemléltethető.¹ De nem lehetetlen az sem, hogy a mi rajzunk eredetije nem annyira kinyomott, mint az volt, melyek mását Vossberg vétette.

Fölöttébb érdekes Opuli László herczeg, szintén 87 milliméter átmérőjű fejedelmi pecsétje 1373-ból, midőn Nagy Lajos király neki adta hűbérül Oroszországot a Magyarországon birt jóságai ellenértékeül és reá bizta kormányát. E pecsét piros és zöld selyemsodraton függ fészke sárga viasz. Leírása a következő: Négy félív és négy derékszög által képzett, a külső

szögletekben négylevelű rózsákkal, belül virágherces t r; magyarul: *László Isten kegyelméből opuli és wieluni herczeg és Oroszország ura és örököse.*

Nem lehet kétség a felől, hogy e pecsétkép magát a herczeget ábrázolja, a miért azt, ha nem is az eredetiről, adnunk kellett.

* * *

Brünnben, 1370. április derekán fényes társaság gyült össze. Ott valának együtt az összes császári, cseh és magyar királyi családok együtt válogatott főpapjaikkal és főuraikkal egyetem-

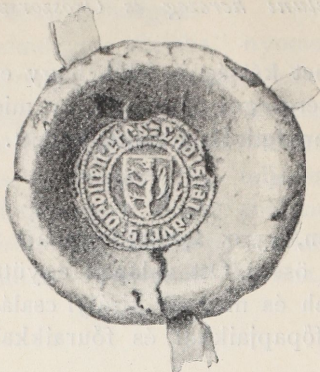

galyakkal diszitett mezőben egyszerű párnázott széken trónol László herczeg bajszosan, szakállasan, testhez feszülő öltözetben, panyókára vetett mentében; fejét magas karimájú kún süveg fődí, mely alól fürtjei lelógnak; jobbájában vállát érintő egyenes kardot tart; bal keze czombja mellett az ülés párnáján nyugszik. Mellette két háromszögű pajzs látható: a bal pajzsot jobbra ágaskodó oroszlán, Oroszország czimere, a jobb pajzsot a Piasztok sasa, Opul czimere disziti. Legendája minuskulákban: ✱ Iadrlaus d'i gratia dux opulens.. velunensis et ferre russie domin. et

ben a végett, hogy IV. Károly császár Zsigmond fia és Lajos magyar király Mária leánya közt kötendő házasságra nézve tisztába jöjjenek, hisz a pápa már megadta hozzá a fölmentést. Mint az akkortájt divatban volt, a főurak is kezességet vállaltak uralkodóikért. A cseh urak kezesslevele ugyan nincs meg, az a magyar királyi levéltárral együtt valószínűleg elveszett; ellenben Magyar- és Lengyelország főméltóságai, köztük László, opuli herczegnek 1375. április 14-én kelt levele megvan. Hét pecsét függ róla és természetesen László herczeg körkerek, tizenkét milliméter átmérőjű pecsétje is, zöld viaszba nyomva. Nyilván gyűrű-pecsét

¹ V. ö. Vossberg 1. műve 32. lap, 19. tábla.

melynek mezejében domboroldalú, háromszög-pajzs függőlegesen áll.

A pajzsban jobbra ágakodó oroszlán, Oroszország címere látható, miből joggal következtethetjük, hogy e pecsét László herceg oroszországi helytartó korában és alighanem Krakóban készült. Minuskulás körirata így szól: *Sigillum Ladislai ducis Opoliensis etc.*, azaz *Sigillum Ladislai ducis Opoliensis etc.*

* * *

A *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* című, gondosan összeállított oklevéltár XI. kötete 511. lapján Opuli László hercegnek Jägerndorfban, 1390. február 28-án kelt német oklevele foglaltatik, melyben ő maga «Wir Ladisla von gotes gnaden herzog zu Opul, zu Wielun, zur Cuija, zu Dobrin» megismeri, hogy Jodok morva markolábnak Jägerndorf városát és uradalmát 11,200 hatvanad prágai garasért eladta.

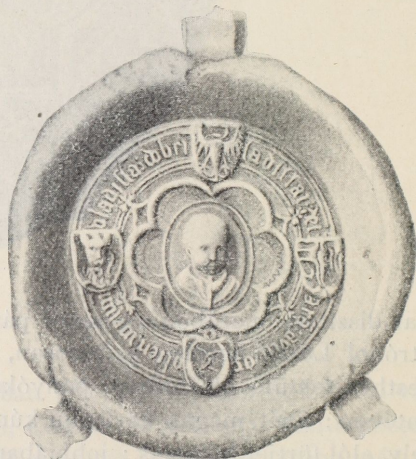
Minthogy pedig a herceg e levele a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami levéltárban (Rep. XII.) föltalálható, tisztelt barátom, dr. Károlyi Árpád, a nevezett levéltár aligazgatója, megbecsülhetetlen szivességével legott lerajzoltatta számomra, illetve a *Turul* részére.

E pecsét nem egészen ismeretlen a *Turul* olvasói előtt. Varjú Elemér jeles tudósunk egy gipsz lenyomatról, melyet ugyancsak Károlyi Árpád osztálytanácsos ur küldött 1896-ban a millenáris kiállításához, ismertette azt a *Turul* XIV. évfolyama 149. lapján és a hozzá tartozó tábla VI. száma alatt kevésbé sikerült mását adta, a miről ő természetesen nem tehet, hogy a kép nem sikerült. A mit róla ír, ennyi: «Különös László oppelni herceg pecsétje. A mezőn hatkarélyu keretben a tulajdonos (?) dombormű

mellképe van; a köriratot megszakítja a négy czimerpajzs, a herceg czimerével.»

Azt hiszszük, hogy e közlemény mellett is szolgálatot teszünk a pecsétannal foglalkozóknak, elsősorban Varjú Elemér tisztelt barátunknak, ha a mondott pecsét szép rajzát képen és írásban közöljük.

A pecsét fészke világosbarna viasz; mezeje sötétbarna; a körkerek pecsétmező átmérője 38 milliméter; pergamen-szalagról függ. A pecsétmező közepét hat egyenlő körszalagból képzett keret foglalja el, melyen belül ovál-keretben, erős kidomborodással pufók, galléros nyakon nyugvó, kurtára nyirt haju gyermekfő nyugszik. E gyermekfő alighanem antik gemma kinyomata. A körszalvényekből álló keretet kívülről, keresztalakban, fölül, alul, jobbról és balról egy-egy kis pajzs szakítja meg, melyek közül a felső, az egyfejű, jobbra néző kiterjesztett szárnyú sas Opul czimerét ábrázolja; az alsó: két egybekötött vadászkiürt Jägerndorf címere; jobbról: koronás koronából kinövő, szakállas királyfő, Dobrznyn címere; balról: fél fehér sas, fél fekete oroszlán háttal egymáshoz támaszkodva, Kujávia címere.

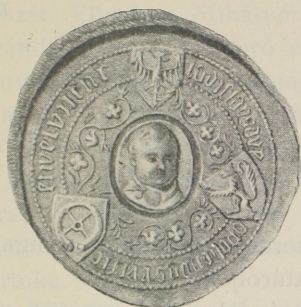

A pecsét körirata, mely a pecsétmezőt szegélyezi, de a négy kispajzs által meg van szakítva, barátminuskulákkal a következő: *Ladislai: d'i gracia opolien: welun wladisla: dobrni*, azaz: (Sigillum) *Ladislai dei gracia Opoliensis, Welunniensis (et) Dobrniensis* (ducis).

Minthogy e pecsét körirata a dobrznyi hercegséget is említi László herceg címei közt, melyet Nagy Lajos király 1377-ben csereképen

adott neki Oroszországi: e czimer a mondott év előtt nem készülhetett.

Ugyanezen typarionnal nyomott pecsét függ az 1385. július 28-án kelt oklevélről is. A különbség e két pecsét közt csak az, hogy az 1385-i oklevélen függő pecsétnél a pecsét mezejében kétféle színű viaszt alkalmaztak; t. i. a pecsétmező talaja sárga viasz, de a négy pajzs, a gyermekfej s az azt körülfogó körszelvényes keret, mint kiemelkedő részek zöld viaszba nyomattak. Ezen szinkülönbség az 1390-i pecsétnél nem konstatálható, mert annak barna viaszát nagyon megsötétítette az idő.

Itt jegy em meg, hogy a «zu Perne» 1387 április 17-én kelt oklevélről függő nagyobb lovaspecsét hátsó lapján ellenpecsétül ugyanezen, gyermekfejes pecsét látható.

Vossberg ismer még egy ilyen gyermekfővel ékített, szintén 38 milliméter átmérőjű körkerek pecsétet, melynek köriratában azonban csak három kis pajzs nyert alkalmazást: fölül az opuli sassal, balról az orosz oroszlánnal, jobbról Jágerndorf vadászürteivel. Legendája minuskulákban: *ladislaus dux opolien — dux russe — et welunens.* = *Ladislaus dux Opoliensis, dominus Russie et Weluniensis.*

Minthogy e köriratban még Oroszország urának czimezi magát László herceg, kétségtelen, hogy e pecsét nyomója az előbbinek előtte, vagyis 1377 előtt készült.

* * *

Jó magyar szokás szerint ráadásul még egy pecséttel van szerencsém szolgálni, mely ugyan László opuli herceggel legfőlebb névrokoni összefüggésben van, de szülővárosomnak, Esztergom érseki vízi városnak, melyhez Esztergom vára, a hol voltaképen születtem, tartozik, úgy tetszik, legrégebb pecsétje. Találtam pedig e

pecsétet az esztergomi főkáptalan házi levéltárában (53. fiók, 3. nyaláb, 13. szám).

A hártýára, melyről piros és zöld színű selyemsodraton a szóban forgó pecsét függ, 1474. december 6-i kelettel a következő tartalmu latin oklevelet írták dicséretes gonddal: *Mi Kezthewlczy Kelemen, Esztergom új városa bírása, meg Halal Ambrus, Pinther Lukács, Pispék Benedek és Sütő (pistor) Mihály, ugyanezen város esküttjei, valamint a többi polgárok jelen levelünk rendén adjuk tudtára mindeneknek, kiket illet, hogy a tisztességes asszonyok: Borbála, a körültekintett (circumspectus) Cser Péter Esztergom királyi városi polgár felesége; Dorottya, nemes Béli Péter hites társa és Zsófia, a szintén körültekintett Földes János királyi városi polgár élete párja, mindhármójok néhai Baznay János mester, egykoron ezen Esztergom-Ujváros lakosa leányai előttünk személyesen megjelenvén és a felelősséget a következőkre nézve összes fiaik, leányaik és mindennemű atyjokfia nevében magukra vállalván, a következő vallo-mást tettek: miszerint ők, a nevezett asszonyok házokat, mely ezen Esztergom-Ujvárosnak a Dunához vezető közén egyrésztől özvegy Pontyos Imréné háza szomszédságában fekszik, elülről pedig a város házával szomszédos, a mely*

házban tudniillik a mondott János mester, a mig élt, lakott, elhunytával pedig ugyanezen asszony-leányaira, köztudomás szerint örökségül átszár-mazott, mindennemű hasznával, épületekkel és tartozékaikkal egyetemben tiszteletes Ambrus

urnak, az esztergom-várbeli szent István első vértanuról nevezett egyház prépostjának, bizonyos, általok kézhez vett összegben eladták sat.

A körkerek, 52 milliméter átmérőjű pecsét hatkarélyos virágokkal kárpitozott, közepén szent Lászlónak párnáról vagy felhőből kiemelkedő térdszobrát tünteti föl. A szent fejét kereszttel diszitett háromszirmu nyílt korona, testét palástos bő ruha fűdi; jobbában hadi szekerczójét, baljában az ország almáját tartja, melybe mankós kereszt van eresztve. Köirata: ✠ S · R̄OVH · CIVIT̄ADIS · STRIGONIENSIS : azaz *Sigillum nove civitatis Strigoniensis*.

Tudni való, hogy e váralját Telegdi Csanád,

1330-tól 1349-ig esztergomi érsek alapította valószínűleg német telepeseekkel, a miért akkor Németvárosnak nevezték. Mint látjuk, a XV. században Ujvárosnak hitták megmagyarosodott polgárai. A török időben hadi czélokra szolgált e falakkal kerített város, aztán érseki viziváros volt a neve. Napjainkban Esztergom szabad királyi várossal egyesült. Ma templomának védőszentje Loyolai szent Ignác, de a XV. században szent László király vala, kinek utóbb föl hagyott szentegyházát plebános-lakká alakították át. E körülmény magyarázza meg, miért diszitette Esztergom-Ujváros pecsétjét szent László képe.

PÓR ANTAL

A BORZOVAI NAGY CSALÁD.

(Egy czimerképpel.)

A Borzovai Nagy család eredetére, illetőleg legrégebbi multjára vonatkozólag két forrás áll rendelkezésünkre. Ezen források egyike: családhi hagyomány, másika azon bár csekély, de hiteles adat, melyet Fejérkeövy István nádori helytartónak 1592-ben kiadott beiktató parancsa tartalmaz, mely beiktató parancs szerint Nagy István, a Borzovai Nagy család első ismert őse, többekkel együtt Borzova helység egész birtokába új adományozás czimén bevezetendő.

E két közvetlen forrás, valamint egyéb közvetett s az illető helyeken idézendő források alapján, megkísérlem a Borzovai Nagy család történetének előadását akként, hogy ezen munka első részében ismertetem a család eredetét s az 1592. évet megelőző multját, kapcsolatban az ország azon vidékének s a régi birtokviszonyoknak vázlatos ismertetésével, hol Borzova, a Borzovai Nagy család ősi birtoka fekszik; a második részben pedig közlöm a család multjára vonatkozó emlékeket az 1592. évtől kezdődőleg s ismertetem a leszármazást az előbb említett első ismert őstől: Nagy Istvántól.

I.

Borzova (ma Nemesborzova) kisközség Szatmár vármegyében Nagykárolytól északkeletre a Szamos és a Tur folyók között fekszik. Észak felől Mánd, keletről Vámosoroszi, délről Kis-

és Nagyszekeres és Zsarolyán, nyugatról Penyige községek határolják.

A kisközség elnevezés nagyon ráillik erre a parányi fészekre, melynek határa alig 379 hold, lakosainak száma pedig, a legutóbbi népszámlálás adatai szerint: 40 házban 146 lélek. Lakosai magyarok, egy pár kivétellel református vallásuak. Foglalkozásukra nézve földmivesek. Büszkeségük méltán az, hogy ez a csekély számú lakosság református anyaegyházat tart fenn csinos templommal, jó karban levő iskolával s elég jól fizetett lelkészszel.

A községnek s a környező vidéknek legrégebbi multjáról édeskeveset szólhatunk. Ismertes dolog, hogy az ország ezen vidékét, mely Szent István király korában az ország határain kívül eső praedium volt,¹ mocsarakkal, patakokkal tarkított ösrengetegek fedték, mely öserdők zohonjaiba² csak a XIII. században kezd bevilágítani a történelem.

Ekkor bontakozik ki a sötétségből egy pár lakott hely: Czégény, Cseke, mint a Szentemágócs nemzetség uradalmához tartozó birtokok,³

¹ Dr. Karácsonyi János: Hazánk Szent István korabeli határaitól. Századok XXXV. évf. 1052. l.

² Zohon = az erdő legsűrűbb, legsötétebb, legárnyasabb része. Szatmár megyében általánosan ismert, használt szó.

³ Dr. Karácsonyi János id. m. 1052. l.

és Penyige, mely 1280-ban a Balog Semjén nemzetség tulajdona.¹ A XIV. század már valamivel bővebb adatokat nyújt, amennyiben ekkor a Sente Mágócs nemzetségbeliek megosztóznak azon az uradalmon, mely Czégénytől Csekéig terjedt. Ezen osztzkodás 1345-ben történt a következőképen:

«János, Jakab és András» (Dénes fiai) «kapták: Kölcese, Csecse, Cseke az azzal határos, de már eltűnt Petlend és Orbánd, továbbá Ökörítő, Mácsa (ma puszta Ökörítő mellett), Ete Tyukod falvakat» (e három utóbbi birtok a Szamos balpartján fekszik) «és Kápolnás Szekeresnek Mánd felé eső részét. Ellenben Mihályéi és Miklósei lettek: Istvándi, Kórod, Kömörő és Milota falvak. Őseik nyugvóhelye: Czégénymonostora, közös jószág maradt».² Birtokaik voltak még ezen vidéken a Gut Keled és Káta nemzetségbelieknek is; így Ricsét (akkor Receh) a Káta nemzetségbeli Ábrahám³ Ponith gróf fia kapja V. Istvántól,⁴ Csaholcz s talán Vámosoroszi a Gut Kelednek birtoka.⁵

A Sente-Mágócs, Balog-Semjén, Káta és Gut-Keled nemzetségbeliek most elősorolt birtokai között, egy kis szigetként tűnik fel az a földterület, melyen a XIV. században Zsarolyán és Szekeres már mint helységek szerepelnek, a mely területen később még Mánd és Borzova települt. Akaratlanul felmerül itt az a kérdés, hogy az említett helységek a hozzájuk tartozó földekkel együtt csakugyan egy összefüggő jószágtestet képeztek-e s ha igen, ezen jószágtest mely nemzetség birtoka volt?

Maga az a körülmény, hogy forrásaink szerint ezen helységek közül az 1345. évet megelőző időkből, Zsarolyán, Mánd s talán az akkor települőben lévő Borzova egyáltalában nem, sőt az 1300-as években Kápolnás- (Kis-) Szekeres sem tartozott a fentebb elősorolt nemzetségek birtokához: azt a sejtelmet ébreszti, hogy ezen helységek a hozzájuk tartozó földekkel együtt, egy összefüggő jószágtestet képeztek, egy nemzetség birtokában. Erre mutat továbbá azon kö-

rülmény is, hogy ezen községek egy bokorban vannak, amennyiben Zsarolyánhoz Mánd és Borzova körülbelül 6 km., Borzova Mándhoz alig 2 km., Zsarolyánhoz Nagyszekeres 3 km., Nagyszekereshez Kis-, a régi Kápolnás-Szekeres 3 km., s ez Borzovához ugyancsak 3 km. távolságra fekszik. Sőt forrásaink egy Puszta-Mándról is beszélnek, mely Szirmay szerint,¹ Kis-Szekeres, Darnó, Borzova és Oroszi helységek között feküdt. Már most bizonyos, mert csak így természetes, hogy Puszta-Mánd előbb volt lakott hely, mint a mai Mánd. Ez időben tehát mint Mándról, csak erről a Puszta-Mándról lehet szó. Így aztán ha látjuk, hogy a régi Mánd jóval közelebb feküdt az előbb felsorolt falvakhoz mint a mai Mánd: méginkább szembeötlik e helységek s a hozzájuk tartozó földek összetartozásának egy jószágtestben, mely hajdani összetartozás érzete, tudata különben, különösen Zsarolyán, Mánd és Borzova lakosai között, még ma is él. Ez az összetartozás tudata Szekereset illetőleg bizonyára csak azért vesztetett ki, mert ezen jószágtestből Szekeres (Kis-) került legkorábban idegen kézre.

Ha napjainktól visszafelé forgatjuk a történelem lapjait, olyan bizonyítékok birtokába jutunk, melyek valóra váltják abbéli sejtelmünket, hogy ezen helységek a hozzájuk tartozó földekkel együtt hajdan egy összefüggő jószágtestet képeztek. Önként kínálkozik itt bizonyítékul ezen helységek hajdani egyházi hovatartozásának. S mit látunk? Azt, hogy Borzova egészen 1763-ig Mándnak leányegyháza s a reformáció előtt, mely szintén Mándról hódította meg, Mánddal együtt alkot egy plébániát.² Ős katolikus egyház — a dr. Haas Mihály által szerkesztett Schematismus cleri szerint (154—155. l.)³ — legközelebb Szekeresen és Zsarolyánban volt s talán mondhatjuk, hogy Mánd és Borzova lakosai előbb a szekeresi s később, miután ezen helység e jószágtestből idegen kézre került, a bár távolabb eső, de ugyanazon nemzetségbeliek tulajdonát képező Zsarolyánhoz tartoztak.

Ezen egyházi összetartozáson kívül van még

¹ U. o. II. k. 243. l.

² Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. 378. l.

³ Idézi Kiss K. id. munkájában a 71. l.

¹ Dr. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I. k. 186. l.

² U. o. III. k. 70. l.

³ U. o. II. k. 315. l.

⁴ Szirmay: Szatmár megye II. k. 251., 252. l.

⁵ U. o. II. k. 249. l.

a világra nézve is egy igen fontos bizonyítékunk. Nevezetesen a XVI. században elágazott s ez időben természetesen már külön családi nevekkel bíró ágak közül többen azon a czimen nyernek just úgyszólván mind a három birtokban (Zsarolyán, Mánd, Borzova), hogy úgy ők, mint őseik rég időktől fogva birják azt a birtokot, melyre az új adomány szól. Így 1590-ben Soldos Bálint és Miklós új adománnyal Zsarolyán és Sámelypuszta birtokában erősítették meg,¹ 1592-ben pedig Soldos Bálint (ki hihetőleg egy személy az 1590-ben Zsarolyánban megerősített Bálinttal) Borzova birtokában erősítették meg új adomány mellett.² 1590-ben Zsarolyánban és a Sámelypusztán Almásy Gáspár,³ 1582-ben Mándon Almásy Ádám,⁴ 1592-ben Almásy János, néhai Almásy Ádám fia Borzován,⁵ 1590-ben Nagy Gáspár Zsarolyánban és a Sámelypusztán,⁶ 1592-ben Nagy István Borzován nyer adományt,⁷ illetőleg megerősítetik a birtokban a fentemlített jogczímen.

Ez indokok azok, melyek azt a meggyőződést keltik bennem, hogy az említett községek a hozzájuk tartozó földekkel együtt egy összefüggő jószágtestet képeztek. Kérdés most, melyik nemzetség birtokában volt ezen jószágtest? Erre nézve forrásaink a következőket mondják:

«Kopasz Palatinus auctoritate Caroli Roberti, possessiones Zekeres et Sorolan Comitatus Zathmár C. Petro, filio Jurk, adiudicat».⁸ Ezen okmányt Fejér az idézett helyen egész terjedelmében, Szirmay (id. m. I. k. 88. l.) és dr. Wertner⁹

¹ Szirmay: id. munka II. k. 218., 219. l.

² L. 61. oldal 2. jegyzet.

³ Szirmay: id. m. 218., 219. l.

⁴ U. o. II. k. 243. l.

⁵ Lásd 61. oldal 2. jegyzet.

⁶ Szirmay id. m. II. k. 218., 219. l.

⁷ Lásd 61. oldal 2. jegyzet.

Hogy Nagy Gáspár és Nagy István vérszerinti atyafiak voltak, ezt a családi név azonosságán kívül még azon körülmény is valószínűvé teszi, hogy a Borzován még ma is birtokos Borzovai Nagy családbeliek azt beszélnek, hogy nagyon régen egyik atyafiok Zsarolyánban és a Sámelypusztán birtokot nyert, még pedig a királytól, mely birtokot még ma is meg tudnak mutatni. A birtok — mint mondják — a kurucz világban még megvolt, de azt valamelyik ős elzálogosította; kiváltani nem tudták s így a család kezéből végkép kiment.

⁸ Fejér: Cod. Diplom. VIII. I. 252. l.

⁹ Dr. Wertner: Magyar nemzetségek I. k. 251. és 252. l.

kivonatossan közli. Miután a régi birtokviszonyokra nézve ez okmány ad legbővebb felvilágosítást, azt dr. Wertner kivonatos fordításában szóról-szóra ideiktatom:

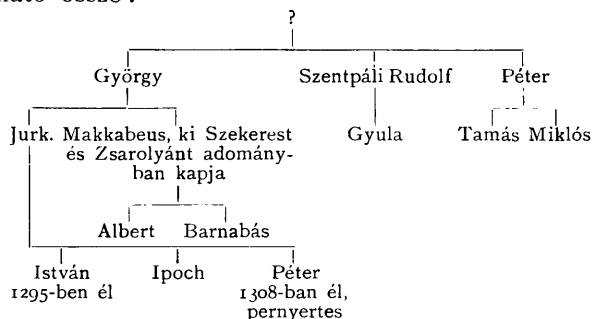
«... 1307 (Fejérnél 1308) Jurk fia Péter előadja (Borsa nb.) Kopasz nádor előtt, hogy Rupoim fia Sándor szatmármezei Szekeres és Sorolán nevű birtokait elfoglalta, azt állítván, hogy az övéi. Sándor erre mondja, hogy e birtokokat G. K. nb. András fia Györgytől cserébe kapta. Az e felett kihallgatott György kivallja, hogy a váradi káptalan egyik oklevelének tanúsága szerint a nevezett birtokokat Sente Mágocs nb. Máté fia Dénestől kapta. Dénes állítja, hogy rokonának, ugyanazon nembeli Etheus fia Mikov mester birtokaihoz tartoztak, mely állítását azzal bizonyítja, hogy Mikov a váradi káptalan tanúsága szerint Kadarch nevű birtokát Chazary Márton fia Jánosnak Szekeres és Sorolanért adta. Ugyanazon János átadta annak idején Mikov kezébe a váradi káptalan egy okiratát, melyből kitűnik, hogy Makkabeus fiai Albert és Barnabás a nevezett káptalan előtt Chazary Márton fiai Benedek és Jánosnak 15 márkáért Szekeres és Sorolánt eladták. Ez okirat Mikov után annak rokonára Dénesre szállt, de ez nem vállal szavatosságot annak tartalmáért. Jurk fia Péter mindezekre saját okiratait bemutatja, melyekből kiderül, hogy Jurk édes testvére Nyntii Makkabeus V. István és IV. László által a vitás birtokokat adományként kapta s hogy Péter fivére Ipochnak az ellen tiltakozott, hogy Albert és Barnabás e birtokokat eladják és Chazary Márton fia Benedek vagy mások megvegyék, maga Péter pedig Márton fia Jánost és Etheus fia Mikót annak eladásától illetőleg megvevésétől tilalmazta. Ezek alapján megnyeri Péter a pört.»

Ezen most idézett oklevél szerint tehát Szekeres és Zsarolyánnak, valamint a hozzájuk tartozó földeknek (sub antiquis metis), melyeken később Mánd és Borzova községek települtek első ismert birtokosa a Borsa nemzetségbeli Jurk fia Péter és illetőleg ennek testvére Nyntii Makkabeus. Ezen most említett Borsák nemzedékrendje, részint az idézett oklevélből, részint a dr. Karácsonyi János¹ és dr. Wertner Mór²

¹ Dr. Karácsonyi id. m. I. k. 268. l.

² Dr. Wertner id. m. I. k. 125. l.

által közlöttek alapján a következőkben állítható össze:

A Borsa nemzetség e helyen való szereplésének emlékét különben nemcsak a most idézett oklevél őrizte meg, hanem szerény nézetem szerint megőrizte azt a Borsa nemzetségbeliek régi birtokán a XV. században feltűnő Borzovának, a Borzovai Nagy család ősi fészkeének, valamint az 1592. évben már férfiágon kihalt Borzovay család neve is. Vegyük csak szemügyre ezen község nevét, melyről Kiss Kálmán (id. m. 377. l.) a következőket mondja: «Borzova hajdan erdőség közepén feküdt, melyben borzok tanyáztak s nevét is — Borzodva, aztán Borzova — hihetőleg innen vehette».

Ezen okoskodásból készséggel elfogadok annyit, hogy a község neve az «odu», «odv», «odva» szónak hozzáragasztásából keletkezett, de azt, hogy a fő, az alapszó «borz» lett volna, alig hiszem s hajlandóbb vagyok a község nevének származtatását akként megkoczkáztatni, hogy Borsa odva volt az első elnevezés s ebből származott idők folytán a Borzova helység s a Borzova családnev. Hajlandóbb vagyok ezt annyival is inkább hinni, mert mint a fentebbiekben kimutatni megkíséréltem, ez a birtok a Borsa nemzetségbelieké volt s még azért is, mert Vályi szerint,¹ 1796-ban Borzovát Borzsának is hívták, a Borzsa név pedig első tekintetre is sokkal közelebb áll a Borsa szóhoz, mint a borz szóhoz.²

Szükségese nek tartom itt megindokolni még azt is, hogy miért fogadom el Kiss Kálmán azon okoskodását, hogy az általam «Borsá»-nak tartott főszóhoz az «odv», «odva» szó ragasztatott.

¹ Vályi András: Magyarország leírása. Buda 1796. 254. l.

² V. ö. dr. Karácsonyi János érdekes fejtegetéseivel a «Genus Brucsa»-ról. Turul VI. k. 135–136. l.

Erre nézve maga Kiss Kálmán adja meg a helyes feleletet, de más vonatkozásban.

Említettük, hogy Borzova erdőség között, «erdőség közepén» feküdt «s az ellenség szemei elől lehetőleg rejtve s védve volt, patkóalakra lévén építve, kijárása csak az északkeleti végén levő hidon volt, míg a környező sánczárókba, melynek nyomai még most is látszanak, a Nóbordá pataka bele volt vezetve»,¹ Kiss Kálmán ezen most idézett leírásából világos, hogy ez a parányi fészek védett, búvóhely lehetett, melyre nagyon is ráillik az «odu», «odv», odva», szerény nézetem szerint első birtokosáról: a «Borsa odva» elnevezés.

Talán sokáig is időztem a régi birtokviszonyok vázolásánál, de ezekkel hosszasan kellett foglalkoznom azért, mert a Szamos és a Tur folyók közötti terület azon részének birtokviszonyait, mely területen Szekeres és Zsarolyán s a később települt Mánd és Borzova fekszenek íróink eddig apróbb részleteiben nem ismertették.

Dr. Karácsonyi János többször idézett munkájában (Magyar nemzetségek)² nem szól ezen terület birtokviszonyairól, nem mintha kikerülte volna figyelmét, hanem azért, mert a Borsák azon ágával, melyből a Kopasz nádor előtt 1308-ban Szekeres és Zsarolyán birtokáért lefolytatott perből nyertesként kikerült Jurk fia Péter származott, részletesen, ezen ág birtokainak feltűntetésével, nem foglalkozik. Szerény nézetem szerint azonban Bagossy Bertalan és ifj. Reiszig Ede, kik Szatmár vmegye monografiájában³ részletesebben írnak az itteni birtokviszonyokról, megemlékezhetek volna a Borsa nemzetségbeliek birtokairól is, mert mint az a fentebbi-

¹ Kiss Kálmán id. m. 378. lap. — Érdekes, hogy Heves vármegyében Tiszaszőlőshöz is van egy patak, melyet «Nóborda» patakának neveznek, mely mint a még ma is látható nyomok mutatják, a községet körülfogta s védelmi szempontokból áshatták. — Jásznagykunszolonk vármegyében, Tiszaszőlőshöz közel, Abádszalók községben is van egy hasonló, s nevére is hasonló patak, ez azonban nem «Nóborda» hanem «Lóborda» pataka. Valószínű, hogy a patak folyása a lóborda görbe alakjához lévén hasonlatos, nevét is innen vehette s idők folytán a «lóbordából» nóborda: «Nóborda» lett.

² I. o. I. k. 268. l. l. még a Borsákról és Barsákról szóló vitát a Turul VI., VII., IX., X. évfolyamaiban.

³ L. o. 413. s. k. és 566. s. k. lapokon.

ekből kitűnik a Szamos és a Tur folyók között a XIII. és XIV. században, a Sente Mágócs, Gut Keled, Káta és Balog-Semjén nemzetség birtokai közepén a Borsa nemzetségbelieknek is volt egy összefüggő jószágtestet képezett elég tekintélyes birtokuk, mely birtok Szekeres Zsaryolán helységekből s azon földterületből állott, melyen Sámelypuszta s a később települt Mánd, illetőleg Puszta-Mánd és Borzova feküdt.

A Borsa nemzetség nevét először és utoljára 1308-ban halljuk említeni ezen a vidéken, később nem; mintha teljesen kipusztultak volna innen! Hova lettek? Kihalt-e a Borsa nemzetség itt lakó ága, vagy a XIV. század derekán birtokuktól átvett családi néven feltűnő s a Borsa nemzetség régi possessioinak egy részét kezükben tartó Sarolyáni, Sámé, Mándy családokban élt-e tovább? az források hiányában meg nem állapítható. Ezekből csak az következtethető, hogy a Borsa nemzetség birtoka feltűnése után rövidesen már kevesbedik, szűkül. Mint láttuk, Kápolnás-Szekeres egyrészén 1345-ben (l. 57. l.) már a Sente-Mágócs nemzetségbeliek osztoznak. Zsaryolánban és Szekeresen feltűnik a Zekeres család, mely a Kaplyon nemzetséggel rokon.¹ A birtokok idegen kézre kerülésével természetesen együtt jár a nemzetség elszegényedése is. Önként felmerül itt az a kérdés, vajjon mi oka lehet a Borsa nemzetség ily hirtelen alig egy fél század alatt történt elszegényedésének?

Nagyon valószínűnek látszik, hogy ez az elszegényedés összefüggésben van azzal a nagy csapással, mely a Borsáknak Erdélyben lakó ágát: Csonka László fiait, a Kopasz-féle lázadásban való részvétel miatt 1319-ben érte, mikor is mint hűtleneket megfosztotta a király majdnem összes javaiktól s a nemzetség a lázadás leverése után ugyszólván földönfutóvá vált. Nem lehetetlen, hogy ott harcoltak a Szatmár megyében lakó Borsák is s a lázadás elfojtása után részint a királyi hatalomtól, részint a hatalmas Sente-Mágócs, Káta, Gut-Keled s Kaplyon nemzetségtől való féltükben azon, az ellenség szemeitől elrejtett, irtatlan erdőterületen húzhatták meg magukat, melyen 1436-ban Borzovát,

¹ L. Karácsonyi: Magyar nemzetiségek II. k. 296. l. Gróf Károlyi cs. O. T. II. k. 228. l. 1550-ben Kiszekeresen birtokos a Rozsályi Kun család is. L. Károlyi O. T. III. 256. l.

mint Borzovay László birtokát feltűnni látjuk.¹ Ez a természettől is védett hely volt az ezen vidéken lakó utolsó Borsák odva, honnan a község -- mint említettem -- nevét nyerhette s az a Borzovay Anna a Borsa nemzetség itt szerepelt ágának valószínűleg legutolsó ivadéka, ki 1592-ben, ősrégi birtoklás címén többekkel együtt nádori adományt visz Borzovára. (Lásd 61. oldal 2. jegyzet.)

Mint említettük, Borzova 1436-ban tűnik fel. E legelső adatunk is lakosainak szegénységét és elhagyatottságát juttatja eszünkbe. Ekkor történt ugyanis, hogy Borzovay László, Dénesnek fia, ki ekkor Borzovát bírta, törvény elé hivatja Veronikát, Demjénnek feleségét, ki Kewlcei Farkas fiának Jakabnak megbízásából jogtalanul elfoglalta Borzova helység fele részét.² Valószínű, hogy a foglalás az erősebb jogán történt s bizonyos, hogy a pert a Borzovay család nyerte meg, miután azt, hogy a Kölcseyeknek Borzován ez időtájt birtokuk lett volna, forrásaink nem említik, azt azonban igen, hogy a Borzovay családnak itt még 1592-ben is volt birtoka.³

Az 1476. évből is van egy sovány adatunk, mely szerint Borzova határai Puszta-Mánd felől megjárattak.⁴ 1476-tól egész 1592-ig, tehát több mint száz évig semmit sem hallunk sem Borzováról sem birtokosairól. Az 1592. év azonban már bővebb adatokat nyújt. Ekkor kelt ugyanis az a beiktató parancs,⁵ melyről jelen munka elején megemlékeztünk s melyet fontosságánál fogva a függelékben egész terjedelmében közre adunk. E beiktató parancs szerint Károlyi, másnéven borzovai Téglás István,⁶ néhai nemes Dancz

¹ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza I. k. 472. l.

² Leleszi levéltár: Actor. ann. 1436. No. 6.

³ Szirmay: Szatmár m. II. k. 243. l.

⁴ U. o.

⁵ Leleszi levéltár: Statutor. No. 7. Lit. T. fascic. 1. Prot. Stat. 18. pag. 219 et subs. jelzésű oklevél.

⁶ Téglás István a jelenleg Abauj vármegyében lakó Borzovai Téglássy család őse. A család történetét megírta Csoma József: «Abauj vármegye nemes családai» cz. művében. L. o. 581. s. k. l. Valószínű, hogy az adománylevélben említett Téglás István egy személy azon Téglás Istvánnal, ki Károlyi Mihály tisztartója volt s talán ennek atyja vagy testvére az a Téglás Jakab, ki 1566-ban károlyi prédikátor volt s ki Károlyi János végrendeleténél mint tanú szerepel. Lásd Károlyi cs. O. T. III. k. 368. és 594. lapján. Megemlítenének tartom itt,

Erzsébet úrnő fia, továbbá: Judi Tamás, Hegedős János, Baku Miklós, Tarczali János, Soldos Bálint, Nagy István, Kalos István,¹ Róka János, végül szánalomból és kegyeletből: Nagy Péterné született Mathe Anna, Hegedős Mihályné született Borzovay Anna, Literáti Péterné született Hegedős Borbála úrnők, valamint azok minden rokonai és örökösei és összes utódai Borzova helység egész birtokába új adományozás czimén beiktatandók. A beiktatás, senki ellent nem mondván, ugyanazon évben, boldog Margit szűz ünnepét követő legközelebbi keddi napon (1592. jul. 14.) megtörténik.²

hogy bár a Téglássy család körülbelül kétszáz évvel ezelőtt költözött el Borzováról, emléke itt maig is fennmaradt, a mennyiben azt a telket, hol a templomot felépítették, ma is «Téglás» portának nevezik.

¹ Érdekes a család nevére vonatkozólag a Szirmai Kalos Bertalan levele. Lásd Turul XV. k. 36. és 37. l.

² A Statutor. No. 7. Lit. T. fascic. 1. Prot. Stat. 18 pag. 219. et subs. jelzésű oklevél a leleszi konvent orsz. levéltárából.

«Omnibus Christi fidelibus, praesentibus pariter, et futuris, praesentium notitiam habituris, Paulus Zegedej episcopus Chanadiensis ac consiliarius scrmæ caesar. et regiae maiestatis, nec non praepositus et conventus ecclesiae sanctae Crucis de Lelez, salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire. Quod nos literas reverendissimi in Christo patris et domini, Stephani Fejérkeövy, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi ecclesiae Nitriensis, locique eiusdem perpetui, et comitatus Zaladiensis comitis, nec non sacratissimi principis et domini, domini Rudolphi secundi, Dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. consiliiarii, et per Hungariam locumtenentis etc. domini nostri colendissimi introductorias et statutorias pro parte nobilium: Stephani Literati Téglás de Karolj alias de Borzova, et Thomae Judi, aliorumque subscriptorum, clause confectas et emanatas, nobis favorabiliter sonantes et datas, honore et reverentia, quibus decuit, recepimus in haec verba: Stephanus Fejérkeövy Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus ecclesiae Nitriensis, locique eiusdem perpetuus et comitatus Zala-diensis comes, nec non sacratissimi principis et domini domini Rudolphi secundi, Dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regis, archiducis Ausriae, ducis Burgundiae etc. consiliiarius, et per Hungariam locumtenens etc. Honorabilibus conventui ecclesiae S. Crucis de Lelesz salutem cum favore. Quum nos cum ad nonnullorum instantem petitionem apud nos propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilium: Stephani Literati Téglás de Károly, alias de Borzova, filii nobilis quondam dominae Elisabeth

E munka elején ígértük, hogy amennyire forrásaink engedik, meg fogunk emlékezni a Bor-

Dancz, Thomae Judi, Joannis Hegedős, Nicolai Baku, Ioannis Tarczali, Valentini Soldos, Stephani Nagy, alterius Stephani Kalos et Joannis Róka, omnium de praedicta Borzova, item alterius Joannis Almási, filii quondam Adamj Literati de Almás, quæ ipsi sacrae primum regni coronæ ac deinde praefatae quoque sacratissimae caesar. regiaeque maiestati, domino nostro clementissimo pro locorum et temporum varietate iuxta suæ possibilitatis exigentiam fideliter exhibuisse et impendisse dicuntur, ac imposterum quoque sese exhibere et impendere velle pollicentur. Moti etiam pietate et misericordia, qua erga nobiles dominas: Annam Matthe Petri Nagy de dicta Borzova, alteram Annam Borzovay Michaelis Hegedős, Barbaram Hegedős Petri Literati, nobilium consortes afficimur. Totalem praedecaratam eorumdem possessionem Borzova vocatam in comitatu Zathmariensi existentem habitam, quae numerum triginta duorum colonorum non excedere, ac in cuius quieto et pacifico dominio iidem maiores et progenitores suos utriusque sexus universos ab antiquo perstitisse, se seque etiam de praesenti pacifice persistere, literasque et literalia instrumenta superinde sufficientia habuisse, sed ea iniquitate fortunae per disturbiorum in hoc afflictissimo regno grassantium tempora a se deperdita et abalienata esse asserunt. Totum item, et omne jus praefatae scrmæ caesar. regiaeque mattis regium, si quod sua maiestas in praefata totali possessione Borzova vocata, et annotato comitatu Zathmariensi existente, habita, etiam aliter qualitercunque haberet, aut eadem suam ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, memoratis: Stephano Literato Téglás, Thomae Judi, Joanni Hegedős, et Nicolao Baku, Joanni Tarczali, Valentino Soldos, Stephano Nagy, alteri Stephano Kálos, et Joanni Róka, omnibus de praedicta Borzova, nec non dominabus: Annae Máté, alteri Annae Borzovay et Barbarae Hegedős, reliquisque consanguineis ipsorum de dicta Borzova, cum iis, quibus congruit, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, autoritate praefatae sacr. caesar. regiaeque maiestatis, qua in praesenti suae maiestatis ab hoc regno absentia, de gratiosa eiusdem annuentia pleno jure fungimur (si et in quantum ad aliquam ecclesiam, vel ad aliquam suae mattis arcem non pertinet) vigore aliarum literarum nostrarum donationalium superinde emanatarum, praemissis, sicut praefertur, stantibus seque habentibus, jure perpetuo et irrevocabiliter, salvo tamen jure alieno, novae donationis titulo dederimus, donaverimus et contulerimus, velimusque eosdem, ipsorumque hæredes et posteritates universos in dominium eiusdem, dictique juris regii ibidem habiti, per regium et vestrum homines legitime introduci facere. Super quo vos harum serie hortamur et requirimus, ac nihilominus autoritate praefatae scrmæ caesarae regiaeque maiestatis, qua fungimur, vobis committimus et mandamus: Quatenus vestrum mittatis hominem, vestro pro

zovai Nagy családnak az 1592. évet megelőző multjáról is. Említettük, hogy erre vonatkozólag

testimonio fidedignum. Quo præsente egregii et nobiles Demetrius Kende, aut Joannes Arachay, sive Thoma: Nagy Kende, vel Joannes Páztohy, seu Paulus Halaboý, neve Nicolaus Kazanev Joannes Genczý, nec non Balthasar Bagossý de eadem Bagos, nisi Demetrius Horváth et Blasius Kereký ac Bartholomæus Soldos, aut Michael Zeký et Joannes Mándý de eadem Mánd, aliis absentibus homo regius per nos ad id specialiter transmissus, ad faciem prædictæ possessionis Borzova, si id propter metum et tyrannidem Turcicam commode fieri poterit, alioquin iuxta publicas dominorum regnicolarum constitutiones, ad locum aliquem vicinum et securum, vice comite et iudice nobilium eiusdem comitatus, vicinis item et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et præsentibus, accedendo, introducat præfatos: Stephanum Literatum Téglás, Thomam Judi, Joannem Hegedós, et Nicolaum Baku, Joannem Tarczali, Valentinum Soldos, Stephanum Nagy, alterum Stephanum Kálos, et Joannem Róka, nec non dominas Annam Máté, alteram Annam Borzovay et Barbaram Hegedós, reliquosque omnes consanguineos ipsorum in dominium eiusdem, dictique juris regii in eadem habiti, statuatque eandem, et idem eisdem, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, cum iis, quibus congruit omnibus, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, præmissæ novæ nostræ donationis et juris regii titulis ipsi incumbentem, perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum. Contradictores vero, si qui fuerint, evocet eos contra prænotatos: Stephanum Literatum Téglás, Thomam Judi ac reliquos omnes superscriptos nobiles de prædicta Borzova in curiam regiam, nostram scilicet in præsentiam, ad decimum quintum diem huiusmodi evocationis rationem contradictionis eorum reddituros efficacem. Et post hæc huiusmodi introductionis et statutionis seriem, simul cum contradictorum et evocatorum, vicecomitis et iudicis nobilium, vicinorumque et commetaneorum, qui præmissæ statutioni intererunt, nominibus, terminoque assignato, ut fuerit expediens, nobis fideliter rescribatis, secus non facturi. Datum in civitate Eperies, die tertia mensis Junii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo. Correcta. mp. Lecta (L. S.) Honorabilibus conventui ecclesiae S. Crucis de Lelesz. Pro parte nobilium Stephani Literati Téglás de Károlj alias de Borzova, filii nobilis quondam dominae Elisabeth Dancz ac cæterorum omnium infrascriptorum de dicta Borzova. Introductoriaræ et statutoriaræ. Unde nos præinsertis favorabilibus hortatibus, requisitionibusque, sed et commissionibus ac mandatis præfati domini locumtenentis regni Hungariæ, autoritate dictæ sacratissimæ caesareæ et regiae maiestatis, qua fungitur, nobis factis, obtemperare volentes, sicut decet, tenemurque, una cum præfato nobili Balthasare Bagossý de eadem Bagos homine regio, inter alios homines regios, in præfatis verbo tenus intersertis dicti domini locumtenentis regiae maiestatis literis intraductoriis et statutoriis no-

két forrásunk van, melyek egyike egy családi hagyomány, másika az említett 1592-ben kelt birtokba iktató parancs.

minatim conscriptos, expresso et per eundem ad id specialiter transmissos, nostrum hominem venerabilem videlicet Mojsen presbyterum Waniaý, fratrem et socium huius ecclesiae nostræ conventualem, ad præmissam bonorum introductionem et statutionem suo modo rite et legitime peragendam et exequendam, nobisque fideliter referendam, nostro pro testimonio fidedignum, duxeramus esse transmittendum. Qui postea abinde erga nos insimul reversi nobis sub debito ipsorum iuramento in generali decreto superinde expresso uniformiter per omnia retulerunt hunc in modum: Quomodo ipsi feria tertia proxima post festum beatæ Margarethæ virginis, proxime et immediate transactum, præterita, ad faciem prænotate possessionis Borzova in comitatu Zathmariensi existentis, inque tenore et contextu prætactarum verbo tenus intersertarum literarum introductoriarum et statutoriarum, supra clarius limpidiusque denotatæ et specificatæ, vicinis et commetaneis eiusdem universis, signanter autem et potissimum egregiis et nobilibus: Ambrosio et Clemente Mándý, Albertoque Márthon, omnibus tribus de Mánd, Thoma deinde Márthon, Balthasare Sámuel, Matheo Cheke et Georgio Bereczk, omnibus quatuor de Sarolyán, in ipsorum; item providis et ignobilibus: Benedicto Kondor Nicolai Kun de Rosal, Antonioque Fejér et Paulo Kochis ambobus dnæ relictæ viduæ egregii quondam Ladislai Kun de dicta Rosal, et omnibus tribus in Kýs Zekeres; nec non Thoma Tóth et Antonio Balkó ambobus Stephani Ispán de Kóród, ac Alberto Sebesthyén magnifici Dni Georgii Zékel de Kevendth liberi baronis in Ormosd, et omnibus tribus in Nagy Zekeres, egregiorumque et nobilium subditis, possessionibus vocatis, omnino in præfato comitatu Zathmariensi existentibus et habitis, commorantibus in eorundem dominorum suorum terrestrium personis atque nominibus, inibi legitime convocatis et præsentibus, accessissent; præfatusque Balthasar Bagossý, homo uti præmittitur regius, dicto Testimonio nostro sibi adhærente et assistente, die et loco in prædictis, coram vicinis et commetaneis, nobilibus scilicet et ignobilibus immediate prænominatis, introduxisset præfatos: Stephanum Literatum Téglás de Károlj, Thomam Judi, Joannem Hegedós, Nicolaum Baku, Joannem Tarczali, Valentinum Soldos, Stephanum Nagy, alterum Stephanum Kálos. et Joannem Róka, nec non dominas Annam Máté, alteram Annam Borzovay et Barbaram Hegedós, reliquosque omnes consanguineos ipsorum in dominium præfatae totalis possessionis Borzova, dictique juris regii in eadem habiti, stauissetque eandem et idem eisdem, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, cum iis, quibus congruit, omnibus, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, præmissæ novæ donationis prænotati dni locumtenentis regiae maiestatis, et dicti juris regii titulis ipsis incumbentem, perpetuo possidendam, nullo penitus attunc inibi, loco scilicet, et in facie introductionis et statutionis

Bár készséggel elismerem a családi hagyományok csekély, kétes történelmi értékét, mégis az események összetalálkozása egy oly hagyománynak felemlítésére indít, mely a családban erősen gyökeres s melyet gyermekkoromban szüleimtől és Szatmármegyében lakó rokonaimtól gyakran hallottam, sőt melyet az utóbbi időben egy a család levelesládájában őrzött naplóban feljegyezve is találtam. A feljegyzett hagyomány szóról szóra a következő:

«a Borzovai Nagy család mint székely eredetű Királya és Hazája iránti hűségéért nyerte Donatioval Borzovát. Már Eger váránál kilencz egytestvér küzdött hősileg a Török ellen. Itt lett hitszegő Nagy Gábor, kit Tordán nyakaztak le nemtelen tetteért.»¹

E hagyomány oly erős s annyira el van terjedve a családban, hogy akárhány változatban, akármily színezéssel adták is elő az atyafiak, három körülmény:

1. a család székely eredete,
2. Nagy Gábor hitszegő tette s ennek folytán Tordán lenyakaztatása s végül
3. a részvevés Eger védelmében: mindig kidomborodott az előadásból.

Egyik atyafi p. o. ki palástolni akarta Nagy Gábor viselt dolgoit, a következőképen adta elő a hagyományt:

«nagy veszedelem volt Erdélyben a székelyek földjén. Nagy Gábor fellázadt a király ellen, mert a király elvette birtokait. Le is nyakazták őt Tordán mint lázadót s földönfutóvá lett a

præmissæ, sed nec ullo vel exposit etiam hic in conventu nostro coram nobis intra emanationem et extraditionem præsentium literarum nostrarum contradictore apparente, aut alio quocunque legitimo obstaculo, impedimentove occurrente, legitimis etiam et consvetis tribus diebus, juxta regni consvetudinem, præfatis regio et nostro hominibus ibidem perseverantibus, continuamque moram ac residentiam facientibus et protrahentibus. In cuius rei fidem, memoriam et testimonium, efficacque robur et stabilimentum perpetuum præsentem hasce literas nostras privilegiales, pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas iis omnibus, quibus supra, nobilibus, jurium eorundem, sed et hæredum ac posteritatum ipsorum universarum, futura ac perenni pro cautela merito dandas esse duximus et emanari faciendas. Communi requirente justitia. Datum in festo ad vincula beati Petri Apostoli, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo supradicto.

¹ Napló a Nagy cs. levelesládájában.

nemzetsége. Akkor futott ki Erdélyből a Borzovai Nagy család őse is, ki itt telepedett meg Borzován s kinek utódai Egernél tanujelét adván vitézségüknek, a király iránti hűségüknek, donációt kaptak Borzovára».

Lássuk a hagyomány főbb pontjait.

Mindenekelőtt a család székely eredetének hagyományával találkozunk. Erre vonatkozólag a hagyományon kívül más forrásunk nincs. Való-e ez, vagy mese: eldönteni nem lehet. Talán valószínűbb, hogy koholmány, melyet hiuságból költöttek annak tudatában, hogy a székely vérből való származás s a régi törzsökös nemesség együtt járnak. A hagyomány ezen része tehát elvetendő, mert a hagyományok csak akkor emelkednek értékre, ha azok történelmi, hiteles adatoktól támogatva, ha nem is kétségtelenné, de legalább valószínűvé tehetők, a mi pedig a hagyomány ezen részénél teljesen kizárt dolog.

A mi Nagy Gábor hitszegő tettét s ebből folyó lenyakaztatását illeti, erre a hagyományra nem merem rásütni a mese bélyegét, mert alig tehető fel, hogy egy család, a családi szennyest ok, alap nélkül kirázza. A nélkül, hogy szépíteni akarnám a dolgot, azon nézetben vagyok, a mi különben igen valószínű is, hogy Nagy Gábor nem közönséges bűnös volt, illetve nem magánosok ellen követett el delictumot, hanem a köz ellen, mert nem hihető, hogy a család egy közönséges gyilkos vagy tolvaj emlékéért századokon keresztül megőrizte volna. A lázadó emléket, különösen akkor, ha a lázadás jogos voltáról a család meg van győződve: megőrizzük, martyrt csinálunk belőle, a közönséges büntettest lehetőleg elfelejtjük és elfelejtetjük. Ha ez a tapasztalat által is igazolható állítás igaz, akkor azt is igaznak kell tartanunk, hogy ha csakugyan lenyakazták Nagy Gábort Tordán, nem mint közönséges büntettest, hanem mint politikai bűnöst nyakazták le, miért is azt hisszük, hogy az atyafiak által elbeszél s ismertett hagyomány közelebb áll a valósághoz, mint az, melyet feljegyeztek.

A feljegyzett hagyomány Nagy Gábor hitszegő tettét Eger védelmének idejére (1552.) teszi, a hagyomány másik változata előbbre. Lássuk tehát legelsősorban hogy a Borzovai Nagy családbeliek részt vettek-e Eger védelmében, s követett-e el történelmi forrásaink szerint Eger

védelménél vagy más helyen Nagy Gábor nevű egyén olyan tettet, melyért lenyakaztatott legyen?

A hagyomány szerint kilencz Borzovai Nagy vett részt a védelemben, kik mindnyájan egytestvérek voltak. Igaz, hogy sok Nagy nevű egyén harczolt Egernél, kikről forrásaink is megemlékeznek, de sem egyik sem másik Nagy családbelivel sem mutatható ki az atyafiság, már csak azért sem, mert a legtöbb Nagy előnév nélkül fordul elő.

Ott harczoltak: Nagy Antal, Nagy Benedek, Nagy Balázs stb. «erényre és bölcseségre kiváló férfiak»;¹ Nagy Albert de Siklios és Nagy Antal;² Nagy Balázst az ágyugolyó,³ Nagy Pált az okt. 4-iki robbanás öli meg.⁴ Van közöttük egy Nagy István is, kire október 22-én a vár zászlaját bizza Dobó, de ez mindjárt elesik scopeutumtól; Dobó temeteti el.⁵ Nem mutatható ki a rokonság azon Nagyokkal sem, kiket Barabás Samu, mint Eger védelmében résztvevő egyéneket felsorol.⁶

Való, igaz, harczol Egernél egy Nagy Gábor nevű egyén is, kihez és társaihoz a törökök levelet irnak. A levél tartalmának ismerete nélkül, tudva különösen azt, hogy Dobó megbotoztatta volt azt a katonát is, ki neki a töröktől levelet mert hozni, méltán számadhat azon gyanu, hogy talán ez a Nagy Gábor volt azon hitszegő, kit a hagyomány szerint Tordán nyakaztak le «nemtelen tetteért».

A levél tartalma azonban teljesen elosztatja ezen gyanut. Szól ezen levél a következőképen:

«Ez levél adassék az leway vytezeknek Fyichor Myhalynak, Sztankayt Györgynek, Nagy Gábornak, Rach Farkasnak, Balog Myhalynak kezekben.» Aláírva: Hazzan Oda bassa, Kiort Oda bassa, Dely Omar, Ferhat és Haydar Datum Wach (Vác) 1554. Mindszentek előtti vasárnap.

Zamatos bőbeszédű magyar nyelven kéri, hogy a mely kopját ott hagytak, visszaadják s

¹ Magyar levelestár I. 98., 105., 107., 112., 135. stb. l.

² Reusner: Rer. mem. Pannon. 89. l.

³ U. o. 91. l.

⁴ U. o. 94. l.

⁵ U. o. 99. l.

⁶ Tört. tár. 1888. Barabás Samu. Eger 1552-iki ostromához. 388. I. 1553. jan. 8. jegyzékben.

jelentsék meg a napot, mikor vivhatnak meg. Ők már elvégezték minden dolgukat. «Nem csak most történt efféle dolog köztetek és mi köztünk, mert igen szép dolog, a hol két szép sereg szembe áll és csak ketten-ketten vívnak, mint két kos vína egymással...» Jertek el, ennél több levelet nem írunk. Tudassátok ki jöttök-e? Tegyetek félre minden gyerekséget. «Isten tartson meg benneteket.»¹

Az Eger védelmében való részvételre s Nagy Gábor Egernél viselt dolgaira vonatkozólag, a felsoroltakon kívül más forrásunk nincs. Hogy részt vettek-e csakugyan a Borzovai Nagy családbeliek a harczban, eldöntetlen kérdés marad, csak egy látszik valószínűnek, az nevezetesen, hogy Nagy Gábor nem Egernél, hanem mint a hagyomány másik változatából kitűnik előbb s Erdélyben követte el, a hagyomány szavaival élve «nemtelen tettet». Maga azon körülmény, hogy a hagyomány szerint Tordán nyakazták le Nagy Gábort, a mellett szól, hogy Erdélyben követte el «nemtelen tettet», mert ha Egernél esett volna valamely bünbe, mi szükség lett volna arra, hogy őt épen az Egerhez igen távoleső Tordán végezzék ki?

Én azt hiszem, hogy Nagy Gábor Tordán történt lenyakaztatásának hagyományában azon szomorú igazságszolgáltatás emléke él, melyet Mátyás király szolgáltatott Tordán 1467-ben, mikor is az igazságtalannak tartott adó miatt fellázadt s a Szentgyörgyi János gróf pártján álló erdélyiek közül többeket kerékbe töretett s tüzzel-vassal kioztatva kivégeztetett.² A vonatkozó történelmi emlékekben ugyan nem találtam Nagy Gábort a kivégzettek között, de ez a hagyomány oly erős, hogy itt kellett keresnünk a hagyomány által említett nagy veszedelmet, Nagy Gábor lázadását s lenyakasztatását s ennek következtében a Borzovai Nagy család őseinek Erdélyből való kivándorlásának okát.

Feltéve, hogy a most említett hagyomány való, mondhatjuk, hogy a borzovai Nagy család az 1467-ik év után Erdélyből származott át Szatmár vármegyébe, illetőleg az ez időtájt a Borzovay család által birt Borzovára s talán azon

¹ Magyar levelestár I. 140—141. l.

² Századok XXII. évf. 149. l. Bonfin, Dec. IV. Lib. I. 543. Ranzan Schwandtnerél. I. 397. Pray: Annal. IV. 34.

hagyomány, hogy a család magát székely eredetűnek tartja arra vezethető vissza, hogy Erdélyből, talán épen a székelyek földjéről jöttek Szatmár vármegyébe (L. 61. old. 2. jegyzet).

Lássuk most, hogy mit mond az 1592-ben kelt beiktató parancs (lásd 61. old. 2. jegyzet) a Borzovai Nagy családnak az 1592. évet megelőző multjáról. Az oklevél vonatkozó szakasza következő: «ac in cuius quieto et pacifico dominio iidem maiores et progenitores suos utriusque sexus universos ab antiquo perstitisse, Literasque et literalia Instrumenta superinde sufficientia habuisse...» hogy az ő (t. i. Nagy István és adományos társai) összes mindkét nembeli elődei és ősei annak (t. i. Borzovának) nyugodt és békés birtokában voltak rég időktől fogva s arról elegendő levelek és írásbeli bizonyítékaik voltak légyen...)

Ezen okiratból tehát, eltekintve az új adományozás tényétől is, minden kétséget kizárólag megállapítható, hogy a Borzovai Nagy család már az 1592. évet megelőzőleg is birtokos volt Borzován. A birtokszerzésnek idejét, miután az okmány az ősök ősrégi birtoklásáról beszél, azt hiszem, hogy bátran tehetjük az 1400-as évek végére, vagyis azon időre, mikor Tordán a nagy veszedelem történt.

A Borzovai Nagy családnak Borzován való régi birtokos volta: tény; azonban azon körülmény, hogy ki volt a birtokszerző és mily érdem jutalmazásául kapta Borzovát, nem állapítható meg, nem pedig azért, mert erre vonatkozólag semmi féle adat nem áll rendelkezésünkre, sőt nem volt okmány már 1592-ben sem, miután az idézett oklevél a birtokjog bizonyítására vonatkozó okiratokról azt mondja, hogy azokat a családtól az országban dúló zavaros időkben részint elrabolták, részint pedig elvesztek, megsemmisültek. Az 1592. évben kelt beiktató parancs különben azt a benyomást teszi reánk, hogy az ott felsorolt adományos családok az 1592. évben fiúágon már kifogyott Borzovai család révén jutottak együvé, mint sógorok és unokatestvérek, s az új adományyal a Borzovaiak birtokát leányágon saját családjuk részére is biztosítani akarták, sőt, mint a beiktató parancsra vezetett záradékból kitűnik, biztosították is. Valószínűnek látszik tehát, hogy a borzovai Nagy család házasság révén jutott Borzova birtokába már

akkor is, mikor az 1467. év utáni időkben — ha ugyan a hagyomány való — Erdélyből kívándorolt. Az idézett beiktató parancs ugyan azt mondja, hogy tekintettel Nagy István és társai «hűségére és hű szolgálataira, melyeket ők első sorban a királyi koronának, továbbá a nevezett Császár és Király Ő Felsége legkegyelmesebb Urunk érdekében a legkülönbözőbb időkben és helyeken tettek és magukat erre jövőben is kötelezik...» ebből azonban az a tény, hogy a borzovai Nagy család első ismert őse Nagy István, valami különös szolgálatot tett volna az országnak és koronának, vagy valamely fényes hadi tettet vitt volna véghez: nem következethető, mert ezen kitétel — mint jogczim — szokásos és természetes, szinte frázis az ilyen hasonló adomány levelekben.

Hasztalan keressük a vitéz, hadverő őst, meg kell elégednünk egy szürke, hétköznapi őssel, a lovagkor képzelt hőse helyett egy egyszerű, becsületes, nyugodalmas családapával, ki mint láttuk, ha leányágon is, de birtokos lett Borzován.

Ennyi az, mit a Borzovai Nagy családnak az 1592. évet megelőző multjáról mondhatunk. Talán sokáig is időztünk a régi birtokviszonyok fejtegetésénél, de szükségesnek tartottuk azt azért, hogy hivatott történetíróink figyelmét felhívjuk a Tur és Szamos közti vidékre, melyről alig-alig vannak közzétett s a történelmi kritika tűzpróbáján keresztül ment adataink.

Meg kell még itt említenünk, hogy jeles családtörténetírónk Nagy Iván, ha bár fenntartással is, azon Nagy Gáspárt, kiről jelen munka 7-ik lapján említést tettünk és azt a Nagy Istvánt, ki 1592-ben Borzován kapott részt királyi, helyesen «nádori» adományban, a Rápolthi Nagy család tagjaként tünteti fel,¹ holott arra, hogy Nagy István és Nagy Gáspár a Rápolthi Nagy családból származott volna, évenséggel semmi adatunk sincs.

Nem tudjuk, mi vezette erre a feltevésre Nagy Ivánt? Talán az a körülmény, hogy a Rápolthi Nagy család a Borsa nemzetség birtokán a XVIII. és XIX. században birtokosként fordul elő, vagy talán az, hogy Rápolthi és Borzova nem messze fekszenek egymástól s az átszármazás le-

¹ Nagy Iván: Magyarország családai. VIII. k. 45. l.

hetősége könnyen feltehető: nem tudjuk. Ellene szól ennek a feltevésnek az a körülmény is, hogy a Borzovai Nagy család ősi czimere, mely a családi traditio szűkszavu meghatározása szerint: egy kardos kar virággal, a Rápolthi Nagy család, beliek által használt czimertől, mely kék mezőben, zöld dombon álló, jobbáiban kardot, baljában vörös zászlót tartó vitézt ábrázol: merőben eltér.

II.

Mint említettük, a Borzovai Nagy család első ismert őse Nagy István, az 1592. évben többekkel együtt nádori adományt — új adományt — vizs Borzova helység egész birtokára. A beiktató parancsot s a leleszi káptalan által arra vezetett záradékot a függelékben egész terjedelemben közöljük. Ennek folytán az oklevél részletes ismertetése felesleges, annyival is inkább, mert annak egyes pontjait az I-ső részben már ismertettük volt. E helyen inkább az oklevél főbb pontjait csoportosítjuk.

Az adomány jogcíme: Nagy István és társainak hűsége és hű szolgálataik, melyeket ők a királyi koronának tettek (mint mondtunk, szokásos frázisok az e fajta oklevelekben), a nőadományosokat illetőleg pedig azon kegyelet és szánalom, melylyel irántuk az adományozó helytartó viseltetik.

A birtokba iktatást Waniay Mózes leleszi áldozár teljesíti, Bagosi Bagossy Boldizsárral, mint kiküldött királyi emberrel. Megjelennek a beiktatáson a szomszédok és birtokszomszédok részéről: nemes és nemzetes Mándy Ambrus és Kelemen és Márton Albert, mindhárman Mándról; továbbá Márton Tamás, Sámuel, Boldizsár, Cheke Máté és Bereczk György mind az öten Zsarolyánról, maguk személyében; ugyancsak mint alkalmazottak és nemtelenek; nemes és nemzetes uraik nevében és képviselőiben: Kondor Benedek: Rozsályi Kun Miklós; Fejér Antal és Kochis Pál, mindketten néhai nemzetes rozsályi Kun László hátramaradt özvegyének képviselőiben, mindhárman Kisszekeréről, valamint Tóth Tamás és Balkó Antal, mindketten Kóródi Ispán István nevében és Sebestyén Albert, Ormosdon lakó, nagyságos báró Kevendthi Székely György képviselőiben: mindhárman Nagyszekeréről. A beiktatás, mint említettük 1592-ben július hó 14-én megtörténik.

Ezen időtől kezdve 1632-ig semmit sem tudunk a borzovai Nagyokról. Az 1632-ik évben, Márton Péter, Soldos György s több zsarolyáni lakos kérelmére vizsgálatot tartanak a Zsarolyán és Nagyszekerés helységek között vitássá lett területek tárgyában, mely vizsgálat során kihallgatott tanuk közt egy nemes Nagy István nevű egyén szerepel Borzováról.¹ Hogy azonban ez a nemes Nagy István egy személy-e az adományos Nagy Istvánnal, vagy annak fia-e, vagy annak a Borzovai Nagy Péternek fia-e, ki 1592-ben az adományos társak között szerepel: megállapítani nem tudjuk s épen ezért a leszármazási táblán sem tüntetjük fel.

Az 1632. évtől kezdődőleg 1745-ig a következő «Borzovai Nagy»-ok éltek Szatmár vármegyében:

1. Borzovai Nagy Jakab, ki lakóhelyének fel tüntetése nélkül az 1655-iki taxás armalisták összeírásában fordul elő.²

2. 1660-ban, ugyancsak az armalisták közt találjuk, lakóhelyük megemlítése nélkül: Borzovai Nagy Istvánt és Borzovai Nagy Jakabot.³ (Utóbbi valószínűleg egy személy az 1. alatt említett Borzovai Nagy Jakabbal.)

3. A taxás armalisták 1669-iki összeírásában találjuk Borzova községben a következőket: Nagy Istvánt, Nagy Györgyöt s egy másik Nagy Istvánt.⁴ (Mindhárom előnév nélkül).

4. Egy 1660-iki nemesi összeírás szerint «borzovai nemesek: Nagy István, Nagy János».⁵

¹ Leleszi levéltár: 1632 Metal. Comit. Zathmár No. 49.

Kivonat a leleszi konvent országos levéltárában Metal. Comit. Zathmár No 49. őrzött oklevélből, mely szerint 1632. évben Márton Péter, Soldos György s több zsarolyáni lakos kérelmére vizsgálat tartatott a Sarolyán és Nagy-Szekerés helységek közt vitás területek tárgyában, mely vizsgálat során:

«Decimus testis nobilis Stephanus Nagy de Borzova prædicta, vir quadragenarius juratus et examinatus fuisse se antea nescivisse, quod ipsi Nagyszekeresienses possideant illas terras, sed eas semper Sarolaniensium esse sciebat ob proximam earum existentiam ipsi pago.»

² Szatmár vm. levéltár Cons. Nob. Fasc. 2. Actor. No. 1. Ann. 1655.

³ Szatmár vm. levéltár: Nobiles Armales Fasc. 2. Actor. No. 3 Ann. 1660.

⁴ Szatmár vm. levélt: Nobilit. Fasc. 2. Actor. No. 1. 1669.

⁵ Szatmár vm. levéltár: Ann. 1660. Fasc. 2. Actor. No. 6.

5. 1706-ban Nagy János strázsamester Csa-
holczról, a Kajdy István nemes ezredében szol-
gál;¹ Nagy Pál, Nagy István fő, illetőleg vicze-
hadnagy Kispaládról.²

6. 1709-ben Csa-
holcz községben találjuk:
Borzovai Nagy Miklóst és borzovai Nagy Istvánt.
Előbbi az 1709-ik évben Csa-
holczon főbíró.³

7. 1709-ben Kispaládon lakik: Borzovai Nagy
Gergely János; Fehérgyarmaton pedig: Borzovai
Nagy János.

8. «az insurgáló Lovas és gyalog nemesség
Regestrumá»-ban⁴ 1707-ben találjuk a követke-
zőket:

«Borzovai Nagy Pál úr két faival (e Pál
valószínűleg egy személy az 5. pontban említett
Pállal) Méltóságos Generális úr mellett van-
nak».

«Borzovai Nagy János és Borzovai Nagy László
Borzováról, Bikk László ezredében szolgálnak.
Előbbi adjutáns.»

9. Az 1745-ben szervezett nemesi katonaság-
nál hadnagy: Borzovai Nagy Sándor.⁵

Kérdés most, hogy a felsorolt s Szatmár-
megye levéltárában fekvő (66. lapon 2., 3., 4.
jegyzet alatt idézett) iratok szerint borzovai elő-
névvel élő armalisták, valamint a többi borzovai
előnévvel bíró és illetőleg előnév nélkül előfor-
duló de Borzován lakó «Nagy»-ok, annak a
Nagy Istvánnak leszármazottjai-e, ki 1592-ben
nádori adományt vitt Borzovára, vagy pedig
más, idegen családból valók-e, kiket Borzovai
Nagy Istvánhoz vérségi kötelék nem fűz?

A mi az 1–3. pont alatt felsorolt s tényleg
«borzovai» előnévvel előforduló «Nagy»-okat
illeti, ezek szerény nézetem szerint nem tekin-
thetők Nagy István leszármazottjainak, mert alig
képzeltető, hogy abban az esetben, ha a donatio-
nalista Nagy István leszármazottjai lettek volna,
az 1655., 1660. és 1669. években megejtett össze-

írások alkalmával, mikor t. i. nemességük alap-
ját igazolniok kellett, az 1592-ben kelt donati-
onalis levél helyett armalisra hivatkoztak volna.
Nem képzeltető ez annyival is inkább, mert ha
el is tekintünk azon előkelőbségtől, melyet a
jóságos nemesség biztosított, tekintetbe kell
vennünk azt is, hogy épen ezen időre esik az
1630:30., az 1647. évi 26., t.-cz.-ek meghozatala,
mely törvények rendelkezése szerint az armalis-
ták a megyék házipénztárába taxák fizetésére
köteleztettek, már pedig olyan magyar nemes,
ki taxát fizessen akkor, ha a legcsekélyebb jogi
alapja van a fizetés alul való kibuvhatásra: nin-
csen. Szerény nézetem szerint tehát, ha Nagy
Jakab és a többi felsorolt armalisták csakugyan
a jóságos nemességgel bíró Nagy István leszá-
mazottjai lettek volna, bizonyára nem mint ar-
malisták, hanem mint jóságos nemesek vétettek
volna fel.

Felmerül most azon kérdés eldöntése, hogy
a 4–9. p. alatt felsorolt «Nagy»-ok, ezen, vagy
más idegen családhoz tartoznak-e?

Eddigi kutatásaim azt igazolják, hogy Bor-
zován, Csa-
holczon és Kispaládon ezen időben
csak egy «Nagy» családnevű család lakott. Ha
ezen községekben csak egy «Nagy» családnevű
családot találunk s okmányaink csak ezen «Nagy»
családbelieket említik mint jóságos nemesség-
gel bíró «Nagy»-okat, említik pedig mint láttuk
ősi jóságok után jogosan használt borzovai elő-
névvel: kétségtelen, hogy a 4–9. pont alatt
feltüntetett, Borzován, Csa-
holczon és Kispaládon
lakó «Nagy»-oknak közös ősök volt, ezen közös
ős pedig nem lehet más mint az a Nagy Ist-
ván, ki 1592-ben Borzovára nádori adományt
nyert. Más kérdés aztán az, hogy a 4–9. pont
alatti «Nagy»-okat be tudjuk-e állítani a csa-
ládába? Ezen kérdésre határozott «nem»-mel
kell felelnem, mert olyan okmányokkal, melyek
alapján 1777-től felfelé 1592-ig az összefüggő,
hiteles nemzedékrend összeállítható volna: nem
rendelkezem, feltevések útján pedig nem aka-
rom a 1592-ig felmenő összefüggő családfát ki-
erőszakolni.

A birtokomban levő okmányok alapján a
leszármazást a következőkben állítottam össze:

¹ Károlyi család O. T. V. kötet. 432. l.

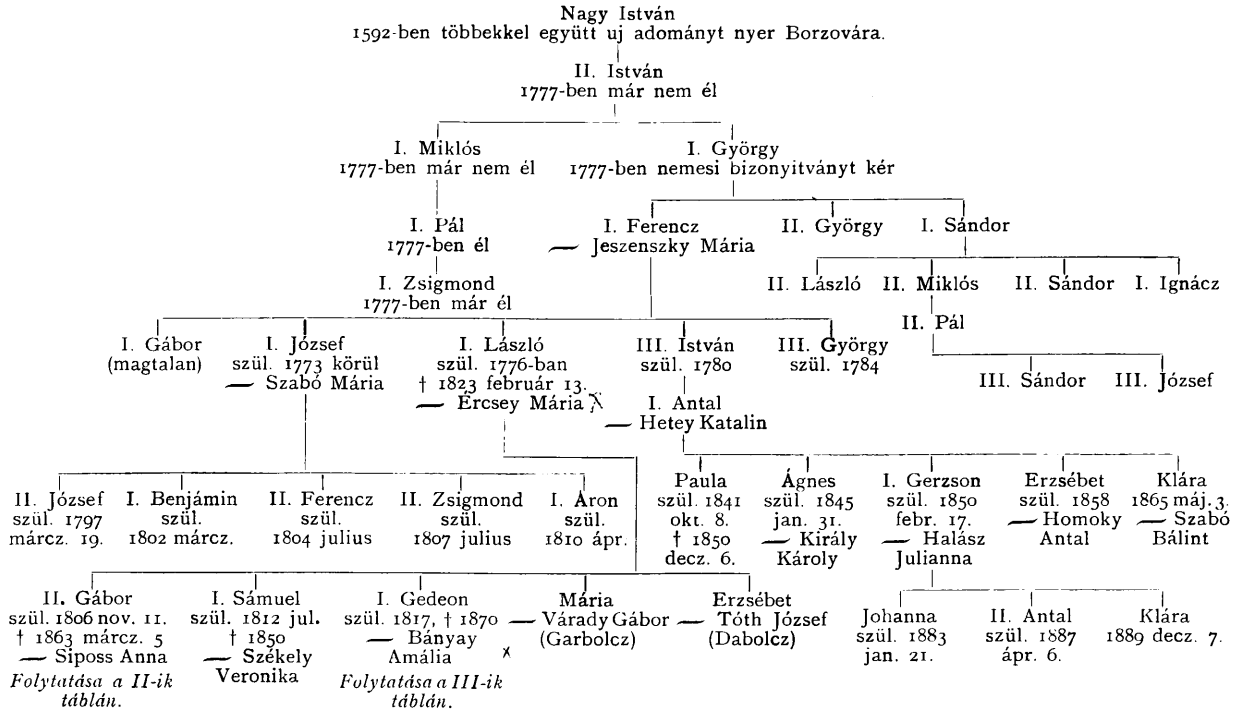
² U. o.

³ Szatmár vmegye levéltára: Fasc. 2. Actor. No. 37.
Ann. 1709.

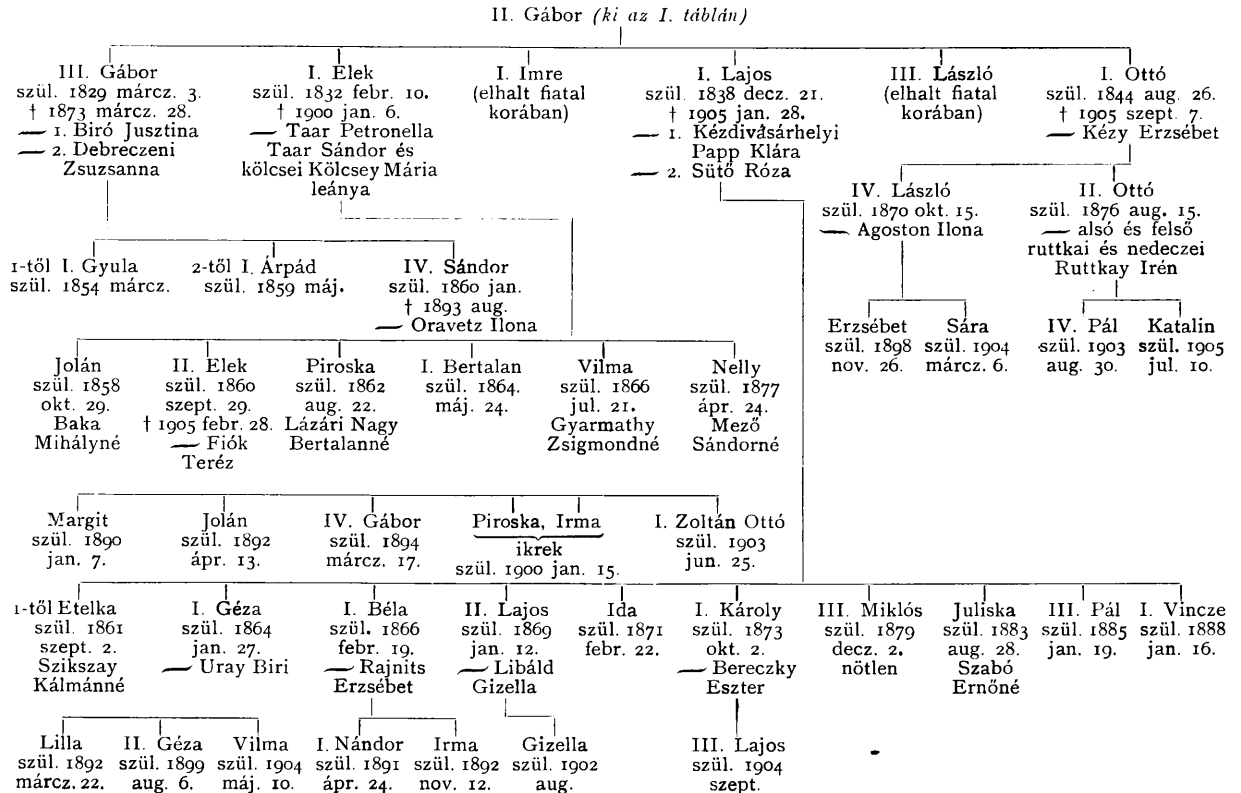
⁴ U. o. Fasc. 2. No. 29. 1707.

⁵ U. o. Az 1745-ben szervezett nemesi katonaság c.
ügycsomó.

I. Tábla.

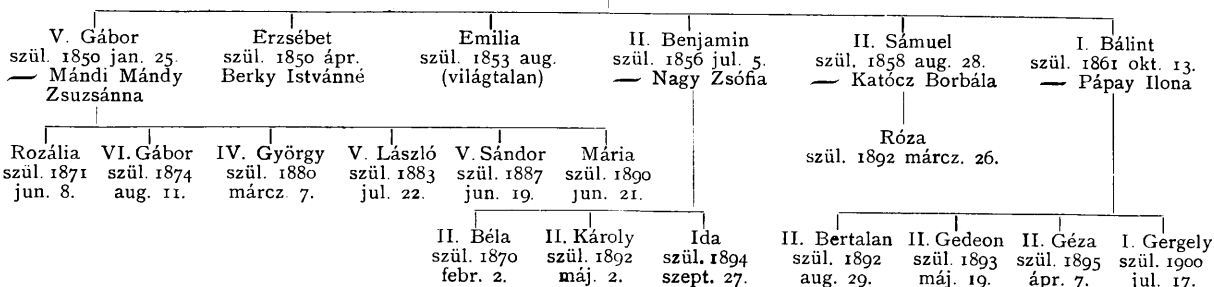

II. Tábla.

II. Tábla.

I. Gedeon (ki az I. táblán)
szül. 1817 jan.
— Bányay Amália

Az I. táblán feltüntetett I. Istvánról, a család első őséről már szóltam.

Mint az eddig előadatokból is kitűnik, a családfán I. István és II. István között hézag van.

II. István 1777-ben már nem él. Feltehetjük azonban, hogy az 1755-iki nemesi összeírás alkalmával még él s hogy egy személy azzal a b. (így) Nagy Istvánnal, ki az 1755-iki nemesi összeírásban, lakóhelyének feltüntetése nélkül szerepel,¹ s talán azzal a Borzovai Nagy Istvánnal, ki 1709-ben Csaolczon a birói tisztséget töltötte be. (Lásd 28. l.)

II. Istvánnak két fia volt, I. Miklós és I. György, kik Csaolczon laktak. Utóbbi 1777-ben nemesi bizonylatot kér Szatmár vármegyétől, ugy maga és fiai: I. Ferencz, II. György, I. Sándor, úgyszintén már elhalt vérbeli testvératyafainak, I. Miklósnak fia: I. Pál és ennek fia I. Zsigmond részére.

Kérvényében előadja, hogy ő elhunyt István fia, az ő nemességét illető okleveleket az arra rendelt küldöttségnek már bemutatta és «nem bizalmatlankodik e felszerelvényeknek (okmányoknak) a vármegye levéltárában való jó megőrzésében, mindazonáltal, miután saját maga és övéinek határozottabb biztonsága végett rászorul a nemesi bizonyláglevél kibocsáttatására»... kéri annak kiadatását.

A vármegye, miután újból átnézte a folyamodók bizonylágleveleit, Fejérkeövy István helytartónak 1592-iki birtokbaiktató parancsa alapján s folyamodók lankadatlan nemesi jog

gyakorlására s az említett adományozás alapján szerzett nemesi jószágok tényleges bírására tekintettel, részükre a nemesi bizonyláglevelet kiadja.¹

A folyamodvány mellékleteit képező okmányokból azonban nem tűnik ki, hogy nemzedékről nemzedékre filiálva össze tudta volna magát kötni I. György az 1592-ben nádori adományt nyerő I. Istvánnal. A vármegye, mint láttuk, megelégedett a nemesi jószág tényleges bírásának bizonyításával.

1813-ban a család újból nemesi bizonylatot kér. Kérik azt Csaolczon lakó Nemes Nagy Gábor (I. Gábor), József (I.), László (I.), István (III.) és György (III.) testvératyafiak, néhai Nemes Nagy Ferencznek (I.) gyermekei magok és említett néhai atyjuk Nagy Ferencz életben levő Nagy Sándor (I.) nevű testvérjének, hasonlóképpen Csaolczon lakó és élő gyermekei, Nemes Nagy László (II.), Miklós (II.), Sándor (II.) és Ignác (I.) részére.

Folyamodványukhoz egy bizonyítványt csatolnak, melyet 1785 június 10-én Borzova község előljárósága adott ki,² melyben igazolva van, hogy Nagy György és ennek Ferencz nevű fia «az igaz impetráns örökös Nagy Istvánnak legitimus successora, ki is mostan is helységünkben (Borzován) örökös jószágot bir s nemes Vármegyénktől personalista nemes ember számban tartatott mindez ideig»...

A felhozott bizonyítékok alapján a vármegye a család jószágos nemességéről szóló bizonylá-

¹ Szatmár vm. levéltára: Nobilit. Ann. 1813. Fasc. 28. Actor. No. 8. L. alább a jegyzetben.

² A család leveles lédájában.

¹ Szatmár vm. levéltára: Fasc. 32. Act. No. 141. Ann. 1755.

levelet úgy folyamodóknak, mint anyakönyvi «kiírások» által bizonyított gyermekeiknek kiadja.¹

¹ Szatmár vármegye levéltárában a Nobilit. Ann. 1813 Fasc. 28. Actor. No 8. alatt őrzött oklevél.

«A Borzovai Nagy család nemességét tanúsító hiteles okmány. Mi Szatthmár vármegye Egyházi V. Feő-Rendeinek, Órszág Feő-Zászlóssainak, Nagyainak és Nemesseinek Közönsége adjuk túdtokra é jelen való levelünknek rendeiben, mindeneknek akiknek illik, hogy minekutánna ditsősségesen órszágló kegyelmes koronás fejedelmünknek szölgálatját a köz-jót, és ezen vármegye egyéb dólgaik érdeklő tárgyaknak fóllytatások és elintézések végett a mai alól megiratott napon 's helylen egybe gyülekezhén köz-gyülésünket tartottuk volna: Akkoron Csaolcz nevezetü megyebéli helységünkben lakozó nemes Nagy Gábor, Jósef, László, István és György testvér atyafiak, néhai nemes Nagy Ferentznek élő gyermekei magok, és most említett néhai attyok, Nagy Ferentz, most is életben lévő Nagy Sándor nevezetü testvérjének, hasonlóképpen Csaolczon lakó, és élő gyermekei, ugymint nemes Nagy László, Miklós, Sándor és Ignátz nevekben és képekben is illendő alázatos esedezéssel hozzánk járulván, azon kértek bennünket, hogy az esedező levelekhez csatolt, és ezen vármegye által 1777-ik esztben a' most említett Nagy Ferencz és Sándor nevekre jóságos nemességekről ki adott nemesi bizonyság levelet az esedezők, mint ugyanazok gyermekeiknek, 's nem külömben az ő töllok született gyermekeiknek neveikre is, kit et a bé adott anyakönyvbéli ki-írásokkal válóságos gyermekeiknek lenni bizonyitanak, hasonló hiteles által írásba le másoltatva ki-adatni méltóztatnók: Mely fent említett nemességet bizonyító hiteles levelünk szóról-szóra 'e ként következik: Nos universitas Prælatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus Szathmariensis memoria commendamus tenore præsenti m significantes, quibus expedit universis: Quod cum nos anno, die locove datarum præsentium, termino videlicet congregationis et sedis nostræ judriæ pro tractandis concludendisq; arduis altum suæ sac cæs. regiæ, et aplicæ mattis servitium et comunem cottus hujus permansionem respicientibus publicis frequenti numero convenissemus re una constituti proferendis etiam moderativis inter litigantes judiciis ad tribunæ consedissemus: Eotum egregius Georgius, Filius Stephani Nagy in possessione Csaolcz cottui huic ingremiata residens medio suplicis sui nobis exhibiti detexerit coram nobis; Quod licet idem instrumenta literalia factum nobilitatis suæ tangentia, coram ad id ordinata deputatione nostra jam produxerit, eorundemque instrumentorum in tabulario cottus hujus bonam conservationem haud diffidat, fine nihilominus certioris sui, suorumque securitatis literis nostris testimonialibus super satis modi productione sua per nos elargiendis indigeat ut plurimum, sintque sibi per quam necessariæ petendo nos humillime, testim nostras literas expediri, sibi que sub authentico cottus sigillo elargiri facere

Most áttérek azon, fájdalom, nagyon csekély adat közlésére, melyeket az egyes családtagok családi, vagyoni s egyéb viszonyairól tudunk.

vellemus. Cujus justa petitione permoti acta per factam deputationem nostram in materia investigationis nobilium congesta, nobisque relata et revisa, nobis denuo referri, et prælegi fecimus; Quoniam vero inter acta ejusdem deputationis in processu Szamosköz ad possessionem Borzova sub Nro. 500 congesta repererimus antelatum Georgium Nagy demortui Stephani filium, pro se et filiis suis Francisco, Georgio, et Alexandro, carnalis item fratris sui Nicolai Astjam denoti filio Paulo, hujusque filio Sigismundo, certas literas introductorio statutorias Stephani condam Fejérköi, in absentia serenissimi condam imperatoris et Hungariæ regis Rudolphi secundi, anno 1592 die 3-a mensis Junii pro nobilibus Stephano Literato Téglás de Károly alias de Bórzova, Thoma Judii, Joanne Hegedűs, Nikolao Bakó, Joanne Tartzali, Valentino Söldos, Stephano Nagy, altero Stephano Kallós, et Joanne Róka omnibus omnino de prædicta Borzova, nec non Joanne Almásy, filio condam Adami literati de Almás, ac denique Annæ Máthé, altera itidem Annæ Borzovay et Borbála Hegedűs, cum clausula «cum Nos» emanatas, quibus mediantibus memoratis impetrantibus, totalis possessio Bórzova huic cottui Szathmariensi adjacens, novæ donationis titulo collata dignoscitur, re super feria tertia proxima, post festum beatæ Margarethæ Virginis, anno eodem, nemine contradicente per acta introductione et statutione, sub authentico V. Conventus Sanctæ Crucis de Lelesz 15a Maji 1753. emanatas relatorio testimoniales, per nobilem præfatæ possessionis Bórzova communitatem jam prævie productas exhibuisse, simulque ad indesinentem usum nobilitarem et bonorum præfata donatione mediante partorum actuale possessorium provocavisse; præmissisque ex rationibus et argumentis deputationem nostram productionem præfatæ familiæ Nagyianæ, pro valida et sufficienti fisco etiam aquiescente acceptavisse. Unde et nos præmemoratum et Nobis relatum deputationis laborem revidentes, et productionem antelata Nagyianæ prossapiæ discutientes, atque eandem nobilitatem suam ad præscriptum benignæ ideæ sufficienter probavisse comperientes, opinionem repetitæ deputationis nostræ aprobavimus, et rati habuimus, totiesque fatum producentem cum suis cointeressatis, in ulteriori nobilitari usu relinquendum, et asservandos censuimus: Quemadmodum etiam pro veris et indubitatis nobilibus agnoscentes, et in numerum indubitatorum nobilium annumerantes, agregantesque et cooptantes; hasce nostras ad futuram reiterati Georgii Nagy et successorum ejus cautelam deservituras, authentici cottus hujus sigilli apressionem roboratas extradandas esse duximus, et concedendas literas testimoniales. E congregatione et sede nostra judria 28-a et subsequis mensis Aprilis, anni 1777. diebus in oppido Nagy Károly celebrata. Lecta et extradata per ord. præfati i. cottus jur. notarium Josephum Zanathy m. pr. (L. S. authentici) Pagina 1-a Linea 25-a correctum, et loco Ferdinandi

I. István (lásd I. tábla) családi, vagyoni s egyéb viszonyait, kivéve azokat, melyeket már említettem: homály fedi.

positum Rudolphi sub G. Congregatione anno 1813 die 17-a Mar. in Oppido Nagy Károly celebrata per jur. prælibati i. cottus Szatmár. vice notarium Petrum Mándy m. pr. de eadem. Mivel pedig a' fentnevezett esedezők edgyik ága tulajdon az a' Nagy Sándor volna, a' ki még mostan is életben lévén, a' fent bé irt nemesi bizonyosság levelünkbe név szerént bé foglalva vagyon; kinek ismét hogy Nagy László, Miklós, Sándor és Ignátz, valóságos és törvényes életben lévő gyermekei légyenek, két rendbéli bizonyosság levelekkel bizonyíttatnék; Továbbá a' másik ágon lévő néhai Nagy Ferentznek, kinek neve a' fent irt nemesi bizonyosság levélbe hasonlóképpen bé iktattatott, és élő Nagy Sándorral egy testvér volt, élő gyermekei a' most esedező Nagy Gábor, József, László, István és György légyenek, melyet ők hasonló módon rész szerént bizonyosság levelekkel, rész szerént pedig hiteles anyakönyvbéli ki- irásokkal nyilván megpróbnának; továbbá, hogy most említett élő nemes Nagy Józsefnek, József, Bénéámin, Ferentz, Sigmond és Áron nevezetű öt élő fiu magzati légyenek, az anyakönyvbéli ki irásból tsalhatatlanul ki jönne; valamint szinte nemes Nagy Lászlónak is Nagy Gábor és Sámuel két Fiai hasonló hiteles ki irással ellene mondhatatlanul ki- világosíttatnék. Melynélfogva valamint egyrésztől, a bé adott nemesi bizonyosság levelünk erejénél fogva valóságos nemesi szabadsággal élését és törökös nemesi jószágának bírását nemes Nagy Sándor, és néhai testvérje, nemes Nagy Ferentz, már ezelőtt elegendő képpen bé bizonyították; ugy szinte más résztől az ő fent irt élő gyermekeik részekről, a' kegyelmes királyi rendelések értelmében is elegendőképpen meglévén bizonyítva előttünk az ő származások, most ez óráig is nemesi szabadságban való megmaradások, adományos jószágának bírása és használása; tehát a folyamodóknak ebbéli kérelmeket, helyesnek és igazságosnak lenni találván, részekre a' kívánt nemesi bizonyosság levélnek ki adattatását, mellyben megyénk tiszt ügyéssze is megnyugovók, illendőnek ítéltek; a' mint hogy nemes Nagy Gábort, Nagy Józsefet, József Bénéámin Ferentz, Sigmond és Áron öt élő gyermekeivel; továbbá Nagy Lászlót, két élő, Gábor és Sámuel nevezetű fiaival, ismét Nagy Istvánt és Nagy Györgyöt, öt testvér atyafiakat, mint néhai nemes Nagy Ferentz valóságos és törvényes fiait, továbbá az élő testvérjének Nagy Sándornak, Nagy László, Miklós, Sándor és Ignátz nevű négy élő fiait, a' már fent elő adott nemesi bizonyosság levelünknek erejével hazánk valóságos nemesseinek meg esmervén, a' többi megyénkbeli nemes urak rendjei közzé bé számláltatni ezennel rendeljük, és hitelesen meg esmérjük. Mellynek hitelül kiadtuk é jelen való vármegyénk hiteles pecsétjével megerősíttetett levelünket a köz-igazság azt hozván magával. Költ a' mi Nagy Károly mező-városunkban folyó 1813-ik esztendei Mártius hava 17-ik 's több következő napjain tartott közgyűlésünkben. (P. H.) Megolvasván, egyeztetve kiadta

II. Istvánnak két fia volt: I. Miklós, ki 1777-ben már nem él s I. György. Mindhárman Csaholczon laktak s mint kisbirtoku nemesemberek, egyszerű életet éltek. Közügyekben való szereplésüknek, kivéve II. István bíraskodását, semmi nyoma.

I. Miklósnak egy fia volt: I. Pál s ennek ismét egy fia: I. Zsigmond, ki 1777-ben már él.

I. Zsigmondról és ennek utódairól semmi tudósításunk nincs. Úgy látszik, hogy I. Miklós ága I. Zsigmondban kihalt.

I. Györgynek három fia volt: I. Ferencz, kitől a ma élő ismert ágak származnak; II. György és I. Sándor.

I. Ferencznek György nevű testvére valószínűleg fiatalon, nőtlen korában halhatott el, mert a későbbi okmányokban sem róla, sem utódairól említés téve nincs.

A legkisebb fiának, I. Sándornak csak a származási táblán feltüntetett utódjait ismerjük. Sajnos, hogy ezeknek sem közölhetem születési és halálozási adatait, mert a csaholczi anyakönyvek elégték.

A I. táblán álló I. Ferencz, kitől, mint mondtuk, a ma is élő, ismert ágak származnak, születési évét és helyét, vagyoni és egyéb viszonyait nem ismerjük. Ő is Csaholczon lakott; a nemesi bizonyosságlevelet kérő folyamodvány szavai szerint azonban «Borzova nevezetű Curialis helységbe actualis birtokos».

Családjára vonatkozólag a következő lelkészi bizonyítvány ad felvilágosítást:

«1813-ik esztendőben márczius hónapnak 5-ik napján a csaholczi matrikulából kiiródott kereszt-séglevél. Nemes Szatmár vármegyében Csaholcz nevezetű helységben lakozott néhai megboldogult Nemes és Nemzetes még élt Nagy Ferencz úr maradékainak (a kiknek neveik az új mat-

tettes nemes Szatthmár vgynek hites vice notariussa és tábla bírja Mándi Mándy Péter s. k. Vásáros Naményi Eötvös Sándor cs. kir. tanácsos, és t. Szatthmár vármegye ord. v. ispánya s. k. Kis Dobronyi Isaak Sámuel s. k. v. ispány. Szentlélek Antal s. k, tábla bírós és számvevő. Tolnay Imre s. k. tábla-bíró. Szirmai Szirmay Lajos s. k. első alszolga-bíró. Benedekfalvi Luby Károly s. k. alszolga-bíró. Klobuszi Klobuszky Ignátz s. k. tábla bírós, Boros-Jenősi Korda István s. k. tábla-bíró, Szerdahelyi Sigmond s. k. feő sz. bírós, Péchy József s. k. fő szolga bírós. Riskó József s. k. rend szerént való eskütt. Ifiabb Kanisaj Ádám s. k. eskütt.»

rikulában találatnak, mert a régi a házzal együtt megégett, ezelőtt mintegy negyven esztendőkel) születéseknek, megkeresztetéseknek s neveiknek leírása. Nemes Nagy Ferencz urtól és Jeszenszký Mária asszonytól született gyermekei ezek: Nemes és Nemzetes Nagy Gábor (a ki magtalan), Nagy József, Nagy László, Nagy István, Nagy György, a két elsőnek a kik meghaladják a negyven esztendőt, nevök az ujj matrikulában nem találatnak, a kik itt találatnak azok e szerint vagynak: Nemes és Nemzetes Nagy László (lásd I. tábla I. László) megkereszteltetett 1776 augusztusnak 24-ik napján, keresztatyja volt Besey László, keresztanyja Csathó Mária. Nemes Nagy István (lásd I. tábla III. István) megkereszteltetett juliusnak 29-én 1780, keresztatyja volt Végh Zsigmond, keresztanyja Kállay Ferenczné. Nemes Nagy György (lásd I. tábla III. György) kereszteltetett 28. juli 1784, keresztapja volt Szabó János akkori predikátor, keresztanyja Görgényi Mihályné)...

I. Józsefnek öt fia volt:

II. József, szül. Csaholczon 1797. márcz. 19.

I. Bénéiamin, szül. Csaholczon 1802. márcz.

II. Ferencz, szül. Csaholczon 1804. juli.

II. Zsigmond, szül. Csaholczon 1807. juli.

I. Aron, szül. Csaholczon 1810. ápr.

Valószínű, hogy Csaholcz községben ez idő szerint is élő s magukat «borzovai Nagy»-oknak tartó «Nagy» családnevűek közül többen ezen I-só Józsefnek leszármazottjai, de miután az összeköttetés hiteles anyakönyvi bizonylatokkal (miután mint említettük, az anyakönyvek elégték) sem más okiratokkal be nem igazolható: felsorolásukat mellőztem, s a Csaholczon lakó «borzovai Nagy»-ok közül csak azokat soroltam fel (l. 49—50. l.), kiknek leszármazására hiteles adataim vannak, ezek pedig mint látni fogjuk, nem I. József, hanem III. István leszármazottjai.

Mint említettem, a borzovai Nagy család ismert tagjai I. Ferencztől és illetőleg I. Ferencznek I. László és III. István nevű fiaitól származnak.

Lássuk most ezeket az ágakat:

I. I László ága.

I. László született Csaholczon 1776-ban. Iskoláit Debreczenben végezte. Mint szerény anyagi viszonyok közt élő szülék gyermeke,

iskoláinak végeztével, az akkori idők szokása szerint, 1798-ban Fülöpösdarócra ment rektoriára. Mint fülöpösdaróczi tanító nősült; felesége: Ertsey József garbolczi, később komlódtótfalui református lelkész és Boross Mária leánya: Mária. Az esküvő Garbolczon volt 1798-ban. Nemsokára Kisnaményban választották meg tanító-nak, hol 1803-tól 1811-ig lakott. Innen Darára hívták meg lelkésznek. Darán 1811-től 1822-ig lelkészkedett. 1822-ben Géberjén választotta meg lelkésznek s mint ilyen halt el Géberjénben 1823 február 13 án.¹ Halálesete a géberjéni halotti anyakönyvben következőleg van bejegyezve:

«néhai boldog emlékezetű Nagy László praedikátor e világra nézve pályafutását végezte; temettetett számos honpolgárok jelenlétében 15. febr. praedikálván felette T. Inczedy József porcsalmi praedikátor úr. Nincsen a koporsóban békesség! és T. Kiss Áron úr Naményi praedikátor úr.»

Neje: Ertsey Mária Garbolczon halt el 1850. október 2-án, 68 éves korában.

I. Lászlónak 5 gyermeke volt. Három fiu: II Gábor, I. Sámuel, I. Gedeon, és két leány: Mária és Erzsébet.

A) II. Gábor (ki az I. táblán):

II. Gábor 1806 november hó 11-én született Kisnaményban. — Tanulmányait Debreczenben elvégezvén, 1827-ben Nagyszekeresre ment rektoriára. — Ott ismerkedett meg nemes Siposs Annával, kivel 1827. évi aug. hó 3-án Nagyszekeresen házasságot kötött.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek sok szép és érdekes dolgot jegyeznek fel tanítói működéséről.² A többek közül idejegyzem a következőket:

«Nagy Gábort Nagyszekeresen már 1827-ben dicsérik; 1829-ben pedig nemcsak a magyar írást, olvasást, számvetést adta elő, hanem extraneus tanítványaival egész a retorikáig felment és a rhetorokkal és syntaxistákkal is jól produkálta magát, értvén Ciceróból, Cornéliusból és Schützből a feladott káputokat. Ezután is dicsérik.» Nagyszekeresről Tunyogra, innen Darára válasz-

¹ Életrajzi adatokat lásd: Kiss Kálmán «A szatmári ref. egyházmegye története» című munkájában.

² Kiss Kálmán id. m. 643. l.

tották meg papnak, hol 1834-ig lelkészkedett. 1834—1839-ig Tatárfalván, 1839—1841-ig Rápolton, 1841-től 1854-ig Fülöpön; Fülöpön laktában megírta a fülöpösi egyház történetét.¹ 1854-től 1863 márczius hó 5-én bekövetkezett haláláig Fülpösdarócson lelkészkedett.

Felesége, nemes Siposs Anna áldott galambszelid lelkü asszony volt; ő maga kemény, szigorú ember, de jószívű, a szépért, nemesért mindig lelkesedni tudó.

Sok gyermeke volt, kiket más vagyon hiányában csak nagynehezen iskoláztathatott szerény lelkészi jövedelméből.

A szabadságharcz kitörésekor a két legidősebb fiu: III. Gábor és I. Elek a sárospataki főiskola növendékei voltak. A háborus idő szétkergette az iskolák növendékeit s a két fiut is hazaüzte a v. har a fülöpösi szerény paplakba.

«Zimankós téli éjjelen, per pedes apostolorum, érkeztünk haza,» beszélte megboldogult Elek bátyám. «Zörgettünk. Nagysokára kinyílt az ablak, kinézett rajta valaki s majd hirtelen becsapódott. Ujból zörgettünk, kiabálva hogy mi vagyunk!... Az ablak ujból kinyílt, egy mély bariton, apánk jól ismert érces hangja dörgött ki hozzánk: Van-e honvéd atilla?»

«Még nincs, de ha meg tetszik engedni lesz», feleltünk hirtelen, hisz' bucsuzni jöttünk! S bucsuztunk is. Hasztalan sirt szegény jó anyánk, apánk még az éjjel kocsira pakolt bennünket s bevitt Debreczenbe. Három nap mulva, már ő is megsiratott, de honvéd atillában»...

E tettéről szól a következő okmány: «E. 2206. sz. h. ü. m. 1849. Febr. 7. A hadügy-ministerium kedves kötelességének ismeri a haza egy lelkes fiát, Nagy Gábor Szatmármegyében fekvő Fülpös helysége ref. v. lelkészét a közön-séggel megismertetni, ki áthatva a honszeretet magasztos érzelmétől, két fiát, Gábort és Eleket azon utánzásra méltó igérettel adá át a haza rendelkezésének, hogy mihelyt a még honmaradt három fia (Imre, Lajos, Ottó) oly kort érend el, hogy képes lesz szabadsági harcunkban tettleges részt venni, azokat nem késendik a haza oltárára felajánlani, kijelentvén egyszersmind, hogy ha kora és családtyai állása engedné, már régen maga is fegyvert emelendett szoron-

gatott hazánk függetlenségeért. Fogadja említett lelkész e nemes tetteért a haza köszönetét. Mészáros Lázár hadügyminister.¹

II. Gábor felesége: nemes Siposs Anna 1881. január 9-én halt el Győrteleken Szatmármegyében.

II. Gábornak mint említettük, sok gyermeke volt: III. Gábor, I. Elek, I. Imre, I. Lajos, III. László, I. Ottó.

a) III. Gábor.

III. Gábor 1829 márczius 3-án született Nagyszekeresen. Mint láttuk, 1849-ben felcsapott honvédnek. Előbb mint közhuszár, később mint hadnagy szolgált a Bocskay-huszároknál. A szabadságharcz leverése után sokáig bujdosott. Később a honvédség szervezésekor ujból huszár lett. Szatmáron halt meg 1873 márcz. 28-án mint honvédhuszárhadnagy.

III. Gábor kétszer nősült. Első felesége: Bíró Jusztin volt, kivel Csobalyon 1853-ban lépett házasságra. Első házasságából egy fia származott I. Gyula, ki 1854-ben született. Második felesége: Debreczeni Zsuzsánna. Esküdtek Szatmárt 1858-ban. Második házasságából két fiu származott: I. Árpád született 1859 május hóban Szatmárt és IV. Sándor: szül. 1860 junius havában Szatmárt. A két első fiu: I. Gyula és I. Árpád Amerikába vándoroltak. IV. Sándor, kinek felesége Oravetz Ilona volt, mint vasuti állomásfőnök halt el Nagybányán 1893 augusztus havában. Özvegye Lakatos Dániel, szatmári forgalmi főnökhöz ment nőül.

Térjünk vissza most II. Gábor másodszüllött fiához I. Elekhez s lássuk az ő leszármazottjait.

b) I. Elek.

I. Elek született Tunyogon 1832 febr. 10-én. Tanulmányait Sárospatakon végezte. Ő is mint bátyja III. Gábor, végig küzdötte a szabadságharczot; tiszti rangot azonban nem nyert. A szabadságharcz letörése után visszament Patakra s midőn iskoláit elvégezte, Tiszakeresztur lelkésze lett. Onnan Tiszaújlakra ment lelkésznek. A 90-es években nyugalomba vonult. Öreg napjait Mi-

¹ Megjelent az 1849-iki hivatalos közlönyben. Eredetije a család levelesládájában.

¹ U. o. 31—32. lap.

lotán élte le, hol szép vagyont szerzett. Meghalt Milotán 1900 január 6-án.

Felesége: Taar Sándor és kölcsei Kölcsey Mária leánya: Petronella. Az esküvő Milotán volt: 1856 ápr. 6-án. Neje 1899 decz. 26-án halt el Milotán.

I. Elek szerző ember volt s gyermekeire tekintélyes vagyont hagyott.

Gyermekei:

1. Jolán; született 1858 okt. 29-én Fülöpösdarócson. Férje: Baka Mihály fülesdi földbirtokos.

2. II. Elek; született 1860 szept. 29-én Fülöpösdarócson.

3. Piroska; született 1862 aug. 22-én. Férje: lázári és mezőkölpényi Nagy Bertalan, szinyérváraljai kir. közjegyző.

4. Bertalan; született 1864 máj. 24-én Tiszaújlakon. Amerikában lakik. — Utódait nem ismerjük.

5. Vilma; született 1866 július 21-én Tiszaújlakon. Férje: Gyarmathy Zsigmond ref. lelkész Kisnamény.

6. Nelly, született 1877 ápr. 24-én Tiszaújlakon. Férje: Mező Sándor kereskedő. Szatmár.

Mielőtt II. Gábor többi fiának leszármazóit ismertetnénk, lássuk I. Elek fiának II. Eleknek leszármazóit.

II. Elek 1860 szept. 29-én született Fülöpösdarócson. Meghalt mint vármegyei irnok 1905 febr. 28-án Nagykárolyban.

Felesége: Fiók Teréz. Gyermekei következők:

1. Margit; született Nagykárolyban 1890 január 7-én.

2. Jolán; született Nagykárolyban 1892 ápr. 13-án.

3. IV. Gábor; született 1894 márcz. 17-én Nagykárolyban.

4. Piroska Irma; született 1900 jan. 15-én Nagykárolyban.

5. I. Zoltán Ottó; született 1903 június 25-én Nagykárolyban.

Most áttérünk II. Gábor negyedik fiára I. Lajosra, miután I. Imrének, ki fiatalon halt el, utódai nem maradtak.

c) *I. Lajos.*

I. Lajos 1838 december 21-én született Fülöpösön. Meghalt Beregszászban mint takarékpénztári könyvelő 1905 január 28-án.

Kétszer nősült. Első feleségétől, kézdívasárhelyi Papp Klárától, kivel 1859-ben Csomajon (Bereg m.) lépett házasságra, a következő gyermekek származtak:

1. Etelka; született 1861 szept. 2-án Fornoson (Bereg m.). Férje: Szikszay Kálmán ref. lelkész, Rafajnaújfalun.

2. Géza; született 1864 január 27-én Fornoson. Gépész. Lakik: Csekében (Szatmár m.).

Felesége: Uray Biri. Gyermekeik következők:

a) Lilla; született 1892 márcz. 22-én Csekében.

b) II. Géza; született 1899 aug. 6-án Csekében.

c) Vilma; született 1904 máj. 10-én Csekében.

3. I. Béla; született 1866 február 19-én Fornoson. Butorraktáros; lakik Egerben. Felesége Rajnits Erzsébet. Gyermekei következők:

a) I. Nándor született 1891 ápr. 24-én VIII. gimnasia.

b) Irma; született Egerben 1892 nov. 12-én.

4. II. Lajos; született 1869 január 12-én Fornoson. Lakik Kisgeőcön (Bereg m.). Iparos. Felesége, kivel Nagybereznán 1894-ben kötött házasságot: Libáld Gizella.

Gyermekek:

Gizella; született 1902 augusztusban Perecsenyben (Bereg m.).

I. Lajos második felesége Sütő Róza volt, kivel 1870-ben Barkaszón lépett házasságra. Második házasságából a következő gyermekek származtak:

5. Ida; született 1871 február 22-én Rafajnaújfaluban. Óvónő. Lakik Nagyguton (Bereg m.).

6. Károly; született 1873 okt. 2-án Nagymuzsalyban. Gépész. Lakik Ajkán (Veszprém m.).

Felesége: Bereczky Eszter. Esküvő: Győrben 1902 okt. havában.

Gyermekek:

III. Lajos; született 1904 szeptember havában Ajkán.

7. III. Miklós; szül. 1879 december 2-án Dédán. Nőtlen.

8. Juliska; született 1883 aug. 28-án Rafajnaújfaluban. Férje Szabó Ernő tanító. Esküvő: 1903 június 3. Beregszász. Lakás: Gégény (Sabolcs m.).

9. III. Pál; született 1885 január 19-én Rafajnaújfaluban. Ref. tanító. Lakik: Sonkád (Szatmár m.). Nőtlen.

10. Vincze; született 1888 január 16-án Raffajnaufaluban. Tanuló Debreczenben.

Lássuk most II. Gábor legkisebb fiának I. Ottónak leszármazóit, miután III. Lászlónak, ki fiatalon halt el, utódai nem maradtak.

d) *I. Ottó.*

I. Ottó; született 1844 aug. 26-án Fülöpösön. Földbirtokos s Fehérgyarmat községnek hosszú időn keresztül, 1905 szept. hó 7-én bekövetkezett haláláig főbírája. Felesége: nemes Kézý Erzsébet, nemes Kézý László és berczeli Bakó Zsuzsánna leánya, ki 1897 febr. 7-én Fehérgyarmaton halt el. Esküvő: Fehérgyarmaton 1864 január 6.

Gyermekeik:

1. IV. László; született 1870 október 15-én Vámosorosziiban. Kir. járásbíró. Lakik: Jászberényben. Felesége: Ágoston Ilona. Esküvő: Jászberényben 1897 június 5-én.

IV. László gyermekei:

a) Erzsébet; született 1898 november 26-án Mezöcsátón.

b) Sára; született 1904 márcz. 6-án Jászberényben.

2. II. Ottó; született 1876 aug. 15-én Vámosorosziiban. Jásznagykunszolnok vmegye aljegyzője, jog és államtudományok tudora. Lakik: Szolnokon. Felesége: Alsó- és felsőruttkai és Nedeczei Ruttkay Irén. Esküvő: Tiszaroffon 1902 aug. 26.

II. Ottó gyermekei:

a) IV. Pál; született Szolnokon 1903 augusztus 30-án.

b) Katalin; született Szolnokon 1905 július 10-én.

B) *I. Sámuel.*

I. Sámuel született 1812 július havában Darán. Ő is végigküzdötte a szabadságharcot s ott kapott sebei következtében halt el 1850-ben Darán. Felesége: Székely Veronika. Gyermeük nem volt.

C) *I. Gedeon* (ki a III. táblán).

I. Gedeon született Hérmánszegen 1817-ben. Borzován lakott, hol a kis nemesi birtokon gazdálkodott. Meghalt Borzován 1870-ben. Felesége, kitől alábbi gyermekei származtak: Bányai Amália.

Gyermekeik:

1. V. Gábor; született 1850 január 25-én Borzován. Földmives. Felesége: mándi Mándy Zsuzsánna.

Gyermekeik:

a) Rozália; született 1871 június 8-án Borzován.

b) VI. Gábor született 1874 aug. 11-én Borzován. Nőtlen.

c) IV. György született 1880 márcz. 7-én Borzován. Nőtlen; földmives.

d) V. Sándor; született 1887 június 19-én Borzován. Nőtlen.

e) Mária; született 1890 június 21-én Borzován.

2. Erzsébet; született 1850 április havában Borzován. Férje: Berky István. Laknak: Kiszekeresen.

3. Emilia; született 1853 aug. havában Borzován. (Világtalan.)

4. II. Bénéámin; született 1856 július 5-én Borzován. Elhalt ugyanott 1902 aug. 4-én. Földmives. Felesége: Nagy Zsófia.

Gyermekeik:

a) II. Béla; szül. 1890 febr. 2-án Borzován.

b) II. Károly; szül. 1892 május 2-án Borzován.

c) Ida; szül. 1894 szept. 27-én Borzován.

5. II. Sámuel; szül. 1858 aug. 28-án Borzován. Földmives. Felesége: Katócz Borbála.

Gyermekeik:

a) Róza; szül. 1892 márcz. 26-án Borzován.

b) I. Bálint; született 1861 okt. 13-án Borzován Földmives. Felesége: Pápay Ilona.

Gyermekeik:

a) II. Bertalan; szül. 1892 aug. 24-én Borzován.

b) II. Gedeon; szül. 1893 máj. 19-én Borzován.

c) II. Géza; szül. 1895 ápr. 7-én Borzován.

d) I. Gergely; szül. 1900 jul. 17-én Borzován.

D) *Mária* (születési évét nem tudjuk). Férje: Várady Gábor ref. lelkész volt. Laknak: Garbolczon.

E) *Erzsébet* (születési évét nem tudjuk). Férje: Tóth József ref. lelkész volt. Laknak: Dabolczon.

2. **III. István ága** (I. tábla).

III. István 1780 július havában született Csaholczon. Lakott: Csaholczon. Nejétől nemes Biharý Máriától, ki később nemes Bernáth György felesége lett, egy fiu származott I. Antal, ki

1847-ben még él. Ő 1847 decz. 28-án a szatmári káptalan előtt kötött szerződés szerint¹ eladja azon ősi telket, mely CsaHolczon, az általa lakott telek és a Kállay László telke között fekszik, valamint az orosz, naményi és ricsei részeit, az Éger nevű kaszálókából egy anya telki illetőségét, egy foglárt, (így hívják Szatmárban a falu végén fekvő bekerített kerteket) a Lanka és Rekesz erdőbeli illetőségek kivételével, T. Szabó Karolina özv. Harmos Ignácznének 640 ezüst forintért.

Felesége: Heteý Klára, kitől a következő gyermekek születtek.

1. Paula; szül. 1841 okt. 8-án CsaHolczon. Meghalt ugyanott 1850 deczember 6-án.

2. Ágnes; született 1845 január 31-én CsaHolczon. Férje Király Károly földmives. Laknak: Méhtelken.

3. I. Gerzson, született 1850 febr. 17-én CsaHolczon. Földmives. Neje: Halász Juliánna. Esküvő CsaHolczon 1882 márcz. 28-án.

Gyermekeik:

a) Johanna; született CsaHolczon 1883 január 21-én.

b) Antal; született CsaHolczon 1887 ápr. 6-án.

c) Klára; született 1889 dec. 7-én CsaHolczon.

4. Erzsébet; született 1858-ban CsaHolczon. Férje: Homoky Antal földmives. Laknak CsaHolczon.

5. Klára; született 1865 máj. 3-án CsaHolczon. Férje: Szabó Bálint földmives. Laknak CsaHolczon.

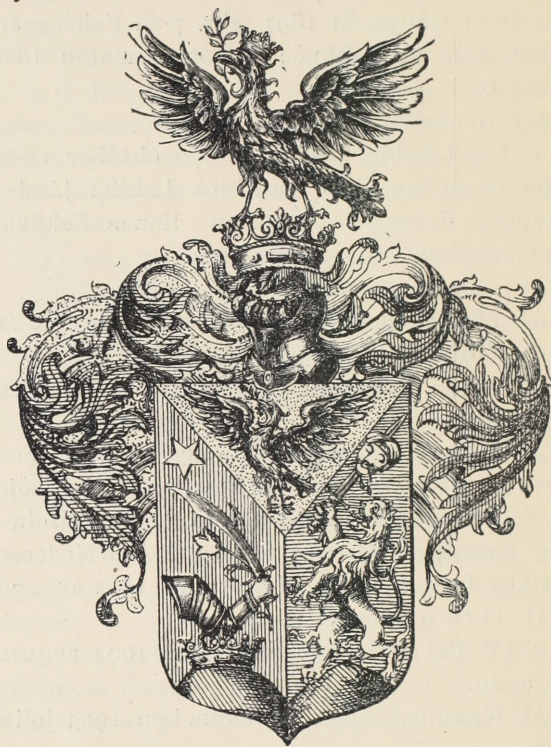
Meg kell még emlékezni a család czimeréről.

Tudtommal a Borzovai Nagy családnak a legutóbbi időig nem volt uralkodó által adományozott czimere. A családi traditio szerint a család által a legrégebb időtől fogva használt czimerben «kardos kar virággal» volt s ezen czimeralak nyoma mutatkozik is egyes eltöredezett, megrongált pecsétlenyomaton, de ma már alig felismerhető s inkább a hagyomány által befolyásolt képzelet látja bennök a «kardos kart virággal». Találunk olyan czimerpecsét lenyomatot is, melyben madár s másiban melyben állat, talán oroszán alakjai ismerhetők fel.

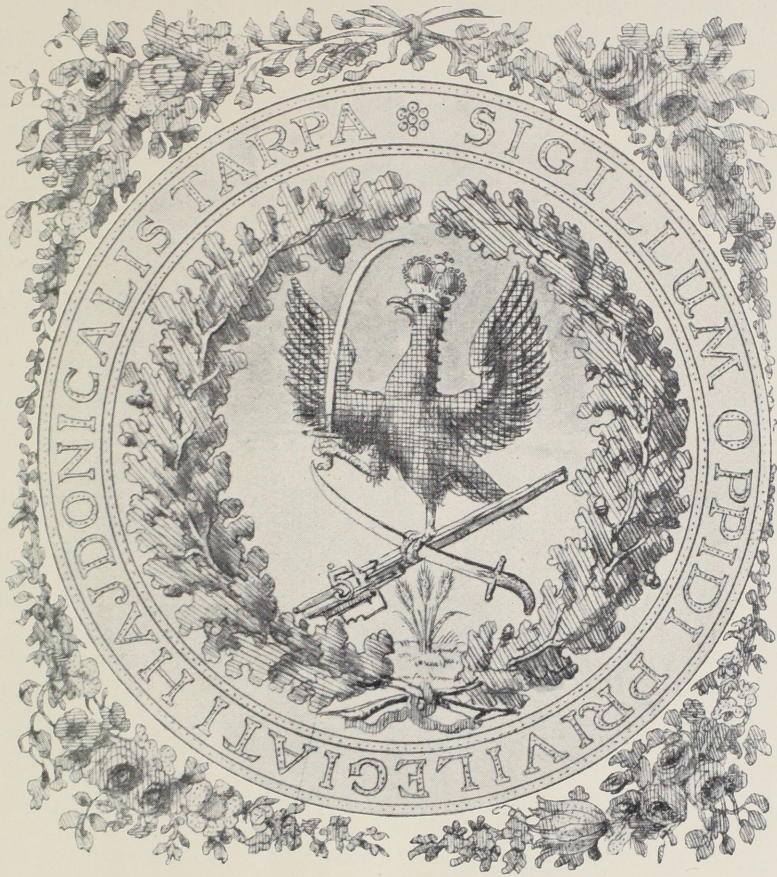
¹ Családi levelesládában.

Mindebből az látszik, hogy a czimerre édeskeveset adhattak s ha szabad mondanom olyat használtak a milyen épen tetszett vagy kéznél volt.

E sorok írójának megboldogult atyja (I. Ottó) az említett czimeralakokat egy czimerbe foglaltatta s annak mint új czimernek, maga valamint utódai számára való adományozását kérte, mely kérelmét Ő Felsége, 1904. évi április hó 22-én kelt elhatározásával, a család régi nemességének és Borzovai előnevének épségben tartása mellett teljesítette is.

A czimer leírása következő: vörössel és késsel hasított paizs, háromszegű arany paizsfővel, melyben jobbra fordult kiterjesztett szárnyu repülő kék sas csőrében babérágot tart. A jobb vörös mezőben aranykoronás dombon könyöklő balra fordult pánccélos jobb kar markában arany-markolatu görbe kardot és természetes lilomágot tart; a jobb felső sarokban ötágú arany csillag; a bal kék mezőben pedig, zöld dombon álló, jobbra fordult oroszán felemelt jobb lábában törökfejes arany-markolatu pалlost tart, balját ragadozásra nyújtja. A koronás nyílt lovagsisak disze: a kiterjesztett szárnyu, jobbra fordult, csőrében babérágot tartó kék sas, fején koroná-

TARPA VÁROS CZÍMERE II. RÁKÓCZI FERENCZTŐL 1708-BÓL.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

val. Foszlányok : jobbról kék arany, balról vörös ezüst.

Munkám első része akaratlanul is hosszúra nyult s bár a vonatkozó forrásokat a legteljesebben is igyekeztem felhasználni, lehetnek és lesznek is benne botlások, helytelen következtetések, melyek a bírálatot kihívják s pótlásokra, felvilágosításokra és helyesbítésekre szorulnak, de ezzel az eddigénél nagyobb fény fog derülni szülőföldemnek a Szamos és a Tur közéneki történelmére s birtokviszonyaira.

A mi munkám második részét illeti, érzem, hogy sok helyen hiányos, hézagos, bár sok évi adatgyűjtés eredménye. Szolgáljon e tekintetben melegségemre, hogy a mi benne van, saját munkám fáradságos gyümölcse, mert a Borzovai Nagy családról, kivéve azon két sort, melyet Nagy Iván családtörténeti munkájának VIII. k. 45. lapján feljegyzett, továbbá azon egy pár adatot melyeket Kiss Kálmán az idézett helyeken közölt, más közzétett közvetlen forrás nem áll rendelkezésre. BORZOVAI DR. NAGY OTTÓ.

VEGYES.

Tarpa város czimeres- és kiváltságlevele II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől.

(Egy melléklettel.)

Középkori czimeres, illetve czimeres nemesleveleinkről folyóiratunk, fennállása óta, oly tekintélyes sorozatot közölt már eddigelé is — és alapos a reményünk, miszerint ezen sorozat egyhamar nem is fejeződik be — hogy ezen a téren bármely külföldi nemzet ily nembeli emlékeivel szemben elsőbbségben vagyunk.

Annál különösebb azon jelenség, mely szerint egyes, hozzánk korra nézve sokkalta közelebb álló fejedelmeinktől, királynénktől, alig-alig maradt fenn czimeres emlék. Így Izabella királyné, Brandenburgi Katalin, Báthory András, vagy a dicső emlékű II. Rákóczi Ferencz fejedelmünk czimeres nemeslevelei valóságos ritkaság számba mennek, vagy eredetiben egyáltalában ismeretlenek.

Thaly Kálmán, a Rákóczi-kornak közel fél-század óta kutatója és méltán állithatni, legalaposabb ismerője, eddigelé közölt ugyan egy-néhány II. Rákóczi Ferencz fejedelem által adományozott czimeres nemeslevelet, illetőleg nemesítőlevelet (*Nyúzó*, Szerencs, 1707. május 20., *Turul*, XIII. évf. 49—54. l., *Almásy*, Szerencs, 1707. okt. 28., *Turul*, XXIII. évf. 49—52. l., *Vigouroux*, Rodostó, 1728. ápr. 7., *Turul*, XXVI. évf. 11—14. l.), továbbá *Kiss István*, egy eredeti nemesítőlevelet (*Kiss István*, Rodostó, 1725. márczius 14., *Turul*, XXV. évf. 193—195. l.), de ezek közül a *Nyúzó* és az *Almásy* család részére adott czimeres nemeslevelek nem eredetiek, hanem csak azok másolataiból ismeretesek.

De ezeken kívül *Thaly Kálmán*, a folyóiratunk XIII. évf. 49—54. lapjain adott cikkében megemlíti, miszerint a dicső II. Rákóczi Ferencz

fejedelem egyetlen eredeti czimeres leveléről van tudomása, és ez: *Tarpa* szabad hajdu városáé. A minden tekintetben érdekes czimeres levél holléte felől azonban hirt nem adott, úgy, hogy annak felszínre jutásához egyelőre kevés remény kínálkozott.

Léhóczky Tivadar munkájában¹ szintén megemlékszik ugyan (760. l.) a város részére adott kiváltság- és czimereslevélről, de azzal, hogy az hol, kinél őriztetik, adós maradt.

Most azonban, a *Bereg vármegye* levéltárában őrizett czimeres nemeslevelek felülvizsgálása közben, előkerült Tarpa szabad hajdu-városnak, a dicső emlékű II. Rákóczi Ferencz fejedelem által *Egerben*, 1708. szeptember 8-án adott eredeti czimeres levele, a melynek élén az adományozott czimer a rendes szokáshoz híven ki is van festve.

A czimereslevél szövege elmondja, hogy Tarpa város, a melynek a fejedelem egyébként örökös ura volt, olyan, az utókor megemlékezésére is méltó hivatással és állhatatossággal tüntette ki magát nemcsak vele szemben, hanem a zsarnokság idején egyuttal az édes hazá s a dicső magyar nemzettel szemben is — a mely századokon át virult szabadságban — hogy elismerése jeléül lakosságát házának hajduivá tette és ezzel kapcsolatban mindennemű kiváltságokkal ruházva fel, őket a jobbágy-munka alól mentesítette.

De ezenkívül cimert és papírral fedett zöld pecséttel való pecsételési jogot is nyert.

Az adományozott czimer a következő: Koronázott fekete sas, a Rákóczi-háznak sasa, jobbáiban kardot, baljában pedig keresztbe fektetett,

¹ Bereg vármegye monográfiája, III. köt. 752—761. l.

Kiss István
Kiss István
Kiss István
Kiss István
Kiss István

másik kardot és hosszú puskát, az ú. n. *polhá-
kot* tartva, a mely a szabad hajduk kedvelt és
megszokott fegyvere, a melyek alatt a földje
termékenységét jelképező, a földből növe három
búzakalász emelkedik. Az egész egy zöldelő
tölgykoszoru övezi (alul piros szalaggal megerősítve), a melyet régente a római nép és szenátus
meg sokan mások, a haza érdemeseinek és a
szabadság előharczosainak szoktak volt ajándé-
kozni; köriratképen: A kiváltságos Tarpa, hajdu-
város pecsétje.

Sőt ezenfelül, a fenti czimert egy lengyel
tympha¹ nagyságu ezüst pecsétnyomóba is vé-
sette és azt a nevezett szabad hajduvárosnak
általadta.

A czimereslevél teljes szövege így szól:

Nos Franciscus dei gratia sacri romani imperii
princeps Rakoczi, pro libertate confederati regni
Hungariæ statuum et ordinum dux, etc. damus pro
memoria tenore præsentium significantes, quibus expedi-
dit universis, quod nos in perpetuam fidelitatis ac
fidelium servitiorum, tam erga serenitatem nostram,
quam attunc dominum terrestrem, rara et posterorum
quoque reminiscentiæ transcribi digna fide et constan-
tia, quam et dulcissimam patriam, ac inclitam (igy)
gentem nostram Hungaram, gloriosa longis sæculorum
sub decursibus libertate florentem, sed ea per ty-
rannicum domus Austriacæ dominium, ruptis sanctarum
legum diplomatumque regionum repagulis, retroactis
temporibus spoliatam atque exutam, in spontanea
animorum virumque et armorum pro vindicanda
tanta tyrannide, asserendaque ac post liminio, auspiciis
supremi regnorum moderatoris, cuius arbitrio mutan-
tur potestates, restabilienda libertate sumptorum, ac-
comodatione et ultroneo obsequio impensorum re-
cognitionem, posteaquam oppidum nostrum Tarpa, ea
lege, ut futuris semper temporibus eiusdem inhabita-
tores militarum muniarum² capaces, domus nostræ
principalis Hajdones existant, specialibus privilegiis, ex
singulari munificentia nostra dotaverimus, ac rusticano,
quo modo dictæ domui nostræ principali ab antiquo
servire, colonialiaque seu jobbagyonalia servitia obire
universi eiusdem incolæ tenebantur, e statu benigne
eximentes, in numerum cæterorum privilegiatorum
oppidorum Hajdonicalium iisdem, quibus eorum quod-
libet, utitur, fruitur atque gaudet, prærogativis, liber-
tatibus et immunitatibus donantes assciverimus atque
annumeraverimus, in speciale præmisso modo exhibi-
tæ atque indultæ gratiæ nostræ testimonium, hæc
quoque pro communi eiusdem oppidi nostri Hajdonica-
lis sigillo, insignia: Aquilam nempe ducali corona
seu diademate verticetenus insignitam, e gentilitiis
domus nostræ principalis propriis, in libero ære erecto
corpore, alisque expansis, dextro evaginatum acina-
cem stringentem, sinistro vero pedibus mucronem
nudum, et longum, quo Hajdones ab antiquo uti
solebant sclopetum, *polhák*, vulgo nominatum, qui-
bus scilicet modernæ nostræ nationali exercitua-
tioni plerique oppidi huius incolæ, fere præ cæteris

aliis sese ultro, ut præmissum est, applicantes, munia
fidelitatis exhibuerunt, ac ex post etiam exhibituri
sunt, transverim crucis ad formam positos, tenentem,
subterque ea tres, fertilitatem soli redolentes aristas
triticeas e terra surgentes, coronam denique quercin-
nam, qua antiquitus senatus populusque Romanus et
multi alii priscarum rerum publicarum fundatores, de
patria benemeritos, libertatisque propugnatores cives
donare consueverant, circum in ambitu, seu peri-
phæria sigilli, naturali virore diffusam, cum inscriptione
marginali: SIGILLUM OPPIDI PRIVILEGIATI
HAIDONICALIS TARPA, quemadmodum hæc omnia a
frontispicio manu pictoris, coloribus suis depicta
visuntur, danda esse duximus et conferenda, benigne
pariter concedentes, ut a modo imposterum, futuris
semper temporibus eadem insignia sub iis iuribus,
prærogativis, authentia denique et indultis, quibus
alia, quæquæ oppida privilegialiter concessa tenent
sigilla, teneant et habeant, iis denique uti et gaudere
possint atque valeant. In cuius specialius symbolum
argento circumferentiam unius tymphæ Polonicæ ha-
benti insignia præspecificata incidi facientes sigillum
verum genuinumque eidem oppido nostro Haidonicali
damus atque donamus. Ad extremum denique clemen-
ter id quoque attribuimus, ut idem oppidum Hajdo-
nicale, dum et quando necessitas rei postulaverit,
toties repetita insignia itidem ad circumferentiam
prænotatam argento seu calybi denuo reinsculpi curandi,
illoque modo confecto sigillo, sub iis quibus supra
prærogativis, utendi habeat facultatem, et quidquid
seu militaribus, seu politicis, iuridicisque et oeconomicis
in negotiis, suis viis et modis legitime emanatum,
aut expeditum, hocce pro nunc ex benigna munifi-
centia nostra dato atque donato sigillo, seu ne fors
ex post inciso intus aut extus, super cera ductili
viridi charta papyracea superne tecta munitum fuerit,
ubique pro reali eiusdem oppidi scripto reputetur,
habeatur atque servetur in perpetuum. Harum nostrarum
vigore et autoritate, chyrographo nostro, ac
pendentis authenticique sigilli nostri munimine robo-
ratarum literarum mediante. Datum per manus fide-
lis nostri magnifici baronis Stephani Sennyey de Kis
Sennye, nostri et præfati confederati regni Hungariæ
statuum et ordinum cancellarii et senatoris, ac comi-
tatus de Szabolcs officii supremi comitis administra-
toris, in civitate Agriensi, die octava mensis Septem-
bris, anno Domini millesimo septingentesimo octavo.
Reverendissimis Stephano Telekessi Agriensi, et An-
drea Petes electo Ansariensi, ac episcopatus Vaciensis
administratore, episcopis ecclesias dei feliciter gubernan-
tibus. Necnon illustrissimis comitibus Nicolao Ber-
csenyi de Székes, supremo confoederati regni, exer-
cituumque nostrorum generali et locumtenente nostro,
Ungvariensis, Francisco seniore Barkóczi de Szala,
generali campi marschallo Zempliniensis, Alexandro
Károly de Nagy Károly, partium regni superiorum
generali campi marschallo, Szatmariensis, Daniel Esz-
terházi de Galantha, partium regni Transdanubianarum
generalis campi marschalli locumtenente, Francisco
Galambos, partium regni Trans-Tybianarum vice
generali commendante, Adamo Vay, aulæ nostræ et
prætorianæ militiæ marschallo, administratore officii
supremi comitis comitatus nostri Maramaros et de
Békés sic dictorum comitatuum supremis comitibus,
Stephano Kalmancai, Sigismundo Jánoki, Georgio

¹ Pénzmem.

² Igy, muniarum h.

Gerhárt, Francisco Berthoti, districtus Cassoviensis vice generalis commendante, et officii comitatus nostri de Saáros administratore, Ladislao Benyiczki, Stephano Soós, Paulo Kajali, generali causarum bellicarum auditore, et Joanne Labsánszki, cancellariæ nostræ senatorialis direttore, cæterisque senatoriam dignitatem tenentibus et honores.

Franciscus princeps m. p.

Stephanus Senney m. p.

Franciscus Aszalay m. p.

A czimereslevél teljesen ép állapotban maradt reánk; a piros-sárga kék selyemsodraton függő pecsét tudtommal eddig szintén ismeretlen. A tojásdad, vágott pajzs felső mezejében, a kiterjesztett szárnyu, koronás, jobbában kardot tartó sas látható; az alsóban pedig a hármas halmon álló kerék. Mögötte hercegi koronával fedett, hercegi köpeny. Körirata: FRAN(ciscus). D(ei) · G(ratia) · S(acri) · R(omani) · I(mperii) · PRIN(ceps) · RAKOCZI · CONFOE(derati) · REG(ni) · HVN(gariæ) · STAT(uum) · DVX.

Tarpa, az így kitüntetett szabad hajduváros nem sokáig élvezte ezen kiváltságait. Mária Terézia alatt elvesztette azokat. De elfeledte ezen, II. Rákóczi Ferencz fejedelem, örökös ura által adományozott czimerét is, a melyhez azonban a mai nagyközségnek — kétségtelenul — ma is joga van.

HORVÁTH SÁNDOR.

Ujabb adatok a Zichy-család őseiről.

A Zichy-család első őseivel behatóan és a korábbi téves adatok mellőzésével utoljára dr. Wertner Mór foglalkozott a «Századok» 1900. évfolyama VIII. füzetében. Hogy ismétlésekbe ne bocsátkozzam, egyszerűen Wertner ott kifejtett szakavatott ítéletére hivatkozom és csak a — nézetem szerint — szükséges bővítésekre vagy módosításokra szorítokozom.

A dr. Wertner által is bizonyosan ismert, de a Zichy-családra nem vonatkoztatott, adatok a család XIV. századbéli történetére a következőket tartalmazzák:

1335. november 5. Az erdélyrészi nemesség, hogy Endre erdélyi püspökkel fennforgó, a dézmákra vonatkozó, vitás ügyét barátságos egyezséggel elintézzze, kebeléből két küldöttet választ, kiknek a püspök az egyezés pontozatait okmány alakban kiadja. Ezen két kiküldött, «nuncii speciales» egyike «Comes Pascha de Jara».¹

1337. június 24 — A Csanád nemzetség tagjai Csanád, Arad, Temes, Krassó megyékben és Erdélyben fekvő birtokaikon osztozkodván Csanád esztergomi érsek egyik felkért tanuja «La-

dislaus de Jaara».¹ Ezen László nézetem szerint Paszka fia és a későbbi Zichy Lászlóval azonos.

1338. szeptember 2. Péter szerémi püspök királyi korlátnok előtt² «magister Ladislaus filius Pasca» Erney nevű servien-e — fegyverhor-dozója — megsebesítéséért Nagysemjéni István szolgálja részéről való kielégíttetését elismeri. Az esemény úgy látszik Visegrádon, a királyi udvarnál történt.³ Nagysemjéni István ekkor 1338-ban — aule regie juvenis — volt.⁴ László alkalmasint ugyanazon állásban szolgált. Utóbb, 1346-ban Nagysemjéni István és unokatestvére Kállai András, 1347-től 51-ig László és testvére Jakab «aule regie milites».⁵

1340. november 10. Károly király a hütlen (Igmánd nemzetségből való) Pankotai Miklós, Lőrincz vajda fia, Tótvázsony birtokát adományozza Dörögdi András tárnokmester helyettesnek.⁶ Zich Somogy megyében ugyanezen Pankotai Miklós birtoka volt, ezért hihető, hogy ugyanezen időtájban lett az királyi adományból, — mint hűtlenség miatt elkobozott birtok, — Paszka Comesé vagy Lászlóé.

1341. május 6-án. Károly király az erdélyi káptalant a kolosmonostori apát és conventje jogügyleteiben való eljárásra utasítja és ezen ügyekben királyi kiküldötteket jelöl a káptalan megbizottjai mellé. A királyi kiküldött-jelöltek «Paska de Jara vel Gallus filius ejusdem».⁷

1347. április 2-án. Lajos király «Ladislaus et Jacobus filli Paska, aule regie milites» és a Gunyafi testvérek közt az örökösök nélkül elhalt Kéri János deák Kér Szöllős Lulla és Zala birtokai fölött osztályt intéz. Zala a Gunyafiak része lesz. László és Jakab procuratora «Nicolaus filius Dominici de Kapwl», kinek nemcsak Kapolyon, hanem Orbolczon — Kapoly és Zics közt — is volt birtoka. Zics szomszédja volt, mi megerősíti azon állításomat, hogy László és Jakab ekkor már bírták Zicset.⁸ Gunya fiai a Zalai birtokot előbb Zarka Lászlónak, ez ismét Becsei (Zselizi) Vesszősnek, a Gunyafiak novére férjének elzálogosítják.⁹

1347. november 28-án a somogyi convent előtt «Ladislaus filius Pasca aule regie miles» és «magister Jacobus frater suus uterinus», a Kéri János deák nővéreit leánynegyedi illető-

¹ Anjoukori o. t. III. 260. sz.

² Anjoukori o. t. III. 327.

³ Fej. C. d. VIII. 4. 310. l.

⁴ Anjoukori o. t. IV. 630. l. Z. cs. o. t. II. 238., 285., 466. l. Anjoukori o. t. VI. 134. l.

⁵ Zalamegye története. I. 251. sz. után jegyzet.

⁶ Z. cs. o. t. okl. I. 567. sz.

⁷ Z. cs. o. t. II. 163. sz. v. ö. Anjoukori o. t. V. 11. sz. és Z. cs. o. t. I. 190.

⁸ Z. cs. o. t. II. 170. sz.

⁹ Z. cs. o. t. II. 205. sz.

¹ Zimmermann u. Werner. Urkundenbuch I. 518. sz.

ségükre nézve Kér és Szöllős birtokokban — «perregiam excellenciam (eis) collatarum» — kiélegetik.¹

1349. november 26-án Kont Miklós és testvérei Galgócz és egyéb nyitrai megyei birtokokba való beiktatására a király részéről kiküldetnek «magistri Ladislaus vel Jacobus filii Paska aut Johannes filius Bonch aule nostre milites».² 1417-ben Jakab unokái birtokát felsorolván a temesmegyei Tivánte'ke, Megyer, Ujfalú — alio nomine Beneche appellatum — részekre nézve megjegyzik, hogy ezek «Johannis Bench prefuisent».³ Boncz fia János tehát oldalági osztályos rokon volt.

1351. március 9. «Magistri Ladislaus et Jacobus filii Pascha nobiles de Zych» birtokot cserélnek a Gunyafi testvérekkel. A Zichyek megkapják Somogyban a fentemlített Zalát, ezért odaadják Hontmegyében Alsó-Peszeget, Veszős mester Tergénye nevű honti (és Bars megyei Zseliz) birtoka mellett.⁴

1351. november 1. «Magistri Ladislaus et Jacobus filii Paska, nobiles de Zich, aule regie incliti, milites» megveszik Kázmér fia Péter testvére János és fia Miklós gyaludi birtokát.⁵ Ez keletről közvetlenül Zich mellett fekszik. Ezenkívül birta még Kázmér fia Péter Nágocsot Zichtől nyugatra és Ketyét, mely Zich és Miklósi közt még a XVIII. században is ismert pusztá volt és melyekre Péter 1306-ban királyi adományt vitt.⁶ Ketye később szinte László és Jakabé lett.

1351. április 14. Bonch testvére Petlendi Mihály és Berkesi Pál, berkesi és szentmihályremetei birtoka egy része már régebben Járai György, Jakab fiánál, vannak zálogban. Ekkor Petlendi Mihály árva leánya Klára és Erzsébet, Berkesi Pál árvaleánya Margit, kiskoruak, berkesi és szentmihályremetei másik részeit szinte Járai György gondozására bízzák.⁷ Kétségtelen, hogy ezek egymás közt rokonok voltak. De láttuk, hogy Boncz fia János után László és Jakab örökösödtek, miért is ezen Járaiakat közel rokonoknak, Járai Jakabot *talán* a Járai Pascha testvérének tartom. Berkes ma Tordaaranyos megyében, közel Alsó-Jarához, még megvan. Szentmihályremete eltűnt.

1352. október 22. Alsó Lendvai Miklós bán zalamegyei Tolmács birtoka határát megjárátván, ennek «Zoweyk» Zajk felől «magister Passca» ellentmond.⁸ Paszka mester másik birtoka e tájon Vöröcsök volt.

Azon birtok alatt, mely 1274-ben Dabrun (ma Dobri) birtok határjárásánál, a Kerka part közelében, attól keletre, Dabrunnal és Kartatuval volt határos (Kerkató, ma Kerka-Szentkirály) és melyet laktak, «populi ducales que nunc sunt Dionysii palatini», a Pécz nemzetségből, kétségtelenül Vöröcsök értendő.¹ Egy régibb, 1292. évi tolmácsi határjárásnál pedig látjuk, hogy ennek nyugati szomszédja, Zajk helyén «Zeck» és «Scetek», «terra magistri Johannis filii Dionysii palatini».² Látjuk tehát, hogy mindkét helyen Paska fiai oly helyeségek birtokába léptek, melyek előbb a Pécz nemzetség, — Dénes nádor († 1284), ennek fia János, veszprémi ispán († 1295. után) és unokaöccse Ludbrégi Miklós († örökösök nélkül 1353 után, 54-ben), birtokai voltak. A Paschafiak felmerülése e tájon annyira összeesik azon időponttal (1352—4), melyben Ludbrégi Miklós Alsó Lendvai Miklós, volt bánnak († 1356), Kis-Csernecz és Csörneföldét adta;³ Vöröcsök és Zajk méretei, értékük oly hasonló Kis-Csernecz és Csörneföldéhez, hogy önkénytelenül is az Alsó Lendvaiakéhoz hasonló beházasodás általi szerzésre kell gondolnunk.

1353. szeptember 25-én. Okmánykiállító «Magister Gallus filius Pascha Comes de Kolus» — Kolozsmegeye ispánja.⁴

1354. április 25-én. Ujabb Tolmácsi határjárásnál szerepel «Pasca de Zayk».⁵ Az ifjabb Paska — Gáll fia — értendő.

1354. május 31-én. «Georgius filius Jacobi unus ex arbitris in literis regis inclusis» a Vascsalád peres ügyében a fejevári káptalan előtt.⁶

1355. november 18-án említettnek «Ladyslaus et Jacobus filii Paska de Zych», tehát ekkor már nem testörök.⁷

1356. február 5. A somogyi konvent «magister Jacobus et Ladislaus filii Pascha» Somogyban Atád Ecséry és Kéri szomszédjaik kárára elkövetett hatalmaskodását vizsgálta meg.⁸

1356. június 21. Az erdélyi Domonkos alvajda kiküldötte a Réc ei-Kamarási osztály ügyében «Georgius filius Jacobi de Jara».⁹

1358. augusztus 1. «Magister Georgius filius Jacobi.» Kolozsmegeye főispánja kétségtelenül Járai György értendő.¹⁰

1359. január 16. Ugyanazon «magister Geor-

¹ Anjoukori o. t. VI. 87. sz.

² Z. cs. o. t. VI. 330. sz.

³ Kismartoni levéltár H. 516—32.

⁴ Z. cs. o. t. II. 341. sz.

⁵ Z. cs. o. t. I. 126. sz.

⁶ Anjoukori o. t. V. 278. sz.

⁷ Zalamegye története. I. 333. sz.

⁸ Zalamegye története. I. 54. sz.

¹ Zalamegye története. I. 73. sz.

² Zalamegye története. I. 387. sz.

³ Gr. Teleki o. t. I. 60. sz.

⁴ Z. cs. o. t. VI. 4. sz.

⁵ Z. cs. o. t. II. 684. sz.

⁶ Z. cs. o. t. II. 474. sz.

⁷ Z. cs. o. t. VI. 5. sz.

⁸ Anjoukori o. t. VI. 309. sz.

⁹ Gr. Teleki o. t. I. 71. sz.

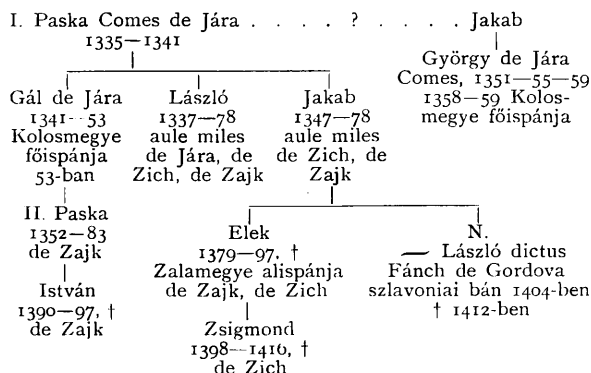
¹⁰ Gr. Teleki o. t. I. 72. sz.

gius filius Jakobi» — de Jára — Kolosmegye főispánja.¹

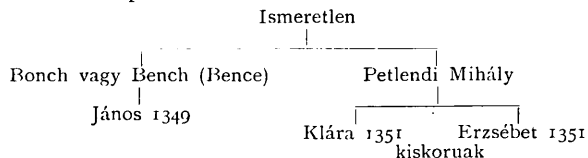
László és Jakab mesterek azután még 1371-ig bizonyosan szerepelnek. 1371 április 14-én ellentmondanak Lőrincz tárnokmesteri főjegyző somogy megyei Csege birtokba iktatásánál.² Az 1372 május 28-án említett Zajki Miklós, Paszka fia is alighanem tollhiba és ott Nicolaus helyett Ladislausnak kellene állani.³ Még 1378-ban is eme kitétele «Paska filius Galli de Zajk et fratres suos de eadem», ha összevetjük azt az 1364-iki okmány kitételével «Pasca — — ex juvamine et consilio Ladislai et Jacobi fratrum suorum patruelium», alig vonatkoztatható másra, mint László és Jakabra.⁴

Ezen 1378. év volna azonban László és Jakab utolsó életébe, minthogy 1380-ban, hátrahagyott pereikben helyükbe Elek, Jakab fia, lépett,⁵ ki 1379-ben Zalamegye alispánja volt, II. Paska fia István is már 1390-ben kezd szerepelni.⁶

A «Századok»-ban közzétett nemzékrend elsői tehát a következőképen volnának módosítandók:

A rokon Petlendiek nemzékrendje pedig következőképen állana:

Megjegyzem még, hogy László, Jakab, Elek, ifjabb Paszka és István úgy élnek a Zajki névvel, mint a Zichy névvel — és ha egyáltalán lehet szabályt találni arra, hogy melyik nevet használják, úgy az az volna; hogy a vasvári

káptalan, a zalai convent, leginkább «de Zajkot», a fejevári káptalan, a somogyi convent, a fejevári keresztések conventje, leginkább «de Zych»-eir. Különben Zsigmond fiait, Benedeket és Balázst a zalai convent még 1433-ban is Zajkinak írja.¹

Az alsó-járai birtokrész, melyről I. Paszka és Gáll fia Járaiaknak irattak; László és Jakabra is átszállott. Említi azt mint László és Jakabét az 1417. évi osztályos egyezés.² Ebből az is következik, hogy e birtok utóbb Eleké, majd Zsigmondé, végül Zsigmond fiaié, Benedek, Balás és Istváné lett; Benedek és Balázs még 1450. a Járához tartozó Akloson birnak, 1490-ben pedig mindkét Járán és mindkét Akloson a Zichy Benedek-féle részről történik említés.³

Végül azon kérdést kell felvetnem: rokonjai, minő foku rokonai, voltak-e az itt felsoroltak a Sári Mihály fia Péter erdélyi alvajda családjának? (v. ö. Turul II. kötet) rokonai voltak-e a Gerendiekkal rokon, Dénestől származó, Járaiaknak, kiket Dr. Karácsonyi János a magyar nemzetségekről irt munkájában a Tykod nemzetségnél felemlít? (A. o. t. VI. 604.)

Ha rokonok voltak e családok, akkor az elágazásnak minden esetre az ott említett Dénes ideje (1303.) előtt kellett történnie.

A kérdés megoldását azonban további kutatások tárgyául kell szükségképen fentartanunk.

Ifj. gr. Z. N.

Zermegh János bővített czimeres levele.

Meglehetős régen tudjuk, hogy Zermegh János családi czimerét, vágott pajzs felső mezejében három lilium, az alsóban három rózsza s az oromdiszt is az utóbbiak alkotják.⁴ A XVI. század harmadik negyedében azt mondják erről a czimerről, hogy még Zsigmond adományozta a Zermegheknek s közelebről, pontosabban szólnak róla, milyen volt és hogyan volt elhelyezve az alsó mező három rózsája, a mennyiben a czimert úgy ismertetik, hogy a középső rózsza piros, a két szélső fehér volt.⁵

Ezt a czimert használta a hivatalnokoskodó, öregségében történetíró Zermegh János is egészen 1572-ig.⁶ Ekkor szolgálatai jutalmául új, bővebb czimert kapott Miksa királytól. A bővítésről szóló királyi okirat Nyitra megye levéltárában van meg, de nem eredetiben, hanem

¹ O. Lt. D. L. 12507. sz.

² Z. cs. o. t. VI. 330. sz.

³ O. Lt. D. L. 30449. és 28446. sz.

⁴ Tudománytár, 1839. 242. l.

⁵ J. az alábbi oklevél szövegét.

⁶ Életét és munkásságát bővebben ismertettem a Századok 1907-iki évfolyamában.

csak másolatban.¹ Kissé hibás is a másolat,² de könnyen meg lehet igazítani. Szövegének életrajzi adatai,³ lehet mondani, mind ismereteseek, de azért Zermegh egyéniségének közelebbi megismerésére is nyújtanak néhány új fölvilágosítást. Érdekes még maga az a feltűnően meleg hang, melylyel a felség Zermeghről megemlékezik.

Miksa király czimerbővítő oklevele 1572 május 3-án az ausztriai Ebersdorfban, a mai Kaiser-Ebersdorfban kelt és Liszty János, választott veszprémi püspök, királyi alkanczellár ellenjegyzésével van ellátva. Bevezetőleg azokról a tulajdonságokról szól, melyeknek a királyokat ékesíteniök kell, a bátorságról, az igazságosságról, a bőkezűségről. Ezekben, mondja Miksa, királyi elődjei neki követendő utat mutattak s nyomaikon halad, midőn Zermegh érdemeit megjutalmazza. Folytatólagos szövege szerint az okirat a következő:

«Revocantes... in memoriam servitia tua fidelia per te imprimis divo Ferdinando... parenti nostro..., qui te in consiliarium... cameræ nostræ Hungaricæ propter præclaras tuas virtutes, quæ inter sese mutuo quodammodo concatenatæ sunt, coopare et adscire voluit, deinde nobis fide integra, solerti diligentia et indefesso studio per multos annos exantlata et præstita, decrevimus te, tuamque prospiciam, alioquin antiquissimam et per se sat illustrem, auctione insigniorum nobilitarium, quibus maiores tui tamquam veri nobiles inde iam a temporibus serenissimi quondam domini Sigismundi imperatoris et regis usi fuisse perhibentur, decorare. Hoc enim tua, ut præfati sumus, præclara merita, coniunctaque cum rara quadam gerendarum rerum integritate dexteritas exigunt.

Ex quorum multis, ut pauca quædam attingamus, tu aliquoties designatus per supradictum... genitorem nostrum ad arcem Zigeth commissarius, ad quam propter vicinos circumquaque hostes difficilis eotum patebat aditus, contempto vitæ et libertatis periculo arcem ipsam ingressus, demandata tibi negotia gnaviter peregristi ac vice primo reperto ibi mortuo loci illius capitaneo Wolffgango Dersffy,⁴ militumque tumultu, quem propter non soluta stipendia con-

citaverant, sedato, omnem statum tam arcis, quam oppidi paratum, tranquillumque reddidisti ac ibi ex mandato eiusdem domini parentis nostri plus quam duos menses sæviente peste, hostibusque obsidionem minantibus adventum novi capitanei Ladislai Kerecheny exspectasti; quo in officium rite substituto, simulque aliis rebus bene compositis, sic demum ad dictam... maiestatem fuisti reversus. Vice vero altera, dum Twighon passa Budensis arces Kaposwywar, Korothna et Baboscha expugnasset ac. Zigeth etiam ipsa tentata omnem fere ad arcem ipsam aditum, locatis circumquaque crebris præsiidiis præclusisset, capitaneusque Ladislaus Kerecheny, cuius in locum Marcus Horvat alias Ztanssich, vir bello strenuus, pro capitaneo fuit electus, officio sese abdicasset,² tu similiter iussu... parentis nostri pro commissario missus, exercitu nostro te quasi per media hostium castra, concomitante divino auxilio, auspitiisque patris nostri fretus, eiusdem Marcum Horvat in arcem ipse induxisti, traditoque illi iuxta datam tibi instructionem capitaneatus officio ac collaudatis et remuneratis propter toleratam sub Kerecsinio fortiter obsidionem militibus, incolumis inde una cum exercitu rediisti. Sæpius deinde ad Lewam et Carponam pro recensendis militibus, numerandoque illis stipendio missus, haud minori vitæ cum discrimine iniunctam tibi provinciam pro utriusque maiestatis nostræ voto peregristi. Porro in rebus ad tuum penes cameram officium pertinentibus salubri consilio, immensisque vigiliis et laboribus dexterrimam sane ab initio et laudabilem præbuisti operam adeo, quod fides, diligentia, inque rebus nostris sollertia grata semper maiestatibus nostris exstitit, penitusque pro voto cessit.

Pro quibus et aliis tuis nobis per multos annos præstitis servitiis ut et nostræ in te munificentia et meritum tuorum memoria ad posteros transmittatur, hoc typo, qui in capite huius diplomatis depictus conspicitur, arma tua et maiorum tuorum augenda, *tibi que et fratribus tuis patruelibus Sigismundi et Marco Zermegh*, qui etiam nunc in confiniis Sclavoniæ militare perhibentur, vestrisque hæreditatibus et posteritatibus utriusque sexus danda et concedenda benigne duximus: imagine nimirum regia umbilicotenens sub linea per dimidium scuti transversim ducta prostante, quæ quidem linea inferiorem scuti, *vetera vestra continentem insignia*, in croceum, superiorem vero in fulvum colores distinguit. Quæ quidem imago regia testatur te

¹ A nyitrai levéltár ezen oklevelére Romhányi János, Nyitra megye főlevéltárnoka volt szives a figyelmemet fölhívni, ki korábban is érdeklődött már Zermeghről irt dolgozatot iránt és több értékes adatot szolgáltatott.

² Kisérletet tettem, nem lehetne-e esetleg a Liber Regius-ban is megtalálni a másolatát, de nincs bevezetve. Különbösen csak egy kis latin tudás, meg magának a szövegnek figyelembevételre kell hozzá, hogy a másolat két hibáját kiigazíthassuk.

³ E tekintetben legértékesebb a Horváth Márknak a szigetvári kapitányságba való bevezetését leíró részlet.

⁴ Ez közelebből meghatározza Dersffy halálát, illetve helyét, mint eddig tudtuk. V. ö. Németh Béla: Szigetvár története, 117—119. l.

¹ Kerechényi 1554 augusztus 12-én kapott megbízást a szigetvári kapitányság elvállalására. U. o. 135. l.

² 1555 végén, Horváth Márk kinevezése december 9-én történt. U. o. 135. l., v. ö. Salamon Ferencz: Az első Zrinyiek, 393. l.

cæsaribus et regibus servivisse, ab hisque beneficia et honores acquisivisse; in cuius dextra manu caduceus speciem tuæ prudentiæ ac in peragendis rebus nostris tibi commissis dexteritatis, in læva vero liliū album fidei tuæ erga nos candorem designans effigiata conspiciuntur. Porro supra scutum est galea aperta cum defluentibus ab illius vertice circum scuti utrumque latus laciniis flavei et crocei coloris, quales colores scutum etiam ipsum, ut dictum est, bifarium distinguunt, diademate regio insignis, assurentibus ex eius vertice *veterorum armorum tuorum insignis, tribus nimirum rosis, media rubra, duabus vero extremis albis*, prout hæc singula arte et industria pictoris peculiaribus suis coloribus... depicta esse cernuntur.»

E leírás szerint tehát Zermegh János és két Szlavóniában hadakozó unokatestvére, Zsigmond és Márk, valamint leszármazóik a jövőben a következő czimert használhatták: vágással osztott paizs felső, arany mezejében növekvő királyalak, mely jobbjában heroldpálczát, baljában pedig fehér liliomot tart, alsó, narancs-sárga mezejében három rózsza, melyekből a középső piros, a két szélső fehér; a paizson nyílt sisak, rajta koronából növekvőleg az alsó mezőben levő három rózsza; a sisakfoszlány sárga és kék.

A czimeres levél későbbi sor-áról azt olvasuk, hogy 1725-ben a Körmöczbányán lakó Zermegh Gáspár fiánál, Andrásnál volt. Mikor ugyanis a mondott évben Trencsénmegyében nemesi összeírást tartottak, Zermegh János és Gáspár, ugyancsak az említett Zermegh Gáspár fiai, hitelesítenetlen másolatban bemutatott nemeslevelük alapján azt kérték, hogy, mivel mostanság az eredeti biztosabb őrizet végett harmadik testvérjöknel, Andrásnál van Körmöczbányán, legalább ideiglenesen vegyék föl őket a nemesek jegyzékébe. Mivel azonban kivánságukkal elutasították, csakhamar megszerezték nemesi levelöknek a körmöczbányai bírótól és tanácstól látamazott és a város pecsétjével megerősített másolatát s ezt mutatták be. A megye ebben a formában elfogadta az okiratot s a hátára 1725 június 7-én rávezették, hogy Zermegh János és Gáspár Trencsénmegye nemesi sorába beirattak.¹ Hogy Nyitramegye levéltárába hogyan jutott, csak sejthetjük. A Zermeghek Nyitrában is birtokos család voltak, sokat perlekednek, például 1746-ban Emericus filius Johannis filii Gasparis filii alterius Johannis (de nem a történetíró) Zermegh² s talán ily perben csatolták mellékletül az iratokhoz.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

¹ Nyitramegye levéltára: Nobil. Fasc. XIV. nr. 897.

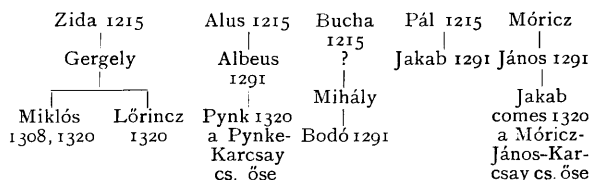
² U. o.: Processus iuridici B. Fasc. 29896. Brogyányi Joannes contra Szörényi Franciscam 1746. Productum Majthenianum sub. nr. 27. czimű és jelzetlen periratban őrzött melléklet.

Néhány újabb adat a Karcsayak leszármazásához.

A Turul ugyanazon számában, melyben a Karcsayak leszármazását tárgyaltam, Wertner Mór úr a Hideghéty-család ősei között ugyanazon *Ehunt* (helyesebben Chunt-t) említi, kit én mint a Pinkekarcsayak őseit tüntettem fel. Tekintve azt, hogy Wertner adatai több eddig ismeretlen okmányon alapulnak és kézzelfoghatólag igazolják Pinknek a Hideghétyekhez való tartozását, kutatni kezdetem újból a Pinkekarcsayak őse után és nem eredménytelenül.

Knauz: Mon. eccl. Strig. czimű munkájának II. k., 882. számú okmánya szerint Karchay Mórú fia János fia Jakab comes a maga és Karchay Zyda fia Gergely fiai Miklós és Lőrincz és Karchay Alus unokája Pynk személyében megjelenik 1320 február 25-én Tamás esztergomi érsek előtt és kéri, a Lodomeri esztergomi érsek által 1291 szeptember 8-án kiadott okmány átírását, melyben Karchay Mórú fia János, Mihály fia Bodo, Pál fia Jakab és Alus fia Albeus, érseki nemes-égre emeltetnek.¹

A Karcsayakról szóló cikkemben azt irtam, hogy Zida, Alg, Bucha és Pál leszármazóik ismeretlenek, de mint látjuk, Zidanak és Algnak maradtak utódaik, de engem a Wenzel által közölt 1320 február 25-iki okmány közlése vezetett félre, a mennyiben «Albeus filius Alus» helyett ő «alterum Joannem»-et olvas.² Ugyancsak Knauz kijavítva közli az 1215. oklevelet is,³ melyben *Alg* helyett *Alus* olvasandó. Ezek szerint a családfa a következőleg alakult:

1308. január 20-án Tamás esztergomi érsek elé járulnak Salamon, Benedek, Tamás fia Saul, Chub, *Gergely fia Miklós*, István, Bálint fia Péter, *Lothard fia János*, Dénes és Kylian Karcsay nemesek és kéri Karcsán egy kápolna építésének engedélyezését.⁴

1310. október 4., előfordul Karchay Luka comes,⁵ ki már 1319. szeptember 12-én néhai, mert ekkor már özvegye és gyermekei Pető, Iván, Miklós, János és Mihály szerepelnek és továbbá Lothárd fia János comes.⁶

¹ Knauz: II., 295. okl.

² Wenzel: Árp. új okm., V., 31 okl.

³ Knauz: I., 209. okl.

⁴ Knauz: II., 632.

⁵ U. o.: II., 679., 731.

⁶ U. o.: II., 873.

1311. május 8-án előfordulnak «Stephano Theutonic, Egedio filio Iva(chini?) de villa Karcha.»¹
DARÓCZY ZOLTÁN.

Ádám lengyel jövevény és királyi tisztviselő utódai.

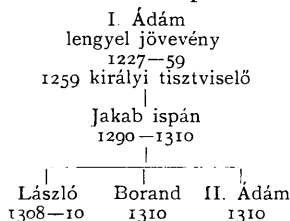
Mikor IV. Béla a tatárok elől Dalmáciába menekült,² bizonyos Ádám lengyel jövevény is kíséretében volt és menekülés közben meg is sebesült, sőt egyik tagját le is vágták. De Béla király nem volt hálátlan. 1259-ben Patakon időzvéen — ekkor már Ádám királyi tisztviselő (serviens) — az országnagyok beleegyezésével Ternye földet, mely azelőtt Sáros várához tartozott, adományozza neki és utódainak, mindenkit, ki őt vagy utódait e birtokban háborgatná, sőt a háborgatók fiait is, Szent István törvényével fenyegetvén meg.³

De Ádám utódai nem igen ragaszkodtak e birtokhoz. 1310 előtt Ádám fia Jakab ispán egy részét hét márkáért eladta Tekele nembeli Demeter ispán fiainak: Simon mesternek, Imrének, Endrének, Mihálynak és Gergelynek.⁴

Majd 1310 márczius 10-én megjelenvén a jászai konvent előtt fiával Lászlóval, fiainak Borandnak és Ádámnak nevében is, Ternyeszilvapatakközi nevű birtokát elcseréli a Tekele nembeli Salamon fiai László és Fábían, Demeter ispán fiai Simon mester, Imre, Endre, Mihály és Gergely, István fia László, sárosvármegyei nemesek Ternyebápatakközi, abaujvármegyei birtokával és déc-ehalmi birtokrészével, kölcsönösen szavatosságot vállalván.⁵

Talán II. Ádámtól kapta Adámfölde helység nevét.

Ezen adatok alapján Ádám utódairól e rövid nemzedékrendi töredék állapítható meg:

KÁLLAY UBUL.

¹ U. c.: II., 710.

² Az oklevél e szavai «quum fuimus in fuga ante inimicos nostros» csakis az 1242-ik év elejének eseményeire illenek. Így Ádámnak minden esetre 1228 előtt kellett születnie.

³ Wagner Dipl. Sár. 284. — Katona VI. 279. — Fejér IV/2 489—490. Karácsonyi szerint (Történ. Tár 1908. 28—29. l. 14. sz.) hamis! De a Melczér-oklevéltár idézett darabja bizonyítja, hogy Ádám tényleg élt és hogy unokái Ternyét tényleg birták. Talán csak interpolált oklevél?!

⁴ Melczér okl. 13. l.

⁵ U. ott. 13—14. l.

Aborgáta.

(Névmagyarázat.)

E helynév magyarázatát talán a következő adatok alapján kísérelhetjük meg.

«Aborgáta. Aborgata poss. (1443: Kismart. lltár repos. 35. fasc. B. n. 41.) Résezeit a Héderváriak birták Gönyő várúrhoz.» (Csá. ki, III. 218. Veszprém vármegye.)

Tudjuk, hogy a Hédeváryak a Héder nemzetségből eredtek. E nemzetség birtokairól szól egy 1339-iki oklevél, mely szerint Héder nemzetségbeli Miklós a két Laak, Dybuz.... Albertghatha nevű birtokok elpusztításáért rokona, Héder ellen föntállott követeléseit elengedi. (Anjouk. Okmánytár III. 592.)

Ezen adatok szerint aligha csalódunk, ha azt állítjuk, hogy az 1443-iki Aborgáta eredetileg, így még 1339-ben is, Albertgáta volt.

KÁLLAY UBUL.

Szécsenyi Tamás gyermekei.

Örvendezéssel olvastam a *Turul* jelen évfolyama 32. lapján *B. Sz. L.* (Bártfai Szabó László?) cikkelyét, melyben nagy valószínűséggel megmutatnia sikerült, hogy Szécsenyi Tamás első felesége Kompolti Pál leányai egyike.

Engem, ugyanis, már vagy husz esztendeje érdekel ez a kérdés is, még inkább az: mily alapon nevezte Károly Róbert királyunk Szécsenyi Tamást rokonának?

Eleinte azon véleményben valék, hogy e rokonság talán csak lelki atyafiságra, komaságra vonatkozik; de miután e fölvéthez bizonyítékot nem találtam, azon nézetet vallám, hogy ez afféle vad rokonság és azon viszonynyal érintkezik, melyből Károly Róbert király törvénytelen gyermekei születtek. Mióta azonban annak ismeretére jutottam, hogy Nagy Lajos király is, édesanyja is Tamás vajdát proximusának nevezte, beláttam, hogy ismét tévedek és leginkább valószínűnek tartottam, hogy Tamás vajda második felesége a Piasztoktól eredt. Végre az *Anjoukori Okmánytár* VI. kötete 234. lapján megjelent Nagy Lajos király 1354. szeptember 19-én kelt levelével dülőre vittem e kérdést, megállapítván, hogy Tamás vajda második, Anna nevű felesége László, ossvéczi (Auschwitz) herczeg leánya, kit Nagy Lajos király vérrokonának, consanguinea nostra címez.¹

Köttetett pedig e házasság valamivel 1333. előtt, minthogy Károly Róbert király a szóban forgó Kachich nembei Tamás vajdát 1333. jan.

¹ Olv. a *Századok* 1892. évfolyamában ily című értekezésemet: *A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság.*

2-a előtt — úgy tudom — sógorának nem nevezte.¹

Viszonzással a tisztelt cikkiró azon kérdésére: Vajjon Tamás vajda gyermekei első vagy második házasságából valók-e? van szerencsém némi útmutatásul a következőkkel szolgálni:

Szécsenyi Tamásnak öt gyermekét ismerjük; ezek: *Miklós dictus, Konya*, ki már 1334-ben mint a királyné tálnokmestere efördül.² Aztán *Mihály*, a ki 1333-tól 1342-ig pozsonyi prépost, 1342. július 8-tól váczai püspök, 1362. november 28-tól egri püspök.³ A harmadik, *Gáspár*, 1338-ban —, a negyedik, *László*, 1339-ben kerül élénk először, de mindketten 1340-ben is még mint *benelluli*, kisdedek említetnek.⁴ Az ötödik, *Anna*,

¹ L. *Zimmermann*: Urkundenbuch, I, 458.

² *Anjouk. Okmánytár*, III, 79.

³ *Eubel*: Hierarchia Cath., I, 77., 541.

⁴ *Anjouk. Okmánytár*, III, 470., 611.

atyját — úgy látszik — túlélte ugyan, de Nagy Lajos király tanúsága szerint 1354. szeptember 19-én már nem élt. Ugyanekkor Gáspár és László sem említetik, ők nem részesek atyjok örökségében, következésképp atyjok előtt kellett meghalniok.

Ha rátekinünk a korkülömbörségre, mely a két első és három utóbbi gyermek közt mutatkozik, azonnal rájövünk, hogy Miklós és Mihály az első asszonytól született, a három utóbbi pedig a másodiktól. Egyébiránt Nagy Lajos király idézett levelében világosan benne foglaltatik, hogy Mihály, a váczai püspök, meg Konya mester, gömör vármegyei ispán és füleki várnagy néhai Tamás országbíró más feleségétől és nem Os-véczi Anna hercegnőtől születtek.¹

PÓR ANTAL.

¹ *Anjouk. Okmánytár*, VI, 234.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi május hó 19 ikén tartott választmányi ülésén *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *Dóry Ferencz, Horváth Sándor, Nagy Géza, Pettkó Béla, Soós Elemér, id. Szimyei József, Tóth-Szabó Pál* ig. vál. tagok, *Aldásy Antal* titkár, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Benkó Imre* lev. tag és *Falsovicsky Sándor* évd. tag mint vendég.

Elnök az ülést megnyitva, *Benkó Imre* lev. tag felolvasta az Inárcsi Farkas család Árpád-kori őseiről szóló értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Ezután *Horváth Sándor* ig. vál. tag bemutatta a Szarvasdy családnak 1431., a Fekete családnak 1434., Flins Miklósnak 1454., a Dely névre hamisított 1477. évi, a Farkas családnak 1499., Brixianus Lőrincznek 1509., mezőkövesdi Deák Pálnak 1515. és a Bornemissza családnak 1555. évi czimeresleveleit.

A nagy tetszéssel fogadott felolvasás és bemutatás után *Aldásy Antal* titkár a következő új évdijas tagokat jelentette be: *Dr. Draxler Brunó* nagybirtokos, Nagykikinda, aj. Horváth Sándor; *dr. Gúthy János* Técső, aj. Petrovay György; *dr. Herzog József* orsz. levéltári tiszt Budapest, aj. Horváth Sándor; *dr. Hóman Bálint* egyet. könyvtártsz Budapest, aj. Holub József; *Inárcsi Farkas Ferencz* földbirtokos, Debreczen, aj. Benkó Imre; *Matheidesz Sándor* Budapest, aj. a titkár; *dr. Mészöly Gedeon* főgymn. tanár Kunszentmiklós, aj. Holub József; *Németh Antal* nyugal. táblabíró Nagykikinda, aj. Horváth Sándor.

Tóth Árpád pénztárnok jelentése szerint a társaság bevételei május 19-ig 2762 kor. 50 fillért, kiadásai 2092 kor. 30 fillért tettek ki, egyenleg 670 kor. 20 fillér. Vagyonállás összes vagyonban 35415 kor. 20 fillér teher 4464 kor. 93 fillér, tiszta vagyon 30950 kor. 27 fillér. A Nemz. Zsebkönyv II. rész I. kötete nyomdartzartozása 1583 kor. 06 fillér.

Több tárgy nem lévén, elnök a tagoknak kellemes nyaralást és a szünidőre jó munkaeredményt kívánva, a jegyzőkönyv hitelesítésére *Soós Elemér* és *Horváth Sándor* ig. vál. tagokat kéri fel és ezzel az ülést bezárja.

SAKIRODALOM.

A Zsámbokrétthyak, családrtörténelmi tanulmány, írta *Rudnay Béla*. Budapest 1908.

A Divék nemzetség, midőn pár évvel a tatárjárás után először feltűnik, már közös ősrre visszavezethetetlen három ágra van oszolva. Ezen három ágból 100—150 év alatt mintegy 15, külön nevet viselő család válik ki. E családokról irandó tanulmányainak sorát nyitja meg szerzőnk jelen füzetben a Zsámbokrétthy családokkal, mely néven különböző előnevekkel három család szerepelt. Kettő az ősi települő helyen Nyitra vármegyében: a Nyitrazsámbokrétti és Divékujfalusi Zsámbokrétthyek; egy pedig a szomszédos Trencsénvármegyében: a Kiszsámbokrétti Zsámbokrétthy család. Ez utóbbi, ma is virágzó család történetével

e füzetben a szerző nem foglalkozik. A két előbbi nyitra vármegyei család fiágon kihalván, nevüket leányági utódaik tartották fenn még néhány századon át. A Nagy Lajos király által fiúsított Zsámbokrétly Ilonát 1364 táján nőül vette Kisfaludi Olasz János. Ő maga ezután még csak előnévül használja a Zsámbokrétly nevet, de fia elhagyván atyja régi nevét, már egyedül e néven szerepel és megalapítójává lesz az új Nyitra Zsámbokrétly Zsámbokrétly családnak. Épp egy századdal később 1462 táján vette nőül Zs. Orsolyát a szintén Divék nemzetségből származó Divékujfalusi Ujfalussy Boldizsár. Az ő utódaik a Divékujfalusi Zsámbokrétlyek. Azonban a leányágon tovább folytatott két család is rég kihalt már.

Miként e családok eredete teljesen különböző, úgy címereik sem mutatnak közös vonást.

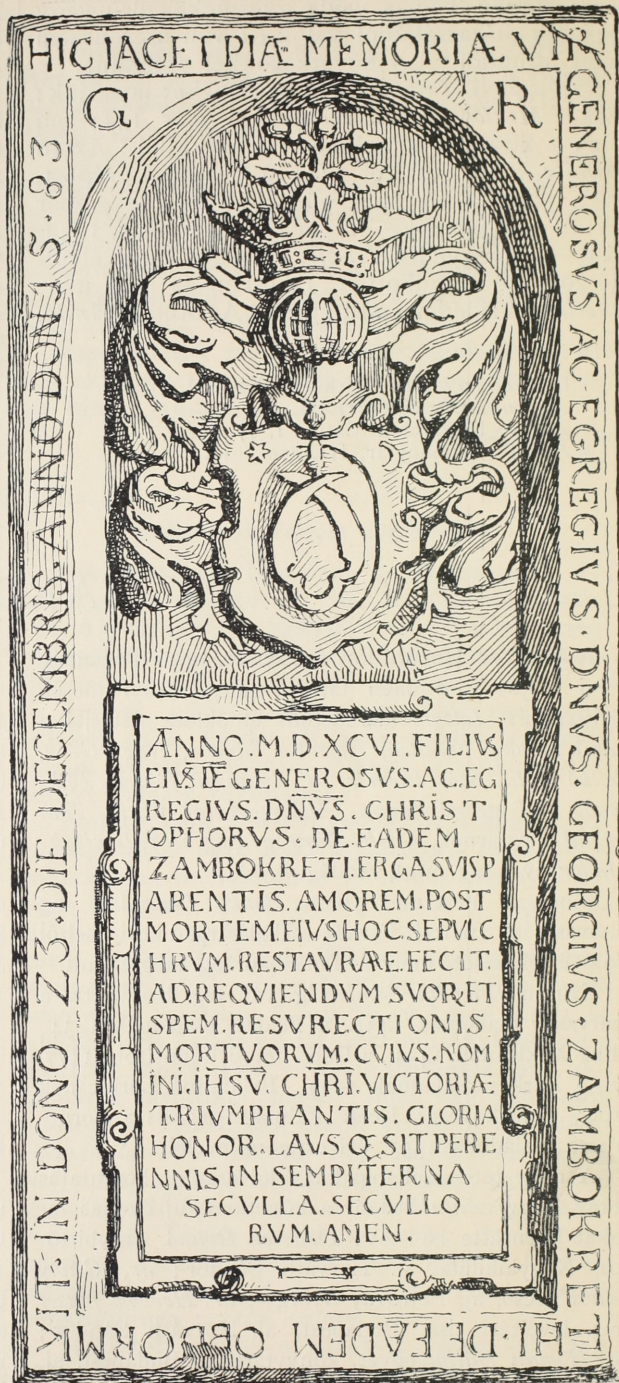
A Kiszsámbokrétly Zsámbokrétlyek címere: jobbra néző növény szarvas nyállal átlőtt nyakkal.

A Divékujfalusi Zsámbokrétlyek a Divék nemzetség ősi címereit használták: kékben gyökereit mutató fa alatt jobbra ballagó medvét; sisakdisz arany koronából növény medve; takaró kék-arany.

Legérdekesebb a Nyitra Zsámbokrétly Zsámbokrétlyek címere, mely a legtisztább alakjában a család legrégebbi címeres emlékének, az 1583 dec. 23-án elhalt Zsámbokrétly I. Györgynek a nyitra Zsámbokrétly róm. kath. templomban lévő sírkövén látható. A sírkövet, mint latin felirata mutatja, az elhunyt fia Kristóf emeltette 1596-ban. Feliratos táblája felett, kerek boltív alatt foglal helyet a cimér, melylyel e helyütt is érdemes egy kissé bővebben foglalkoznunk. Leírása a következő: reneszánsz keretű pajzsban tojásdad alaku mélyített mezőben álló farkashorog, keresztbe tett hegyei között makk; a pajzs felső jobb sarkában hatágu csillag, bal sarkában növény félhold; leveles koronával ékesített sisakjának disze: czölöpösen álló tölgyág, fent három makkal, alul két levéllel.

E cimér főérdekessége abban áll, hogy egy új címeralakot vezet be a magyar heraldikába, a farkashorogot vagy farkaskaszát (ném. Wolfsangel; holl. Wolfshengsel; francz. cornière; lat. hamus luporum). A farkashorog két éllel egymásfelé fordított sarlóhoz, vagy birkanyiró ollóhoz hasonló ruganyos vas eszköz, melynek összeszorított hegyei közé csiptették a farkasfogásra alkalmas csalétket, érintésre szétugró hegyei a farkas szájába akadva megfogták azt. Külföldön elég gyakori e címeralak. Siebmacher több példáját közli. Így az alsórajnamelléki Loë vagy Lohe család 1438-ból eredő címere: ezüstben fekete farkashorog, de ennek címeralakja némileg különbözik a fenti sírkövön láthatótól. Jobban hasonlít hozzá a lengyel Prus címerközösség címere. Ez régebbi alakjában vörösben bal alsó karjára csonka ezüst kettős keresztet mutatott, azonban később farkashoroggal bővült olyképen, hogy a régi csonka kettős keresztet a far-

ket mutatott, azonban később farkashoroggal bővült olyképen, hogy a régi csonka kettős keresztet a far-

kashorog hegyei közé csiptették, mint a Zsámbokrétly címernél a makkot.

Ezen bővült cimér Wilcze-Kosy néven ismeretes

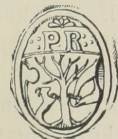
(Wilk=farkas, Kosy=kaszák). Siebmacher öt változatát közli. A Wilcze-Kosy czimerközösséghez tartoztak többek között a hg. Jablonowski és gr. Bawarowsky családok. A kelet tenger melléki Sonnenberg család czimerképe is valószínűleg farkashorog volt, mely idők folyamán erős változáson ment át. 1437 évi alakjában már jobban hasonlít két egymáson áthajlitott szarvhoz.

Habár nyomtatásban megjelent hazai czimeres könyveink nem ismerik a farkashorgot, némi nyomára mégis akadunk régebbi czimeres emlékeink közt. Trencsénvármegye hatóságának egy (az Országos levéltárban Dl. 21993. sz. alatt őrzött) 1510 évi kiadványán lévő 3 gyűrűspecset középsőjén pajzsban nyitott farkashorog látható, a farkashorogban farkas áll mellső lábaival a horog jobboldali ágába kapaszkodva. Nehéz

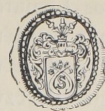
eldönteni, melyik család viselte e czimert? Az oklevélben csak Roson László alispán van megnevezve, a vele együtt működő két szolgabíró nincs. De Roson László-é nem lehet e pecsét, az ő gyűrűs pecsétjét ismerjük egy 1495 évi kiadványából, melyen czimere: mezés kar kardot tart, kardradulól holdtól és a karhajlásban lévő csillagtól kísérve. Utódai is e czimert használták, mellső lábaival fára kapaszkodó kecskével bővítve. Ily bővített alakban látható a Roson czimer Roson Pál és Kristóf 1549. évi és az előbb említett László unokája Roson László 1590. évi pecsétjén is. Elfogadhatónak tartjuk azonban a szerző azon vélekedését, hogy a kérdéses farkashorgos czimer a Vilcsiczky család beszélő czimere (vilk=farkas). E felfogást megerősítik a pecsétben a pajzs felett homályosan látható V. T. kezdőbetűk, továbbá, hogy Trencsénvár-

megyében e család tagjai a XVI—XVII. századokban folyton viseltek hivatalt.

Használják czimerükben a farkashorgot még a Zsámbokrét család későbbi tagjai is; de e czimeralaknak az 1596-i sirkövön látható azon jellegzetes formája, mely még a Siebmacher említette külföldi példát is messze fölülmulja, nem tér vissza többé a

maga eredetiségében; Zsámbokrét György 1686 és 1695-ből való gyűrűspecseitein már alig kivehető ábrázolásokká fajul.

Lászuk most már a mű családtörténeti részét. Szerzőnk a fentebb érintett felosztás szerint először a régi (nyitrászámokréti) Zsámbokrét családrol szól.

Ennek első ismert tagja Márton 1291-ben «de Sabakereký» név alatt tűnik fel. 1294-ben már comenak czimzik. Ága elég rövid lélegzetű. Az alig egy emberöltővel utána említett «de Sabokreki» Mihály fia Jánosnak már csak fiusított leány utóda van, Ilona, ki, mint már említettük — Kisfaludi Olasz János felesége lett; ők folytatták tovább a családot. Mihály második fiának Ipolynak utódai is csak három nemzedéken át virágzanak. Péter deáknak egyetlen leányát Orsolyát Ujfalussy Boldizsár veszi nőül, ő a divékujfalusi ág megalapítóját.

E két család története foglalja el a mű hátralévő részét.

A Zsámbokrét nevet felvett Kisfaludi Olasz utódokról körülbelül egy századon át kevés említés esik; később eladván barsmegyei kisfaludi birtokukat, állandóan Nyitramegyében kezdenek szerepelni. II. Mihály 1480-ban már nagytapolcsányi várkapitány, de neki utódai nincsenek, bátyja I. Pál viszi tovább a családfát. Fia I. László jó birtokszerző, feleségével Ilméry (Ürményi) Annával is kapott birtokokat. Utódai kezdettől fogva a Ferdinánd-párti Thurzókhöz csatlakozva csakhamar élénk összeütközésbe kerülnek a Szapolyay-hoz huzó Podmaniczkyakkal rokonságban álló Divékujfalusi Zsámbokrét családdal. Ez ellenségeskedés következménye lett azután az, hogy Podmaniczky János 1536-ban erős haddal megszállta Zsámbokréteket, a nyitrászámokréti ág kőházát feldulta, levéltárukat magával vitte s kiszolgáltatta a divékujfalusi ágból származó Ambrus özvegyének Borbálának, ki az okleveleket nagyrészt elégette. Ebből évtizedekre nyuló per származott a két ág között.

A Thurzó Ferenc volt nyitrai püspökkel protestáns hitre tért I. György nagyban emeli a család tekintélyét. Thurzó Ferenc őt teszi a nyitrai vár és tartozékainak prefektusává, majd Nyitramegye alispánja és 1559-ben országyűlési követe lesz s mint ilyen az országgyűlés a királyi kuriába nemesi bírónak választotta. Tetemei fölé állított diszes sirkövről már megemlékeztünk. Fia III. János nőül vétén a divékujfalusi ágból származó Zsámbokrét Magdolnát, megszüntette a két család közt folyó hosszas ellen-

ségeskedést. I. György testvérének II. Pálnak fia III. Pál hosszú időn át Nyitra vármegye alispánja. Magtalanul halván el, vagyona nővérének gyermekeire a Hrussóy családra szállt. III. János fia I. György Zermegh János kamarai tanácsos és történetíró leányát Magdolnát bírta nőül. Testvérében III. Györgyben halt ki 1701-ben fiágon a család, épp akkor, midőn a leányági Ghyczyektől a fiágot illető birtokot visszaszerezte.

A Divékujfalusi Zsámbokrétthy család megalapítójáról, Boldizsárról már előbb is szözlöttünk. Atyja János sógorával Majthényi Gergelylyel Csejte vár várnagya volt. A várra fordított áldozataik fejében Zsigmond király 1435 június 10-én zálogba adja nekik a pozsonymegyei Zavar várost Zuk birtokkal egyetemben. De ugyanezen kelettel egy hasonló tárgyú záloglevél van a Majthényi család levéltárában, csak hogy Ujfalusy János kihagyásával Majthényi Gergely, Miklós és Baskafalvai Dénes javára. Ez utóbbi oklevél hamis voltát szerzőnk meggyőzően bebizonyítja, közölvén egyúttal jól sikerült fénynyomatokban a két oklevél facsimiléjét is. A zálogba kapott Zavar birtok felett Boldizsár, ki most már a Zavari nevet használja, és a Majthényiak közt hosszas per keletkezett. A perrel együtt Boldizsár halála után özvegye és még kiskorú fiai, I. János és Ambrus a birtokot is elvesztették. I. János felserdülvén Korvin János szolgálatába állott s alig lehetett még 30 éves, midőn a herceg tárnokmesterévé és kincseinek gondozójává lett. Azonban e gyors emelkedéstől elkápráztatva a bűn lejtőjére tévedt s a rábizott kincseket megdézsmálta. Bűne kitutódván csak Móré Péter kir. tárnokmester és testvére Ambrus közbenjárására menthették ki börtönéből s a fej- és jószágvesztés büntetése alól; fele vagyonát azonban kénytelen volt Móré Péter kezébe adói. De ez ellen meg az Ujfalussy atyafiak tiltakoztak s köztük és a Móré család közt 1525-ig huzódó per keletkezett. Ambrus özvegyének szerepléséről a nyitrazsámbokrétii ág levéltárának elpusztításakor már megemlékeztünk. Fia II. Boldizsár 1548—58-ig Guthi Ország Kristóf csejte, később pedig tapolcsányi várának prefektusa, 1567-ben Trencsénmegye alispánja, ekkor már Zsámbokrétthynek nevezi magát. Testvére II. György, ki 1563—67-ig Nyitra megye alispánja, a család elvesztett birtokainak visszaszerzésén fáradozott, de vétel- és adománybirtokok révén is növelte vagyonát. A legifjabb testvér I. Miklós a törökök ellen vívő volt, ebbeli érdemeiért ő is kap adománybirtokokat. Valószínűleg az 1552-ki török hadjáratban esett el, vagy talán Erdélybe került; ez esetben az ő utódai az 1581-ben feltűnt Székelyudvarhelyi Zsámbokrétthyek. II. Boldizsár fiai a Rudnay-akkal pereskednek. Közülök csak Tamás alapított családot.

II. György unokája III. György a Thurzók szolgálatában állott, Galgócz, Sempte, Bajmócz váraknak, majd az összes Thurzó uradalmak prefektusa, a Thurzókkal együtt Bethlen Gábornak lelkes híve; 1630-i országgyűlésen Nyitra megye követe. Egy-két évre ezután utódok nélkül halt meg. A családot Tamás fiai vitték tovább. Ezek közül II. András tébolyodottnak mondják az oklevelek. II. Ferencznek fia Mihály csak leányutódokat hagyott hátra, ugyszintén a legifjabb testvér István is, kiből 1677-ben a Divékujfalusi Zsámbokrétthy család fiága is kihalt.

A művet számos családja, a már említett két facsimilével kísért 11 darabból álló oklevéltár és bőséges tárgymutató egészíti ki. Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a szerző az oklevelek közlésében még most is a paleographicus módszerhez ragaszkodik.

Még csak a könyv címéhez volna egy-két szavunk. Zsámbokrét helynév eredetével a szerző is foglalkozik a 15. lapon; felemlíti, hogy némelyek žaba kreči tót szóból származtatják, de ő valószínűbbnek hiszi, hogy a magyar zsámbékosrét-ből származik. Mindkét vélemény közel áll az igazsághoz. A név mindenesetre tót eredetű s régi formáiban (1291. Sabakerek, 1294. Sabakrep, 1334. Sabakerek, 1448. Sabokrzek (kétszer is így!) csakis e nyelvből magyarázható, azonban a magyar népies etimologia támaszkodva a vidék talaj-minőségére zsámbékos *rétet*, zsámbokrétet csinált belőle, a helység mai neve tehát oly összetett magyar szó, melynek jelzett szava «*rét*» magashangu és e szerint ragozandó, így tehát a könyv címe helyesen «*Zsámbokrétthyek*» ezért irtuk jelen sorainkban, a könyv címétől eltérőleg mi is mindig így. Jakubovich Emil.

Genealogiai Füzetek. Családtörténeti folyóirat címmel és leszármazási táblákkal. Szerkesztik: *Sándor Imre* és *Sebestyén Főzsef*. VI. évfolyam. Kolozsvár, 1908.

A családtörténeti kutatások általános történeti értékét mindig az adja meg, hogy a család történetének milyen általános vonatkozásai vannak az illető nemzet történetével. Ez az általános történeti vonatkozás abban a mértékben fogy, a mely mértékben közeledünk a modernebb időkhez. Míg egy középkori mennek művelődéstörténeti fontossága van¹ s a magyar genusokra vonatkozó kutatások középkori történelmünk legértékesebb dokumentumait tárják fel, addig egy-egy család újabbkori története, mely csak leszármazási és birtoklási adatok közlésére szorítkozik, csak az illető családok szubjektív érdeklődésére tart-

¹ Bernheim. *Lehrbuch der hist. Methode und der Geschichtsphilosophie. Einleitung.*

hat számot, nem szolgálva egyebet, mint a család arisztokratikus hajlandóságainak és tradícióinak kultuszát. Az általános történelmi fejlődés különben is egységes és egyenes vonalban haladó kontinuum, objectuma egy pszichikai, nyelvi és geográfiai közösség a maga egészében, nem pedig egy kiváltságos rend. Kultúra, politikai fejlődés, társadalmi berendezkedés, nyelv, mithosz és erkölcs egy pszichikai közösség genuin termékei,¹ melynek kialakításában rendi különbség nélkül részt vesz az egész közösség. Ebből a szempontból talán «anti szociális»-nak látszik minden genealogiai kutatás, mely az egységes fejlődésből egy család történetét emeli ki. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a rendi alkotmány idejében a nemesség volt a tulajdonképeni történelmi élet letéteményese, a nemesség s a családok története egy nemzet történetével jelentenek egyet. Ha tehát egy genealogiai kutatás újabb idők történetét vizsgálja is, feltétlenül értékesnek kell tartanunk, ha egyébként kellő forrástanulmányokon alapul.

A «Genealogiai Füzetek»-ről elmondhatjuk, hogy történelmileg értékes munkát végeztek, noha Erdélynek inkább csak újabb történelmével foglalkoznak. Adattára, oklevéltára, czimertára, — mely Erdélynek önállóbban s egyénibben fejlődött heraldikájára vonatkozólag nyújt értékes adatokat — Erdély általános történelmére vonatkozólag történelmi értéket jelent. Az 1908-iki VI. évfolyam szűkebb terjedelmű, mint az előző évfolyamok. Általánosabb vonatkozású cikkei: Fejér, Kolozs, Középszolnok, Kraszna, Küküllő, Torda és Belsőszolnok vármegyék XVII. sz.-beli lustrái; irodalomtörténeti vonatkozású Gazdag Lajos cikke Tóth Kálmán családjáról; «Adattár»-a 15 drb. XVII., 1 drb. XVIII. és 1 drb. XIX. századbeli oklevelet közzől, melyek Erdély intímebb életébe engednek bepillantást. Lukinich Imre a Nyujtódi-család XV—XVI. századi genealogiáját és Rhédey László halála napját tisztázza. Barabási Miklós cikke az Oroszfői Mikó-család történetéről, Sándor Imre cikkei a Dellőpáthi Somi, Harasztosi Barta-családról, valamint a csikszentimoni Endes-család XVIII. századi okleveleinek szükségzavu regestrumai inkább újabb vonatkozásúak.

Az évfolyamban két kitűnően megírt nagyobb tanulmányt találunk. Az egyik Köblös Zoltántól a Borberek Alvinczi-család története, a másik Sándor Imrétől a Széplaki Petrichevich-Horvát-család története. Mind a kettő a pontos, lelkiismeretes és kritikai munka mintaképe s az «ex uno disce omnes» elvén kicsiben visszatükrözője Erdély mozgalmas utolsó idejének. Mind a két család szerepelt a történelemben, történetük nem a családi hiúság kultusza. Az

Alvinczi-család őse Péter, ki Bocskainak meghitt embere, később Bethlen Gábornak lett tanácsadója. II. Mátyástól 1612-ben nemesi levelet kapott, melyet 1613. ápr. 29-én Gönczön hirdettek ki. Alvinczi Péter nevezetes alakja a protestáns küzdelmeknek. A család III. Péterben emelkedik fel, ki 1673-ban az erdélyi fejedelmi birtokok és fiskusi jövedelmek főfelügyelője, 1681-ben ítélőmester lesz. Az általa szerkesztett s «Resolutiones Alvinczianæ» név alatt ismeretes királyi határozatok Erdély közjogi történetében igen nevezetes momentumot jelentenek. Unokája volt József, ki 1735 febr. 1-én született Alvinczen, a bajor örökösödési háboruban szerzett érdemeiért 1863 jun. 23-án bárói rangot nyert. Vele a család férfiágon kihalt.

A Petrichevich-Horváth-család horvát eredetű. Első őse Miklós, kit 1547-ben igtatnak be a középszolnoki Oláh-, Magyar-, és Közép-Csatoly továbbá Panit részirtokaiba. A kolozsvári országgyűlés 1555 nov. 28-án János Zsigmond behozatala érdekében öt küldi követül Ferdinándhoz. II. Rákóczi György szerencsétlen lengyel hadjáratában. Erre, valamint Rákóczi és Barcsai küzdelmeire vonatkozólag naplója érdekes kútfőnek tekinthető. II. Dánielnek jelentékeny szerepe volt a kolozsvári «magyar theatrum» történetében. IV. Kozma a török háborúkban szerzett érdemeiért 1778-ban bárói rangemelést nyert. A tanulmány külön lenyomatban is megjelent. (Kolozsvár, 1908. Gámán János örököse. 8° 41 lap.)

A «Turul» évenként ismertette a «Genealogiai Füzetek» évfolyamait s mindig elismeréssel emlékezett meg e kitűnően szerkesztett folyóiratról, mindig kifejezést adva sajnálkozásának, hogy e kitűnő folyóirat a magyar családtörténet nagy kárára nem részesül a megérdemelt támogatásban. Ez éppen a Királyhágón tul különös dolog, a hol az arisztokratikus hajlandóságok s ebből kifolyólag a családi tradíciók kultusza mindig erősebb volt.

Bevilaqua Béla.

Nemes családok Nagykovácsán 1848 előtt. Leszármazási táblákkal és czimerekkel. Irta: *Benkó Imre.* Nyomatott az első nagykovácsi Ottinger E. könyvnyomdájában. 1908.

A genealogiai irodalom gyarapodásának fontosságát fölösleges már bármily szempontból is kiemelni. A viszonyokra, az irodalom fejlődésének függetlenségére jellemző azonban, hogy szerző szükségesnek látja munkáját a következő sorokkal kezdeni: «Talán időszerűtlennek tűnik föl némelyek előtt, hogy a demokrata huszadik században egy város nemes családjainak történetével foglalkozom: de meggyőződésem szerint a demokrácia nem zárja ki az ősök tiszteletét,

¹ Wundt. *Völkerpsychologie* I. Einleitung.

a családunk multja iránti érdeklődést» (1. l.). Nem a jelennek demokratikus, hanem a multnak annyi előjogot biztosító szelleme, speciálisan a nemesség és városaink privilégiumai és egymáshoz való viszonya 1848 előtt jutott eszünkbe, midőn a vastag, 400 oldalas könyvet kézhez kaptuk. A nemesség helyzete a történet által privilégiumokkal erősen körülbástyázott városokkal szemben inkább kelti föl az olvasó érdeklődését, kíváncsiságát oly munka irányában, a mely egy városban szereplő 250 nemes család multjával foglalkozik.

A szerző által tárgyalt családoknak csak tized részét képezik a nagykőrösi tősgyökeres családok, azon családok, a melyek Nagykőrösön lakva szereztek nemességüket — részben a jobbágyságból való felszabadítás folytán — és a nemességgel együtt sokszor igen jelentékeny birtokukat is. Így 1629-ben az Oláh család; 1666-ban a Csete; 1667-ben Beretvás, Szivos és Vass; 1668-ban Baracsy és Erdőssy; 1670-ben Búz; 1671-ben Joó és Sepsei Szabó; 1690-ben Kőrösi Szabó és Ványi; 1691-ben Pálffy; 1695-ben Jeney; 1697-ben Berkes; 1701-ben Szemere és Vajkó; 1702-ben Sánta; 1712-ben Cseplész; 1718-ban Czira (Szira Nagy); 1741-ben Patak; 1758-ban Molnár; 1759-ben Balla; 1796-ban Thenke Nagy családok kapják Nagykőrösön nemességüket. Tehát a legtöbb e munkában említett nemes család Nagykőrösre nézve idegen és a városba való letelepülésük különböző okokra, vezethető vissza. Igen sokan természetesen házassági összeköttetésük révén kerültek Nagykőrösre, a mennyiben több mint 50 család őse e városból nősülvén, nejük ingatlanaira, Nagykőrösre költözött. Annál kisebb oly nemes családoknak a száma, a melyek a város falait a török pusztítások elleni védekezésből keresték fel, pl. az előnevét kölcsönző és pusztává lett Inárcsról származó Farkas család, vagy a török elől az északi végvárakba, a 18-ik század elején pedig Nagykőrösre menekülő Nyáregyházi Nyáry és Jakabházy (alias Eötvös) családok. A kultúra és ipar szolgálatában állóknak, tehát a város lelkészei, tanárai, jegyzői, tanítói és iparosainak egy része szintén idegen származású nemes családok ivadékai. Mint lelkészek vagy tanárok jöttek Nagykőrösre a következő nemes családok elődei: Balogh, Báthory, Budai Török, Csáthy, Dabi, Ráczkevi Eötvös, Nánási Fodor, Kecskeméthy, Medgyessy, Mészáros, Mocsy, Pathy, Bátori Sigray, Szélessy, Várady, Szigethi Wargha. A város jegyzői között találjuk a Baráth, Becze, Bensits, Cseh, Dobrossy, Gubody, Pázmány, Kisjáci Szeles, Szobonya és Versegyházy Nagykőrösre költözött családok őseit. Tanítók voltak Bartók, Kelecsényi Nagy és Szondy családok ősei. Végre mint egyszerű iparosok települtek le — ámbár nem egy esetben ősrégi kisbirtokos ne-

mes családok ivadékai voltak — a Bikkfalvy, Geréb, egyik Halász, Illés, egyik Sipos, Szarvas, Tasi Végh és Vladár családok.

Az egyes családok tárgyalásánál a genealogiai adatokat, esetleg a család birtokviszonyait és foglalkozását adja elő a szerző. A mennyiben a város gimnáziumában alkalmazott nemes származású tanárok valami irodalmi működést is kifejtettek, röviden ezt is érinti. Nagyobb, országos esemény, a melyben valamelyik nemes család tagja történetesen részt vett, rendszeren kettő fordul elő: a «Péro-féle lázadás» és az 1848-iki szabadságharc. Egy család ivadékáról (Jalsoviczky) említi, hogy katona kvalitásait külföldi hadur szolgálalában is fejlesztette. 200 év az az időköz, a melynek határai között mozognak a műben előforduló adatok: t. i. 17. és 19. század, illetőleg 17. század közepe és 19. század közepe. A 17-ik század adatai gyérebbek. A hol lehetséges, a legujabb időkig terjed szerző tárgyalása. Az említett időköznel régibb adat igen kevés van, a minek nem az az oka, hogy ily régebbi adatok az illető családokról egyáltalában nem ismeretesek vagy nem találhatók, hanem az, hogy szerző csakis a nagykőrösi szereplésüktől kezdve kutatja részletesebben e családok multját. Természetesen ez nem zárja ki azt, hogy jó egy pár családnál alig emlit egy-két adatot, esetleg épen csak a család nevét. Általában véve azonban művelődéstörténeti, valamint a város történetére vonatkozó adatokat — ámbár a szerző inkább ir genealogiát mint történetet, — eleget találunk e könyvben.

Az előszóban a szerző felsorolja a művéhez használt kézirati forrásokat: a nagykőrösi városi és ref. egyházi levéltárt, a Beretvás, Inárcsi Farkas, Nyáregyházi Nyáry és Jakabházy családok, továbbá Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye levéltárait és az országos levéltárt. Nyomatott forrásokként a következőket megnevezi: Dalla Gergely, Nagykőrösi krónika; Szilády és Szilágyi: Török-magyarok okmánytár; Galgóczy, Nagykőrös város monografiája; Kőszeghy, Nemes családok Pest vármegyében; Nagy Iván, Magyarország családjai; Nagy Iván, Családtörténeti Értesítő I—III.; Orosz Ernő, Heves és a volt külső Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai; Turul.

Előadásában sokszor találjuk az említett források valamelyikének megemlítését. De szerző eljárását itt már teljesen helytelenítjük. A dolog természeténél fogva is, ezen mű alapjában véve nem sokkal több, mint adatgyűjtemény. Tehát nagyon jó és szükséges lett volna az egyes családok feldolgozásánál az egyes adatoknak forrásait külön is mindig megemlíteni. Bár ritkábban, de előfordul, hogy valamelyik család tárgyalásánál egyáltalában semmiféle forrás sincs említve.

Az egész könyvben egyetlen jegyzet sincs és ámbár sokszor abból az egy vagy két hivatkozásból is, a mi történik, fölteheti az ember — és esetleg határozott biztossággal is, — hogy az illető fejezetben előforduló többi adat is ugyanabból vagy ugyanazokból a forrásokból — és nem máshonnan — merítették, alapjában véve az egész munka többé-kevésbé mégis ellenőrizhetetlenné válik, mert nem lehet mindenütt megállapítani, hogy az illető szakaszban említett összes adatok éppen csak az érintett forrásokból származnak-e, és melyik adat melyik forrás alapján lett közölve. Előáll tehát az a helyzet, hogy a szerző állít olyan dolgokat, a melyek az eddig ismert adatokkal nem egyeznek meg, ezeknek helytelenségét ki nem emeli, saját állításainak hitelességét pedig nem erősíti meg említett eljárási módja a források használatában. Itt nem azt a pár helyet értjük, a hol szerző maga hangsúlyozza külön, hogy valami más műnek rá vonatkozó adatai tévesek, mert saját kutatásai más eredményt mutatnak, hanem eljárásának teljes helytelensége akkor domborodik ki különösen, mikor eltérő véleményt mond valamiről, az eddigi arra vonatkozó felfogást egyáltalában nem említi, állításának forrását pedig tisztán nem láthatjuk. Felsorolunk pár ily esetet. A Czira (Szira) Nagy családról a következőket állítja a szerző: «Úgy látszik kőrösi eredetű család, a melyből Gergely tüntette ki magát a 18-ik század elején . . . 1718-ban nemeslevelet kapott, a mely a Királyi könyvek XXXII-ik kötetének 238-ik lapján van bejegyezve, s melyben a család a következő czimert kapta . . .» (70. l.). Ezzel szemben a Királyi könyvek jegyzékében a következőket olvassuk: «Szira György n. l. c. i. Bécs 1718 aug. 24. XXXII. 238.» (Dr. Illésy János és Pettkó Béla: A királyi könyvek 1895. 210. l.). Benkó úgy ír, mintha a nemeslevelet látta volna, de hogy hol látta, hol van az armális, szóval se említi. Hivatkozik a királyi könyvekre is; a hely, a melyre hivatkozik, pontosan és helyesen van megjelölve. Az adat a két könyvben azonban nem egyezik meg. Az egyikben Gergely, a másikban György van feltüntetve nemességszerzőnek. És azt sem említi Benkó, hogy az Illésy és Pettkó által kiadott könyvben máskép, esetleg tévesen van közölve az illető adat, az se világos, hogy a szerző a királyi könyvek eredetijéből merített vagy pedig Illésy és Pettkó könyvéből, és végre az se bizonyos, hogy magát az armálist látta-e a szerző. Éppen csak az bizonyos, hogy mind a két állítás nem lehet igaz. — A Balázsfalvi Kiss családról ezeket írja: «Az itt említett kecskeméti nemes Kiss család tagjai közül Pál és Mihály 1806-ban királyi adományyal «balázsfalvi» előnevet és czimerbővítést kaptak és ezen alkalommal kapott bővített czimer a következő» (203 l.). Illésy

és Pettkó azonban a czimerbővítés és előnév adományozásának idejét 1802-re teszik: «Kiss Pál és Mihály kecskeméti szenátorok régi czimere megbővítették c. i. f. Bécs. 1802. okt. 8. Ugyanazoknak «balázsfalvi» előneve. LX. 790; 797.» (109. l.). Itt is az előbbi eset; nem hivatkozik a szerző semmiféle forrásra, hanem ismert források adataival ellenkező dolgot mond.

A Fitos család armálisának keltjében szintén van eltérés szerző és az idézett forrás között. Benkó szerint Fitos János feleségével és fiaival 1793 decz. 15-én szerezte a czimerlevelet (89. l.), Illésy és Pettkó szerint pedig 1793 decz. 19-én (66. l.). A nemességszerzők felsorolása teljesen megegyezik a két könyvben; szerzőnk pedig a czimereslevél tartalmából egyebet is említ, mintha az a kezében lett volna, de azt se mondja, hogy annak az alapján állítja, azt se, hogy az idézett műben eltérő a dátum. — Dátumeltérés van még a Molnár családnál is. Benkó szerint ez a család 1758 junius 3-án nyerte czimereslevelét (239. l.), Illésy és Pettkó szerint pedig 1758 jun. 5-én. Itt azonban megjegyzendő, hogy Benkó e család leírásának végén utal a Nagy Iván Családtörténeti értesítő I. évfolyam 4. füzetében, ugyanezen családról irt cikkére, melyben az armális kelte szintén 1758 jun. 3-áról való, de itt már azt is kiemeli, hogy az eredeti nemeslevél megvan a család birtokában s be van jegyezve a K. K. XLV. k. 574. lapján (116. l.). Tehát valószínű, hogy a czimereslevelet látta és használta, csak hogy ha már a királyi könyvekre is hivatkozik, Illésy és Pettkó esetleges tévedését megemlíthette volna, ha valóban neki van igaza. De ezt nem teszi.

A munka ellenőrizhetősége megbízhatósága és kritikai apparatusa szempontjából megemlítjük még a következőket:

Körülbelül 120 családnak a czimerét írja le a szerző és 99-nek említi az armálisát. A czimereket nagyrészt a nemeslevelek alapján írja le. 35 czimert azonban különböző iratokon levő, aláírások mellett pecsétokról ismer. A Szarka család czimerét az ujtó nemeslevelet kérő folyamodványból ismeri, a melyben az le van festve. A Sáros család czimere a szerző kezei közt levő 1824. nemesi bizonyítványban van lefestve. A Sypos család czimere a családi palota kapuja fölött, valamint a család egyik tagja sírkövén látható. A Végh család czimerével kapcsolatban a nemeslevél másolatáról beszél a szerző, tehát úgy látszik ennek az alapján írja le. 30 eset fordul elő, a hol a szerző megemlíti az illető család armálisát, de ennek alapján a czimerét nem, még pedig 25 esetben a czimert egyáltalában nem ismeri, 5 esetben azonban nem a nemeslevélből, hanem szintén csak aláírások mellett levő pecsétokról írja le, t. i. Csontos,

Fülöp, Mészáros, Szivos és Török családok czimereit. Több mint 10 családnak említi a czimerét, a nélkül, hogy akár az armálisra, akár valami pecsétre vagy egyébre hivatkoznék, minden forrás megjelölése nélkül. Ott pedig, a hol a czimert az armális alapján ismerteti, legtöbb esetben egyáltalában nem jelzi, hol található az armális, pedig legtöbbször úgy beszél, mintha az armalist tényleg látta volna. Legföljebb sejteni lehet, hogy az armális hollétét valamelyik, az előszóban felsorolt vagy előadásközben is valahol említett forrásban kell keresni. Csak egy pár családnál történik ez alól kivétel: a Galgóczy, Keszei, Ladány és Papp alias Bodó családok armálisai ma is a család valamelyik tagjának birtokában vannak, az Oláh család czimereslevele a szerzőnél van, a Virágh családé a kunszentmiklósi gimnázium könyvtárában található. — A 'Siros családrol a következőképp ír: «A család 1635-ben kapott nemeslevelet 'Siros János és felesége Tallós Katalin, továbbá fiai János és István személyében, s az armális Esztergom vármegyének 1636-ik évi közgyűlésén hirdettetett ki. E szerint a család Esztergom vármegyei eredetű volna. Azonban a nemességszerző felesége — az armálisban Tallós Katalinnak írva — valószínűleg városunkban már a 17-ik század elején virágozott Tóllas — sok helyen Tallasnak irt — család sarja stb.» (295. l.). Ha következtetni akarunk, akkor természetesnek kellene venni azt, hogy szerző ezen család armálisát látta. De nem közli sem a czimerét, sem azt, hogy hol van az illető czimereslevél, ami kissé megnehezíti az ellenőrzést, pedig e családról nem találunk közelebbi adatokat sem Nagy-Ivánban (Magyarország családjai) sem a Siebmacher-ben (Grosses und allgemeines Wappenbuch) sem Adami-ban (Scuta gentilitia Hungariae). Viszont előfordul az is, hogy nem közli valamely család czimerét, pedig az említett művek valamelyikében megtalálhatta volna; pl. a Pintér család 1747-iki nemes levelét megemlíti, de a czimerét nem, ámbar Siebmacher (IV. 15. 505. l.) ezt ismerteti. Mindez az adatoknak nem épp a legkövetkezőbb apparatussal való feldolgozását tünteti fel. Az a körülmény, hogy szerző éppen csak egy pár armális hollétét jelöli meg, a többiét azonban nem, hanem igen számosról oly előadást folytat, mint valami, legalább a szerző előtt föltétlenül ismert dologról, de forrást nem említi, a szerző eljárásának következtetlenségét és helytelenségét mutatja. Mind ennek a fontossága pedig különösen akkor tűnik ki, ha tekintetbe vesszük, hogy a szerzőnek, a forrás szorosán vett megemlézése nélkül előadott czimerleírásai nem egyeznek meg mindig a tudományos munkák megfelelő helyeivel, a melyeknek eltéréseiről szerző nem vesz semmiféle tudomást. Erre vonat-

kozólag a következő példákat hozzuk fel. A már említett Balázsfalvi Kiss család czimeréről mondja a szerző: «Takarók: kék-ezüst, fekete-arany» (203. l.). Ez megegyezik Adami czimerrajzával (Scuta gentilitia V. k.), a melyen a megfelelő színek: kék-fehér, fekete-arany. Siebmacher szerint azonban a takarók színe: kék-arany és fekete-ezüst (IV. 15. 312. l.). Szerző a czimert az armális alapján írja le, de sem az armális hollétét, sem Siebmacher eltérését nem emeli ki, a mi állítása helyességének semmikép se kölcsönözhet szilárd alapot. Megfordítva áll a dolog a Cseplész családnál, a mennyiben itt a szerző állítása a czimer takaróira vonatkozólag (63. l.) Siebmacher adatával (IV. B. 15. Abt. 110. l.) egyezik meg és Adamiéval (II. k.) nem.

Ugyanily természetű különbség van Benkó (117. l.) és Siebmacher (IV. 15. 335. l.) között a Kovásznay (előbb Kovásznai Kovács) család czimerének leírásánál. — A Benedicty család czimerénél szerző szerint a «takarók: kék-ezüst, vörös-arany» (43. l.) színűek, Siebmacher szerint pedig kék-arany, vörös-ezüst a takarók színe (IV. 15. 53. l.). Itt már azonban meg kell jegyeznünk, hogy az előbbi példák szempontjából csak azért következetes a szerző, mert Siebmacherrel nem törődik, különben utal a «Nagy Iván Családtörténeti Értesítő» 1900 II. évf. 4-ik füzetében ugyanezen családról irt cikkére, a melynek elején így ír: «Az eredeti nemeslevél 1820-ban a borsodmegyei Sajó-Szent-Péteren lakó Benedicty József ügyvédnél volt, s valószínűleg az ő leányági leszármazóihoz került; hitelesített másolata a család több ágánál megvan» (93. l.). Minthogy föltehetjük, hogy egy ilyen armális másolatot a szerzőnek alkalma lehetett látnia, a hitelesség, szigorubbán felfogott alakjában is itt már sokkal inkább lehet a szerző részén mint Siebmacherén. — A Tóthfalusy család czimerénél, a melyet Adami és Siebmacher nem ismer, Nagy I. (X. 283. l.) és szerző (352. l.) közt van eltérés; nem különben a Jeszenszky czimernél (Benkó: 166. l., Nagy I. V. 34. l.), a mely azonban teljesen megfelel Siebmacher leírásának (IV. 15. II. 206. l.) — Körülbelül így vagyunk a Kelecsényi (Csúzi) család czimerével is. A czimeren levő csillagok szerző (194. l.) és Siebmacher (IV. 15. 297. l.) szerint 6 águak, Nagy I. szerint 8 ágnak. Szerző az armális alapján látszik ismertetni a czimert, de az armális helyét nem jelöli meg; a család régi adatait teljesen Nagy Iván alapján (VI. 165—166. ll.) közli, olykor szóról-szóra, de forrásra nem hivatkozik. Adami munkájában e családról nincs szó.

Mindezen példákkal semmiesetre sem lehetett a czélunk az, hogy egy ilyen természetű munkában előfordulható esetleges tévedéseket keressünk és mutassunk ki, hanem csakis az, hogy az adatok feldolgo-

zásának, a források használatának módjáról némi fogalmat alkothassunk magunknak, a minnek eredménye, hogy igazi kritikai módszert e tekintetben nem tapasztalunk. Ezt még csak egy körülménnyel fogjuk igazolni. Vagyis az utolsó kérdés: hogyan használja szerző a kiadott forrásokat? Azért vetjük fel külön ezt a kérdést, mert az eddigi tárgyalásunk bizonyítékait, példáit képező anyagot szerzőnek mégis inkább kiadatlan források, levéltári kutatások alapján készített eredményeiként tekinthetjük.

Szerző műve megírásánál használt munkák legnagyobb részét az előszóban sorolja fel. Előadás közben hivatkozik egy párszor Nagy Iván Magyarországcsaládjaira (199. l. [Keszey cs.], 216. l. [Kovácsnay cs.], 237. l. [Mokcsay cs.], 328. l. [Kisjáczi Szeles cs.], 359. l. [Uzapanyiti Uza cs.], 365. l. [Valaszky cs.], 385. l. [Fejes Zombory cs.]), és Nagy Iván családtörténeti Értesítőre (239. l. [Molnár cs.], 251. l. [Nyáregyházi Nyáry cs.], 292. l. [Bátori 'Sigray]), megemlíti Balla Gergely Nagykőrösi krónikáját (213. l. [Ónodi Kovács cs.], 373. l. [Veres cs.]) és a Törökkori okmánytárt (324. l. Szánthó cs.) és hivatkozik egyszer Orosz E. művére (193. l. Kecse cs.) és Dalmady Ödönnek a Dömösi Hajós családról írt munkájára (120. l.). Itt is konstatálhatjuk azonban, hogy a kiadott forrásokra is kevesebbszer hivatkozik, mint a hányszor azokat használja. Pl. a következő családok leírásánál használja Nagy I. Magyarország családjait, a nélkül, hogy a szövegben ezt bármiképp is jelezné: Gellénfalvi Gellén (110. l. Nagy I.: IV. 359. l.), Alsódabasi Halász (123. l. Nagy I.: V. 24—25. l.), Csúzi Kelecsényi (194. l. Nagy I.: VI. 165—166. l.) Bátori 'Sigray (281. l. Nagy I.: X. 177. l.), Szilasi és Pílisi Szilassy (335. l. Nagy I.: X. 719. l.), Nagyendrédai és Födémesi Szobonya (341. l. Nagy I.: X. 774. l.), Szondy (342. l. Nagy I.: X. 804. l.), Urházy (356—357. l. Nagy I.: XI. 413—414. l.). Pedig különösen e családok régi történeténél, a hol leginkább érezhető Nagy I. hatása, nem egyszer majdnem teljesen szóról-szóra való átvételekkel is találkozunk. Az Urházy család elejétől végig Nagy I.-ből van leírva. — A Bátori 'Sigray családról szóló fejezetben a következő hivatkozást találjuk: «Megjegyzem, hogy a család történetének és leszármazásának összeállításánál alapul és főforrásul Jalsoviczky Sándor barátomnak a Nagy Iván családtörténeti folyóirat 1899. évi I. évfolyamának első füzetében megjelent s e család történetét tárgyzó dolgozatát használtam» (292. l.). Ezt a következőképpen kell érteni: a fejezetnek első 8 sora Nagy I. alapján készült, hátralévő része pedig nem egyéb mint Jalsoviczky említett cikkének második lenyomata, a melynek előadásába közbeszűr egy az Inárcsi Farkas család levéltárában talált s állítólag 'Sigray

Mihálytól írt költeményt. Jalsoviczky cikkét lapokon keresztül betűről-betűre másolja le. Éppen csak 5 datum-eltérés fordul elő, a melyeket — minthogy szerző semmi módon se találja szükségesnek jelezni — sajtó vagy tollhibának tekinthetünk, még pedig egy esetben a sajtóhiba Jalsoviczky cikkében van, különben Benkőében. A leszármazási tábla is teljesen megegyezik a két könyvben, leszámítva azt az eltérést, a melyet következetesség okából nem csak előadásközben, hanem a családfán is megtart a szerző, t. i. a 'Sigray Mihály, Péter és József fiaira vonatkozó adatokat a két cikkben megfordítva látjuk közölni, a nélkül, hogy szerző erre figyelmeztetne bennünket.

Az eddigieket összegezve konstatáljuk, hogy Benkő könyve igen szorgalmas munka benyomását teszi az olvasóra; sok adatot és sok új adatot tartalmaz; eddigi ismereteinket nem egy családnál kiegészíti vagy kiegészíti, de jobb szerettük volna, ha megjegyzéseinknek egy részét nem kellett volna megtennünk.

Sulica Szilárd.

A törvényhatósági levéltárak címeres levelei. (Literae armales.) Összegejté Rexa Dezső. A gyűjtő kiadása. 1909. Eddig 2 füzet.

A vármegyei levéltárak felülvizsgált címeres nemes leveleinek jegyzéke. Közli Horváth Sándor. Első füzet. Budapest, szerző kiadása és tulajdona, 1909. — Ára két korona.

Két egy és ugyanazon tárggyal foglalkozó munka megjelenéséről adhatunk hírt olvasóinknak, kik az egyik munka megjelenéséről már a folyóiratunk folyó évi I. füzetéhez mellékelt előfizetési felhívásból értesültek. Most, hogy a munkából immár két füzet megjelent, alkalmoszerűnek találjuk azokról megemlékezni.

Rexa könyve a Magyarország területén fekvő törvényhatóságok, vármegyék és városok levéltáraiban őrzött címeres levelek jegyzékét kívánja összegyűjteni, hogy a családtörténettel foglalkozóknak és a nagy közönségnek utmutatást adjon arra nézve, hogy hol keressék egyik vagy másik család címereslevelét. Az eddigi két füzet Abauj-Torna, Alsófehér, Árva, Arad, Bács-Bodrog, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar és Borsod vármegyéket öleli fel. Az egyes vármegyék levéltárának anyagát alfabetikus sorrendben dolgozza fel, az adatok közlésénél a legszükségesebb adatokra szorítkozik, közli a címerszerzők neveit, feltüntetve a társzímerszerzőket is, kiknél utal a főcímerszerzőre, ez utóbbinak nevével közölni az armális évi és napi keltét, feltüntetni igéri továbbá az előszóban a körülményt ha az armális koholt, valamint külön megjegyzi, mely címereslevelek származnak erdélyi fejedelmektől.

A munka gyakorlati szempontokból készült, a családtörténeti kutató részére akar segédkönyvet nyújtani, tudományos szempontból a műnek csak annyiban van bece, hogy a törvényhatósági levéltáraknak heraldikai anyagára nézve a kutatót tájékoztatja. Ugy az utóbbi, mint a gyakorlati szempontból több kifogásunk van azonban a munka ellen, melyeket nem hallgathatunk el.

Első sorban kifogásoljuk azt, hogy szerző a címeradományozó uralkodó nevét is nem tette ki egyúttal, mert pl. az általa követett eljárásnál honnan tudja meg a kutató, hogy egy 1530-ból, vagy 1531-ből származó armális Ferdinánd királyé, vagy pedig János királyé-e? Igaz, hogy az erdélyi fejedelmek adományozta armálisoknál odateszi, hogy «Erdély» és így tehát tudom, hogy egy ily jelzetű 1584-ből származó armalist pl. Báthory István és nem Rudolf király adta ki, csak hogy hamarjában nagyon kevesen fogják tudni kivülről, hogy melyik uralkodó melyik év hányadik napján lépett a trónra, hogy pl. egy 1611 augusztus havában kelt armális Báthory Gáboré vagy pedig Bethlen Gáboré-e? Az uralkodók nevét tehát nem lett volna szabad elhagynia, már a tájékozódás megkönnyítése szempontjából sem.

A második kifogás, a mit a munka rendszere ellen felhozunk, az, hogy sehol nincs jelezve, vajjon az illető címerlevél eredetiben, vagy pedig csak másolatban maradt-e reánk. Ennek a feltüntetése pedig a tudományos kutatás szempontjából feltétlenül szükséges lett volna, mert így könnyen tévedések, félreértések származhatnak. Így pl. Abauj vármegye jegyzékében szerepel a Bor család 1415. armálisa. Azt gondolhatná tehát valaki, hogy ez az eredeti armális, pedig ez a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában van, az abauji csak másolat. E hiányt ugyan utólag még pótolni lehet az indexben, az eredetieket valami módon megkülönböztetve a másolatoktól, de kétségtelen, hogy ezt a szövegben inkább lehetett volna megtenni.

Rexát munkájában az egyes törvényhatósági levéltárnokok támogatták olyképen, hogy levéltárak armális indexeit neki rendelkezésére bocsátották és ennek alapján készült munkája. Ő tehát maga az egyes levéltárak anyagát nem látta személyesen, meg kellett bízni a jegyzékekben. Innen van az, hogy jegyzéke nem teljes, a mi a Horváth Sándor-féle jegyzékkel való összehasonlítás alapján konstatálható, noha mint látni fogjuk az utóbbi sem teljes. Így hiányzik Rexa jegyzékéből Abauj-Torna vármegyénél Rudolfnak 1587 decz. 2-án a Jászay-család részére adott armálisa, Arad vármegyénél II. Ulászló armálisa 1515-ből a Mezőkövesdy-család részére. Hiányzik Árva vármegyének 1598-i armálisa, Arad vármegyének 1767 és 1837. címereslevele, noha ezeknek benn kellene

jegyzékében lenni; mert a törvényhatósági levéltárak címeres leveleit foglalja magába, már pedig az említett armálisok is ott őriztetnek. Hiányzik pl. Árvánál a Nyizsnyay armális, melynek pedig 1602-i eredetije a levéltárban őriztetik. Nem akarunk még több példát felhozni, csak konstatálni akarjuk, hogy az ígért teljességet a munka nem adja meg.

Az előszóban igéri szerző, hogy a hamisított armálisoknál e körülményt meg fogja jegyezni. Erre nézve is több megjegyzést kell tennünk. A Malontai Balogh armális 1499-ből Abauj levéltárában kézzelfogható hamisítvány, e körülmény a jegyzékben nincs feltüntetve. A Riszy armális egyes részeiben van hamisítva, a jegyzékben e körülmény nincs megemlítve, ellenben hamisnak van feltüntetve a Thassy armális, mely viszont a Horváth-féle jegyzékben, mint nem hamisított szerepel. A Vadászi armális 1642-ből hitelesnek van feltüntetve, holott e névre van hamisítva. Hiányzik továbbá a külföldi armálisok különválasztása a hazaiaktól, pl. a Prandtauer armális Arad vármegyében, a Milhardté Bács-Bodrogban, a Tschocki-é Barsban nem hazaiak, hanem külföldiek.

A gyakorlati családtörténettel foglalkozó Rexa munkáját, hiányai dacára haszonnal fogja forgathatni. A tudományos heraldikával foglalkozót legfőleg az anyag hollétére nézve fogja tájékoztatni, jóllehet hiányai lépten-nyomon elő fognak tűnni.

Horváth Sándor munkája tartalmánál fogva azonos Rexa munkájával. Mégis különbség van a kettő között. A Mildenburgi Müller Alajos lovagféle okmány hamisítások ügyéből kifolyólag a m. k. belügyminiszterium 1906-ban körrendeletileg hívta fel a törvényhatóságokat, hogy a levéltáraikban őrzött címeresleveleket felülvizsgálat céljából a m. k. Országos levéltárnak küldjék be, hogy azok megvizsgálhatók és jegyzékbe foglalhatók legyenek. Ennek a rendeletnek gyümölcse a most megjelent jegyzék, a mely 10 vármegyei levéltárban őrzött összesen 692 db. címereslevélről számol be.

Az eljárás, melyet Horváth Sándor munkájában követ, megfelel nagyban a Rexa-féle jegyzéknek. Horváth Sándor is megtartja az alfabetikus sorrendet, de a címerszerzőknek csak családi nevét adja, keresztnévét nem, noha ennek közlése a munkának javára szolgált volna. Ellenben kiteszi nagyon helyesen az adományozó király nevét, valamint a kelet helyét is, a társzímerszerzők nevével pedig nemcsak utal a főcímerszerzőre, hanem az évszámot is közli. Azonkívül a mi munkájának nagy előnyére szolgál, jelzi mindenütt az armális eredeti voltát is, jelzi továbbá a hamisításokat és a hol lehetséges volt, megállapítja kinek a nevére szolgált eredetije. Feltünteteti továbbá külön a hazai, külön a külföldi armálisokat.

A füzet, Abauj, Arad, Árva, Bács-Bodrog, Baranya, Bars, Békés, Besztercze-Naszód, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Turóc vármegyéket, tehát az eddig felülvizsgáltakat foglalja magában, a két utóbbit azért, mert noha csak később került volna rájuk a sor soron kívül küldték be anyagukat. Az a körülmény, hogy némely vármegye csak az eredeti armálisokat küldte be, a másolatokat nem, okozza azt, hogy teljességről a munkánál sem lehet szó, így pl. Abauj vármegyénél nagyon sok oly armális hiányzik, a mely Rexa jegyzékében benn van, de a melyeket, másolatok lévén, a megye nem küldött be. E hiányért a felelősség az illető vármegye levéltárát terheli.

Az a körülmény, hogy Horváth Sándor a jegyzékében foglalt czimereslevelek minden egyes darabját saját szemével látta, azokat személyesen megvizsgálta és így azok hiteles vagy nem hiteles voltáról közvetlen szemlélet útján győződhetett meg, munkájának tudományos szempontból sokkalta nagyobb becsét biztosít a másik munka felett. A heraldikus kezébe kritikailag megrostált anyag jut, a melyen persze neki magának kell tovább elindulni. A heraldikai tudomány szempontjából mindenesetre legideálisabb az lett volna, ha ez a jegyzék nem pusztán névjegyzéket, hanem tudományos alapokon készült catalogue raisonné tartalmazna. Sajnos ez, pénz kérdés lévén, hosszú időre megvalósíthatatlan fog maradni, pedig hogy a tudományos heraldika szempontjából mily értékes anyagot tartalmaznak a felülvizsgált armálisok, azzal mindenki, a kinek alkalma volt csak egyes darabokat is látni, tisztában van.

Végezetül nem hallgathatunk el egy megjegyzést. Horváth Sándor a füzetet, a mint az a czimlapon olvasható, a saját kiadásában, saját költségére bocsátotta kézre. Köszönettel fog ezért neki mindenki adózni, ki füzetét használja, de nem hallgathatjuk el azt, hogy e jegyzék közzététele, minthogy az hivatalos vizsgálat anyagát tartalmazza, a hivatalos fórumoknak lett volna kötelessége. Az egész felülvizsgálati eljárás a m. kir. belügyminiszterium rendeletére történt és így ennek a fórumnak lett volna feladata gondoskodni arról, hogy a jegyzék, mint a hivatalosan megejtett vizsgálat eredménye, hivatalos kiadványképpen lásson napvilágot. —y. —/.

Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751—1806. Herausgegeben von Otto Posse. I. Band 751—1347 Dresden, Wilhelm Baensch, 1909.

Egy nagyszabású pecséttani kiadvány első kötete fekszik előttünk, a mely a pecséttani tudományban egy rég érzett hiányt pótol, és a német spragistikuskoknak régi óhaját váltja valóra. A német királyok és

császárok pecséteinek kritikai feldolgozása és közzététele régen foglalkoztatta a szakköröket. Tudva volt, hogy Posse Ottó, a szász állami levéltár levéltárnoka már régóta gyűjtötte a német uralkodók különböző pecsétjeit, a melyeket galván reprodukciókban gyűjtött össze. Ezt a nagyszabású gyűjteményt a nürnbergi Germanisches National Museum 50 éves jubileuma alkalmából a német császár, megszerezve a gyűjtőtől, a múzeumnak ajándékozta, hol az külön szekrényben nyert felállítást. A szekrény alsó részében elhelyezett fiókokban chronologikus sorrendben vannak a pecsétek elhelyezve, míg a szekrény felső tárlószerű részében egy sorozata az érdekesebb pecséteknek nyert elhelyezést, mely a nagy közönség által megszemlélhető. A gyűjtő fenntartotta magának a jogot, hogy a gyűjteményt tudományos feldolgozásban közrebocsássa és e joga biztosított is neki, a német császár rendeletéből a kiadvány közrebocsátásával meg is bízott.

A német császári pecsétekről még 1875-ben jelent meg egy munka, Heffner munkája: «Die Deutschen Kaiser- und Königsiegel», a mely azonban korántsem volt teljes. Mindössze 160 pecsétet közölt, mely szám a pecséteknek csak egy kis részét teszi. Néhány évvel ezelőtt a «Monumenta Germaniae Historica» vállalat foglalkozott azzal a tervvel, hogy gyűjteményének Diplomataria osztályában a német császári és királyi pecséteket is közzéteszi, folytattak is ez irányban tárgyalásokat, de a terv abban maradt, miután a jelen kiadvány előmunkálatai akkor már tetemesen előhaladtak.

A Posse-féle munka öt kötetre van tervezve. Az I. kötet a Bajor Lajosig, a második a III. Frigyesig, a harmadik az I. Miksától I. Józsefig, a negyedik a VI. Károlytól 1806-ig terjedő időközt fogja felölelni, azonkívül a II. kötet még az összes eddig ismert hamisításokat, a IV. pedig a Hohenzollern-házi császárok pecséteit fogja adni egészen a jelenkorig. Az V. kötet végül a tudományos feldolgozást fogja tartalmazni, a melyben, mint az I. kötet előszavából kitűnik, a szerző ki fog terjeszkedni a hamis pecsétekre és a hamisításoknál követett eljárásra is. A munka megjelenését illetőleg évenként egy kötetet szándékoznak közrebocsátani.

Az I. kötet összesen 53 táblát tartalmaz és mint említve volt 1347-ig, Bajor Lajos haláláig terjed. Felülnemcsak az egyes uralkodók, hanem nejeik pecséteit is. A táblákat kísérő szöveg két részre oszlik, az első a pecsétek áttekintését, a második genealogiai táblákat ad. Az első rész az egyes pecsétekre nézve a legszükségesebb megjegyzésekre szorítkozik, közli, hogy a pecsét honnan vétetett, illetve, hogy a pecsét eredetije mely levéltárban őriztetik, utal Heffner mun-

kájára, a mennyiben a pecsét ott is megjelent, közli a pecsét legendáját, megállapítja, hogy mely időben volt használatban és végül megállapítja a pecsét változatát, hányadik illetve milyen változata az illető uralkodó pecsétjének.

A pecsétek reprodukciója, talán mondanunk sem kell, a modern technika vívmányainak igénybevételével történt. Galvanoplastikai hasonmásokról történő a reprodukció, ez a körülmény az éles konturokban szemmel látható és bizonyos éremszerű kinézést kölcsönöz a képeknek. Ez az éremszerűség a gyűjtemény eredeti darabjainak megtekintésekor még szembetűnőbben nyilatkozik meg, a mit a vörös bársony alap, melylyel a tárlók és fiókok be vannak vonva csak fokoz, úgy, hogy a szemlélő azt a benyomást nyeri, mintha nem pecsétek másolatával, hanem érem gyűjteménnyel állna szemben.

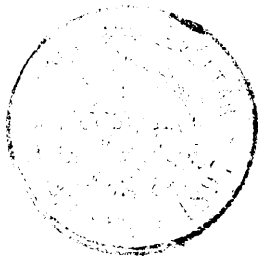
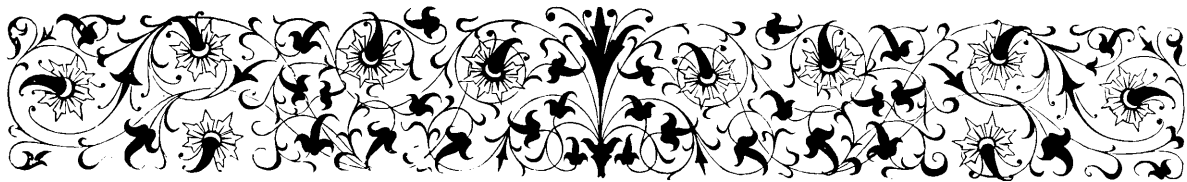
Posse munkája korszakalkotó a német sphragistikában. Tudományos eredményeit csak az utolsó kötet megjelenté után fogjuk a maguk teljességében megismerni, de a tudományos buvárlat már most is nagy hasznát fogja venni e munkának. Vajha a magyar királyi pecséteknek a magyar tudományos akadémia által régóta tervezett kiadványa is minél előbb napvilágot látna.

—j.

Verein zur Begründung und Erhaltung einer Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte címmel 1904-ben Lipcsében egy új egyesület alakult, mely mint egy előttünk fekvő prospektusból látjuk, f. évi március havában már 700-nál több tagot számlált. Az új egyesület feladatát képezi a genealogiai adatoknak és segédeszközöknek lehetőleg teljes összegyűjtése és hozzáférhetővé tétele. Egyrészt gyakorlati, másrészt tudományos célú szolgál, a gyakorlati célú azzal, hogy az érdeklődőknek genealogiai kérdésekben felvilágosítást ad és mindazoknak, kik saját családjuk történetével foglalkoznak, a szükséges utbaigazításokat megadja. Tudományos célú szolgál azzal, hogy a genealogiát mint tudományt kívánja művelni és az általa gyűjtött anyagot, u. m. leszármazási táblákat, ősfákat, nemesi próbákat, családtörténeteket stb. tudományos feldolgozás alá venni. Az új egyesület a folyó évtől kezdve rendszeres hivatali működését megkezdette, külön levéltárnoka van és irodai személyzete napi nyolcz órában van foglalkoztatva. Az egyesület évi tagdíja öt márka és e csekély tagsági díj, tekintettel arra a nagy érdeklődésre, mely Németországban főleg újabban a családtörténet iránt megnyilvánul, előreláthatólag csakhamar nagyban meg fogja növelni az egyesületi tagok számát. Az egyesület rendszeres folyóiratot is ad ki «Mitteilungen der Zentral-

stelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte» címen, mely általános tartalmu tudományos dolgozatokon kívül bibliografiát, továbbá kérdések és feleletek rovatát tartalmazza. E folyóiraton kívül egy nagyszabású kiadvány látott az egyesület megbízásából újabban napvilágot, dr. Eduard Heydenreich tollából «Familiengeschichtliche Quellenkunde» címen, a melyre, valamint az egyesület folyóiratára még bővebben ki fogunk terjeszkedni. Genealogiai kutatásokkal foglalkozó tagtársainknak velünk szolgálatot tenni, midőn az új egyesületre figyelmüket felhívjuk. Közelebbi címe Leipzig, Neumarkt, 29.

Az «*Europäische Wappensammlung*» című koholt heraldikai gyűjtemény heraldikával és genealogiával foglalkozó tagtársaink előtt eléggé ismeretes. Majdnem lépten-nyomon halljuk ezt a gyűjteményt emlegetni, és gyakran találkozunk e gyűjteményből vett címerekkel, melyek sajtószertű ódon papírra festve e gyűjteménynek valamely kötetére és lapszámára való utalással vannak ellátva. Igen gyakran csak hitetlen fejrázogatással találkozunk, ha az illetőt, ki egy ily címert felmutat, megkísértjük arról meggyőzni, hogy a címer és a reávonatkozó adatok teljesen koholtak, légből kapottak. Az újabb német heraldikai munkákban, sőt még a kis vezérfonalakban is, pl. a Hildebrand-féle Wappenfibel-ben röviden meg van említve e gyűjtemény koholt volta, a nélkül azonban, hogy róla bővebben szólanának. A bécsi cs. kir. heraldikai társulat «Adler» havi füzeteinek legújabb (junius havi) számában báró Mitis Oszkár röviden foglalkozik e gyűjteménnyel és pedig egy elég érdekes ténnyel kapcsolatban. Ez évben jubilál ugyanis a bécsi tagtársunk Krahl Ernő vezetése alatt álló heraldikai-genealogiai intézet, mely a legelső ilyenmű intézet Európában és nemcsak a gyakorlati, hanem a tudományos heraldika terén is elsőrangú. Címergyűjteménye és szakkönyvtára a szakemberek előtt régóta ismeretese és különösen könyvtára Ausztriának egyik legnagyobb heraldikai szakkönyvtára. Az intézetet 1809-ben alapította Stein József, a ki 1809 óta a császári udvar részére a címerfestményeket készítette. Ez a Stein volt az, a ki az «*Europäische Wappensammlung*» című gyűjteményt koholta, mely valóságban sohasem létezett és tisztán csak arra szolgált, hogy vele a hozzáfutó, nemesség és címerek után vágyakozókat becsapja, a mennyiben egyszerűen koholt címerekkel és genealogiai adatokkal látta el őket. Stein halála után 1843-ban Krahl Károly vette át az intézet vezetését, melybe rögtön más szellemet hozott be, szakított az elődje által követett szédelgéssel és az intézetet tisztán tudományos és művészi alapokra fektette. Sikerült neki az intézetet arra a fokra emelni, hogy Ausztriában és Németországban csakhamar szak tekintélylyé fejlődött. Krahl Károly 1891-ben halt meg, unokaöccse Krahl Ernő, az intézet jelenlegi vezetője és tulajdonosa még magasabb fokra emelte az intézetet, a melynek a heraldikai művészet újjáteremtésében elsőrangú szerepe van.

A TORDAIK.

Erdély előkelő családai közt felette számos van, mely ha nemzedékrendének felfelé kutatásában munkálkodik, ott előbb-utóbb Tordai nevet viselő ősökre akad.

S mégis daczára e messze kiterjedő leányági leszármazásnak a Tordai családdal is úgy vagyunk mint a Sarmasághyakkal: helyes nemzedékrendét mindedig sehol sem találjuk, csak összekuszált töredékek fekszenek előttünk, a sok hiba és zavar közt eligazodnunk csaknem lehetetlen, s még a czimerről is, a hány adatot, pecsétlenyomatot vagy leírást látunk, annyi az ellentmondás.

Ennek oka leginkább az lehet, hogy a különböző előnév szerinti megkülönböztetések némelykor azonegy törzs ivadékára vonatkoznak; máskor pedig egyes régi genealogiák is össze nem tartozó s egy eredetűnek be nem bizonyítható Tordaiakat kapcsolnak szándékosan vagy tévedésből egy családdá össze.

S hogy a zavar még teljesebb legyen, az oklevelekből rájöhethetünk, hogy a legelterjedtebb Tordai családnak első ismert őseit nem is *Tordainak*, hanem *Kolozsvárinak* hívták (Colosuari); s csak azért ragadt rá a Tordai név, mert törzse, a tragikus véget ért Kolozsvári János, tordai kamaraispán volt.

Több mint 10 év óta gyűjtöm az adatokat a Tordai család — vagy családok — nemzedékrendének összeállíthatása végett; megpróbálkoztam ismétlen is e nehéz munkával, de ismét félretettem s elhalasztottam az összegyűjtöttek közlését, mert a kétségeket s ellentmondásokat egészen elhárítani soha sem sikerült.

Most azonban mégis megkockáztatom tanulmányaim eredményének a genealogia iránt érdeklődő olvasóközönség elé bocsátását; nem mintha azt hinném, hogy valami tökéletest és hibátlant adhatok, de mert csak így lehet remény, hogy ha szemünk előtt áll, a mit oklevelekből, régi genealogiák megegyező tételeiből stb. összeállítani lehetett, s ha pontosan beszámolok, hogy minő források támogatják tábláimat: akkor talán más szakírók és érdeklődők ki fogják pótolhatni hézagaimat, megtalálják az itt-ott hiányzó kapcsolatokat s így egyesült erővel talán mégis csak tisztázhatni fogjuk e sok erdélyrészi családot közelről érdeklő genealogiai szövevényt.

Kezdjük tehát (*lucus a non lucendo*) a Tordaiakat: *Kolozsvári Jánossal* s biztosan megállapíthatott leszármazottjaival, kiket az I. táblán kívánok bemutatni.

Előrebocsátom itt is, a mit egy más munkámban már kifejtettem, hogy az erdélyi családok neveik leírásánál mindig az illető kor írásmódjához alkalmazkodtak, s így náluk sem az «y» betűnek, sem a T utáni «h» betűnek jelentősége nincs; ezért tehát a Tordaiakat is minden ilyen megkülönböztetés nélkül mai írásmód szerint csak egyszerűen a kiejtés szerint írom, noha a régi oklevelekben többnyire «Thordai» alakban fordulnak elő.

Kolozsvári János, kit Nagy Iván is megemlít, 1585. augusztus 23-án mint tordai kamaraispán kapott Márton, Gáspár és Imre fiaival együtt czimeres levelet Báthori Istvántól,¹ kék

¹ Siebmacher: Wappenb. a gr. Tholdalagi levéltár nyomán.

paizsudvarban irótollat tartó karral és sólyom sisakdiszszel. 1599-ben M.- és O.-Rőd helységekre beiktatják, utóbb fiskális direktor lesz, s 1610-ben Báthori Gábor lefejezteti.¹

Hogy hivatali székhelyének nevéből az ő gyermekei a Kolozsvári néven kívül Tordai néven is neveztetnek, azt a birtokomban levő Zeyk levéltár oklevelei a kisküküllőmegyei levéltáros által kiállított s br. Radák Ádám levéltárában meglevő genealogiával egyezőleg teljesen bizonyítják. Sőt ez utóbbi, valamint a Zeyk levéltár egy 1672-iki esketése is már magát e Kolozsvári János tordai kamaraispánt is Johannes Literatus Kolosvári *alias Thordai* névvel jelzi.

A Cseszeliczki-Szilvássi levéltárban talált régi Tordai genealogiák megnevezés nélkül kétszeri nősülést jegyeznek fel róla; s erre mutat a Zeyk levéltárban meglevő fennidézett esketés némely tanuvallomása is. Hogy nejei egyike, és pedig legvalószínűbb, hogy a második, *Sombori Judith* volt: azt a Sombori család adataiból tudjuk, s aligha tévedünk, ha első nejeül a Nagy Ivánnal egy másik Tordai János neje gyanánt szereplő *Hosszuaszói Pónyikát* sejtjük. Nagy Iván táblázatain ugyanis a különböző Tordai Jánosok egymás között alaposan össze vannak tévesztve.

Hogy a táblán látható gyermekei közül melyik melyik nejétől származik, arról semmi adat sincs. Az 1672-iki esketésben egyik tanuvallomása csak azt állapítja meg, hogy *Imre* és *János* apáról és anyáról testvérek voltak.

Különben *Gáspár* kivételével, kit csak az 1585-iki czimeres levélből ismerünk, s valószínűleg csakhamar elhalt, a Kolozsvári János kamaraispán gyermekeit, úgy a mint táblánkra felvettük, a br. Radák, Szilvássi és Zeyk levéltárakbeli genealogiák és az 1672-iki esketés teljesen megegyezőleg adják elő.

Egyedül *Ferencznél* támad hiba már a Radák és Zeyk levéltárbeli régi genealogiákban is; a mennyiben ezek ezen *Kolozsvári alias Tordai Ferencz diákok* összetévesztik azon *Csapói Tordai Ferenczcel*, ki Kolozsvári alias Tordai Katát birta nőül s ennek ivadékát, a *Csapói Tordaiakat* vezetik le tőle, kiket mi II-ik táblánkon fogunk

bemutatni. Pedig ezek csak anyai ágon, nem *Tordai Ferenczről*, hanem feleségéről *Kolozsvári Katáról*, leszármazottjai *Kolozsvári János alias Tordai* kamaraispánnak. A Szilvássi levéltárbeli genealogiák azonban helyesen adják a fiágon való utódokat, s levezetik *Tordai Ferencz déd* valódi leszármazóit, úgy mint azok I. táblánkon láthatók s miként ezt más oklevelekben is igazolva fogjuk találni.

Ezzel megtalálván a legtöbb tévedést okozó zavarból való kibontakozhatás utját, hogy ismételt forrásidézetekkel ne legyen terhelve az olvasó, a leszármazási táblákra nézve legyen elég megjegyezni, hogy az évszámok azon éveket jelölik, a melyekben az illetők okmányszerűleg szerepelnek, a források tekintetében pedig a táblára helyezett számok közül 1. a Barcsai, 2. a br. Radák, 3. a Szilvássi, 4. a Zeyk levéltárban talált bizonyító adatokra utal, 5. pedig azt jelöli, hogy csakis Nagy Iván munkája volt alapul vehető.

(Táblázatot lásd a 99. oldalon).

Az első táblán látható Tordaikra vonatkozólag megemlítendő, hogy azt általában kihalt családnak tartják, noha az iránt nem találtam még biztos adatot, hogy Tordai Károly és Mézsáros Anna fia, Tordai József hagyott-e hátra utódokat vagy sem. Egyéb ágazatokon a család a tábla szerint is kihaltnak látszik.

A mihályfalvi ág e táblán közölt leszármazását az ott jelölt forrásokon kívül megerősíti a Keczei Istvánné Korda Borbára felett Köpeczi István által tartott halotti beszéd is. (Erdélyi Múzeum könyvt.)

Ugyanezen ágra vonatkozik azon sirirat is, melyet a Szilvássi levéltár egy régi genealogiai tábláján lemásolva találtam, annak megjelölése nélkül, hogy hol található e sirkő. E siriratot sajátosságánál fogva ide iktatom:

«Néhai Thordai Anna Thordai Ferentz Leánya Szalántzi Kata volt az Annya Flistik Péter házas Társa e kö alá letétezt e szülte volt Flistik Katát, Bánffi Zsigmond házas társát Ágnes Gábor Imbre Annját Kiket látván unokákat még Földén élt életet, élt ez hatvankét Esztendő, kit örömmel s buval töltet Ezerhétszáz azután let mikor az ide temetett és megdicsőültet menyben.»

¹ Nagy Iván: XI. 250.

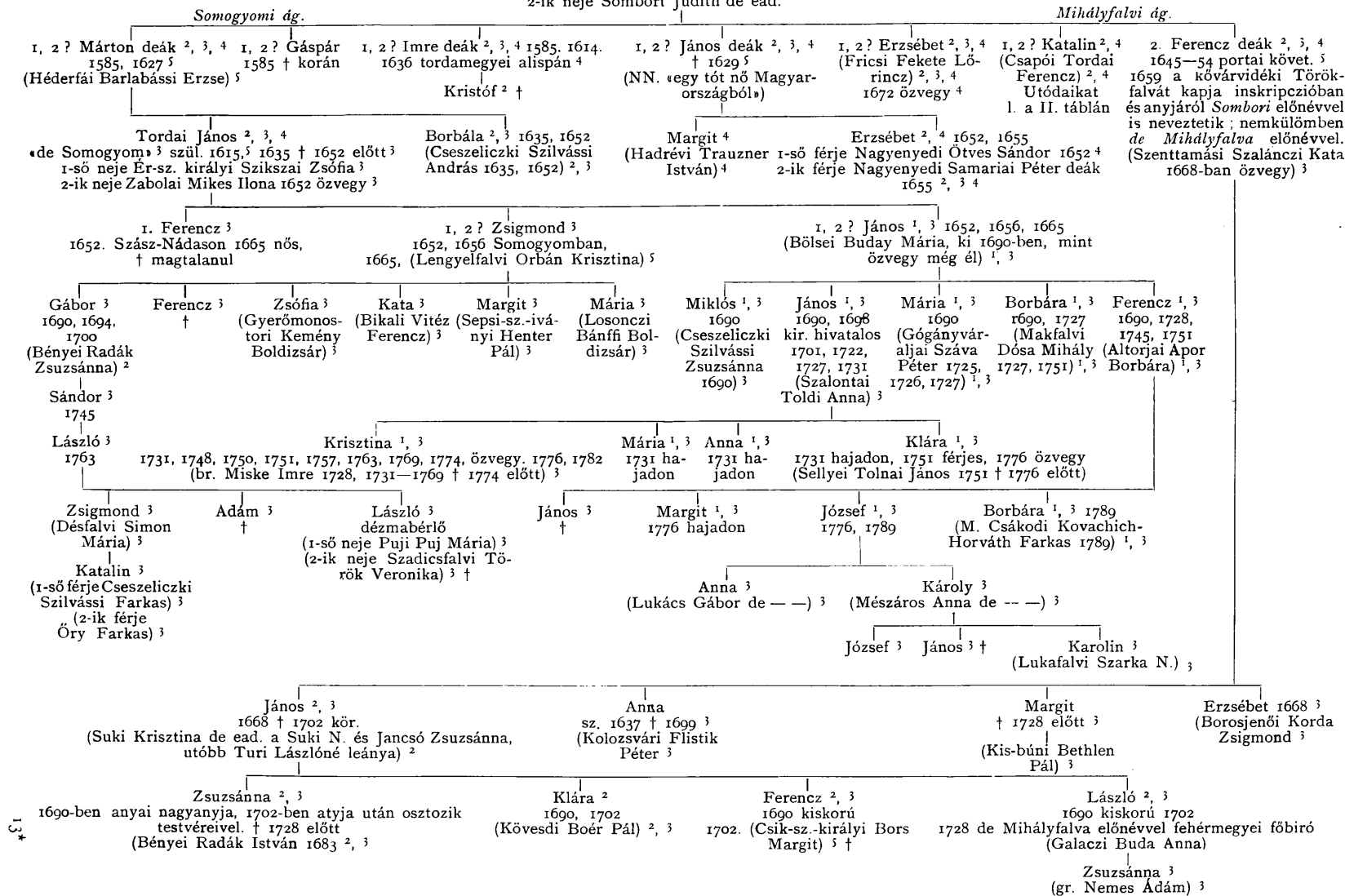
I. TÁBLA.

Kolozsvári János deák

1585 tordai kamaraispán, miért gyermekei már *Tordai* néven is előfordulnak. Mint fiscalis director † vérpadon 1610-ben.

1-ső neje Hosszuaszói Pónyika de ead. ?

2-ik neje Sombori Judith de ead.

Ugyanoda az is fel van jegyezve (valószínűleg azt is a sirkövön látta a genealogia írója), hogy a Tordai czimer: «egy leányfő, egy emberi félkéz abban 3 szál buzafő».

A mi — melleleg mondva — épen nem egyezik meg az 1585-ben Kolozsvári Jánosnak, a családtörzsnek adományozott s fentebb ismertett czimerrel.

Ez azonban nem az egyedüli variáns a Thordaiak által használt cimerekre nézve. Kezeim közt van a Zeyk levéltárnak egy 1636-iki okiratán az I. táblán is látható Kolozsvári Imre deák tordamegyei alispán pecsétje, mely a czimerpaizsban egy daru-féle madáralakot ábrázol, mely csőrében kigyót vagy keresztet tart. (Tisztán nem lehet kivenni, hogy mi van a madár feje előtt s úgy egyiknek mint másiknak nézhető.) Sisakdiszül 3 pávatoll látszik.

Br. Radák Ádám közlése szerint az ő levéltárában egy 1695. jul. 17-én kelt okmányon Tordai Ferencz aláírása mellett a pecsét paizsában egy pánczélos kar volt, 3 buzakalászt vagy virágot tartva, ugyanilyen sisakdiszszel.

A már szintén elhunyt Béli István, heraldikánk e fáradságos művelője, viszont egy 1636. július 6-án kelt okiratot küldött meg nekem, melyen a Kolozsvárt lakó Thordai Péter deák aláírásánál (ki ugyanaz lehet azzal, a ki II. táblánkon jön elő) egy követ tartó daru ugyanilyen sisakdiszszel fordul elő.

Fel kell még jegyeznem, hogy Siebmacher ismeretes heraldikai könyvében egy 1607. október 20-án Tordai János részére adott cimeres levelet közöl (Orsz. levélt. Gyfv. kápt. L. R. IV. alapján), mely szerint a czimer kék udvarában zöld mezőn lovagló pánczélos vitéz lándzsát szegezve látható. Sisakdisz egy jobbában kardot tartó párducz. Hogy ki lehetett e czimer szerzője, azt meg nem állapíthatom, nehezen lehetett az az I. tábla törzseként ismertett Kolozsvári alias Tordai János (noha ő azon időben életben volt) vagy pedig szintén azon korbéli hasonnevű fia, mert e feltevés az 1585-ben már nyert cimeres levél mellett alig állhatna meg. Valamely más ugyanazon időben szintén már virágzó Tordai nemzetségre kell tehát hogy vonatkozzék, milyenek az I. táblán levőktől különbözőleg amaz időben kétségkívül léteztek is; bizonyíték rá a II. táblabeli eredetileg *Csapói*

megkülönböztetéssel előjövő Tordai család s azon számos más Tordai, kiket Nagy Iván művében felsorolva látunk, a nélkül, hogy őket akár az I. akár a II. táblán levőkkel azonosítani vagy e táblákhoz tartozókul elhelyezni tudnók.

Sőt az általam áttanulmányozott oklevelekben előfordulók közül is egy Tordai leányt, *Zsófiát*, ki 1782-ben Toroczkai Ferencz özvegye volt, szintén nem tudtam a táblákon elhelyezni. Ezt 1782. aug. 27-én br. Miske Imréné Tordai Zsófia inteti egy mészkei elfoglalt szőlőért, de hogy ki leánya lehetett, nem lehet kideríteni.

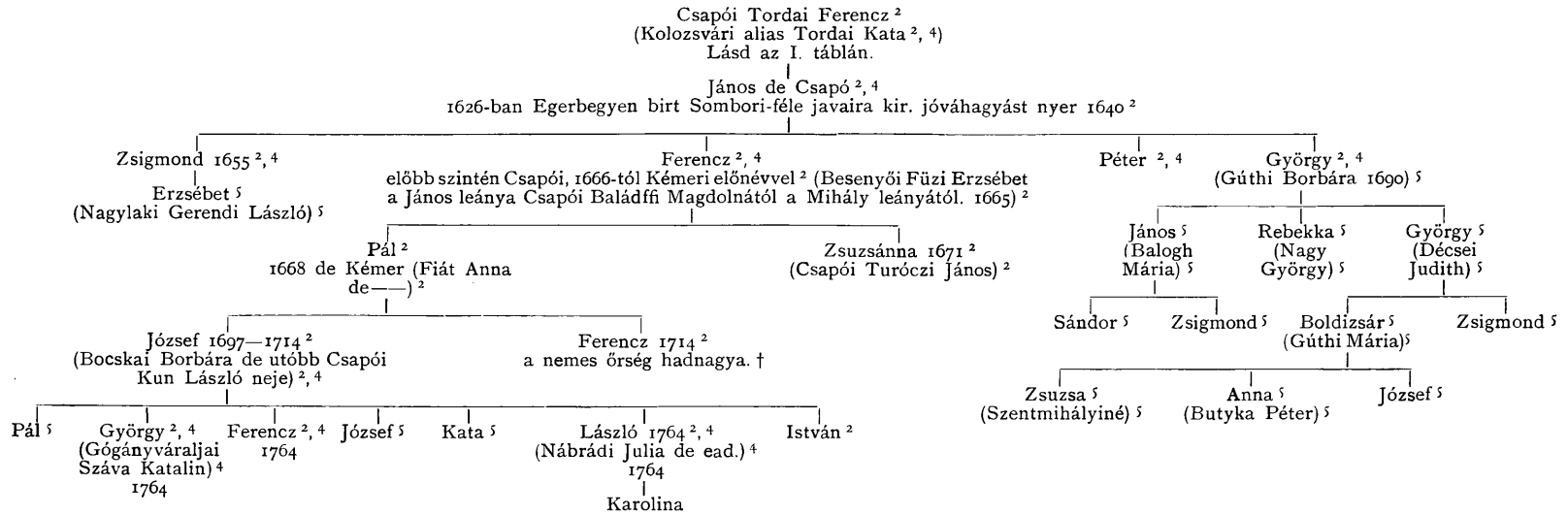
Egy másik, még eddig megfejtetlen problémát tár elénkbe egy 1750. november 20-iki esketés, melyben Miske Imre és neje Tordai Krisztina vallat az iránt, hogy néhai «*idősb somogyomi Tordai Jánosnak*» volt-e a tordamegyei Egerbegyén birtoka s mikép került az az idősb Balogh Ferencz kezére? A tanuvallo-mások, úgy látszik, nem a vallató Miskéné javára ütöttek ki, mert a tanuk közül egy sem szól néhai idősb Somogyomi Tordai Jánosról (ki alatt kétségkívül Miskéné atyját kell értenünk, az *ifjabb* ugyanis a Ferencz és Apor Borbára fia lehetett ama korban); hanem az egyik 66 éves tanu azt vallja, hogy az ő ipjának keresztfia, «*néhai Tordai Pál Ferencz*» birt Egerbegyén jószággal és sokat perlekedett idősb Balogh Ferenczszel, még a kurucz világ előtt 9 évvel is; aztán pestisben magtalan elhalt, hanem volt egy testvér atyjafia a marosszéki Ernyében: *Tordai Pál János*. Egy másik tanu, jobbjagyember, csak egy Tordai nevű nagy vörhenyes szakállu emberről tud, ki beretvált arczu s igen piros volt. A harmadik, 70 éves, egerbegyi tanu szintén csak úgy vall, mint az imént említett második, csakis azt tevén hozzá, hogy azon Tordai nevű embert *Pál Jánosnak* hívták.

Már most, a tanuk által említett Tordai Pál Ferenczet semmiesetre sem lehet a Miskéné nagybátyjának, Apor Borbára férjének tartanunk; noha ennek csakugyan volt egy János nevű testvére, épen a Miskéné atyja. — Ámde hogyan juthatott volna ezeknek a Pál névvel való megkülönböztetés, midőn oklevelekkel bebizonyítva áll, hogy atyjuk nem Pál, hanem János volt; sőt Pál keresztnev az egész I. táblán nem fordul elő.

Meg aztán az a Somogyomi Tordai Ferencz nem

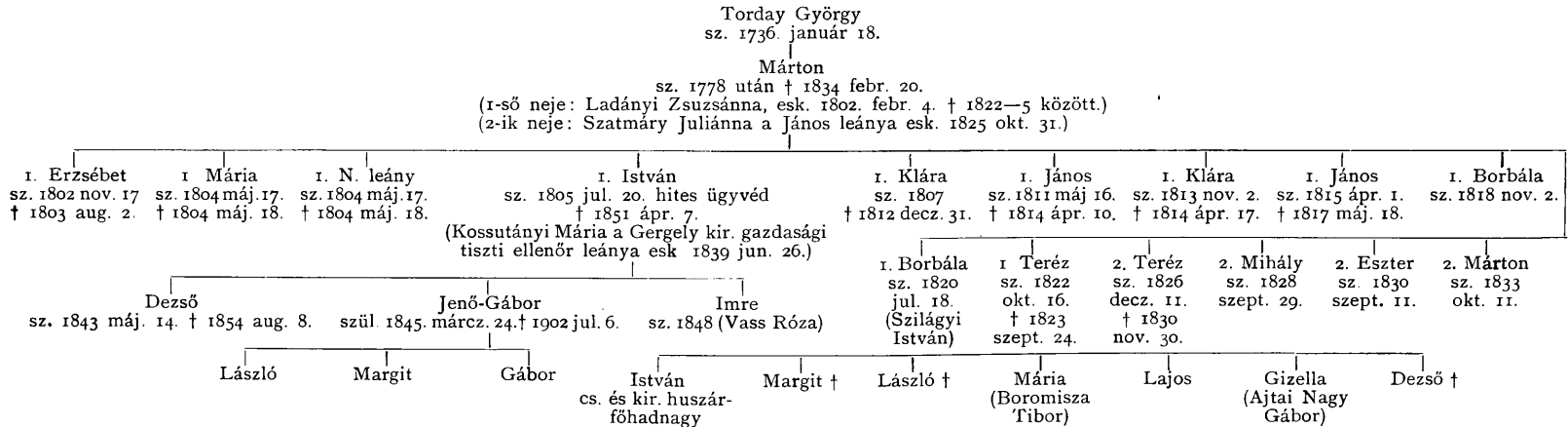
II. TÁBLA.

(Csapói utóbb Kémeri előnévvel ismert Tordaiak.)

III. TÁBLA.

(Nagybányára származott Tordaiak.)

is halt el magtalanul, hanem miként oklevelekből teljesen bizonyos, négy gyermeket hagyott hátra, kiknek ivadéakai I. táblánkból láthatólag még nemzedékeken át fennmaradtak s talán még maig sem haltak ki.

Végre, a mi fődolog, e Somogyomi Tordai Ferencz a tanukihallgatáskor, 1750-ben, nem is lett volna néhainak nevezhető; mert, miként okleveles bizonyítékunk van, még 1751-ben is élt.

Sokkal valószínűbb, hogy azon Tordai Pál Ferenczet a II. táblán előforduló 1668-iki Kémeri Tordai Pál magtalan elhalt Terencz nevű fiában kell keresnünk, ki mint a nemes őrség hadnagya (turmæ prætorianæ nobilium locumtenens, deficiens) van jelölve a kisküküllőmegyei levéltárból br. Radák által beszerzett genealogiai táblán s annak alapján II. táblánkon is. E föltevés ellen csak az az egyetlen nehézség áll, hogy e genealogiai táblákon Kémeri Tordai Pálnak csak *József* és *Ferencz* nevű fiait találjuk, de *János* nevű fiáról egy szó sincs említve; már pedig a tanuvallomás szerint a maroszséki Ernyében élt Tordai Pál János *testvératyjafia* lett volna Tordai Pál Ferencznek.

Ámde ki áll jól róla, hogy József és Ferenczen kívül, kiktől a kisküküllőmegyei levéltárból merített genealogia feljegyzi, hogy «A. 1714. his fratribus atribuitur prædicatum de Csapó» nem volt-e azon Kémeri Tordai Pálnak még egy harmadik, *János* nevű fia is, kiről az 1750-iki tanu mint a Nagyernyén lakóról megemlékezik?

Hiszen, miként a II. táblán a forrásjelzésekkel ki is tüntettem, a következő nemzedéknél a most említett br. Radák-féle kisküküllőmegyei levéltárbeli genealogia Tordai Ferencznek is csak 4 fiát sorolja fel »Thordai *de eadem et Kémer* producentes» megjegyzés kíséretében; holott Nagy Iván ezeken kívül még 2 fiu és 1

leányról bir tudomással, kiket nemzedékrendi töredékében meg is nevez, s kiket ez alapon a II. táblára én is felvettem.

Mindazáltal, noha azon Tordai Pál Jánosnak ide tartozása s Tordai Pál Ferencznek a nemes őrség hadnagyával azonossága még azzal is támogatva van, hogy az atyjuk gyanánt mutatózó Kémeri Tordai Pálnak nagyatyjáról, a Csapói előnévvel nevezett Jánosról, föl van jegezve, hogy épen a tanuvallatásban szereplő Egerbegyén javakat szerzett s azokra már 1626-ban királyi jóváhagyást nyert: óvatosság szempontjából mégis nyílt kérdésnek hagyom e két testvér ügyét, hogy tábláimon csak azok szerepeljenek, kikre nézve a tévedhetést kizártnak tekintem.

Sajnos, hogy a II. táblán, az 1626-iki Tordai János fiának Györgynek leszármazóit más adatok hiányában csak Nagy Ivánnak, különben aggálytalanak látszó táblázata alapján közölhetem.

Végül megemlítendő, hogy a II. táblán látható kémeri ágról, mely Kővár vidékén s Kraszna, Középszolnok, Torda és Doboka megyében volt elterjedve, de egyes tagjai Marosvásárhely közelében Csapón és Nagyernyén is éltek, bizonytalan, vajjon kihalt-e, miként Nagy Iván véli vagy pedig most is vannak élő ivadéakai.

Annyi bizonyos, hogy Nagybánán ma is él egy Tordai család, mely tradíciói szerint Marosvásárhelyről vagy vidékéről származott oda, s így nem valószínűtlen, hogy a II. táblánkon feljegyzettektől veszi eredetét. Azon reményben, hogy további kutatások ezt tüzetesebben kideríthetnék III-al jelölt külön táblánkon e Nagybánán virágzó Tordayaknak nemzedékrendjét is közöljük.

KIS BÁLINT.

CZIMERES LEVELEK BRASSÓ VÁROS LEVÉLTÁRÁBAN.

(Első közlemény, egy színes czimerképpel és három szövegközti rajzzal.)

Nemcsak heraldikai, hanem történeti szempontból is fontosak és érdekesek a régi armalisok, czimerlevelek. Mikor azok még tulajdonosaiknak közjogi és más egyéb kiváltságokat biztosítottak, féltékenyen, drága kincs gyanánt őrizték az egyes családok leveles ládáikban, az újabb időkben, miután a nemesi kiváltságok jórészt megszűntek, a czimeres levelek egy része a különféle városi, megyei levéltárakba vagy más országos gyűjteményekbe került.

A brassói városi levéltárban is 16 drb ilyen nemesi oklevelet őriznek, melyek legnagyobb-részt eredetiek, festett czimerképpel vannak el-látva, s miután ezek az irodalomban nagyrészt ismeretlenek, azt hiszem, hogy nem végzek fölösleges munkát, mikor az alábbiakban azokat egyenkint bemutatom.¹

I. Engel Péter czimereslevele 1517-ből.

II. Lajostól eddig körülbelül 20 czimeres levelet ismerünk; ezeknek számát most egy ujjal szaporítjuk, mely azonban sajnós, egyedüli czimereslevele a brassói levéltárnak, mely 1526 előtről származik.

Az oklevél Budán kelt 1517-ben, szent Mihály utáni kedden, vagyis október hó 6-án, s Lajos király benne Engel Péternek, Brassó város tanácsosának nemesi cimert adományoz. Az oklevél szövege simított pergamenre, egyszerű, de jól olvasható írással van írva. Az első sor, mely a király nevét és czimert foglalja magában, nagyobb és arany betűkkel ékes, a többi végig egyforma, fekete írás. Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Ludovicus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. tibi fideli nostro prudenti et circumspecto Petro Engel iurato civi civitatis nostre Brassoviensis salu-

¹ A czimeres levelek egy része már közölve volt Szádeczky Lajos, Erdélyi czimeres levelek című, folyóiratunk 1888. évfolyamában megjelent cikkében. Mint-hogy azonban rajzaik egynek kivételével sem Szádeczky cikkében, sem a Siebmacherben közzétéve nincsenek, a heraldikai tudományunk véltünk szolgálatot tenni, ha azokat pontos rajzaikkal együtt közöljük.

Szerk.

tem gratieque nostre regie augmentum. Decet principes provectioni et incremento honoris et insigniorum non solum domesticorum et aule sue internorum familiarium sed et eorum quorum provida circumspectione res et amplitudo civitatum moderantur opportune intendere et eos quoque iuxta qualitatem suorum meritorum regio munere prosequi, hinc est quod nos de tua fide et integritate ac servitiis quibus te nostra hac munificentia dignum prestitisti certa fidaque relatione nonnullorum fidelium nostrorum edocti te heredesque tuos universos gratia nostra regia prosequendos et presentibus armorum insigniis illustrandos non inmerito arbitrati sumus. Que ut officio quoque calami explicasse vel in parte videamur, hec sunt puta scutum triangulare, celestino colore per totum extenso, in quo cervi effigies secundum collum sagitta transfixi, aureis cornibus sed reliquum corpus naturaliter colorati, venatoris insidias propere fugientis cernitur. Supra scutum est galea argenteo colore insignis, e cuius vertice flos bicolor prominet aureus videlicet et saphireus qui sensim demissus et intortus cassidem scutumque variatis vicibus et replicatis coloribus exornat, prout hec presentibus litteris nostris artificis manu distinctius sunt expressata. Ea igitur tibi heredibusque et posteritatibus tuis universis animo deliberato et ex certa nostra scientia dedimus donavimus et contulimus, immo damus et elargimur, presentium per vigorem, ut tu tuaque posteritas omnis prescripta arma et insignia ubique more aliorum armis utentium amodo imposterum in preliis, hastiludiis, sigillis, velis, cortinis, ceterisque omnibus exercitiis militariibus et generaliter in quarumlibet expeditionum generibus ferre gestare et eisdem pro libito uti frui et gaudere possitis et valeatis, tuaque posteritas valeat atque possit. In cuius rei memoriam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur munimine roboratas tibi et eisdem tuis posteritatibus duximus concedendas. Datum Bude feria tertia proxima post festum Beati Michaelis Archangeli anno domini millesimo quingentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie anno secundo.

Úgy a czimerkép, mint az egész okmány és a függő pecsét is jól konzervált. Aláírás, vagy kihirdetésre vonatkozó megjegyzés nincs rávezetve.

Mint a szövegből kitetszik, Engel Péter nem volt udvari embere a királynak, nem is a harcztéren szerzett érdemeiért kapta a kitüntetést, hanem mint Brassó városának egyik érdemes vezető embere. Hogy ezen úgy mondjuk, házi érdemein kívül tett-e a királynak valami személyes szolgálatot, arról a szűkszavu oklevélben nincs szó, mely röviden leírva a cimert a szokásos formulával befejeződik.

A szépen megrajzolt czimer az oklevélnek jobb sarkában van elhelyezve, magassága 14, szélessége 12 cm. Arany keretben, arany vonalakkal damaszkolt biborvörös szőnyegen foglal helyet a kerekalpu pajzs, mely kissé balfelé dől, s baloldalán a szokásos kivágással bír. Fel-tűnő az arabeszkelnél, hogy azok nemcsak az üres helyet töltik ki, hanem a rajz vonalait is nyomon követik. A pajzs mezeje kék, melyben egy balfelé ágaskodó szarvast látunk nyakán nyilvánzóval keresztüllőve. A szarvas természetes barnás színű, szarvai aranyosak, a nyilvánzó is arany, csak a hegye ezüst, a sebből piros vér folyik. Az aranszegélyes ezüst sisak követi a pajzs kissé balra dülő helyzetét és annak megfelelően a jobb sarok felé közeledik, formája csőrös és heraldice jól van megszerkesztve. Az oromdiszt három lilomlevélszerű nyulvány alkotja, a takaró pedig a czimer két színét — kék-arany — tünteti föl és kecsesen simul a pajzs két oldalára. A pajzs 6, a sisak díszével együtt szintén 6 cm.

A szarvasra nézve a szöveg azt mondja, hogy az a vadász elől menekül, a rajzban pedig a szarvas a nyiltól találva ágaskodik, tehát inkább ugró, mint futó helyzetben van föltüntetve. Az egész ábrázolás különben igen sikerült, nemes és izléses, úgy hogy dicséretére válik mes-terének.

A pecsét háromszinű — fehér, bronz és lila — fonott selyemzsinóron lóg; fehér viaszban, piros alapon látható Lajos király nagy pecsétje, középen a magyar, körülötte hat kisebb czimer. A pecsét átmérője 11, a tulajdonképeni belső pecsété pedig 8 cm.

Az az Engel Péter, kinek Lajos király a fennebb leirt czimert adományozta, nem egészen ismeretlen ember előttünk. Nevét elég gyakran találjuk Brassó város régi számadáskönyveiben.¹ Az akkori szokás szerint nevét németül, latinul és magyarul vegyesen irták, úgy hogy a Peter, Pitter, Petrus Engel, Angell, Angeli, Angelus és Angyal tulajdonképpen egy személy. 1514-ben találkozunk vele először a számadáskönyvekben, a hol is mint «civis iuratus» (a városi

¹ Kiadva: «Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt» I. és II. kötetében. Az itt közölt adatok innen vannak véve.

tanács tagja, szenátor) említették s czime mindig «Herr» vagy «Dominus». Gazdag ember lehetett, mert több házát is említik (az egyik az apácza-utczában volt), pinczejét a város bérelte, halastaváról is van tudomásunk. Többször is ad pénzt kölcsön a városnak, így 1523-ban 10, 1527-ben 50, 1529-ben 200 frtot. Úgy látszik, kereskedéssel is foglalkozott, mert a huszadosok feljegyzése szerint egy alkalommal 173 frtért vesz árut a vámon. 1519—22-ig a városnak gazdája (villicus, quæstor, Stadthann) volt, s e fontos állást több éven át viselte. Ezen időkből fennmaradtak a számadáskönyvek, melyeket sajátkezüleg vezetett. 1527-ben elérte a legnagyobb kitüntetést, mely egy polgárembert érhetett, u. i. a város birájának (iudex civitatis) választották meg. Mint ilyen számos küldetésben vesz részt, úgy a szomszédos községekben és birtokosoknál (Béldy, Kálnoky), mint az országgyűlésen (Zékel-Vásárhely), valamint az erdélyi és oláhországi vajdáknál. Meddig viselte ezen előkelő hivatalt, nem tudjuk, de 1530-ban ismét csak mint egyszerű «civis iuratus» szerepel. 1532-ben már nem élt, mert akkor felesége, Ursula mint özvegy (relicta Domini Petri Angeli) említették, ugyanis a város tőle vásárolja azon ezüst kupákat, melyeket aztán ajándékba ad a hatalmasoknak. Így a többi között 1531-ben 2 aranyos kupát vesznek meg tőle 85 frtért, melyet a királynak küldenek. Gyermekéi is voltak, de névleg nem ismerjük őket, a számadások csak annyit említenek róluk, hogy mikor 1523-ban lakodalmukat tartották, a város rendes szokás szerint egy szőnyeggel tisztelte meg őket (3 frt). Egyik leányát Hirscher Christián vette feleségül, a ki Brassó egyik legrégebb és legtekintélyesebb patriczius családjának sarja volt, a város ennek fizette meg 1541-ben azt a 200 frtot, melyet apósa adott volt még kölcsön a városnak évekkel azelőtt. A család úgy látszik, hamarosan kihalt, mert a későbbi iratokban nincs róluk említés.

Végül eljutottam a legkényesebb kérdés tárgyalásához, melyet éppen ezért hagytam legutoljára. Az oklevél első sorában ugyanis ott, a hol a név van írva, a vakarásnak világos nyomai látszanak, s maga a név is «Petro Engel» más kézzel, más tintával van írva, mint az oklevél többi szövege. Az a kérdés már most,

ENGEL PÉTER CZÍMERE 1517-ből.

A.M. KIR. TISZELVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

hamisítás forog-e itt fönn és ki követte el azt: Azt részemről egyenesen kizártnak tartom, hogy Engel Péter hamisította volna oda a nevét a következő okokból:

1. már a priori sem tételezhető fel olyan tekintélyes emberről, a milyen ő volt, hogy ilyen kétes vállalkozásba bocsátkozott volna;

2. a körülmények, az idő, a személyes vonatkozások annyira találnak, hogy éppen nem valószínű, hogy ő egy egészen ilyen, az ő körülményeihez szabott czimeres levelet talált volna, melyet ilyenformán meghamisított;

3. olyan kis városban a czimeradományozás olyan nagy eseményszámba ment, hogy annak mindenestre hire futott mindenfelé, úgy hogy sem ő nem használhatta fel a másét, sem más az övét, mert nagyon hamar rajta vesztettek volna a hamisításon;

4. fönnebb említettem már, hogy a városi levéltárban megvannak azon számadások, melyeket Engel Péter mint a város gazdája sajátkezűleg vezetett, itt egyhelyt neve is előfordul ilyenformán: «Ego Petrus Engel villicus dedi etc.»¹ Ezen írás egészen más, mint az oklevél írása. Ez tehát azt bizonyítja, hogy nem ő javított az oklevél szövegén.

Hogyan került tehát oda mégis a vakarás és a későbbi írás? Én három eshetőséget gondolok. Az első az, hogy már az udvari kancelláriából így került ki. Erre ugyan vannak esetek, de itt azért nem valószínű, mert a betoldás más kéz írása, mint az egész szövegé. A másik eshetőség, hogy valaki hamisítási szándékból kivakarta Engel Péter nevét, hogy oda esetleg a maga nevét írja, de később meggondolván a dolgot, különösen mikor látta, hogy arra a szűk kis helyre más név alig írható, újra visszairta az eredeti nevet. Vagy pedig feltéve, s ez nem is olyan lehetetlen, hogy ott eredetileg nem Engel, hanem Angyal vagy Angelus név volt, Engel Péter valamelyik utóda a neki jobban tetsző és ismertebb Engel névre javította ki. Ezek természetesen csak afféle hozzászvetések, melyek éppen-séggel sem akarnak tudományos igazság gyanánt szerepelni, egyet azonban újólág szükségesnek tartok hangoztatni, hogy t. i. nézetem szerint

¹ Kézirat a városi levéltárban III. C. 1. jeggyel 92. l. V. ö. Quellen stb. I. k. 293. l.

ez a czimereslevél eredetileg is már Engel Péter számára készült.¹

Ezen okmány 1888-ban Schnell Mária ajándékából került a városi levéltárba, száma: 763.

Az Engel családot sem Kővári,² sem Nagy Iván³ nem említi.

II. Vincze Márton czimereslevele 1580-ból.

XVII. századbéli gondos másolat színes czimerképpel, de nem lévén eredeti, csak röviden végzünk vele. II. Rudolf Prágában 1580 márczius 19-én nemességet és czimert adományoz agilis Vincze Mártonnak hű szolgálataiért, a nemességet Katalin nevű nejére, gyermekeire és György nevű testvérére is kiterjeszti. A czimer leírása a következő: «Scutum videlicet militare ducta transversa per medium linea bipartitum, cuius inferior pars ceruleo, superior flavo colore picta est. Ab imo scuti exurgit colliculus purpurei coloris, ex quo extenditur humanum brachium, cerulea veste indutum, manipulum frugum maturarum compressa manu attollens, et inferne corona ex floribus ramusculis viridibus contexta, superne autem rosis patulis cinctum. Scuto apposita est galea militaris aperta, corona seu diademate regio ornata, ex qua item manus priori similis, fruges maturas extollere cernitur, laciniis seu lemniscis, hinc cerulei et flavi, illinc vero rubei et albi coloris defluentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A czimer, mint említettem, rajzban is megvan. A karos czimerek közé tartozik, a milyen még több is van a brassói czimereslevelek között. Az inkább négyszögletes pajzs alsó fele

¹ A cikkiró ezen fejtegetéseire meg kell jegyeznünk, hogy a hamisított helyről nagyított fényképet készítettünk, gondolva, hogy talán a nagyítás segélyével megállapíthatjuk az eredeti nevet. A vakarás azonban oly alapos, hogy az eredeti név semmiképen sem konstatálható. Fenti fejtegetéseikhez még megjegyezzük, hogy a konklusiót, hogy a czimeres levél Angyal névre szólott, magunk részéről nem osztjuk. Véleményünk szerint több mint valószínű, hogy Engel Péter részére hamisított az armális, hogy a hamisított hely nem az ő kezeírása, ez nem bizonyít semmit, nem kellett ő neki a hamisítást sajátkezűleg végezni, végezhetette azt más valaki is.

Szerk.

² Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854.

³ Magyarország családai. Pest, 1858.

kék, a felső sárga, a czimerpajzs aljából fehér (a leírásban bíbor) dombból egy kékruhás emberi jobb kar emelkedik és nyulik át a másik mezőbe, világossárga buzakalász csomót szorítva markába. A kar aranyos tövét zöld koszoru övezi, melyet piros rózsák díszítenek. Ilyen két, szabadon álló piros rózsza van a felső mezőben is. A nyitott sisak fölött korona, ebből az alsóhoz hasonló kar emelkedik ki, de színezése fordított: alul kék, felül arany. A takarók balra: kék, visszája arany; jobbra: vörös, visszája ezüst. A czimer háttere sötétbarna szőnyeg arany damaszkolás nyomaival. A czimert övező belső keret ovális, a külső négyszögletes, a kettő közti sarkokban gyümölcs és levélkötés látszik. A czimer megszerkesztése sokkal jobb, mint a kivitel, de másolatról lévén szó, ennek tárgyalásába nem bocsátkozunk.

A Vincze-család Abauj vármegyében úgy látszik gazdálkodással foglalkozott, legalább erre mutat a buzakalász-csomó szimbolikus jelentése. A czimer kihirdetése Abauj megyében 1591-ben történt meg.¹ E czimermásolat a brassói levéltárba a tudós Trauschenfels hagyatékából került 1886-ban, száma 767.

Nagy Iván több Vincze-családot említ, de ezt nem. Az egyiknek czimere is rokon (karddal).²

III. Rozsnay Dávid czimereslevele 1582-ből.

Báthori István, lengyel király, Rozsnay Dávidot, ki neki még erdélyi fejedelem korában hűséges embere volt, Lengyelországba is magával vitte s ott különféle dolgokban tanúsított készsége és hív szolgálataiért 1582 december 3-án Varsóban kelt diplomájával nemessé tette gyermekeivel és utódaival együtt, valamint czimerrel is megajándékozta.

E család valószínűleg kihalt s úgy került ez okmány Brassó város levéltárába. Adatok hiányában azt sem tudom megállapítani, hogy

¹ Anno Domini 1591. feria secunda proxima post festum sanctæ Dorotheæ virginis, præsentatæ sunt præsentis litteræ armorum sive insignia nobilitaria in sede iudicaria comitatus Abavivariensis et publicata ibidem per me Thomam Vásárhelyi iuratum notarium. Idem Thom. Vásárhelyi notar. m. p. Coram me Lazaro Predics (?) vice comiti, coram me Joanne Lanczi Iud (?).

² I. m. XII. k. 195. l.

milyen viszonyban volt e Rozsnay Dávid, ama másik Rozsnyay Dáviddal, ki mint történetirő¹ és török deák szerzett magának maradandó érdemeket. Kővári² és utána Nagy Iván,³ ezt a Dávidot egy másik Rozsnyay-családból származtatják, mely Marosjárainak nevezi magát s czimerében pelikán van. De a közölt nemzedékrend hiányos, s maga Apafy fejedelem is két adománylevelében Rozsnyay Dávidot Marosvásárhelyinek írja.⁴ Czimeréről ő maga sem önéletrajzában, sem más műveiben nem emlékezik meg.

A czimer leírása a következő:

«Scutum videlicet triangulare rubri coloris, in cuius campo depicta est anchora, quem delphinus marinus capite sursum, cauda vero deorsum reflexa sinuose complectitur; scuto galea est imposita militaris, ex cuius summitate teniæ seu lacinia rubri et albi coloris ex utroque scuti latere ornatus caussa defluunt; galea corona regia exornatur ex qua priori modo delphinus cum anchora, quo in scuto apparet.»

Az okmány nagy pergamen lapra van írva, s eltekintve attól, hogy a behajtásnál néhány szó elmosódott, s hogy alul nedvesség érte, elég jó állapotban van. Csakis a bevezető «Nos Stephanus» szavak vannak nagy, arany betűkkel írva, a többi mind egyforma kurzív írás.

A czimerkép a szokott helyen van, alakja szabályos négyszög, melynek egyik oldala 12¹/₂ cm. Vékony pirosas keretben oszlopos kapu látszik félköríves boltozattal, a sarkokba fönt fehér vázakat helyezett a rajzoló, melyekben fehér és piros virágok vannak. A szőnyeg világoszöld arany damaszkolással. A czimerpaizs oldalain és tetején több behorpadást mutat, mezeje piros, mely sötétebb vörössel van damaszkolva, közepét egy aczélszürke horgony (vasmacska) foglalja el, mely köré S formában egy delfin csavarodik. A horgonyt mint a hűség szimbolumát ismerjük, de hogy a delfin itt jelvényes értelemmel bír-e, vagy talán éppen beszélő czimerészül szolgál-e, nem tudom megmondani. Legvalószínűbb, hogy a vasmacskához ezt találta

¹ Műveit kiadta Szilágyi a Monumentákban. Irók 8. k.

² I. m. 218. l.

³ I. m. IX. 768. -

⁴ Szilágyi i. m. 425. és 437. ll.

legmegfelelőbb kiegészítésnek a czimerkészítő és azért tette oda. A hal színe szürkésfehér.

A sisak szembe néz, míg a delfin feje bal felé van fordulva, színe olyan, mint a horgonyé: aczélszürke, de arannyal van diszitve. A sisak fölött piros takaró látszik, majd arany korona következik, ezen ismét a czimerképet látjuk kisebbitett alakban: a vasmacskát a delfinnel. Az egész czimer különben elég arányos, mert a pajzs 5, a sisak a sisakisszel együtt 7 cm. A takarók piros és ezüst színűek. A czimer rajza elég jó, de a keret gyarló, úgy látszik erre már nem fordított elég gondot a rajzoló.

A pecsét kék, fehér és sárga selyemzsinóron lóg s fehér viaszban piros alapon mutatja Báthori István ismeretes, jól konzervált czimerét. Külső átmérője 11, a tulajdonképpeni belső pecsété 4 $\frac{1}{2}$ cm.

Az oklevél külső felén a registrator neve van megörökítve: Georgius Csiakor. Levéltári száma 750. A czimerleírást közölte Szádeczky Lajos idézett értekezésében, Turul, 1888. évf. 27. l., rajzát l. Siebmacher, Ung. Adel 549. l. 393. t.

IV. More András nemeslevele 1584-ből.

Azon nemesítő oklevelek közé tartozik, melyekből a czimer hiányzik, vagyis midőn a fejedelem csak nemességet adományoz, de czimert nem. Báthori Zsigmond ugyanis 1584 szept. 24-én Gyulafehérvárt kelt ezen okmányával More András (és utódait), a ki Brassó városnak volt szolgálatában, hűségének jutalmául, jobbágyi helyzetéből kiemeli és nemessé teszi.

Az oklevél alakjára nézve is a kisebbek közé tartozik, szövege is csak a legszükségesebbekre szorítkozik. Piros, fehér, zöld selyemzsinóron függ Báthori Zsigmond kisebb formájú pecsétje, fehér viasz tartóban vörös alapon, nagysága 8—3 $\frac{1}{2}$ cm.

Az okmány és pecsét is jó állapotban vannak, írása szép, de egészen egyszerű, csakis a név van arany betűkkel feltűnővé téve. Az esetleges kihirdetésről nincs feljegyzés.

Brassóban a More-család nyomát már a XV. században megtaláljuk, ugyanis More Bálintnak 1486-ban háza van a hosszú-utczában, More Jánosnak pedig 1497-ben az apáczá-utczá-

ban.¹ Ifjabb More János a XVI. század közepén, mint a város alkalmazottja szerepel a vigesimánál. Ugyanezen, vagy egy másik More János nevével igen sokszor találkozunk a számadáskönyvekben, majd a város vendégeit látja el, majd küldetéseken jár el — így a többi között ő kíséri Szerémy Györgyöt a baráthoz 1550-ben — majd ismét mint szakács követi a város képviselőit az országgyűlésekre: Tordára, Gyulafehérvárra, Szebenbe stb.

Ebből a családból származhatott az a More András, kit Báthori Zsigmond megnemesített. A Kisbudaki előnév arra mutat, hogy a család Besztercze-Naszód megyéből származott Brassóba.

A More-családnak ezen jobbágyi, vagy ha úgy tetszik, köznemesi ágán kívül, a főnemesi ágának is több tagja említettik a brassói számadáskönyvekben. Így More János a hatalmas Maylád Istvánnak, az erdélyi vajdának volt benső embere, kit «Egregius Dominusnak,» «frater Domini Mayladnak» neveznek, a ki 1529-ben mint Fogaras várának várnagya (castellanus) szerepel; s mikor 1532-ben lakodalmát tartja, a város egy szép keleti szőnyeget küld neki ajándékba. More Péter mint a király embere (familiaris regis) említettik; More Tamás pedig, ki mint követ járt Konstantinápolyban visszajövet Brassóban pihen meg. Maga a híres More Fülöp, a későbbi pécsi püspök, egri prépost korában, mint «orator regius» többször is megfordult Brassóban 1515—20-ig terjedő időben.²

Az a kérdés már most, hogy milyen hivatalt viselt More András a városnál? A szűkszavu oklevél nem mondja meg, hanem csak egyszerűen «servitor civitatis»-nak nevezi. Hogy e kérdésre megfelelhessünk, lássuk közelebbről a város hivatalos személyiségeit. A XVI. század közepén Brassó városának a következő hivatalnokai és alkalmazottjai voltak: a város élén állott a bíró (iudex primarius civitatis), neki segédkeztek a város gazdái (villicus, Honn és a procurator, Schaffner), a jegyző (notarius) és a tanács többi tagjai (iurati cives). Ezekből kerül-

¹ Mindezen és következő adatok a «Quellen etc.» I. II. és III. kötetéből vannak véve.

² Ezekre nézve l. Nagy Iván: Magyarország családai, VII. k. 560. l. és Szádeczky értekezését a Turul III. kötetében.

tek ki azután legtöbbnyire: a gabona felügyelő (frumentarius), Töröcsvár kezelője (castellanus, Burggraf), a jobbágyfalvak bírái (iudex, officialis, Gref, Geréb., a bor és a sör kezelői (Weinherrn, exactores cerevisiæ), a kórház igazgatója (provisor hospitalis), a huszadvám kezelője (vigesimalor, Zwanziger) stb. Volt a városnak fizetett orvosa (chirurgus, physicus, doctor) és gyógyszerésze.¹ A város őrizetét állandó őrség végezte (vigiles, custodes, Thorhüter), néha zsoldos hadakat is fogadott fel, melyeknek kapitánya szintén a tanácsból került ki (capitaneus darabantorum). Azonkívül volt a városnak egy-két fegyverkovácsa, ágyuöntője stb. (pixidarii, ballistarius, bombardius). A huszadvámot ezen időkből a város bérbe tartotta évi 2000 frtért, itt is voltak állandóan fizetett emberei (körülbelül tíz), a kiket azonban sokszor más egyéb szolgáltatásokra is alkalmazott. Főlemlítjük végül a kámekeket és azokat a szolgálókat (famulus, servitor), a kiket a város folytonosan küldözgetett levelekkel, üzenetekkel stb., s a kik többször igen fontos dolgokban jártak el. Ez könnyen megérthető azon szerepből, melyet Brassó ezen időben, mint határváros a moldvai és oláh fejedelemségek és a török császárság közvetlen szomszédságában betölteni volt hivatva. Éppen ezért azt látjuk, hogy ezen «szolgák» folytonosan utban vannak, majd a szomszédos községekben és földesuraknál járnak a város dolgaiban, majd az oláh vajdák és nemesek udvarában tartózkodnak, majd ismét a török basák, az erdélyi főemberek és fejedelmek, sőt néha a királynak is üzenetét hozzák és viszik országos ügyekben.

Nem volt tehát utolsó állás az a «szolgaság.» Ilyen lehetett az a More András is, kinek nemeslevelét a fentebbiekben közöltük. Az oklevél száma: 741. V. ö. Szádeczky i. h. 27. l.

V. Szotyori Nagy Elek nemeslevele 1585-ből.

Sok tekintetben megegyezik az előbbivel, ez is csak nemeslevél czimeradományozás nélkül, ugyancsak Báthori Zsigmondtól származik, s az a Szotyori Nagy Elek, kinek számára ez a nemeslevél kiállított, szintén Brassó város «servitora» volt.

¹ A papokról, tanítókról, karnagyról (organista), kiket szintén legtöbbnyire a város fizetett, itt nem szólunk.

Külső kiállításra nézve is sok megegyezést találunk, ez is kisebb pergamenre írt, s egyszerűbben kiállított okmány, függő pecsétje is ugyanaz, de az előbbinél jobban konzervált, s a selyemzsinór itt csak vörös és zöld színű, a fehér szín hiányzik. Az okmányban az egér kisebbrendű kárt tett, de az könnyen pótolható.

A Szotyori Nagy-család háromszéki eredetű, előnevük is onnan van véve, s utódai ma is ott élnek. Nagy Iván is megemlékezik róluk röviden, de a nemeslevelükről nem tesz említést.¹

Az oklevél Tordán kelt 1585. szeptember hó 27-én, a kihirdetésről nincs szó, levéltári száma. 745. V. ö. Szádeczky i. h. 28. l.

A Szotyori Nagy-család később czimert is szerzett magának, e czimer közölve van Siebmachernél a magyar részben (323. tábla).

VI. Vargyasi Kósa János Deák czimeres nemeslevele 1630-ból.

Eddig is tudtuk, hogy a fejedelmek, ha nemességét, czimert vagy más kitüntetést adtak valakinek, nagyon is elvárták, hogy az illetők azt maguk kérik, vagy befolyásos közbenjárók által szorgalmazzák. Nagy szükség volt tehát arra a czimereslevelekben is említett «consiliariusok intercessiójára», hogy a nehezen járó «principalis gratiát és benignitást» mozgásba hozzák. Érdekes példa erre János Deák esete, kinek miután hosszabb ideig volt Bethlen Gábor fejedelem szolgálatában, kérelmére ura megígérte volt, hogy megnemesíti, de ez közbejött akadályok miatt nem történt meg. Majd a fejedelem halála után az özvegy szolgálatába került, később pedig Iktári Bethlen Péter balázsfalvi uradalmának volt a számtartója. Mint ilyen a fejedelem asszonytól újból kérte az armálist. Különös véletlen folytán ez az irás a kezembe került, ugyanis mikor az armálist kiadták, a kis terjedelmű folyamodványt a czimereslevél felhajtott része alá csusztatták, a hol is, senkitől észre nem véve a mai napig elrejtve maradt. Szól pedig ezen érdekes levél eképpen:

«Ad Serenitatem Vestram Joannis Literati alias Kosa rationistæ Balassfaluiensis servus humillimus.»

Kegyelmes Aszszonyom, immár teőb negy esztendejenel, hogy az felseghtek szolgatlyaban Balasfalvan continuus vagyok, melyhez kepest az Istenben idueözült kegyelmes Urunkat is, személyemnek Nobilitatioja feleől meghatalvan alazatosan kegyelmesseghet igirte vala eő felseghe; De az eő felseghe hoszsu beteghsege miat abbeli alazatos kivansaghom szinten veghben nem mehetven;

Keőnyeörgők alazatosan mint kegyelmes Aszszonyomnak felsegedhnek, meltosztassek felseghed ennekem kegyelmesseghéből ennyi ideigh valo alazatosz szolgatlatomat meghtekintuen in persona Armalist conferalni;

Eletem fottaigh szolgatok erette kegyelmes Aszszonyom Felseghednek alazatosan.

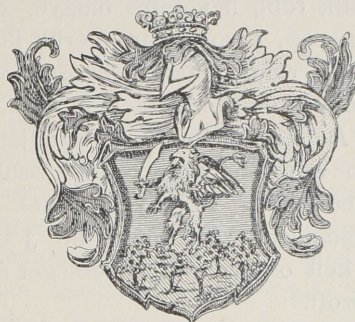
Eddig az érdekes levél. Datum ugyan nincs rajta, de a szövegből kivehető, hogy az az 1630. év első felében íródott. És János Deák kérése most végre meghallgattatásra talált, mert az indorsatio szerint: «Concessum 27. Julij 1630. Ex Consilio. Albæ», a fejedelemasszony teljesítette kérelmét, s a czimereslevelet is csakhamar kiállították számára, mert a fejedelemasszony azt szeptember 15-én Szamosujvárt aláírta.

A czimereslevél maga jól konzervált, de pecsétje, mely fehér, piros, zöld és sárga selyemzsinóron lóg, darabokra törött s a belső rovátkolt alapon az igazi pecsétnek csak nyomai láthatók. A czimer leírása a következő:

«Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo seu fundo monticulus viridis herbis virentibus et fruticibus raris, hinc inde enatis redimitus, iacere, superque eo griphus naturali colore depictus, in ore calamum scriptorium aureum, inque altero pedum acinacem strictum tenere conspiciuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus variegatum. Ex cono vero galeæ teniæ seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentibus utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

A czimer négyszögű keretben a szokott helyen van, magassága 12, szélessége 11 cm. Az aranyos külső keret kissé kopott, a szőnyeg sötétvörös és a belső keretben aranycsillagokkal ékes. Ezután egy arannyal diszitett zöld levélkoszoru következik, s ebben foglal helyet az

álló, majdnem négyszögletes pajzs. Alul lombos fákkal beültetett zöld hegyek látszanak, a pajzs többi része kék. A hegyek fölött két lábón álló aranyos, szárnyas griff emelkedik, szájában arany toll — ez János Deák mesterségére vonatkozik — jobbában pedig kivont kardot tart. A griff jobb felé néz és a pajzs fölött közepén elhelyezett csőrös ezüst sisak szintén jobb felé van fordulva. A sisak fölött arany korona foglal helyet, oromdisz nincsen. A foszlány a sisakból indul ki és jobbról ezüst-vörös, balról arany-kék.

A czimer elég jól van megrajzolva, különösen a takarók, ellenben a keret, s ebben főleg a guirlande nagyon izléstelen és nem odavaló.

A kihirdetésről az oklevél felhajtott részén a következőket olvassuk:

«Anno 1631. die 28. Junii in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum ex edicto illustrissimi domini domini principis Transsilvaniæ ad 5. diem Junii in civitate Alba Julia indicta et celebrata exhibitæ, publicatæ et præsentatæ sunt præsentis literæ, contradicente generoso domino Michæle Daniel de Vargias iudice regio trium sedium Siculicalium Szepsi, Kézdj et Orbaj. Michæl Thorozkaÿ Prothonotarius mp.»

Miért tiltakozott Dániel Mihály, s lett-e tiltakozásának valami eredménye, nem tudjuk; valamint azt sem, hogy a család kihalt-e, vagy most is virágzik? Nagy Iván ugyan több Kósa családról is megemlékezik, de ezt nem említi. Föltűnő az a rokonság, mely az általa említett egyik Kósa-család czimere és a fönnebb leirt czimer között van.¹ Kővárinál sincs meg.

¹ I. m. VI. k. 378. l.

Az oklevél száma 749. V. ö. Szádeczky i. h. 29. A Siebmacher által (1. t.) közölt czimer az eredetitől több tekintetben eltér.¹

VII. Váradi Keőreöséry Mihály czimereslevele 1632-ből.

Nem mindennapi jelenség a heraldika történetében, hogy egy családból egymásután hárman is kapjanak czimereslevelet az uralkodóktól, a mint az megtörtént a Kölesséry-családdal, a hol is egymásután az apa, fiu és unoka szerzett armálist. A Kölesséry² név nem ismeretlen az irodalomban, több nevezetes megyei és királyi hivatalnok, pap, orvos és író került ki közülök, azt is tudtuk róluk, hogy nemesek voltak, de nemeslevelüket és czimerüket mindezideig nem ismertük. A jelen alkalommal mindjárt hármat is be fogok mutatni, még pedig lássuk először Váradi Keőreöséry Mihályét, kinek Rákóczy György fejedelem 1632 május hó 3-án Gyulafehérvárt kelt oklevelével nemességet és czimert adományozott.

Meglehetősen hosszú bevezetés után, melyben a törvények hasznáról szól, s ama hasonlattal él a fejedelem, hogy valamint háboru alkalmával a katonaság védi meg az országot a külső ellenségtől, úgy békében a törvények tartják fenn a rendet, miből következik, hogy a fejedelmeknek ezen a téren is jutalmazni kell az arra érdemeseket; rátér Keőreöséry enemü érdemeire és elmondja, hogy őt, mint a fejedelmi törvényszék irnokát és jegyzőjét Thoroczky Mihály főjegyző ajánlatára az ítéletek megszerkesztésében kifejtett buzgóságáért és más hiv szolgálataiért István és Pál nevü testvéreivel együtt eddigi szabad, de nem nemes állapotából kiemelve nemessé teszi és neki czimert adományoz:

«Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo sive area Pegasus integer alis exentis volitans, posterioribus duobus pedibus dolium Diogenicum volutare, anteriorum, dextro nimirum, calamum scriptorium, altero ensem evaginatum sustinere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit

¹ Ugy ezen, mint a többi czimerék rajzait az eredeti nagyság felére kisebbitve közöljük.

² A család később ezt a nevet vette fel.

diadema regium gemmis ac unionibus variegatum, cuius spinis seu angulis tribus, tres stellæ micantes super hærent. Ex cono autem galeæ, teniæ seu lemnisci variorum, hinc albi et rubri, illinc vero flavi et cerulei colorum utrinque defluentes, oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

Az oklevél nagy pergamen lapra van írva és egészen jó állapotban van, a pecsétnek azonban, mely valamikor négyszinü (piros, fehér, zöld és kék) selyemzsinóron függött, ma már csak kis töredékei vannak meg. Kiállítása és a czimerrajz is az egyszerűbbek közül való, de azért a fejedelem nevét és czimeit, valamint a Keőreöséry nevet mindvégig arannyal irták.

A czimerrajz — magassága 10, szélessége 9 cm, — kettős keretben foglal helyet, a külső négyszögletes sárga pánt, a belső pedig zöld levélkoszoru, de már nem ovális formájú, hanem a pajzs alakjához igazodik, A szegletekben fent zöld, alul pedig piros gyűrűs levélcsomó látszik. A szőnyeg barnás-lila arany csillagokkal. A pajzs mezeje alul zöld, a többi igen megkopott kék. Alul a zöld mezőn egy sárgavörös, aranyabroncsos hordót látunk, melynek feneke csak félig van bedongázva, úgy hogy jól látható a bennülő Diogenesnek szakállas feje. A hordó tetején két hátsó lábán áll az aranyszárnyas ezüstszinü pegazus, jobbjában író toll (a mely azonban, minthogy a czimerképet a nedvesség kissé megrongálta, most már nem látható) volt,¹ baljában pedig kivont kardot tart. A pegazus helyzete természetellenes, mert ilyen testtartással (t. i. vízszintes testtel) ló nem állhat

¹ Ezért nem látható az író toll rajzunkon sem.

meg két hátsó lábán, de hát nem jól osztotta be a rajzoló a pajzs terét s így nem maradt neki hely, hogy a pegazust ágaskodva rajzolja.

Az ezüst sisak jobbra fordul, míg a ló és a hordó balfelé néz. A pántos korona közepén és sarkain egy-egy arany csillagot látunk. A jobb foszlány piros, visszája fehér (ezüst), a bal sárga (arany), visszája kék (elkopott). Érdekes jelenség, hogy a rajzoló nem értvén meg a takarók szerepét, azokból valósággal kettős palástot csinált.

A rajz egészben véve gyenge, a színezés is erősen megkopott. A pajzs és a felső rész aránya $4\frac{1}{2} : 3$ cm. A görög bölcs és a pegazus tollal világosan Keőreöséry Mihály tudományos és literatus foglalkozására utal.

E nemeslevelet 1633-ban Nagyváradon ki is hirdették, miről a következő feljegyzés tanuskodik: *Exhibitæ sunt præsentis literæ privilegiales seu exceptionales in generali congregatione comitatus Bihoriensis fixa die proxima post festum Circumcisionis domini nostri Jesu Christi anno eiusdem 1633 Varadini celebrata: lectæ, publicatæ, proclamatae, acceptatæ (?) et extradatae sunt per me Joannem Torma juratum prælati comitatus Bihoriensis notarium, contradicente nullo apparente. Joannes Torma juratus notarius præscripti Comitatus Bihoriensis mp.*

Az oklevél levéltári száma 746. V. ö. Szádeczky i. h. 29. l.

VIII. Várad Keőreöséry Sámuel czimereslevele 1665-ből.

Piros bársonyba kötve nyolcz pergamen levélből áll ezen igen diszes kiállítású armális, az első lap belső oldalán van a szépen megrajzolt czimer, a szöveg a 2. a) oldalon kezdődik és az uralkodó nevét és czimeit közül néhányat ad aranyban, a 2. b) oldal a czimeket folytatja nagy, fekete gót betűkkel, a 3. a) oldal ismét arany betűkkel befejezi a czimeket és megkezdi a tulajdonképpeni lényeges szöveget, mely mindvégig a legnagyobb gonddal van kiállítva. A nagybetűk és a nevek különösen diszesek. Lipót királynak nagy, fehérviaszba ütött pecsétje arany zsinóron lóg.

Ez a Keőreöséry Sámuel, Keőreöséry Mihály fia, nagyvárad ref. theologiai tanár, 1634-ben

született, 1659-ben elvette a debreczeni származású Domián Annát, mint szendrői pap szerezte e czimeres levelet. Később tokaji, majd 1672-ben debreczeni lelkész lett. Mint theologiai író és szónok nevezetes.¹

Az oklevél különös szolgálatok és érdemekről nem szól, hanem a szokásos általános formulát használva mondja el, hogy Keőreöséry Sámuel hűséges szolgálatai jutalmául — és vele együtt nejét Domián Annát, fiát Sámuel és féltestvérét Czegléd Istvánt — újból a nemesek sorába iktatja és neki czimert adományoz, amint következik:

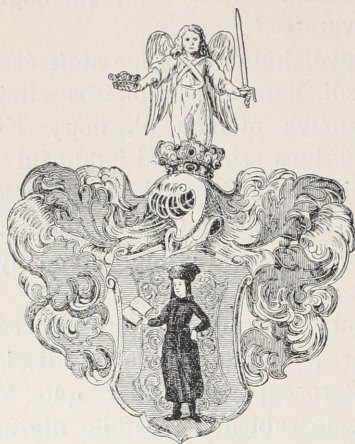
«*Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris, fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante, super quo Vir ætate iuvenis, facie rubicunda, capillo nigricante longiusculo, capite pileo maradurina pelle lata subducto coopertus, veste nigra Vngarica talari amictus, manuum sinistra latus fulcire, dextra vero librum apertum, aureis literis venustum, tenere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, sive apertam Angelum eleganter depictum, genuum tenus eminentem, itidem manuum dextra coronam auream, sinistra autem gladium ancipitem tenentem, regio diademate proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et cœruleis, illinc autem candidis et rubeis, in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.*»

A czimer (magassága 18, szélessége 13 cm.) kettős keretben foglal helyet, a külső négy-szögletes aranyász, a belső pedig zöld, ovális guirlande. A kettő közötti sárgás és aranyozott tért négy sarkczimer tölti ki, még pedig a magyar, cseh, dalmát és horvát koronás czimer, Ausztriáé pedig fönt, középen látható.

A szőnyeg lilaszínű, arany damaszkolással. Az egyenesen álló pajzs mezeje kék, mely finom aranyvonalakkal diszített; alul a pajzsban zöld alapon jobb felé néző borotvált arcú (?), hosszú hajú fiatal embert látunk, öltözetét: fekete csizma, hosszú, térdig érő begombolt fekete dolmány és fekete, prémes kucsma képezi; jobb kezében nyitott könyvet tart. Ez a XVII. szá-

¹ V. ö. Szinnyi: Magyar írók VII. k. 23. l., hol a reá vonatkozó irodalom is közölve van.

zadbeli magyar papnak, tudósnak a viselete, tehát e czimer viselettörténeti szempontból is érdekes. A nyitott sisak jobb felé fordul, fölötte

háromágu korona látszik, ebből ismét szembenéző, fehér ruhás, szárnyas angyal emelkedik ki, jobbáiban aranykorona, baljában kivont kard. A czimerpajzs és oromdisz aránya: 5:6 cm. A foszlányok jobbról: kék-sárga (arany); balról: vörös-fehér (ezüst).

Az egész czimerrajz igen diszes és gondos munka, látszik, hogy nagy szorgalommal készült, izlés tekintetben is legfőlebb a belső keret ellen lehet szót emelni.

A czimerlevelet 1665 július 1-én Szendrőn (Borsodm.) hirdették ki, miről a következő feljegyzés tanuskodik:

«Anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto die prima mensis Julii in sede iudiciaria incltyti comitatus Borsodiensis in confinio Szendrő celebrata praesentes sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis domini domini nostri clementissimi litterae armales privilegiales generoso ac egrigio domino Andrea Zakany vice comitis, Stephano Szentpeteri, Valentino Biro, Mathia Szepesi et Izrael Pap iudicium nobilium officii pro tempore gerentibus presentatae similiter lectae... et solemniter nemine contradicente sunt publicatae. Per iuratum eiusdem sedis iudicarii notarium Matthiam Aszalaÿ mp.»

Az oklevél száma: 748. V. ö. Szádeczky i. h. 29. l.

GYÁRFÁS TIHAMÉR.

A KISASSZONYFALVI ISTVÁNFFY-CSALÁD.

(Két pecsétrajzzal.)

Baranya vármegyének délnyugati, fekete homokos, erdő-berkes, sik vidékén, melyet valaha, mint török eredetű neve, *Ormányság*, is mutatja, rengeteg erdőség borított,¹ fekszik *Kisasszonyfa* kisközség — hajdan *Kisasszonyfalva* — a *Kisasszonyfalvi*² *Istvánffy-család* ősi fészke. A falu onnan nyerte nevét, hogy egyháza a Boldogságos Szűz tiszteletére épült³ s patrónájának a

¹ Révay S.: *Ormányság*. (A M. N. Múzeum néprajzi osztályának értesítője. 1907. 194. l., 1908. 174. l. 3. jegyzet.)

² A «*baranyavári*» előnévvel csak egy alkalommal találkoztam: 1559. ... «*Nicolaus Istvanffy de Baranyawara*»... (Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 171. n. 24.)

³ 1526. jun. 14. ... «in ecclesia Beatissime Virginis Marie fundata»... (N. Múz. lev. Törzsanyag.) — A XIV. sz. elején már fennállt: ... «..... us sacerdos ecclesie Beate Virginis solvit XVIII banales.» (Mon. Vat. I. 1. 265. l.) — «Sancte Marie Virginis ecclesie prior.» (Orvay T.: Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. I. k. 241. l.)

szeptember 8-i ünnepet, Mária születésnapját szentelte, melynek a magyar ember a *Kisasszony-nap* elnevezést adta; ezen a napon, a mint az ma is szokás kisebb helyeken, bucsuk alkalmával nagy vásárt is tartottak.¹ Itt álltak a templom mellett a kőből épült, megerősített kastély s az egyes családtagok házai;² ezeknek nyomait azonban ma [már hiába keressük, temető van a régi kastély helyén, s e temető árka az

¹ *Balázssfy Tamás*, boszniai püspök, *Istvánffy*ról irt kis életrajzában említi. (Kiadta *Pray*: *Annales*. IV. k. 5. lap.)

² 1519. ... «*domus lapidea* in Kysazsonfalva»... (Az *Istvánffy*- és *Both*-család oklevelei egy részének elenchusa a M. N. Múzeum kéziratárában. Fol. Lat. 32., számozatlan: *Elenchi* variorum instrumentorum literalium II. k.) — 1526. ... «*curiam meam nobilitariam* prope ecclesiam in Kysazsonffalwa»... (Magy. orsz. lev. Dl. 25022. sz.) — 1560. ... «*castellum* lapideum Kysazsonffalwa»... (U. o. N. R. A. f. 1862. n. 18.)

Istvánffyak régi castellumának árka, épületromok nem maradtak fenn, s csak a magasabb földhányás mutatja az ősi kastély helyét. Érdekes, hogy a nép közt még él az Istvánffyak emléke, s a Pécsi viz berkében látható őskori czölöp-építmények maradványait az Istvánffyak második kastélyának tartja.¹

A később magas polczra emelkedett család ősei egyszerű kis nemesek voltak, s így róluk sok emlék nem maradt. Balázssffy Tamás Istvánffy Miklósról irt rövidke életrajzában felemlíti, hogy a propalatinus családja eredetét *Ottótól*, a Salamon korabeli nádortól származtatta le;² Balázssffy, a boszniai püspök, sokat érintkezett Istvánffyval s bizonyára tőle magától hallotta ezt. Hogy az Ottótól való leszármazásból mi az igaz, kideríthetjük rövidesen. Salamon korából tényleg ismerünk egy *Ottó (Atha)* nevű nádort, a ki 1066. körül viselte e tisztséget, s a ki 1068-ban a király jelenlétében szenteltette föl a tőle épített zselicz-szent-jakabi monostort.³ Ez az Atha a *Győr* nemzetség őse, melyből az *Óváry és Kéméndy* ág származik. Ennek tagjait 1350-ig leginkább Óváry néven emlegetik, s csak később állapotott meg egyik hajtása a *Gyulay* névben.⁴ Már most ha tudjuk azt, hogy Istvánffy Miklósnak édesanyja *Gyulay Hedvig* volt, Istvánffy Pálnak második felesége, tisztán látjuk Istvánffy Miklósnak anyai ágon a Salamon korabeli Athától való leszármazását.

Hogy pedig miért fordult az anyai ághoz Istvánffy, annak az a magyarázata, hogy apai ágon nem tudta messzire felvinni családja eredetét, mert a kis köznemes család ősi tagjainak emlékét nem őrizte meg sem a történelem, sem a hagyomány. A XIV. századig családunk történetét teljes homály fedi, annyi valószínű csak,

hogy a «de Kisasszonyfalva» család első ismert tagjának születése a XIII. század végére esik. 1370-ben ugyanis Opuli László herceg, nádor, előtt Siklósi Péter fia Lászlónak embere lefizet ura 100 márka tartozására 93 márkát «*Stephano et Anthonio filiis Nicolai filii Ectoris de Kysasszonyfalva.*»¹ Hektor tehát, István és Antal nagyapja, Károly Róbert alatt élt. Károly idejéből a családnak még egy ősi tagjáról van tudomásunk, de nem egykoru oklevélből, csak arra való hivatkozásból. Midőn Rudolf 1582-ben Istvánffy Miklósnak és testvérének, Istvánnak bárói rangot adományoz, ezek jeles szolgálatainak elsorolása mellett megemlékszik az oklevélben az ősöknek érdemeiről is, s felemlíti *Domokost*, kit Károly Róbert a tárnokmesterség hivatalával ruházott fel.² A Károly Róbert korabeli tárnokmestereket ismerjük, azonban Domokos nevűt nem találunk köztük; 1306-ban szerepel egy, aki Ottó embere, majd mint királynéi tárnokmester ismeretes Domokos 1313-ból, de mivel a család ekkor még nem volt oly fokon, hogy e diszes állást tagjai egyikére ruházták volna, valószínű, hogy az említett Domokos vám- vagy adószedő volt, esetleg valamelyik kamara főnöke, tehát nem tárnokmester, hanem csak ezen hivatal egy alsóbb fokú tisztviselője.³ Ugyanezen forrásból ismerjük *Albertet* a kisasszonyfalviak közül, a ki Zsigmond korában élt, s az 1582-i oklevél szerint a mármarosai sóbányák felügyelője volt.⁴

A XV. század elejétől kezdve már sűrűbben találkozunk Istvánffyakkal, természetesen még nem ezen a néven, csak a szokásos «de Kisasszonyfalva» jelzővel a keresztnév mellett. Annyi adatunk azonban még sincs, hogy a teljes összefüggő családfát megalkothatnók, s csak

¹ *Németh B.* szerint (Történeti adatok Baranyamegye multjából. Pécs, 1900. 64. l.) «a temetőben az épület nyomai ma is láthatók.» Főtt. *Kain Ábel* plébános ur szives közlése szerint azonban «falak s törmelékek semmi nyoma.»

² ... «quorum (t. i. szüleinek) nobilitatem ipse ab *Ottone* palatino regni Hungariæ, qui tempore Salamonis regis Hungariæ vixit, repetetbat.» (*Balázssffy* : i. m. Pray : Ann. IV. k. 5. l.)

³ *Karácsonyi F.* : Magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig. II. k. 96. l. — *Wertner M.* : Az Árpádok nádorok genealogiája. (Turul, 1898. 73. l.)

⁴ *Karácsonyi F.* : i. m. II. 96. l.

¹ 1370. jul. 5. — Magy. orsz. lev. Dl. 5855. sz.

² ... «*Dominicum* officio magisterii Tavernicorum, qui honos in iure liberis civitatibus dicundo summus est, et *Albertum* præfectura Maromarusiensis, ubi laudatissimum sal effoditur, functos esse ex antiquis diplomatibus Caroli regis et Sigismundi imperatoris animadvertimus.» (*Áldásy A.* : A M. N. Múzeum könyvtárának czimjegyzéke. II. Czimeres levelek 68. l.)

³ *Wertner M.* : Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához. (Tört. Tár. 1907. 164—165. l.)

⁴ Lásd : 2. jegyzet.

egy- különálló tagokkal ismerkedhetünk meg. A már említett Hektor fia Miklós fia Istvánnal és Antallal körülbelül egy időben élt *Pál*, kinek fia, *István*, részt vett az 1402-i pozsonyi országgyűlésen, a melyen a rendek elfogadták Albert trónöröklését azon esetre, ha Zsigmond fiúörökös nélkül halna el.¹ Pálnak volt még egy fia, *György*, kivel 1413-ban találkozunk.²

László, István fia, Pál unokája, az első, kinek viselt dolgait jobban ismerjük, ezek azonban nem a legjobb fényt vetik jellemére. Nyugtalan vérü ember volt, kihágásai miatt sokan sokat panaszkodtak ellene, így többek közt a pécsi püspök emberei is. Végre is megsokalta a püspök sok gonoszságát,³ elfogatta, börtönbe vettette s fogva tartotta, míg csak jó emberei ki nem szabadították.⁴

Más oldalról érdekesen világítja őt meg a következő eset. Házánk északnyugati határa az első mozgalmaktól kezdve igen sokat szenvedett a husziták fegyvereitől, különösen Trencsén vidéke volt a veszedelmes szomszédok betöréseinek kitéve. Zsigmond már 1421-ben zászlósurai egyikére, Perényi Miklós főlovászmesterre bízta Trencsén vár védelmét.⁵ A huszita nyugtalankodások nem csillapodtak később sem, s 1425-ben midőn Perényi megfelelő seregről gondoskodott, átadott 500 forintot készpénzben kisasszonyfalvi István fia Lászlónak, hogy tiz lándzsással csatlakozzék vele együtt a királyi sereghoz. László felvette a pénzt, de kötelessége teljesítésével nem gondolt, s nem jelent meg a királyi táborban; 1427-ben azután a király elé járult panaszával a megkárosult Perényi, mire Zsigmond meghagyta Koroghi bán fiának, Istvánnak, hogy a kezén levő László-féle birtokokból kárpótolja Perényit akár készpénzzel, akár ingatlannal.⁶

¹ 1402. szept. 21. — *Fejér*: C. D. X. 4. 139. l.

² 1413. aug. 6. — *Magy. orsz. lev. Dl.* 10089. sz.

³ ... «multifariis eiusdem Ladislai excessibus et demeritis condigne exigentibus delictisque»... (L. alább.)

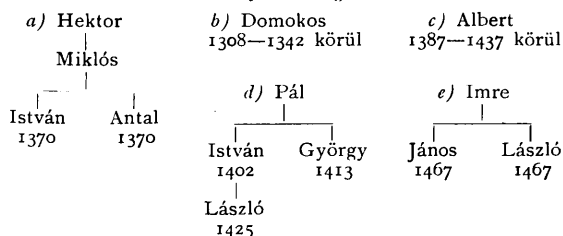
⁴ 1427. jun. 9. — *Magy. orsz. lev. Dl.* 11916. sz.

⁵ *Schönherr Gy.*: Az Anjou-ház örökösei. (M. Tört. III. 570. l.)

⁶ 1427. okt. 7. — *Magy. orsz. lev. Dl.* 11932. sz. — Kiadta ez oklevelet *Szendrei F.*: *Hadtört. Közl.* 1888. 329—332. l.

I. Tábla.

Bizonytalan tagok.

Lászlóhoz időben legközelebb állnak *István* és *Imre*, kik rokonok voltak, de nem testvérek. Fiaikat, *Jánost* (István fia) és *Jánost* s *Lászlót* (Imre fiai) Ózd baranyamegyei birtokért Tapaszi Kasza Jakabbal folytatott pörükből ismerjük. 1467-ben megunva a pörösködést, megegyeznek abban Kasza Jakab s Kisasszonyfalvi István fia János, hogy hat nemest választanak, s a mit azok határoznak, abba mindketten bele nyugszanak.¹ Hogy mint döntöttek e választott bírák, nem tudjuk, de két év múlva ismét előkerül a pörös birtok, s mikor a pécsi káptalan 1469. december 17-én a király parancsára beiktatja Ózd birtokba és Beltelek pusztába Nagyváthi Kelement és Gáspárt, Kisasszonyfalvi István fia János és Imre fia János és László tiltakoznak a beiktatás ellen.² *István* fia *Jánossal* egy hatalmaskodási ügyben mint Maróthi Lajos és Mátyus «familiarisával» találkozunk 1462-ben.³ 1455-ben Baranya vármegye alispánja volt.⁴ Tőle ered az Istvánffy név, a mely ezután a Kisasszonyfalvi előnévvel állandósul a családban.⁵ Felesége Anthimi János fia László egyik leánya, *Borbála*, volt, s ettől született 1464 előtt fia, *II. István*.⁶

Istvánffy István szép pályát futott meg. Hamar

¹ 1467. jan. 5. — Kisfaludy-család lev. a N. Múzeumban.

² *Koller*: *Hist. ep. Quinqueecl.* VII. k. 317—318. l.

³ *Magy. orsz. lev. Dl.* 15715. sz.

⁴ *Csánki D.*: *Magyarorsz. történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* II. k. 549. l. — *Zichy-Okmánytár*, IX. k. 505. l.

⁵ 1464-ben fordul elő először az Istvánffy név. (*Barabás S.*: A gróf széki Teleki-család oklevéltára. II. k. 85. l.)

⁶ U. o. — 1453. okt. 21-i oklevélben *István* fia *Jánosról* olvasunk, a ki Zákányi György egyik leányát vette nőül. (*Zichy-Okmánytár* IX. k. 376—378. l.) Vagy két külön személyről van itt szó, vagy pedig kétszer nősült Istvánffy János, s első neje Zákányi leány, a második pedig a fentemlített Borbála volt.

kitünt kiváló tehetségével és vitézségével s már Mátyás alatt különféle tisztségeket viselt. Gazdag volt hadi érényekben is, s különösen fényes tanujelét adta harczratermettségének és nagy bátorságának az 1477-i lengyel hadjáratban Boroszlónál.¹ 1492-ben Baranya vármegye alispánja Kápolnay Miklóssal,² ugyanavval, a kivel két évre rá, 1494-ben, sókamara ispán Tordán s királyi adószedő Erdélyben; ezt a tisztséget együtt viselik a következő évben is, a mint a fennmaradt királyi számadáskönyvek³ bizonyítják.

Hogy még 1496-ban is Erdélyhez kötötte hivatala, azt Kolozsvár város 1496-i számadásainak következő tétele mutatja: «*Item Stephano Istwanffy vinum, pisces et panes dedimus pro XXXV. d. et unum cubulum avenæ.*»⁴

Mint Baranya vármegye követe jelen volt 1505-ben a rákosi gyűlésen, s ott találjuk nevét a végzésben is.⁵ Meghitt embere volt Frangepán Beatrixnek, Corvin János özvegyének. Midőn 1505-ben megállapodás történt a Szapolyai György és Corvin Erzsébet közt kötendő házasság feltételeiről, azok közt, kik Corvinék részéről e feltételek megtartását biztosították, olvassuk Istvánffy nevét is.⁶ Corvin János 12000 forinttal tartozott Török Imrének, gyulai várnagyának, azért ez Corvin halála után követelése fejében lefoglalta Gyula várát. Az özvegy, hogy ezt kiválthassa, pénz után nézett; 4900 forintot össze tudott szedni, de többet nem, a hiányzó 7000 forintot tehát ékszereivel s ezüstneműivel pótolta.⁷ Ezeket a pénzzel együtt átadta Istvánffynak, hogy Gyula vár megváltásáért juttassa el Törökhöz. Mikor a kitűzött időben (1506. máj. 25.)

¹ «Stephanum Istwanffium iam natu grandiore, qui tempore Matthiæ regis variis officiis et magistratibus functus in bello Polonico Vratislaviæ insignem operam navaverat.» (*Istvánffy Miklós* Históriaja. 1622-i kölni kiadás. IV. 58. l.)

² 1492. okt. 8. — Magy. orsz. lev. Dl. 19893. sz.

³ 1494. aug. 24. — Tört. Tár. 1897. 512. l. — *Jakab E.*: Oklevéltár Kolozsvár tört.-hez I. k. 305. l. — *Engel*: Fortsetzung der allg. Welthistorie. XLIX. rész. I. k. 38., 126., 149., 161. l.

⁴ *Szabó K.*: Kolozsvár város 1496-diki számadása. (Tört. Tár. 1883. 578. l.)

⁵ Magy. orsz. lev. Dl. 22559. sz. — *Pray*: Ann. IV. k. 314. l. — *Kovachich*: Suppl. II. k. 334. l.

⁶ Magy. orsz. lev. Dl. 37829. sz.

⁷ *Karácsonyi F.*: Békésvármegye története. I. k. 59.—60. l.

Török átadta Gyula várát, Istvánffy kifizette neki a 4900 forintot, a hátralék fejében pedig zálogul adta az ékszereket.¹ Ezeket csak a következő évben váltotta ki Dudics András, gyulai várnagy.²

1508-ban a király bizalma folytán nagy kitüntetés érte. Ulászló Lajos fiának, miután megkoronázták, s leányának, Annának, külön udvartartást rendezett be; az ott szolgálatot teljesítők fejévé a már meglett koru, sokat tapasztalt Istvánffy Istvánt tette meg, az egész nevelés vezetőjéül pedig kedvelt hívét, Bornemisszát jelölte ki, kit később halálos ágyán Lajos egyik gyámjával is rendelt.³

1511. táján Antal ujfalvi plébános s többen — köztük Istvánffy István is — panaszt emeltek a zselicz-szent-jakabi apát és szövetségesei ellen. II. Gyula pápa bírákat küldött ki, hogy döntsék el, jogos-e a panasz vagy nem.⁴

Istvánffy Istvánnak, mint láttuk, nevezetes szerep jutott a család történetében; vitézségével, dicséretes munkásságával ő tette meg az első lépést az emelkedés lépcsőjén, melyen unokája már az ország egyik legelőkelőbb méltóságára s a bárók rendjébe küzdötte fel magát. Hozzá fűződik a család baranyai birtokainak szaporodása is. Volt birtokrésze Berettőn, Zemplén vármegyében, nemesi kuriával, s ezt Rákóczy Zsigmond feleségének, Haraszthy Dorottyának baranyavármegyei birtokaival cserélte el. Így jutottak az Istvánffyak kezére: Kőrös, Kiscsány, Oszró, Igrice, Cserdi, Tótfalu, Kistelek, Hidvég, Haraszti, Kakics, Kertenye, Ujfalu, Porosaláza.⁵

Neje *Dombay Margit*, Pál leánya volt, s e házasságából hét gyermeke született, öt fiu és két leány: *II. János, Imre, László, Ferencz és Pál*,⁶ *Katalin* és *Anna*.⁷ Halála évét 1516—17-re

¹ Magy. orsz. lev. Dl. 37828. sz.

² *Karácsonyi F.*: i. m. I. k. 60. l.

³ *Istvánffy Miklós* Históriaja. IV. 58. l. — *Békefi R.*: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. 183. l. — *Áldásy*: i. m. 68. l.

⁴ *Lukacsics F.*: A veszprémi püspökség római oklevéltára. IV. k. 208—209. l.

⁵ 1508. jul. 17. — Magy. orsz. lev. Dl. 25298. sz. — 1509. jun. 16. U. o. Dl. 21922. sz.

⁶ Elenchi etc. II. k.

⁷ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 520. n. 35. — *Istvánffy Miklós* jegyzete Forgáchnál. (M. H. H. II. o. 16. k. 43. és 144. l.)

tehetjük, mert 1515-ben végrendekezett,¹ 1517-ben pedig már egyezkednek fiai a pécsi káptalan előtt «in bonis et rebus paternis.»²

Az örökségen való osztozkodás nem ment egész simán, mert az öregebbek, II. János és Imre, megrövidítették öccseiket, Pált és Ferenczet.³ Ezek természetesen nem hagyták annyiban a dolgot, hanem panasszal járultak a király elé, a ki meghagyta Pécs városának, hallgassa ki Vincze ötvöst, — ki valószínűleg mint becsülő szerepelt az osztozkodásnál, — igaz-e, hogy II. János és Imre testvéreiket megkárosították.⁴

A vagyon felosztásánál csak négy fiu szerepel, az ötödik, László, már nem volt életben; ő még 1515 előtt meghalt, mert atyjuk 1515-i végrendeletében csak a többi négy fiuról rendelkezik.

A legidősebb fiu, *II. János*, atyja példájára hadi téren kezdte meg pályáját, s ott is végezte be. 1518-ban a somogymegyei Berzencze várnagya volt.⁵ Werbőczy kimutatásában, a hol az 1523:2. t.-cikkben elrendelt 100 dénár segély beszédéről számol be, azt olvassuk, hogy Istvánffy János 600 forintot fizetett.⁶ 1526-ban a királyi udvarban találjuk, mint udvarnokot; a király kíséretében részt vett a mohácsi csatában, s ott esett el hősi küzdelem után.⁷ Feleségül Mesztegnyői *Szerecsen Katalint* bírta, Szerecsen Lajos alországbiró és Horváth Klára leányát; e házasságból három leány és egy fiu született: *Borbála*, Öry Boldizsár, *II. Katalin*, Zokoly István, majd Horváth Mihály, *Magdolna*, Lónyai Péter neje⁸ és *István*.

Egyetlen fia, *III. István*, életének, ki a hadi pályára lépett, korai s erőszakos halál vetett véget. 1543-ban lovas hadnagy volt Székesfehé-

várt, de az ostromban nem vett részt, mert míg ő és társai, Kápolnay Ferencz és Erdődy Péter, a Fehérvár körül portyázó tatárok ellen jártak, megérkezett Esztergom ostroma után Fehérvár alá Szulejmán s ők kintrekedtek a várból.¹ Egy ily portyázása alkalmával, július 30-án, Istvánffy egy törököt ejtett fogságba Mártonhegynél, a kit Pápára vittek s ott vallattak ki.²

1544. április végén történt, hogy midőn István 100 lovassal Fels Lénárdhoz, a császári hadak főkapitányához volt vonulóban, s az utban elfáradva Jolka pozsonymegyei községben pihenőre tért embereivel, rátámadt egész váratlanul Nádasdy Tamás főkapitány s országbiró, nagyszámu csapatával, őt súlyosan megsebesítette és elfogta. Nádasdy parancsára megkötözték kezét, lábát s a közel folyó Dunába vetették; alig hagytak neki annyi időt, hogy meggyónhasson. De ez még nem hűtötte le a főkapitány boszuját, hanem ezután szabad prédára bocsátotta Istvánffy ott levő ingóságait, elvitt magával egy ezüstös kopját, egy boncsokot, több kocsi-lovat s István egy szolgáját.

A dolgot természetesen nem lehetett egyszerűen elsimitani vagy elhallgatni; Istvánffy befolyásos rokonai: Werbőczy Imre, Macedoniay Péter, Batthyány Mihály, főleg pedig nagybátyja, Istvánffy Pál, vették kezükbe az ügyet, hogy megboszulják rokonuk méltatlan, igaztalan halálát. A nemesi jogoknak, szabadságnak ily vakmerő megsértése súlyos vétség volt, az 1486:15. t.-cikkben megállapított hatalmaskodási esetek egyike: «vulneratio, verberatio vel interemptio nobilium.» Súlyosbító volt még az a körülmény, hogy maga az országbiró volt a tettes. Mivel pedig az 1498:8. törvénycikk kimondotta, hogy a hatalmaskodások ügyében megindított pereket a királyi felség a nyolczados és rövid törvényszakokon kívül is eldöntheti és elintézheti, úgy, hogy a káptalan vagy konvent a királyi felség parancslevelében kijelölt határidőre ő felsége előtt való megjelenésre inti az illetőt, megidéztek Nádasdyt 1547-ben a birói intés kézhezvételétől számított tizenötödik napra.

¹ *Istvánffy* Históriaja, XV. 267. l.

² *Hurmuzaki Ez Documente privitore la istoria Romanilor*. XI. 39. l.

¹ 1515. szept. 1. — N. Múzeum lev. törzsanyag.

² Elenchi etc. II. k. (N. Múz. kézirat. Fol. Lat. 32.)

³ 1515. — N. Múzeum lev. Törzsanyag.

⁴ Elenchi etc. II. k.

⁵ Magy. orsz. lev. Dl. 23000. sz.

⁶ *Kovachich*: Suppl. II. k. 515—517. l.

⁷ «Perierunt in proelio... Ex nobilibus et potioribus regni Joannes Istwanffy... (*Brodarics*: Clades in campo Mohacz.) Bonfini 1568-diki kiadásának függelékében 772. l.) — «Desiderati sunt ex prima nobilitate... Joh. Isthuanffius regni cubicularius»... (*Istvánffy* Históriaja, 1622-ki kiadás. VIII. 131. l.) — *Áldásy*: i. m. 68. l.

⁸ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 1862. n. 16. — Elenchi etc. II. k.

Hogy miért huzódott ily soká az ügy, nem tudjuk, valószínű azonban, hogy a rokonok rögtön a törvényes eljárás útjára léptek, de Nádasdy talált mindig kibuvót. Nem volt fogantatja a fentemlitett birói intéésnek sem, mert a következő évben újra megidézék. Eredménnyel azonban ez sem járt. Az ügyet halasztgatták folyton, s végre is «*corruptis iudicibus*,» — mint Istvánffy írja, — kivitte Nádasdy, hogy pörét a rendes törvénykezési forum elé vigyék. A befejezést nem ismerjük, lehet, hogy elaludt az egész ügy; talán a későbbi kutatások fognak erre majd fényt deríteni.

Forrásaink¹ — Forgách kivételével — nem említik, mi készítette Nádasdyt ilyen lépésre, mi fokozta így a végsőkig dühét és boszúját, csak Istvánffy ártatlanságát hangoztatják.² Forgách a következő magyarázatot adja: egy alkalommal heves szövíta közben Istvánffy a fekete sirra (?) czélozva ezt a helyet idézte az evangéliumból: «Föltamadott, nincs itt,» — s ez lett volna az oka Nádasdy haragjának.³ Hogy pedig miért sértődött meg ezen annyira Nádasdy, azt megérthetjük, ha tudjuk, hogy a nádornak 1529-i budai szereplésére vonatkozott, mikor az ostromló törököknek fekete koporsót mutatott ki a vár falán.⁴ Forgách még azt is említi, hogy Istvánffy szerette a «prédát»,⁵ de ez nem igen tűnhetett fel az akkori viszonyok között.

A gyászosan elhunyt rokon temetéséről Istvánffy Pál gondoskodott, jólelkű nagybátyja. Nyolcz rőf fekete tafotát vásárolt, s abból készítettet lobogós kopját a sirra, melynek mindkét oldalán az Istvánffy-czimer diszlett s a Pál készítette következő vers:

¹ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 29. n. 74. és f. 18. n. 13. — *Istvánffy* Históriaja. XV. 256. l. — *Forgách F.* évkönyvei. (M. H. H. II. o. 16. k. 244. l.)

² ... «nec ullius criminis convictum» ... (*Istvánffy* Históriaja, XV. 256. l.) — «nescitur, quibus respectibus», «nescitur, quo spreto quave animi intemperantia.» (Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 29. n. 74. és f. 18. n. 13.)

³ ... «suffocari fecit eo, quod aliquando in quodam verborum contentione ad sepulcrum nigrum alludens evangelicum illud: «Surrexit, non est hic» protulisset.» (*Forgách* Évkönyvei i. h. 244. l.)

⁴ *Szabó L.*: *Forgách F.* (Tört. Életr. 1904. 71. l.)

⁵ ... «virum militia praestantem, quanquam praedaram, ut tum bellis civilibus mos erat, studiosum» ... (*Forgách*: i. m. i. h. 244. l.)

Stephanus Isthwanfy iacet hoc in pulvere parvus
Martis amor fuerat militiaeque decus
Perfida quem Thomas Nadasdy fraude necavit,
Dum ruit in patrie viscera latro sue,
Et Zalay votis nuge vult servire Joannis
Quam patriis legibus officio atque fide.¹

Istvánnal, az egyetlen fiuval, kihalt fiágon János családja.

Nem maradtak utódai a második fiúnak, *Ferencznek*, sem. Felesége *Őri Dachó Katalin*, Lénárd leánya volt,² a ki 1525-ben halt meg, Ferencz ugyanis 1526. júniusában készített végrendeletében a baranyavári Szent Péter kápolnának többek közt 16 sing tarka bársonyt és atlaszt hagy, a mely feleségének göröcsöni sirján volt. Ferencz a török mozgolódásának hírére végrendekezett s Pál testvérére hagyta ingóságai s ingatlanai nagy részét. Megkérte továbbá Pált, hogy ha elesik a harcban, s megtalálják testét, temettesse el, ha pedig nem találnák meg, mondasson szent misét lelki üdvéért.³ Midőn e végrendeletét írta, Racsá erösség kapitánya volt: «*Banus de Racha*.» 1532-ben pótvégrendeletet tesz.⁴ Az 1544—48-i számadásokban gyakran találkozunk vele, mint győr- és mosonymegyei adószedővel.⁵ 1548-ban Moson-megyében kap birtokot Ferdinándtól.⁶

Istvánffy Ferencznek nem voltak gyermekei, s nem nyert folytatást a család *Imrében* sem. Feleségétől, *Bika Dorottytól*,⁷ született ugyan egy fia, *III. János*, de ennek utódairól nincs tudomásunk.⁸ Ez a János az ötvenes években török fogságba került, s ott sinylődött sokáig; hogy a váltságdíjat lefizethesse, birtokait 2000 forintért Horváth Márk, szigeti kapitánynak zálogosította el, később azonban ezek ismét vissza kerültek a család kezére.⁹

¹ *Thaly K.*: Istvánffy István sirverse, temetése és hagyatékai. (Száz. 1875. 204—210. l.)

² 1524. ápr. 4. — Magy. orsz. lev. Dl. 23915. sz.

³ 1526. jun. 14. — N. Múzeum lev. Törzsanyag. — 1526. jul. 2. — Magy. orsz. lev. Dl. 25022. sz.

⁴ *Elenchi* etc. II. k.

⁵ N. Múzeum lev. Fol. Lat. 1004. 6., 133. l.

⁶ 1548. jun. 1. — Magy. orsz. lev. Lib. reg. II, 261. l.

⁷ *Elenchi* etc. II. k.

⁸ *Lehotzky*: *Stemmat.* 203. l. Imrének két fiáról beszél, *Jánosról* és *Istvánról*, de ez utóbbiról sehol másutt nem találtam említést.

⁹ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 1802. n. 17. — Lib.

A negyedik fiu, *László*, mint láttuk, még 1515 előtt meghalt.

Istvánffy István leányai közül *Katalint*, *Batthyány Benedek* vette nőül,¹ *Anna* pedig *Macedoniay Miklós* temesi alispán neje lett.² Ez utóbbiaknak egy gyermekük született: *Péter*, a ki Ferdinándnak kedves embere, udvarnok volt, majd kassai kapitány lett.³ Fels Lénárd leányát, *Felicitast*, vette feleségül; gyermekeik: *Anna* és *Miklós*, fiatalon haltak el.⁴

Pálnak, Istvánffy István ötödik fiának emlékét egyaránt őrzik úgy a történelem, mint az irodalomtörténet lapjai. Egyik helyen sem fűződik nevéhez valami korszakos nagy alkotás, de helyet biztosított magának ott mint a Habsburgoknak fáradhatatlan, derék hive dicséretes munkásságával hazája szolgálatában, itt pedig mint az első magyar verses novella szerzője.

Nem feladatunk itt, hogy részletesen foglalkozunk alakjával, csak nagy és főbb vonásokban fogjuk áttekinteni életét.

Ő volt az öt fiú közt a legfiatalabb s az édesapja felsőbb tanulmányokat akart vele végeztetni, mert papnak szánta. Mikor végrendelkezett 1515-ben, 200 forintot s egy 200 forintot érő lánczot hagy neki tanulmányai költségeinek fedezésére.⁵ Pálban nem hiányzott sem a tehetség sem az akarat a tanuláshoz s nem sokkal édesapja halála után Paduába ment s annak hires egyetemén 12 esztendő telt; ebből öt évet a septem artes liberales tanulmányai vettek igénybe, a többit pedig jogi studiumokra fordította az akkor már messze földön hires jogi iskolában.⁶

reg. III. 469. l. — *Koller*: Hist. ep. Quinqueecl. VI. k. 94—96. l.

¹ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 520. n. 35. — *Istvánffy* jegyzete Forgáchnál i. h. 43. l.

² 1524. jan. 8-án már mint felesége említettik. (Magy. orsz. lev. Dl. 2387. sz.) — 1543-ban özvegy. (U. o. N. R. A. f. 19. n. 85.)

³ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 428. n. 14.

⁴ *Istvánffy Miklós* jegyzete Forgáchnál i. h. 144. l. — Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 250. n. 35.

⁵ «*Insuper torquem meum, que valet florenos ducentos, que in toto erunt quadringenti, dicto filio meo, Paulo, ad studendum bonarum artium literas dare et assignare velis*» rendeli János fiának (1515. szept. 1. — N. Múzeum lev. Törzsanyag.)

⁶ Szentgyörgyi G. verse Istvánffy Pál halálára (*Töke F.* Epitaphiumában. Bécs, 1553. — *Hegedüs I.*: *Analecta nova*. 306. l.)

Hazatérte után Ferdinánd hive lesz, de *Pe-rényi Péterrel* együtt csakhamar János király mellé szegődik s kitart mellette egészen haláláig, 1540-ig. 1539-ben *Bagothay György* birtokaival ajándékozta őt meg János,¹ 1540-ben pedig Pál és István somogy megyei birtokait felmentette a tizednek természetben való fizetésétől.² János halála után azonban a Habsburgok hű szolgálója lett s maradt élete utolsó perczéig. 1543-ban *Baranyavármegye* alispánja³ s ugyanezen évben a magvaszakadt *Baksa János* birtokait kapja Ferdinándtól *Baranyában*.⁴ Ez új adománynak azonban nem sokáig örülhetett, mert jött a török, annak kezére kerültek az összes Istvánffy-birtokok s Pál fedél nélkül maradván, menekülni kénytelen nejével s kis gyermekeivel. Ferdinánd ez év végén *Szigetvár* átvételére küldte ki s őt bizta meg a vár gazdasági ügyeinek vezetésével is.⁵ 1549 április elsejéig kezelte Istvánffy a várhoz tartozó nagy birtokokat, de e mellett számos kiküldetésben s más dologban is eljár a király megbízásából. Mint kiváló jogtudós sokat szerepelt ülnöki, assessor-i minőségben a helytartó mellett.⁶ Mind ezen megbízásokkal csak a költségek megtérítése járt; s mert oly hűen s pontosan végezte el a rábizott feladatokat, állandó hivatala vagy szolgálata (*officium seu servitium*) pedig nem volt, évi 300 forintot rendelt neki jutalmul a király.⁷ Mikor azonban 1549-ben *királyi tanácsos*, az «*egregiusból*» «*magnificus*» lett s kapta a tanácsosi fizetést, ezt a 300 forint «*provisiót*» beszüntette Ferdinánd.⁸ A királyi tanácsosság nemcsak egyszerű czim volt, hanem nagy gondal, felelősséggel járó hivatal, de egyszersmind előkelő méltóság is. Munkásságának nyomaival lépten-nyomon találkozunk.⁹

Buzgó munkásságáért gyakran felkereste őt a királyi kegy s gondoskodott megjutalmazásá-

¹ 1539. jul. 18. — N. Múzeum lev. Törzsanyag.

² *Elenchi etc.* II. k.

³ 1543. márcz. 21. — Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 541. n. 10.

⁴ *Elenchi etc.* II. k.

⁵ *Németh B.*: *Szigetvár története* 99—100. l.

⁶ Magy. orsz. lev. Ben. resol. in orig. — N. Múzeum lev. Fol. Lat. 1004. 121. l.

⁷ 1547. szept. 18. — Magy. orsz. lev. Ben. resol. I. 84. l.

⁸ 1550. jun. 13. — U. o. 226. l.

⁹ *R. Kiss I.*: *A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában*. Budapest, 1908.

ról. 1548-ban a Szerdahelyi-féle birtokokat kapja Zemplénben,¹ 1551-ben a Baksai birtokokat Baranyában,² 1552-ben megengedi a király, hogy az esztergomi érsek pozsonyi házában tarthasson lakást, mert szolgálata Pozsonyhoz kötötte s neki adta a csallóközi Szunyog falut is.³ 1552. elején a magvaszakadt Mesztegyői János és Fanchy Ágoston birtokait kapta, Pázdánt és Aranyost, majd ez év augusztusában Szent Iványt.⁴

Utolsó éveiben sokat betegeskedett, mig-nem 1553 április 9-én véget vetett munkás életének a halál Németiben.⁵ Rudolf oklevele, melylyel fiainak báróságot adományozott 1582-ben, méltán hivatkozhatott Pál érdemeire, a ki «sacratissimum olim principem Ferdinandum... secutus... in prosperis pariter et adversis diversas legationes diligenter obeundo in servitiis et ministerio eius consenuit.»⁶

Nyilvános szereplésének vázolója után lássuk családi viszonyait.

Első neje *Garay Petronella*, Lőrincz leánya volt s így sógorságba jutott Ocsarevics Péterrel, Macedoniay Lászlóval és Zay Ferenczcel.⁷ Hogy mikor halt meg Petronella, nem tudjuk, annyi biztos csak, hogy Miklós fiának, ki 1538-ban született, már Pál második felesége, *Gyulay Hedvig* volt az édesanyja. E két házasságából hét gyermeke született: *IV. János, II. Pál, IV. István, Miklós, III. Katalin, Erzsébet* és *Theodora*.

IV. Jánosnak csak nevét ismerjük.⁸ *II. Pál* 1566-ban Szigetvárt volt s vitézül harczolt mindjárt az első csatározásnál, mellyel a megérkező törököt fogadták. A szigetiek gyalogosan harczoltak, csak Istvánffy ült lovon, mert ő nem helyezte el az ostrom előtt lovait biztos helyen, mint a többiek. Kopjával vitézkedett s le is szúrta

egy török lovas csapat vezetőjét. Hősiesen küzdött tovább is az egész ostrom folyamán s ott lelte halálát fiatalon a többi vitézzel a végső kirohanáskor.¹

IV. István szintén a hadi pályára lépett s mint kötelességtudó, bátor katona szerzett magának hirt s nevet. Az 1570-es évek táján török fogságba is került, honnan 5000 forinton Miklós testvére váltotta ki.² 1573-ban Kanizsán lovas hadnagy; Alapy Gáspár volt a várparancsnok, ki e tisztségre nem jeles tulajdonságai, hanem befolyásos ajánlók közbenjárása útján jutott. Ennek a következménye azután a fegyver hanyatlása lett. Tudta ezt a török is s midőn egy szökevény a vár viszonyairól kioktatta őket, 1573 február 5-re virradó éjjel nagy se reggel megtámadták Kanizsát. Hushagyó kedd február 4-re esett s a mulatozás a várban beletnyult a késő éjszakába, az örök pedig nem igen gondoltak feladatukkal. Istvánffy megsejtett valamit az ellenség készülődéseiről s négy lovas küldött ki kémszemlére. Ezek éjjel felé megúván a vigyázást, visszatértek avval a hirrel, hogy csendes minden. Ezalatt az áruló katona egy-két törökkel a városba lopózik, az őrt álló német katonákat megölik s gyorsan hirül viszik a táborba, hogy a nagy mulatozás után az egész város mély álomba van merülve. Erre a török csendesen a városba vonul s a piacon hirtelen nagy zajt ütve megkezdí a rablást, gyilkolást. A mámoros álmukból felriadt várbeliek közt óriási zavar támad. Istvánffy azonban hamar felismeri a helyzetet, lóra kap s kardjával utat törve magának egy-két emberével a várba vágtat. Itt először ellenségnek tartják s puskatüzzel fogadják, de csakhamar felismerik s bebocsájtják őket.³

Tíz évre rá már Veszprémben találjuk őt, mint alkapitányt,⁴ hol szintén vitézül megállta helyét. 1584-ben Ormándy Péterrel szövetekezett a Vas vármegyét pusztító Hasszán basa ellen s megbeszélték az időt és helyet, a hol találkozni fognak. Istvánffy a jelzett időben el is indult

¹ *Istvánffy* Históriája XXIII. 478., 487. l. — *Áldásy*: i. m. 68. l.

² 1575. decz. 16. — Magy. orsz. lev. Benignæ resolutiones, n. 22. 295. l.

³ *Istvánffy* Históriája. XXIV. 532—533. l.

⁴ 1582. febr. 17. — *Áldásy*: i. m. 68. l. — 1583. apr. 10. — Magy. orsz. lev. Lib. reg. IV. 347. l.

¹ Magy. orsz. lev. Lib. reg. II. 253. l. — 1551. máj. 15.: U. o. II. 450. l.

² 1551. máj. 15.: U. o. 450. l.

³ 1551. aug. 1.: U. o. Ben. resol. III. 116.—IV. 46.

⁴ *Elenchi* etc. II. k.

⁵ Tört. Tár. 1890. 370. l.

⁶ 1582. okt. 12. — *Áldásy*: i. m. 68. l.

⁷ 1534. *Elenchi* etc. II. k. — *G. Zay K.*: A Zay-család nemzedékrendje. (Uj M. Múzeum. 1855. I. 351. lap.) — *Thallóczy L.* (Zay F. — Tört. Életr. 26—27 l.) és *Nagy Imre* (A kisasszonyfalvi Istvánffyak. Turul, 1883.) szerint *Erzsébetnek* hívták első nejét.

⁸ 1560. Nova donatio... Nicolao et Paulo Istvánffy et per eos *Joanni* et Stephano pratribus eorum carnalibus. (*Elenchi* etc. II. k.)

csapatával s utközben váratlanul a Veszprém felé vonuló Ali béggel találkoztak. A mieink hirtelen a törökökre csaptak s már-már győztek is, mikor hajnal felé feltűnt Ormándy csapata. A veszprémiek ellenségnek gondolták s kérték Istvánffy, hagyja abba a harcot, ne kockáztassa a veszprémi őrseget. Ő azonban látta, hogy Ormándy közeleg s küldönczöt menesztett hozzá, hogy siessén. A friss erő megjelenése a mieink javára döntötte el azután a csatát: Fogságba került Ali bég is, kinek fényes kuraczelját, diszes törét, handsáriját s kardját Istvánffynak ajánlották fel harcos társai vitézi hadi tette elismeréséül.¹

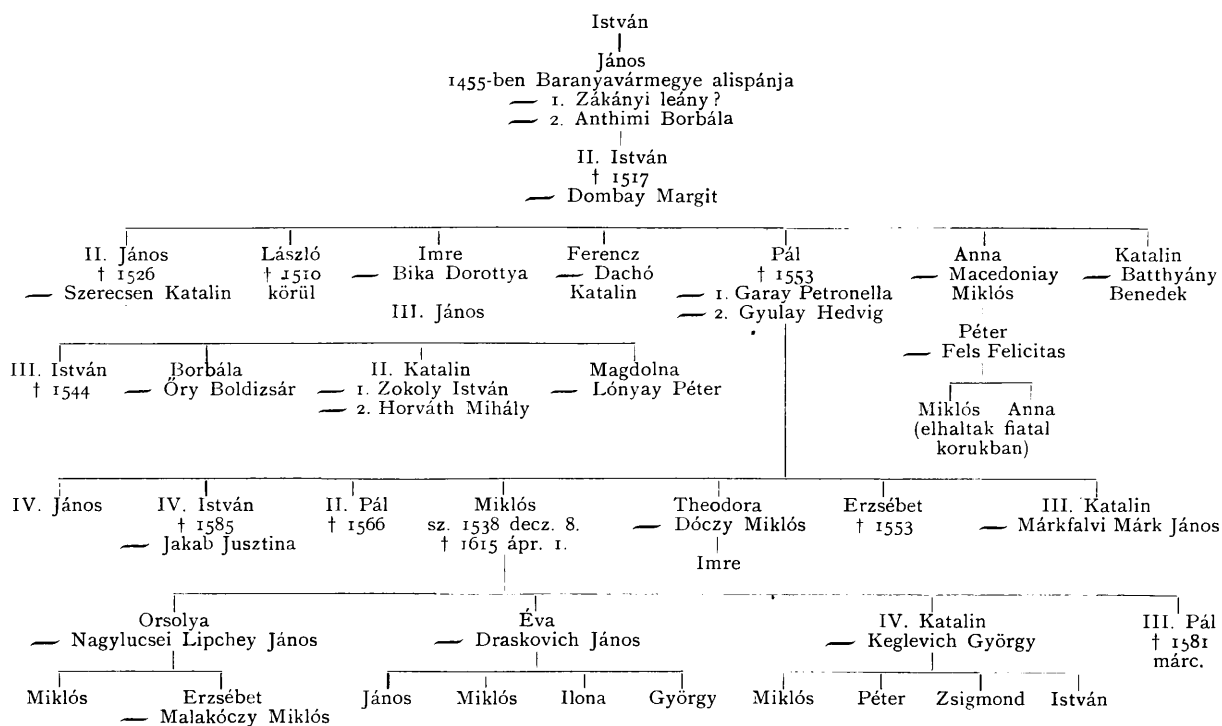
Vitézségével szolgált rá arra is, hogy midőn Rudolf tesvérének, Miklósnak, *bárbí rangot* adományozott, kiterjesztette ezt Istvánra is.² 1584-ben a veszprémi alkapitányból palotai kapitány lett, s bérbe kapta a vár jövedelmeit is.³ Ez új

állását azonban már nem sokáig élvezhette, mert a következő év első felében meghalt.⁴ Felesége *Jakab Jusztina* volt; ⁵ gyermekeiről nem tudunk.⁶

Istvánffy Pál leányai közül *Erzsébet* alig pár napra atyja után halt meg 1553 áprilisában,⁷ *Theodora Dóczy Miklóshoz*,⁸ *III. Katalin* pedig *Márfalvi Márk Jánoshoz*⁹ ment nőül. Theodóra esküvője 1550 októberében volt, melyre Istvánffy Pál meghívta Ferdinándot is; a király köszönettel vette a meghívást s megbizta Chernel Ambrus assessort, hogy az ő képében legyen jelen az esküvőn s adja át ajándékát, melyről majd intézkedni fog.¹⁰ Ez az ajándék pedig, mint tudjuk, száz márkát érő ezüst serleg volt.¹¹

Utoljára hagytuk Istvánffy Pál negyedik fiát *Miklóst*, a kivel be is fogjuk zárni családunk történetét, mert benne kihalt fiágon a Kiszasszonyfalvi Istvánffy-család.¹²

II. Tábla.

¹ *Istvánffy* Históriaja. XXV. 560—561. l.

² *Aldásy*: i. m. 68. l.

³ 1584. okt. 3. — Magy. orsz. lev. Ben. resol. in orig.
⁴ 1585. jun. 16. — Thury Márton Pálffy pártfogását kéri Ormándy Péter számára az Istvánffy István halálával megürült palotai kapitányi állásra. (*Fedlicska P.*: Adatok b. Pálffy Miklós életrajza és korához. 141. l.)

⁵ *Lehotzky A.*: Stemmatographia 203. l. — Okleveles adatot találtam.

⁶ *Nagy Imre* idézett értekezésében (A kiszasszonyfalvi Istvánffyak. Turul, 1883.) a már említett *Elenchi* etc.

egy félreértett helye (1588-i átírtára 1508-i oklevélnek) alapján IV. István fiainak írja II. István fiait s Pál testvérét.

⁷ *Töke F.* Epitaphiuma. Bécs, 1553.

⁸ Arch. Ért. 1878. 389—390. l. — *Deák F.*: Magyar hölgyek levelei. 70—71. l.

⁹ Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 9. n. 19. — f. 10. n. 55. — f. 12. n. 80.

¹⁰ Augsburg, 1550. szept. 16. — N. Múzeum lev. Törzsanyag.

¹¹ 1550. nov. 22. — Magy. orsz. lev. Ben. resol. III. 7. l.

¹² Miklós életét is csak főbb vonásokban, röviden

Istvánffy Miklós 1538 december 8-án született Kisasszonyfalván. Midőn 1543-ban menekült a török elől az egész Istvánffy-család, a kis Miklós Szigetvárra került, majd 1547-ben Várday Pál érsek udvarába udvari ifjúnak, inasnak.¹ Várday halála után Oláh, egri püspök, vette magához s 1550-ben unokaöccsével, Bona Györggyel, együtt Paduába küldte, hol öt évig folytatták tanulmányaikat a nagyhirű Sambucus János vezetésével.² Paduából vissza térve félre teszi kedves könyveit s karddal, kopjával cseréli fel azokat. Több kisebb-nagyobb hadi vállalatban vett részt, de vitézi iskolájának fő helye Sziget, mestere Zrinyi Miklós volt.³ Befejezván vitézi gyakorlatát, Oláh maga mellé vette titkárnak, majd 1559-ben bejuttatta a kancelláriába jegyzőnek;⁴ e mellett azonban megmaradt Oláh szolgálatában is egész 1568-ig, az érsek haláláig. 1568-ban kancelláriai titkárrá lép elő⁵ s ugyanezen évben meg is nősül. Választottja Bajnai Both Erzsébet volt, a ki fiatalon, 23 éves korában most készült másodsor felcserélni az özvegyi fátyolt menyasszonyi korona-koszorúval.⁶

Mint kancelláriai titkárnak elég nagy elfoglaltsága volt, ezenfelül még gyakran kapott külön megbízásokat is. Mindezeknek jól megfelelt, s ezért 1578-ban Rudolf királyi tanácsosi méltósággal tüntette ki.

Hogy mennyire tudta érvényesíteni tehetségét és szorgalmát, Verancsics ajánló sorai mutatják a legfényesebben, midőn öt 1572-ben a Mérey halálával megürült nádori helytartói ál-

lásra ajánlotta Miksának.¹ Ekkor azonban még sem sikerült e méltóságot elnyernie, de Czobor Imre halála után 1581 június 24-én a rendek közmegelegedésére öt nevezte ki nádori helytartóvá Rudolf; végleges beiktatása az 1582-i országgyűlésen történt meg.²

Ugyanezen alkalommal öt és testvérét bárói rangra emelte Rudolf.³ 1582 február 17-én kelt Pozsonyban az oklevél, melylyel nemcsak bárói czimet, hanem czimert is adományozott az Istvánffyaknak: és pedig az Istvánffy-család ősi czimerét a Gyulay-család czimerével bővítette.⁴ A Gyulay-család 1567-ben halt ki fiágon Gyulay Jánossal, Istvánffy Miklós anyai nagybátyjával; czimerüket az Istvánffyak felvették saját czimerük mellé s evvel a bővített alakkal találkozunk már 1575-ben⁵; így a királyi adomány ezt csak megerősítette most 1582-ben.

Az Istvánffy-család ősi czimere a fenti oklevél szerint királyi koronán álló fekete sas volt.⁶ Így találjuk Istvánffy Miklós gyűrűs pecsétjén 1570-ben s 1578-ban is,⁷ de sem az idézett leírás, sem ezek a pecsétek nem teljeseek, a sason és a koronán kívül más is volt a czimerben, mint azt Szentgyörgyi Gábor verse: «In insignia Pauli Istvánffi Gabrielis Zentgwrgii Phalecium» mutatja:

Altilem Jovis unguibus coronam
Calcantem nitidam trucique rostro
Mucronem medium nimis prementem
Marginem colubre ambiente scuti
Paulinæ domui dedere prisici
Reges Pannoniæ...⁸

Megerősíti ezt s kiegészíti még egy új czimeralakkal Istvánffy Pál levele, melyet sógorá-

adom itt elő, bővebben megírtam «Istvánffy Miklós Históriaja hadtörténelmi szempontból» című dolgozatomban. (Művelődéstörténeti értekezések. 35. szám. Szekszárd 1909.)

¹ Várday 1548. ápr. 29-én kelt oklevelével a kis Miklósnak adományozta a zalavármegyei almádi apátságot. (Zalavári konv. lev. Zalaapátiban. Fasc. 28. n. 1469.)

² Sambucus: Orationes duæ funebres. Parisiis, 1561.—U. a.: Pœmata quædam... Patavii, 1555.

³ 1599. márcz. 3.—Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 1862. n. 18.—Hierat ajánlása Pázmányhoz Istvánffy Históriajának 1622-i kölni kiadásában.

⁴ 1559. aug. 8.—Magy. orsz. lev. Ben. resol. VII. 89—90. l.

⁵ U. o. N. R. A. f. 178. n. 7. és Ben. resol. in orig. 1568. máj. 8.—Kovachich: Script. min. II. 228. l.

⁶ Első ura Horváth Márk, szigeti kapitány, a második pedig Laki Bakics Pál volt.

¹ Verancsics A.: Összes munkái. (M. H. H. II. o. 26. k. 62—63. l.)

² Magy. orsz. lev. Lib. reg. IV. k. 238—239. l.—Ben. resol. XXVII. 22. l.

³ U. o. Lib. reg. IV. 238—239. l.

⁴ Áldásy: i. m. 67—68. l.

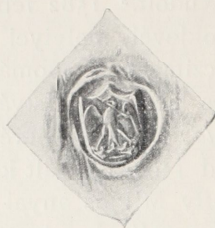
⁵ Istvánffy arczképén 1575-ből. (Lásd említett dolgozatomban.)

⁶ ... «aquilæ nigræ coronam regiam unguibus calcanti, quæ nimirum insignia Isthvanffiorum antea semper fuerunt» (Áldásy: i. m. 67. l.)

⁷ N. Múzeum lev. Személyszerinti iratok.

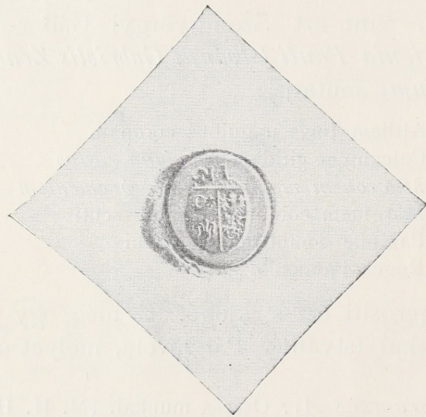
⁸ Tölke F. Epitaphiumában (Bécs, 1553.) — Hatos G.: Az Istvánffyak czimere. (Száz. 1875. 323—337. l.) — Doby A.: Az Istvánffyak ősi czimere. (Száz. 1875. 502—503. l.)

nak, Zay Ferencznek, irt az unokaöccse, István, sirjára készülő lobogós kopja ügyében: «Ha eljön kegyelmed, hozza el a czimert is, de az arany almath az thewr wegetul fewllyebben kell wenje.»¹ Istvánffy Pálnak 1550-ből való gyűrűs pecsétjén a tör kivethető a sas csőrében, de alma nem látható.²

Istvánffy Pál gyűrűs pecsétje 1550-ből.

Az ősi Istvánffy-czimer tehát teljes alakjában ez volt: arannyal s veressel vágott pajzsban arany leveles koronán álló, jobbra néző fekete sas, csőrében tör, ennek vége felett arany alma, a pajzs körül a sárkányrend jelvényével;³ a Gyulay-czimer pedig: kék mezőben arany liliom, fölötte jobbról ezüst fogyó félhold,

Istvánffy Miklós gyűrűs pecsétje.

balról hatágu arany csillag.⁴ A teljes Istvánffy-czimer képe így az egyesítés után ez lett: ha-

¹ *Thaly K.*: Istvánffy István sirverse stb. (Száz. 1875. 205. l.)

² 1550. jun. 16. — N. Múzeum lev. Törzsanyag.

³ *Siebmacher*: Wappenbuch. Supplementband 69. l. 45. tábla.

⁴ ... «lilium croceum cum sydere et luna in scuto cæruleo, quibus dictus olim Johannes de Giwla eiusque tota progenies, dum viguit, usa est.» (*Áldásy*: i. m. 67. l.) — *Siebmacher*: IV. 15. k. 167. tábla.

silott pajzsnak jobb, arannyal s veressel vágott mezejében arany leveles koronán álló, jobbra néző fekete sas, bal kék mezejében arany liliom, fölötte ezüst fogyó félhold és arany csillag; sisakdísz: arannyal fegyverzett fekete szárnyas sasláb; foszlányok: kék-arany, vörös-ezüst.¹

1585-ben újabb kitüntetés érte Istvánffyt, Rudolf a *soproni kapitányságot* adományozta neki.²

1588 december 8-ától 1589 márcziusig Herinczy Péter győri püspökkel részt vett a lengyelországi, követségben, melynek feladata a fogóságba került Miksa királyi herceg kiszabadítása volt.³ 1596 júliusában ismét Lengyelországban jár követségben,⁴ 1598-ban pedig Szuhay István és Pezzen Bertalan társaságában Erdélybe megy, mint királyi commissarius, hogy átvegyék Erdélyt Báthory Zsigmondtól. Az erdélyi követségben kifejtett buzgó munkásságának jutalmául Rudolf a *flajtonálló mesteri* méltósággal tüntette ki,⁵ továbbá beleegyezett leányainak fiúsításába,⁶ a mit Istvánffy hiába kért már többször 1590 óta.⁷ Istvánffynak négy gyermeke volt, egy fia és három leánya. Fia *Palkó*, (III.) azonban még három és fél éves korában meghalt a pozsonymegyei Felbáron; sirköve ma is látható ott a templom bal hajójának falába illesztve.⁸ Leányai közül *Orsolyát Lipchey János* vette nőül 1590 január 25-én⁹ s ugyanezen időtájt volt *Éva* menyegzője is *Draskovich Jánossal*,¹⁰ a legfiatalabb, *IV. Katalin*, 1599 július 4-én lett *Keglevich György* nejevé.¹¹

¹ *Siebmacher*: Wappenbuch. 260. l., 199. tábla.

² 1585. jan. 25. — Magy. orsz. lev. Lib. reg. IV. 417—418. l.

³ U. o. Ben. resol. XXXIII. 7. l. 221. l. — *Istvánffy* *Históriája* XXVI. 574. l.

⁴ 1596: 60. t.-cz. — *Hurmuzaki*: Documente XII. k. 209. l. — *Óváry L.*: A M. T. Ak. tört. biz. okl. másolatai II. k. 239. l.

⁵ Rumpf 1598. decz. 20-án kelt levelében már így czimezi. (N. Múzeum kézirat. Fol. Lat. 3606. III. k. 138. l.)

⁶ 1599. márcz. 3. — Magy. orsz. lev. N. R. A. f. 1862. n. 18.

⁷ U. o. — Ben. resol. XXXIV., XXXV. és XXXIX. k.

⁸ Megható sírfeliratát («*Palconi unico filio*...»), melyet maga a szomorú szívű apa irt, lásd *Nagy Imre*: A kisasszonyfalvi Istvánffyak cz. értekezésében (Turul, 1883. 114. l.)

⁹ Tört. Tár. 1890. 371. l.

¹⁰ Magy. orsz. lev. — Ben. resol. XXXIV. 5. l.

¹¹ Tört. Tár. 1890. 374. l.

Hivatalos dolgai, a sokféle kiküldetések eléggé elfoglalták, mégis részt vett a hosszú hadjárat majd mindegyik nagyobb hadi vállalatában.¹ Ott volt Sziszeknél, Kis-Komáromnál (1592), Pákozdnál (1593), Nógrádnál (1594), Petrinjánál (1594) s Kanizsánál (1600).

1601-ben ismét őt akarta Erdélybe küldeni Rudolf,² de e kiküldetése elmaradt, hasonlóképp 1602-ben is, a mikor felesége nagy betegen feküdt s azért kérte felmentését.³ A baj súlyos volt, pár napra rá meg is halt. Sirversét maga a szomorú férj írta meg:

Debueras superesse diu mea Elisa dulcis,
Tanta fides in te tanta fuit pietas.
Sed quia lex fati stat inevitabilis eheu
Conderis hic, et ego mox tua fata sequar.⁴

Ugyanakkor más oldalról is súlyos gondok foglalták le: az *Illésházy-féle pör*.⁵ E pörben való szereplése azonban rossz fényt vet rá. Bár sokáig ellenállt, mégis rá tudták venni Bécsben, hogy ő, a «locumtenens officii palatinalis in iudiciis», hamis ítéletlevelet állítson ki. Beismerte később ő is nyíltan többek előtt, hogy az ország jogai, törvényei ellen cselekedett, de — mint mondta — kényszerítve volt rá, minthogy életét is fenyegették. Tehát csak a kényszernek

¹ ... «a nobis ... omnibus his bellis et expeditionibus versatis» ... (*Istvánffy* Históriaja. XXIX. 656. l.)

² *Hurmuzaki*: i. m. XII. k. 1178. l.

³ 1602. okt. 17. — Erdélyi országgy. eml. V. k. 151. l.

⁴ Meghalt 1602. okt. 28-án Vinicén 57 éves korában. (*Istvánffy* versgyűjteményének kéziratában. M. T. Akadémia könyvtára.)

⁵ *Károlyi A.*: Illésházy István hűtlenségi pöre. Budapest, 1883.

engedett, de ez is baj volt, mert «nem tört, de hajolt.» S még kevésbé fogjuk menteni e tettet, ha tudjuk, hogy a rákényszerített törvénytelen cselekedetnek jutalmát is kérte.

Ez eljárásával magyarázhatjuk meg azt, hogy 1608-ban, midőn nádorválasztásra került a sor, ő már nem szerepelt a jelöltek közt sem; a nádor Illésházy lett, a mi annyira bántotta Istvánffyt, hogy mikor Pozsonyban a Dunaparton egyik rokonával, Turóczy Benedekkel lovagolgatott, szélütés érte.¹ Felgyógyult, de elvesztette tiszta beszélőképességét s jobb kezét erős reszketése miatt csak nehezen tudta használni. Nem is fejezhette be nagy történelmi munkáját, mely ekkor 1606-ig már készen volt. Nehezebbé esett az utazgatás is s azért legtöbbet vinicei kastélyában tartózkodott, melyet számos birtokkal együtt édesanyjától örökölt s itt is érte őt utól a halál 1615. április elsején.² Több zágráb-megyei birtokrészét, pankoveczi nemesi kuriáját s könyvtárát a zágrábi jezsuitáknak hagyta. Birtokait leányai örökölték, kiket, mint láttuk, 1599-ben fiúsított Rudolf.³

Vele kihalt fiágon a Kisasszonyfalvi Istvánffy-család.

HOLUB JÓZSEF.

¹ *Istvánffy* Históriaja XXXIV. 850. l.

² Vinicén temették el; sírköve a vinicei templomban látható. Sírfeliratát lásd *Nagy Imre* i. értekezésében. (Turul. 1883. 115. l.)

³ Birtokai voltak: Baranya-, Somogy-, Zala-, Győr-, Pozsony-, Verőcze-, Zágráb-, Kőrös vármegyékben. Egy XVII. századi összeírás szerint az Istvánffy-birtok 49 faluból állt, azonkívül számos birtokrészből és pusztából. — Az Istvánffy-birtokok további sorsára vonatkozólag l. *Németh B.*: Szigetvár története 367—368. l.

NAGYJESZENI JESZENSZKY ISTVÁN CZIMERES EMLÉKALBUMA 1593–1620.

Az emlékalbumok divatja, mely külföldön főként a tizenhatodik és tizenhetedik században virágzott, minálunk mondhatni ismeretlen volt. Ott tömeges számban maradtak fenn eme nemcsak heraldikai és genealogiai, de különösen kosztümfani és kulturtörténeti szempontból értékes adatok forrásai. Társaságunk folyóirata eddig már tekintélyes számban közölt olyan czimeres albumokat, melyek egyházi testületek, konfra-

ternitások tagjai számára létesültek, de csak egyetlen magyar emlékkönyvet: Szulyói Félix Balázsét 1620-ból; ¹ ez csak három czimert tartalmazván, heraldikailag kevés érdekeset nyújt. Egy más czimergyűjtemény pedig, mely Zichy kodex néven ismeretes, ² nem egységes czimer-

¹ Turul, 1886. 126. lap.

² Turul, 1888. 20. lap: Egy XVI. és XVII. századi magyar czimer-album.

album, hanem különböző korszakokból származó, nyilván több albumból összehordott czimeres emléklapoknak összeállítása.

Jelen ismertetésünk tárgya érdeklődésünket azon kettős körülmény által kelti fel, hogy kezdeményezője, bár idegenbe szakadt: ősrégi magyar család sarja; és hogy benne több magyar személyiség czimere és bejegyzése található. A Jeszenszky-albumot szakembereink az ezredéves kiállítás történelmi osztályából ismerik. Korán elhunyt heraldikusunk, Bárczay Oszkár, ezen albumot hosszabb időn át tanulmányozta, ismertetését és közlését a közbejött halál akadályozta meg.

Jeszenszky István, a Sziléziába kivándorolt Lőrincz és egy breslaui Uthmann leány fia, 1574. november 25-én született, meghalt 1622. január 29-én.¹ Mint látni fogjuk, új hazájában is fenntartotta magyarországi rokonaival az érintkezést; fiágának magva szakadván, az emlékkönyv — hogyan? és mikor? nem tudjuk — a magyarországi Jeszenszkyek birtokába jutott és utóbbi időkig a család bárói ágának hidvéghi levéltárában őriztetett.

Az album kis oktáv alakú, 145 mm. magas, 95 mm. széles; külsejét ujjakkori pergamenkötés fedi; régebben — mint az utolsó lapon látható nyomok gyaníttatják — tábláját középen ovalis medaillon, dombormívű családi czimmerrel díszítette. Az emlékkönyv négy első lapja pergamen, utánuk papirlapok következnek, modern számozással, 5-től 263-ig ellátva, úgy, hogy minden levél baloldali oldala van számmal megjelölve. Egyszerűség kedvéért a továbbiakban a jobb oldalt a baloldali szám után tett a.) betűvel fogjuk említeni.

A négy (számozatlan) pergamen lap mindegyikén egy-egy diszes, ovalis koszoruba foglalt czimer látható.

I. *Der Fessensky von Grossm Fessen, sonst von Eschendorff.*

Aranyban zöld hármashalomból kinövő fa mögött jobbfelé haladó, hátranéző természetes medve; a felső bal sarokból felhőből két veres ruhás kar a medve vállába lándzsát döf.

¹ Nagy Iván V. kötet 336. és következő lapok.

A koronás sisak disze: növény medve, zöld lombos ágat tartva. Takaró: fekete-arany, fekete-kék.

E czimerábrázolás megfelel az 1563. évi czimerujtó oklevél blasonálásának:¹

«Scutum videlicet fulvi coloris, in cuius ima parte tres continentur colles, quorum medio fraxinus arbor frondens est inserta; priori vero insistit ursus niger apertis ore et lingua exerta hians et retrospiciens, cuius armo anteriori sinistro cuspis per duas manus ex nubibus progredientes est infixus, posteriori autem idem ursus pede posteriore insistit, utroque dextro pede sublato. Supra scutum est galea, signum militare, regio diademate ornata, ex qua ursus æque ore apertis et lingua exerta hians ac anterioribus pedibus ramum fraxini servans, usque dimidiam sui partem prodire conspicitur. Galeam vero et scutum laciniæ nigri, cærulei et gilvi coloris mixtim defluentes pulchre exornant...»

Szokásos ábrázolásában a Jeszenszky-czimerben, mely lényegében a Divék-nemzetség czimeréhez hasonlít — a medve a fa törzse előtt áll — a fa kőrifának blasonáltatik, utalással a kőrifót nevére: *jäsen*; az ősi nevet adó Nagyjeszen a legendában, mint láttuk, *Eschendorffra* van germanisálva.

E czimertől csak csekélyiségekben tér el az 1631. évi czimerujtó és megerősítő armalis szövege:² a két kar pánczélos és kardot szur a medvébe; takaró: arany-kék; veres-ezüst.

A Nagyjeszeni Jeszenszky-család tagjai három ízben nyertek bárói rangot: 1741., 1855. és 1865-ben³ bővített czimmerrel, melyben az ősi czimer némileg módosulva fordul elő.

II. *Der Haysky von Hay.*

Kék és zölddel vágott pajzs, a vágásból veres farkas nő ki, fogai között aranymarkolatu egyenes kardot (a penge közepén) tartva. A koronás sisak disze: a pajzsbeli farkas; takaró: kék-ezüst, veres-zöld.

¹ Dr. Áldásy Antal: a M. Nemz. Múzeum czimeres-levelei LXXVII.

² Ugyanott CCXLIX.

³ Magyar nemzetségi zsebkönyv I. 349. lap. és Rietstap, Armorial Général II. Supplément p. 1264.

III. *Der Rakowssky von Rakow.*

Kék pajzs, arany pajzslábbal; fenn a vágásvonalra helyezett arany koronából pánczélos, sisakos férfi nő ki, félig jobbra fordulva; jobb kezében vállára fektetett arany markolatu egyenes kardot, csipőjére támasztott baljában pedig zöld ágat tart; a koronából két oldalt félkörben lefelé hajló ezüst száron egy-egy heraldikai ezüst lilium függ; a pajzs felső jobb sarkában arany nap, bal sarkában ugyanolyan hatágu csillag. Az arany pajzslábban hármás kék domb felett pólya mentén veres rák. A koronás sisak disze: a pазsbeli pánczélos alak a liliumokkal; takaró: kék-arany; veres-ezüst.

A törzsökös turóczvármegyei családnak 1561. évben bővített czimere.¹

IV. *Der Sathuretzky von Sathurtza.*

Arany pajzs, kék pajzslábbal; fenn a vágásból növvő természetes medve, első jobb lábával arany koronát tart; a felső jobb sarokban növvő arany félhold, a bal sarokban hatágu arany csillag; a kék pajzslábban zöld talajból három kinövvő, zöld leveles száron egy-egy fehér rózsza. A koronás sisak disze: növvő medve jobbában három zöld leveles szárú fehér rózsát tartva. Takaró: kék-arany, veres-ezüst.

A szintén turóczy Zathureczky-család czimere, mely azonos a vele közös eredetű Turócz-szentpéteri és Isztebnei Dávid családjával: más színezésben használatos.

E négy pergamenlapra festett czimer tulajdonkép nem tartozik az albumhoz és hihetőleg külön lett belé kötve; az idő által sokkal inkább van megviselve, mint a többi papírlap. Azt hisszük, hogy e négy czimer Jeszenszky Lőrincz, István atyjának négy őséé; anyja Rakovszky Borbála, anyai nagyanyja Zathureczky Borbála; atyai nagyanyja pedig talán Haysky Ágnes? lehetett; Nagy Iván munkájának idézett helyén ugyan *Iliasky* áll; ez lehetne olvasási hiba, valamint talán téves a pótlék kötet korrek-turája is, inely szerint Lőrincz nagyanyja Doli-

¹ Nemzetségi Zsebkönyv II. 527. lap: itt a rák hármás fehér sziklára van illesztve; takaró: vöröst-ezüst, kék-arany.

naí Buocz Vera lett volna? — A feltevés mellett, hogy e czimerek egy genealogiai táblázatból vétettek, szól az is, hogy a czimerek alatt a családok nevei genitivusban állanak: (*Wappen...*) der Jessensky, der Haysky stb.

Az albumban lévő számos bejegyzés, czimer és egyéb festmény közül alábbiakban csak a magyar vonatkozásuakkal fogunk foglalkozni, a többiből pedig csak az érdekesebbeket tárgyaljuk.

19. lap. A Jeszeniczei *Szunyogh*-család czimere:

Veressel és zölddel vágott pajzsban, mely fenn kis hatágu arany csillagokkal van beszórva, alul pedig két természetes faszínű legalyazott pólyával (fascies écotées) megrakva, fehér lovon vágató pánczélos, sisakos férfi jobbában vállára fektetett kopját tart, melyről hátul ezüst zászló függ le; bal karján ovalis zöld pajzs; a ló, melynek kantárszára és nyeregtakarója arany, nyakán hátulról balharánt aranytollas nyállal van átlóve; a lovas lobogóján és pajzsán elmosódott kép, mely úgy látszik szunyogot ábrázol. A koronás arany sisak disze: nagy ezüst lilium; takaró mindkét oldalon váltakozva veres, zöld, arany és ezüst.

A tuloldalón (19. a.):

Mea Spes Dominus Jesus ejusque
Immensa Bonitas

CHRE Dei soboles MEa Spes eris atque
Manebis
Perpetuo Bonitas me beat
alma tua.

Olvashatatlan német mondat után:

Memoriae ponebat Stephano Jessenki
29 Septemb.

Anno 99 Moses Szwnyogh de Jeszenicze
et in Budiethin m. p.

Ez bizonyára Szunyogh Mózes, Sz. Györgyi és Köpcsényi Liszthi Zsófia fia: meghalt 1621-ben. Nejei: 1. Fogarasi Majláth Ilona; 2. Gile-tinczi Ostrosith Borbála.¹

33. a. A Rakovszky-család czimere, úgy mint fent III. alatt, kisebb méretekben; felette: Spes mea Christus est:

alatta:

¹ Nagy Iván X. 894. lap.

In memoriam amicitiae scripsi generoso Domino Stephano Jesensky de Jesen ex genealogia et familia Dominorum Rakowsky de Rakow in Comitatu Turoczeni 22 Spt. Anno 1599 in Domo mea Kellemenfalva. Martinus Rakowsky de Rakow m. p.

Rakovszky Márton, Turócz vármegyének több ízben alispánja, később királyi kamarai tanácsos, író.

34. a. A Zathureczky-család czimere, úgy mint IV. alatt, kisebb méreteken; a czimer mellett a bejegyző halálát jelentő kereszt; felette:

Patria terra vale: Coelestis patria salue;

Qualibet est forti Patria terra viro.

A czimer alatt:

Laurentius Zathwrezky de Superiore Zathwrecha: de Genealogia Stephani Jezzensky de Magna Jezzen, ab Avis Generoso quondam Stephano Jezzensky: et Barbara filia Generosi olim Simonis Rakowsky a Rakow... cuius quidem Barbarae mater, Generosi olim Petri Zathwrezky de Inferiore Zathwrecha filia fuit, testimonium perhibens scribebat, et Insignia sua apponi curabat in Comitatu Thwrociense Pannoniorum 13. die Aug. 1599.

39. a. Starzer Zakariás czimere; felette:

Omnia spe florent, prospiciente Deo.

A czimer alatt:

Nobili, Generoso et Magnifico Domino Stephano Jessensky a Jesen amico Hospiti et Affini longe Charissimo, amoris et gratitudinis ergo posuit: Vratislaviae Men.: Decemb. A^o MDCXX. Zachar. Starzer I. C. Legatus a Rege Hungariae ad Reg. Bohemiae principes simul et status Silesiae.

Starzer Zakariás Szulyói Felix Balázs emlékalbumába 1620. november havában, Pozsonyban jegyezte be magát és czimerét is befestette; a czimer leírását lásd: Turul 1886. 126. l. Starzer bejegyzése az utolsó Jeszenszky István albumában.

45. lap. Czimer és egyéb ábrázolás nélküli hosszú, tudákos bejegyzés görög és héber idézetekkel:

Mi Stephane Jessenski corona, ut nomen alludam ad tuum, salusque, cognomen, tuæ future gentis non modo, at Silesiae totiusque Hungariae avitæ stb.

Nobili ornatissimoque juveni Stephano Jessenskydæ Silesio Coloniae 1598. 4. 7. bris stilo novato Kar. Vtenhovius εις το τῆς φιλέης μνημειον scribebat.

47. l. Jost Amman Stammbuchjából vett fametszet, előkelő férfit és nőt ábrázol; alatta nehezen olvasható, újabbkori bejegyzés: Pronepos... post secula (?) Anno 1810. die 17. Jan. Joannes Jeszenszky de Eadem.

A mostani tulajdonos dédatyjának ezen jegyzése bizonyítja, hogy az album már a múlt század elején a család birtokába visszakerült.

187. lap. Jost Amman Stammbuchjából vett fametszetű czimersablonba festve, a Jeszenszky család czimere (mint I. alatt, csak a hármas domb fehér). Felette lebegő mondat szalagon: 15 Donec collimem 93. A czimer alatt: Jo. Jessenius a Jessen.

Jeszenszky István unokafivére, a tragikus véget ért tudós és diplomata, Jeszenszky János; szerepel Szulyói F. B. említett albumában is, mint a prágai akadémia rectora és a cseh király követe a magyar országgyűléshez. A jelmondat vonatkozásban áll a czimerben lévő, lándzsát döfő karokkal: *hustam collimare* vagy *collineare*: a lándzsát egyenest irányozni.

190. a. Egy hölgyet ábrázoló festmény, körülötte hosszú idézet Xenophonból, latinul. Alul: Perantiqua generis Nobilitate, virtute et Doctrina præstantissimo domino Stephano Jessensky de Nagh Jessen fautori et collegæ meo honorando scribebam Johannes Behrl (?) Wittebergæ. Egy kereszt, a sarkaiba irott dátummal:

13. Jul. 1598. a bejegyző halálának időpontját jelzi. E bejegyzés azért érdekes, mert a prædicatumot magyarul: Nagh Jessen adja.

193. a. A Haunold család czimere; alatta: Diss schreib ich Daudid Haunoldt dem Edlem Ehrenvesten Herrn Steffan Jessensky zum gedechtnuss geschehenn Bresslau Anno 1600 Ultimo Martzy.

Jeszenszky István neje Haunold Éva volt.

A 201. a. oldalon ismétlődik a Haunold czimer, Petrus Haunoldt aláírással, 1596. jul. 13. kelttel: Stephano Jesensky... fratri honorando...

85. a. Az Uthmann-család czimere, alatta: Paul Vthman von Bresslau schreibet diss seinen gunstigen Brudern unnd Schwagern In Bresslau den 2. April (1606.)

205. Festmény: a háttérben emeletes ház, ajtajában egy férfi áll, a protestáns lelkészek viseletében; kezében nyitott könyvet tart. Az előtérben elszórt férfi fekete ruhában, fekete kalap és veres harisnyával, kezében kancsót tart; a ház ablakaiból kinéző személyek és a távozó alak egymást szidalmaznak; a melléjük irt mondatok, a mennyeiben olvashatók: Du Hundeschinder, Hopffstangendieb, Frantzösischer Kuhschinder, Du calvinisch Frosch stb.

Alul: Fratri suo germano scribebat hæc Witebergæ, Tobias Jessensky a Jessen, die 24. Januarÿ: Anno æræ Christianæ MDXCVIII.

Tóbiás Istvánnak testvére. Itt megemlítjük, hogy István egy másik fivérének; Ezsaiásnak emlékalbuma Bécsben, a herceg Liechtenstein könyvtárban őriztetik, honnan az 1878. évi bécsi heraldikai kiállításra küldetett.

196. a. Igen csinosan festett lapon: szánkázó férfi, fején prémes kucsma, biborlila színű bundája alól németes fekete nadrágja és zöld harisnyája látszik ki. A szánba fogott hatalmas pejlő szerszámja veres-fehérral haránt csikolt, tele van csörgővel aggatva; a ló fején és farán veres, fehér és zöld toll-vagy bojtszórázó és fácszántoll bokréta van; marján pedig dämadvad lapát között meztelen nőalak veres-fehér lobogót tart (Fortuna?) A szán maga szintén veressel és fehérrel haránt csikolt; a talpaknak felfelé hajló eleje között ovalis kék pajzsban arany griff. Felette: Fortitudo et laus et salus mea Dominus. Alul: Hæc scribebat amico suo percharo Gabriel Wirkner (?) de Kesmarck D. Stephano Jessenski Vratisl. 94.

207. és 207. a. egy tatár, «Tartarus gentis suæ more armatus», és egy orosz «nobilis Moscovitæ habitus» viseletképet ad, utóbbi sajnos részben el van tépve.

261. a. Allegorikus kép; zöld pázsitba leszurt nyilvessző körül fonódó kigyó: *festina lente* jelmondattal; mellette

1. 3. ♡ 8. 4. ⊕

a számjegyek között veres szív; a végén arany pont: egy, a régi német albumokban gyakran ismétlődő, szójátékos rebus:

Ein . treu' . Herz . acht . für . Gold .

A nyilvessző másik oldalán a festők czimere: kék cartouche-os ovalis veres pajzsban három kis ezüst pajzs.

..... posuit Petrus K.... pictor 1598.

A többi czimeres bejegyzés között szerepel egy fejedelmi ház sarja: Philippus Hassiæ Landtgra: (7. a.) A nevezetesebb német családok közül felemlítjük a következőket: Starhemberg, Minckwitz, Bülow, Arnstorff, Nostitz, Donop, Tschirnhaus, Hutten, Schenck (von Flechtingen) Westphal (Westphalen von Fürstenberg), Christof Friedrich Westphal a következő mondattal: All meinn Sinn unnd begeru steht zu schonen Junnkfrauen unnd jungen Pferden (91. a.) — Németalföldi származása: van der Aa van Randerode — van Delen. Előfordul továbbá két lengyel: Bohdan Princeps Sotomirecensis L: B: in Grodek 1606 (9. a.) és Maxentius Smotensky 1606. (142. a.) és egy finn: Nicolaus Boy ex Suecis Finlandus 1598. (98. a.)

A bejegyzések nagy része Wittenbergről és Marburgról Hessenben (Marpurgi Cattorum) van keltezve; e városok egyetemén tanult bizonyosan Jeszenszky István.

Az érdekes emlékalbum jelenlegi birtokosának: báró Jeszenszky Andornak e helyen is köszönetet mondok azon lekötelező szivességéért, melylyel azt rendelkezésemre bocsátotta.

(GHYCYZ PÁL.)

AZ INÁRCSI FARKAS CSALÁD ÁRPÁDKORI ŐSEI.

Az Inárcsi Farkas család azon kevés számú köznemes családaink közé tartozik, amelyek — habár nem valamelyik «nemzetségből» vették eredetüket — leszármazásukat hiteles oklevelek alapján fel tudják vinni az Árpádok koráig.

A család leveles ládája több Árpádokori ok-

levelet tartalmazott, a melyeket — legalább részben — már hirneves történettudósunk, Szabó Károly közölt és ismertetett az «Árpádok Uj Okmánytár» III. és IV. kötetében. — Midőn pár évvel ezelőtt a család történetével és leveles ládájának rendezésével foglalkoztam: ez okleve-

lek nem voltak a család birtokában. Inárcsi Farkas Elek volt országos képviselő halála után — a kinek egyenes leszármazói nem maradtak — csak évek múlva jutott a család leveles ládája a jogos örökösöknek, a család ma már egyedül élő s akkor még kiskorú férfitagjainak birtokába, s ekkorra a leveles ládából egész csomó érdekes régi irás, — s köztük az összes Árpádkori oklevelek — hiányoztak. Szerencsés véletlen folytán pár hónappal ezelőtt egy ügynök a családra vonatkozó régi irásokat ajánlott fel megvételre a családnak, s a régebbi iratjegyzékek alapján felösmertem, hogy a felajánlott 8 db. okirat a leveles ládából elveszett okiratok egy része; így került vissza a 8 db. okmány — s köztük 4 db. eredeti Árpádkori okirat — a család birtokába, a mely okiratok felvilágosítást adnak a családnak a 13-ik században élt első ősmert őseiről.

A család előnevét adó Inárcs, ma pusztá, Pest vármegyében fekszik Kakucs, Ócsa és Csév községek közelében; körülötte fekszenek Babád, Ráda, Bessenyő és Pakony puszták. Területe mintegy 4000 kat. hold; a határ egy részét, Alsó-Inárcsot, Csíkosnak is nevezik a rajta keresztül folyó Csíkos-érről s ez elnevezés már a régi oklevelekben is előfordul. Inárcs az Árpádkorában község volt, s lakosai a távol fekvő Székes-Fejérvár várjobbágyai voltak (*iobagiones Castri Albensis*). A község sokat szenvedett a tatárjárás alkalmával, de ekkor még nem pusztult el végkép; még a 15-ik századbeli oklevelekben is mint lakott község — villa — fordul elő, s csak később, a 16-ik században, a török dúlások idején lett pusztává.

A család birtokában levő első oklevél István ifjabb királynak 1263-ban kiadott kiváltság levele, bőrhártyára írva, elhalványodott veres selyemről függő kettős pecséttel, a melynek azonban ma már csak töredéke van meg, s alakja kivehetetlen. Ezen oklevél arról szól, hogy István ifjabb király, erdélyi vezér (*Dux Transilvanus*) Tamást, Pált, Fenét és Ombot, a kik a várjobbágyok azon osztályából származtak, a melyik a várispánnak (*comiti suo*) szállást tartozott adni, ezen osztályból kiemelve a *tisztes jobbágyok* közé sorozza; (*in numerum et collegium honestorum iobagionum eiusdem Castri duximus transferendos*).

Érdekes bizonyosságul szolgál ez oklevél arra, hogy a várjobbágyok között is — a kiket pedig a nemesekhez legközelebb állóknak szoktunk tekinteni — bizonyos osztályok voltak, s hogy ezek egyikéből a másikba való emelkedés vagy átlépés csak királyi kegy alapján történhetett. — A *honestus iobagio* kifejezést Du Cange nagy művében hiában keressük; Bartal «A Magyarországi Latinság Szótára» is csak ezen egyetlen oklevélből idézi, de magyarázatát nem adja, úgy hogy ezek alapján nem állapíthatjuk meg, hogy mi különbség volt a tisztos jobbágyok és a szállásadó jobbágyok között, a kiket már IV. Béla 1245-ik évi oklevele is megemlíti «*sala-seadov*» néven. — Dr. Karácsonyi János hírneves történetírónk, az Árpádok korának alapos ösmerője szerint a várjobbágyoknak 3 osztálya volt, u. m. 1. várjobbágyfiúk, másként szállásadók, 2. hadakozó várjobbágyok, ezek voltak szerinte a *honesti iobagiones* és 3. Szent-királyszabadjai (*nobiles iobagiones*). — Annyi bizonyos, hogy a tisztos várjobbágyok helyzete anyagilag is előnyösebb volt, mint a szállásadóké, mert István ifjabb király azzal indokolta meg a 4 testvér tisztos jobbágyokká tételét, hogy az illetők is sokat szenvedtek a tatárpusztítás által, hogy tehát jobb helyzetbe jöjjenek: «*ne propter prefatam inedia[m] fugere compellantur, sed in ipsa terra per Tartaros desolata facilius possint commorari*», ezért emeli őket a tisztos jobbágyok sorába.

Még több felvilágosítást ad erre nézve a család birtokában levő második Árpádkori oklevél. Ez két szóról-szóra megegyező példányban van meg a család levéltárában: nyílt levél (*patens*) és kiváltságlevél (*privilegium*) alakjában. Mind a kettő épen maradt meg, de a kiváltságlevél vörös selyemről függő pecsétje letöredezett. Ezen okleveleket V-ik István király adta ki 1271-ben a fentebb említett Tamás, Pál, Fene és Omb testvérek részére, de itt már atyjukat is megnevezi Jakab várjobbágy személyében (*Jacobus, castrensis Castri Albensis*). Megemlíti ezen oklevélben, hogy a négy testvér még erdélyi vezér korában kiváló szolgálatokat tett neki, s hogy ezekért őket már régebben, még vezér korában kivette a várjobbágyok alsó osztályából s a *nemes jobbágyok* közé sorozta, s most, mint egyedüli király ezen intézkedését megerős-

siti; az okirat szavai szerint: «eos propter ipsorum meritorie obsequia ab officio seu conditione *castrensium* ex quibus, ut premisimus, originem duxerant, exhimendo, in numerum et libertatem *nobilium jobagionum* eiusdem castrum cum terris ipsorum porcionem eorundem in dicta villa Inarch contingentibus duximus transferendos.» Ezen oklevélben a király világosan csak az illetőknek már előbbi még erdélyi vezér korában adott szabadságát erősíti és ujítja meg; s mint-hogy az előbbi oklevélben *honestus jobagio*, itt pedig *nobilis jobagio* van írva, ebből azt kell következtetnünk, hogy e két kifejezés tulajdonképpen csak egyet jelent, s hogy így csak két osztály volt a várjobbágyok között: a castrenses, vagy szállásadók, s a honesti vagy nobiles jobagion-s, vagyis tisztos vagy nemes jobbágyok. Ezen utóbbiak előnyösebb, — hogy úgy mondjam szabadabb — helyzetét bizonyítja az is, hogy *földeikre* nézve is kiváltságot kapnak. — Hogy azonban ezen nemes jobbágyok — nobiles jobagiones — sem voltak még igazi nemesek, kitűnik abból is, hogy ők továbbra is a vár kötelékében maradtak; mint az oklevél kifejezi: «volentes, ut de cetero ipsi et ipsorum heredes, heredumque suorum successores in numero et jobagionatu dicti castrum computabiles habeantur.»

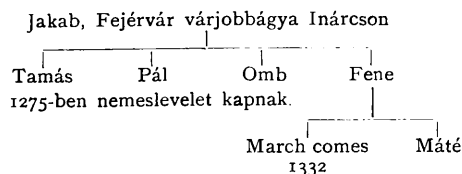
De a négy testvérnek nem sokáig kellett várakoznia arra sem, hogy igazi nemesekké legyenek. A család birtokába most visszakerült negyedik Árpád-kori oklevél ugyanis IV-ik László királynak 1275-ben kiadott kiváltságlevele, szintén bõrhártyára írva, a melynek veres és zöld selyemről függõ kettõs királyi pecsétje szintén elveszett s a mely oklevél Szabó Károly közlése szerint régebben még egy példányban, nyílt levél alakjában is megvolt a családi levéltárban. Ezen oklevélben IV-ik László megemlítve, hogy a négy testvér, Pál, Tamás, Omb és Fene, Jakab fiai milyen kiváló szolgálatokat tettek már atyjának Istvánnak, s késõbb neki magának is, õket a várjobbágyok közül végkép kivéve a nemesek sorába emeli; az oklevél szavai szerint: «a jobagionatu dicti castrum pure et sincere eximentes, in cetum et numerum servientium nostrorum regalium duximus transferendos, volentes et instituentes, ut de cetero *non inter jobagiones castrum*, sed inter servientes regales computentur, exercitantes sub nostro vexillo more nobilium eorundem.»

Ugyanezen oklevél az általuk birt földeknek most már szabad birtokában is megerõsíti õket, mert világosan kiemeli, hogy «cum omnibus terris ipsorum, quas in jobagionatu dicti castrum existentes, sine alieni juris prejudicio pacifice possederunt» történik a várjobbágyok alól való felszabadítás. — Érdekesen tanúsítják ezen idézett oklevelek, hogy mi módon emelkedtek ezen család tagjai 12 év alatt a várjobbágyok alsó osztályából a birtokos nemesek közé, s hogy a várbirtokhoz tartozó földek mint jutottak egyesek birtokába. — Úgy látszik, hogy Inárcs ezután csakhamar egészben elvesztette vár-birtok jellegét; a 14-ik századbéli oklevelekben több helyen mint egyes nemesek birtoka fordul elő; 1332-ben, mint látni fogjuk, legnagyobb részben az említett négy testvér leszármazóinak birtokában volt, 1355-ben pedig Péternek, Kont Miklós erdélyi vajda itélõmesterének is volt itt és a szomszédos Rádán is rész-birtoka, melyekről ez évben kelt végrendeletében rendelkezett.

A fentebb idézett okiratokkal megszakad a család birtokában levõ Árpád-kori okiratok sora. Hogy régebben több okirat is volt még a család levelesládájában a 13-ik századból, illetõleg a 14-ik század legelejérõl, ezt bizonyítják a meglévõ régebbi iratjegyzékek, a melyek azonban ezen ma már elveszett okiratok tartalmát — sajnos — nem tüntetik fel. A ma meglévõ és az Árpád-koriakhoz legközelebb álló oklevél: a budai felhévizi konvent 1332 máj. 1-én kelt bizony-ságlevele egy elõtte történt osztályról, a mely azonban nem eredetiben, hanem gr. Pálffy János nádor által 1749-ben kiadott átiratban maradt fenn. Ezen osztálylevél tanuskodik arról, hogy ekkor már Inárcs legnagyobb része, mint szabad birtok, a család tulajdona volt. Ezen osztálylevélben Inárcsi Farkas fiát Pált elégitik ki atyafiai: Deme fia Mihály, Lázár fiai Miklós, Péter és György, és Fene fiai March comes és Máté. Az osztozók között, mint látjuk, az 1275-ben nemeslevelet nyert 4 testvér közül már csak *Fene* fiai fordulnak elõ, a többiek Fene testvéreinek unokái lehetnek, de hogy melyik kinek a leszármazója a 3 testvér közül: arra nézve az oklevél nem ad felvilágosítást. Az oklevélben említett Farkas fia Pál — Paulus filius Farkasy de Inarch — egy 1336-ik évi oklevélben is elõfordul egy Bessenyõn történt beiktatás alkal-

mával mint szomszéd birtokos. Az ő, illetőleg az apja neve származott át utódaira mint családnév s így tulajdonképen őt tekinthetjük az Inárcsi Farkas család megalapítójául.

Az eddigiek alapján a következő, mindössze 3 izre terjedő leszármazást lehet összeállítani:

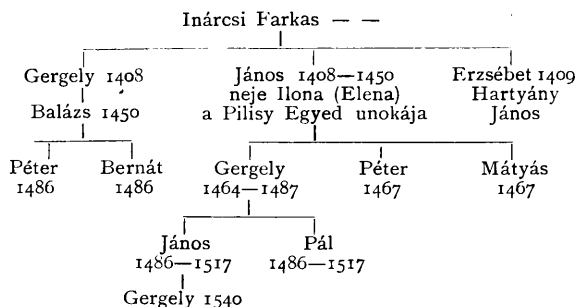
Ezen 1332-ik évi osztálylevél után ismét nagy hézag van a család okleveleiben; a meglevő legközelebbi oklevél 1406-ban kelt s a 15-ik századból — az újabban megkerültekkel együtt — 19. db. oklevél van a család levéltárában. Ezekben a családtagok már állandóan Farkas családnévvel szerepelnek, a legtöbbször *Inárcsi* előnévvel, egypárszor azonban *Rádai* előnévvel is, ami bizonyítja, hogy ekkor már a szomszédos Rádán is birtokosok voltak. Úgy látszik, hogy a Rádai családdal léptek — talán többször is — házasság útján összeköttetésbe, mert viszont több oklevél, már a 15-ik század elején a Rádaiakat *Inárcsi* előnévvel említi; annyi bizonyos, hogy 1479 táján Rádai Gergely felesége Inárcsi Farkas Ilona volt.

A 16-ik század elejéről, a mohácsi vész előttről 7 okirat van a levéltárban, később csak egyetlen egy 1540-ről.

Az 1408-ik évi oklevelekben előforduló 3 testvérről, Inárcsi Farkas Gergelyről, Jánosról és Erzsébetről, határozottan megállapíthatjuk, hogy az 1332-ik évi osztálylevélben szereplő Inárcsi Farkas fia Pál leszármazói, nemcsak azon az alapon, hogy az Inárcsi Farkas nevet viselik, hanem azért is, mert ugyanazon jószágrészeket

birják; de hogy ezen Pálnak gyermekei vagy unokái voltak-e, azt közelebbi adatok hiányában nem dönthetjük el; tekintve azonban a két okirat közt levő 76 évi időköz, ezen Pálnak valószínűleg unokái lehettek az illetők.

Tőlük az oklevelek alapján 4 izig össze lehet állítani a leszármazást, egészen az 1540-ik évben szereplő Gergelyig, a mint azt a táblázat mutatja, hol a nevek mellé irt évszámok azon okirat keltét jelölik, a melyekben az illető családtag neve előfordul.

Az 1540-ik évvel ismét megszakad a család okleveleinek sorozata, s csak száz év mulva 1640-ben kezdődik újra, a már ekkor Nagykörsön lakó Inárcsi Farkas Gáspár egy levelével, a melyben elsorolja, hogy testvérével Györggyel együtt mit örökölték Inárcson néneikről Sánta Bán Balázsnéról, és Lovas Lászlónéról. Ezen Farkas Gáspár fiai István, Mihály, Gáspár és Ferencz és unokái már akkor elhunyt János fiának fiai János és Mihály kapták 1647-ben a család levéltárában ma is meglevő czimeres levelet, a mely világosan kimondja róluk: «antea quoque nobiles». — Tőlük a leszármazást osztálylevelek és más okiratok és keresztlevelek alapján a mai napig szakadatlan sorban össze lehet állítani, a mint az a család történetét tárgyaló munkámban látható.

BENKÓ IMRE.

VEGYES.

Macska Domokos, királyi kardhordó, erdélyi alvajda 1357.

Az esztergomi főkáptalan hiteles helyi levéltára egy királyi okiratot őriz, melyről, minthogy több tekintetben érdekes, e helyt tárgyalni érdemesnek találjuk.

Nagy Lajos király előtt Budán, 1357 április 29-én¹ megjelent kedves hive Macska Domokos

¹ *In festo beati Petri martiris.* Van ugyan több Péter vértanu, de ezen dömés vértanu dátuma nálunk a leghasználatosb. Igaz, hogy Nagy Lajos ugyanezen a napon Visegrádon is keltez (*Fejér*, CD. IX. 2 597.), de

mester, a János fia, erdélyi alvajda és előterjesztvén hűséges, érdemes és kitűnő szolgálatait, melyeket mindenkoron, jó sorsban és balszerencsében a királynak és országnak teljesített, fölkerítte tőle Crazna (Kraszna) nevű királyi birtokát, mely Lengyelország határán, Trencsén vármegyében, a Kysse (Kisze) folyó mellett fekszik, hogy azt neki és Ivánka testvérének (uterinus) örök adományképpen ajándékozza. Nagy Lajos király melegen megemlékeztvén a hasznos szolgálatakról, melyeket Domokos mester végzett, nevezetesen, midőn Lackfi Andrással, akkoron a székelyek ispánjával, ez időben erdélyi vajdával a tatárok és rutének ellen harczolt, és aztán midőn a király néhai András ur, Jeruzsálem és Sicilia királya keserves halálaért boszut állandó, a tengeren túl fekvő részekre indulván, vele tartott, mint kirendelt kardhordója szakadatlanul oldalán szolgált, súlyos sebet is kapott, és így nemcsak vére hullásával, de számos egyéb hűséges szolgálataival is a királyi fő'ség kedvében járni törekedett. Mindezen megszámlálhatatlan érdemei csekély jutalmul a nevezett Kraszna't a hozzá tartozó földekkel és erdőkkel a Kysse folyótól kezdve Ujváros felé fél mértföldnyire, a folyó minkét partján pedig két mértföldnyire a folyamodó erdélyi alvajdának, Macska Domokosnak, általa Ivánka testvérének és örököseiknek új adomány czimén adja, miről, ha e levelét újból bemutatják, jeles alaku okiratot fog kiadni.

Az oklevél szövege a következő:

Nos Lodovicus dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit universis, quod magister Dominicus dictus Machka filius Johannis vicevovoda noster Transsilvanus dilectus et fidelis, nostre maiestatis presentium aggrediendo, suasque fidelitates ac servitorum suorum preclarissima merita nobis in cunctis nostris et regni nostri negotiis prosperis et adversis diversimode exhibitas et impensas proponendo et declarando, quandam terram seu possessionem nostram regalem Crazna vocatam in confiniis regni Polonie, in comitatu Trinchiniensi iuxta fluvium Kysse vocatum existentem, sub terminis infrascriptis a nobis sibi et Jvanka fratri suo uterino perpetuo dari et conferri postulavit. Nos itaque fidelissimis obsequiosis meritis dicti magistri Dominici, quibus ipse in diversis nostris et regni nostri negotiis et agendis, specialiter cum magnifico viro Andrea filio Lachk, tunc comite Syculorum, nunc vovoda Transsilvano, domino suo, contra Tartaros et Rutenos et tandem nobis in partibus transmarinis pro vindicta acerbe mortis quondam domini Andree, Jerusalem et Sycilie regis resumpmenda accedentibus nobiscum proficiscens, ensiferque noster inibi reputatus, sine intermissione lateri nostro

assistens, ac letali vulnere sauciatus, propriique sanguinis sui effusione madidatus et aliis plerisque servitiis fidelibus exhibitis meruit complacere nostre maiestati; pro quibus, licet multo plura antidotum premia meretur, in aliqualem tamen reconpensationem suorum servitorum et fidelitatum innumerabilium predictam terram seu possessionem nostram Crazna vocatam in comitatu Trinchiniensi, iuxta fluvium Kysse existentem, cum terris et silvis ac aliis omnibus suis utilitatibus a capite videlicet dicti fluvii Kysse usque situm dicte terre seu ville Crazna, et abhinc ad partem civitatis nostre Uyvaras nuncupate ad medium miliare, ex duabusque partibus collateralibus ipsius fluvii ad duo miliaria in eisdem silvis et terris se procelantem et extendentem eidem magistro Dominico dicto Machka filio Johannis vicevovode nostro Transsilvano et per eum dicto Ivanka fratri suo uterino ac ipsorum heredibus, heredumque suorum successoribus nove donationis nostre titulo dedimus et contulimus, ymo damus et conferimus ac eisdem in perpetuum hereditatem ascribimus testimonio presentium mediante eo iure, quo ad nostram collationem pertinere dinoscitur perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam pariter et habendam, salvis iuribus alienis. Presentes autem in forma nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis fuerint reportate. Datum Bude, in festo beati Petri martiris anno domini M^o CCC^o L^{mo} septimo.

Az oklevél alsó szélén: Relatio Leustahii bani. Kivül a pecsét helye alatt szintén ez van.

Hártyán, kívül a király nagypecséjtjének nyomaival.

Esztergomi székesfőkáptalan hiteles helyi levéltára: Capsa 34. fasc. 3. n° 22°.

Csatoljuk immár e királyi levélhez megjegyzéseinket.

Hogy Lackfi András a tatárok ellen harczolt, tudjuk Küküllei János krónikája VI. fejezetéből: Midőn — ugymond — Magyarországon a tatár nép kegyetlenkedett, Erdély határait és a székely földet többször elpusztította, Nagy Lajos király egyik ügyes és vitéz hívét, Lackfi András (utóbb) erdélyi vajdát küldötte erős hadsereggel s a székely nemességgel a tatárok ellen (1345), ki aztán erőszakkal benyomult arra a földre, a hol laktak volt és legyőzte őket. Arról tehát, hogy Lackfi András a tatárok ellen győzelmesen harczolt, tudunk, de hogy — mint Nagy Lajos király levele mondja — a rutének ellen is hadat járt, eddig nem értesültünk. E dolog magyarázata a következő: A rutének régtől fogva a tatároknak valának hűbéresei. Már 1273-ban értesítette Bruno morvaországi alamóczi püspök X. Gergely pápát, hogy a félhitű rutének a tatárok hűbéresei.¹ E viszony tartott mindaddig, míg a tatárok a magyaroktól és székelyektől szenvedett vereségek következtében elmenekültek a tenger mellé, valószínűleg a Kiim félszigetre, mint ezt Küküllei János imént idézett VI.

¹ «Ruteni sunt schismatici et tartarorum nihilominus servitores.» *Cod. dipl. Moraviae*, VI. 266.

e két hely közelsége miatt, midőn a király ugyanegy napon hol budai, hol visegrádi palotájában tartzkodott, e körülmény nehézséget nem okoz.

fejezetében előadja.¹ Következőleg kötelességök volt részt venni a tatárok hadjárataiban a szomszédos magyarok (és lengyelek) ellen; és ezért írta Nagy Lajos, hogy Macska Domokos, immár erdélyi alvajda nemcsak a tatárok, hanem a ruténok ellen is harczolt.

Hol és mikor sebesult meg Macska Domokos, Nagy Lajos király nem említi; de mert mint a király kardhordójának közvetlen a király kíséretében kellett lennie, alighanem Canossánál vagy Aversánál, a hol maga Nagy Lajos király is megsebesült.

Egyébiránt Domokos mester mint erdélyi alvajda nem éppen ismeretlen okiratainkban.²

A mi a neki adományozott *Crazna* nevű birtokok illeti, az ma *Krászno* kisközség Trencsén vármegyében, közel a galicziai határhoz, a Kiszuczsa-ujhelyi járásban. *Kiszuczsa*-nak hívják ma a Krászno mellett folyó nagyobb patakot, mely Nagy Lajos király levelében *Kysse* néven fordul elő. *Ujhely* alatt pedig a Nagy Lajos király által említett *Ujvárost* kell értenünk.

Figyelmet érdemel az is, hogy a király mértföldek szerint határozza meg adománya területét, a mi vajmi ritkán fordul elő azon korban.

Mi sorsa volt Macska Domokos alvajdának és Ivánka testvérének, alapítottak-e családot, voltak-e utódaik? Erről eddig nincsenek adataim. Lehet, hogy erre is fölvilágosítást ad majd az esztergomi főkáptalan vagy a garam-szentbenedeki konvent országos levéltára. *Macska* nevű családot nem is ösmer se Nagy Iván, se Siebmacher, sem a «Nemes családok» eddig megjelent első kötete. Szerényen kimondott véleményen azonban az, hogy ők, Domokos és Ivánka valóban a maig is virágzó Krasznai Krasznay nemes család ősei, megalapítói. Ez ugyan csak ötlet, de a melyet a Krasznay család czimere némileg istápol. A czimer leírása a következő: Tojásdad alaku arany pajzs, melynek alját folyó (a Kiszze) foglalja el, hisz e folyó mindkét partján két mértföldnyi hosszúságban s egy fél mértföldnyi szélességben terült el a királyi kegyelemből nyert birtok. E folyóból párducz emelkedik ki, mely a hős birtokszerzőt jelképezve, jobb előlábában három fehér virágos liliomszárat tartva, mi a liliomdísz kultiváló Anjouk érdekében kifejtett vitézséget jelezni. A sisakdísz szintén három fehér virágos liliomszár, mely köré kigyó tekerődzik. Foszlány mindkétfelől aranyfekete, mely alighanem későbbi adalék.

PÓR ANTAL.

¹ Bővebben irtam a XIV. századbéli magyar-rutén érintkezésekről a *Századok* 1904. évi folyamában.

² Előkerül a *Zichy Okm.* III., 48. *Anjouk. Okm.* VI., 491. sat.

A Szentléleki Giczey családról.

Harmadik Endre magyar király halálával letörött Árpád nemzetségének «utolsó aranyágacska is,» mint hűséges nádora oly szomorúan írja: koronájáért megkezdődött a három trónkövetelő körül csoportosult országban a polgárháboru, melyből Anjou Károly került ki győztesen s mikor trónja megszilárdult, le voltak törve az Árpád-kor ősmagyar nemzetségeinek törzsfájáról a legdusabb ágak. Az Aba, Ákos, Csak, Borsa, Kachych, Myskoch és annyi más ős dinasztia családok legelőkelőbb ágai részint a harcokban estek el, részint kimenekültek az országból, vagy itt maradva, a reájok legjobb esetben birtokaiktól megfosztattak. Óriási vagyonaikon megtörtént a nagy osztozkodás.

A Zách nemzetség úgy látszott kikerüli a végzetet, de Feliczián visegrádi merénylete megpecsételte ennek sorsát is. Károly király tulloyalis zászlós urai meghozták az iszonyatos «véritéletet,» mely a Zách nemzetséget negyedik iziglen kiirtani rendelte. Volt itt is bőven, min osztozni. A király Feliczián mester nógrád- és gömörmegei birtokait Chelen unokája, Sándor fia Jánosnak az Ákos nemzetségből adományozza, ki királyi ura egyik megmentője volt a visegrádi merényleten.

Volt még a Zách nemzetségnek ezeken kívül Gömörben négy birtoka Gicze, Szentlélek, Nosztraj és Mikolcsán, ezeket Károly király — a Zách nembeli Nagy Beke és György fia András «hütlensége czimén» — Székelynek nevezett Gergely királyi udvari apródnak adományozta 1335-ik évben.

Gergely az adománylevelben «Gregorius dictus Siculus aule regie juvenis»-nak neveztetik, apja Fábián, nagyapja Thalan az adománylevel szerint. A beiktatásra a királyi udvarból egyik apród társa — Simon filius Stephani Siculus aule regia juvenis — küldetett ki, mi meg is történt ellentmondás nélkül az egri káptalan közbenjárásával. Ezen szép adományt Gergely bizonyosan azzal érdemelte meg, hogy mint királyi apród résztvett a királyi családnak a visegrádi merénylet alkalmával — megmentése körül.

Gergely 1347. és 1351. években az Ákos nemzetség két ága a Chelen unokája János és Bebek és Chetneky családok közt támadt perekben mint Nosztraj és Mikolcsán birtokos szomszédos nemese jön elő. 1351-ben elhalt és testvére Mihály Erdélyből bizonyosan a királyi beleegyezésével — mert mint társ-adományos nem említettik — öröklő birtokait és őse lesz a Szentléleki Giczey családnak.

Utóda 1402-ben még »Ladislaus dictus Zekel de Zenth Lélek» jön elő mint gömörmegei táblabíró, de ezen korban felveszik a Giczey

nevet és ezután állandóan ezen néven említik az okmányok. Békésen és hihetőleg boldogan élnek birtokaikon egészen Mátyás király haláláig, ekkor újra kezdődik a trónkövetelők harca s a Giczey család egyik tagja, László fia Simon, Albert lengyel herczeg pártjához áll. Tudjuk mint végződött a királyválasztó harcz és a befejező béke. A sors megismételte játékát, és Simon ugyanazon czimen vesztette el az ősi birtok felét, melyen őse nyerte — crimen lesae majestatis — hűtlenség czimén. Gyászos idő következett az országra, de gyászos lett ez a családra is, hiába! nem láthatott a végzet könyvébe.

Az ősi négy falu s még Eperjes az irás szerint szinte gömörmegyei birtok felét Ulászló király 1492-ben Darholc Pál szepesvári kapitánynak adta adományba. Megkísértette a család másik ága ellentmondással a beiktatásnak ellenállani, de hiába; végre is még ugyanazon évben — probi homines — jó barátok közbenjárása folytán egyezsége léptek az adományossal, beleegyeztek a beiktatásba és kölcsönös örökösödési egyezségekre léptek Darholc Pál két fia Kristóf és Vilhelm nevében és Giczey Mihály és fiai Tamás, Albert és Jánossal. Ebből ugyan nem lett semmi hasznuk, mert egyik család sem deficziált két századig, aztán a Fintai Darholcok, ha kihaltak is, más idők jártak, hogysen ez egyezség csak szóba is jöhetett volna; de legalább a levelek szerint jó egyezségben éltek immár közös birtokaikon.

A Giczeyek még mindig jó birtokosok maradtak, szereztek és örököltek házasság után is, sőt János két unokája Farkas, Gömör megye alispánja lett és neje Osgyáni Bakos Borbála, mint Lorántffy örökös révén Rákóczi György erdélyi fejedelem nejével is rokonságba jött s a Lorántffy és Horváthy család után gyermekei örököltek is.

A család történetét Farkastól kezdve Csoma József akadémikus történetiró a «Nagy Iván» folyóirat 1901. évi számában közzétette, én ezek után egy pár helyesbítő, illetőleg kiegészítő adatot sorolok fel a családi iratok nyomán, de ezek nagyon lényegesek a Giczey familia további sorsára.

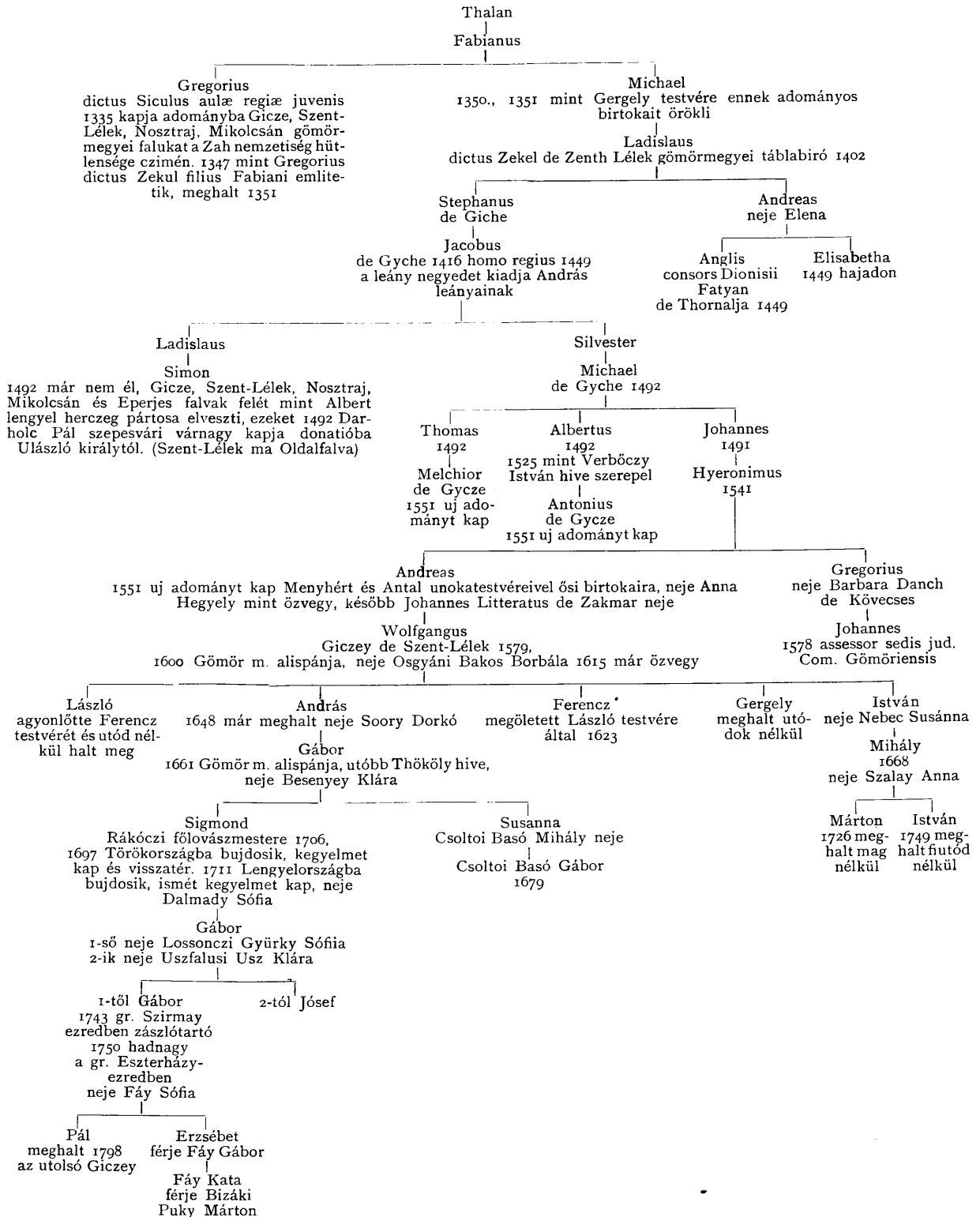
Farkas alispánnak Bakos Borbálától nem két, hanem öt fia maradt: László, András, Ferencz, Gergely és István. László Ferencz testvérétől birtokot vesz zálogba, ez lehetővé a köztök kifejlődő viszály magva, mely végre is iszonyu tette ragadta a bátyját, agyonlőtte testvérét. Fej és jószágvesztésre ítéltetett, László elmenekült, de birtokait a király 1623-ban Széchy György Murányvár urának s Gömör megye főispánjának adományozta. A három testvérnek sikerült Széchy Györgygyel egyezséget kötni s bátyjok

birtokait megmenteni. László később kegyelmet kapott, úgy látszik hirtelen haragjában követte el a gyilkosságot és maga is nagyon megbánta, a háborgó lelkiismerettől furdalva élt még egy évtizedet; sem ő, sem megölt öccse nem voltak családos emberek, Gergely is örökös nélkül halt meg, 1637-ben már csak András és István osztzkodnak birtokaikon.

1700. október 12-én Konstantinápolyban kelt menedéklevelet ad «Raphael comes stb. ad fulgidam portam Ottomanicam magnus Poloniarum legatus» — a lengyel követ a császári osztrák követ beleegyezésével Giczey Zsigmond magyar nemesnek, hogy haza mehessen és magaviseletét igazolhassa. Érdekes a menlevél azon állítása, hogy Giczey Zsigmondot erővel vitték el a kuruczok Patak várából magukkal («Quod Sigismundus Gycei nobilis Hungarus per rebelles Hungaros ex arce Patak in oras Turcarum vi abductus»). Ezt különben említi a Leopold király 1701. május 5-én kelt kegyelemlevele is. Sikertől tehát kegyelmet kapni; de bizony nem sokáig maradt hű a császár-királyhoz, ki a török földön tartó bujdosása idején giczei, nosztrai és mikolcsáni birtokait 5000 frtért idősb Fáy István murányi várparancsnoknak a királyi fiscus által eladatta. A mikor Rákóczi Ferencz 1703-ban kitüzte a szabadság zászlaját, azonnal hozzá szegődött és a fejedelem főlovászmestere lett. Nem igen volt őszinte azon védekező állítása sem, hogy a kuruczok 1697-ben erőszakkal vitték magukkal megkötözve Patak várából; hon-szerelme vitte őt is mint anyyi társát a bujdosásba.

A Rákóczi szabadságharcz szerencsés idején 1707-ben megkísértette birtokai visszaszerzését, ki is küldetett a bizottság — senatoria deputatio — mint ennek Rosnyón 1707. január 27-én kelt levele bizonyítja. Érdekesek e levélnek bevezető sorai: «My Cassára rendeltetett senatoria Deputatio, Adgyuk tudtára mindeneknek az kiknek illik. Hogy minek utánna fellyebb való esztendőkbén hazánk szabadságáért felfegyverkezett s abban életüket letévő avagy bujdosásra ment sok uri s nemessy Rendeknek nevezet szerint pedig a kik Eperieessi véres Theatrumnak alkalmatosságával kegyetlenül felmészároltatván, Jóságok confiscáltatván s abalienaltatván s birodalmától megh fosztatván, az olyanoknak successori keservesen Jóságoknak possessiójában bé nem mehetének. Igasságuk mértéke szerint kinek kinek erőszakkal elfoglalt Jóságinak restitutiójával az conföderált magyar országi Statusok által Condalt Széchényi hetedik articulushoz Tenora szerint consolatitot kívánván szerzeni, vezérlő Fejedelmi authoritássából a veghre ezen senatoria deputatitot Kassára méltóztatott volna rendelni és deputálni. Mely-

A Szent-Léleki Giczey család származási táblája.

hez képest mink is megh irt articulason fundalt Instrukcionk mellett nemzetes és vitézlő Giczey Zsigmond uram instantiájára nemes Gömör vármegyében Giczej, Nosztraj és Mikolchanj nevű falukban lévő 1697-ik Esztendőben hazafiúságos indulattyalból származott elbujdosásáért akkori császár fiscusa által elfoglalt és Tekintetes nemzetes és vitézlő idősbik Fáy István uramnak ött ezer magyar forintokon eladott jószagha véghet (helyes ratiokra nézve Kassáról ide Rosnóra transferalván azon dolognak revisióját) megh nevezett Fáy István uram ellen itt Rosnón procedalván, a midőn mind a két rész jelen levén azokat illendőképén megh halgattuk és productumit s egymás ellen benyujtott replicáit jól megh fontoltuk volna, tettünk ilyen Deliberatiót.» A bizottság, melynek elnöke Sennyey István, jegyzője Olasz Ferencz volt, Giczey Zsigmondnak ítélte az ősei által is békésen birt javakat, de azon feltétel alatt, hogy Fáy Istvánnak visszafizesse az 5000 frtot és az a befektetett kiadásokat, marhát, életneműt, takarmányt elvitessesse a birtokokról.

A szathmári béke után Duklyáról folyamodik Pálffy János grófhhoz «salvus conductus»-ért, mit meg is kapott, mint a gróf 1711. jllus 22-én Kassán kelt levelében értesíti. Az országba visszatérési engedély Giczey Zsigmond és fia Gábor részére adatott.

Mig menekült, Fáy István utódai birtokait újólag elfoglalják hihetőleg nem tudván előzőleg az 5000 frtot visszafizetni. Igazán valóságos kálváriajárás a hazatért apa és fiu küzdelme, önmegalázása, hogy birtokát visszakapja. Pálffy, mint a levelekből látszik, pártfogolta őket. Az ősi birtokok végleg idegen kézbe kerültek, de azért a családnak, Gábor anyja, és neje Losonczi Gyürky Sófia tekintélyes vagyona után jó birtoka maradt kihaltáig, mi 1798-ban az utolsó Giczey Pál halálával következett el.

A család leszármazását, a Bizaki Puky család tomori levéltárában található okmányok után állítottuk össze, részben kiegészítve az Anjoukori Okmánytár 4. kötet 44. számú és az 5. kötet 287. számú és a Hazai Oktár 300. szám alatti oklevelek adataival.

PUKY ANDOR

(Családfát lásd a 134. oldalon).

Adatok néhány dunántuli család leszármazásához.¹

IV. Tétényi és Kapy családok.

Szakirodalmunkban általánosan elterjedt nézet, hogy a Kapuvári Kapy család az 1405-ben czi-

meres nemes levelet nyert Tétényi család egyik ágát képezi,¹ a mely kérdés tisztázásához az alábbiakban hozzájárulni óhajtok.

A Tétény nemzetség XIII. és XIV. századbeli történelmet Karácsonyi munkájából ismerjük,² csupán kiegészítésül említem fel, hogy:

1328-ból Jakab fia Marcellt, mint tétényi nemest s ennek proximusait Jakab fiait Jánost, Pétert, Miklóst, Gergelyt és Mihályt találjuk.³

1344-ben Thetuni Jakab kir. ember⁴

1352-ben szintén mint királyi emberek fordulnak elő Tetuni János fia Lőrincz és Jakab fia István⁵

1405-ben pedig Tetuni Imre fia Péter budai alvárnagy, Tétényi Miklós fia András, továbbá «*fratrum ejusdem Petri consobrinorum*» Haraszthy János fia Jakab fiai Péter, János és László Zsigmond királytól czimeres nemes levelet kapnak.⁶

A mint látjuk az adatok nagyon szűkszavúak arra, hogy a Tétényiek eredetére, illetve a felsorolt családtagok rokonsági fokáról felvilágosítanának, nem tartom azonban kizártnak, hogy az 1352 és 1405-ben említett Imre egy személy. Már most kérdés mily rokonságban állottak az 1352-ben említett István és az 1405-ben említett András Imrével, illetve Péterrel.

1404-ben Zsigmond király egy Késmárkon keltezett levelével újból adományozza *Tétényt, Tétenti* Imre fia Péter mesternek, Tétényi István fiainak Lászlónak és Jánosnak továbbá sógoruknak («*fratres suos sororinos*») Kapronczay Miklós fiainak Gergelynek és András diáknak, továbbá Kapronczay Pál fia Péternek.⁷ Ezen sógorsági viszonyt közelebbről meghatározza azon egyezséglevél, melyet a budai káptalan előtt állítanak ki egyrésről Tétényi Imre fia Péter és fia László István fiai László és János «*ex sorore sua uterina*», Tétényi alias Kapronczay Miklós fia András deák mester és György, végre Pál fia Péter «*ex sorore sua uterina*», másrésről Gyömrői Bertalan és neje Klára gyermekei Borbálya, János és Tamás, továbbá ezen János fia Zsigmond és ezen Tamás fiai Kontus János Buda városi

¹ Nyáry: Heraldika 229; Nagy I. VI. 76; Seibmacher II. 286; Csánki I. 28 (nálá már Kapronczay néven is említve).

² Karácsonyi: Magy. nemz. III.

³ A. O. II. 557.

⁴ A. O. IV. 431.

⁵ A. O. V. 633. Károly: Fehérm. tört. IV. 302. V. 37. 393.

⁶ Katona: Hist. crit. IV/11. 669 és Nyáry: Heraldika 229, hol a czimer színezett hasonmása is feltalálható.

⁷ Datum 1404 in festo Gregorii papae in Kesmarck, Rudnyánszky cs. lt. Elenchus. Fasc. 26. no. 482/1: Ugyanarról a budai és veszprémi káptalanok iktatása. — u. o. no. 477 és 482. 2 — melyeket Zsigmond király 1405. XVII. kalend. Maii Theteni Imre fia Péter budai alvárnagy, Kapronczay al. Tétényi Miklós fia András deák zala és szatmár. sókamarása és György, és ezek «consobrinus»-ai Pál fia Péter kértére átír.

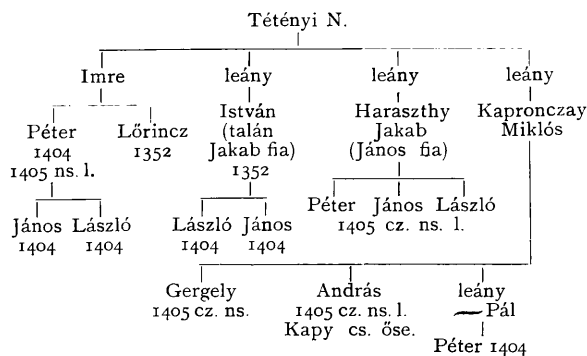
¹ Az előző közlemény a Turul 1908. évf. 83. skk. lapjain jelent meg.

protonotárius és Benedek, bizonyos tétényi részekre nézve.¹

1405-ben Tétényi Miklós fiai András és Gergely és ezek «consobrinus»-a Tétényi Pál fia Péter Tétényre pallosjogot kapnak,² és végre

1405-ben Tétényi Imre fia Péter és fiai László és János, továbbá Tétényi alias Kapronczay Miklós fiai András deák és Gergely, és Pál fia Péter «ex sorore carnali» Tétényen megszoznak.³

Ezen adatok világos bizonyítékai annak, hogy a Kapyak vagy ekkor még Kapronczayak leányági leszármazói a Haraszthyakkal együtt a Tétényi családnak s ugyan ily rokonsági kötelek fűzi István fiai a Tétényiekhez, míg ellenben Pál fia Péter Kapronczay leány révén jut Tétényhez s ezek valamennyien a Tétényi nevet használják. A családja tehát így alakult.

Még néhány okmányról emlékezem meg:

1404-ben Imre fia Péter László, István fiai László és János «nobils de Theten» «fundum curiae suum, in quo magister Nicolaus cancellarius resideret» átengedik Miklós fianak András deáknak és Gergelynek, továbbá Pál fia Péternek.⁴

1404-ben Tétényi Imre fia Péter kérelmére a budai káptalan átírja azon adásvevési szerződést, mely szerint 1398-ban néhai Tétényi Miklós kancellár fia Miklós tétényi részeit Zs-gmondnak 4000 frért eladja.⁵ Ezen említett néhai Miklós «conservatori sigilli regii secreti et rotundi» részére Lajos király adománylevelet ad «Possessionem suam regalem comitatui Pestiensis adjacentem, et ad castrum Visegrad pertinentem».⁶

¹ Datum 1405. in vigilia Eipphaniarum Domini, — Rudnyánszky cs. et Elenchus. Fasc. 26. no. 480. — Gyömrő Pestmegyében feküdt (Csánki I. 28.), melyet Gyömrőy János fia István magvaszakadtával V. László 1455-ben a Tahí Botosoknak adományoz. (Tahy I.: Tahyak. 28. I. és Csánki. I. 39.).

² Datum 1045 feria 3. prof. festum B. Joannis ante portam, Latinam, Budae. Rudnyánszky cs. lt. Elenchus. Fasc. 26. No. 487.

³ U. o. no. 483.

⁴ U. o. no. 479.

⁵ U. o. no. 476.

⁶ U. o. no. 478.

1410-ben Kapronczay Kapy András kamara gróf és fivére Gergely, Kapronczay alias Kókai Miklós fiai, néhai Kókai Kathi fia János magvaszakadtával, megkapják ennek Pest, Sáros, abaujmegyei birtokait¹ s a család ezen idő óta használja a Kapy nevet.

V. Járyak.

Sörös P. a bakonybéli apátságról irt művében közöl egy 1358 január 19-én keltezett oklevelet, mely szerint az akkori bakonybéli apát Péter 1357-ben panaszt emel az Ugodyak ellen, hogy Haraszthi (Veszprém m.), mely Szücs és Koppány között fekszik, elfoglaltak, minek következtében Lajos király elrendeli a vizsgálatot és 1358 január 17-én Mihály nagyravardi plébános «Laurentio filio Baronch, Dyonisio et Johannis filiis Dees et aliis nobilibus de Fary, posteritatibus et successoribus condam Julad bani» kihallgatja, mivel ezen birtok néhai Julad báné volt,² Haraszthyt pedig Szent László adományozta a béli apátságnak³ Ezek szerint Julad bánnak 1077—1095 között kellett élni.

1436-ban Jaáry Barocz Miklós és fiai Balázs és Mihály mint pécsi birtokosok szerepelnek.⁴

Wertner ur figyelmébe ajánlom ez adatokat, mert nem lehetetlen, hogy valamelyik nemzetség tagjával van dolgunk. DARÓCZY ZOLTÁN.

A Vaja nemről.

A Turul legutóbbi füzeté, mely adalékokat hozott a Zichy-család őseiről (XXVII. 79. s köv. ll.) eszembe juttatta, hogy 1367-ben, mikor a Paskafiak Csicsal miatt perlekedtek, két, a Vaja nemre vonatkozó oklevelet is fölmutattak, melyek genealogiai irodalmunkban még mindig nincsenek fölhasználva. Wertner sem vette őket figyelmébe újabb nemzetségei kutatásaiban, melyeket a Turul XXII. és XXIII. köteteiben közölt. A Vaja nem története oly hézagossá, oly kevés az összefüggő anyaga (Karácsonyi: A magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig III. 129—132. ll.), hogy nem látszik fölöslegesnek, hogy erre a két okiratra ráirányítsuk a figyelmet.

A Vaja nemről eddig ismeretes történelmi adatokból az sem derül ki, hogy a Dunántúlon jószága volt volna. Pedig Csicsal és Fejéregyháza környékén régi birtokosok voltak a Vaja nem tagjai, kik már a XIII. század közepén sok jámbor adományt tettek a pannonhalmi monostor javára. Eladás és adomány czimen pedig a

¹ U. o. no. 498. 1726 márcz. 17. átiratból.

² A bakonybéli apátság tört. I. 335. lap.

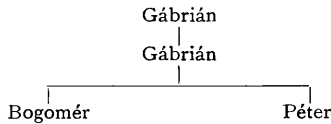
³ U. o. 335—337. l.

⁴ U. o. 496. l.

Vaja nem későbbi ivadékaitól is került Pannonhalmához néhány terület, melyet előbb a Vaja nem tagjai mondtak a magukénak.

1260 márczius 31-én a Vaja nembeli Gábrián fia Gábrián s az utóbbi gyermeke, Bogomér megjelentek a fejevári káptalan előtt s vallomást tettek róla, hogy Csicsalon levő hat ekényi ősi jószágukat harmincz márkáért eladták a pannonhalmi apátságnak. Két évvel utóbb már Péter nevű fia is volt Gábriánnak, 1262-ben ugyanis Gábrián a maga és Bogomér meg Péter nevű fiai nevében jelentette ki a győri káptalan előtt, hogy Csicsalon és Fejéregyházán levő jószágait a maga és ősei lelki üdvösségére örök alamizsnával a már őseitől is sok jámbor alapítvánnyal gazdagított Pannonhalmának adta. (A pannonhalmi sz.-Benedek-R. tört. II. 520. l.)

Ezen adatokból a Vaja nem három eddig ismeretlen ize lép elénk:

Sajnos azonban, hogy ez a három ize is csak töredék marad, mert a már ismert tagokkal nem tudjuk kapcsolatba hozni.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

Beszélő czimer.

Kassa városa 1610-ik évi jegyzőkönyvében olvasható az alábbi adat: 1610. X. Junii. Ad instantiam egregii Johannis Liskay testes examinati recognoscentes eum sub obsidione Cassoviae a Basta cum litteris ad Bocskayum missum sat. 3. Michael Füzéri conscientiose retulit: Tudom, hogy akkor *kiment levelekkel* és megesküdtették, hogy visszajő mégis az városra, az strásák üzték, de mégis elment vala Bochkai fejedelemhez, azután megjövén, úgy nyerte vala Segniey Miklós uram az nemességet neki és Liskay házának szabadságát, jut eszembe, az mikor megkérte is az nemességet Homonnay Bálint és Cháky István és több urak előtt, *az czimerlevelet is az szerint adták neki, hogy levél vagyon kezébe.*

K. L.

A Szapolyai család eredetéről.

Wagner Károly 1778-ban megjelent ily című művében «Analecta Scepusii» a Szapolyai család eredetét akarván kimutatni, előrebocsátva, hogy

adatait teljesen hitelt érdemlő családi följegyzésekből vette és hogy a Zápolya család neve kétségkívül Zapoly nevű pozsegamegyei birtoktól veszi eredetét, a családnak minél előkelőbb származását igyekszik kimutatni s e czélból elejtve azon előrebocsátott kijelentését, hogy a család neve Zapoly birtoktól veszi eredetét, a Rátold nemzetségből származó Kaplai család őseit tünteti föl a Szapolyai család őseiül, nevezetesen, Benedek fia János, 1350—1387 rusciai vajdát és országbirót, ki azonban nem a Szapolyai, hanem a Jolsvay és Lórántffy családok őse, és ennek állítólagos testvérét Tamás csanádi püspököt, majd kalocsai és 1367—1375 esztergomi érseket, de ez a Tamás nem volt János rusciai vajda és országbiró testvére, hanem a Csanád nemzetség Telegdi ágából származott. Ezen leszármaztatása tehát egészen téves s így csak azon előrebocsátott kijelentései, hogy adatait az ősök neveit illetőleg hitelt érdemlő családi följegyzésekből vette s hogy a család nevét Zapoly birtoktól nyerte, maradhatnak érvényben. A megnevezett őseket azonban másfelé kell keresni.

Nagy Lajos király 1372. évben kiadott oklevelében Nádas Fekete András fiait így sorolja elő: János és István, Mihály, Benedek és Tamás presbyter¹ Ezek közül János «Magnus niger Comes de Apáti», a kalocsai érsek hadinépének vezetője, hatalmas férfiu; ² Benedek saskői alvárnagy; ³ Tamás pedig, mint az oklevél mondja, pap. Nagyon föltűnő itt a Wagner által megnevezettek és ezen fönnebb idézett oklevélben elő soroltak nemcsak neveinek, hanem életpályájának is azonossága, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanazon időszakban élnek. Igaz, hogy Wagner Jánost rusciai vajdának és a Benedek fiának, Tamást pedig esztergomi érseknek mondja, de mindezt csak azért tehetta, hogy a Szapolyai családnak minél előkelőbb származását mutathassa ki.

Nádas Fekete András atyja Pál,⁴ ki «Paulus niger de villa Yzud» néven szerepel,⁵ és dédunokaöccscse Felhévizi Fekete Miklós ispánnak, az Ereus fiának,⁶ mint ezen okmánynak az előbbi Fejér-féle okmánynyali összetevése kétségtelenné teszi, mert e két okmányban nemcsak ugyanazon Fekete Miklós, hanem mindkettőben az örökös vigasztalásától megfosztott egyén szerepel.

Dr. Wertner Mór az «Erdélyi Múzeum» 1904 évi I. f. 24. l. «A Szapolyai család ismertetéséhez» című értekezésében a Boricsbán nem-

¹ Kaprinai Ms. Tom. XIX. LXIII.

² Zichy cs. oklvt. II. 440.

³ Eszterg. főkápt. levélt. Lad I. 4. 18.

⁴ Fejér Cod. Dipl. VIII, III, 451—3.

⁵ Dr. Knauz Nánd. Mon. Eccl. Strig. II. 474, 489 l.

⁶ Wenzel IX. 534 l.

zetségből véli a Szapolyai családot leszármaztathatni, azonban biztos adatot csak a XV. század közepétől tud fölmutatni. A «Fekete» nevet ő is említi a Szapolyai családban, nevezetesen Szapolyai Fekete Pált, ki valószínűleg azonos a Nádasi Fekete András atyjával Pállal, igaz, hogy ez Yzudinak és nem Szapolyainak van nevezve, de megtörténhetett, hogy előbbi birtokáról Yzudi, utóbbiról pedig Szapolyainak lett feltüntetve; és feltüntetési leszármaztatásában Miklóst a Vajda László fiát, a kit meg Lehótzky¹ Fekete Miklósnak nevez és azt mondja róla, hogy Zsigmond királynak bizalmas hive volt s hűséges szolgálatai jutalmául nyerte királyi adományul Kaszszavárát, mely vár 1517-ben csakugyan Zápolya János birtokában van²

Ha az itt elmondottak után figyelembe vesszük, hogy a Nádasi Tersztyánszky család, mely az eltótosodott székely telepítvény «Nádas», jelenleg «Tersztye» birtok után viseli e nevet, még 1611. és 1615. évben igényt tart e vár részbeni birtokához³ és nem tévesztjük szem elől a mindkét családban előforduló «Fekete» nevet, mely nem lehetett egyes családtagok személyes sajátosságának elnevezése; mert viseli e Fekete nevet Felhévizi Fekete Miklós ispán és viseli dédunokaöccse Nádasi Fekete András, ki az Yzudi fekete Pál fia; és viseli Szapolyai Fekete Pál s ismét ennek dédunokaöccse Fekete Miklós: azt kell következtetnünk, hogy e két család közös törzsből ered és a «Fekete» elnevezést azon hún törzstől nyerte, melyből eredetét vette, hiszen keletről hún törzsek is jöttek őseinkkel, s ezeket «fekete» magyaroknak nevezik történetíróink s ily hún törzsből származott, a legújabb kutatások nyomán, maga az Árpád ház is.

Ezek szerint Nádasi Fekete András elsőszülött fia János «Magnus niger Comes de Apáti» azon megbízást nyerhette, hogy a horvát zavarokat lecsendesítse, mit hiven teljesítvén, királyi adományul nyerhette Zápolya birtokot s tőle eredhetett a Szapolyai család; a másodszületett Istvántól pedig a Nádasi Tersztyánszky család veszi eredetét.

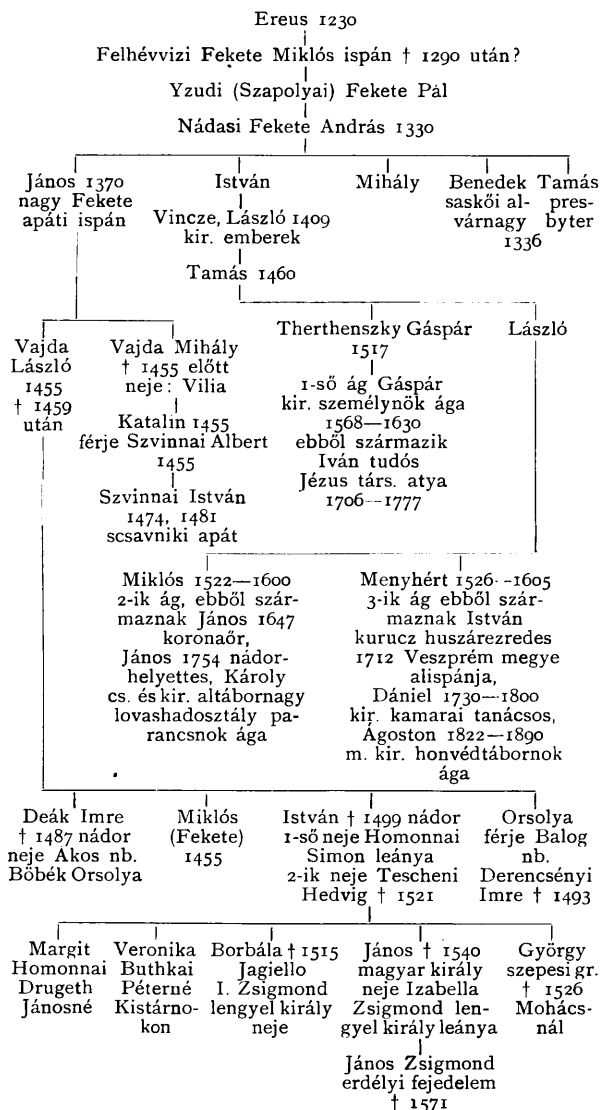
A Szapolyai családnak ezek szerint első ok-

¹ Stemmatogr. II. 118 l.

² Orsz. lev. D. L. 22913.

³ Orsz. lev. N. R. A. f. 460 nro. 26 f. 62 nro. 15.

mányilag kimutatható őse Ereus volna, Felhévizi Fekete Miklós ispán atyja kinek oldalági rokonától Yzudi Fekete Páltól, ki később Szapolyai Fekete Pál néven szerepel, származnék a Szapolyai és a Nádasi Tersztyánszky család, ezen nemzedékrend szerint:

TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ.

THALY KÁLMÁN

1839—1909.

A magyar történettudományt mélységes gyász érte. Folyó évi szeptember hó 26-án költözött el az élők sorából a Trencsénvármegyében fekvő Nagy-Zabláton Thaly Kálmán igazg. választmányi tagtársunk, II. Rákóczi Ferenc fejedelem korának történetirója.

Nagy és szinte pótolhatatlan az a veszteség, mely Thaly Kálmán elhunytával a hazai történeti tudományt érte. Kevés kutató élte be magát annyira abba a korba, melyet tanulmányozása tárgyául választott, mint elhunyt tagtársunk Rákóczi Ferenc korszakába, melynek földerítésére, átkutatására szentelte egész életét. De kevés kutatónak a neve forrott viszont annyira egybe tárgyával, mint Thaly Kálmán neve a Rákóczi korszakéval, melylyel valósággal egy fogalomná olvadt össze. Thaly és Rákóczi, e két név elválaszthatatlan volt. Az a rajongó szeretet, melylyel Thaly Kálmán a nagy fejedelem személyét és történetét körülvette, mindenkít magával ragadott, ki vele érintkezésbe lépett. A ki munkáit olvasta, vagy beszédét hallotta, az előtt valósággal életre keltek a Rákóczi korszak vezérlő férfiai. Rákóczi Ferenc, Nagy Bercsényi Miklós, Forgách Simon, Ocskay László, Károlyi Sándor, Vak Bottyán, a hűséges Mikes Kelemen s a fejedelem környezetének többi tagjai újból megelevenedtek Thaly Kálmán tolla alatt, köztük éltünk, hallottuk beszédeiket, velük éreztünk, osztoztunk örömük és bánatukban, valósággal korszakuk gyermekének tudtuk magunkat. A hév, melylyel e letűnt korszakról beszélt, átcsapott mireánk, hallgatóira, olvasóira is, végig követtük a fejedelmet és társait egész életpályájukon, harcaikon, küzdelmeiken, átéltek újból szabadságharczuk váltakozó küzdelmeit, követtük a fejedelmet és társait keserű száműzetésükbe és együtt hallgattuk velük a Márvány-tenger csöndesen morajló habjainak csobbanását.

Ha valakiről úgy Thaly Kálmánról el lehetett mondani azt, hogy ismerte tárgyát annak legapróbb részletéig, hogy kifürkészte e kor mozgató erőinek, egyéniségeinek legtitikosabb rugóit és felkutatta e korszak szereplő egyéneinek történetét egész a legkisebb adatig. Alig van hazánknak számbavehető köz- vagy magánlevéltára, könyvtára vagy gyűjteménye, melyet fáradszorgalommal át ne búvárolt volna, hogy összehordja az építőanyagot, melynek segítségével Rákóczi Ferenc szabadságharczának története felépüljön. Egész hosszú életét erre a célra szentelte, s alig van hazánk történetének még egy korszaka, melynek oly bőséges irodalma, közrebocsátott forrásanyaga volna, mint a Rákóczi korszaké. Nem pusztán sablonszerű frázis, ha azt mondjuk, hogy Thaly Kálmán munkái, forráskiadványai egymaguk egy egész könyvtárt alkotnak. A sors nem engedte meg, hogy Rákóczi Ferenc korszakának összefüggő történetét Thaly Kálmán tollából birjuk. Kiterjeszkedett ugyan kutatásaiban a Rákóczi korszak majdnem minden egyes időszakára, szereplőire, eseményeire, de összefüggő monografiáját e kornak nem az ő tolla írta meg. Nagy munkája, a Székesi gróf Bercsényi család története is, mely Bercsényi Miklós életének keretében voltaképen Rákóczi szabadságharczának története lett volna, befejezetlen torso maradt.

A gyászban, mely Thaly Kálmán elhunytával a hazai történettudományt érte, társaságunk is mély megilletődéssel osztozik. Egyike volt ő azoknak, kik évtizedek óta tagjaink sorába, az igazgatóválasztmány kötelékébe tartoztak. Munkálkodásunkban eleitől fogva tevékenyen közreműködött; mint igazgató választmányi tag, ha a fővárosban időzött, ritkán mulasztotta el, hogy üléseinken részt vegyen, mint munkatárs nem egyszer kereste fel folyóiratunkat dolgozataival. Tanulmányai, melyeket folyóiratunkban közzé tett, kutatásai tárgyánál megfelelőleg majdnem kizárólag a Rákóczi-kor családtörténetét és heraldikáját ölelték fel. A Rákóczi-ház nemzedékrendjéről, az utolsó Rákóczi herceg haláláról és annak körülményeiről szóló tanulmányai történelmi kutatásainak genealogiai eredményeit foglalják össze és tisztázzák a fejedelmi ház családtörténetét. Heraldikai és sphyragistikai tárgyú dolgozatai a nagy fejedelem osztogatta czimereknek, hazai heraldikánk e ritka emlékeinek ismeretéhez szolgáltattak becses adalékokat. Genealogiai tanulmányainak körébe vonta Rákóczi korszakának egyes kiválóbb családait is, ilynemű tanulmányai a gróf Bercsényi, a Bottyán, az Esterházy stb. családok történetére vonatkoztak. E korszakon kívül álltak tanulmányai a Petneházy családról, továbbá az Udvardi Kossuth családról. Utolsó dolgozata, mely folyóiratunk múlt évi folyamában látott napvilágot, szintén a Rákóczi korszaknak volt szentelve, a fejedelem adományozta nemeslevelek számát gyarapította egy ujjal, egyuttal érdekes adalékokat nyújtva a nagy fejedelem alakjának nemzetközi vonatkozásaihoz, összeköttetéseihez.

Immár ő is befejezte hosszú, eredménydus életpályáját. Pihenni tért ő is, a ki míg élt, a pihenést nem ismerte. Eltávozott körünkől örökre, de szelleme itt maradt közöttünk munkáiban s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság mindenkor igaz kegyelettel fogja megőrizni Thaly Kálmán emlékét.

TÁRSASÁG.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya október hó 14-én tartotta a nyári szünet után első ülését, melyen *Fejérváthy László* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *Barabás Samu, id. Bánó József, Emich Gusztáv, Horváth Sándor, Kollányi Ferencz, Komáromy András, Makay Dezső, Ortvay Tivadar, Pettkó Béla, Reiszig Ede, id. Szinyei József, Tóth-Szabó Pál, Zsilinszky Mihály* ig.-vál. tagok, *Aldáry Antal* titkár és *Szabó László* jegyző.

Elnök az ülést megnyitva, napirend előtt meleg szavakkal emlékezett meg arról a súlyos veszteségről, mely a társaságot Thaly Kálmán ig.-vál. tag elhunytával érte, ki évtizedek óta helyet foglalt az ig.-választmányban, a társaságot a maga elé tűzött célok elérésében buzgón támogatta, és szakszerű dolgozatainak hosszú sorozatával gyarapította a társaság folyóiratát és a heraldikai és genealogiai irodalmat. Jelen-tette, hogy az elnökség a gyászír vétele után táviratilag fejezte ki a társaság részvétét az elhunyt testvéröccse előtt, intézkedett, hogy az elhunyt ravatalára diszes koszoru helyeztessék, a temetésen pedig a társaság több tagjával együtt személyesen képviselte a társaságot. A igazgató-választmány mély megilletődéssel fogadta a hirt Thaly Kálmán elhunytáról, az elnöki előterjesztéseket tudomásul vette, a veszteség feletti gyászának és részvétének az ülés jegyzőkönyvében kifejezést adott, elhatározta, hogy az ülésből kifolyólag az elhunyt öccséhez részvétiratot intéz és kimondotta, hogy az elhunyt emlékének emlékbeszéd megtartásával áldoz, melynek elmondására Ortvay Tivadar ig.-vál. tagot kérte fel.

Ezután Holub József évd. tag olvasta fel értekezését a Kisasszonyfalvi Istvánffy család őseiről, mely a Turulban fog megjelenni.

A nagy tetszéssel fogadott felolvasás után titkár bemutatta a Farnasi családnak 1417. évi, a Gathali családnak 1431. évi, a Hegyi családnak 1508. és a Vásárhelyi családnak 1526-iki címeresleveleit.

Új tagokul jelentkeztek, alapító tagul 400 korona alapítvánnyal a *gróf Károlyi nemzetség levéltára*, Budapest, évdíjas tagokul 1909-től *Bogyay Jenő* árvaszéki ülnök Kaposvár, aj. Sárközy Imre, *Győrössi Csepreghy Jenő* huszárfőhadnagy Budapest, aj. a titkár, *dr. Ferenczy Tibor* törvényszéki jegyző Arad, aj. Hertelendy László, *dr. Hódossy Sándor* ügyvéd Budapest, aj. Pettkó Béla, *dr. Molnár Árpád* kir. járásbíró Nagyikinda aj. Horváth Sándor, *Iglói Szontágh Hugó* kir. ítélőtáblai bíró Nagyikinda, aj. Horváth Sándor, 1910-től kezdve a *Komárom vármegyei*

könyvtár aj. a titkár, a kik a társaság tagjaiul megválasztattak.

Ezután titkár jelentette, hogy az igazgató-választmányban egy tagsági hely van üresedésben, melyre az alapszabályok rendelkezései szerint az ajánlások irásban, a nagygyűlést megelőző ig.-választmányi ülést megelőző napig, jelen esetben nov. 24-ig adandók be a titkári hivatalba. Felhívja az ig.-vál. tagok figyelmét arra, hogy ugyanígy történik az ajánlás a levelező tagsági helyekre is.

A folyó évi nagygyűlés idejét az ig.-választmány a folyó évi deczember hó 1-15-ig terjedő időre egy az elnökség által később meghatározandó napra tűzi ki, a részletes napirend a novemberi ig.-választmányi ülésen fog bemutatattatni.

A Besztercebányai Történeti és Régészeti Társulat az ottani múzeum megnyitása alkalmából tartandó diszközgyűlésre a társaságot is meghíván, az ig.-választmány üdvözlő sürgöny elküldését rendelte el.

A szokott pénztárnoki jelentés a pénztárnok betegsége miatt nem volt előterjeszhető. Másodelnök ezzel kapcsolatban bejelentette az ig.-választmánynak, hogy a pénztárnok betegsége idejére a pénztárnoki teendőket ideiglenesen a titkár fogja ellátni.

Több tárgy nem lévén, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *id. Szinyei József* és *Horváth Sándor* ig.-vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

SZAKIRODALOM.

A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. Szerkeszti Erdélyi László dr. V. kötet. A pannonhalmi főapátság története. Ötödik korszak, a magyar Szent-Benedek-rend megerősödése és bukása az állami minddenhatósággal szemben 1709-1802. Nagy részét írta Németh Ambrus dr., győri benczés főgimnáziumi tanár. Budapest, Stephaneum nyomda r. t. 1907, 917 + 1 lap, képekkel.

Hazánk történetében is fontos száz esztendő viszonyosságairól számol be a benczésrend történetének ezen kötete. Az első királyunk alapította nagy monostor multja ebben az időben is szoros kapcsolatot mutat az ország viszonyosságai: a török járom lerázása után a közállapot fejlődésnek indul, a melyre József császár rövid uralkodása nagy csapást mér, a hogy a benczések anyagi és erkölcsi megerősödését derékban szeli ketté a felosztató rendelet.

A XVIII. századi korszak hatásáról az országra

és a rendi viszonyokra irt néhány lapnyi bevezetés után, a mely mintegy vázlata a munka tartalmának, további 12 fejezetben szól a könyv a főapátság történetéről.

Három főapát áll a vázolt időben a rend élén, Göncz Czelesztin, Saighó Benedek és Somogyi Dániel. Közülök Saighó alatt éli a monostor a legmozgalmasabb napokat, a míg a főapát kifelé védi a rend érdekeit, otthon szerzetestársai lázadások útján tudják főnöküket visszaéléseinek abbanhagyására kényszeríteni.

Fontos fejezetei a munkának a főapátság egyházi és közjogi helyzetéről szólók. Az első élénk színekkel — természetesen mindig rendi szempontból felfogva — világítja meg azt a sok küzdelmet, a melyt a rend megviv a győri püspökséggel és az ország primásával a főpásztori joghatóság kérdései miatt, a királyi hatalommal a főapát választójoga, Somogy vármegyével és a veszprémi káptalannal a somogyi tized megtarthatása érdekében.

A közjogi helyzetről szóló rész röviden, az eddigi kutatások eredményét összefoglalva tárgyalja a történetirodalomban szintén sokat vitatott kérdést, milyen hely illette meg a főapátot az országgyűlésen, miért látjuk több esetben az alsó tábla tagjai között. A Turul olvasóit érdekelni fogja ebben a fejezetben az a rész, mely a füssi *prædialis* nemesek jogairól, ez ügyben tartott vizsgálatról szól, a mely néhány érdekes adalékkal járul az egyházi nemesség helyzetének és jogi viszonyainak megismeréséhez.

Nem kevésbé érdekes részleteket találhat a mű olvasója, a főapátság plébániai, tized- és vámjövendelmei, birtokai, építkezései és hadügyi terheiről szóló fejezetekben is.

Az egykoru benzés irodalom nagy részét Zoltványi Irén, Sörös és Erdélyi állították össze. Böven számol ez a rendtagok egyházi és világi irányú irodalmi munkásságáról, a vitatkozásokról, a rend egykoru iskolaügyéről. Könyvtára volt a főkapátságoknak, a főmonostornak. Az utóbbiban a XVII. század második felében aránylag sok könyv van, 2318 kötetnyi. Ezt a XVIII. század folyamán is gyarapítják, de a főapátság leégése, továbbá a Rákóczi-kor mozgalmi között tetemes könyvanyag elpusztult. A mikor a rendet feloszlatták, a tulajdonában volt kéziratok- és nyomtatványoknak csak a java ment át az egyetemi könyvtár állagába, a többi Schwandtner abban a hitben, hogy a rend úgy is mielőbb visszaállítatik, tehát a bekebelezés felesleges munka lenne, elárvereztette.

A rendtagok belső életéről, ruházatáról és külső hatásokról szóló részből az olvasó maga elé tudja képzelni a főmonostorban élők mindennapi foglalkozását, teendőit, az egész szerzetes társaságnak az

ujabbkori életmódhoz alkalmazott hivatását és annak teljesítését. Ezek közé tartozott a konvent hiteles-helyi működésének felelevenítése is.

A török hódoltság korában ugyanis a pannonhalmi konvent nem adott ki okleveleket, a levéltárt is Győrben őrizték. Saighó főapát 1722-ben indítja meg a mozgalmat, hogy a konvent részére az oklevélkiadás jogát visszaszerezze, a mi eredménynyel jár, a törvényhozás hozzájárul a rend kívánságához. Az 1724-ben Pannonhalmára visszazállított és ott rendezett levéltár nem marad sokáig ott, a felosztatás után a kancellária rendeletére 1787-ben a királyi kuriai, majd 1790-ben a győri káptalani országos levéltárban helyezték el.

A mű utolsó fejezete röviden megemlékezik a felosztás előzményeiről, azután vázolja a monostor helyzetét a vallásalap birtoklásának ideje alatt 1802-ig.

A feldolgozott fejezetekhez csatolt függelék a komáromi, győri és pápai templomok multját foglalja össze, az akkori rendtagok névsorát adja, míg az oklevéltár 51 darabja az apátságot illető fontosabb okiratokat s a felosztásnál felvett érdekes leltárakat foglalja magában.

A kötetet az előbbiekhöz hasonló jó név- és tárgymutató egészíti ki. A hazai történetírás szempontjából is igen értékes kötet ügyes szerkesztése és fényes kiállítása méltó tanujele az írók munkásságának s a főapátság nemes áldozatkészségének.

Olvasgatása közben úgy láttam mégis, hogy a kétségtelenül minden szempontból érdekes részletek összefüzése a hazai történettel nem eléggé mélyen járó; a felosztás körülményeiről bár többször is szól, nem ad a mű arányaihoz mért teljes képet. József császár politikájáról csak elitélő véleményt nyilvánít, a ki a szerzetes rendeket pusztán materialismusból és a mult iránti érzéketlensége miatt osztalta fel. Ha az idézett kevés forrásnál többet elolvas az író talán más véleményre jut. Abban mindnyájan egyetértünk, hogy József intézkedései alkotmányellenesek voltak, de hogy nem pusztán materialis eszmék hatása alatt cselekedett, mutatja, hogy az embertársaik ügyével az akkori kormányzás szempontjából is méltánylandó módon foglalkozó rendeket (piaristák, irgalmasok) nem osztalta fel, a mult hagyományaitól pedig szükségszerűen el kellett tekintenie, mert a kiket szép szerével akart ujtásainak megnyerni, ellenszegültek. A rendek felosztása nem cél volt előtte, csak magasabb törekvései elérésére szolgáló eszköz, a melyket alattvalói érdekében, de azok hozzájárulása nélkül akart megvalósítani, azért mondtak felette kárhuzató itéletet.

A műhöz csatolt képek emelik annak értékét. Kívánatosnak tartanám, ha a pecsét- és arcképeket a

közlés céljaira némileg átjavíthatná a szerkesztőség. Saighó arczképe pl. a háttér retouchirozásával sokkal szemléltetőbb volna.

B. Sz. L.

A Péchujfalusi Péchy-család levéltári lajstroma, a család megbízásából szerkesztette dr. Gárdonyi Albert. Budapest 1909, VI, 2, 453 + 1 lap.

A Péchyek családi levéltárának negyedfélezer darabjáról szóló lajstroma fekszik előttünk gondos összeállításban. A levéltár maga kevés köztörténeti becslés darabot tartalmaz; az árpád-koriak 1209-ből kezdődnek ugyan, de tulajdonképpen 1296-ból való az első eredeti oklevél, a többi átírat vagy (feltűnően sok) hamisítvány. Ez oklevelek a Tarkóiek sárosmegyei birtokaival kerültek a Péchy-család tulajdonába. Ismeretes, hogy a Tarkóiekre vonatkozó oklevelek legtöbbje a Berzeviczy-levéltárakban van meg.

Az ujkorból való a levéltári darabok legtöbbje, ezek is majdnem kizárólag magán- vagy birtokjogi feljegyzések, nyugták, kötelezvények. Érdekesebb tartalmu levélre alig akadunk, egyéb értékes okiratra még kevésbbé, a Rákóczi-éveket alig világítja meg egy-két darab, az 1848/49-es harcot pedig egy se. A kivonatok 1897, illetőleg 1906-ig terjednek.

Gárdonyi a reá váró feladatot jól oldotta meg, a sokszor nehezen kihámozható tartalmat, bár gyakran csak egy-két szóval, de érthetően tünteti fel.

Abbeli véleményét, hogy a családi levéltárakat a Múzeumban nem kellene időrendi egymásutánba szétzedni, nem osztom. Azzal a ténnyel, hogy a család a levéltár őrizetét és kezelését a Múzeumra, Országos vagy más közlevéltárra bizza, annak anyagát a tudományos kutatás számára felajánlja. Már pedig tény az, hogy az így átadott levéltáraknak többnyire nincs használható mutatója (a melyiknek volt, a Múzeum nem bontotta meg az eredeti elrendezését), másrészt mindegyik más-más szempont (személyek, birtokok, perek, az iratok neme, értékessége stb.) szerint lévén csoportosítva, minden kutatónak az egész levéltárt át kellene néznie, hogy a reá nézve fontos darabokat meglegesse. Szükség van tehát egységes kezelésre, a milyenek egyedül az időrendi egymásután fogadható el, a melyen belől megkülönböztetjük az eredetieket és másolatokat, az okiratokat és magántermészetű leveleket. Ha azután valaki a család történetével behatóbban akar foglalkozni, annak a múlt századokban többnyire fiscalisok és gazdatisztek által készített beosztás és mutatók úgy se nyújthatnak számbavehető segítséget.

A munkának megemlíthető fogyatkozása, hogy az irodalmi szempontokat figyelmen kívül hagyja, nagy örömmel látná benne pl. minden kutató, ha meg-

jelölte volna, hogy főleg a középkori oklevelek ki vannak-e már adva, és hol?

A tulajdonnevek kiírásában, mint írja, nem járt el egyöntetűen, ott javított, a hol nagyon szükséges volt. Ugy vélem sokkal helyesebb, ha vagy az eredeti helyesírás szerint írja ki, vagy a mai olvasási módot követve, bár leghelyesebbnek a kettő egyesítését tartom. Mert csak nem tartja a szerző se helyesnek, hogy pl. Gödöllőt meghagyta Gedellő-nek (136. l.).

Némi következetlenség az is, hogy a XVII. század végéig kiírja, hogy az illető oklevél papírra van írva, noha akkor már a hártýára irt a ritkább, továbbá a protocollumot hol így, hol h-val írja. Ellenben helyesnek tartom, hogy a középkoriakon látható ép pecsétek köriratát is megemlíti, a mit a pecsét képe nézve is megtehetett volna.

A lajstromban foglalt iratok a Péchyeken kívül a családdal házasság útján rokonságba jutott és egyéb, főleg sárosmegyei családokról tartalmaz adatokat. A ki e megye története, a Berzeviczy, Dessewffy, Dobay, Kapy, Kellemsy, Kún (Rosályi), Pongrácz, Roskoványi, Szentiványi, Tarkó és Vay-családok középi- és ujkori viszonyai iránt érdeklődik, az izlésesen kiállított munkát haszonnal forgathatja.

B. Sz. L.

A Csermenyek és a parasztság büntető bíróságai a XVI. és XVII. századokban. Történelmi tanulmány, írta Rudnay Béla. Budapest, 1909.

Alig egy év alatt már a második terjedelmes család-történeti tanulmányával igazolja szerzőnk, hogy egyes, különösen felvidéki, ritka teljességben megőrzött családi levéltáraink gondos átkutatása még mindig mily becses adatokat vet felszínre Karácsonyi és Wertner régi magyar nemzetségekről irt alapvető műveinek kiegészítésére. Jelen dolgozatában, legnagyobb-részt gazdag családi levéltára felhasználásával azon családok multjával foglalkozik szerzőnk, melyek a nyittravármegyei Csermen (ma Csermend) község birtokában váltották fel egymást. Első közülök az egy évtizeddel a tatárjárás után már több összeköthetetlen ágazatban «de villa Chermel», «de Chyrmyl», majd később «de genere Chermen» néven feltűnt s 1373-ban már egész vonalán kihalt nemzetség, mint ilyen egyike a legjelentéktelenebbeknek. Alig két falura terjedő birtokának egy részét már a XIII. században a Ludány nemzetség egy ága szerzi meg, majd kevéssel utóbb mindkettőt kiszorítja a Divék nemzetség, melynek divéki ágából való Ellős mester (ő és három hasonnevű utódának Ehelleus, Elleus, Ecleus, Elyws, Eliás alakban előforduló neve érdekes összezavarása a középkori onomasticusunkban egyaránt gyakori Achil-

les és Elias-Illés neveknek) lett megalapítója az újabb Chermenai vagy néha Chermendi-nek nevezett családnak. E család három századra terjedő, részletes, oklevelek alapján megírt multja köztörténeti jelentőségű mozzanatot egyáltalán nem tartalmaz. A Divék nemzetség ezen ága egyetlen kiemelkedőbb alakot sem tud felmutatni. Egész szereplésük egymással s a leányágon rokon családokkal való pereskedésekben, szomszédokon való hatalmaskodásokban merül ki. Szerzőnk ezek daczára egész művén át élénk érdeklődésben tudja tartani olvasóját, nagy jogtörténeti tudással kimerítően foglalkozván a családnak az uriszék, megye és kir. Kuria előtt folyó legkülönbözőbb természetű pereivel, úgy hogy műve az eléggé feldolgozatlan XVI. és XVII. századi magyar per- és büntetőjog története szempontjából is nagyértékű. — A Csermenai család utolsó tagjának, Ambrusnak, 1589-ben esett meggyilkolása, illetve Baranyay-Csermenai Mihály gyilkos szolgájának rövid uton való kivégzésével kapcsolatban egész tanulmánynyá bővült fejezetben foglalkozik a szerző a parasztközbűnösökben való azonoskori ítélkezéssel s a parasztvármegyével. Műve ezen részének bővebb ismertetése nem tartozhat folyóiratunk keretébe, csak végeredményként említjük meg, hogy ezen érdekes XVI.—XVII. századi rendőri intézmény magvát sikeresen keresi a Dózsa lázadás folytán hozott 1514 évi törvényekben, ő szolgáltatja Nyitra vármegye jegyzőkönyveiből a parasztvármegyére vonatkozó legkorábbi adatokat s az által, hogy működését egész sor pernek részletes leírásaival világítja, Gyárfás Istvánnak és Osváth Pálnak ezen intézményről írt tanulmányaihoz értékes pótlékokat ad.

Műve hátralevő részében külön fejezeteket szentel a Csermeniekkel leányágon rokon családoknak. Ezek már a fiág kihaltának közeledtével kezdik magukat befészkelni a csermenai birtokba, sőt birtokjoguk erősítésére némelyikük — mint a Baranyayak — a Csermenai nevet is felveszik. Baranyay Mihály és János 1582 körül «Csermeny» név alatt kapnak czimereslevelet. Az eredeti armálist nem ismerjük, csak annyit tudunk róla, hogy Nyitra vármegye 1582 jun. 14-én tartott közgyűlésén hirdették ki. A Baranyayak birtoklása Csermenen nem volt hosszú idejű. Nyomukban csakhamar más, leányágon rokon családok, mint az Onoryak, Váczyak, Ernyeyek, Viczmándyak s végül ezek is eladogatván birtokaikat, a Divék nemzetség egy életerősebb hajtása, az Újfalussyak következtek. Mindezen családok leszármazását és multját részletesen ismertetvén szerzőnk, külön pótlékban foglalkozik czimereikkel is, főképp azokéval, melyektől családi levéltárában czimeres gyűrűspecsetet talált.

A régi Csermenai család a Divék nemzetség közös czimerét: a fa alatt jobbra lépő medvét használta.

Csermenai Tamás fia Mihály és IV. Ellős társzserzőként említve vannak Zsigmond királynak 1415. évben Divék nemzetségbeli Kisbossányi Márton számára, birodalmi formában kiállított czimereslevelében, de — mint tudjuk — az oklevél közepén a czimer helye sajnos üresen maradt, s így csak sejtjük, hogy ebbe is a medvés czimer volt szánva. Itt említem meg mellesleg, hogy a fa alatt ballagó medve, bármennyire is belevágna a Zsigmond adományozta czimereslevelek heraldikájába, nem az ő adománya, régibb eredetű. Teljesen ilyen czimerképet láttam a muzeumi levéltár törzsanyaga egy XIV. század második feléből való megyei kiadványának gyűrűspecsetjén. A Baranyayak a Csermenai névvel együtt azok czimerét is felvették. Mint említettük, 1582 körül kelt armálistuk holléte ismeretlen, de nagyon valószínű, hogy ebbe is a Divékek ősi czimerét kérték, mit abból is gyaníthatunk, hogy pár évre rá 1588-ban Baranyay-Csermenai János a medvés czimert használja gyűrűspecsetjén. Nagyon érdekes a rokon Váczy és Bábindáli családok majdnem egyező, jelenetes czimere. Élénken emlékeztem a XVI. század első felében oly gyakran adományozott török-magyar párviaskodást vagy ilyesféle jeleneteket mutató czimerekre. Mindkét család több tagjának gyűrűspecsetjén a pajzs sarkában hanyatt fekvő, turbános vagy sisakos török vitézen térdeplő, azt mindkét kezével leszoritó, jobbra fordult magyar vitéz látható. Megemlítendő, hogy Nyitra vármegyének 1550-ből való czimere is némi változtatással ezt a jelenetet mutatja. Az Ernyeyek 1 vagy 2 nyíllal átlőtt szívet, az Onoryak három nyilvesszőt legyezőszerűen tartó kart használtak czimerképül. Tarnóczy Boldizsár gyűrűspecsetjén látható czimer a családnak III. Ferdinándtól 1647-ben kapott czimerétől erősen eltér. Ezekon kívül még néhány más nyitramegyei család czimeres gyűrűspecsetje mellett, a csermenai luth. egyház pecsetjét is bemutatja sikerült rajzban a szerző.

Érdemes dolgot végzett szerzőnk midőn záradékol, művének bő névmutatójához a szóba került jogi esetek és kifejezések mutatóját csatolta.

Jakubovich Emil.

Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Alter». Neue Folge. Neunzehnter Band. Wien, 1909.

A bécsi cs. kir. heraldikai társulat folyó évi évkönyve ismét változatos, gazdag tartalommal jelent meg. Heraldikai és genealogiai tartalmu dolgozatokon kívül egy minket köztörténeti szempontból érdeklő közleményt is találunk benne, melyre első sorban hívjuk fel szakköreink figyelmét.

E közlemény herceg Odescalchi Arthur tollából származik, ki a körmöczbányai levéltárból a magyar

királynéktól származó leveleket teszi közzé, ellátva azokat ott, hol szükséges, hosszabb-rövidebb magyarázattal. Közleménye összesen 25 drb levelet tartalmaz, melyek három királynétól erednek, ú. m. Borbálától, Zsigmond király nejétől (9 drb), Erzsébettől, Albrecht nejétől, és Máriától, II. Lajos feleségétől, illetve özvegyétől (6 drb), végül egy levél Frigyes császártól, melyben Körmöczbányával tudatja, hogy V. Lászlót oltalmába fogadta. A levelek nagy része német nyelven van írva, Borbálától és Máriától 1—1 latin levél taláunk a közleményben. A levelekhez fűzött magyarázatok, megjegyzések leginkább a bennök említett egyének élet- és nemzedékrendjére vonatkozó adatokat tartalmaznak. A Borbálától és Erzsébettől származó levelek közül néhány a Giskra-féle husszita mozgalmakról is említést tesz, s mint ilyeneket e kor politikai történetírója is köszönettel fogja venni. Különben a levelek tartalma kulturtörténetileg is érdekes és a városok viszonyára az uralkodóhoz becses adalékokat szolgáltatnak. A Mária királynétól származó levelek a mohácsi vész utáni időből valók, az 1528—1547-ig terjedő évekből. Mária férje halála után is megtartotta magyarországi birtokait és a magyarországi bányavárosoktól huzott jövedelmeit. Innen magyarázható meg levelezése Körmöczbányával. Érdekes 1547 december 17-én kelt levele, melyben a város lakóinak lelkükre köti, hogy ne feledjék el német származásukat és ne adják fel azt a régi kiváltságukat, mely szerint csakis német származásu nyerhet engedelmet a Körmöczbányán való letelepedésre.

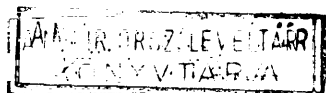
Ghyczy Pál a Nagyjeszeni Jeszenszky István czimereskönyvét ismerteti, melynek magyar vonatkozású részleteiről folyóiratunk jelen füzetében értekeznek. Czimeres emlékkönyvekről szól Pösinger Bernát cikke is, a kremsünsteri apátság könyvtárában őrzött legrégebb emlékkönyvekről, a XVI., illetve a XVII. századból, melynek egyikében, mely régebben Petrus a Magier tulajdonát képezte, magyar kézből származó bejegyzést is találunk, Erdődi Pálffy Miklóstól. E közlemény különben csak röviden ismerteti az utóbbi emlékkönyvet, melynek közzétételét szerző kilátásba helyezi.

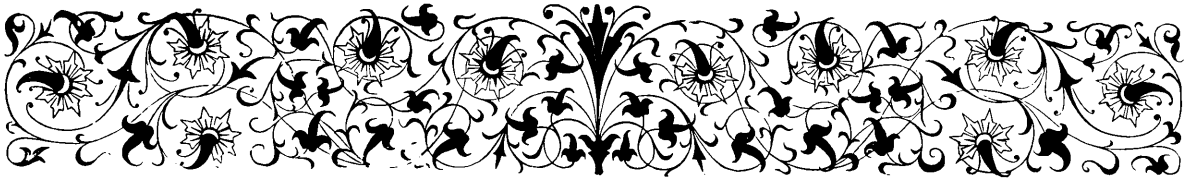
Heraldikai tárgyu még Hauptmann Felix értekezése Matthäus de Paris Historia minor-ának czimereiről, melyhez hat tábla rajz is járul. Ez az 1250—1253 körül készült munka, a mely kivonat szerzőnek Historia major munkájából és a mely az 1067—1253-ig terjedő időszakot öleli fel, heraldikai jelentőségét abban leli, hogy szerzője az általa említett kiválóbb személyeknek színes czimereit is belefestette munkájába és így munkája a heraldika kutforrásai között, tekintve azt, hogy ebből az időből festett czimerek

nagyon ritkák, tekintélyes helyet foglal el. Tárgyánál, illetve tartalmánál fogva az értekezés kevésbé érdekel minket, magyar vonatkozásokat nem találunk, de az általános heraldikára való fontosságát tekintve, felhívjuk reá szakköreink figyelmét. Sisakot Matthäus de Paris nem ad, csakis a czimerpajzsokat közli, egy részük színezés nélküli, s ott, a hol az illető személyek haláláról beszél, a czimerpajzsot megfordítva ábrázolja. Munkájának heraldikai fontossága, mint azt Hauptmann, vizsgálódásainak eredményét összefoglalva megállapítja, abban rejlik, hogy a közölt czimerek nem nemzeti czimerek, hanem azok a czimerek, melyeket az illető személyek tényleg viseltek. Ezzel a czimerhasználatra az egyes családokon belül becses adatokat nyertünk, becses továbbá munkája azért is, mert megmutatja, miszerint az angol heraldika abban az időben megfelelt a többi európai államok heraldikájának, a mi viszont a heraldika közös eredetére enged következtetést vonni. Különösen érdekesek azok az adatok, melyeket Paris heraldikai adataiból a német, illetve a császári czimerről, Franciaország, a Provence stb. czimereiről, továbbá a korabeli czimerszokásra, a czimertörésekre stb. találunk. Adataiból például megállapítható, hogy a templarius rend czimeréül a feketével és fehérrel osztott pajzs tekinthető.

Az évkönyv genealogiai tárgyu dolgozatai között báró Haan folytatja az előző füzetekben megkezdett közleményét az alsó ausztriai tartományjogi iratokból meríthető genealogiai adatok közzétételét az 1762—1859 közötti időkből, melyek között magyar vonatkozású adatokat is találunk. Ezek az iratok, az u. n. «Sperr-Relationen» a régi tartományi marsalltörvényszékből alakult hivatalok iratai, melyek jelenleg a cs. k. Landesgericht levéltárában őrzötenek. E hivatalnak az összes Alsó-Ausztriában élő nemeseke alá voltak rendelve. A «Sperr-Relationen» a mai hivatalos halotti felvételi iratoknak felelnek meg. Höfflinger Henrik a St. Pölten városa nemességének 1643-ból származó hivatalos jegyzékét közli, Kekulé von Stradonitz a meggyilkolt Sándor szerb királynak 16 ösre terjedő családfáját közli. Bosio-Thurmtaxis Sándor Goritiensia czimen összefoglalja éveken keresztül a görzi nemességre vonatkozólag tett tanulmányait, összeállítja a görzi tartomány egyházi és világi archontológiáját és a görzi nemesi családok jegyzékét. E genealogiai tartalmu dolgozatokra, minthogy azok a magyar genealogiai irodalmat közelebről nem érdeklik, a mennyiben Haan báró közleményét kivéve, magyar vonatkozást nem tartalmaznak, bővebben nem terjeszkedünk ki.

—y.

BERTALAN MODRUSI COMES.

I.

A *Frangepán-Oklevéltár* szerkesztésével és sajtó alá rendezésével foglalkozván, nem állhatam ellen a kísértésnek, hogy Bertalan comes-ről, kit tudvalevőleg III. Béla 1193-ban Modrus-sal megajándékozott s a magyar történetírók általában véve a XII. század második felében élt *vegliai comes*nek tartanak, családtörténeti szempontból én is meg ne emlékezzem.

Legyen szabad mindenek előtt a kérdéses tárgyra vonatkozó s azzal kapcsolatos adatokat egyenként ismertetnem.

Az idevágó oklevelek közül a legelső szerint a vegliabeliek Domokos püspökkel az élükön Duim comest 1133-ban felhatalmazták, hogy a város jövedelmei felett szabadon rendelkezessék.¹

Később 1153-ban Péter püspök *domini Doymii veglensis felicis comitis* tanácsára, a nevezett comes megboldogult felesége Mária asszony lelki üdvéért Vegliában a benczések számára kolostort alapít.²

A következő, 1163-ban kelt oklevél már néhainak mondja Duim comest és azt beszéli, hogy halála után Vitalis Mihály velencei doge Veglia vármegyét fiainak: II. Bertalannak és I. Guidónak adta bérbe.³

Abban az 1186-ból datált oklevélben, mely

¹ Smičiklas: Codex dipl. regni Croatiae II. köt. 42. l. Egyébiránt az idézett okleveleket kivonatossan felvettük a készülő Frangepán-Oklevéltárba is.

² Smičiklas i. m. II. köt. 74. l.

³ Smičiklas i. m. II. köt. 94. l.

szerint János vegliai püspök az odavaló szent János egyházat tanuk előtt a velencei benczésrendnek adományozta, egyik tanu szószerint ezeket mondja magáról: *Ego Bartholomeus frater comitum testis sum.*¹

Egy kapufelírás szerint a vegliai vár börtönét *Bartholomei ac Widonis comitum veglensium* idejében 1191-ben kezdték építeni.²

Két évvel később 1193 szept. 24-én *M. filius comitis Bartholomei de Veglia testis* írja alá azt a hitlevelet, melyet Dandolo Henrik velencei doge a város kiváltságainak épségben tartásáról adott az arbeieknek.

Általánosan ismeretes III. Bélának 1193-ban kelt adománylevele, mellyel Modrus vármegyét Bertalannak adományozta. Ebben egyszerűen *comes*nek nevezi kedvelt hívét a király s egyebek között azon kiváltsággal is felruhazza, hogy ha magtalanul találna meghalni, *unus ex filiis fratrum ipsius* legyen Modrusban az örököse.⁴

¹ Smičiklas i. m. II. köt. 204. l.

² Smičiklas i. m. II. köt. 392. l.

³ Smičiklas i. m. II. köt. 261. l.

Kukuljevics: Codex dipl. II. köt. 167. l. az *M.* siglát *Marcus*nak oldja fel. Bertalannak azonban Márk nevű fia nem volt. Hanem volt Guido, kit néha *Widonak* is irnak az oklevelek. A kezdő *W* az *M* betűvel a középkori oklevelekben igen könnyen összetéveszthető. Ennél fogva az *M* betűt hibás olvasásnak tartom s a *Wido* név kezdő betűjét sejttem benne.

Különben is a Márk név a Frangepánok családjában a XIV. század előtt nem ismeretes.

⁴ Kiadva fényképben is: Vjestnik hrv. zem. arkiva 1899. évf. 38. l. Fejérpataky: III. Béla király oklevelei 21., 31. ll.

Szükségesnek tartom külön is kiemelni, hogy Ker-

Egy másik, 1198-ban kelt oklevélből azt olvassuk, hogy a velencei köztársaság követe 1197 július havában maga elé hívatta *Bartholomeum veglensem comitem nuper defunctum* az adófizetésben hanyag vegliabeliekkel együtt s ez utóbbiakat a nevezett comessel szemben birságon marasztotta.¹

Ismét egy másik, 1199-ből datált oklevélből megtudjuk, hogy az 1198 május táján elhalt Bertalant még azon év júniusában a fiai: II. Guido s a még törvényes kort nem ért Henrik, továbbá ezeknek *consanguineusa* János követték Veglia birtokában.²

Álljunk meg itt egy kissé.

Az elébb elmondottakból tudjuk, hogy Bertalan és Guido együtt bírták a velenceiektől Vegliát. Ha már most azt látjuk, hogy Bertalant a fiai s ezek rokona váltják fel 1198-ban a sziget uraságában: világos, hogy Guido sem élt már. Ha pedig Bertalan 1197-ben is csak egyedül szállott perbe a vegliabeliekkel: feltehetjük, hogy Guidót 1193 szept. 24-ike és 1197 júliusa között érte utól a halál.

A mi Jánost illeti, nem tudjuk, hogy kinek volt a fia. Az összes tudósítók hallgatnak erről. De maga a vérséges összekötötést kifejező *consanguineus* mutatja, hogy közelrokona volt a Bertalan comes fiainak. Ha már most azt is figyelembe vesszük, hogy Duim comes és fiai példájára a családban később is apáról fiura szállott Velence jóvoltából hűbérként Veglia: csaknem holt bizonyossággal állithatjuk, hogy I. Guido volt az apja. Különben testvérét is ismerjük. Martinuciusnak hitták. De csak egyetlenegyszer találkozunk vele. Mikor nevezett János, továbbá Guido és Henrik *comites veglenses consanguinitatis vinculo connexi* Veglia birtokán 1232-ben a velencei államtanács színe előtt hat évre megosztottak, egyebek között azt is megfogadták, hogy ha jövőre egyenlenség támadna közöttük, azt az ítéletet, *quam Mar-*

tinucius frater mei suprascripti comitis Johannis tulerit, szentül meg fogják tartani.³

Menjünk tovább.

Ziani Péter velencei doge 1213-ban János comesnek Veglia és Perdicchio szigetek öt évi hűbéradójáról menedéket ad.⁴ III. Honorius pápa pedig 1221-ben Henrik és Schinella vegliai comeseket a magyar királytól nekik adományozott Farra, Brazza, Curzola és Lagosta szigetekkel együtt a szentszék oltalmába fogadja.⁵

Egy 1229 évi följegyzés szerint János, Guido és Henrik vegliai comesek, a Dandolo Henrik dogeival 1198-ban kötött egyezségnél fogva a vegliai hűbéradó fejében évenként négyszáztiz bizánczi arannyal tartoztak a köztársaságnak.⁶

Guidóról és Henrikről utóljára 1232-ben van említés az oklevelekben. 1248-ban már néhaiak.⁷ Henrik úgy látszik örökösök nélkül halt el. Ellenben Guidónak hiteles velencei tudósítások szerint három fia maradt, ugymint Frigyes, III. Guido és III. Bertalan. Ezt azért emelem ki, mert IV. Béla 1242., és 1251 évi kiváltságlevellei⁸ Jánost is a II. Guido fiának mondják. Ebből kétségtelen, hogy mind a két kiváltságlevelél hamis.

Jánossal, mint élővel, még két oklevélben találkozunk. Egyik 1242-ből, a másik 1243-ból való.⁹ Mind a kettő szerint spalatói podesta. E mellett az előbbi, az eddig viselt vegliai comesi czim elhagyásával modrusi és vinodoli comesnek is nevezi.

Azonban miképen Henrik, János comes is maradék nélkül költözött őseihez. Ezt abból következtethetjük, hogy Modrust és Vinodolt 1257-től kezdve II. Guido említett fiainak a kezén találjuk.¹⁰ De meg kell állapítanunk, hogy a két uradalomnak a család egyik *vegliai* ágáról a másikra, nevezetesen a Bertalan comes utódaira való átháramlása a XIII. század első felében alig történhetett meg. Frigyes még 1248-ban is a *quondam Widonis vegliensis comitis* fia gyanánt

cselich, ki az adománylevelet legelőször kiadta, Bertalant vegliai comesnek írja s ő utánna Katona és Fejér is annak írják. De constatálom, hogy a *de Veglia* birtokos jelző sem az eredetiben, sem annak átírataiban nincsen benne. Ennélfogva a Kerceselich önkéntes betoldásának kell tartanunk.

¹ Smičiklas i. m. II. köt. 298. l.

² Smičiklas i. m. II. köt. 316. l.

¹ Wenzel: Codex dipl. Arpad. XI. köt. 245. l.

² Wenzel i. m. XI. köt. 123. l.

³ Smičiklas i. m. III. köt. 190. l.

⁴ Wenzel i. m. XI. köt. 213. l.

⁵ Smičiklas i. m. IV. köt. 356. l.

⁶ Smičiklas i. m. IV. köt. 144., 442. ll.

⁷ Smičiklas i. m. IV. köt. 155., 183. ll.

⁸ Smičiklas i. m. V. köt. 56. l.

szerepel.¹ Ebből nyilvánvaló, hogy Guido fiai még nem bírták a két uradalmat. Azonban már nem sokáig szűkölködtek azok nélkül.

Frigyes testvére Guido 1257 márcz. 14-én a spalatói podesta czime mellett már a modrusi és vinodoli comesi czimet is viseli. E szerint János 1248 jun. 14. és 1257 márcz. 14-ike között szállhatott sírjába. Egyébiránt magbanszakadására mutat az is, hogy a velencei köztársaság Veglia birtoka iránt 1260-ban egyedül a Bertalan comes egyenes ágon való leszármazóival lépett egyezésre.²

II.

Ha a chronologiai sorrendben ismertetett családtörténeti adatokat közelebbről vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy azok kettőnek a kivételével mind Duim comesre (1133—1163.), respective egyenes ágon való leszármazóira vonatkoznak, kik egymást felváltva egy egész századon keresztül a velencei köztársaság vegliai hűbéresei voltak. Nem is irták ezen idő alatt soha másképen magokat. *Csak 1242-ben kezdték — egy időre a «vegliai» elhagyásával — a modrusi és vinodoli comes címet használni.*

Igaz, egy oklevél 1209-ből azt hirdeti, hogy II. Guido (a Duim unokája) volt a Bertalan comes örököse Modrusban.³ Sőt egy másik 1223-ból való azt mondja, hogy Vinodollal együtt Modrusra is adománylevelet szerzett.⁴

Ezzel szemben elég reá mutatnom, hogy II. Guidót 1198—1232-ig testvéreivel együtt egyszerűen *vegliai comesnek* nevezik az oklevelek. Halála után se neveztek soha másképpen. Pedig ha valóban ő örökölte volna Modrust s ő is szerzte volna meg a családnak Vinodolt: — lehetetlen, hogy ne modrusi és vinodoli comesnek nevezze *vegliai helyett* az elébb idézett 1248-iki oklevél; holott az okleveleknek a velencei krónikás tudósítását megerősítő hallgatásából bizonyos, hogy Veglia ebben az időben a családra nézve amúgy is el volt veszve.

E mellett az idézett két oklevél ellenmond egymásnak. Az 1209 évi szerint II. Guido Modrust öröklí, az utóbbi szerint Vinodollal együtt adományba nyeri. Magában véve már ez

a körülmény is gyanussá teszi a szóbanforgó oklevelek hitelességét. Ha pedig azt is tekintetbe vesszük, hogy hiteles oklevelek tanúsága szerint először a János kezén találjuk a két uradalmat s csak az ő halála után szálltak a Guido fiaira által: — világos, hogy silány hamisítványokkal van dolgunk. Sőt azon körülményből, hogy János után nem Frigyes, a nyilván legidősebb testvér írta magát először modrusi és vinodoli comesnek, hanem Guido — legalább úgy hozzávetőleg azt is megállapíthatjuk, hogy a két oklevelet minden valószínűség szerint 1248 és 1257 között a nevezett III. Guido iniciatívájára koholták.

Ennek okát véleményem szerint abban kereshetjük, hogy János comes halála esetére Modrus felett szabadon nem rendelkezhetett. Az örökbefogadás kiváltsága kizárólag az adományos Bertalan személyéhez volt kötve. A választott utódot magtalansága esetén már nem illette meg. E tekintetben az 1193 évi adománylevelével rendelkezése félre nem magyarázható. *Si iamdictus comes — mondja az oklevél — absque prole ingrederetur viam carnis universae, unus ex filiis fratrum ipsius . . . sub nostrae serenitatis dominio terram tranquille possideat et quiete.* János pedig nem hagyott egyenes utódokat maga után. — Ennélfogva a modrusi tartománynak törvény szerint vissza kellett volna szállani a királyra. Ezt a veszedelmet elhárítandó, koholták vagy koholtatták a XIII. század közepe táján a kérdéses 1209 és 1223 évi okleveleket. A mi viszont igen könnyen érthető okokból maga után vonhatta a János comes örökbefogadásáról szóló oklevélnek egyidejűleg való megsemmisítését is.

Futólag említettem már elébb, hogy a család Vegliát a XIII. század derekán elvesztette. De érdemes egy kissé közelebbről is megvizsgálni a velencei krónikásnak a megfosztás okairól és körülményeiről szóló elbeszélését.

Azt mondja, hogy Bertalan vegliai comes, ki a köztársaságtól hűbérebe bírta a szigetet, birtokot kapván a magyar királytól, czimboráival együtt hozzá szegődött.¹ Mire a doge (Teupolo Jakab) minden méltóságuktól és joghatóságuktól megfosztotta őket s a fiát, Lőrinczet állította helyükbe.

¹ Smičiklas i. m. IV. köt. 354. l.

² Wenzel i. m. VII. köt. 528. l.

³ Smičiklas i. m. III. köt. 95. l.

⁴ Smičiklas i. m. III. köt. 244. l.

¹ Bartholomeus comes Veglæ cum consortibus suis, qui iuramento fidelitatis comitatum a venetis recogno-

Ez a tudósítás nem felel meg teljesen a valószínűségnek. Csak annyi igaz belőle, hogy a Frangepán-család a XIII. század közepén tényleg megszűnt — legalább egy időre — a signoria hűbérese lenni. Ellenben Bertalannak a sziget elvesztésével kapcsolatban való emlegetése a kritika szempontjából súlyos kifogás alá esik.

Hátrább kifejtem, hogy Bertalan vegliai s a korabeli hasonló nevű modrusi comes két különböző személy volt. A ki Modrust s minden valószínűség szerint Vinodolt is kapta a magyar királytól, nem volt hűbérese a velencei köztársaságnak. Az előbbi pedig 1198-ban már elhalt.

De még tarthatatlanabbá válik a krónikák állítása, ha tekintetbe vesszük, hogy fiai és unokaöccse még 1232-ben is békességesen bírták a szigetet, sőt a köztársaság színe előtt ugyanakkor hat évre meg is osztottak rajta.

Máskülönben sem megbízható a krónikák elbeszélése. Azt állítja, hogy a Frangepániak után Teupolo Lőrincz lett Veglia comese, holott János, Guido és Henrik után 1248-ban Contarini Márkot találjuk a sziget ispáni méltóságában. Teupolo Lőrincz 1253-ban viseli ezt a tisztséget.¹

A mi Veglia elvesztését illeti, ez az eset Bertalan modrusi comesnek nagy valószínűséggel a XIII. század 30-as éveiben történt halálával s ebből kifolyólag János comesnek Modrus és Vinodol birodalmában való örökösödésével egyidejűleg következhetett be. Valószínűleg ez az utóbbi körülmény tette gyanússá hűségüket a magyar király hatalmára nyilván féltékeny velencei köztársaság szemében. Ezért fosztotta meg őket 1239 táján a szigettől, a mit abból lehet következtetni, hogy a signoria a templomos lovagok által 1239 decemberében Zengben kifosztott velencei, *vegliai* és arbei kereskedők dolgában a rend nagymesterével maga lépett egyezsége.²

E szerint Veglia a mondott évben már tényleg a velencei köztársaság közvetlen jurisdíctiója alá tartozott. Viszont a Frangepáni urak — így nevezi őket Rogerius mester — a

scebant, recepto feudo a rege Hungariae ei totaliter adhaeserunt. Dux autem illos ut rebelles omni honore et iurisdictione privavit et Laurentius Teupulo eius genitus, illis subrogatus est . . . Muratori: Scriptores rerum italicarum (1728-iki kiadás) XII. köt. 355. hasáb.

¹ Ljubics: Listine I. köt. 85. l.

² Ljubics i. m. I. köt. 77. l.

magyar király alattvalói voltak s nyilván mint ilyenek segítették hadaikkal a rhodusi kereszties vitézek mellett a dalmát szigeteken bujkáló IV. Bélát, hogy a tatárok kivonulása után országába visszatérhessen.¹

Mondanunk sem kell, hogy ebben az istenes cselekedetben Bertalan modrusi comesnek alig, vegliai névrokonának meg egyáltalában nem volt része.

De térjünk vissza a fejtegetéseink alapjául szolgáló okleveles emlékekhez és lássuk meg, mit hámozhatunk ki a kivételesnek mondott két oklevélből.

Az egyikben, mely 1186-ból van datálva, a mint láttuk Bertalan egy Vegliával kapcsolatos dologban *minden rangbeli megkülönböztetés nélkül* egyszerűen a comesek *fraterének* vallja magát. Nem nevezi ugyan meg név szerint őket, de nem nehéz kitalálni, hogy itt a vegliai comesokról van szó.

Nyilván erre a Bertalanra vonatkozik III. Bélának régóta ismeretes 1193 évi adománylevele is.

Ezen oklevelekben a Bertalan comes származására, családi összeköttetésére vonatkozó *frater comitum* és *unus ex filiis fratrum ipsius* kifejezések véleményem szerint lényegileg egyet jelentenek. Azt jelentik, hogy maga is a vegliai comesek családjából való. Azonban kétségtelen, hogy nem volt hűbérese a velencei köztársaságnak. Ha az lett volna, nem hihető, hogy ezen fontos körülményt III. Béla adománylevelében elhallgatta volna. Különben is a korabeli vegliai comeseket név szerint ismerjük. Bertalan és Guido, a Duim comes fiai bírták ez időtájt Vegliát.

Hogy Bertalan a modrusi adományos nem volt egy személy a korabeli hasonló nevű vegliai comessel, — ahhoz a már elmondottak után se férhet kétség. De más bizonyítékaink is vannak reá. A modrusi comesnek — így nevezem —

¹ rex Bela maritimis de partibus per cruciferos de insula Rhodi et dominos de Frangapanibus multis agminibus militum adiutus . . . in Hungariam venit. — Schwandtner: Scriptores 8-r. I. köt. 529. l.

Másutt kifejtem, hogy a Frangepán név 1422 előtt hitelesen nem fordul elő. Az is tudvalevő, hogy a *Siralmas ének* Turóczi 1488 évi kiadásában maradt fenn. Ezen körülmények összehasonlításából nem nehéz a következtetés, hogy a család Frangepán neve, ha igaz is a vegliai comesek említett szereplése a tatárjárás idején, a XVI. században interpolatio útján került a krónikába.

nem voltak egyenes utódai se az uradalom megszerzésekor, se későbbben. Különben nem lett volna magtalan halála esetére az örökbefogadás kiváltságára szüksége. Jánosra se szállhatott volna át örökségképen 1240 táján Modrus tartománya. Igaz, hogy erről az örökbefogadásról nem tudunk semmi biztosat. Historiai em'ések nem szólnak róla. De úgy kellett lenni — más-kép alig magyarázható meg, — hogy János az 1193-iki adománylevél értelmében örökbefogadás révén ült belé a Bertalan comes halálával urafogyott modrusi tartomány birtokába.

De végleg eldönti ezt a személyi kérdést az, hogy Bertalan vegliai comesnek ebből az időből ismeretes két fia közül II. Guido az 1199 évi oklevél tanúsága szerint a modrusi adománylevél keltekor legalább is husz éves lehetett, Henrik — Imrének is nevezi egy későbbi oklevél — tizenhárom-tizennégy. Ennélfogva az 1193 évi adománylevél Bertalanjának esetleges magtansága nem is ő reá vonatkozott. A mit ilyen körülmények között, legalább emberi számítás szerint, kizártnak lehet és kell is tartanunk.

A mi Vinodolt illeti, nem tudjuk, hogy a XII. század végén s a XIII. elején élt Frangepániak közül voltaképen ki szerezhette meg. Erre nézve kétségtelen bizonyítékkal nem rendelkezünk, mivel az 1223 évi hamisítvány, mely II. Guidónak tulajdonítja, számba se jöhet. De abból, hogy 1242-ben *Modrussal együtt* a János kezén találjuk, legalább némi joggal következtethetjük, hogy Vinodol is a sokszor említett Bertalan modrusi comes révén került a Frangepán-család birtokába.

III.

Az elmondottak által talán sikerült behizonyítanom, hogy Bertalan modrusi comes a vegliai Frangepánokkal egy törzsből származott ugyan, maga azonban nem volt hűbéres Vegliában. Ennélfogva nem is lehetett a korabeli hasonló nevű vegliai comessel egy személy.

Már most, ha ezt elfogadjuk, az a kérdés, hogy hát akkor milyen oldalági rokonságban állhatott Bertalannal és Guidóval, a kik vele egyidőben éltek s a kik tényleg hűbéresei voltak a velencei köztársaságnak.

A régebbi horvát történettudósok mint *Ku-*

kuljevics,¹ *Racski*² és *Klaics*,³ a kik kiválóan érdeklődtek ez iránt s behatóbban foglalkoztak a modrusi comes származásával, hol a Duim fiának, hol unokájának tartották. A tudomány általában a *Klaics* véleményét fogadta el, ki a Duim comes fiának vallotta. Az első esetben természetesen Bertalan *vegliai* comesről van szó, mit az előadottak után bátran kizártnak tartatunk. Az utóbbira nézve meg kell jegyeznem, hogy Duim comesnek Bertalan nevű unokájáé eddig nem ismerjük.

Ujabbán *Šišić* foglalkozott a Bertalan modrusi comes eredetével s a *frater* szóból kiindulva úgy véli, hogy III. Béla magyar király a Duim *második házasságából* született Bertalan nevű fiának adományozta Modrus tartományát.⁴

E szerint testvére lett volna az 1163—1193., illetőleg 1198 között vegliai hűbéreseknél ismert Bertalan és Guido comeseknek. Ez azonban nem valószínű. Alig hihető, hogy Duim comes két fiának ugyanazt a nevet adta volna. Állítólagos második házassága is pusztá feltevés.

Ezek után legyen szabad nekem egy újabb véleményt megkoczkáztatnom. Megjegyzem, hogy én is a *frater* szóból indulok ki, mert fejtegetéseim alapján úgy vélem, hogy ez a kérdés valóban ennek a fennebb említett két oklevélből ismert szócskának az értelmezésén fordul meg.

Kétségtelen, hogy a *frater* szónak a klasszikus ókorban *fiutestvér* volt az első jelentése. Általán véve azonban a *közel rokonság* a *vérséges atyafiság* kifejezésére is használták. Sőt átvitt értelemben bizalmas és kedves barátot is értettek alatta. A középkorban vérséges atyafiság mellett lelki rokonságot is jelentett.

Mindent egybevetve úgy gondolom, hogy közelebb járunk az igazsághoz, ha az 1186., és 1193 évi oklevelek *frater comitum* és *unus ex filiis fratrum ipsius* kitételeiben a kérdéses szócskát nem *fiutestvérnek*, hanem általában *vérséges rokonnak* értelmezzük.

E szerint inkább atyai nagybátyjuk lehetett a vegliai comeseknek. A *frater* szónak *közel-*

¹ Kukuljevics: Arkiv za povestnicu jugoslav. I. köt. 58. l.

² Rački: Monum. hist. iuridica slav. merid. Pars I. Vol. IV. Statuta et leges III—IV. ll.

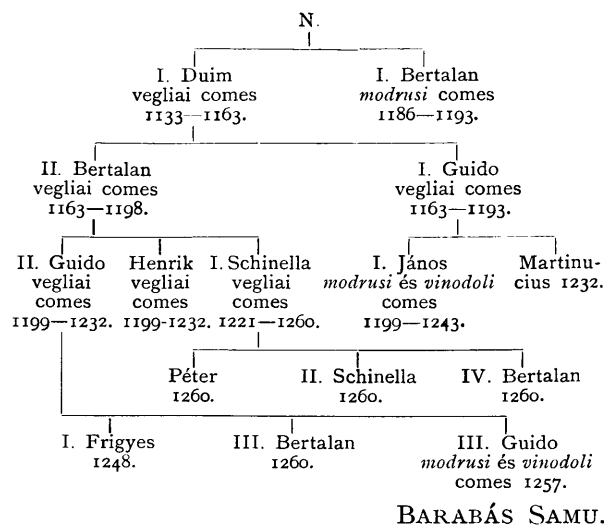
³ Klaics: Povjest hrvata. Zagreb, 1899. 181. l.

⁴ Vjestnik hrv. zem. arkiva 1899. évf. 156—161. l.

rokon értelemben való használata ez esetben inkább is megfelel az 1193-iki adománylevél örökösödési feltételének. Bertalan olyan előrehaladott korban lehetett már ekkor is, hogy egyenes utódokra többé nem igen számíthatott. A mit egy 1153 táján, sőt talán még azután született emberről ugyancsak bajos volna elhinnünk.

Vagy anyai nagybátyjuk lett volna? — Az se lehetetlen. Ezt azonban még nehezebben lehetne bebizonyítani, mivel erre nézve az anyjuk nevével — Mária — egyéb adat csakugyan nem áll rendelkezésünkre.

A mondottak illusztrálásául ide iktatom az első Frangepánok családfáját.

CZIMERES LEVELEK BRASSÓ VÁROS LEVÉLTÁRÁBAN.

(Második, befejező közlemény, öt szövegközti rajzzal.)

IX. Berger Lőrincz és Massa Simon czimereslevele 1667-ből.

Eredeti. Nagy pergamen lap, elég diszes kiállításban, de függő pecsétje hiányzik, úgy látszik egy alkalommal valami meleg helyre került és a viasz megolvadt, mert az olvadás foltjai erősen meglátszanak az okmány külsején; a pecsét megromolván, később a zsinórt is eltávolították. A czimereslevél elején aranyos és fekete gót betűs sorok váltakoznak a király czimeinek elsorolásában, majd azután rendes írás következik, de a nevek végig aranyosak.

Ezen armálist Lipóttól Berger Lőrincz hűségese szolgálataiért kapta 1667 február 8-án mostoha testvérével, Massa Simonnal együtt, közelebbről azonban nincs meghatározva a szolgálat köre. Mint majd alább látni fogjuk, mindkét család brassai eredetű, de úgy látszik, Berger Lőrincz Sáros megyében viselt valami hivatalt, mert a czimereslevelet — a rávezetett hiteles feljegyzés szerint — Eperjesen hirdették ki ugyanazon év december 7-én.

A czimerleírás így szól:

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum illius viridi campo late interoccupante, super quo integer gryphus naturalis suo-colore effigiatus aurea corona redi-

mitus, expansis alis erecte stare, divaricatis posterioribus pedibus, corporis mole arrecta, ac cauda inter pedes reflexa, rostro ferream solem tenens, pedum vero anteriorum sinistro raptui inhiare, dextro autem virens sertum sursum ostentare, gradientique similis in dextram scuti oram tendere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diadematam, ex eoque alium gryphum inferiori per omnia conformem, inguinetenus eminentem, proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeae, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illinc autem candidis et rubris, in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A felhajtott részen: Anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo, die septima mensis Decembris in sede iudiciaria comitatus de Saaros in libera ac regia civitate Eperies celebrata, praesentes sacratissimae caesareae regiaeque maiestatis ac domini domini clementissimi litterae armales privilegiales sunt exhibitae, lectae ac solemniter publicatae per me Andream Dobay iuratum eiusdem comitatus de Saaros notarium mp.»

A czimerkép magassága 16, szélessége 13 cm. Széles, négyszögű arany keretben egy második, ovális alakú — zöld guirlandeből — kö-

vetkezik. A négy sarokban négy kisebb arany koronás festett czimer foglal helyet, még pedig: fönt a magyar és a cseh, alul a dalmát és a horvát czimer. A közepén pedig fönt a keretből kiemelkedőleg van rajzolva az osztrák kétfejű sas. A szőnyeg vöröses lila színű, belül arany damaszkolással.

A tárcsa alaku pajzs kék mezejében zöld alapon jobbra néző aranyos griff ágaskodik, melynek szárnyas felső teste ezüst színű, szájában patkót, jobbában zöld koszorut tart, fejét pedig arany korona ékíti. A pajzs fölött nyitott sisak, s e fölött ismét aranyos korona van, a melyből az alsóhoz teljesen hasonló — csakhogy nagyobb — griff emelkedik derékből növekvőben. A pajzs és a sisakdísz aránya 4:5 : 7:5. A takarók jobbra: kék-arany; balra: vörös-ezüst. A rajz maga csak közepeszerű, különösen a keretelés gyöngye. Az oklevél leltári száma: 764.

A Berger családról a krónikások feljegyzései alapján tudjuk, hogy egyik tagja — Lőrincz — Brassó város jegyzője volt, meghalt 1654 október 20-án, özvegye pedig 1673-ban újból férjhez ment. Ennek a fia lehetett a főtebb említett ifjabb Berger Lőrincz.

A Massa család szintén brassai eredetű, köztülök ismerjük Keresztélyt, ki rozsniai pap volt és 1578-ban halt meg. Fia, Simon a brassai gimnázium rektora, majd atyja halála után rozsniai, később (1591—1605) brassai pap és a barczasági káptalan esperese. Ennek fia, Simon, szintén a brassai gimnázium igazgatója volt.¹ Ezekről különben még alább is leszen szó.

X. Katona (Szász) István czimeres nemeslevele 1675-ből.

Apafi Mihály fejedelem Katona, másként Szász Istvánnak Gyulafehérvárt 1675 június 7-én kelt ezen oklevelével czimert és nemességet adományoz azon hűséges szolgálatai jutalmául, melyeket eddig tett s jövőben is tenni fog. Miután Katona eddig a Pócsa család désfalvi jobbágya volt, előbb volt uraitól kellett manumissiót szereznie, a mit is hiteles okmányokkal igazolván, megkapta e czimeres nemeslevelet.

¹ V. ö. Quellen IV. k.

Az oklevél — úgy látszik — igen sietve készült, legalább erre mutat a szokatlan sok rövidítés, s különösen azon körülmény, hogy a czimerkép kirajzolása elmaradt, s csakis a helye van üresen hagyva, ámbár a szövegben — rendes szokás szerint — hivatkozás történik arra, hogy a szóval leirt czimer rajzban is látható.

A dátum sem készült egyszerre a szöveg-írással. A kis függő pecsét, mely fatokban négy színű (fehér, kék, sárga és piros) selyemzsinóron lógg, jó állapotban van. Az okmány hátán különféle számadások elmosódott nyomai láthatók.

A czimerleírás a következő:

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris circulariter oblongum et lauro viridi circumductum, ex cuius fundo rupes quædam in altum enasci et in eius summate corvus quidam naturali suo colore ac stanti similis depictus, tres spicas tritici maturi, rostro gestare conspicitur: supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis et unionibus decenter undiquaque exornatum, variegatum, ex cono vero galeæ, teniæ sive lem-nisci variorum colorum, hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

A czimer tehát a leírás szerint: Kék pajzsban, zöld alapon szikla emelkedik, melynek tetején fekete holló ül, szájában három buzakalászt tartva. A Katona név — különben erre a szöveg is hivatkozik — arra mutat, hogy emberünk mint katona szerzett érdemeket, a Szász név pedig esetleg származására vonatkozik; a czimerbeli buzakalászkok — ha ugyan itt is szimbolikus czimerrel van dolgunk — későbbi foglalkozására utalnak.

Ez oklevelet 1677-ben február 18-án Dicsőszentmártonban ki is hirdették, a mint erről a felhajtott részen olvasható következő feljegyzés tanuskodik:

«Anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo die decima octava mensis Februarii in oppido Dwczeő Sz. Marton loco generalis sedis comitatus de Kwköllő exhibitæ lectæ proclamatæ publicatæque sunt præ-sentes literæ armales nomine et in persona introscripti nemine poenitus contradictore apparente. Extradatum per Nicolaum Pokay juratum comitatus de Küköllő notarium mp.»

Ebből is az következik, hogy Katona Désfalván — vagy esetleg más községben, de Küsküllő megyében lakott. Erről a családról azonban sem Nagy Iván sem Kővári nem emlékezik meg.

Az oklevél levéltári száma: 743. V. ö. Szádeczky i. h. 30. l.

XI. Dálnoki Gothárd Jakab czimeres nemeslevele 1676-ból.

Dálnoki Gothárd Jakab brassai református pap volt, ki is ezen a téren szerzett érdemeiért kapott Apafi fejedelemtől czimert és nemességet gyermekeivel együtt. A Gyulafehérvárt 1676 november 18-án kelt oklevél nagy pergamen lapra van írva, elég jó írással, az első két sor és a nevek végig aranybetűsek.

Piros, fehér és zöld selyemzsinóron lógg Apafinak kisebb pecsétje, mely teljesen megegyezik az előbbi (Katona István) okmány pecsétjével. A kihirdetés is rá van vezetve, mely szerint ezen czimeres nemeslevelet 1676 december 9-én hirdették ki Gyulafehérvárt az erdélyi rendek országgyűlésén, s tiltakozó nem akadt.

A czimerleírás a következő:

«Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo sive area homo quidam integer toga violacei coloris, aliisque vestibus talaribus indutus equo subnigro insidens, sinistra equum freno dirigere, dextra vero manibus tres culmos seu aristas tritici portare visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex cono vero galeæ, teniæ sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utraque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

A felhajtott részen pedig: Anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, die utpote nona currentis mensis Decembris in generali dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniæ, partiumque Hungariæ eidem annexarum conventu, ad diem vigesimum primum mensi Novembris proxime evoluti, in civitatem Albam Juliam ex edicto suæ celsitudinis principalis indicto, celebrato, exhibitæ, lectæ, publicatæ, proclamatæque sunt præsentis literæ armales seu nobilitares ne-

mine penitus contradictore apparente. Joannes Kendj de Nagykend illustrissimi domini domini principis regni Transsilvaniæ protonotarius mp.»

A czimerrajz nagyon gyöngye, különösen a szinezés hagy sok kívánni valót hátra. A czimerrajznak már alakja is szokatlan, mert kerete nincsen és sokkal szélesebb — 13 cm. — mint hosszú (12 cm.). Minden valószínűség szerint későbbben festették be. A pajzs kék mezejében, mely sötétebb kékkel van damaszkolva, alul zöld réten egy balfelé haladó sárga (a leírásban feketés) lovat látunk, mely díszesen van felkantározva. A lovon középkorú fegyvertelen férfi ül, nagybajuszos és szakállas arcával a néző felé fordulva, fején barna prémes kucsmával, melynek széles vörös zacskója és elől tollas forgója van. Testét hosszú lilaszínű, vágott ujjú mente fedi, alatta hosszú, térdig érő zöldes, végig begombolt dolmány látszik, széles övvel átkötve. A dolmány hosszabb ujjai jól látszanak, ámbár a mentét is magára vette lovasunk, s a végén piros hajtókével vannak ellátva. Sárgás, oldalt varrott csizmáját kengyelben tartja, baljával a kantárt, jobbával pedig három buzakalászt szorongat.

Ezen alak rajza inkább mint viseletkép érdekes, mert úgy látszik, hogy a XVII. századbeli református papok ruházatát ábrázolja, már a ruháknak a neve is: toga, vestis talaris erre utal.

A zárt sisak jobbfelé fordul, fölötte háromágu, czifra aranyos korona. Sisakdisz nincsen. A takarók szinezése különösen gyarló, jobbra: kék, sárga; balra: ezüst, vörös, s oly szélesre vannak rajzolva, hogy a czimereknek négyszögletes formát adnak.

Ezt a Gothárd családot sem Nagy Ivánnál, sem Kővárinál nem találjuk.

A brassai reformátusoknak nem volt állandóan papjuk, s templomuk is csak a legujabb időkben épült. Érdekes dolgokat mond el idevonatkozólag Cserey Mihály az ő históriájában, melyet épen Brassóban irogatott össze, a többi között így írván: . . . «Apaffi Mihály idejében is tudom, hogy a Reformátusok számokra templom helyén kérette a fejedelem (t. i. Brassó városát), holott venni kellett volna töllök, nem kérni; és nem adának, sőt a mely fákat hordottanak vala

a Templom építésére, azokat is egyben vagdalattatták és elégették. Megtanította volna őket Rákótzai György vagy Báthori Gábor, ha a' lett volna a fejedelem . . .»¹ Nem volt tehát Gothárd tiszteletes urnak valami irigylendő helyzete s a fejedelem talán épen azért tüntette ki czimerrel, hogy ezáltal is tekintélyét emelje ezen az exponált helyen.

Az oklevél levéltári száma: 744. V. ö. Szádeczky i. h. 30. l.

XII. Keőröséri Kölesséri Sámuel czimereslevele 1696-ból.

A Kölesséri család három czimereslevele között a legdíszesebb az a czimereslevél, melyet Lipót Bécsben, 1696 december 14-én irt alá és adott a harmadik Kölessérynek, az előbbi fiának, ki 1663-ban született, bölcseleti, theologiai és orvosdoktor volt. Nagyszebenben lakott, városi majd később tartományi orvos lett. Az oklevélben is különösen e nemű érdemei vannak kiemelve, melyeket a katonaság gyógyításával szerzett magának. Irodalmi működése is számottevő, de ezt az oklevél nem említi.² A bevezetés kissé hosszadalmas, a kimerithetlen kutról való hasonlata pedig, valamint midőn a fejedelmi kegyeket az Isten jótékonyásával hozza párhuzamba, ha nem is valótlán, mindenesetre merész és izléstelen. A «benefaciendo non deficere» nem nagyon talál Lipót uralkodására.

A czimereslevél Kölesséri Sámuelnek, feleségének Mederus Asnáthának és mostoha-fiának Mederus Sámuelnek szól. Czimerszerző régi nemességét megújítva, ősi czimerét kibővítvi az uralkodó és neki a Keőröséri németül «von Kreissbach» előnevet adományozza.

A czimereslevél különben zöld bársonyba kötött nyolcz pergamen lapból áll, a 1b) lapon van a fényesen kiállított czimer, a 2a) és b) oldal arabeszkekkel és czifrázásokkal úgy el van halmozva, hogy az maga több napi munkájába került a rajzolóknak. A kiállítás valóban pazar s talán innen van a sok fölösleges nagybetű.

¹ Trausch: Collectanea II. 413. l. Kézirat a városi levéltárban.

² V. ö. Trausch: Schriftsteller-Lexikon. II. 281—300. l. és Szinnyi i. m.

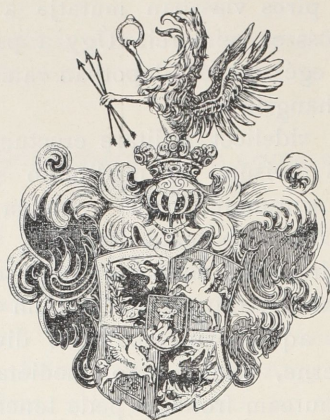
A nevekben az ő betű: o fölébe helyezett kis e-vel van jelezve.

Lipót királynak nagy — 11 cm. — pecsétje piros, sárga, kék és fehér selyemzsinóron függ s fatokban piros viaszban mutatja a király országainak összes czimereit. Úgy a pecsét, mint az oklevél egészen jó állapotban van. A czimerleírás így hangzik:

«Scutum videlicet militare erectum in quatuor partes divisum, in medietate sui tamen, quoddam scutulum, cujus viridem campum rupes tricollis coronata occupat, continens. Cujus quadripartiti scuti, superiori dextræ et inferiori sinistræ transversis partium luteis fundis biceps aquila, in medietate divisa, cujus altera superne, altera vero medietas inferne, utrobique lauream frondem pede tenens naturali suo colore depicta cernitur. Superiori vero sinistræ, inferiori autem dextræ transversis partium rubris campis, prout inferiori unus, sic et superior alter Pegasus, argenteo colore depictus, alter alteri per omnia similis ad præscripti scutuli coronatum tricollem rupem celeri cursu facietenus tendens visitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem, craticulatam sive apertam, regio diademate gemmis et unionibus redimito griphum fusco colore erecto corpore et capite, exertaque lingua depictum, anterioribus autem pedibus, dextro videlicet annulum, sinistro vero tres sagittas pharetræ tenentem, proferente, ornatum. A summitate vero, seu cono galeæ, a dextris, fulvis et nigris, a sinistris vero rubeis et candidis laciniis, seu lemniscis, in scuti extremitate se se placide diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A czimerkép magassága 20, szélessége 16 cm. Széles aranykeret veszi körül, a hátteret oszlopcsarnok képezi, melyből azonban csak a kőkockás padló és az oszlopok alja látszik, a többit eltakarja az a nagy sötétzöld színű kárpit, mely a czimer tulajdonképeni hátterét alkotja s mely fönt és oldalt vörös és arany rojttal díszes. Ennek alján van a négyszögletes pajzs, keresztvonalakkal négy részre osztva. A pajzs közepén egy kisebb pajzsot látunk, melynek zöld mezejében alul hármás sárga hegy van, a középső csúcson arany korona. A négy mező közül a jobb felső és a bal alsóban sárga

alapon fekete kétfejű sasnak jobb, illetőleg bal fele látszik karmai között zöld ággal; a másik két mezőben a középső kis pajzs felé fordulva egy-egy ezüst, szárnyas pegasust látunk vörös

alapon. A cimier fölött diszes nyitott ezüst sisak van elhelyezve a nézővel szemben, fölötte arany korona, efölött pedig ágaskodó sárgásszinű griff van ábrázolva növekvőben, nyitott szájjal és vörös nyelvvel, jobbjában gyűrű, baljában három arany nyilvessző. A pegasus és a babérág Kölesséry irodalmi működésére, a griff pedig, mely egyik lábában a pusztulás (nyíl), a másikban a gyógyulás jelvényét tartja, valószínűleg orvosi tudományára vonatkozik. A foszlányok a cimierpajzs színeinek megfelelően jobbra: arany, visszája fekete; balra: ezüst, visszája vörös. A pajzs és a sisakdisz aránya 5:7 cm.

Az egészet mintegy betetőzi a cimierkép tetején elhelyezett medaillon, melyben Lipót királynak igen szépen megrajzolt élethű miniatúr arcsképe látható. A medaillont két kis angyal tartja.

A cimierkép egészben véve igen finom, gondos és szép munka, különösen a cimierpajzs, a foszlányok és a király képe. A színezés, aranyozás olyan üde és friss, mintha csak most került volna ki a rajzoló kezéből.

A Kölesséri család a szilágymegyei Kőrösértől vette nevét s valószínűleg innen származott be a szomszédos Bihar és Zaránd vármegyékbe, a hol is, mint a legutóbbi oklevél tanúsítja a Kölessérik különféle előkelő hivatalokat viseltek. Keöreöséry Mihály már váradi lakos volt s innen kapta előnevét s midőn unokája, az ifjabb Kölesséri Sámuel, a Keöröséri prae-

dicatumot veszi fel, ebben ismét csak a család régi neve és származása ujittatik fel, mint azt a cimiereslevél is említi. Az eredeti Keöreöséry név lassankint a könnyebb kiejtésű Kölessérré változik át. A Keöreöséry és Kölesséry név és család tehát egy és ugyanaz.¹ A Kölesséri családnak ezen ága ifj. Kölesséri Sámuellel kihalt, ámbar háromszor is nősült, gyermekei nem maradtak. Második neje volt a főntebb említett Asnátha a Mederus családból, kire halála után vagyona és irományai is átszállottak. A Mederus család pedig Brassóban lakott (ezekről különben még alább is lesz szó), így kerülhettek tehát a Kölesséri család cimiereslevelei a brassai levéltárba.

Kihirdetésről ezen legutóbbi oklevélben nincs szó, levéltári száma 739. V. ö. Szádeczky i. h. 30. lap.

XIII. Gyurka Demeter cimiereslevele 1701-ből.

Gyurka Demeter, abrudbányai lakos, a bányászat terén kifejtett nagy szorgalma és ügyességeért kapta Lipóttól 1701 február 22-én ezen cimieres nemeslevelet.

Az okmány nagy, diszes kiállítású pergamen lap. Függő pecsétje most hiányzik, de hogy ott volt, mutatják a megfelelő helyen lévő lukak. A király neve arannyal, czimeiből két sor vörös, a többi pedig fekete tintával van írva. Szövegében feltűnik, hogy míg Lipót a régebbi okmányaiban Erdélyről és a kapcsolt részokről külön megemlékezik, itt csak Magyarországról és az örökös tartományokról szól.

E cimiereslevél szövege megvan a királyi könyvekben.² A cimierleírás a következő:

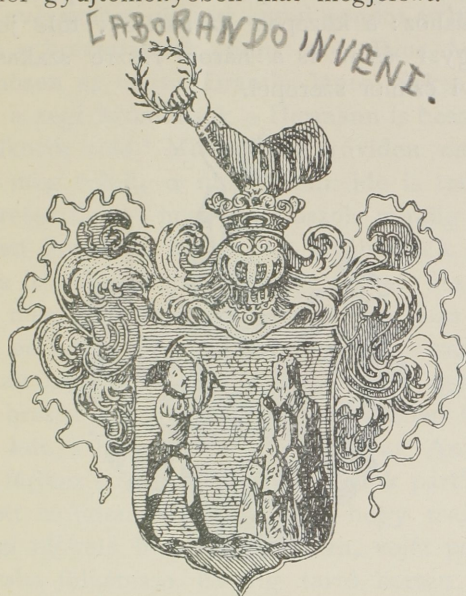
«Scutum videlicet militare coelestini coloris erectum, in cujus campo rupes, et in illius radice homo quidam fossili instructus instrumento, exeunte quasi per halitum ex ore: IN SPE fodere visitur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus decenter redimitum, cui brachium humanum humero-tenus resectum rubro vestitu indutum manu corollam auream, cui lemma: LABORANDO INVENI inscriptum est, tenens, inniti conspicitur. A summitate vero seu cono galeae laciniae sive lemnisci, hinc

¹ V. ö. Nagy Iván i. m. VI. K. 436. l.

² Illésy—Pettkó: A királyi könyvek. 260. l.

rubri et candidi, illinc vero flavi et coerulei defluentes, marginem scuti ex utraque parte pulcherrime ambiunt et exornant.»

Úgy szép kiállításánál fogva, mint costume-tani szempontból megérdemli a czimer, hogy vele legalább röviden foglalkozzunk, habár Siebmacher gyűjteményében már megjelent.¹

A czimerkép nagysága 13:10,5 cm. Négy-szögű arany keretben ovális zöldkoszorú egy benső keretet alkot. Fönt és a sarkokban elhelyezve öt aranykoronás kis czimert látunk: még pedig a főhelyen az osztrák, tőle jobbra a magyar; alul és fönt balra a három részre osztott erdélyi czimert. Az egész czimerkép damaszkolva van. A harmadik, legbenső halvány piros keret fölött a czimer jelszava: «LABORANDO INVENI» olvasható. A tárcsaalakú czimerpajzsban kék, damaszkolt alapon, alul zöld mezőben balra itt-ott aranyozott barnás szklát látunk, mely előtt egy bányamunkás áll, a mint éppen felemelt csákányával a hegybe vágni készül. A bányász munkásruhában van: fekete csizma, fehér nadrág s fehér feltürt ujjú ingben, fején fekete csúcsos sapka, derekán pedig a szokásos bőrkötény. A szövegben említett: IN SPE nincs beírva. Az izléses nyitott sisak és arany korona fölött jobbra fordulva, a koronára könyökölve egy jobb kart látunk vörös ruhaujj-

¹ Az erdélyi részben 103. táblán.

ban, mely kezében arany koszorút tart. A takarók jobbra: arany, kék; balra: ezüst és vörös.

A czimerek rajza teljesen kifogástalan, sőt határozottan igen ügyes kézre vallanak, kifogást csak a fölösleges sok keretelés ellen lehet emelni.

A czimerlevelet ki is hirdették 1702-ben Gyulafehérvárt a rendek országgyűlésén, a mint azt a felhajtott részen rávezetett következő bizonyítvány tanúsítja:

Præsentes literæ armales exhibitæ et publicatæ in generalibus comitiis, dominorum comitum, baronum, magnatum, generosorum, egregiorum et Nobilium universorum denique Statuum et Ordinum trium Nationum Regni Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum ad diem 7-mum mensis Januarii anni præsentis 1702 in Civitatem Albam Juliam indictis et celebratis per magistrum Franciscum Henter, sacratissimæ cæsareæ regięaque maiestatis in Transsilvania protonotarium nemine contradicente extradatæ mp.

A Gyurka családról sem Kővári sem Nagy Iván nem emlékezik meg. Ezen czimereslevél száma: 747. V. ö. Szádeczky i. h. 31. l.

XIV. Sewaldt Márton à Sewaldt czimeres nemeslevele 1702-ből.

Sewaldt Márton hosszú időn át szolgálta Brassó városát. A czimerlevél is elmondja, hogy itthon elvégezvén iskoláit, nyolcz évig külföldi egyetemeken járt, majd hazajött és szülővárosa szolgálatába állott, a hol is mint titkár tizen-négy, mint senator két évig működött hazája javára 1702-ig, midőn e czimereslevelet kapta. De azután is mint a városi tanács tagja s különösen mint jegyző (1709—13) szerzett kiváló érdemeket. Máiig is megvannak azok a jegyzőkönyvek, melyeket ő szerkesztett, s melyekhez a fontosabb királyi és guberniumi rendeleteket lemásolva csatolta, s ma is azon kornak jóformán egyetlen forrásai. Meghalt 1721 márczius 21-én, haláláról a krónikás így emlékezik meg: «Stirbt Herr Martin Seewald, Notarius, ein geschickter Mann, der vom Kaiser geadelt worden.»¹ Kristóf nevű fia, kiről az oklevélben is szó van, szintén városi szenátor, majd később

¹ Quellen IV. 129. l.

Honn s végül a város bírása lett, s mint ilyen halt meg 1754 december 7-én.

Az oklevél hat, piros bársonyba kötött pergamen lapból áll, az igen szépen kidolgozott czimerkép az 1b) lapon van, a király nevét és czimeit mind arannyal irták, s egyáltalában az egész okmány kiállítása fényes.

Kék és arany zsinóron lógg Lipót nagy függőpecsétje nagy fatokban, igen jól konzervált, középen a kétfejű sas s körülötte 9 apróbb czimer piros viaszban. Kihirdetve az alább közölt feljegyzés szerint Gyulafehérvárt volt a rendi országgyűlésen 1702 márczius 30-án.

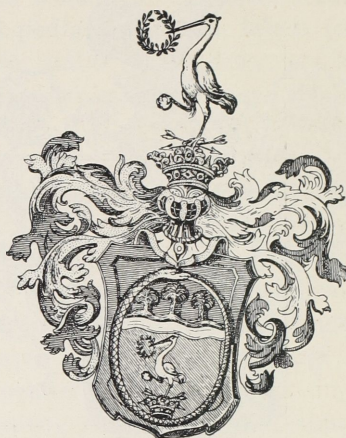
A czimerleírás a következő:

«Scutum videlicet militare erectum, cujus superiorem campum coeruleum, tribus palmis basi viridi insistentibus, conspicuum, inferioremque subviridem, vel quasi marini coloris grue naturali colore depicto, ore quidem lauream, pede vero dextro lapillum tenente, diadematique regio superimpositis decussatim duabus sagittis insistenti condecoratum fluvius interluere; marginem scuti vero introrsum serpens caudam admordens, circulariter ambire cernuntur. Supra scutum autem galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex qua grus itidem naturali suo colore depictus, inferiori per omnia similis, super sagittis decussatim diademati impositis emergere visitur, ex cono vero galeæ lacinia seu lemnisci diversi coloris, hinc inde defluentes, oras seu margines scuti præscripti, pulcherrime ambiunt et exornant.»

A felhajtott részen: Anno domini millesimo septingentesimo secundo die trigesima mensis currentis Marty in generali videlicet dominorum regnicolarum trium nationum Transsylvaniæ et partium regni Hungariæ eidem annexarum congregatione ad diem septimum mensis January anni præscripti ex edicto inclyti guberny Transsylvanici nomine sacratissimæ cæsaræ regiaeque maiestatis in civitatem Albam Juliam indicata et celebrata, exhibitæ, lectæ, publicatæ, proclamataeque sunt præsentis literæ armales sive nobilitares nominibus introscriptorum, nemine contradictore apparente. Magister Michaël Simonffi de M. Vásárhelly, sacratissimæ cæsareæ regiae maiestatis per Transsilvaniam protonotarium mp.

A czimerkép a legapróbb részletig finoman

kidolgozott munka. Magassága 19, szélessége 12,5 cm. Keskeny arany keretben oszlopcsarnok látszik, alul tarka kockás márvány padlózat, felül és oldalt aranyrojtos piros függönyök. A háttért felhős kék ég alkotja. Felül a kárpiton hat koronás kis czimerpajzs van felfüggesztve, melyek aranylánczokkal kapcsolódnak egymáshoz: a középen az osztrák, tőle jobbra a magyar és itt is a három részre szakasztott erdélyi czimer szerepel.

Az oszlopcsarnok közepén áll a tárcaalakú, két részre osztott pajzs, melynek alsó fele zöld, a felső kék. A pajzsban egy, a farkát harapó arany kígyó ovális keretet képez. Alul csinos kis háromágu korona látszik, melyen két arany nyilvessző van keresztbe fektetve, ezen áll a természetes színében festett, jobb felé néző daru, aranyos csőrében zöld borostyán koszorút, jobb lábában pedig az ismeretes kődarabot tartja. A daru fölött ezüst folyó, e fölött három zöld hegy látszik, melyek mindegyikéről egy-egy pálmafa emelkedik már a kék mezőben.

A pajzs fölött diszes, szembenező ezüst sisak, fölött drágaköves arany korona s ezen ismét a már leírt daru, de nagyobb formában, az arány 5:11,5 cm. A takarók igen szépen vannak megrajzolva, jobbra: arany, kék; balra: ezüst, piros színben folynak le.

Befejezésül még csak annyit említünk föl, hogy a Sewaldt név mint predikátum legalább is szokatlan s hogy Nagy Iván csak annyit hoz fel róluk, hogy ismert szász család neve ¹ Kővári

¹ I. m. X. K. 123. l.

pedig nem is említi. E czimereslevél a királyi könyvekben is megvan.¹

Levéltári száma: 799.

XV. Paur Antal de Drauth czimeres nemeslevele 1726-ból.

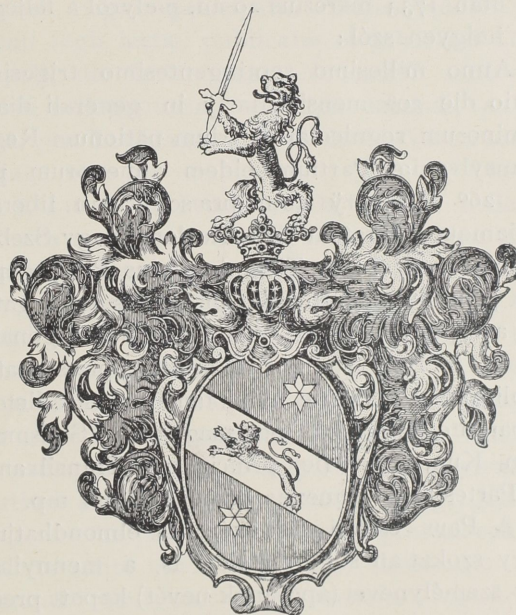
Kevés ember okozott annyi gondot és bosszúságot a brassaiaknak, mint ez a Paur Antal s különösen az apósa Drauth János. Sokat irtak erről a régi krónikások s Hermann is hosszasan foglal kozik vele.² Mi itt csak röviden emlékezünk meg róluk, a mennyiben ide is tartozik. Ismeretes dolog, hogy a szászok mindig féltékenyen örködtek jogaik és kiváltságaik felett, így a többi között emberemlékezet óta nem esett meg, hogy a városi tanácsba más mint szász és lutheránus ember bekerült volna, vagy hivatalt kapott volna. Drauth János, egy előkelő brassai szász család sarja, Bécsben katolikus lett, s haza jövéen, leányát Paur Antalhoz adta férjhez s a katonai főparancsnok pártfogása mellett mindenkép azon volt, hogy magának valami előkelő hivatalt szerezzen, vejét pedig a tanácsba fölvétesse. Évekig tartó harcz keletkezett ebből, melynek vége az lett, hogy Drauth városi gazda (Honn), veje pedig, ki időközben nemessé lett és a honossági esküt a városnál 1732 jan. 29-én letette, szintén elnyerte a senatori méltóságot.³

Ez a Paur Antal különben, mint az oklevélből is látjuk, bécsi származásu katona ember volt, így került ezredével Brassóba, a hol végül is kvétálván, megtelepedett. Katonai szolgálataiban tanusított érdemeiért kapta a nemességet; érdekes jelenség, hogy 1726-ban, midőn e nemeslevelet megszerezte, még nem volt magyar állampolgár, s azért Károly király meghagyja neki, hogy a legközelebbi országgyűlésen a rendek színe előtt az ünnepélyes esküt a magyar törvényekre tegye le. A mi az alább közlendő feljegyzés szerint 1733 márczius 20-án Nagyszébenben meg is történt. A czimerleírás a következő:

«Scutum videlicet ovata figura, transversis lineolis, in tres oblique divisum areolas, in qua-

rum superiori et inferiori rubeis binæ stellæ candidæ, in medio vero argentei coloris, leo integer aureis aspersus lineolis exerta lingua rubicunda et cauda bifurcata ad tergum reflexa, pedibus vero ad cursum protentis locata visuntur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter redimitum, cui rursus alter leo, inferiori similis, ambobus pedum posterioribus inniti, anterioribus autem mucronem evaginatum sursum tenere conspicitur. A summitate demum seu cono galeæ lacinia sive lemnisci diversi coloris in scuti extremitates placide sese diffundunt illudque pulcherrime exornant.»

Ezen czimereslevél is hat pergamen lapból áll, mely piros bársony kötésbe van foglalva. Az 1b) lapon van a diszes nagy czimerkép, a2a) lap, a hol a király neve és czimei olvashatók, vonalrajzokkal és kerettel ékes, az egyszerű keret különben mindvégig megvan. Nagy függő pecsétje aranyzsinóron lóg s nagy fatokban van elzárva.

A czimerkép nagysága 25:17 cm. Széles arany keretben itt is oszlopcsarnokot látunk márvány padlózattal, a háttérben hegyek és kék égboltozat. Az aranyrojtos vörös kárpitok fölül kis, kerek cimerekkel vannak diszítve, még pedig legfelül a közepen a kétfejű sas emelkedik ki, mig tőle jobbra: a magyar, dalmát és

¹ Illésy—Pettkó i. m. 280. l.

² Das alte und neue Kronstadt. Nagyszében 1883. l. 170. l.

³ De 1735. október 26-án már meghalt.

bosnyák czimer, balra: a cseh, horvát és erdélyországi czimerek láthatók.

Az álló pajzs tojásformájú és rokokó izlésű cartoucheba van foglalva, mezeje piros, mely egy jobb felé dülő haránt ezüst pólyával két részre oszlik, a pólya fölött és alatt egy-egy arany csillag látszik, a harántmezőben pedig egy jobb felé futó arany oroszlán van ábrázolva kiöltött nyelvel és kétágu farkkal. A szépen diszitett ezüst sisak s. embenéz, fölötte háromágu arany korona, melynek két szélső ágán áll az arany oroszlán, két lábával ezüstös pallost tartva. Ezen oroszlán sokkal nagyobb, mint az alsó, a pajzs és sisakdisz aránya 7:8 cm.

Ezen czimerkép a kidolgozás finomságára nézve méltán állitható az előbbi mellé, csak-hogy a takarók itt nem oly kecsesek, mint az előbbinél, hanem sokkal czifrábbak és terjedelmesebbek, s éppen ezért nem is oly természetesek; jobbra: vörös, ezüst; balra: kék, arany.

Az oklevelet, mint már föntebb is említettük, Nagyszebenben hirdették ki jó későn a kiállítás után 1733 márczius 20-án, melyről a feljegyzés így szól:

Anno millesimo septingentesimo trigesimo tertio die 20^a mensis Martij in generali diæta dominorum regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniæ Partium eidem annexorum pro die 26° February anni præscripti in liberam regiamque civitatem Saxonicalem Nagy-Szeben indicta et celebrata Titt. Antonius Paur, deposito prius iuramento inter indigenas aggregatur et acceptatur. Cuius etiam literæ indigenales coram inclytis statibus exhibitæ, præsentatæ, publicatæ et perlectæ nullo tamen contradictore apparente. Extradat. per magistrum Sigismundum Kun, alter. per principatum Transilvaniæ et Partes eid. annexas protonotarium mp.

A Paur család előnévére is elmondhatjuk, hogy szokatlan sőt helytelen is, a mennyiben egy személynevet (apósának nevét) kapott predikátum gyanánt. E család nem volt hosszú életű, mert már a czimerszerző unokájában, Jánosban, a ki Brassóban városi titkár volt és 1782 április 7-én halt meg, a család is kihalt.¹ Nagy Iván és Kővári ezen családról is hallgatnak.

Levéltári száma: 731.

XVI. Wentzel József de Kronfeld czimeres nemeslevele 1822-ből s ugyanó előnevet kap 1846-ban.

Wentzel József életét és érdemeit ezen oklevélből ismerhetjük meg.¹ Eleinte a guberniumnál szolgált mint cancellista, azután Brassóban volt a városnál mint titkár, aljegyző, majd végül főjegyző és szenátor. Mint ilyen a város egészségügyének előmozdításán fáradozott, és különösen az 1813-iki pestis alkalmával tanusított fáradozhatlan buzgalmaért érte őt a királyi kegy, a midőn is őt és egész családját a király nemesi rangra emelte s nekik az alább leírt czimert adományozta.

Nagy Iván és Kővári előtt ezen brassai család sem volt ismeretes. A czimerleírás a következő:

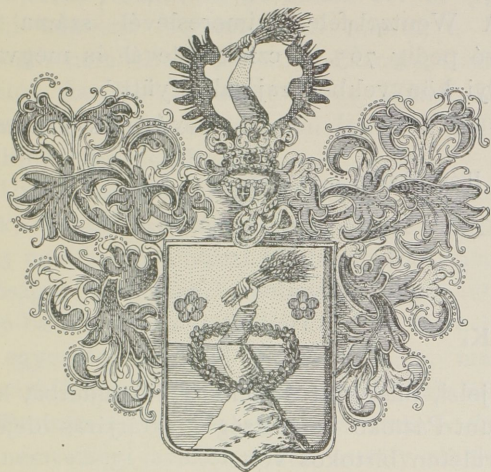
«Scutum videlicet militare erectum, inferius in cuspidem vergens, horizontaliter in duas areas divisum, quarum inferior cœruleo colore tincta exhibet super albo colle fundum areæ occupante, brachium inferius auro, superius vero cœruleo vestitu indutum, et a colle persertum quinque rubris rosis illustratum ad superiorem aream auream exurgens, volaque manipulum spicarum maturarum inter duas rubeas gemmatasque rosas tenens, scuto incumbit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solita, emergente a dorso coronæ inter jugum nigrarum alarum aquilinarum brachio inferius cœruleo, superius aureo vestitu induto, volaque scutorium manipulum spicarum obliquè versus dextram partem tenente, laciniisque seu lemniscis hinc argenteis et rubris, illinc aureis et cœruleis per utrumque scuti latus placide decurrentibus, totumque decenter condecorantibus.»

Ez oklevél piros bársony kötésbe foglalt nyolcz pergamen lapra van írva. A 1b) oldalon van a díszes czimerkép, a 2a) oldal oszlopos kaput mutat be tollrajzban, elől az ipar, kereskedelem és tudomány jelvényei, a háttérben pedig várak és a felkelő nap látszik, valamint e felírás; NOS FRANCISCUS PRIMUS, a 2b) lapon szép keretben a király czimeit stb.

¹ I. Trausch: Schriftsteller-Lexicon. I. 264. l.

¹ V. ö. Hermann i. m. II. K.

mindvégig a legpazarabb kiállításban. Különösen díszesek a keretek, melyek minden oldalon más-más formában különféle növénymintákat ábrázolnak. A rajzolónak neve az utolsó lapon van megörökítve a «Coll. Z.» jegyben, az expedícióra nézve pedig 2a) lapon lévő rajz alatt ezt olvassuk: «Expedit Sternheim 1822.»

Ferencz királynak nagy pecsétje aranyozott díszes réz tartóban, aranyzinóron lógg, két oroszlán tartja a piros viaszba nyomott hatalmas kétfejű sast, melynek a mellén lévő pajzsban a király főhatósága alá tartozó összes országok és tartományok czimerei láthatók.

A czimerkép nagysága 18,5 : 15,5 cm. Négy-szögű arany keretben alul márvány padlózat, azon tul egy folyó, annak partvidéke s felhős kék ég látszik. A majdnem teljesen négyszögletes pajzs felezve van, az alsó mező kék, a felső arany. Az alsó mezőben fehér domb tetejéről egy jobb kar emelkedik, mely markában bal-felé fordulva érett buzakalász-csomót tart. A kar az alsó mezőben aranyos, a felsőben pedig kék ruhába van öltöztetve, ugyancsak a felső mezőben a kartól jobbra és balra egy-egy ötszirmu piros rózsát látunk. Azonkivül a félkart öt kis piros rózsával díszített zöld koszoru övezi. Az ezüst sisak jobbra néz s fölötte korona van, a melyből két stilizált fekete sasszárny emelkedik, s közben a már leírt kar látszik a kalász-somóval, de itt a színezés fordított: alul kék, felül arany. A pajzs és a sisakdísz aránya 6 : 6 cm.

A takarók jobbra: kék és arany; balra: piros és ezüstszinűek; feltűnő, hogy a foszlá-

nyok tekervényeit arany illetőleg ezüst vonalakkal és pontokkal még díszesebbé akarta tenni a rajzoló. A czimerkép tetején Erdélyország koronás czimere (osztott ovális pajzs alsó részében a hét torony, felül az egyfejű sas a nap és a holddal) látható.

Az oklevélre többféle feljegyzés van rávezetve, az első a királyi könyvekbe való bevezetéséről, a második a czimereslevélnek az erdélyi gubernium részéről való kiadásáról (1822 november 16.), a harmadik annak a városi tanácsban, a negyedik végül az erdélyi rendeknek kolozsvári ülésében való kihirdetéséről szól. Az előbb ikihirdetés 1822 december 31-én, a másik 1842 márczius 18-án történt. A feljegyzések sorban így következnek:

1. Protocollatum in libro regio primæ classis pag. 189 Quod testatum redditur per secretarium Transsilvanico aulicum et archivi directorem Emericum Füstös mp.

2. Præsentes litteræ collationales ad nobilitationem exhibentis altissime editæ in consilio excelsi magni principatus Transsylvaniæ gubernii regii lectæ, publicatæ et exhibenti Claudiopoli, die decima sexta Novembris anni millesimi octingentesimi vigesimi secundi, extradata per Ladislaum Inczédi de N.-Várad secretarium mp.

3. 4360/822. Præsentes b. litteras collationales in congregatione magistratus necnon communitatis Coronensis publicatas esse, nemine contradicente fit fides. Coronæ die 31ª dec. 822. Magistratus Coronensis per Lucam Tartler mp. senator et v. notar.

4. Præsentes benignissimæ litteræ armales per impetrantem exhibitæ, in publica statuum et ordinum magni principatus Transsylvaniæ, partium eidem reincorporatarum congregatione hodierna die perlectæ et nemine prorsus contradicente solito modo publicatæ, tandemque impetranti restitutæ, et e sessione regnicolari præveneratorum statuum et ordinum in libera regiaque civitate Claudiopoli anno domini millesimo octingentesimo quadragesimo secundo die vero decima octava mensis Martii celebrata. Extradata sunt per magistrum Volfgangum Földvári de Jants protonotarium mp.

Idők folytán Wentzel József a brassai kerület főbirája lett, s miután e hivatalában hosszú

szolgálatának ötvenedik évét is betöltötte, újból reá irányult a király figyelme és 1846 november hó 24-én kelt pecsétetes levelében neki és utódainak a «de Kronfeld» előnevet adományozta. Erről Wentzelt Teleky József gr. gubernátor már előzőleg értesítette, tudatván vele, hogy az előnevet a szokásos taksa elengedésével kapta, s hogy mellékelve küldi vissza benyújtott kérvényét. E levélből az látszik, hogy Wentzel folyamodott az előnév adományozásáért. Az okmány nagy, fehér pergamenre szép fekete betűkkel van írva. Ferdinánd királynak nagy függő pecsétje aranyozott réztokban fekete arany zsinóron lógg.

Az okmány hátán a kihirdetésre vonatkozólag a következőket olvassuk: 4360/847. Præsentes b. litteras collationales in publica magistratus communitatus item civitatis ac districtualis congregatione publicatas esse, hisce testantur. Coronæ die 13^a Octobris 1847. Magistratus Coronensis per Augustum Roth. mp. ord. notar.

A Wentzel-féle czimereslevél száma 766, emezé pedig 765. E czimereslevél is megvan a királyi könyvekben rajzzal együtt.¹

GYÁRFÁS TIHAMÉR.

¹ Illésy-Pettkó i. m. 288. l.

A KOVÁRIAK.

Hont vármegye keleti szélén, ott, ahol az Ipoly a vármegye területére lép, fekszik Kovár helység, tőle nyugatra Nagy-Csalomja, északra Kis-Csalomja és Leszenye terülnek el.

Mind a négy helység a Hunt-Pázmán nemzetség ősi birtoka s a középkor végszakáig megmaradt e nemzetségből leszármazott családok birtokában.

Úgy Kovárról, mint Csalomjáról és Leszenyeről egy-egy család vette nevét, ezek a családok kétségkívül közös törzsből származnak, de csupán a Kovári és a Csalomjai családok hozhatók le egy közös őstől, mert a Hunt-Pázmán nemzetség ezen ágáról csupán a XIII. század végétől kezdődőleg maradtak fenn okleveles adatok.

A legrégebb, de miként azt Karácsonyi János kimutatta, hamis oklevél szerint, melyben IV. Béla király 1244 április 22-ikén Szudi Abicsk fiának Kovárszeg nevű várföldet adományozta, Leszenyei Lampert és fiai, továbbá Egyházascsalomjai Feliczián és fiai, Miklós fiai Pázmán és Miklós, végül Szaniszló comes és fia Pongrácz, mint szomszéd birtokosok szerepelnek.¹

De az itt említett Hunt Miklós fiai Pázmán és Miklós jóval később jönnek elő, ezért ez az oklevél csak annyiban birhat a Hunt-Pázmán nemzetség történetére nézve értékkel, a mennyi-

ben jelzi, miszerint átment a köztudatba, hogy a Hunt-Pázmán nemzetség a tatárjárás idejében e területen birtokos volt.

Hunt Miklós fiai Csalomjai Pázmán és Miklós Szelény nevű birtokukért folytatott perben szerepelnek első ízben, de perüket 1270-ben Villám ellen elveszítették.¹

Pázmánnal 1274-ben találkozunk újból, midőn a leszenyei ágból származó Miklóst Szelény nevű birtokának eladásától eltiltotta. Ezen oklevél szerint Pázmán az akkori egri püspöknek, Lampertnak frater. Minthogy azonban Lampert egri püspök 1246-ban már szerepel, a különbségből következtetve, Pázmán csak unokaöccse lehetett.

A Kovárszeg birtokáért folytatott per, melynek érdekében úgy látszik, az 1244. évi hamis oklevél készült, 1281-ben a budafelhevízi Jánoslovagok előtt kötött egyezséggel nyert egyelőre befejezést. Ebben az egyezségben egyfelől Szudi András, másfelől Hunt-Pázmán nembeli Csalomjai Pázmán és Miklós, továbbá Egyházascsalomjai Feliczián és fiai, Lőrincz és Elek, végül Leszenyei Miklós fiai Lampert és István vettek részt.²

De ez az egyezés csak ideig-óráig tartha-

¹ U. o. I., 43.

² U. o. IV., 62—63. Ezen oklevél szerint Kovárszeg eredetileg honti várföld volt.

¹ Hazai Okmt. I. 29.

tott, mert már III. Endre király uralkodásának első éveiben ismét foglalkoztatja e per a hatóságokat.

A váczai káptalan 1290—94 közt tudósítja III. Endre királyt, hogy Szudi Andrásnak IV. Bélaától Kovárszegre nyert adományát megerősítő okmányai megsemmisültek.¹ Ezért a király új határjárást rendelt el, de mikor ezt az (ipoly)sági convent foganatosítani akarta, a Hunt-Pázmán nembeliek, Csalomjai Pázmán, Csalomjai Miklós fia István, Kovári (de Kuar) Miklós comes, Csalomjai Lőrincz fia, János és Feliczián fia Elek ellenmondtak.²

Utóbb azonban Kovári Miklós és Csalomjai Elek, Szudi Andrással egyezsége lépendő, 1295 nov. 24-én a váczai káptalan előtt választott bíróságot vallottak,³ melynek ítélete alapján 1296-ban Kovárszeg földjére nézve létre is jött az egyezés egyfelől Szudi Miklós, másfelől Kovári (Kuari) Miklós és Csalomjai Elek között.⁴

Pázmán és Miklós 1303-ban osztozkodtak az ősi nemzetségi javakon. Ezen osztály alkalmával Pázmán kapta Kovár és Szelény falvakat, továbbá Szent-Lőrincz és Apáti falvak felét, míg Miklós Kis-Csalomját, az említett falvak másik felét és a felszerfalusi részt Nógrád vármegyében.⁵

Ez az osztály a Kovári és a Kis-Csalomjai család megalapítására vezetett.

Pázmán, a ki, mint láttuk, leginkább Csalomjai néven szerepel, többé nem fordul elő, de egyetlen fia László már felvette a Kovári nevet és tovább terjeszté a Kovári családot.

Pázmán testvére, Miklós 1298-ban, mint a kishonti területben levő Keczege falu ura, a Keczege és a Rimócza között levő határpontokra nézve egyezkedik a kalocsai érsekkel.⁶

Miklós 1309-ben László és Beke fivéréivel, továbbá Pázmán fia Kovári Lászlóval együtt Szelényt zálogul adta László nővérének, Kecsenek, Palásthy Liptó fia, István nejének.⁷

A fenti Miklós másik testvére, Choval, más-

ként Chovaz előfordul az 1299—1303. évi osztálylevelekben, midőn testvérei nővérüket, Katalint előbb Dénes comes, majd Egyházascsalomjai Sebestyén fia, Miklós nejét a Szelény, Csalomja, Kovár, Szentlőrincz, Lelkes és Nyék birtokok után járó leány-negyed fejében kielégítik.

Miklósnak öt fiát ismerjük. Ezek voltak Péter, János, László, István és Miklós.

Jánostól származott Valkán (Valkány), a Kis-Csalomjai család egyik őse. László fiai hol Kis-Csalomjaiaknak, hol Csalomjaiaknak neveztetnek.

Miklós ága ugyan már tárgyunk körén túl esik, mindazonáltal tekintettel arra, hogy ezen ág sarjai a közös birtokügyekben gyakran együtt szerepelnek a Kováriakkal, röviden róluk is meg kell emlékeznünk.

Miklós első fia, Péter, a ki egy 1328-ban kelt oklevélben említették, utódok hátrahagyása nélkül halt el. Másik fia, János 1358-ban Nagy- és Kis-Csalomjai néven említették. Ennek fia Valkán (1397—1410), a ki 1407-ben Apáthi, másként Nénye helységben bírói ítéletileg három telket szerez, fiai, András és Miklós még atyjuk életében, 1407—1409-ben szerepelnek a közös birtokügyekben. Miklós fia volt Gáspár, a kitől Kovári László és Pál 1496-ban Kovár helységben egy malomtelket vettek meg.¹

László fiai közül Pázmán 1359-ben említették, midőn öt Kovári Pál Szentlőrincz megvételétől eltiltotta.²

Másik fia, István deák, — miként neve is mutatja — írástudó ember volt, a ki 1407-ben tűnik fel. Ennek fiai voltak Demeter, Mihály, a ki 1407—1421-ben a hontvármegyei Szuhány helységben volt birtokos; a legifjabb fia Simon, a ki 1468-ban Kovári Anna férje volt, a kit apósa, Kovári László örökbe fogadott.³

A fenti László testvérétől, Miklóstól származott Kiscsalomjai János 1376-ban mint királyi ember jön elő.⁴

Ezek után visszatérhetünk Miklós fia, Pázmánhoz, a Kováriak őséhez.

Pázmán családi életére vonatkozólag csak annyit tudunk, hogy két neje volt. Az egyik

¹ Hazai Okmt. IV., 75.

² . o. IV., 76—77.

³ U. o. IV., 90.

⁴ U. o. IV., 91.

⁵ Fejér. VIII., 1., 157.

⁶ Wenzel. X., 307.

⁷ A Kubinyi család kovári ágának levéltárában a M. N. Muzeumban.

¹ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

² Gr. Károlyi Oklt. I., 239.

³ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

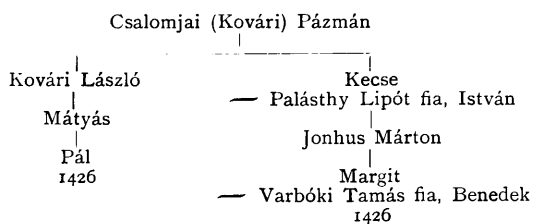
⁴ Hont vármegye Oklt. I.

Hebecsi Miklós leánya, Erzsébet, a ki 1294-ben elhalálozván, Pázmán a sághi (Ipolyság) convent előtt Hebecsi Miklós fiait, Lőrinczet és Jánost, elhalt nővérüknek járó hozománya fejében négy márkával kielégíti.¹

Ettől a nejtől — úgy látszik — nem származtak gyermekei, fia László, a Kovári család tulajdonképeni őse, alighanem második nejtől, Kecsetől származik, a kitől, a rendelkezésünkre álló adatok szerint még három leánya, Kecse, Anna és Poholya (Pannonia) is született.

Az első leány, Kecse (Kethe) Palásthi Liptó fia, Istvánhoz ment nőül, ettől származott Palásthi Jonhus Márton, kinek leánya, Margit asszony, néhai Varbóki Tamás fia, Benedek özvegye 1426-ban eladta Szelény birtokbeli részét Kovári Pálnak. Ez a Szelény eredetileg Szirák falu határának egy része volt, melyből Róbert Károly király uralkodása alatt lett kiszakítva a Palásthi Liptó fia, István részére.²

Az 1426. évi oklevél adataiból Kovári Pál és Margit asszony közti vérségi kapcsolatot a következőleg állithatjuk egybe:

Palásthy Pál munkája szerint Pázmánnak még másik két leánya is volt, Anna és Poholya (Pannonia). E két leányt Palásthi Bagonya comes fiai János és Miklós vették nőül.³

Kovári Anna és Pannonia után a Palásthi család sarjai öreganyjuk, Kecse asszony birtokából a Kováriak által 1415-ben kielégítették, miről elismervényt állítottak ki a Kováriak részére.⁴

Kovári László csupán egy izben, 1338-ban szerepel, ekkor mint királyi ember említették.⁵

Három fiát ismerjük. Közülök Hunt 1359 február 19-én a saját és Pál nevű fia nevében

testvérét, Miklóst a szentlőrinczi birtokuk elidegenítésétől, Csalomjai László fia Pázmánt pedig annak megvételétől eltiltotta.¹

Ezen Huntnak, illetőleg Pálnak, valamint Miklósnak utódait nem ismerjük, csupán László harmadik fiának, Mátyásnak utódairól maradtak fenn adatok.

Magáról Mátyásról sincsenek közvetlen adataink, csupán annyit tudunk róla, hogy nagy szolgálatokat tett Szécsényi Kónya bánnak, mely szolgálatokért, mint alább látni fogjuk, a Szécsényiek Mátyás fiait bőkezűen jutalmazták.

Mátyásnak négy fia volt; Pál, István, Miklós és János, közülök Pál előbb az országbirói, majd a nádori ítélőmesteri állást töltötte be s a nemzetség ezen ágából tán az egyedüli volt, a ki országos méltóságra emelkedett.

Hosszu közpályája alatt az őseitől öröklött vagyont jelentékenyen gyarapította, hivatali állásából kifolyólag jelentékenyen kiemelkedett a nemzetség ezen ágának tagjai sorából s ezt a helyzetet mintegy örökségül hagyta utódaira, a kik a család ezen ágának magvaszakadtaig megtartották ősi birtokaikat s tekintélyes helyet foglaltak el Hont vármegye családainak sorában. Pál testvérei szinte nyomtalanul eltűntek. Eddigelé legalább nem sikerült egyetlen egy okleveles adatot sem találni, a melyből utódaikra következtethetünk volna.

Kovári Pál első izben 1383-ban szerepel, ekkor már mint irástudó ember (deák) említettik, jeléül annak, hogy műveltsége révén is kimagaslott a nemzetség ezen ágának tagjai sorából.

Kovári Pál 1383-ban a nemzetség ugyanezen ágából származó Kiscsalomjai János fia Valkán ellen perelvén, felmutatta a budai káptalan 1328-ban kelt oklevelét, mely szerint Kovári (Csalomjai) László és Miklós, Tamás erdélyi vajdának adták Szent-Lőrinczet cserébe Perbelért, a fenti László fiai Lőrincz, István, Barnabás és János, továbbá Miklósnak fia, Péter, végül Beke fia, Péter beleleegyezésével. Ezen csereszerződés értelmében a káptalan Károly király parancsára a Kováriakat Perbelbe, Tamás erdélyi vajdát pedig Szentlőrinczbe beiktatta.²

¹ Hazai Okmt. VIII., 239.

² A Kubinyi család kovári ágának levél.

³ Palásthy Pál: A Palásthyak. I. 225., 230.

⁴ U. o. 430—431.

⁵ Anjou-kori Okmt. III., 46.

¹ Gr. Károlyi Okt. I., 239.

² A Kubinyi család kovári ágának levél.

1384-ben Kovári Pál, István testvérével együtt, Miklós testvérük nevében is, a Palásthiakat eltiltotta a hontvármegyei Szelény elfoglalásától.¹

1388-ban István nádor, Balogi Péter kérelmére, arra kötelezte Kovári Pált, hogy unokái Csitári János kiskoru fiai nevében mutassa elő a kitűzött határidőben a Kaladia nevű birtokra vonatkozó határjárasi okleveleket.²

1392-ben Szécsényi Kónya bán fiai, Ferencz (Frank) erdélyi vajda és Simon mester, a későbbi országbíró, Kovári Pálnak, akkoriban ítélőmesternek, valamint testvéreinek, Istvánnak és Miklósnak Páth helységben levő birtokrészüket ajándékozták oda Pilis vármegyében, azokért a hű szolgálatokért, a melyeket atyjuk, Kovári Mátyás, az ő atyjuknak, Kónya bánnak és Mihály egri püspöknek tett.³

Ugyanezen év május 10-én István nevű testvérével együtt Szelényben Palásthi Pétertől és ennek osztályos atyafaitól három jobbágytelket vesz zálogba, de ugyanekkor másik testvére, Miklós, tiltakozását jelentette be, hogy az ő testvérei Szelényt illetőleg megegyeztek a Palásthiakkal.⁴

E tiltakozás dacára Kovári Pál és testvérei még 1393-ban kijelentik, hogy szelényi birtokukat magtalan haláluk esetére Palásthi Péternek és Györgynek hagyományozzák.⁵

Kovári Pál 1394-ben István testvérével és Terényi János fia, Péterrel egyetemben kölcsönös örökbefogadási szerződést kötött Palásthi Péterrel, Györggyel és Benedekkel a sághi convent előtt.⁶

1395-ben Miklós testvérével együtt Ilosvai Leusták nádor meghagyására beiktattatott néhai Palásthi Györgynek Palást helységben levő birtokrészeibe.

Kovári Pál ekként megvetvén a lábát Paláston, ott csakhamar újabb birtokrészeket szerzett. Így megveszi Mesi Imre fia, Ágoston birtokrészeit, a ki azokat adományba kapta volt.

¹ U. o.

² U. o. — Oklevelek Hont várm. levéltárából. I., 178., 315.

³ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁴ Hazai Okmt. IV., 231.

⁵ Oklevelek Hont várm. levélt. I., 191., 350.

⁶ U. o. I. 196., 359.

E birtokátruházáshoz csakhamar kieszközölte az uralkodó jóváhagyását is. 1398-ban Zsigmond király bizonyítja, hogy Mesi Ágoston palásti birtokrészét Kovári Mátyás fiainak, Pálnak és Miklósnak, továbbá Pál fia, Lászlónak és Terényi János fia Péter proximusának átengedte.¹

1396-ban Kovári Pál és Miklós a sághi convent előtt egyezségre léptek Terényi János fával, Péterrel, valamint Péter fiaival, Lászlóval és Simonnal, melynek értelmében bárki is közülök valamely birtokjogra tenne szert, azt egymás között két részre fogják osztani, ugyszintén magszakadás esetén kölcsönösen örökölni fogják egymás birtokait.²

Ezen szerződés alapján azután 1400-ban Kovári Pál és Miklós Terényi Péterrel együtt beiktattattak Devicse helységbe, továbbá Tapolcza és Lehota pusztákba, a melyeket ebben az évben nyertek cserébe Szemerédért.³

Kovári Pál 1400-ban Miklós testvérével együtt előfordul a Balassák ősének, Balás fia, Miklós részére Gyarmat iránt adott határjárólévlében.

1403-ban László és István fiaival együtt Varbóki György fia Jánossal és ennek fiaival Szelény és Horváti birtokuk ügyében egyezségre lép.⁴

1404-ben Terbegeczi Dobák magtalan halála után Kiscsalomjai János fia Valkánnal együtt Terbegeczet örököli, melyért Zsigmond király a Pilis vármegyében fekvő Páty helységet adja cserébe, de még ebben az évben egy újabb csere útján visszakapja a királytól Terbegeczet is.

1405-ben Podhorcsányi János fia, Péterrel együtt királyi adományt nyer Egyházasszemerédre, ugyanezen évben kielégíti Terbegeczi Dobák fia Miklós fia, István özvegyét Terbegecz után járó hitbére fejében.⁵

1406-ban már Garai Miklós nádor ítélőmestere volt.⁶

Az 1407. év utolsó napján, gyermekeivel, Erzsébettel és Lászlóval, valamint a Bő nembeli (Zselisz) Sebes fia, László fia, Mihálylyal és

¹ U. o. I., 208., 387.

² A Kubinyi család kovári ágának levélt.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ Kubinyi család kovári ágának levéltára.

⁶ U. o. — Gr. Károlyi Oklt. I., 543.

András fia, Bertalannal egyetemben, a hevesvármegyei Kenderes, másként Késegyház nevű birtokba iktattatott.

1408-ban, ugyancsak a Bő nemzetség sarjával együtt, Bő, Kenderes és Ecseg birtokokra nyert új adományt, melyekbe a budai káptalan be is vezette.¹

1409-ben osztályos egyezsége lép Kiscsalomjai Kálmánnal és Alsónényei Bátor Jakabbal Alsónénye, másként Apáti helységre nézve.²

1410-ben királyi adományt nyer a zólyomvármegyei Lakath helységre.

Ugyanezen évben fiával, Lászlóval, továbbá leányaival, Erzsébettel és Dorotytyával beiktattatik Alsónénye helység birtokába, mely azelőtt Luka fia, Miklósé volt.

1411-ben nejével, Dorotytyával, továbbá leányával, Erzsébettel együtt László, János és Dorotyta nevű gyermekei nevében is Kenderes birtok egyharmadát örökös alamizsnaképen a pálosoknak adományozta.

Úgy látszik, mivel a hevesvármegyei Kenderes messze feküdt ősi birtokaitól, attól szabadulni igyekezett. Ezért Kenderes másik kétharmadát 1421-ben Nényei Bátor Jakabnak adta át, a ki viszont a hontvármegyei Bátor, Nénye és a biharvármegyei Tepe helységekben levő birtokrészeivel kárpótolta.³

E birtokcsere miatt azonban sok kellemetlensége volt. Bátornénye ugyanis részben Hliniki Bereczké volt, a ki csakhamar pert indított ellene. 1423-ban Hont és Nógrád vármegyéknek mindszentek napja utáni csütörtökön tartott együttes közgyűlésén Hliniki Bereczk tanukihallgatást kért arra nézve, hogy Bátornénye eredetileg az övé és Bátornénye Bátor Jakabé volt, de az utóbbi e birtokot elcserélte Kenderesért Kovári Pállal. A közgyűlésen megjelent tisztviselők igazolták, hogy Bátornénye csakugyan Hliniki Bereczké és Bátor Jakabé volt, de hogy miként került Kovári Pál birtokába, arról nincsen tudomásuk.

Közben Kovári Pál újabb és újabb birtokokat szerzett. 1414-ben fiaival, Lászlóval és Já-

nossal együtt beiktattatik Apáti, másként Nénye és Ujfalu birtokába. 1416-ban Kiskereskényben szerez részeket. 1419-ben Perényi Péter országbíró előtt Bényi Lászlóval egyezkedik Százd pusztá ügyében. 1423 december 18-án a sághi convent előtt Alsóvarbóki György fia János fiaitól, Miklóstól és Lászlótól Kiskereskény felét veszi meg. 1424-ben Lőrincz napja előtti napon (augusztus 9.) a sághi convent előtt László és János nevű fiaival egyetemben Szelényt vette meg Felsővarbóki Györgyől 24 márkáért, mely birtok azelőtt a Kováriaké volt, de csere útján Alsóvarbóki György fia, János birtokába került. Nevezett Alsóvarbóki János, a ki Felsővarbóki Györgyöt megcsonkította, kárpótlásul átengedte neki Szelényt.

Felsővarbóki György azonban csakhamar túl adott e birtokon, mely így azután ismét vissza került a Kováriak kezébe.¹

1424-ben Rechychei Egyed fia, Miklóstól megveszi ennek kiskereskényi birtokrészét. Még ebben az évben fiaival, Lászlóval és Jánossal együtt tiltakozik az ellen, hogy Százd birtokba bárki is beiktattassék.

1425-ben a kovári Szent Miklós kápolna, valamint a nagycsalomjai anyaegyház részére nagyobb alapítványt tett, melyet Garai Miklós nádor 1425. évi márczius 11-ikén Budán kelt oklevelével írásba foglalt.²

Még ebben az évben a váci káptalan előtt Kovári egyik hű jobbágyának és szolgájának Chanó fia, Mihály fia, Jánosnak Terbegeczen egy jobbágytelket adományozott.

1426-ban unokatestvérétől, Varbóki Tamás fia, Benedek özvegyétől, született Palásthi Margit asszonytól megveszi ennek szelényi birtokrészét.

1427-ben fiaival együtt tiltakozik, hogy a király az ő százd birtokát elfoglalja.

E tiltakozás daczára Zsigmond király Százd birtokot tőle elvevén, azt utóbb Aranyi Istvánnak adta.

1427-ben a váci káptalan előtt mindenkit eltilt a nógrádi Kiskér, a honti Kovárszeg és a bihari Csepe nevű birtokainak elfoglalásától.³

¹ Orsz. Levélt. DL., 9395.

² A Kubinyi család kovári ágának levélt.

³ Orsz. Levélt. DL., 11.091. — Garamszentbenedeki Conv. lt. Fasc. 60., No. 27.

¹ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

² Fejér. X., 6., 769.

³ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

1428-ban már meglehetősen koros ember volt. Erre czéloz Zsigmond királynak Kerekegyházán Szent Tamás ünnepe előtti vasárnap (decz. 19.) kelt oklevele, melyben a király Kovári Pál mester nádori ítélőmestert, a ki e tisztében igen sokat dolgozott és fáradt, valamint fiát, Lászlót felmenti a hadbaindulás kötelezettsége alól.¹

Mint pénzes ember, gyakran segítette ki rokonait és ismerőseit. Egy ily kölcsönügyben Nógrád és Hont vármegyék által 1429-ben tartott közgyűlésből nyert tanubizonyosságlevelet.

A Szent Lőrincz napja előtti hétfő nyolczadán tartott közgyűlésen ugyanis Kovári Pál felszólította Szőlősi János országbirói ítélőmestert, miszerint tegyen tanubizonyosságot arról, hogy midőn 1419-ben Visegrádról együtt a székesfehérvári országgyűlésre mentek, a velük jött Rechychei Egyed fia, Miklós Esztergomban, a hol megháltak, 50 arany forintot kért és kapott kölcsön Kovári Páltól. Szőlősi Miklós ezt megerősíté, miről a két vármegye közgyűlése bizonyosságlevelet állított ki Kovári Pál részére.²

Ugyanezen a közgyűlésen Kovári Pál és Szemerédi Erdős Miklós előadták, hogy atyafiságos szeretetük megerősítésére Horváthin, mely csak Pál mestert illette s Szemeréden, mely csak Miklóst illette, megosztottak. Ezt az osztályt 1430. évi Vizkereszt utáni 50-ik napon végrehajtották, miről az országbiró részükre szabadalomlevelet állított ki.

Alig vette át azonban Szemerédet, már is meggyült a baja a Starchániakkal.

Panaszára 1430 márczius 26-ikán Zsigmond király idéző parancsot bocsátott ki a sághi conventhez a Starchániak ellen, a kik Kovári Pál és Erdős Miklós jobbágyain hatalmaskodtak.³

Ezzel lezárulnak az adatok Kovári Pálra vonatkozólag. Többé nem szerepel, valószínűleg még ebben az évben elhalálozott.

1431. évtől kezdve már László és János nevű fiai intézik a közös birtokügyeket.

Kovári Pálnak két neje volt. Első neje, Katalin asszony, a kitől egy ismeretlen nevű leánya, továbbá László és János nevű fiai

születtek, alkalmasint a Bő nemzetség sarja volt.¹

Második neje, Dorotya, 1411-ben emlittetik első ízben.²

Az 1421-ben kelt oklevélen megtalálhatjuk Kovári Pál czimeres pecsétjét, mely a nemzetség ősi czimerét: szarvaival felfelé álló hold-sarló, felette hatágu aranycsillag — tünteti fel.³

Kovári Pál testvérei közül István 1384—1394-ben, Miklós 1384—1414 közti években részt vesz fivérével a közös birtokügyekben.

István egymagában csak nagy ritkán szerepel. 1387-ben be akarván magát Szelény birtokába iktattatni, királyi beiktatóparancsot eszközölt ki, de a Palásthiak, a kikre e birtok leányörökösödés czimén szállott, a beiktatás ellen tiltakoztak. E tiltakozás következtében támadt perben 1388-ban Kovári Pál képviseli Istvánt a tárgyalás alkalmával. A per csak 1390-ben ért véget, midőn Pál, István és Miklós beiktattatnak Szelénybe s ugyanekkor megosztottnak a Palásthiakkal.⁴

Kovári István 1404-ben már néhainak mondatik. Özvegyét, Nádasdi Mátyás leányát, Ilonát ebben az évben elégíti ki Kovári Pál Terbegecz birtok után járó hozománya fejében.

Ilona asszony nem sokáig viselte az özvegyi fátyolt, mert nemsokára Kelenyeni Jakab fia, Miklós fia Jánoshoz, majd Szuhai Dees fia, Egyedhez ment nőül. 1425-ben ekkor már mint Szuhai Egyed nejét Kovári Pál, első és második férje jogán Kelenyeni birtok után járó hitbére fejében kielégíti.⁵

Pál harmadik testvére csak egy ízben szerepel önállóan, midőn 1392-ben Szelény harmadrészébe új királyi adomány czimén beiktattatik.

Pál harmadik testvére, János 1393-ban, akkor, a midőn testvérei, Pál és István Palásthi Pétertől és Györgytől a szelényi birtokot visszanyerik, még gyermekkorban lehetett. Ezenkívül még csak egy ízben van említés róla, midőn Kovári Mátyás fiai 1394-ben Palásthi Bagonya

¹ U. o.

² U. o.

³ U. o.

¹ Orsz. Levélt. Dl., 11.085.

² U. o. Neo Reg. Acta. 258., 43.

³ Turul. VIII., 119.

⁴ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁵ U. o.

unokájának, Györgynek birtokát nyerik adományul, melybe Ilsvai Leusták nádor parancsára a sághi convent által még ebben az évben bevezetettek.¹

Kovári Pálnak hét gyermeke volt, közte négy leány.

A legidősebb leány, kinek neve nem ismeretes, Csitári Jánoshoz ment nőül, kitől három fia, Tamás, Miklós és Lőrincz született.²

Másik leánya, Erzsébet 1407-ben szerepel első ízben s Palásthy Pál műve szerint Csernic Istvánhoz ment nőül. Nevezett Erzsébet 1410-ben szerepel ismét, midőn atyja és testvérei Alsónénye helységbe beiktattattak.³

Kovári Pálnak ifjabb két leánya, Margit és Doroty, a kik második nejétől származnak, 1411—1443-ban szerepelnek.

Kovári Pál idősebb fia, László 1398-ban fordul elő első ízben, midőn Mesi Ágoston palásthi birtokát a Kováriaknak átengedte.

Ekkor még gyermekkorban volt.

1411-től 1427-ig atyjával együtt szerepel a család közös birtokügyeiben.

1428-ban János fivérével együtt a hevesvármegyei Kenderes birtok ügyében kelt oklevélben fordul elő.⁴

Atyja halála után szinte szakadatlanul perelt a Palásthiak ellen.

1431 márczius 12-én, midőn a sághi convent a Palásthiakat be akarta iktatni Felsőpalástba és Palástutczába, másként Tamásmiklós földébe, ekkor Fekete Miklós Kovári Pál fiainak, Lászlónak és Jánosnak szolgálja, úgy nevezett urai, mint Erdős Miklós nevében, a beiktatást megakadályozta.⁵

Majd később, midőn a Palásthi család sarjai Mikó földébe iktattattak, Kovári László János nevű testvérével együtt ellenmondást jelentett be, de midőn a peres felek a törvény elé idéztettek, a Palásthiak nem jelentek meg, ezért azután 6 márkában lettek elmarasztalva. Pálóczi nádor 1436-ban a sághi conventhez intézett rendeletével a Palásthiakat az ujabban kitüzött tár-

gyalási határnapra 2 márka büntetés terhe alatt leendő megjelenésre kötelezte.¹

1433-ban Kovári László János fivérével és fiával, Pállal együtt tiltakozik, hogy a király Százdót, melyet még atyjuktól vett el, Aranyi Istvánnak adja zálogba.²

1435-ben Kovári László és János egy más ügyből kifolyólag ismét a Palásthiakkal perlekednek.³

1436-ban Kovári László testvérével, Jánossal, továbbá Bői Andrással és Miklóssal, valamint a szentlőrinczi pálosokkal egyetemben mint alperes szerepel Kenderesi Bereczk és társai által Kenderes, másként Késegyház nevű birtok miatt indított perben.⁴

1443-ban Kovári László testvérével, Dorotyával, Tarnóczi Székely Gergelynével együtt eladja Rétság és Tolmács nógrádvármegyei, továbbá Gywgh, Pothorcán, Százd-Keresztúr hontvármegyei helységek felét, Szemeréd és Kereskény negyedrészt Szobi Bertalan fia, Jánosnak.⁵

1447-ben Terbegeczi Mihály fia, Jánosnak Százdton történt beiktatása alkalmával Csitári Lőrinczzel együtt mint szomszédos birtokos említették.⁶

1451-ben Budán levő házát 36 arany forintért a váci káptalan előtt elzálogosította a fenti Csitári Lőrincznek, a kinek ezen összeggel már előbb is adósa volt.⁷

A Kenderes birtok ügyében már évek óta folyó per 1462-ben ért véget, midőn egyfelől a Bő nemzetségből származó Sebes (Zselisz) utódai, Berczeli János, Ludasi Zsigmond és Bői Demeter, mint felperesek, Kenderesi Magyar Balázs, továbbá Kovári László és ennek fia, Bereczk, mint alperesek szerepeltek.

Ez ügyben hozott bírói ítélet következtében a budai káptalan még ebben az évben végrehajtotta Kenderes birtok egyharmadának osztályát.⁸

¹ Palásthy Pál: i. m. I., 170—178.

² Oklevelek Hont várm. levélt. 315.

³ Palásthy Pál: i. m. II. kötet leszám. tábla és a Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁴ Orsz. Levélt. Dl., 11.973.

⁵ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

¹ Palásthy Pál: i. m. I., 295.

² A Kubinyi család kovári ágának levélt.

³ Palásthy Pál: i. m. I., 303.

⁴ Orsz. Levélt. Dl., 9726.

⁵ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁶ Orsz. Levélt. Dl., 14.110.

⁷ U. o. Dl., 14.445.

⁸ U. o. Dl., 15.695.

1468-ban Horváthi Lukács fiai, István és László kérelmére a garamszentbenedeki convent vizsgálatot indított Kovári László, ennek fia, Bereczk és Kovári László veje, Simon ellen a miatt, hogy a Hont vármegyében fekvő Horváthiból a jobbágyokat kiüldözték.¹

A vizsgálat eredményéről, valamint a per további folyamáról nincsenek adatok, rövid néhány év multán azanban kezdetét vette a Kováriak és a Mohorai Vidffiak közt Kovárszeg birtoka miatt támadt per, mely egy évszázadot meghaladó ideig foglalkoztatta a hatóságokat és túlélt a Kovári család ezen ágát.

A Kováriak és a Mohorai Vidffiak már azelőtt sem fértek meg békében.

Még 1468-ban a sághi convent előtt megjelenik Kovári László leánya, Anna, Kovári Simon neje és gyermekei, János, László, Pál és Erzsébet nevében is tiltakozik Mohorai Vidffi János, valamint ennek testvérei, László és Sebestyén ellen, mivel Kovárszeg pusztán neki többrendbeli károk okoztak.²

1471-ben a garamszentbenedeki convent tanuvallatást tartott Kovári László és fia, Bereczk azon panaszára, hogy Csalomjai Vid fiai, Sebestyén és László, továbbá Mohorai Vid fia, János fiai, András, Márton és Miklós az ő kovári curiájukat elfoglalták.³

1474-ben azonban Nagycsalomjai Vidffi László Nyéki Imre honti alispán előtt Kovári Lászlóval, valamint vejével, Simonnal és néhai Bereczk nevű fiának leányával, Erzsébettel és ennek férjével, Kenderesi Balázsszal egyezsége lépett, hogy egymás ellen támasztott pereiket kölcsönösen beszüntetik, melyeket még Kovári Pál, nádori ítélőmester, László atyja indított meg.⁴

Ez az egyezés rövid időre békét hozott létre a peres felek között, de Kovári László halála után újból kitört a viszály s ettől kezdve egy évszázadon át szünet nélkül tartott.

Kovári László rendkívül magas kort ért el, ha figyelembe vesszük, hogy már 1398-ban, bár még mint ifju, szerepel és 1474-ben még életben volt. Ez az év különben az utolsó a melyben életben levőnek mondatik.

¹ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 47. No. 20.

² A Kubinyi család kovári ágának levélt.

³ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 18. No. 36.

⁴ Tural 1885. (III. évf.) 4. 1.

1474-ben vejével, Kovári Simonnal együtt 340 arany forintért a sághi convent előtt elzalogosította Kovár, Apáti, Bátorfalva, Terbegecz, Szelény, Szemeréd, Százd és Kereskény Hont vármegyében fekvő helységekben levő részbirtokait Kenderesi Balázsnak, Berecz nevű fiától származott unokája férjének.¹

Ugyanebben az évben a garamszentbenedeki convent vizsgálatot indított ellene és Kenderesi Balázs ellen a Simonyi György fia, György ellen elkövetett hatalmaskodás ügyében. Ez azonban az utolsó adat róla.²

Öt gyermeke közül Pál, Ferencz és János kiskoruan haltak el. Berecz, mint láttuk, 1462—1471. években részt vett atyjával együtt a közös birtokügyekben, de még 1474 február 7. előtt, tehát még atyja életében elhalálozott. Egyetlen leányát, Erzsébetet Kenderesi Balázs fia, Balázs vette nőül, a ki több izben együtt szerepel Kovári Lászlóval a közös birtokügyekben, sőt 1476-ban az ősi Kovári javakat is zálogba vette Kovári Lászlótól.

Kovári László leányát Kovári Simon vette nőül. Kovári Simon a Hunt-Pázmán nemzetség csalomjai ágából származott.

Kovári László fiai közül Pál ifjan halt el, mert csupán csak egy izben, 1433-ban említetik.³ Másik két fia, Ferencz és János sem érték el a férfikort, negyedik fia, Bereczk, a ki 1471—1474 között, tehát még atyja életében halt el s kinek csak egy leánya, Erzsébet, férjezett Kenderesi Balázsné volt, sem kecsegtette atyját fiutódokkal.

A magszakadástól félelem indíthatta Kovári Lászlót arra, hogy vejét, Csalomjai Simont örökbefogadja és reá átruházza a Kovári nevet, melyet Simon már 1468-ban viselt.

Kovári Anna nem sokáig élte tul atyját, mert egy 1477. évi oklevélben Kovári Simon nejeül már Potentiana asszony szerepel, a kivel 1479-ben is találkozunk.⁴

László testvére, János, a ki 1411—1437 közti években szerepel, részt vett testvérével a közös birtokügyekben.

¹ Orsz. Levélt. Dl., 17.545.

² Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 129. No. 10.

³ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁴ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 57. No. 45.—Orsz. Levélt. 18.250.

Utódairól nincsenek közelebbi adatok, Palásthy munkájában ugyan gyermekei gyanánt Lóránd, Demeter és István szerepelnek, Lórándnak pedig egy Demeter nevű gyermeke lett volna, de eddigelé ezekről nem állanak okleveles adatok rendelkezésünkre.¹

Kovári Annának Kovári Simonnal kötött házasságából három fia született: János, László és Pál.

E három fiu első ízben 1468-ban Kovári Anna által a Mohorai Vidffiek ellen emelt s már fentebb érintett tiltakozása alkalmával említették. Jánosról nincsenek további adatok, hihetőleg még ifju korában elhunyt.

László és Pál 1484-ben szerepelnek önállóan, midőn részükre a garamszentbenedeki convent az Alsó-Szelény és Szelezen helységekben levő szülő-kilenczed ügyéből kifolyólag Perseházi Mocskos Simon és János, Király fiai, Ferencz és fia, Mátyás, Valthi Biró György fiai, Mihály és Mátyás, Kürthösi Zarka Péter és Lőrincz, Felsőpalotai Cseri Dénes és az Ináncsiak ellen tanukihallgatást tartott.²

Ebben az oklevélben Kovári Simon még mint életben levő szerepel, 1487-ben azonban, midőn a Mohorai Vidffiak és a Kováriak közt Kovárszeg birtoka ügyében a per kezdetét vette, a perügyre vonatkozó oklevelek előmutatása alkalmával már Kovári László képviseli a családot.

1494-ben újból némi egyezés jött létre a Mohorai Vidffiek és a Kováriak között, mert ebben az évben Kovári László és fia, Ferencz, továbbá Kovári Pál megosztottak Kovárszegen (Kovár és Nagycsalomja községek határai közt fekvő puszta) Vidffi Ambrussal és ennek leányaival, Zsófiával és Ilonával.³

De a béke nem sokáig tartott, mert már a következő évben (1495) a garamszentbenedeki convent tanukihallgatást tartott Kovári László kérelmére Vidffi Ambrus ellen, a ki az Ipoly medrét Kovártól Ribáig megváltoztatván, ekként a Kováriak tulajdonát képező legelőt elfoglalta.⁴

A vizsgálat egyuttal kiterjedt arra is, hogy Kovárszeg, mely puszta Nagycsalomját Kovártól

elválasztotta, Vidffi Ambrusé vagy pedig a Kováriaké volt-e.¹

1497-ben már Kovári László fiai is belevonatnak e perbe. Ebben az évben Kovári Ferencz és János a váci káptalan előtt Mohorai Vidffi Ambrust és fiát, Lőrinczet Kovárszeg nevű szántóföld és erdő elfoglalásától eltiltották.

Kovári Lászlónak neje, Kőkeszi Fülöpösi (Fylpesi) Jusztina volt, a ki Kőkesziben birt részeket, melyeket 1497-ben testvéreivel együtt egy esztergomi curiáért elcserélt.²

Utóbb azonban 1503-ban Kovári Pál és László ezt az esztergomi házat, a kőkeszi curiát s a hozzátartozó sáfrányoskertet 200 forintért Palásthy Paska Jánostól és Siráki Györgytől megszerezték, a kik is ezen összeg fejében birtokukat a Kováriaknak átengedték.³

Kovári László testvére, Pál sokat szerzett.

Igy 1494-ben Osgyáni Bakos Pál fia, Györggyel együtt beiktattatott a honvármegyei Alsó-György és Pothorcsán részeibe 1498—1506 között pedig zálogba vette Ináncsi András birtokát Palástutczán 100 arany forintért.⁴

1505-ben Kőkeszi Györgytől egy udvartelket vesz Kőkesziben és abba László testvérevel együtt beiktattatott.

1506-ban Alsó-Szelény birtokába lett beiktattatva, bár a beiktatásnak Varbóki János ellene mondott.⁵

1506-ban László testvérevel együtt 60 frtot adott kölcsön Nényei Mocskos György nógrádvármegyei alispánnak, a ki e kölcsön fejében palásti birtokát kötötte le, mely összeget azután Mocskos György a Losonczy Zsigmond megbízásából elfogadott zsoldos katonái fizetésére fordította.⁶

De a mint Kovári Pál nem igen volt változatos az eszközökben, a melyekkel birtokait gyarapította, azonképen nem volt képes azokat megtartani utódai számára.

1507. évi július 8-án Bodafalvi Boda Mihály fia, Imre a sághi convent előtt tiltakozott Kovári Pál és László, valamint Horváth Miklós özvegye,

¹ U. o. Prot. A. 310.

² U. o. Prot. A. 173.

³ Palásthy Pál: i. m. I., 236—381.

⁴ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 56.

⁵ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁶ A Kubinyi család kovári ágának levéltára.

¹ Palásthy Pál: i. m. I., 303.

² Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 48. No. 29.

³ A garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 231.

⁴ U. o. Fasc. 71. No. 22.

Dorotyá és ennek fia, György ellen, hogy birtokát Ipolykeszin elfoglalták.¹

Két évvel megelőzőleg pedig Kovári Pál kénytelen volt Neklincs helységben levő birtokrészét Kusani Juszt Györgynek visszaadni.²

1509-ben Haraszi Ferencz és Lévai Zsigmond indítottak pert Kovári Pál ellen a lévai határhoz tartozó Árpásvölgy és Ereszevén nevű erdők ügyében, mely alkalommal a garamszentbenedeki convent vizsgálatot tartott.³

1516-ban Nényei Luka Miklós fiai, Ambrus, László és Mihály tiltakoztak Kovári László és Pál ellen az ő tulajdonukat képező Terbegecz, Nénye és Bátorfalu nevű birtokok elfoglalása miatt.⁴

1523-ban ismét azt a panaszt emelik Kovári Pál ellen, hogy többekkel együtt elfoglalta az Orosziak birtokait Tompán (Hont várm.).⁵

Kovári Pál 1511–1524. években kiadott oklevelek szerint Hont vármegye alispánja volt. Ő volt tehát a nemzetség ezen ágának második tagja, a ki közhivatalt viselt.⁶

Utóljára 1525-ben szerepel. Ebben az évben Palásihi András és fia, Benedek részére egy nyilatkozatot állított ki. Ugyanezen évben Balogh Bálinttól bérbe vett Hrussóban egy népes jobbágytelket a sághi convent előtt.⁷

Kovári Pál és László czimeres pecsétjét több példányban megtalálhatjuk a Kubinyi család kovári ágának levéltárában. Az 1508-ban kelt oklevélen mindkét testvér pecsétje megvan, az 1511. és az 1524. évi okleveleken Kovári Pál alispán pecsétje, mely teljesen egyez az előbbiekkal, a következő czimerképet mutat: kerek talpu paizsban szarvaival felfelé álló holdsarló felett hatágu csillag.

Visszatérve Lászlóhoz, a ki egy év nélküli bejegyzés szerint Hindi Péternek a siráki szőlőkbe és Terbegecz birtokába való beiktatása ellen tiltakozott, majd 1510-ben Pál testvérel együtt Kürtösi Baloghi György ellen perelt,

1511-ben pedig Szobi Mihálynak Felső-Petény és Alsó-Lám helységekben levő birtokrészeibe iktattatott zálogjog czimén, 1512-ben pedig Alagi Benedek állított ki részére kötelezvényt 200 forintról.¹

Utóljára 1516-ban szerepel, midőn ellene Nényei Luka Miklós fiai a terbegecz stb. javaik elfoglalása miatt panaszt emeltek.

Kovári Lászlónak nejétől, Kőkeszi Filpesi Gergely leányától, Jusztiniától három leánya és két fia, Ferencz és János, született.

A Nagy Iván művében közölt leszármazási táblatöredék szerint ugyan még egy fia volt, Mihály, de az utóbbira nézve nem sikerült eddigelé okleveles adatot találni.²

László fia, Ferencz első ízben 1494-ben szerepel, midőn atyjával együtt megosztozik a Mohorai Vidffiekkel Kovárszegen; 1502-ben, midőn a Kalondaiak, néhai István fiai, György és Péter Kovári László és Pál vallomása alapján Százd nevű, hontvármegyei birtokba beiktattattak, Török Demeter fiával, Alberttel együtt ellentmondott.³

Kovári Ferencz 1526 február 10-ikén végrendeletet testvére, János, Kovári Pál özvegye, Valkai Katalin, neje, a kit névleg meg nem nevez, Brigida asszony, továbbá Sebestény, kovári (talán nagycsalomjai) plébános, valamint a következő meghívott tanúk jelenlétében állította ki: Szécsényi Balázs és Péter testvérek, Ebeczky Pál, végül Kovári Kolchar (Kulcsár) Gergely. A végrendeletet Sebestyén plébános írta.⁴

E végrendeletben csak ingóságairól intézkedik. Kovári Pál özvegyének, Valkai Katalinnak három lovat és egy kocsit, János testvérenek szintén három lovat, fegyvereit és ruhaneműeket, Borbála asszonynak egy subát, Sebestyén plébánosnak két lovat és egy subát, a Szécsényi testvéreknek három forintot hagyományozott.

Mint buzgó keresztény ember, nem feledkezett meg az egyházzól sem. A kovári egyháznak két, a nagycsalomjainak, a százdinak, a

¹ Orsz. Levélt. Dl., 21.739.

² Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 161.

³ U. o. Fasc. 48. No. 14. és 31.

⁴ U. o. Fasc. 36. No. 28.

⁵ U. o. Fasc. 62. No. 7.

⁶ Orsz. Levélt. Dl., 20.257. — A Kubinyi család kovári ágának levélt.

⁷ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

¹ A Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 336. Orsz. Levélt. Dl., 21.989. — Esztergomi Kápt. levélt. Caps. 40., Fasc. 4. No. 5. — Orsz. Levélt. Dl., 22.358.

² Nagy Iván: i. m. VI. 424.

³ Eszterg. Kápt. levélt. Caps. F. Fasc. 3. No. 32.

⁴ A Kubinyi család kovári ágának levélt.

hébeczinek, a terbegeczinek 1—1, a sághi pré postságnak 3 forintot hagyott.

Kovári Ferenczczel csak a mohácsi vész utáni években találkozunk ismét, midőn Kovári Pál leányai 1531-ben a garamszentbenedeki convent előtt az ősi családi javak elidegenítésétől eltiltották.¹

Utóljára 1536-ban szerepel, midőn a sághi convent előtt Kishindi Péter fia, Jeromostól 132 frtért három elhagyott jobbágytelket vett meg Terbegeczen.²

Ferencznek két fia volt, László és Pál, a kik első izben Kovári Pál leányai által Kovári Ferencz ellen 1531-ben benyújtott tiltakozás alkalmával említettnek.

Pál utódait nem ismerjük. Lászlónak sem lehettek gyermekei. Özvegyét, Borbála asszonyt 1554-ben az esztergomi káptalan előtt Kovári László örökösei, nevezetesen László leánya, Magdolna, Parlaghy László özvegye és elhalt nővéreinek, Margitnak Etthre Gergelytől született fia, Etthre Mihály perbehívták, hogy jegyajándékát vegye átt.³

Kovári Pálnak, Hont vármegye alispánjának három gyermekéről, Jánosról, Ilonáról és Annáról maradtak fenn okleveles adatok. Nagy Iván művében, az idézett helyen, ugyan még egy második fiút is találunk, Bernátot, de erről nincsenek adataink.

Legidősebb fia, János a Mohorai Vidffiek elleni perben (1497—1518) szerepel, de lehet, hogy ez a Kovári János azonos Kovári László fia, Jánossal, mert a személyazonosságot nehéz megállapítani, miután közelebbi adatok nem állanak rendelkezésünkre.

De annál bővebb adataink vannak Pál két leányáról, Ilonáról és Annáról, különösen az előbbiről, a ki kardos egy menyecske volt s sok dolgot adott a hatóságoknak.

Kovári Ilona első izben 1592-ben szerepel, midőn nővérével, Annával együtt Dubraviczky Mihályt az anyjuk, Valkay Katalin által neki átadott levelek visszaadásáról megnyugtattja.⁴

Ekkor már Dubraviczky János neje volt. 1531-ben nővérével, Annával, a ki ekkor, mint

Dubraviczky László neje említettik, unokatestvérüket, Kovári Ferenczet a családi javak elidegenítésétől eltiltotta.¹

Kovári Ilona férje, Dubraviczky János még 1542 előtt elhalálozván,² örökségül a Mária királynő által ellene indított pert hagyta hátra özvegyének. De Kovári Ilona asszony éveken keresztül huzta-halasztotta ama 21.722 forint 35 dénár lefizetését, melyre Dubraviczky János ítéletileg kötelezve volt.

A garamszentbenedeki convent ugyan 1543-ban is felszólította Ilona asszonyt és fiát, Albertet ezen összeg lefizetésére, de Ilona asszony 1546-ban perujításért folyamodott.

Azonban a perujítás ily hatalmas ellenféllel szemben nem vezethetett eredményre, mert 1549-ben a garamszentbenedeki convent újból közli vele a marasztaló ítéletet.³

Kovári Ilona, kinek családneve az oklevelekben, épúgy, mint atyjáé, Pálé, Kováry-alakban is előfordul, csak rövid ideig viselte az özvegyi fátyolt, mert 1546-ban már mint Apponyi Benedekné nyugtatta Madách Miklóst, hogy javait visszaadta.⁴

1538-ban tanuvallomást eszközöltetett a zólyomvármegyei Dubraviczán levő curiáján a Dubraviczky János által elkövetett hatalmaskodások tárgyában. Utóljára 1554-ben találkozunk vele, midőn az esztergomi káptalan előtt néhai unokaöccsének, Kovári Lászlónak özvegyét, Tarródy Borbálát, másodsor férjezett Galánthai Borsy Benedeknét és ennek atyját, Tarródy Tamást a Kovári család birtokaira vonatkozó oklevelek visszaadása felől megnyugtattja.⁵

Kovári Pál második leánya, Anna, a ki, mint láttuk, 1531-ben Dubraviczky László neje volt, utóbb Palásthy Jánoshoz ment nőül.

Első férjétől egy fia, Dubraviczky Kristóf, a második férjétől szintén egy fia, Palásthy Benedek született.⁶

Kovári Ilonának második férjétől két gyermeke született, Apponyi János és Anna.

¹ U. o. Prot. C. 64.

² U. o. Fasc. 45. No. 17.

³ U. o. Fasc. 22. No. 3., Fasc. 20. No. 42., Fasc. 25. No. 35.

⁴ U. o. Fasc. 25. No. 39.

⁵ Esztergomi Kápt. levélt. 1. Fol. 57.

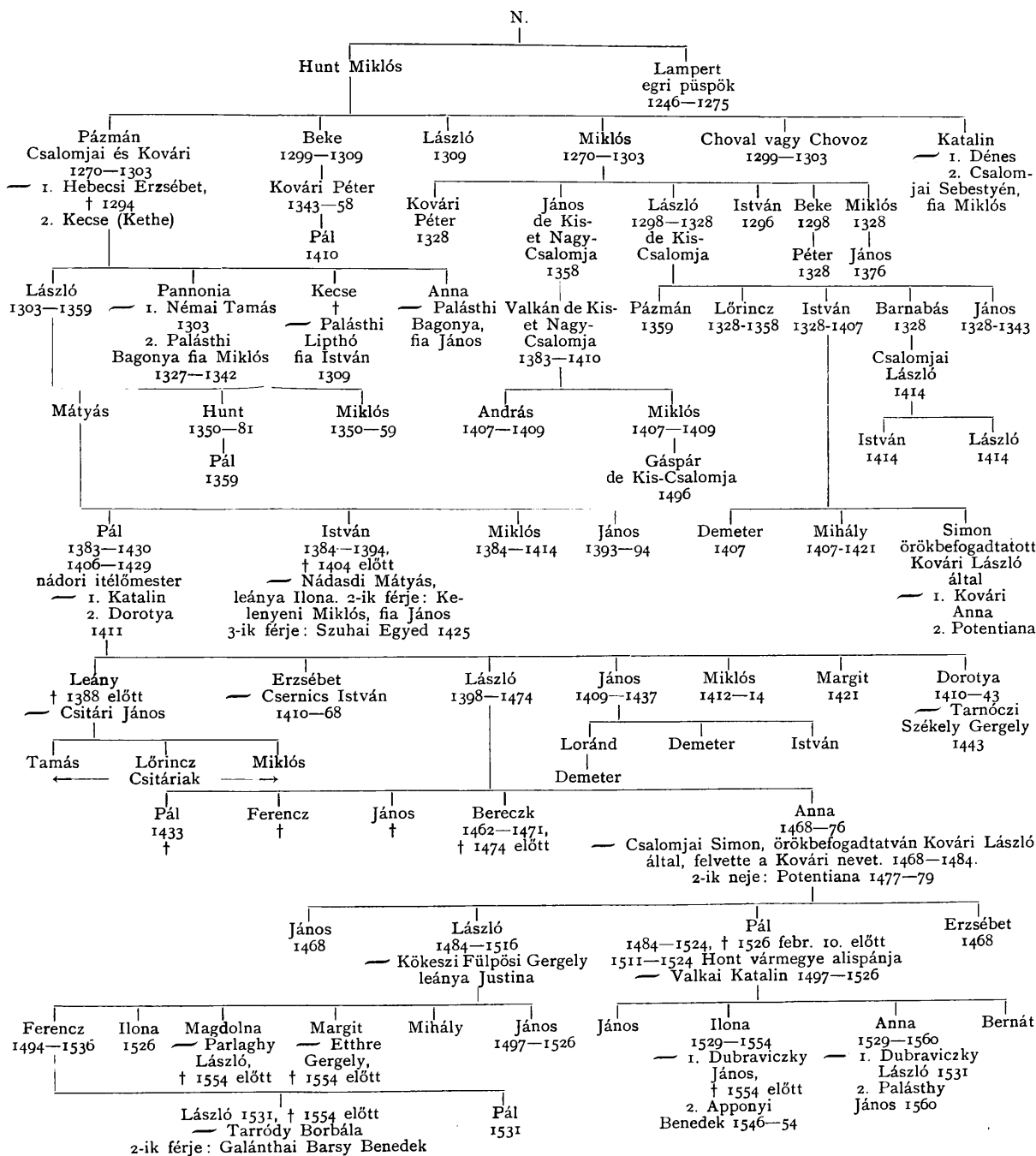
⁶ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 82. No. 15.

¹ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. C. 64.

² A Kubinyi család kovári ágának levélt.

³ Esztergomi Kápt. levélt. Caps. 34. Fasc. 9. No. 28.

⁴ Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 82. No. 22.

Apponyi Anna unokatestvéréhez, Palásthy Benedekhez ment nőül, a ki 1572-ben a Kovári család ősi birtokait, nevezetesen a kovári, terbegeczi, bátorfalui, apáti, felsőszemerédi, százdi, alsószelényi, kiskereskényi (Hont várm.) és illyini (Nógrád várm.) birtokrészeket 200 frtéért Apponyi Jánostól megvette.¹ Ekként a Kováriak ősi birtokai a Palásthy család kezébe kerültek.

Palásthy Benedek és Apponyi Annának egy leánya volt, Anna, kinek életkorát 1574-ben határozták meg.²

1588-ban már mint Dobasy Antalné perbe hívja rokonát, Palásthy Józsefet, hogy gyámi tisztéből folyólag a kovári, terbegeczi, bátorfalui, apáti, földemesi, szelényi, százdi, szemerédi, kiskereskényi (Hont várm.), tiszabői, kenderesi (Heves várm.), ecsegi (Békés várm.), nadláni,

¹ U. o. Fasc. 3. No. 3.

² U. o. Fasc. 97. No. 2.

másképp nedliczi (Nyitra várm.) birtokok jövedelmeiről számoljon el.¹

A XVI. század végén Kovári Simon ágának magva szakadt. A Mohorai Vidffy család ellen is a Kovári család leányági örökösei nyerték meg Kovárszeg birtokáért folytatott pert 1591-ben Hont vármegye törvényszéke előtt.²

És ha voltak is a Hunt-Pázmán nemzetség ezen ágából még más családtagok is, ezeket az idők viharai messze elsodorták a nemzetség ezen ágának ősi fészektől, vagy pedig elszegényedve, nem voltak képesek a vérségi összeköttetést kimutathatni, így azután nem érvényesíthették jogukat Kovári Simon utódainak kihalása alkalmával.

Összegezve az elmondottakat, a Kovári család leszármazása következőleg alakul.

(Leszármazási táblát lásd a 171. oldalon.)

Dr. REISZIG EDE.

¹ U. o. Fasc. 15. No. 40.

² Turul 1885. (III. évf.) 64. 1.

VEGYES.

Campanellis János czimereslevele 1526-ból.

(Színes czimerképpel.)

A II. Lajos király adományozta czimereslevelek közül folyóiratunk eddig csak néhányat közölt színes hasonmásban. Ezek az Engel Péter nevére hamisított 1517-iki és a Jeszenszky családnak adományozott 1521-iki czimereslevelek. Ezeknek a számát szaporítjuk most a Burseli Campanellis János részére 1526 január 22-én Budán adományozott czimereslevéllel, a mely heraldikai szempontokon kívül más tekintetben is érdekes vonatkozásokkal bír.

A czimereslevél eredetije a cs. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltárában Bécsben őriztetik. Jól konzervált állapotban maradt ránk, de függő pecsétje elveszett, csupán a fekete-fehéribolya színű fonalakból sodrott selyemzsinór maradt meg. Írása a rendestől eltérő, nem kalligrafikus, hanem kuszált betűk alkotják, de a király nevét tartalmazó első sor díszes kivitelű arany betűkkel van írva. Az armális egyike azon kevés számuaknak, melyek a király névalíráásával is el vannak látva. Szövege következőképen hangzik:

Ludovicus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc Croatiae, Sclavonie, Rame, Servie, Gallitie, Lodomerie

Comanie Bulgarieque etc. rex necnon Sclesie et Lucemburgensis dux, marchioque Moravie et Lucasie (*igy*) tibi fidelis noster Joanni de Campanellis de Bursel salutem et gratiam nostram regiam. Fidelitatis ac ceterarum virtutum tuarum merita quibus nostro in conspectu te conspicuum ac insignem semper reddidisti ad præsens nostram alliciunt maiestatem, ut te condignis favoribus prosequamur et gratiis personamque tuam dignis attolamus honoribus. Te igitur harum virtutum intuitu ac medio magnifici Augustini de Velasques Hispani ex supremis aule nostre cubiculariis vero ac perpetuo stabilique titulo ac nobilitatis honore cohonestare volentes, in verum nobilem creandum et proficiendum nostra regia ex gratia atque auctoritate duximus, decernentes gratiose presentibus et concedentes ut tibi huiusmodi honore et titulo atque privilegiis nobilitatis ad instar aliorum nobilium libere uti, frui et gaudere semper et imperpetuum liceat. Qui quidem nobilitatis honos ut armorum quoque insignibus illustrior reddatur, hec quoque arma illi adicienda merito voluimus, scutum videlicet octangulare rubicundi coloris per totum, in cuius medio leonis albi generosi sursum erecti sparsisque pedibus et ore aperto pugnanti similis effigies inest, necnon et linea quedam celestini coloris ab uno ad aliud latius tendens leonem ipsum quasi claudens, in qua tres lili flores aurei recto ordine apparent, leone equidem te donavimus eo, quod in re militari et fortitudine et generositate semper usus fuisti, lili flores cum honorem tum benignitatem ob quam omnibus gratus es,

CAMPANELIS JÁNOS CZÍMERE 1526-BÓL.

aperte ac plane demonstrant. Superimposita est scuto galea argentea cum leonis albi dimidio, totam preterea clipei exteriorem marginem varia foliorum simulacra huc atque illuc veluti vento aliquo agitata undequaque decentissime circumplectuntur, prout in principio presentium literarum nostrarum nobilis Desiderii pictoris Itali docta manu depicta suisque propriis coloribus exornata cernuntur, animo deliberato deque regie potestatis nostre plenitudine et ex certa scientia tibi, heredibusque tuis ac posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et presentibus gratiose elargimur, quo tu et per te liberi tui utriusque sexus universi heredesque et posteritates eorundem prescripta arma et seu nobilitatis insignia instar aliorum nobilium et regnicolarum nostrorum armis uti solitorum a modo deinceps ubique gentium locorum et temporum in preliis, conflictibus, certamine, hastiludio, torniamentis, duellis, aliisque militaribus exercitiis, parique modo in anulis, argenterii, velis, cortinis, domibus, tabulis, papilionibus ac universis quarumlibet rerum, edificiorum, expeditionumque generibus sub mere nobilitatis titulo gestare, insculpi, pingi incidique facere et habere libere possitis et valeatis. Et nihilominus ut animum, favorem ac benivolentiam in te nostram apud posteros maiori argumento testatum relinqueremus, id quoque ex gratia nostre celsitudinis te in nostrum familiarem assumpsimus ac tenore presentium assumimus, ceterorumque familiarium nostrorum cetui ac numero favorabiliter aggregamus, decernentes expresse et hoc nostro statuentes edicto, quod tu ex nunc et imposteum universis ac singulis illis iuribus, libertatibus, immunitatibus, honoribus, privilegiis, gratiis et indulgentiis ubique locorum libere uti, frui et gaudere valeas atque possis, quibus, cæteri aule nostre regie familiares potiuntur, utuntur et gaudent, de iure vel de consuetudine. Rogamus itaque et hortamur universos et singulos christianæ religionis principes ecclesiasticos et seculares, duces et marchiones, prelatos, barones, comites, castellanos, nobiles ipsorumque officiales, item civitates, oppida villasque et eorundem ac aliorum quorumcumque locorum ac communitatum rectores, potestates, prefectos, civium magistros, iudices et villicos, necnon trigesimalatores, tributarios et theoloniorum et gabellarum exactores, pontiumque et passuum custodes ac alterius cuiusvis status et preeminentie homines, ubique tam super terram quam super aquas constitutos ac commorantes, quibus presentes exhibite fuerint, quatenus te dum et quoties ad eorum loca et dominia perveneris recommendatum habentes, decenti honore pertractent, et condignis favoribus prosequantur, necnon te cum famulis, equis, valisiis et aliis rebus tuis singulis per quoscunque passus, portus, terras, dominia, dstrictus, iurisdictiones, civitates, oppida, castra, villas et alia quelibet loca tam per terram quam super aquas, absque aliquali solutione dacii, pedaggi, theolonii, tributi, trigésime, gabelle, vel alterius cuiuscunque solutionis genere et absque impedimento ire, transire, stare, morari et reddere toties quoties opus fuerit libere et secure permittant, tibi tuisque familiaribus et rebus tuis omnibus de securo ac salvo conductu quoties per te vel nomine tuo fuerint requisiti ad celsitudinis nostre specialem complacentiam velint providere, subditi vero nostri sub indignationis pena omnino teneantur ac

debeant, et presentibus nostris perlectis presentanti restituti. Datum Bude in festo beati Vincenti predicatoris, anno domini millesimo quingentesimo vigesimo sexto, regnorum nostrorum Hungarie ac Bohemie etc. anno undecimo, secreto nostro sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti apposito.

Ludovicus rex
manu propria.

Az oklevél élére festett czimer három arany liliommal megrakott, kék pólával vágott vörös pajzsban jobbra forduló ágaskodó, kiöltött arany nyelvű ezüst oroszlánt ábrázol. A renaissance izlésben tartott pajzsot jobbra néző, zárt ezüstsisak ékíti, melynek sisakdisze kék-ezüst tekercsből kinövő ezüst oroszlán. A takarók színe mindkét oldalról kék-arany. A pajzsot jobbról-balról egy-egy angyalka tartja. A czimerkép arany arabeszkkel ékített vörös alapra van helyezve, melyet egy keskeny és egy fekete szegélyű széles aranykeret vesz körül.

A mellékelt színes kép a czimer szerkezetéről kellő tájékoztatást ad, sajnos azonban, hogy az eredeti kivitelére nézve csak gyöngé képet nyújt. Azt a művészi kivitel, mely az eredetit jellemzi, a finomságot és nemes szépséget, mely a czimerképben magában és a czimertartó angyalkákban nyilvánul, nem adja vissza, ezek szépségéről csak halvány fogalmat nyújt.

A czimerkép méreteit illetőleg a pajzs 7,5, a sisak és disz 6,5 cm., méreteire nézve tehát nem felel meg a heraldika szabályainak s megközelítőleg megfelel a Dobay család czimere méreteinek. A pajzstartó angyalkák pufók arczaok, kövér testűek, szőke hajjal, sárga szárnyakkal, testüket lenge fátyolszerű écharpe fonja körül.

A czimer maga, eltekintve az arany liliomokkal rakott kék pólától és a pajzs színétől, szerkezetére és czimerképére nézve megfelel a Salzer család 1525 márczius 26-iki czimerének. Ez a hasonlóság főleg a czimeralak, az oroszlán elhelyezésénél válik szembetűnővé, szíre nézve eltérés van, a mennyiben a Salzer-czimer oroszlána arany, a Campanellisé ezüst. Azonos a sisak formája, továbbá a kék-ezüst tekercsből kinövő sisakdiszbeli oroszlán, mely mindkét czimernél a megfelelő pajzsalak mázában van tartva. A takarók színe is egyezik, sőt a levélszerű takarók arabeszkjeiben is számos azonos vonást fedezhetünk fel. Hiányzik ellenben a Salzer-czimernél a vörös alap arany diszítése, de megvan mindkettőnél a fekete szegélyű széles aranykeret. Nagyjában megegyezik a pajzs formája is, ellenben a Salzer-czimernél hiányoznak a pajzstartó angyalkák, helyöket a pajzsot körülvevő sárkány pótolja.

Ezek a hasonlatosságok és egyezések a két czimer között arra engednek következtetni, hogy a két czimer egy és ugyanazon festő műve. A csekély, alig egy évi időkülömbőség a két

czimer között sem mond ellent ezen föltevésnek.

A Campanellis czimerre nézve abban a ritka szerencsés helyzetben vagyunk, hogy annak festőjét maga az oklevél nevezi meg. Megtudjuk a czimer szövegéből, hogy a czimer «nobilis Desiderii pictoris Itali» tanult kezének munkája. Vele együtt három festőről van tudomásunk, kik Lajos király udvarában működtek. A Lajos korabeli számadáskönyvek ugyanis két udvari festőnek nevét őrizték meg, ezek János és Jakab mesterek. Az 1525 január 12—július 16-iki időből való számadáskönyvben Jakab festő neve több ízben említettik, február 23-án szolgálatai fejében 5 frt, április 2-án 2 frt, június 13-án ismét 5 frt, végül július 2-án hasonlóképp 5 frt fizettetett ki neki, összesen tehát 17 frt. Hogy miféle szolgálatok fejében kapta ez összeget, az a számadásokban nincs megemlítve.¹ János festő neve e számadáskönyvben csak egyszer fordul elő és pedig márczius 7-ikén, a midőn is a bejegyzés megmondja, hogy miféle munkáért járt neki fizetség. E munka a király által a temesi comeseknek adott zászló kifestése volt, melyért 36 frtot kapott János festő, azonkívül ugyanakkor egy zászlóval ellátott lándzsa javításáért 1 frt 45 dénárt, összesen tehát 37 frt 45 dénárt. II. Lajos második, 1516-ból származó számadás töredékében festők nevei nem említettek. E két festő nevéhez csatlakozik most harmadiknak Dezső festő neve, kiről egyuttal megtudjuk azt is, hogy olasz származású és nemes ember volt. Sajnos, egyelőre be kell érünk e szűkszavu adatokkal, a míg esetleg valamely szerencsés véletlen folytán többet tudunk meg róla.

Magáról a czimerszerző Campanellis Jánosról nem tudunk többet. Neve után ítélve idegen származású volt, talán olasz vagy spanyol lehetett, a mi mellett szólhatna az a körülmény, hogy Velasques Ágoston, a király spanyol számadású kamarásának közbenjártára nyeri a czimert és nemességet, a mit a király még azzal is tetéz, hogy Campanellis Jánost a királyi familiaresok sorába is fölveszi.

II. Lajos király udvarában, mint azt számadáskönyvének adataiból tudjuk, a királyi szolgálatban, az udvari méltóságokban nemcsak magyarok, hanem idegen származásúak is voltak alkalmazva. Tudjuk azt, hogy két főudvarmestere volt, Korlátkövi Péter és a lengyel származású Trepka András,² kamarásai között pedig különböző nemzetbelieket találunk. Ezek közé tartozott az a spanyol származású Velasques Ágoston,

a ki Campanellis János érdekében a királynál közbenjárt. A számadáskönyvekben több ízben találunk egy spanyol származású Ágostont, a ki, tekintve e származás azonosságát, továbbá a czimereslevél kiállításának idejét és a számadási tételek idejét, minden valószínűség szerint azonos e Velasques Ágostonnal. A számadásokban először 1525 márczius 6-ikán találkozunk vele, akkor mint a király pohárnoka említettik, kinek Thurzó Elek kincstárnok 20 frtot fizet ki a király parancsára. Pohárnoknak említettik április 12-ikén, a midőn 44 frtot kap kézhez, mint a királyné pohárnoka említettik május 11-én, a midőn 25 frtot és június 18-án, a mikor 10 frtot fizet ki neki a kincstárnok.³ Ellenben 1526 június 18-án mint királyi kamarás szerepel, a kinek két ízben 20 frt fizettetik ki.⁴ Talán testvére vagy valami más rokona volt a királynénak spanyol származású kamarása Lajos, a kit a király levéllel küldött a pápához s a kinek ezen utja költségeire április 15-én 100 frt fizettetett ki.⁵

ÁLDÁSY ANTAL.

Adalék a Nagyréti Darvas család genealogiájához.

A Darvas család neve Abauj-Torna vármegye területén a XVI. század közepe táján említettik, noha a család Nógrád vármegyében otthonos. A bércz ormán fekvő Szádvár hatalmas ura, — kinek, mellesleg szólva, tizenhat vára volt — Bebek György a Habsburgoktól Szapolyai Jánoshoz pártolván át, 1567-ben Schwendi Lázár császári tábornok a Szádvárába huzódott Bebek Györgynét Patótsi Zsófiát haddal támadta meg, mely alkalommal Bebekék több hívével együtt Darvas Pál is Szádvárában vonta meg magát.⁴

A XVIII. században két Darvas Ferencz vált ki a család tagjai közül. A kuruczvilágban Darvas Ferencz játszott kiváló szerepet, kinek neve sokat emlegetett és széles körben ismert volt. II. Rákóczi Ferencz fölkelése elején, 1703 november 11-ikén a tokaji táborból a Tisza közétől föl a dunai vidékekre főhadi biztosul nevezte ki, s mint ilyen, Darvas Ferencz intézte a kurucz táborok élelmezése, fuvarozása körül fölmerült, rendkívül sok gonddal, fáradalommal és nagy felelősséggel egybekötött teendőket.⁵

A másik Darvas Ferencz 1740-ben született Nógrád vármegyében. Udvari helytartósági tanácsos és Pest vármegye országgyűlési követe volt.

¹ II. Lajos e számadáskönyve ki van adva a Magyar Történelmi Tár XXII. kötetében. Az idézett helyek a 87, 126., 199. és 229. lapokon.

² Fraknói Vilmos: II. Lajos és udvara. Budapest, 1878, 33. l.

³ Magyar Történelmi Tár, XXII. köt., a 97., 139., 168., 208. l.

⁴ Engel, Monum. Ungrica 218. l.

⁵ Magyar Történelmi Tár XXII. köt. 144. l.

⁴ Budai, Polg. Lexikon. I. 530. lap.

⁵ Történelmi Tár 1909. évf. 151. lap.

Irodalommal is foglalkozott. Meghalt 1810-ben.¹ Apja Darvas József nógrádi alispán, anyja Szirmay Zsuzsanna voltak. Ferencz fia János Abauj vármegye szolgabírája volt, Alpáron birtokolt. Mint apja, ő is foglalkozott irodalommal, meghalt 1805-ben.²

Az Abauj vármegyébe átszármazott Darvas család jelenleg Onga, Ujfalu, Gagy és Rakoczn birtokol. Birtokai közé tartoztak régebben Alpár és Szemere helységek is.³ Ongán Nagyréti Darvas Imre Abauj-torna vármegye és Kassa sz. kir. város főispánjának jogutódai a birtokosok. Ujfalun birtokos Nagyréti id. Darvas Béla, néhai Darvas Antalnak, az 1865-től fogva több éven át országgyűlési képviselőnek fia, Gagy pedig Nagyréti Darvas Antal fiának, Darvas Ferencz országgyűlési képviselőnek képezi birtokát.

Az Abauj vármegye területén fekvő Alpár és Szemere helységekben Nagyréti Darvas József birtokolt, a ki egyenes leszármazottja az 1740-ben született Darvas Ferencz m. kir. udv. helytartósági tanácsosnak. József az említett két birtokon kívül még Pest vármegyében is birtokolt, házai voltak Kassán és Miskolczon. A hazai színészet iránti bőkezűségét Déryné is említi naplójában, ő volt az, a ki egy estére a kassai színház egész nézőterét kibérelte. Szemerei kastélya szép parkkal övezve még ma is fennáll.

Felesége Bernátfalvi Bernáth septemvir leánya, Katalin volt.⁴ Házasságából született fia András, nyug. honvédszázados, ki Miskolczon temettetett el. Második fia, Albert 1848/49-es honvéd volt, s mint ilyen, Budavár ostrománál tüntette ki magát. Apjától örökölte a Csereháton fekvő Szemere falusi birtokot, melyet később Pallavicini örgrófnak adott el. Birtokának eladása után az apjától örökölt miskolczy házba költözött, később Szabolcs vármegyében Pusztabagason vett birtokot. Feleségül Ludányi Bã Erzsébetet, Ludányi Bã Gábor és neje, Csicseri Ormós Katalin leányát vette, kitől négy gyermeke született, közülük kettő, Ernő és Etelka elhaltak, Béla és Gabriella életben vannak.

A család régi czimere kék pajzsban zöld alapon csőrében patkót tartó daru, fölemelt jobb lábában követ tartva, sisakdisze a pajzs-alak, takarók színe jobbról fekete arany, balról fekete ezüst.

BAÿ ILONA.

¹ Szinnyei József, Magyar írók. II. köt. 639. lap.

² Ugyanott 640. lap.

³ Magyarországi vármegyéi és városai. Abauj-Torna vm. 539. lap.

⁴ Bernáth Katalinnak testvére Berczi Erdélyből nősült, özvegy báró Radák Ádámné, szül. gr. Rhédey Klára egyik leányát vette nőül.

Báttaszéki Bornemissza János és Széky Máté czimeres nemeslevele 1555-ből.

(Egy czimerrajzzal.)

A magyar viselettörténeti emlékek összegyűjtése és ismertetése körül eddig is kiváló érdeket szerzett dr. Szendrey János, a kinek «*Magyar viseletképek czimeres leveleinkben*»¹ cz. cikkei (105 képpel), továbbá «*A magyar viselet történeti fejlődése*»² cz. önálló munkái kétségkívül nagy szolgálatot tesznek az e téren kutatóknak. Hasonló elismerés illeti Nagy Géza összefoglaló és Nemes Mihály festőművész rajzaiban, festményeiben bővelkedő, terjedelmes, «*A magyar viseletek története*» cz. művét is.³ Ezekben egyuttal részletesen felsorolják mindazon tudósaink, akik ezen irányban működtek és érdemeket szereztek.

Kétségtelen azonban az is, hogy ezen kiváló munkák még mindig hiányosak, és sok ismertetésre és feldolgozásra váró viselettörténeti emlékünk lappang ismeretlen helyeken, így főleg a kutatók figyelmét elkerült, vagy még inkább az előlük gondosan elrejtett és elzárt czimeres nemeslevelekben.

Az általam itt ismertetendő *Bornemissza-czimeresnemeslevél*⁴ éppen ilyen, viselettörténeti szempontból érdekes, és mondhatni, hogy kiválóan hü, részletes és gondos ábrázolása következtében figyelmet érdemel.

A czimer- és nemességszerző *Báttaszéki Bornemissza János* és atyai unokaöccse *Széky Máté* ugyanis abban az áldatlan harcban, a mely György barát halála után Erdélyben dult, az előbbi mint Szentiváni Kendy Ferencz erdélyi vajda, az utóbbi pedig mint Somlyói Báthory András vitéz katonája — különösen Bethlen vára megvívásánál — tüntette ki magát, a mely vitézség jutalmául nyerték az Augsburgban, 1555. febr. 25-én kelt czimeres nemeslevelet, a mely a czimert a következőképen írja le:

«Scutum videlicet rubei coloris, in quo ensi et frama decussatim positus corona seu diadema regium fulvum ad capulos appositum esse, quod medius leo fusci coloris, pedibus rapienti, ore vero hianti similis eminere conspicitur. Scuto oppositam galeam militarem levis armaturae, tenis sive laciniis albi et rubei coloris, ex eadem galea in utramque scuti partem defluentibus ornatam.

Az oklevél hátán a kancellária feljegyzése: «*Arma providi Joannis Bornemyzza de Bathazek.*»

¹ Arch. Ertesítő, XI. köt. 2. számában, továbbá ugyanez különlenyomatban, Budapest, 1892.

² Budapest, 1905. Kiadja a M. Tud. Akadémia.

³ Budapest, Franklin-Társulat, 1900.

⁴ Eredetije az esztergomi hercegprímási levéltárban: Lad. T. 34. fasc. 5. No. 130. jelzet alatt. Hivatalos kivonata 2132/1908. OL. sz. alatt.

A szövegben leirt és a remek kivitelü festményben ábrázolt czimer következő:

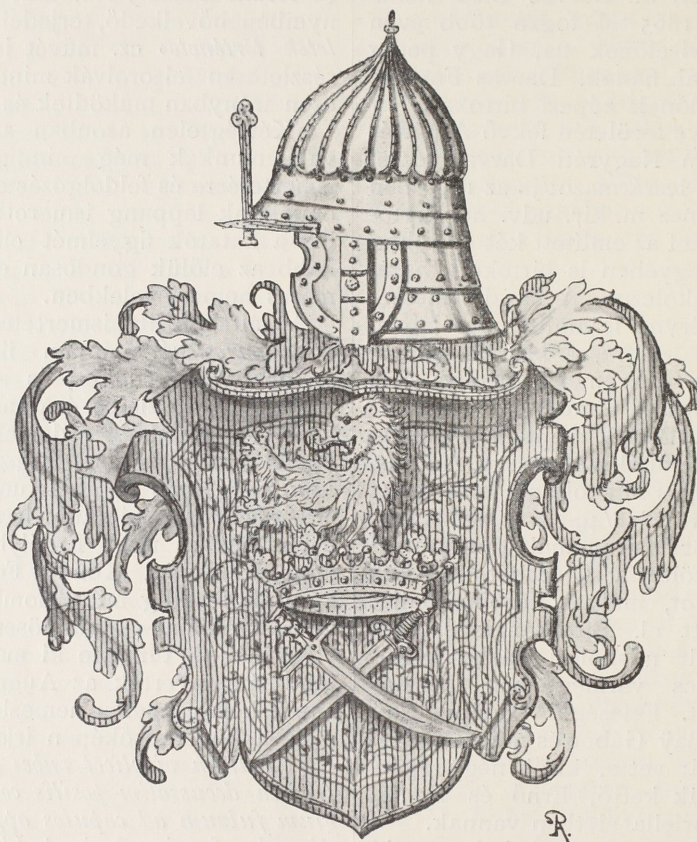
Az álló, csúcsos alju, vörössel damaszkolt, vörös pajzsban két keresztbe helyezett kard; a jobboldali fekete fogós, vágott végü, görbe, a baloldali pedig szintén fekete fogós, egyenes; a két kard fogóján drágakövekkel diszített, öt-leveles, arany korona nyugszik, a melyből mellső lábait ragadozásra nyújtó, kilógó vörös nyelvé, derékből növő arany oroslán emelkedik ki.

A pajzsot vörös-fehér (ezüst) sisaktakarók veszik körül, sőt a pajzs felső peremére is borul-

Ez a sisak, a mely nagy mértékben hasonlít a *dr. Szendrei János és Nagy Géza* által közölt¹ sisakokhoz, valamint a híres Zrinyi Miklós általános ismert sisakjához² ebben az időben — a mint azt a leíró szöveg is mondja (*galea levis armaturae*) — a könnyü magyar huszárságé volt.

Ilyen XVI. századi sisak nagyobb számban szerepelt az ezredéves országos kiállításon is, a melyek közül különösen a bécsi udvari fegyvergyűjtemény darabjai tűntek ki³

Említettem, hogy a czimer czimertani szempontból hibás és tévesen megszerkesztett; mert

nak. A pajzsra boruló sisaktakaróra egy sárgaréz szögekkel kivert, csúcsban végződő, aranynyal étetett 16 gerezdes (a festményben természetesen csak 8, mert csak egyik oldaláról látható) üsttel, hátul rák-pánczélos nyakvédővel és oldalt fülvédővel, elül pedig feltolt sárgaréz orrvédővel ellátott, vassisak nehezedik.

És éppen ez a sisak teszi becessé a különben czimertani szempontból teljességgel elhibázott, tévesen megszerkesztett czimert. A sisak a legkisebb részletéig is annyira hiven és pontosan van megfestve, hogy kétségtelennek kell tartanunk azt, miszerint a festőművész az elébe tett eredetiről rajzolta.

«heraldikai sisaknak csak az tekinthető, a mely a fejét és az arcot teljesen fűdi, és a melyre oromdiszt (sisakdiszt) lehet tenni.»⁴

Már pedig ez a sisak a fenti követelmények egyikének sem felel meg.

Egy másik hibája az is, hogy a sisak a pajzstól különállva lebeg, mintegy leszoritja az ez

¹ Magyar viseletképek stb. 18. old., ábrája 19. old. 16. sz., továbbá «A magyar viselet történeti fejlődése» 54. old. és végül *Nagy Géza*, id. m. 56. tábla 5. ábra.

² Magyar nemzet története, V. köt. 376. o.

³ Ld. Az 1896-iki ezredéves orsz. kiállítás tört. főcsoportjának hivatalos katalógusát, Budapest, 1896.

⁴ *Bárczay*, A heraldika kézikönyve, 179. o.

esetben, szintén hibásan a pajzs fölé is hajló sisaktakarót.

Nézetem szerint ez a huszár-sisak tulajdonképpen *sisakdisz* akar (vagy legalább azt kellene) ábrázolni.

E szerint a festőnek a pajzsra rendes heraldikai sisakot kellett volna helyeznie, és ennek koronáján (esetleg tekercsén) foglalt volna helyet, mint sisakdisz, a huszár sisak.

Ha azonban a czimer heraldikai szempontból kifogás alá esik is, kárpótlást nyújt a gondos kézzel kidolgozott, s a viselettörténet tekintetében becses emlékkal, melyet így számunkra megörökített, s a melyet a hű rajzban készített másolatában mutatunk be.¹

A czimer és nemességszerző *Bátaszéki Bornemissza János* és rokona *Széky Máté*, kétségen kívül tolnamegyei származású volt. De vajjon egy-e a *Csánki Dezső* munkájában² említett *Tolnai Bornemissza*, vagy a *Nagy Iván* által ismert *Berzenczei Bornemissza* c aláddal, azt nem állíthatom. De ennek megállapítása jelenleg nem is képezi célomat.

HORVÁTH SÁNDOR.

Három válasz.

I. *Jári-család.*

Daróczy Zoltán úr a Turul 1909 évf. 136-ik lapján figyelmembe ajánlja azon adatot, hogy néhai Julad bán utódai Barouch fia Lőrincz és Dézs fiai Dénes és János 1358-ban a veszpréme gyei Harasztii nevű birtok ügyében tanuskodnak, mert ezen birtok valamikor Julad báné volt, Harasztit pedig Szent László király adományozta a béli apátságnak. «Ezek szerint», mondja Daróczy úr, «Julad bánnak 1077—1095 között kellett élni».

Mindezekre a következő válaszom van: Aból, hogy Szent László Harasztit a béli apátságnak adta s hogy Julad bán is valamikor ottani birtokosként szerepel, még nem következik, hogy ezen bán Szent László korában élt; egy és ugyanazon helységben az egyházon kívül világi birtokosok is lehettek és az idézett kútfő Julad bán szereplésének idejét egyáltalában nem is említi. A földolog azonban az, hogy én ezen bánt már régen ismerem és hogy mindazt, a mit róla tudtam, a Századok 1909. évf. 565-ik lapján közzétettem. Ismétlődések elkerülése céljából itt csak azt akarom kiemelni, hogy Jolát bán 1252-től 1268-ig szerepel, hogy Fejér VII. 5., 347-348 szerint a Ják nemzetség tagja, a mi szerintem nem éppen bizonyosnak veendő,

mert nincs kizárva, hogy itt a Szák (Zaak) nemzetségről is lehet szó. Az ügy érdekében azonban még a következő regestákat ki kell emelnem:

a) 1287. Midőn a zirczi apátság a veszpréme gyei teveli népek ügyeit rendezi, a fogott bírák sorában *Bartholomaeus de Faar comes* is szerepel (Fejér VII. 2., 118.).

b) 1340. A veszpréme gyei Ajka nevű birtok ügyében szereplő fogott bírák sorában *Laurentius filius Baruch de Far* is működik (Hazai okmánytár III. 159—160). Ez ugyanaz, ki Daróczy adata szerint 1358-ban Harasztira nézve tanuskodik.

c) 1419. *Michael dictus Baroch de Faar* értesíti Garai Lászlót, hogy a király őt (Lászlót) macsói bánnak kinevezte (Magyar-szerb összeköttetések oklevéltára 66').

d) 1420. A ok közül, kik a vasme gyei Csó nevű birtok határjárása ügyében királyi kiküldöttekké t ki vannak jelölve, *Stephanus Barath de Faar* is szerepel (Fejér X. 6, 336). Ugyanezen évben (de akkor «*Barath*» néven) udvari jegyző (regiae maiestatis curiae notarius, ugyanott 287).

e) 1421. A zalame gyei Salamonváriak peres ügyében szereplő királyi kiküldöttek sorában *Stephanus Varots de Faar* is működik (Fejér X. 6, 453).

f) 1426. *Barochi Balázs, István és Mihály* a győrme gyei Kispéczi birtokosai. Ugyanezen évi jan. 29-én ezen Balázs a *Jári* nevet is viseli; febr. 3-án «*Blasius Baroch de Kyspech*» a neve (Történelmi Tár 1903. évf. 360—361).

g) 1440. Zalame gyei tisztikara tanúsítja, hogy *Blasius Barath de Faar* és (fia) *Márton* azon esküt, melyet *Faari Barath István özvegyével* szemben le kellett volna tenniök, nem tették le (Ugyanott 1909. évf. 244). — Ezen István 1436-ban Veszpréme gyei alispánja.

h) 1456. *Ambrosius Jolath, filius condam Blasii Barocza de Faar* (Csánki III. 264).

i) 1458. Győrme gyei tisztikara jelenti a királynak, hogy «*Jolath, alio nomine Ambrosius et Martinus filii condam Blasii de Barocz*» Dégi Lászlónak kispéczi birtokán garázdálkodtak (Hazai oklevéltár 423). Az illető okirat hátán pedig olvassuk: «*contra Ambrosium Jolath dictum de Faar, vagyis «Jári Jolath Ambrus»* (ugyanott 424.)

j) 1473. A Jári Barocz család egyik tagja «*dictus Jolath*» néven szerepel (Csánki III. 264.)

Az utolsó három adatból kitűnik, hogy a Jári vagyis Jári Barocz család tagjai (kik különben Vas- és Zalame gyében is birtokoltak), mert helylyel-közzel a Jolát nevet is használják, az 1358. évi adattal egyetértőleg Jolát bán nemzetségéből valók. Azt azonban, vajjon a bánnak

¹ A czimer pontos festménye gyűjteményemben.

² Magyarország tört. Földrajza III. köt. 462 (ill. 409).

vagy ennek 1252-ben szereplő fivérének, Vidnek, az egyenes utódai, határozottan nem állíthatjuk.

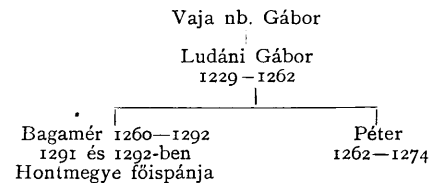
II. Vaja-nemzetség.

Sörös Pongrácz úr a fentidézett helyen a Vaja nemzetségre vonatkozó két mindedig fel nem használt okirati adatra hívja fel a figyelmet és kiemeli, hogy én sem vettem őket figyelembe újabb nemzetségi kutatásaimban, melyeket a Turul XXII. és XXIII. kötetében közöltem. Ebben ugyan igaz van; de miután az illető dolgozatom a Turul XIX. (nem XXII. és XXIII). kötetében 1901-ben megjelent, a pannonhalmi apátság története pedig csak két évvel később (1903-ban) látott napvilágot, magától értetődik, hogy a benne közzétett okirati adatot két évvel korábban nem ismerhettem. Ismertem azonban az ezen adatban szereplő személyeket, kiket annak idején a Ludány nemzetség tagjainak tartottam¹ a minnek elég alapos magyarázata van és miután e kérdés a fentemlített két adattal még tisztázva nincs, szükséges, hogy a kutatók figyelemét a következőkre felhívjuk.

A nyitrai káptalan tanúsítja 1229-ben, hogy a szolgagyőri (= galgóczi) jobbágyok és Imre (= Hemyruh) fiai: Szelőczei Kozma és Péter közt a nyitramegyei Bajna (= Bugvna = Bvgná) birtok miatt folyt pert a Szelőczeiek javára eldönti² mire a vitás birtok Arpádházi Konstantia cseh királyné magyarországi udvarbírájának, Kontának kezére kerül; ez alkalommal egy hontmegyei ember, *Gabriel filius Gabrielis de villa Lodan* a Szelőczeieknek és Kontának pristaldusa. Ezen Lodan alatt — mint alább látjuk — Ludán értendő. Ludány nevű helységet kell érteni, melyről azonban nem tudjuk, vajjon Nyitra- vagy Nógrádmegyében feküdt; tekintettel azonban arra, hogy a Ludány nemzetség tagjai 1283-ban a nyitramegyei tapolcsáni járásban fekvő Bajnán is birtokoltak (Wenzel IX. 302), bátran kimondhatjuk, hogy az 1229-ben szereplő Ludány-ban a nyitramegyei helység értendő, melynek egyik birtokosa, Gábor fia Gábor, akkor Hontmegyében lakott. 1229 után sokáig nem akadunk ezen Gábor fia Gábor nyomára. Csak 1274 aug. 21-én találjuk, hogy V. István *Gabrián fiainak: Bagamérnak és Péternek* a nyitramegyei *Megyer* (ma Tótmegyer) nevű birtokot adományozta, mire ezt IV. László fentebbi napon megerősítette (Knauz II. 42). 1292 jan. 30-án pedig tanúsítja az esztergami káptalan, hogy Hontpázmán nb. Jákó

fia Miklós a Hontmegyében fekvő Palatnya nevű birtokot az országbíró ítélete értelmében *Gabrián fia: Ludáni Bagamér Hontmegye főispánjától* magához váltja (Hazai okmánytár VIII. 315. Megjegyzendő, hogy ezen Bagamér már 1291. Hontmegye főispánja. — Wenzel XII. 516.)

Szembenállunk tehát azon nem mindennapi jelenséggel, hogy úgy a Ludányi-családban, mint a Vaja-nemzetségben három teljesen egybehangzó neveket viselő nemzedékekkel találkozunk, melyről már most az volna kiderítendő, vajjon itt egymással azonos személyekkel van-e dolgunk. A chronologia ezt sehogyszemvonja kétségbe. Ludáni Gábor fia Gábor, ki 1229-ben mint pristaldus működik, 1262-ben még életben lehetett; fia Bagamér, ki 1260-ban, és Péter, ki 1262-ben felmerül, 1274-ben kaphatták Megyert és Bagamér 1291 és 1292-ben még lehetett Hontmegye főispánja. Hogy II. Gabrián (= Gabriél = Gábor), kit az 1262. évi okirat Gabrielnak nevez, és fia Bagamér helylyel-közzel a Ludáni nevet viselték, nem éppen rendkívüli dolog. A nyitramegyei Ludányon — mint már kiemeltém — a Ludán nemzetség tagjain kívül más nemzetségbeli földesurak is lehettek, kik mindamellett, hogy más megyében laktak és más megyékben is birtokoltak, helylyel-közzel a régi Ludányi családnevet is használták. Így megkapnók a következő stemmatörédeket:

III. Szapolyai-család.

Tersztyánszky Dezső úr ugyancsak a Turul 1909. évf. 137-ik oldalán a Szapolyai-család eredetéről értekezvén, az Erdélyi Múzeum 1904. évf. 24-ik lapján a Szapolyaiak ismertetését tárgyaló értekezésemre hivatkozik és nevezetesen kiemeli, hogy én is a «Fekete» nevet a Szapolyai-családban emlitem, nevezetesen Szapolyai Fekete Pált stb. A nélkül, hogy a család eredetéről e helyen érdemlegesen tárgyalnék, szükségesnek tartom, hogy a kétségkívül érettekedes kérdés és saját álláspontom érdekében a szerzőtől szerkesztett nemzedékrendi tábla egy-néhány részletét kellő megvilágításba helyezzem.

A budai káptalan tanúsítja 1290-ben, hogy Erős fia Hévízi Fekete Miklós, kinek fiörököse nincs és kinek magas korára való tekintettel ilyenre nincs is kilátása, a Czinkota táján fekvő egyik szőlőjét a nyulszigeti apácáknak adományozza. 1294-ben pedig bizonyítja ugyan-

¹ Lásd «a magyar nemzetségek» cz. művem II. köt. 170—171. old.

² Apponyi-oklevéltár I. 24. Hazai okmánytár VII. 16. V. ö. Hazai okmánytár VIII. 4. Wenzel VII. 488. VIII. 22. IX. 171. XI. 136. 572.

azon káptalan, hogy Erős fia Miklós comes nővérének fiai: Hévízi Domonkos és Vincze néhai nagybátyjuk palotáját a nyulszigeti apáczákrak átengedik (Wenzel IX. 534, X. 158, 431). Szerző mindamellett kérdezi, vajjon Erős fia Miklós 1290 után meghalt-e és minden határozottsággal egy Pál nevű fiut tulajdonit neki, bár a megelőző szövegben e Pált csak oldalági rokonának nevezi. De térjünk most át e Pálhoz.

A pécsi káptalan egy keletnélküli okiratban számos baranya- és tolnamegyei polgár tanuvallomása tárgyában az esztergami keresztéseket értesíti (Knauz II. 474—475) és Knauz kellő indoklással bebizonyítja, hogy ezen okiratot 1292 körül kibocsátották. A tanuskodók sorában «Paulus Niger de villa yzud» is szerepel, kit szerző azon Pállal azonosít, kinek Fekete András nevű fia 1330-ban a trencsénmegyei Kaszsa várért Egyházas-Nádasdot kapja (Fejér VIII. 3, 451), de azonosnak veszi egyttal azon Fekete Pállal is, ki Szapolyai néven szerepel. A mi az 1330-ban említett Pált illeti, nem lehetetlen, hogy a fiörökös hátrahagyása nélkül elhalt felhévizi Miklósnak (ha ugyan erről van szó) nemzetségi rokona, csak hogy ez esetben sokkal valószínűbb, hogy alatta azon Paulus Niger értendő, ki 1323 jul 1-én mind a Pestmegyében feküdt Nyuig (= Nevegy, ma Némedi) részöirtokosa szerepel (Anjoukori okmánytár II. 79.); de hogy Yzudi Pál a későbbi Szapolyai Fekete Pállal azonos lett volna, teljesen kizárandó, ha csak ne mondjam, hogy lehetetlen.

Yzud egy már eltűnt helység, melyről határozottan csak azt mondhatjuk, hogy Baranyamegyében feküdt; bizonyítja ezt azon körülmény, hogy a fentemlített okiratban felsorolt tanuk egészen az Agárdi Tamásig kivétel nélkül baranyamegyei emberek. Helyes kiejtése Úszöd, vagy tekintettel arra, hogy Tolnamegyében 1402-ben egy Blasius de Uzwd (Zichy-oklevéltár V. 304) szerepel, esetleg Uszod. Szapolyai Fekete Pál 1412-ben szerepel (Hazai oklevéltár 358), a mit az Erdélyi Múzeumban közzétett dolgozatomban (27-dik old.) világosan kiemeltem; Yzudi Pálnak, ki már 1292-ben felnőtt ember, 1412-ben legalább 140 éves embernek kellett lennie, ily magas korban pedig alig lehetett királyi kiküldött. Szerzőnk szerint fia András már 1330-ban szerepel, mire megjegyzendő, hogy András atyja Pál 1330-ban valószínűleg már nem is élt, mert a király nem vele, hanem már fiával csere-szerződésbe bocsátkozik; továbbá kizárandó, hogy a fiu 82 évvel atyja előtt már felnőtt ember lett legyen.

Fekete András fiai sorából csak Jánost és Benedeket akarom kiemelni.

Hogy a saskői alvárnagy Benedek lett v Ina, arról a részemről közzétett okirat mitsem tud;

abban Fekete *Bencze*-ről van szó, mely nem Benedeknek, hanem Vinczének a változata; de ez mellékes; a fődolog az, hogy a fiu már 76 évvel nagyatyja előtt alvárnagy, tehát érettkorú ember. János szerzőnk szerint 1370-ben «nagy Fekete apáti ispán, ki a kalocsai érsek hadinépének vezetője, hatalmas férfi», de a Zichy-oklevéltár adata (II. 440), melyre szerző hivatkozik, ezt másképen adja elő. Mindenekelőtt e János nem 1370-ben, hanem 1350 jul. 24-én szerepel, miből az következne, hogy az unoka már 62 évvel nagyatyja előtt érettkorú férfi volt. Atyját az okirat nem nevezi s a mi állását vagy foglalkozását illeti, sehogysz lehet róla megállapítani, hogy a kalocsai érsek hadinépének vezetője volt; az okirat világosan kimondja, hogy Jánosunk az érsek apatini (= Apáti a mostani Apatin Bács-Bodroghmegyében) officialisa, vagyis *tisztartója*, a ki kísérelével, helyesebben mondva czinkostársaival egyttesen 1350 junius 26-án világos nappal egyik szomszédos földesur birtokán csunyán garázdálkodott.

Végezetül még megjegyzendő, hogy szerzőnek azon állítása, melynek értelmében Szapolyai Vajda László fia Miklós (1455) azon Fekete Miklóssal volna azonos, ki Lehotzky szerint Zsigmond királytól Kaszsa várát kapta, okiratilag bebizonyítva nincsen; de még a chronologia sem szól a két Miklós azonos volta mellett. Zsigmond király 1437-ben halt meg; vegyük már most a legjobb esetet, hogy az adományozás csak 1437-ben történt és akkor is nehezen hihető, hogy ezen Miklós egyik fivére (Imre) csak ötven évvel később, a másik (István) pláne csak 62 év mulva halt volna meg.

Dr. WERTNER MÓR.

Oklevéltani apróságok.

A Múzeum levéltárában található középkori oklevelek egy részével és a Hunt-Pázmán nemzetségből származó Forgáchok történetével foglalkozván, alkalmam nyílt az említett levéltárak okleveleit részben áttanulmányozni. Munkálkodásomnak oklevéltani apróságait a Turul korábbi évfolyamaiban közlöttek kiegészítése, részben folytatásaként közlöm. A muzeumi levéltár néhány évtizedét, a Forgách-okleveleknek egész középkori anyagát felölelik az alább tartalmilag három csoportba osztott részletek, a melyekből itt-ott rövid összefoglaló eredményt is meg lehetett állapítani. Könnyebb megkülönböztetés céljából a muzeumi darabokat külön meg is jelölöm.

1. Az oklevelek kiadására, a kancelláriák belső működésének megismerésére jellemző adatokat leljünk a következőkben:

Az esztergomi káptalan évnélküli, de nagyon valószínűleg 1272 november 4-én kelt oklevele tudtommal az egyetlen példát nyújtja arra az esetre, a mikor a káptalan megtagadta a király parancsának végrehajtását. Szövege így szól:

Excellentissimo domino suo L(adislao) gratia illustri regi Hungarie capitulum ecclesie Strigoniensis perpetuam fidelitatem cum orationibus debitis ac devotis. Litere vestre serenitatis pro magistro G. ecclesie nostre preposito exhibite sunt nobis prius sub hac forma. L(adislaus) gratia rex Hungarie fidelibus suis capitulo Strigoniensi salutem et gratiam. Magister Gregorius prepositus eiusdem ecclesie quendam terram Borch vocatam nomine terre hominis sine herede decedentis et pertinentis ad nostram collationem a nobis petit sibi dari, quam ad tria aratra dicit esse. Unde volumus, quod detis hominem vestrum, cuius testimonio Paulus de Pokouch homo noster convocatis commetaneis reambulet eandem et statuatur ipsi preposito, si nullus fuerit contradictor. Contradictoribus ad nostram citatis presenciam ad terminum competentem. Post hec qualitatem et quantitatem ac seriem totius facti nobis fideliter rescribatis. Datum Bude in vigilia omnium sanctorum. Subsequenter autem eodem die alie litere vestre pro Andrea comite de Bana et eius filiis super eadem terra nobis sunt exhibite continentes hunc tenorem. L(adislaus) dei gratia rex Hungarie fidelibus suis capitulo Strigoniensi salutem et gratiam. Cum nos terram Jacobi filii Moysa sine herede decedentis ad nostras manus devolutam Andree comiti fideli nostro et eius filiis pro meritoriis eorum servitiis cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis ac servis et ancillis duxerimus conferendam, fidelitati vestre precipiendo mandamus, quatenus mittatis ex vobis aliquem fidedignum, qui ipsam terram cum omnibus utilitatibus suis servis et ancillis vocatis commetaneis et vicinis eidem comiti Andree et filiis suis statuatur et assignet sine iuris preiudicio alieni, facti seriem, numerum servorum et ancillarum, cursus metarum, qualitatem et quantitatem terre memorate nobis fideliter rescribentes. Datum in insula in vigilia omnium sanctorum. Quia vero predictae litere vestre varie erant, sicut patet, in tenoribus earundem, nos ad presens non misimus aliquem ex nobis ad terram ante dictam. Unde quid super hoc fieri debeat, vestra deliberet celsitudo. Datum feria sexta proxima post festum omnium sanctorum.

Kivül: Domino suo L(adislao) dei gratia illustri regi Hungarie.

Meggyőződést szerzünk az oklevél elolvasásakor, hogy a káptalannak fontos oka volt a birtokbaiktatás foganatosításának elodázására. A két beiktatólevél ugyanazon napról volt keltezve, csupán a helyi keltezésben különböztek egymástól.

Látjuk, hogy a kancellária együtt ment a királlyal a budai várból a nyulak szigetére, ott adták ki a második beiktató parancsot. Fel kell azonban tételeznünk, hogy a király csak az egyik oklevélről, vagy egyáltalában nem tudott az oklevelek kiadásáról, másként nem engedte volna meg, hogy ugyanazon ügyben egy napon

két ellentétes természetű parancs kiadassék. Tekintettel arra, hogy nem örökjogu adományozásról volt szó, az is meglehetősen, hogy az oklevelek egyikét a nagy, másikát a kis kancellária szolgáltatta ki.

Az ügy befejezése az volt, hogy még 1272 decemberében újabb beiktató parancs ment az esztergomi káptalánhoz, mert IV. László 1273 január 9-ikén Barczot örökjogu adománylevéllel András, bana ispánnak, a Forgáchok ősenek adta.

Nagy Lajos kancelláriájának történetére élénk világot vet László, császári prépost, titkos kancellár 1356 május 1-én Visegrádon kelt oklevele.¹ Előtte Sárói Bede fia, Péter, rokona, Miklós kancellár, zágrábi püspök nevében kijelenti, hogy az utóbbi nem tudott megfelelni azon kötelezettségének, a melyre őt László egri prépost, Demeter borsodi főesperes, Ders fia Tamás fiai, István és Péterrel ugyancsak a titkos kancellár előtt kötött megegyezése kötelezte, t. i. hogy a kancellár rokonának átadott 15 márka fejében László prépostnak és rokonainak 1354 virágvasárnapjától számított egy év alatt megfelelő királyi kitüntetést vagy adományt eszközöl ki. László prépost rokonai az említett pénzüsszegért az ígéret teljesítéséig Iiso hontmegyei birtokot kapták zálogba. Most kölcsönösen visszaadták az egymástól átvett pénzüsszeget és birtokot.

Úgy vélem, hogy a titkos kancellár a király tudta nélkül nyomta az oklevélre a ma már töredékeiben kivehető királyi pecsétet.

Hogy az oklevél keltezése nem felel meg mindig egyuttal a király tartózkodási helyének is, az alábbi eset bizonyítja.

Zsigmond 1400 december 2-ikán az Oztrow alatti táborból levelet ír János esztergomi érsek kancellárhoz. Meghagyja neki, hogy miután Tordamező (Nyitra várm.) és Majkócz (Bars várm.) birtokokat, a melyek tulajdonosa Tordamezei László fia Jakab gyermek nélkül halt meg, Ghymeszi Forgách Péternek, László és György fiainak és Miklósnak adta, állítson ki róla adománylevelet. A levélben elsorolja a király az adományozottak érdemeit is, a melyek a király kegyének megnyilvánulását indokoltá teszik. Az oklevelet a kancellárnál levő nagyobb királyi pecséttel (sub maiori nostro sigillo erga vos habito emanari faciendo eisdem dare velitis) lássa el.

Mínthogy a birtok határjárása nemrégiben megtörtént, a király a kíséretében levő kancelláriával még aznap, december 2-án kiállította az ideiglenes adománylevelet.

Az ünnepélyes adománylevél decz. 6-ikáról

¹ Fejér: Codex dipl. IX. 2. 412. 1.

Szakolczáról van keltezve, a hol akkor a kancellár tartózkodott s a hova arra az időre a királyt várhatták. Majdnem szószerint átírja ez a király említett levelében foglaltakat; letéredezett pecsétje alatt pedig olvasható: *ad literatorium mandatum domini regis.*

Ha az oklevél kiadására jogosult ország-nagyok közül a XIV. században pl. az ország-bíró nem volt a királyi udvarban, pecsétjét az ítélmester őrizte, nevében az adott ki oklevelet. Ilyen természetű utasítást foglal magában Pál országbírónak Ujfaluban kelt év nélküli, közelebből 1336 körül Szent Mihálynap utáni kedden írott levele Ugali Pál ítélmesterhez, a melyben felhívja, hogy Gardócz birtok egy részéről (Veszprém vármegyében), melyet ő Csalpai Péter elítélése folytán szerzett meg, Kozmáli András fia András részére, a ki, mint a birtokkal szomszédos földesur, 4 márkáért megvette, állítson ki nagy pecsétés oklevelet (*super hoc nostrum privilegium maiori sigillo nostro consignatum*).

2. Az okleveleinken tapasztalható pecsét-helyettesítési esetek a XIV. század utolsó évtizedével kezdődnek. A királyi kancelláriából kikerült alábbi okleveleken tapasztaljuk:

393 május 27., Visegrád. Zsigmond a Berencsiknek perhalasztást enged. Pecsételési záradéka: *Presentes autem propter absentiam a venerabilis patris domini Johannis archiepiscopi Strigoniensis aule nostre cancellarii et sigillorum nostrorum erga ipsum habitorum sigillo eiusdem fecimus consignari.* Másnap ugyancsak a Berencsik részére kiadott oklevél pecsételési záradéka hasonlóképen szól.

Zsigmond 1399 május 30-ikán Visegrádon Forgách Miklós javára kiadott oklevele ugyanigy van felszerelve.

1409 február 13-án Budán kelt perhalasztó levél annyiban tér el az előzőktől, hogy hasonló záradékkal Eberhard váradi püspök-kancellár pecsétje van rajta.

1409 február 14-én ugyancsak Forgách Miklós perhalasztó levelének záradéka így szól: *Presentes autem sigillo palatinali fecimus consignari.*

1426 november 8-án Budán kelt oklevélen Eberhard zágrábi püspök és kancellár pecsétje látható hasonló megjegyzéssel.

1426 február 20-án, június 3-án kelt oklevelekre János zágrábi püspök pecsétje került.

1444 szeptember 16., Buda. Ulászló Forgách János perében halasztást ad. Pecsételési záradéka: *Presentes autem absentibus sigillis nostris sigillo venerabilis domini Andree Alberegalis et beati Johannis Baptiste de castro Quinqueecclesiensi ecclesiarum prepositi aule nostre vicecancellarii fecimus consignare.*

A közölt eseteket kapcsolatba hozva a pecsételés már ismert hasonló eseteivel,¹ arra az eredményre jutunk, hogy a királyi kancellária a XV. század első felében következetesen használja a királyi pecsétet, a melyeknek őre a kancellár. Ha az udvartól a kancellária feje bármi okból távol van, nem tesznek lépéseket a királyi pecsét megszerzésére, hanem helyette — néha heteken át — a kiadott oklevelekre a kancellár hivatalos pecsétjét nyomják, a mely mintegy zálog gyanánt az uralkodónál van. Ha ez a pecsétnyomó sincs kéznél, a nádor, esetleg az alkancellár pecsétjével élnek. Természetes, hogy jogilag messze kiható, fontos tartalmu okleveleket a kancellár tudta nélkül és távollétében nem adott ki az uralkodó, azért pecsét-helyettesítés csak kevésbé jelentős esetekben fordul elő.

A nádori oklevelek hasonló eljárást tüntetnek fel, csak hogy itt az ítélbíró a pecsét gondviselője. Ezt látjuk Garai Miklós nádor 1381 október 6-án keltezett perhalasztó levelében, a melyben olvassuk: *Presentes autem propter absentiam magistri Thome prothonotarii nostri et sigillorum nostrorum erga ipsum habitorum sigillo eiusdem fecimus consignari.*

Ugyanannak 1382 november 11-ikén kelt oklevélén hasonló megokolással Bakó mester pecsétje látható. Valószínűleg a legritkább esetek közé tartozott az, hogy idegen hatóság pecsétjét kellett a nádornak kölcsön kérnie, a mi 1412 december 31-én történt meg. Garai nádor perhalasztó levelének vége ugyanis így hangzik: *Presentes autem absentibus sigillis nostris sigillo viri magnifici comitis Symonis de Rozgon iudicis curie regie fecimus consignari.*

Kétséget alig szenvedhet, hogy az ország más oklevélkiadó hatósága is követte a királyi kancellária eljárását, tehát az általa kiadott okleveleket szigorú következetességgel pecsételte meg. Az ettől eltérő esetek inkább a használatban mutatkozó elvszerűség megerősítésére szolgálnak, semmint kivételes szabályok felállíthatására. Megemlítem mégis, hogy pl. az országnagyok rövid lélekzetű kormányzása idején, 1401-ben, a május 3-án Ó-Budán Forgách Miklósnak adott perhalasztó levél hátára az esztergomi érsek nyomta kereszt formájú vörös viaszba pecsétjét, mellette fekete viaszba nyomott pecsét töredékeit is észlelhetjük. Az okt. 24-én Zákányban kelt oklevélen már az ismert kettős kereszt pecsétet látom.

1445-ből szintén két oklevele van az országnagyoknak a családi iratok között. A szept. 9-én keltezett az ismert pecsét látható; a november 11-iki dotálással bírónak záradéka így szól:

¹ Turul 1906. 33. stb. 1.

Presentes autem propter absentiam sigilli nostri sigillo reverendi in Christo patris domini Petri episcopi Waciensis necnon sumpni cancellarii nostri fecimus consignari. Rajta a püspök papírfölzetü, kevésbé jól kinyomott pecsége látható.

Az elmondottakkal szemben nem érdektelen az sem, hogy Rozgonyi Simon országbíró például 1409-ben egymáshoz közel eső napokban azonos természetű ügyekben kiadott okleveleire hol a kisebb, hol a nagyobb családi czimeres pecsétjét illesztik. Körirata, hivatalos jellege egyiknek sincs. Viszont Garai nádor ezen korabeli (1409—1411) oklevelei érdekesen bizonyítják a kisebb és nagyobb nádori pecsét használatának jogi különbségét.

Arra nézve, hogy a Mátyás korabeli oklevelek néhányán látható s eddig a király sajátkezűleg irt kézjegyének tartott: Fiat Rex nem eredhet minden esetben a királytól, világos példát nyújt a király 1470 december 4-ikén Budán kelt oklevele, a melyben a néhai Forgách Benedek birtokait a család másik ágának adományozza. A hártýára irt szöveg fölét attól eltérő írásmóddal, tehát más kéz írta e szavakat: Commissio propria domini regis. A szöveg alá ugyanazon kéz: Fiat Rex, az oklevél legaljára pedig: lecta szavakat írta.

A hiteles helyi levéltárak történetére nézve érdekes volna annak megállapítása, hogy az oklevelet író káptalani jegyzők, kikről semmiféle statutum sem emlékezik meg, milyen viszonyban állottak a káptalanhoz, honnan nyerték díjazásukat, mi volt a kötelességük, stb. Jegyzeteimből a kérdés megoldásához néhány adalékkal szolgálok. A nyitrai káptalan oklevelein 1468—1469. években többször látjuk a szöveg fölött Nic(olaus), 1489—1498 közt pedig Joh(annes) szavak rövidített formáját, kétségtelenül annak jeléül, hogy az oklevelek másolói az esetleg előforduló tévedések elkerülésére mintegy kézjegy gyanánt irták az oklevelekre nevek kezdőbetűit. A pozsonyi káptalan 1494. évi oklevelein fent Johannes, a csázmai 1495. április 8-iki kiadványán lent Georgius notarius szavak olvashatók; a garamszentbenedeki convent 1499. évi kiadványai közül többet Georgius notarius javít. 1486-ban Keresztély erdélyi közjegyző segéde, Bodogazonfalvai Jakab, 1495-ben Tamás dr., esztergomi vikáriusé Dereslyéni Albert, ugyanakkor Marmellisi Donát dr., ugyancsak esztergomi helynök ké Athya-i Miklós.

3. Az átvizsgált okleveleken látható feljegyzéseket, a melyekre oklevéltáraink kiadói és szerkesztői többnyire nem figyeltek, időrendbe csoportosítva közlöm. Érdekes adatokra talál benne az, a ki a kancelláriák személyzete, a belső működés, díjazás, regisztrálás felől érdeklődik.

1333 január 9. I. Károly. Az oklevél hátán a pecsét alatt olvasható: Legitur regi per Deseu familiarem (Museum törzslévt.)

1333 január 14. I. Károly oklevelének első lapján: Relatio frequens magistri Demetrii, iimo ad restituendum, nedun ad confirmandum.

1373 márczius 29. I. Lajos. János tárnokmester leányait fiúsító oklevél élén: Ad literatorium mandatum domini regis. (Museum.)

1440 május 26. Ulászló. Lévai Cseh László, egykori erdélyi vajda előterjesztésére Mellethei Györgyöt, a vajda volt jegyzőjét és pecsétének örét (notarium et sigilliferum suum), esztergomi papot szentgotthardi apáttá nevezi ki.

1442 június 11. Ulászló a körmöczi kamara egy évi jövedelmét Forgách Jánosnak adja. A szöveg alatt: Debet solvere conservatori tertiam partem unius floreni. Ugyancsak 1443 jan. 13-án kelt megújító oklevelén: Commissio propria domini regis domino summo cancellario referente.

1464 márczius 31. Mátyás átírja az Ország Mihálynak és Lossonczi Albertnek előbb kiadott okleveleket. A keltezésnél a pridie (kalendas Aprilis) szó egy kivakart helyébe iratott. A szöveg alatt a javító kancellár megjegyezte: Emen data in cancellaria indictione pridie J(ohannes) Qu(inqueecclesiensis). A két példányban meglévő oklevelek egyikének hátán olvassuk: Registrata in 1 folio, de Kemed m(anu) pr(opria).

1465 május 28-ikán Mátyás vámmentességet ad Ó-Tata község lakóinak. Az oklevelet a község hatósága lemásoltatta; záradéka így szól: Nos vero Vincentius iudex ac duodecim iurati de antedicta Othatha presentes copias super libertates nostras serenissimi domini Mathie regis Hungarie domini nostri generosissimi cum minori sigillo nostre civitatis Othatha consignari fecimus propter certitudinis veritatem. Anno eiusdem etc.

1481 július 29. Mátyás Lossonczi Lászlónak birtokokat ad. Registrata folio 448, per me Adamum de Lizka.

1481 december 1. Csornai Balázs fia részére adott birtokok. Registrato folio CCCCLXXVIII per magistrum Adam de Lizka canonicum Bachiensem conservatorem.

1485 október 4. Mátyás. Ad relationem Petri de Machkas thavernici regie maiestatis etc. (Museum.)

1486 június 5. Mátyás. Lecta per Thomam Dragi. (Muz.)

1486 október 25. Báthori István országbíró. A szöveg alatt: Sephte. (Muz.)

1486 október 31. Mátyás. Correcta per Michælem Joannem de Thurocz. (Muz.)

1486 november 6. Mátyás. Lecta et presentata in sede per Michælem Joannem de Thwroc

coram me magistro Stephano de Hassagh etc. prothonotario. (Muz.)

1488 május 23., Bécs. Mátyás belegyezik, hogy Bastha Gáspár javainak egy részét Haraszti Ferencznek eladja. A hártya felhajtásán: Factum extitit coram me Johanne episcopo Waradiensis etc. cancellario.

1488 június 9. Báthori országbíró. Az oklevél alján: Sephte (Muz.)

1488 június 12. Ugyanaz. Per Gereczy. (Muz.)

1488 július 1. Mátyás. Az oklevél felhajtásán: Joannes episcopus ecclesie Waradiensis etc. cancellarius. Hátán: Registrata folio L. (Muz.)

1488 augusztus 5., Bécs. Mátyás Haraszti Györgynek birtokokat ad. Felhajtásán: Lecta cum tenore et collecta in cancellaria. Hátán: Registrata folio 53.

1489 márczius 12., Bécs. Mátyás. Coram magistro Ladislao de Doroghaza prothonotario. (Muz.)

1489 április 12. Beatrix. Ad mandatum regionalis maiestatis L Sanctus L. (Muz.)

1489 június 1. Báthori országbíró. A szöveg élén: Jehsus † Maria †. Alján: Sephte. (Muz.)

1489 június 13., Bécs. Mátyás. Registrata folio 77. (Muz.)

1489 október 27. Báthori országbíró. Hátán: Gereczy. (Muz.)

1489 november 7., Bécs. Mátyás. Lecta per magistrum Ladislaum prothonotarium. (Muz.)

1490 márczius 7., Bécs. Mátyás megengedi néhány Forgách-birtok elcserélését. Hátán: Registrata folio 87.

1490 november 27., Pozsony. II. Ulászló Hagymás Miklós javait Forgách Péternek adja. Hátán: Registrata folio 14., anno 1490.

1492 július 14. Beatrix. Az oklevél alján: Registrata folio C. (Muz.)

1493 január 2., Buda. II. Ulászló. Registrata folio 2., anno 1492.

1493 június 26., Buda. II. Ulászló. Ad relationem Laurentii Bradacz cubicularii regie maiestatis. Hátán: Registrata folio 42., anno 1493.

1493 július 5. Szapolyai István nádor. Per Georgium de Mekche secretarium palatinalem. (Muz.)

1494 február 6. II. Ulászló vizsgálatot indít az Amadék ügyében. Lecta per magistrum Ladislaum. (Muz.)

1494 június 27. II. Ulászló. Registrata folio 132., anno domini 1494. (Muz.)

1494 december 22. A budai német mészárosok szabályainak megerősítése. Ad relationem Laurentii Bradacz cubicularii regie maiestatis. Hátán: Registrata folio 138., anno domini 1494. Lecta H. (Muz.)

1495 február 20. Szapolyai István nádor.

Coram Georgio de Nekche secretario palatinali etc. (Muz.)

1495 május 5. II. Ulászló. Relatio Laurentii Bradacz cubicularii regie maiestatis. (Muz.)

1395 május 16. II. Ulászló. Registrata folio 179., anno 1495. (Muz.)

1495 június 26. Beatrix. Registrata folio 223. (Muz.)

1496 április 26., Trencsén. Szapolyai nádor. Coram Georgio de Nekche secretario palatinali (Muz.)

1496 június 3. II. Ulászló. Registrata folio 267., anno 1496. (Muz.)

1496 június 22. II. Ulászló. Ad relationem venerabilis Georgii prepositi sancti Nicolai de Alba etc. secretarii regie maiestatis. Registrata folio 284., anno 1496. (Muz.)

1496 július 2. és 19. II. Ulászló. Az előbbi, regisztrálás nélkül. (Muz.)

1497 január 17. II. Ulászló. Lecta per me Adam prothonotarium. (Muz.)

1497 szeptember 19. II. Ulászló. Registrata folio 36., anno 1497. (Muz.)

1499 január 21. II. Ulászló. Registrata folio 148., 1499 per magistrum Franciscum. (Muz.)

1499 február 13. II. Ulászló. Registrata folio 153., anno 1499. (Muz.)

1500 február 6. II. Ulászló. Forgách Péter kérésére több oklevelet átír. Registrata folio CCXI., anno 14 . .

1500 márczius 20. II. Ulászló. Registrata folio 224., anno 1500. (Muz.)

1500 október 30. II. Ulászló. Relatio Sigismundi Thurzo secretarii regie maiestatis. Registrata folio 255., anno 1500. (Muz.)

1500 június 21. II. Ulászló. Registrata folio 274. (Muz.)

1511 január 12. II. Ulászló Relatio reverendi domini Michaelis Kesserew episcopi Boznensis secretarii maiestatis. A szöveg alján: Michael Hess.

1512 december 30. II. Ulászló Relatio magistri Francisci prepositi Transilvanensi secretarii regie maiestatis. Az oklevél alján: Reverendissima dominatio etiam dignetur has facere sigillare. Franciscus. Hátán: Registrata folio CCLVII., anno 1512.

1515 február 16. II. Ulászló. Ad petitionem senerissimi domini regis Lodovici.

BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

Ujabb czimeres levelek a M. N. Muzeum levéltárában.

Folyóiratunk mult évi folyamában¹ közöltük volt a Magyar Nemzeti Muzeum levéltára czi-

¹ 187—190. lap.

meres leveleinek újabb gyarapodását az 1908. év első három negyedében. Akkori ígéretünkhöz képest, hogy az újabb gyarapodások jegyzékét időről-időre közzéteszszük, most az 1908. év IV. negyedétől az 1909. év III. negyedéig bezárólag terjedő időnek gyarapodását közöljük. E gyarapodás 59 darabot tesz ki. Megjegyezzük, hogy újabban mindazokról a czimeres levelekről, melyek vagy a Múzeum levéltárához, vagy társaságunkhoz tudományos feldolgozás céljából beküldetnek, egyszerű másolatok készülnek a gyűjtemény részére. A középkori czimeres levelekről, a mennyiben még ismeretlenek, avagy rajzuk még nem jelent meg, a czimerképnek színes hasonmása is elkészíttetik. Azonkívül a társaságunkhoz beküldött armálisok czimerképeiről, a mennyiben arra érdemesek, fekete rajz is készül a Turulbani közlés részére. Az újabb gyarapodás jegyzéke a következő:

1. 1409 február 24. Zsigmond király czimereslevele a Garázda család részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
2. 1415 június 23. Konstancz. Zsigmond király czimereslevele a Hotvafői család részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
3. 1417 április 4. Konstancz. Zsigmond király czimereslevele a Farnasi család részére. A czimerkép színes hasonmása, az oklevél szövegével együtt. —
4. 1437 július 2. Buda. Zsigmond király czimereslevele a Pátrohi család részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
5. 1453 január 3. Bécs. V. László czimereslevele Eperjes város részére. A czimerkép színes hasonmása, az oklevél szövegével együtt. —
6. 1508 április 9. Buda. II. Ulászló czimereslevele Hegyi István és Csörtos László és Ferencz részére. A czimerkép színes hasonmása, az oklevél szövegével együtt. —
7. 1517 október 6. Buda. II. Lajos czimereslevele Engel Péter részére. A czimerkép színes hasonmása, az oklevél szövegével együtt. —
8. 1526 június 18. Buda. II. Lajos czimereslevele Vásárhelyi Gergely részére. A czimerkép színes hasonmása, az oklevél szövegével együtt. —
9. 1533 május 6. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Hevesi Bornemissza Benedek részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
10. 1540 márczius 7. Buda. János király czimereslevele Gávai Lukács részére. Eredeti. —
11. 1551 márczius 2. Krakko. Zsigmond Ágost lengyel király czimereslevele Chay István részére. Külföldi, egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
12. 1552 szeptember 4. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Baslaci Jurkin Tamás részére. Külföldi, egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
13. 1558 szeptember 6. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Rhaell Antal részére. Külföldi. Rhaell család levéltára. —
14. 1559 augusztus 5. Augsburg I. Ferdinánd czimereslevele Eczeth János és Márton részére. Eredeti. —
15. 1561 márczius 28. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Sikvai Béla-vary János részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
16. 1564 január 17. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Skaricza, másképp Lubwnnych György részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
17. 1564 december 12. Bécs Miksa király czimereslevele Ghyczy György és testvérei részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
18. 1566 június 29. Thury Gáspár és társai czimerkérő folyamodványa. Egyszerű, XVIII. századi másolat. —
19. 1568 márczius 27. Gyulafejevárvár. II. János király czimereslevele Demjén mester részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
20. 1753 augusztus 9. Bécs. Miksa császár cimereslevele Kunsch György részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
21. 1580 márczius 19. Prága. II. Rudolf czimereslevele Vincze Márton részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
22. 1582 december 3. Varsó. Báthory István czimereslevele Rozsnyay Dávid részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
23. 1583 április 28. Pozsony. II. Rudolf czimereslevele Szőke Péter részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
24. 1588 május 12. Prága. II. Rudolf czimereslevele Nagy János részére. Eredeti. —
25. 1597 augusztus 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Thury Gergely részére. Eredeti. —
26. 1600 augusztus 13. Prága. II. Rudolf czimereslevele Bierdämpfel János részére. Külföldi, egyszerű, XX. századi másolat. —
27. 1601 márczius 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Rhaell Antal részére. Rhaell család levéltára. —
28. 1602 október 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Hüttl Kristóf, Farkas, Kristóf és Vilmos részére. Külföldi, egyszerű, XX. századi másolat. —
29. 1609 december 13. Pozsony. II. Mátyás czimereslevele az Ujházy család részére. Ujházy cs. levéltára. —
30. 1630 február 13. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Bermayr Farkas részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
31. 1630 szeptember 15. Szamosujvár. Brandenburgi Katalin czimereslevele Vargyasi Kósa János részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
32. 1630 november 19. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Korik Gergely részére. Eredeti. —
33. 1632 május 3. Gyulafejevárvár. I. Rákóczi György czimereslevele Váradí Köleséri Mihály részére. Egyszerű, XX. századi másolat. —
34. 1635 január 17. Sopron. II. Ferdinánd czimereslevele Beleznay Ferencz részére. Eredeti. —
35. 1635 július 6. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Horváth Mihály részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. —
36. 1637 december 29.

Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Nagy János részére. Eredeti. — 37. 1646 szeptember 28. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Szabados Kristóf részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 38. 1655 április 26. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Ujfalussy György részére. Eredeti. — 39. 1658 május 10. Pozsony. III. Ferdinánd czimeres levele Banowszki Simon részére. Eredeti. — 40. 1659 május 1. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Thaisz Gergely részére. Eredeti. — 41. 1662 május 2. Bécs. I. Lipót czimereslevele Khácser János részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 42. 1665 április 22. Bécs. I. Lipót czimereslevele Váradi Köleséri Sámuel részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 43. 1665 szeptember 2. Bécs. I. Lipót czimereslevele Kádár, másképp Kállay György részére. Eredeti, a czimerkerő folyamodvánnyal együtt. — 44. 1667 február 8. Bécs. I. Lipót czimereslevele Berger Lőrincz részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 45. 1667 május 10. Trencsén vármegye nemesi bizonyítványa Podhragyai László részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 46. 1675 márczius 6. Bécs. I. Lipót czimereslevele Szőlőssy Mátyás részére. Eredeti. — 47. 1676 november 18. Gyulafejérvár. Apafi Mihály czimereslevele Dálnoki Gothárd Jakab részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 48. 1681 január 13. Linz.

I. Lipót czimereslevele Waisz Mátyás részére. Eredeti. — 49. 1696 december 14. Bécs. I. Lipót czimereslevele Köleséri Sámuel részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 50. 1701 február 22. Bécs. I. Lipót czimeres levele Gyurka Demeter részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 51. 1702 január 10. Bécs. I. Lipót czimereslevele Seewaldt Márton részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 52. 1726 június 18. Bécs. VI. Károly czimereslevele Paur Antal részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 53. 1741 szeptember 13. Pozsony. Mária Terézia czimereslevele Pulszky Sámuel részére Hiteles másolat 1742-ből. Ujházy cs. levéltára. — 54. 1763 október 10. Győr vármegye nemesi bizonyítványa Nagy István és rokonai részére. — 55. 1777 június 7. Bécs. Mária Terézia czimereslevele Taborovics Gábor részére. Külföldi, eredeti. — 56. 1778 január 19. Szatmár vármegye nemesi bizonyítványa a Thury család részére. Eredeti. — 57. 1796 február 4. Bécs. II. Ferencz czimereslevele Hornig Jakab Lajos részére. Eredeti. — 58. 1822 május 3. Bécs. I. Ferencz czimereslevele Wentzel József részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 59. 1835 szeptember. Szatmár vármegye nemesi bizonyítványa a Thury család részére, a családnak erre vonatkozó folyamodványával együtt. Eredeti.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi november hó 25-én *Fejérpataky László* másodelnök elnökleite alatt tartott ülésén jelen voltak: *Békefi Remig, Borovszky Samu, Csánki Dezső, Dóry Ferencz, Emich Gusztáv, Horváth Sándor, Komáromy András, Makay Dezső, Nagy Géza, Ortvay Tivadar, Pettkő Béla, Reiszig Ede, Soós Elemér, id. Szinnyei József* ig. vál. tagok és *Aladár Antal* titkár.

Elnök az ülést megnyitva, *Nagy Géza* ig. vál. tag felolvasta «A magyar nemzetségekről» szóló tanulmányát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek élén, titkár jelentette, hogy Thaly László orsz. képviselő a társaság által Thaly Kálmán halála alkalmából hozzá intézett részvétiratért köszönetet mondott. Jelentette továbbá, hogy az Erdélyi Muzeum Egyesület fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezett ünnepélyre a társaságot is meghíván, az elnökség üdvözlő táviratot küldött. Végül bejelentette, hogy a Muzeumi és Könyvtári Értesítő szerkesztősége a társasággal csereviszonyba lépett.

Titkár továbbá jelentette, hogy a Turul szines

mellékleteiből ismét összegyűlt már 25 czimerkép, úgy, hogy a Magyar Czimeres Emlékek III. kötete az 1910. év folyamán kiadható volna. Az igazgató-választmány, tekintettel arra, hogy a társaság pénzügyi helyzete nem olyan, hogy e kötetet a saját erejére támaszkodva, adhatná ki, elhatározta, hogy a kötet kiadása végett a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságához fordul segélyért.

Uj tagokul jelentkeztek és pedig alapító tagul 200 koronával *Ghyczy Pál*, eddig évdijas tag, pártoló tagul *Báji Patay György* joghallgató, Pozsony, aj. Pettkő Béla, évdijas tagokul *Szajoli Fejér Aladár* Budapest, aj. Losonczy István, *Görgey Albert* földbirtokos, Toporc, aj. a titkár, *dr. Papszász Tamás*, jogakad. tanár, Marmarossziget, aj. Pettkő Béla és *Nemes Stockhammern Károly*, val. követségi tanácsos Berlin, aj. a titkár.

Az igazgató-választmányban megüresedett egy tagsági helyre az alapszabályokban kimondott határidőn belül egy ajánlat érkezett be, a mely az ülésben felbontatott. Igazg. választmányi tagul id. Szinnyey József és Kollányi Ferencz ig. vál. tagok *ifj. gróf*

Zichy Nándort ajánlották, ki a megejtett szavazás eredményeképp egyhangulag ig. vál. taggá megválasztott.

Titkár bemutatta a folyó évi nagygyűlés tárgyszorozatát, mely a következő: 1. Elnöki megnyitó, Fejérpataky László másodelnöktől. 2. Emlékbeszéd Schönherr Gyula felett, Áldásy Antaltól. 3. Titkári jelentés. 4. Pénztárnoki jelentés. 5. Esetleges indítványok.

A napirend következő pontjánál, a pénztárnoki jelentésnél, titkár bejelentette, hogy a pénztárnoknak még mindig tartó betegsége folytán, a pénztárnoki jelentés az ülésre elkészíthető nem volt. Jelentette továbbá, hogy a mult ig. vál. ülés határozata értelmében a pénztárnoki teendőket ideiglenesen ő látta el.

A folyó évi számadások átvizsgálására az ig. vál. Soós Elemér elnöklete alatt Kollányi Ferencz és dr. Döry Ferencz ig. vál. tagokat kérte fel.

Pettkó Béla és Reiszig Ede ig. vál. tagok, mint a Magyar Nemzeti Zsebkönyv szerkesztői, beadványt intéztek az ig. választmányhoz, melyben azt kérik, hogy a társaság a Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. sor II. kötetére előfizetési felhívásokat bocsásson ki, rövid határidő kitűzése mellett, a jövő évi költségvetésbe a költségek fedezésére 100 koronát állítson be és mondja ki, hogy ha az előfizetési pénzek a II. kötet nyomdai költségeinek fedezésére elegendők volnának, a II. kötet sajtó alá adását is határozza el. Hivatkoznak beadványukban arra, hogy a nemes családok I. kötetének nyomdatartozását tekintélyes részben letörlesztették és hivatkoznak arra, hogy a társaság a velök kötött egyezés alapján a begyűlt előfizetési pénzek felett szabadon rendelkezik, ők pedig a tiszteletdíjat nem készpénzben, hanem megfelelő példányban kapják és így a társaságot a nyomdaköltségeken kívül más kiadás nem terheli. A mennyiben pedig ez az előterjesztésük el nem fogadhatnák, a II. kötet szerkesztősége alóli fölmentésüket kérik.

Miután a titkár még felolvasta a szerkesztőkkel a nemes családok I. kötetére 1907. július 19-én kötött egyezséget, az ig. választmány beható eszmecsere után, melyben Fejérpataky László másodelnök, Emich Gusztáv, Döry Ferencz és a titkár vettek részt, kimondotta, hogy a nemes családok II. kötetére, rövid határidő kitűzése mellett, előfizetési felhívást bocsát ki, e célra az 1910. évi költségvetésbe 100 koronát állít be, az előzetes költségek fedezésére és ha a begyűlt pénz a nyomdaköltségek fedezésére elegendőnek mutatkoznék, a II. kötetnek sajtó alá adásáról egy esetleg tartandó rendkívüli ig. választmányi ülésen fog határozni.

Elnök ezután a jegyzőkönyv hitelesítésére *Nagy Géza* és *Döry Ferencz* ig. vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

Széll Farkas.

1844—1909.

Súlyos vesztesség érte újból társaságunkat. Folyó évi december hó 17-én hunyt el Széll Farkas, igazgató-választmányunk tagja, az ujjbkkori magyar család-történet egyik lelkes és buzgó művelője.

Széll Farkas, a magyar bírói karnak tiszteletre méltó, kiváló tagja volt, a ki ez oldalu elfoglaltsága mellett birt érzékkel és tudott időt szakítani magának a történelmi tudományok művelésére. A tiszazugi archeologiai magántársulat az ő kezdeményezésére alakult meg a mult század hetvenes éveinek derekán és az annak működéséről szóló jelentés az ő tollából jelent meg 1876-ban. Mint könyv- és régiséggyűjtő unicumokban és ritkaságokban gazdag könyvtárt hozott össze. Történelmi cikkei a Századokban jelentek meg és folyóiratunkat is több ízben gyarapította értékes közleményekkel. A Századokban jelent meg tanulmánya Békés és Csongrád vármegye régi magyar községi pecsétjeiről, tanulmánya Csongrád vármegye főispánjairól stb. Folyóiratunkban megjelent tanulmányai közül a Nagybesenyei Bessenyei családról szóló tanulmányát említjük, mely csak vázlata volt annak a nagyszabású monografiának, melyet e családról 1890-ben, oklevéltárral és műmellékletekkel együtt közrebocsátott. E művét a szakkritika osztatlan elismeréssel fogadta. Második nagyobb tanulmánya folyóiratunkban a Telekesi Török családnak volt szentelve, melyben a család állítólagos kihalt voltával foglalkozott. Becses irodalomtörténeti dolgozatok eredtek még tollából és életének utolsó éveiben a régi debreczeni jogviszonyokat is tanulmánya tárgyává tette.

Széll Farkas megalakulásunk óta tartozott tagjaink sorába, igazgató-választmányunkban több mint két évtizede foglalt helyet. Mint ilyen, főleg nyugdíjba vonulása óta, a mikor ismét felköltözött a fővárosba, üléseink szorgalmas látogatója volt, ki társaságunkat céljai elérésében mindenkor buzgón és odaadón támogatta. Emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni.

SZAKIRODALOM.

A tihanyi apátság kritikus levelei. Székfoglaló értekezés *Erdélyi László* I. tagtól. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Kiadja a M. T. Akadémia XXI. k. 3. sz.) Budapest, 1906. Athenæum-kny. 8-r. 112. l. három melléklettel.

Az előttünk fekvő értekezés voltaképen előtanulmány a szerzőnek *A tihanyi apátság története* (Első

korszak 1055—1701) című nagyobb munkájához, mely mint a *Pannonhalmi Szent-Benedek-rend történeté*-nek X. kötete a napokban került ki sajtó alól. Időszereinek tartjuk tehát — a nélkül, hogy az utóbbi munka ismertetésének elébe akarnánk vágni — magával az oklevéltani praeambulummal foglalkozni, annyival is inkább, mert a kritika alá vetett oklevelek egy részét csak most kaptuk meg megbízható kiadásban vagy egyáltalán először és mert az apátság összefüggő története még jobban megvilágítja a hamis oklevelek létrejöttének körülményeit és indító okait.

A tihanyi apátságot illető másfélszáz középkori oklevél közül tizenöt darabot talált Erdélyi hitelesség szempontjából megvizsgálandónak. Munkájánál nem járt ugyan teljesen töretlen utakon, a mennyiben az apátság legrégebbi — XI. és XII. századi — oklevelei már régen felkeltették a szakemberek s kivált nagyérdemű tudósunk, Fejérpataky László figyelmét; az idetartozó oklevelek összefoglaló vizsgálata azonban még megoldatlan, de oly feladat volt, melyre Erdélyit, mint a Pannonhalmán egyesített apátsági levéltárak őrét, s a *Rendtörténet* szerkesztőjét és munkatársát e páratlanul gazdag okleveles anyag folytonos, közvetlen szemléletében megedzett alapos szaktudása, higgadt ítélőképessége és lelkiismeretessége, a pannonhalmi, zalavári és bakonybéli oklevelek vizsgálatánál szerzett tapasztalatai, valamint az apátság történetébe s a korszak tanulmányozásába való belemélyedés egyenesen praedestinálták. Nem is elégedett meg a szerző azzal, hogy az oklevelek hitelessége felett egyszerűen ítéletet mondjon, hanem a hamis okleveleknél igyekezett meghatározni a készítés idejét s megvilágítani a hamisítás okát, célját, valamint az oklevél felhasználásának körülményeit is. Ezek ismeretének főleg az erkölcsi megítélés szempontjából való fontosságát helyesen hangsúlyozza a bevezetésben, utalva arra, hogy a hamis oklevelek nem egyaránt a kapzsiság vagy hiúság szülöttei, hanem gyakran kényszerhelyzetben készült védőfegyverek, melyeket a jóhiszemű birtokos valamely valódi, de elveszett oklevél pótlására vagy kora jogi felfogásának kényszere alatt oly célból koholt, hogy régi időkre visszanyúló, oklevél nélkül szerzett birtokát igazságtalan támadói ellen oklevéllel védelmezze. Az oklevelek tartalma itt megfelel az igazságnak; készítésük tehát csak alaki szempontból tekinthető vétségnek.

A szerző által megvizsgált oklevelek közül első sorban a tihanyi apátságnak I. Endre királytól 1055-ben kapott — s itt pontos kiadásban és hasonmásban is bemutatott — adománylevele kelti fel érdeklődésünket és pedig nem annyira belső hitelességénél fogva, melyet ezelőtt sem vontak kétségbe, mint inkább külső eredetisége szempontjából. Fejérpatakynek alap-

vető diplomatikai tanulmányaiban ugyanis ezen oklevél eredetiségét illetőleg bizonyos határozatlanság és ingadozás észlelhető; nevezetesen először *egykoru másolatnak* minősíti (A királyi kancellária az Árpádok korában. 12. l.), majd úgy nyilatkozik róla, hogy «ha nem is eredeti oklevélnek, de *egykoru másodpéldánynak* kell elfogadnunk» (Kálmán király oklevelei. 17. l.), majd végül azt írja, hogy «lehet *egykoru másolat*, *másodpéldány*, de külső tulajdonainál fogva semmi esetre sem az az eredeti, mely a királyi kancelláriából megpecsételve került ki.» Oklevelek II. István korából. 6. l.) Erdélyi ezzel szemben mindenekelőtt helyesen jegyzi meg, hogy ha a *másodpéldány* kifejezés *par*-t jelent, akkor ez is hiteles eredeti, ép úgy, mint az első példány, melylyel egyszerre szokott készülni, s azután részletesen czáfoltatva Fejérpataky érveit, az oklevelet hiteles eredetinek jelenti ki. Mérlegelve mindkét fél bizonyítékait, e tudományos vitában Erdélyi pártjára kell állnunk, minthogy Fejérpataky argumentumai nem elég meggyőzőek arra, hogy ezt a hiteles eredeti képeben megjelenő oklevelet másolatnak vagy utólag készült másodpéldánynak tekintsük. Nevezetesen nem dönti meg az oklevél eredetiségét az a körülmény, hogy hártája, mely 89 cm. hosszú, két darabból van összevarrva. Kezdetleges királyi kancelláriáról igen könnyen feltehető, hogy nem volt kéznél elegendő hosszú hártája vagy hogy rosszul számították ki a szöveg terjedelmét; s a hitelességet különben is eléggé biztosította a két hártadarabot összekötő szalagra az oklevél hátán alkalmazott külön pecsét. Nem döntő bizonyíték az sem, hogy az oklevélen tanukként szereplő főemberek nevei s az előttük álló keresztjelek (+ Signum Benedicti archiepiscopi stb.) mind az oklevél írójának kezétől származnak. Ebben ugyanis nem láthatunk egyebet, mint idegen félremagyarázott formulák szolgálai utánzását, a mire különben külföldön is vannak példák. (V. ö. *Bresslau*: *Handbuch der Urkundenlehre*. 802. l.) Végül a legkevesebb értéke van annak az ellenvetésnek, hogy a királyi signum s az említett tanuk nevei a pecsét mellett kéthasábosan olyképen vannak írva, hogy a kerek alaku pecsét a két hasáb közé épen befért, a mi Fejérpataky szerint csak úgy képzelhető, hogy előbb tették fel a pecsétet s azután irták körül a tanuk neveivel; már pedig a diplomatika azt tanítja, hogy a pecsételés volt az oklevélkiállítás utolsó actusa. Erre nézve Erdélyi először helyesen jegyzi meg, hogy e nehézség a másolat vagy másodpéldánnyal szemben ép úgy fennforog; s különben is érthetetlen volna, hogy ha az eredeti oklevél másként lett volna kiállítva, miért tértek el a másolat kiállításánál az eredeti elrendezéstől. Másodszor pedig a jelek inkább

arra mutatnak, hogy nem előzetes megpecsételéssel van dolgunk, hanem hogy a pecsét helyét előre kimérték és üresen hagyták. Ezt bizonyítja az is, hogy a pecsét alatti sorban a «septemplis» és «universeque» szók között hézag van, — a nélkül, hogy vakarás nyoma volna látható — mi alig volna megmagyarázható, ha a pecsét, melynek körvonalai a hártján tisztán látszanak, már előre rá lett volna függesztve az oklevélre.

A valódi tihanyi alapítólevéllel párhuzamosan közli Erdélyi az apátságnak szintén 1055-ről keltezett, bővített, hamis alapítólevelét, melynek egy részét az írásjelleg feltüntetése végett hasonlóan is bemutatja.

Hosszas tanulmányok után megállapítva a hamisítvány forrásait és célját — mely az Apáti birtokra IV. Lászlótól kapott kiváltságnak a tihanyi sziget előtt fekvő tizenkét falura való kiterjesztésében állott — keltét 1416-ra helyezi, eltérőleg Fejérpatakytól, ki azt, úgy látszik, tisztán külső kriteriumok alapján a XIII. századra tette. (A kir. kancellária 11 l. és II. István oklevelei. 24. l.)

Röviden foglalkozik ezután a szerző IV. Kelemen pápa 1267. évi egyébként hiteles bullájával (Tihanyi ap. tört. I. 525. l., Wenzel III. 140. l. és Fejér VI/2 87. l.), melynek felülvizsgálatát olvashatatlan eredeti szövegének 1700 körüli kézzel való felülírása s némi belső nehézségek tették szükségessé. Keltét Wenzel hibás feloldásával szemben 1267. jan. 11-ben állapítja meg.

Igen ügyesen, az oklevél formuláinak korszerűtlensége alapján rántja le Erdélyi a leplet egy külsőleg igen jól sikerült hamisítványról, melyben a veszprémi káptalan 1275. jul. 29-én jelenti IV. László királynak, hogy a tihanyi apátságot Gamás birtokba beiktatta. (Szövege és hasonmása: Tihanyi ap. tört. I. 536. és 51. l.) Formulái Zsigmond korára, az 1398—1417-ig folyó gamási határper idejére vallanak s az oklevél is, bár értékesítéséről a per aktái nem szólnak, kétségkívül ennek a céljára készült az apátság 1211. évi hiteles, valamint 1092. és 1358. évi hamis okleveleinek felhasználásával.

E legutóbbi oklevél, mint a székesfehérvári kereszties convent kiadványa, mely az apátságnak fél-száz birtokba való visszaiktatásáról szól, (Fejér IX/2 717. l. és Tih. ap. tört. 555. l. hasonmása ugyanott 40—41. l.) szintén Zsigmond-kori formulákkal, de nem hiteles oklevelek adataiból, hanem szóbeli hagyomány s a tényleges birtoklás alapján lett szerkesztve; keltét Erdélyi a kapcsolatos oklevelek adataira támaszkodva, 1387—1390 közé helyezi.

A többi tihanyi «kritikus» oklevél nem eredetiben, hanem átiratban vagy kivonatban maradt fenn, úgy, hogy vizsgálatuknál tisztán csak belső kriteriumokra

vagyunk utalva; a mi a döntést jelentékenyen megnehezíti, így II. István 1118. évi oklevelénél is, (Tih. ap. tört. I. 500. l. és Zalamegyei Oktár. I. 3. l.), melyben a király tiz ház népét, kiket Béla herceg adott az apátságnak, de a királyi udvarnokok Kálmán király idejében visszafoglaltak, visszaadja. Erdélyi kénytelen ugyan elismerni az oklevél tartalmának korszerűségét — a mit Fejérpataky szép tanulmányában (II. István oklevelei 22—26. l.) meggyőzően bizonyít — mindamellettt azonban olyan nehézségekre mutat rá, melyek az oklevél hitelessége iránt méltán gyanút keltenek. Ilyenek a «Dei gracia» kifejezés a király címében, melyben anachronismust lát, továbbá az a körülmény, hogy a tihanyi apátság népei ügyében a győri püspök bíraskodik, noha az apátságnak a győri püspökség területén nem volt birtoka, s végül, hogy II. István Béla herceget, a későbbi I. Béla királyt, ki neki dédapja volt, «*patruelis meus*»-nak nevezi. Nézetünk szerint az első két ellenvetés nem feltétlenül döntő; azt ugyanis, hogy a «Dei gracia» kifejezés II. István korába nem illik bele, ha valószínűnek tartjuk is, de adataink szegényessége mellett teljesen bebizonyítottak még nem látjuk; s a győri püspökben is lehet talán egy ad hoc delegált bírót keresnünk. A *patruelis meus* kifejezés miatt azonban az oklevelet — legalább jelen szövegében — hitelesnek nem fogadhatjuk el.

Érdekes hamisítvány bukkan fel az apátságnak bizonyos kövesdi és aszófői birtokrészekért folytatott perében 1390-ben, t. i. Szent László király 1092. évi oklevele, melyben a tihanyi apátság birtokait és kiváltságait összeírja. (Tih. ap. tört. I. 496. l., Wenzel VI. 66. l.) Hamis voltára már röviden Fejérpataky is rámutatott (Kálmán kir. okl. 4. l.); Erdélyi tovább menve, forrását is megállapítja a fentebb említett 1358. évi hamisítványban, melyet az 1902. évi oklevél szerkesztője átdolgozott s kibővített, a határjárásokra vonatkozó részekben pedig kivonatozott. Ezen oklevél, melynek 1389—90-ben kellett készülnie, a perben eredeti alakjában lett felmutatva, ránk azonban csak többszörös átiratba foglalva maradt, olyképen t. i., hogy Szent László oklevelét átírja Dénes nádor 1274-ben (Tih. ap. tört. I. 534. l. és Wenzel IX. 85. l.), ezét I. Lajos király 1365-ben (Tih. ap. tört. I. 560. l.), s ez utóbbit Szécsényi Frank országbíró 1399-ben. (Tih. ap. tört. I. 609. l.) Az országbíró oklevele, mely eredetiben megvan, hiteles, a másik két átíró oklevél azonban szintén hamis; az 1365-ikinek forrásait is megtalálta és kimutatja Erdélyi az apátság meglévő hiteles okleveleiben. Ugyanezen per bizonyítékai között szerepelt még a somogyi conventnak egy állítólag 1325-ben kelt oklevele is, mely csak kivonatban maradt fenn egy 1416-iki nádori

ítéletlenségben. (Tih. ap. tört. I. 629. és Fejér X/6. 304. l. 1304-es évszámmal.) Ezen oklevél hamis voltát nemcsak a Dénes nádor-féle 1274. évi hamis oklevélre való hivatkozás, hanem más kellő okok is nyilvánvalóvá teszik.

A Tihanyvár és tartozékai iránt indított 1392. évi perben ismét két hamis oklevelet találunk, úgymint a veszprémi káptalan határjáró levelét 1231-ből (Tih. ap. tört. I. 517. l. és Fejér III/2. 264. l.) és I. Károly királyét 1327-ből (Id. m. 549. l. és Fejér VIII/3. 213. l.), melyben a várat és tartozékait az apátságnak visszaadja. Erdélyi amazt az oklevélformulák s a kanonokok névsora alapján jelenti ki hamisnak, keltét 1368—73 közé helyezve, emennek hamis voltát pedig tartalmából bizonyítja be. Készítése idejét 1388 és 1392 között kell keresnünk.

E hamisítványokon kívül a szerző még három kivonatban fennmaradt oklevélre hívja fel gyanunkat, melyek az apátság kövesdi birtokperében 1397-ben egyszerre merülnek fel. Ezek: Bizonyos Orosznak keltezetlen végrendelete, mely István király pecsétjével volt ellátva, továbbá a tihanyi apát s Arnold ispán és Valpod szőlősi lakosok között 1308-ban a veszprémi káptalan előtt kötött egyezség s végül a somogyi convent 1320. évi oklevele az apátságnak szőlősi birtokát illető tiltakozásáról. (Tih. ap. tört. I. 606—607. l. és Fejér X/2. 608—610. l.) Az utóbbi két oklevelet csakugyan nagyon gyanussá teszi az a körülmény, hogy a bennük élőként szereplő Valpod hiteles oklevelek tanúsága szerint már 1300 pünkösdkor, Arnold ispán pedig 1318 husvétkor nem voltak életben. Nehezebb azonban ítéletet mondani az Orosz-féle végrendelet hitelessége felett, mely 1170 tájára téve, határozottan korszerű; gyanussá teszi azonban hitelét a kétes oklevelek társaságán kívül főleg az a körülmény, hogy az Orosz által ajándékozott 12 szőlő és 67 hold föld számra nézve csaknem teljesen egyezik azon öt szőlővel és 67 hold földdel, melynek elfoglalása miatt a tihanyi apát 1394-ben pert indított, holott e számok a közbeeső időből más oklevéllel nem igazolhatók.

Mint Erdélyi fejtegetéseiből kitűnik, a tihanyi hamisítványok készítése 1368—1416 közé, György és Demeter apátok idejére esik. A deák-prókátorok klasszikus kora ez, kik gyakran, ha a szükség úgy kívánta, hamis oklevelek készítésétől és felhasználásától sem rettennek vissza, s mint számos példa mutatja, nemcsak a perben itélő bírákat, hanem századok multán a történetkutatókat is sikerült félrevezetniök. A valódi, az igazságra törekvő történetírás elismerése illeti meg tehát Erdélyi dolgozatát, melyet oklevéltani irodalmunk legjelesebb termékei közé sorozhatunk.

Dr. Döry Ferencz.

Gömör-Kishont vármegye némes családjai. Irta Forgón Mihály dr. Kolozsvárt, nyomtatott Gámán I. örökös könyvsajtóján 1909. Két kötet, ára 12 korona, kapható a szerzőnél Gömörmihályfalván.

Forgón Mihály művének megjelenése a hazai genealogiai irodalom értékes gyarapodást jelenti. Kévs vármegyéje van hazánknak, a melynek annyi némes családja tudja eredetét az Árpád korig vissza vinni.

Megtudjuk a munkához irt, statisztikailag ügyesen csoportosított bevezetésből, hogy a Bebek, Csetneky, Lórántffy, Ilosvai, Feledi, Derencsényi, Jáköffy, Bakos és Méhi család ősrégi lakói a megyének, az Andrásyak, Wesselényiek és Koháryak később költöztek Gömörbe. Az író 47 olyan családról számol be, a kiknek ősei már a középkorban a megyében szerepelnek. Régi időben telepedtek meg az Ákos, Balog, Rátót, Hunt-Paznan, Poh, Ajtóssy nemzetség tagjai.

A műhöz átnézett nagyszámú irodalmi forrásmunkával arányban áll az átkutatott köz és magánlevéltárak tömege, a minek következtében a mű igen használható tájékoztatást nyújt az illető családoknak a vármegyei levéltáron kívül máshol található adattairól is.

Részletkérdésekben önálló eredményt keveset nyújt, a fontosabb viták eldöntését (Bebekek, Hanvayak származása stb.) kerüli. Nagyjában tehát becses képét adja a vármegyében élt, s kétségtelenül nemeseknek elismert családoknak, a részletekre nézve azonban, mint a szerző maga is elismeri, kiegészítésre, javításra szorul. Úgy tapasztaltam a mű elolvasásakor, hogy a könyv az irodalom szempontjából gyengébb, a levéltári adatokat nagyobb számmal értékesítette. Hibául azért hozom ezt fel, mert véleményem szerint a Turulban, Századokban gondos átnézés után bizonyosan több részletet találhatott volna a megye nemességének történetére, mint a hányszor — meglepően kevés helyen — ezen forrásmunkákra hivatkozik. Az irodalom ismeretét pedig minden kutatótól elvárjuk. Így esett meg, hogy sok család leszármazását újra Nagy Iván után volt kénytelen leköszölni.

Néhány család czimerét sikerült rajzban is bemutatja; a melyik minden művészi jelleget nélkülöz, kezdő rajzoló munkája, ezeket (Barcza családé. 71. l.) kár volt így adni.

A czimerleirást az újabb heraldikai szabályoknak megfelelően közli, ezek némelyike rövidsége miatt hiányos. A Betes családét pld. e szavakból Pánczélós kar, felette csillag, bajos magunk elé képzelni.

Úgy láttam, hogy sok a műben a sajtóhiba, a szerző küzd a cz és c írásmóddal, a Rákóczy nevet hol így, hol csak c-vel írja, Lócza-t, Loco-t és Lóczi-t ír.

Mindez aprólékos hiba. Forgon kétségtelenül sokat dolgozott csinos formában kiállított munkáján, a melyhez Bodor József irt lelkes szavakkal előszót a magyar nemesi rend múltjának védelmére.

Meg kell itt említenem, hogy egy-két hete Hanvay Zoltán irt «A Hanva-nemzetség, Nyilt levél Dr. Forgon Nihály úrhoz» czimen húsz oldalból álló füzetecskét, a melyben Forgon művének a Hanvayakról szóló részét javítja, részben kiegészíti. A részletkérdésekben tévedett a szerző itt is, a mit utánajárás után, mint más családoknál tette, elkerülhetett volna. A Hanvayak kiágazását azonban a Hunt-Paznanoktól bizonyosnak még nem fogadhatjuk el, mert az indoklás legfőbb tételül felvett ok, hogy t. i. a Hunth név nem kereszt, hanem vezetéknev, nem állhat meg, mert bizony az Árpádkorban igen sok Hunt nevű úrral találkozunk, a kik az említett nemzetséggel közelebbi viszonyban nem állanak. *B. Sz. L.*

Békésvármegyei nemes családok története. Irta és kiadja *Palatinus József.* Első rész. Mánás családok. (Harruckern-ek és örökösök, Budapest 1909.)

Örvendetes jelenség a családtörténeti kutatás szempontjából, hogy a hazánk egyes vidékeinek, vármegyéinek nemes családjairól szóló művek az utóbbi időben folyton gyarapodnak és alig van év, a melyben ily tartalmu munkák kisebb-nagyobb számban ne jelenének meg. Ezeknek a munkáknak sorát gyarapítja a békésvármegyei nemes családokról szóló mű előttünk fekvő első kötete, mely diszes kiállításánál fogva is, figyelmet érdemel.

Békés vármegye monografiája tudós tagtársunk: Karácsonyi János tollából már régebben megjelent. Benne már szó volt a vármegyei nemes családokról, azok történetéről, a mely családok a mohácsi vész és az ezt követő török hódoltság alatt részben elköltöztek más vármegyékbe, részben kihaltak. A jelen mű szerzője ezeknek a régi nemes családoknak történetével nem is kíván foglalkozni művében, csak azokat a családokat veszi tárgyalás alá, melyek szereplése Békés vármegye ujjabbkori, a török hódoltság utáni történetébe esik, tehát azokat a családokat öleli fel munkája, melyek a hódoltság után telepedtek le Békés vármegyében.

Műve két főrésze cszlik. Az elsőben a mánás családokat, a másodikban a köznemesi családokat óhajtja tárgyalni. A főrangú családok között összesen 12 család van olyan, mely Békés megyében 1526 óta betelepedett. Ezek a Harruckern, Wenckheim, Almásy, Bolza, Blanckenstein, Drechsel, Románfalvi Fejérvári, Hoyos, Kárász, Károlyi, Merán és Széchenyi családok. A második részbe, a köznemesek közé 60 család so-

rolható. Műve, az anyag terjedelmének megfelelőleg öt kötetre fog terjedni.

A most megjelent első kötet a mánás családok közül a báró Harruckern családdal és örökösivel, a gróf Wenckheim, gr. Almásy és gr. Bolza család történetével foglalkozik. Az utóbbi három család a Harruckernekkel közeli rokonságban áll, illetve azok leszármazói. Ezért kerültek össze a Harruckernekkel együtt egy kötetbe, miután Békés vármegyének a XVIII. századdal kezdődő ujjabbkori története elválaszthatlanul van egybeforrva a Harruckern családnak a megyébe való letelepedésével. Természetes dolog hogy a mű keretének megfelelőleg a szerző minde családoknak főleg ujjabbkori és legujjabbkori történetével foglalkozik, de ott a hol az szükséges, pl. a Wenckheimoknál, visszamegy, ha mindjárt csak nagy vonásokban is, a család régebbi történetére, származására. A szövegben forrásait nem nevezi meg külön, de a munka végén összeállítja azokat a munkákat, melyek munkájának megírásánál forrásokul szolgáltak. Köz- és magánlevéltárakban is kutatott, de ezek jegyzékét nem adja. Azt hiszszük, szerzőnek teszünk szolgálatot, midőn figyelmét felhívjuk arra, hogy a Szögyény-Marich családnak a M. N. Muzeum Könyvtárában le-téteményezett levéltára a Románfalvi Fehérváry családra bő adatokat tartalmaz, miután e két család egymással közeli rokonságban állott.

Szerző a mű előszavában panaszkodik arról a rideg elzárkózásról, melyet egyes családok részéről, levelesládájuk megnyitását illetőleg, tapasztalt. Sajnos, ezt a ridegséget mi szakemberek is nagyon gyakran tapasztaljuk, kutatásaink során, pedig az illető családok saját maguknak tennének nem egy esetben szolgálatot, ha okleveleiket a kutatás előtt hozzáférhetővé tennék. Igaz ugyan, hogy számos, a családi hiuságnak kedvező monda és hagyomány nyerne ily módon szétrombolást, de viszont mennyit nyerne ezzel a történelmi igazság.

Szerző derék munkát végzett művében, melyet mindenki, a ki a benne foglalt családok ujjabbkori történetéről és tagjainak szerepléséről tájékozódni akar, haszonnal fog forgatni. A kötet kiállítása pazaron bőkezű, azt a Wenckheim, Almásy és Bolza család cimereinek szines hasonmása ékíti. A könyvet szépen kiállított, gonddal megszerkesztett leszármazási táblák teszik teljessé s mindent összevéve, szerzőnek szerencsét kívánhatunk művéhez, mely remélhetőleg mielőbb befejezést fog nyerni. —y.

Czimerlevelek. Gyűjtötte *Sándor Imre.* I. füzet (1551—1629.) 149 czimerrajzzal. Kolozsvár, 1910. Kiadja a Genealogiai Füzetek szerkesztősége.

A Genealogiai Füzetek érdemes szerkesztője e fü-

zetben 150 czimereslevél leíró jegyzékét adja, melyek az ő több mint 1500 darabot kitevő czimergyűjteményéből valók. A közölt czimerlevelek nagy része erdélyi fejedelmektől származik, de szép számmal találunk köztük magyar uralkodótól származókat is. A ritkább adományozók közül János Zsigmond egy czimereslevéllel van képviselve az 1564 november 27-én Kolozsvárott Váradi Szabó Baláznak és testvérének adományozott czimereslevéllel, melynek eredetijét a kolozsvári ev. ref. kollegium kéziratárában őriztetik. A czimerkép a rajz szerint vörös mezőben, zöld hármashalom középső koronás ormán könyöklő, markában kardot villogtató zöldruhás kart ábrázol. Sisak, sisakdisz, takarók hiányzanak. Minthogy nem tétélezhető fel, hogy a czimernek ez alkatrészei szándékosan hagyták el, a czimer azt a benyomást kelti bennünk, hogy itt egy későbbi befestésű czimerrel van dolgunk. Az armálisba különben az eredeti név helyett a Sárosi név van belehamisítva, de egy helyt megmaradt véletlenül az eredeti czimerszerző neve, a Szabó név. Ritkaságánál fogva érdekes még Mihály vajdának 1600 április 10-én Putnoki Székely Máténak és atyjának adományozott czimereslevele, melynek eredetije magántulajdonban van. Czimerképe kék mezőben zöld hármashalomtól kinövő vörösruhás férfialakot ábrázol, fedetlen fővel, jobbában buzogányt forgat, előtte egy nyul szalad.

A közlés módjára a kiadónak a Magyar Nemzeti Múzeum czimeresleveleinek leíró lajstroma szolgált mintául. A 150 czimereslevél közül 149-nek rajzát is közli. E rajzokra nézve néhány megjegyzést kell tennünk. A füzetben közölt armálisok csak részben maradtak fenn eredetiben, a legtöbbje csak másolatban maradt reánk. A czimerrajzok azoknál, melyeknek eredetije is fennmaradt, ezek után készültek, a többi a leírás után van rekonstruálva. E rekonstruált rajzokon meglátszik az a törekvés, hogy az illető korbeli armálisok czimerképeinek stílusához, technikájához hozzásimuljanak. Teljesen méltányoljuk a kiadó abbeli törekvését, hogy a czimereket szemléletileg is bemutatassa, mert ily módon a czimerről magáról világosabb, tisztább képet nyerünk, mint a leírásból. A tudományos heraldikai kutatás szempontjából, a czimereknek művészettörténeti, technikai szempontból való tanulmányozására azonban ezek a rekonstrukciók hasznát nem igen hajtanak. Az erdélyi fejedelmi kancelláriának művészi ízlését, melynek kedvezőbb világításba helyezését a kiadó az előszóban közölte czimerektől reméli, e rekonstruált rajzokból azt megítélni alig lehet, ezt csakis az eredetiek alapján tehetjük. Hiszen a rekonstrukciónál a modern művésznek egyénisége, egyéni ízlése sohasem nyomható el teljesen. Bizonyos-e pl., hogy a 106. szám alatt leírott Tasnádi

Puskás család czimerképében a pánczélos férfi fejét Zrinyi-sisak fődte az eredetiben is, vagy hogy a 129. számú Kisnyujtói Jakabos czimerben a halálfejjel szembeforduló férfifej úgy nézett-e ki, a hogy közölve van, vagy hogy a 134. számú Beczi-féle czimerben a pánczél az eredetiben is olyan volt-e, mint a képen látható és nem másféle. Kiadó az előszóban azt mondja, hogy Csoma József «egyenesen lesujtó itéletet mond czimerfestőinkről» és azon reményének ad kifejezést, hogy véleménye e tekintetben a közölt czimerek alapján meg fog változni és pedig előnyösen. Aligha hiszszük, hogy ez a nézetváltozás a rekonstruált, modern művész által megrajzolt czimerek alapján beállana. Ismételjük, hogy a kiadó a gyakorlati szempontból helyesen tette, hogy az összes czimerek rajzait is közölte, de a czimereknek művészettörténeti, műizlési szempontból való tanulmányozására csakis az eredeti czimerképek, illetve azok hü, pontos másolatai szolgálhatnak kellő alapul.

E megjegyzésekkel azonban a munka értékének becsét távolról sem akarjuk kisebbiteni. Teljes elismeréssel kell adóznunk a kiadó buzgóságának és fáradozásának, a ki e füzet közzétételével a hazai heraldikához újabb becses adalékot szolgáltatott és csak azt kívánhatjuk neki, vajha gyűjteménye mielőbb a maga egészében válne a kutatás számára közkinccsé. Aldásy Antal.

Baranya vármegye nemesei. Irta *Andretzky József*, Baranya vármegye levéltárnoka. Pécs, 1909.

A családtörténeti kutatóknak kézikönyvei Andretzky József munkájával újabb becses gyarapodást nyertek, mely Baranya vármegye közgyűlési jegyzőkönyveiben, nemesi vizsgálati irataiban, nemesi összeírásokban, lajstromokban stb. található a megyebeli nemes családokra vonatkozó adatokat foglalja össze. Munkája nem családtörténeti mű, hanem adatok a vármegyei nemesek történetéhez és vezérfonál a vármegye levéltárában eszközlendő nemesi kutatások számára. Munkája három részre oszlik. Az első három fejezetben a nemességüket kihirdetett, illetve nemesi bizonyosságlevelet nyert családok jegyzékét tartalmazza betűrendben, a második a szabadszentkirályi nemeseket, a harmadik a dinnyeberki, nagyvágyi és szigedi nemeseket adja. A II. rész az 1735. és 1741-i taksás nemesek és az 1741 és 1744-ben nemesi fölkeléshez lovaskatonákat állító névsorát tartalmazza, továbbá az 1792. évi nemesek és honoratiorok, az 1809-i nemesi fölkelésben résztvettek az 1754-i, továbbá az 1813, 1832, 1845 és 1847/48-ik évi lajstromokba fölvetett nemesek jegyzékét adja. Végül a III. rész vármegyei és városi levéltárakban elhelyezett nemesleveleknek jegyzékét foglalja magában. Ezek között

egy középkori is foglaltatik, úgymint V. Lászlónak a Fodor család részére 1453-ban adott nemeslevele.

A szabadszentkirályi nemesek nemességüket állítólag Zsigmondtól nyerték, de erre vonatkozó adat a megyei levéltárban nincsen. I. Lipót 1681 szeptember 9-én adománylevelet állított ki részükre, de ebben nevek nem említettnek, hanem a szentkirályi nemesek neve alatt foglaltatnak össze. Baranya vármegye ezért 1716-ban nemességük igazolására utasította őket, mire a szentkirályiak Károly királyhoz fordultak, a ki 1720 április 29-én megerősítette részükre I. Lipót oklevelét. A vármegye ennek alapján elismerte ugyan nemességüket, de kötelezte őket, hogy leszármazásukat a régi nemesi családoktól igazolják, a mi 1721-ben egy kiküldött bizottság előtt meg is történt. Összesen 15 család igazolta nemességét. Hasonló vizsgálat és nemességigazolás folyt le a dinnyeberki, nagypeterdi, nagyvágyi és szigedi nemesekre nézve 1834-ben, kik közül a nagyvágyiak bemutatták Zsigmond királynak 1421-ben Csaklavián (Csehország) kelt levelét, melyben az összes nagyvágyiaknak nemességet adományoz, melyet Mátyás király 1466-ban megerősített. Zsigmond királytól nyerte nemességét a Schey család is, a melyből Gábor fia Ádám 1740-ben bemutatta és igazolta nemességét ez oklevéllel Vas vármegyében.

* * *

Familiengeschichtliche Quellenkunde. Von Dr. *Éduard Heydenreich.* Leipzig, Degener, 1909—8°, XVI+517 l.

A Lipcsében székelő «Zentralstelle für deutsche Personen und Familiengeschichte» megbizásából látott napvilágot a jelen munka, mely Heydenreich Edének a szász belügyministeriumban a nemesi ügyek biztosságának tollából ered. Egy nagyszabású kézikönyv, a mely összefoglalóan igyekszik a családtörténeti kutatás forrásait tárgyalni, ismertetni; s a mely egyuttal a gyakorlati céloknak, igényeknek is eleget tenni igyekszik a családtörténeti kutató részére tekintetbe jöhető irodalom összeállításával.

A munka tartalmában, noha külsőleg kitüntetve nincsen, négy főrészt különböztethetünk meg. Az elsőben szerző a templomi könyvekről, egyházi és világi anyakönyvekről, nekrológiumokról stb. beszél. Tárnyalja ezután a családtörténet viszonyát a heraldikához, a numismatikához, szól az építészeti és műipari

emlékekről, mint a családtörténet kutforrásairól, az arcképekről és a hagyomány jelentőségéről a családtörténetben, végül a múzeumokról, mint a családtörténeti kutatás segédeszközeiről. A második és harmadik részben a családtörténeti kutató könyvtári segédeszközeiről, a harmadik főrészben a levéltári forrásokról szól. E második és harmadik rész bő bibliographiai indikációkkal van ellátva és ebben rejlik a munka főbecse. Természetes, hogy azok a bibliographiai segédeszközök, melyeket a szerző felsorol, korántsem teljesek és nem meritik ki teljesen a családtörténeti kutató használatára irodalmi apparátust, de relativ teljességükkel jó szolgálatot tesznek a bibliographia tekintetében. A harmadik főrész végén foglal helyet, függelék gyanánt, egy rövid sphaeristikai bibliographia, a Siebmacher átnézete, a genealogiai kézikönyvek és folyóiratok jegyzéke — köztük a Turul és a Genealogiai Füzetek is — a genealogiával foglalkozó antiquárkönyvkereskedések jegyzéke, végül névsora azoknak, a kik Németországban és azonkívüli országokban családtörténeti kutatással, díjazás ellenében foglalkoznak. E névjegyzékben magyar nemességi kutatók nevével nem találkozunk.

Az utolsó, negyedik rész a heraldikai irodalommal foglalkozik és szól azokról a szabályokról, törvényes és rendeleti intézkedésekről, melyek az egyes országokban a nemességi intézményt szabályozzák. Ez a rész is el van látva bővebb-rövidebb bibliografiával, a mely az egyes országok nemességével, nemesi intézményeivel összefoglalóan foglalkozó munkákat tartalmazza.

Heydenreich munkáját mindenki, a ki a családtörténet forrásaival, bibliographiai segédeszközeivel megismerkedni óhajt, haszonnal fogja forgatni. A családtörténeti kutató számára hézagot pótol e munka, a melynek lehetnek hiányai, így pl. bibliographiai tekintetben, de a mely azért a maga elé tűzött célnak, kézikönyvet adni főleg a gyakorlati családtörténeti kutató kezébe, derekasan megfelel. —y—l.

Értesítés.

Benkó Imre, «Az Inárcsi Farkas család története» cz. munkából fölös példányok vannak a szerző (Nagy-Körös) birtokában. Érdeklődő tagtársainknak, megkeresésre, szívesen szolgál belőle egy-egy példánnyal.

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908-ban.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: *Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*. — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság céljaihoz 100 ostr. ért. forinttal; *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak; *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frnyit alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok késpénzben, vagy bizonyos lejáratú határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapírosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módokat szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúltá után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnököknek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztelet végez, a határozatokat végrehajtja, a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bizza meg a szerkesztői teendőikkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egyszíri ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyetnér szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módokat szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivévn, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és jávára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanolyan módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnök, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó feladásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár előszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseiket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamilyen elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképesége legkevesebb husz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlének ennyi össze, a választás megajtése végett újabb határnapra tüzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkekben kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbízásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdiája fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. § és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képeztvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetű nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzügyi kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznék még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia- vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmányi rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségképp a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» című tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományágak művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyéni tagok vagyoni értéke veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselek.

TISZTELETBELI ELNÖK:

Gróf ANDRÁSSY DÉNES.
Meválasztatott 1907 deczember 12-én.

ELNÖK:

(Üresedésben.)

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Harmadizben meválasztatott 1908 deczember 14-én.

CSOMA JOZSEF.
Meválasztatott 1905 deczember 14-én.

TITKÁR:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Meválasztatott 1908 november 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. SZABÓ LÁSZLÓ.
Meválasztatott 1908 november 26-án.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Meválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Meválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐJE:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Meválasztatott 1908 február 27-én.

II. Igazgató választmány.

Gróf Andrassy Géza. Meválasztatott 1906 november 29-én.	+ Emőkei Emich Gusztáv. Meválasztatott 1883 február 25-én.	+ Lehoczky Tivadar. Meválasztatott 1887 november 24-én.
Gróf Apponyi Sándor. Meválasztatott 1885 ápril 30-án.	Éble Gábor. Meválasztatott 1900 november 29-én.	Makay Dezső. Meválasztatott 1894 november 29-én.
Dr. Áldásy Antal. Meválasztatott 1896 november 26-án.	Dr. Fejérpataky László. Meválasztatott 1883 február 25-én.	+ Báró Mednyánszky Dénes. Meválasztatott 1885 ápril 30-án.
Barabás Samu. Meválasztatott 1892 november 24-én.	Dr. Fraknoi Vilmos. Meválasztatott 1885 ápril 30-án.	+ Nagy Géza. Meválasztatott 1905 deczember 14-én.
5 Gróf Bánffy György. Meválasztatott 1883 február 25-én.	20 Géresi Kálmán. Meválasztatott 1885 ápril 30-án.	35 Nagy Gyula. Meválasztatott 1883 február 25-én.
+ Adósb Bányó József. Meválasztatott 1883 február 25-én.	Ghyczy Pál. Meválasztatott 1900 november 29-én.	Némethy Lajos. Meválasztatott 1883 február 25-én.
Dr. Békefi Remig. Meválasztatott 1898 november 24-én.	Horváth Sándor. Meválasztatott 1908 november 26-án.	+ Báró Nyáry Jenő. Meválasztatott 1883 február 25-én.
Boncz Ödön. Meválasztatott 1892 november 24-én.	Kammerer Ernő. Meválasztatott 1883 február 25-én.	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. Meválasztatott 1883 február 25-én.
+ Borovszky Samu. Meválasztatott 1897 november 27-én.	Dr. Karácsonyi János. Meválasztatott 1890 november 27-én.	Dr. Ortvai Tivadar. Meválasztatott 1883 február 25-én.
10 + Bunyitay Vincze. Meválasztatott 1888 szeptember 27-én.	25 Kállay Ubul. Meválasztatott 1902 deczember 11-én.	40 Lovag Óváry Lipót. Meválasztatott 1883 február 25-én.
Dr. Csánki Dezső. Meválasztatott 1883 február 25-én.	Dr. Károlyi Árpád. Meválasztatott 1885 ápril 30-án.	Petrovay György. Meválasztatott 1898 november 24-én.
Csoma József. Meválasztatott 1887 november 24-én.	Baczkamadarasi Kis Bálint. Meválasztatott 1893 november 30-én.	Pettkó Béla. Meválasztatott 1899 november 28-án.
+ Id. Daniel Gábor. Meválasztatott 1899 november 30-án.	Kollányi Ferencz. Meválasztatott 1901 november 28-án.	+ Pór Antal. Meválasztatott 1890 november 27-én.
Dr. Dézsi Lajos. Meválasztatott 1898 november 24-én.	Dr. Komáromy András. Meválasztatott 1887 november 24-én.	Báró Prónay Dezső. Meválasztatott 1885 ápril 30-án.
15 Dr. Döry Ferencz. Meválasztatott 1905 deczember 14-én.	30 Ifj. Kubinyi Miklós. Meválasztatott 1903 november 26-án.	45 Dr. Reissig Ede. Meválasztatott 1899 november 30-án.

Dr. Borovszky Sándor
Bunyitay Vincze

Dr. Gyöngyösi István 1900

Dr. Iványi József

Dr. Jánosovics Albert

Dr. Károlyi Árpád

Dr. Kollányi Ferencz

Dr. L. Kiss István *

Sarközy Imre
Sárosi Imre
Dr. Kerpölczy Imre

- Soós Elemér. *Megválasztott 1898 november 24-én.*
Dr. Szabó László. *Megválasztott 1908 november 26-án.*
† Széll Farkas. *Megválasztott 1885 ápril 30-án.*
Dr. Szendrei János. *Megválasztott 1885 ápril 30-án.*
50 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztott 1883 február 25-én.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztott 1883 február 25-én.*
† Idősb Szinnyei József. *Megválasztott 1883 február 25-én.*
Tagányi Károly. *Megválasztott 1883 február 25-én.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztott 1883 február 25-én.*

IV

Dr. Závradány Levente

- 55 Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztott 1885 ápril 30-án.*
Dr. Tóth Szabó Pál. *Megválasztott 1908 november 26-án.*
Csekei Varjú Elemér. *Megválasztott 1899 november 30-án.*
Dr. Wertner Mór. *Megválasztott 1891 november 26-án.*
Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztott 1883 február 25-én.*
60 Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztott 1885 ápril 30-án.*
- Levelező tagok.**
Benkó Imre. *Megválasztott 1908 november 25-én.*
Királydaróczy Daróczy Zoltán. *Megválasztott 1900 nov. 29-én.*

- Dudás Gyula. *Megválasztott 1902 december 11-én.*
Nádudvari Györy Árpád. *Megválasztott 1900 nov. 29-én.*
5 Hattyúfy Dezső. *Megválasztott 1902 december 11-én.*
Dr. Hodinka Antal. *Megválasztott 1902 december 11-én.*
Jedlicska Pál. *Megválasztott 1900 november 29-én.*
Dr. Rugonfalvi Kiss István. *Megválasztott 1906. november 29-én.*
Magyary Kossa Sámuel. *Megválasztott 1904 november 24-én.*
10 Sarközy Imre. *Megválasztott 1904 november 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal:

- Gróf Andrassy Dénes. *Krasznahorkaváralja.*
† Gróf Andrassy Manó.
† Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
† Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
5 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
† Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
† Báró Atzél Béla. *Budapest.*
10 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
† Gróf Berthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
† Gróf Csáky László.
Gróf Csekonics Endre. *Zombolya.*
† Gróf Cziráky János.
15 Gróf Desseffy Aurél. *Budapest.*
Gróf Erdődy Rudolf. *Novimarofof.*
Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
20 Báró Inkey Imre. *Budapest.*
† Ipolyi Arnold.
† Gróf Károlyi Gyula.
Gróf Károlyi László. *Budapest.*
† Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
25 † Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*
† Lanfranconi Grazioso Enea.

- Gróf Majláth György. *Zavar.*
† Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
30 † Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Körmöcbánya.*
Szerémi hg Odescalchi Gyuláné sz. gr. Degenfeld Anna. *Budapest.*
Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
† Báró Radák Ádám.
35 Báró Révay Gyula. *Budapest.*
Sigmund Ákos. *Budapest.*
Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárca, u. p. Aszód.*
Szemere Miklós. *Budapest.*
† Gróf Sztáray Antal.
40 † Gróf Tisza Lajos.
† Idősb báró Vay Miklós.
Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
Gróf Wass Jenő. *Czege.*
Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalú.*

III. 100 forintos alapítvánnyal:

- 45 Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
Babics József. *Zombolya.*
Balásházy Bertalan. *Ködmöpuszta, u. p. Henczida.*
† Báró Bánffy Ádám.
† Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
50 Bay Ilona. *Debreczen.*
† Beöthy Ákos. *Budapest.*
† Báró Bésán N. János.
Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
Bezerédj Pál. *Szegszárd.*

- 55 Budapest székesfőváros könyvtára.
Burchard-Béla György Konrád. *Bpest.*
Csapó Vilmos. *Tengelicz, u. p. Gindly-család.*
Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
60 † Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
Karczag István. *Magyar-Egres.*
Karlóssy Arthur. *Debreczen.*
† Gróf Kúin Géza. *Maros-Németi, u. p. Déva.*
65 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
† Kellemesi Melczer István.
† Alsó-Szopori Nagy Imre.
† Báró Nyáry Albert.
Bárány Jenő. *Budapest.*
70 † Ormós Zsigmond.
† Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanói herczeg. *Stübing.*
Pettkó Béla. *Budapest.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Bárány Radvánszky Kálmán. *Sajó-Kaza.*
75 Sopron vármegye közönsége.
Szépművészeti Múzeum. *Budapest.*
Szilassy Aladár. *Budapest.*
† Szontágh Pál. *Horpács, u. p. Nagy-Oroszi.*
Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
80 Tisza Kálmánné, sz. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
Bárány Waldbott Bassenheim Frigyes. *Tolcsva.*
Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- *Gróf Almássy Dénesné. *Gyula*.
 *Báró Ambrózy István. *Malonya*.
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely*.
 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest*.
 5 *Gróf Andrássy Géza. *Betlér*.
 *Gróf Andrássy Gyula. *Budapest*.
 Andreánszky Antal. *Budapest*.
 Antal János. *Budapest*.
 Dr. Áldásy Antal. *Budapest*.
 10 Baán Elemér. *Selmeczbánya*.
 Baditz Lajos. *Kapuvár*.
 Dr. Baghy Béla. *Kengyel*.
 Bödi Balogh Gyula. *Szombathely*.
 Balogh Tihamér. *Pusztaszent-Kozma*, u. p. Berettyó-Ujfalu.
 15 Barabás Samu. *Budapest*.
 *Baranyay Mária. *Budapest*.
 Baranski Emil László. *Pozsony*.
 Bartal Béla. *Iadd*.
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár*.
 20 Dr. Bán Ágoston. *Budapest*.
 *Idősb Bánó József. *Budapest*.
 Bárczay Elemér. *Pusztaszárazbő*, u. p. Átány.
 Komoróczy és Szentandrás Bencsik István. *Király-Helmeccs*.
 *Beniczky Adám. *Zsámbok*, u. p. Tura.
 25 *Beniczky Elemér. *Heves-Csehi*.
 *Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tiszaföldvár.
 Beniczky Kálmán. *Turócs-Szent-Márton*.
 *Benke Gyula. *Budapest*.
 Benkó Imre. *Nagy-Körös*.
 30 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelic*.
 *Berczik Árpád. *Budapest*.
 Berseny Béla. *Arad*.
 Berwalszky Kálmán. *Igló*.
 Berzeviczy Béla. *Ipolyság*.
 35 Bessenyei Ferencz. *Budapest*.
 Bessenyei Ferenczné. *Budapest*.
 Besztercebányai városi múzeum.
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyères*.
 Bevilacqua Béla. *Budapest*.
 40 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest*.
 Dr. Békefi Remig. *Budapest*.
 Ifj. Bobula János. *Budapest*.
 Dr. Boldizsár Kálmán. *Debreczen*.
 Dr. Boncz Ödön. *Budapest*.
 45 Boronkay Jenő. *Köbölkút*.
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest*.
 Borsay Jenő. *Báthmonostor*.
 Borsodmiskolczi közművelődési és muzeumegyesület. *Miskolcz*.
 Bosnyák László. *Kaposvár*.
 50 Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes*.
 *Botka Béla. *Bánlak*.
 Bouly de Lesdain, Louis. *Dunkerque*.
 *Broncs Viktor. *Susa*.
 Veskóczy Budaházy Béla. *Nyiregyháza*.
 55 Budapesti egyetem tört. szeminariuma.
 Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad*.
 Felsőpulyai Bük Géza. *Magyar-Valkó*.
 Dr. Cholnoky Jenő. *Kolozsvár*.
 60 Csanády Béla. *Kraszna*.
 Csata Gyula. *Pozsony*.
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest*.
 *Gróf Csáky Ödön. *Főrév*.
 Gróf Csáky Vidor. *Szepes-Görgő*.
 65 Dr. Csánki Dezső. *Budapest*.
 Csernátony Gyula. *Besztercze*.
 Csernovics Diodor. *Arad*.
 Csizmadia János. *Késmárk*.
 *Báró Csollich Géza. *Budapest*.
 70 *Csona József. *Devecser*, u. p. Forró-Encs.
 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa*, u. p. Czirák.
 Dr. Czobor Alfréd. *Kassa*.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest*.
 Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks*.
 75 Debreczen város könyvtára.
 Debek Crescens Lajos. *Budapest*.
 Deési kaszinó-egylet.
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen*.
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák*.
 80 Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest*.
 Délmagyarországi rég. és tört. egyelet. *Temesvár*.
 Dévai főreáliskola.
 Dr. Dézsi Lajos. *Kolozsvár*.
 85 Doby István. *Rózsahegy*.
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely*.
 Dr. Döry Ferencz. *Budapest*.
 *Dráveczky Gyula. *Érmihályfalva*.
 Dudás Gyula. *Budapest*.
 90 *Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Rittberg.
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest*.
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár*.
 *Gróf Esterházy Miklós Móricz. *Budapest*.
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-marton*.
 95 Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
 Eble Gábor. *Budapest*.
 Fáy Béla. *Dédács*, u. p. Piski.
 *Fáy István. *Serke*, u. p. Feled.
 *Fáy László. *Budapest*.
 100 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest*.
 *Dr. Fejérpataky László. *Budapest*.
 Fekete Albert. *Székáros*, u. p. Zsadány.
 Fest Lajos. *Eperjes*.
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste*.
 105 Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest*.
 Fiáth István. *Nagyhantós*.
 Gróf Forgách László. *Mándok*.
 Forgon Mihály. *Budapest*.
 Báró Forster Gyula. *Budapest*.
 110 Dr. Förster Jenő. *Lőcse*.
 Dr. Fraknói Vilmos. *Róma*.
 Frater Zoltánné. *Császlóc*, u. p. Ungvár.
 Freyseisen Virgil. *Sopron*.
 Fuhrmann Andor. *Csacza*.
 115 *Gyulai Gaál István. *Büssü*.
 Gachal Sándor. *Budapest*.
 Dr. Gábor Gyula. *Budapest*.
 Gálos Rezső. *Szárasajta*, u. p. Nagybocon.
 Dr. Gárdonyi Albert. *Budapest*.
 120 Gerold és társa. *Bécs*.
 Dr. Géczy Dezső. *Budapest*.
 Géresi Kálmán. *Debreczen*.
 Ghyczy Pál. *Csendespuszta*, u. p. Nagy-Lapás.
 Dr. Goszthony Mihály. *Bárdi-Bükk*.
 125 Gömörmezei múzeum. *Rimaszombat*.
 Graenzenstein Béla. *Budapest*.
 Gyarmathy Sándor. *Budapest*.
 Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó*.
 Gyömörey Vincze. *Ukk*.
 130 Báró Györffy Samu. *Budapest*.
 Győrvárosi könyvtár.
 Nádudvari Győry Árpád. *Bécs*.
 Gyulay Kálmán. *Kerepes*.
 *Hajós József. *Budapest*.
 135 Halász Bálint. *Budapest*.
 Hanny Gábor. *Pécs*.
 Hanny Tódor. *Kis-marton*.
 Harnos István. *Sopron*.
 Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár*.
 140 Haus- Hof-, u. Staatsarchiv. *Wien*.
 Hedry József. *Alsó-Lánca*, u. p. Buzita.
 Hedry Lőrincz. *Kassa*.
 Ifj. Hellebronth Kálmán. *Budapest*.
 Dr. Herczeg Mihály. *Budapest*.

- 145 Hertelendy László. *Medgyes*.
Hevesvármegye közönsége. *Eger*.
Hodinka Antal. *Pozsony*.
Horthy István. *Bécs*.
Horváth Emil. *Budapest*.
- 150 Horváth Sándor. *Budapest*.
Huszár Dezső. *Duna-Adony*.
Ibrányi Mihály. *Galga-Györk*.
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nagy-Váth*.
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest*.
- 155* Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde*.
*Iványi Tihamér. *Budapest*.
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest*.
Dr. Iványi Béla. *Budapest*.
Jakubovich Emil. *Budapest*.
- 160 Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest*.
Jankovics József Mihály. *Munkács*.
Jedlicska Pál. *Nagyszombat*.
Jeszenszky Alajos. *Nyitra*.
*Jeszenszky Imre. *Gödre*.
- 165 Jeszenszky Lajos. *Csejthe*.
Jékey Zoltán. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
*Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Junkovich Gyula. *Samobor*.
Kalocsai érseki könyvtár.
- 170 Kammerer Ernő. *Budapest*.
Karakas Károly. *Nagyvárad*.
Dr. Karácsonyi János. *Budapest*.
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest*.
Dr. Kardos Samu. *Debreczen*.
- 175 Kassai Múzeum. *Kassa*.
*Kazy József. *Budapest*.
Kállay András. *Nagy-Halász*.
*Kállay Lipót. *Budapest*.
Kállay Ubul. *Nagy-Kálló*.
- 180 Dr. Károlyi Árpád. *Bécs*.
*Kecskeméti kaszinó.
*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu*.
*Báró Kemény Gyula. *Puszta-Kamarás*, u. p. Mocs.
Kemény Lajos. *Kassa*.
- 185* Kölcsei Kende Péter. *Budaháza*.
Kenessey László. *Székesfehérvár*.
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Budapest*.
Képviselőházi könyvtár. *Budapest*.
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Hédervár*.
- 190 Kilián Frigyes. *Budapest*.
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen*.
Kistaludy László. *Budapest*.
Dr. Kiss Emil. *Kaposvár*.
- Kiss Emil Károly. *Baltavár*.
- 195 Kiss István. *Győr*.
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles*.
*Kollányi Ferencz. *Budapest*.
Kolosy Béla. *Debreczen*.
Kolosy István. *Budapest*.
- 200 Dr. Komáromy András. *Budapest*.
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom*.
Dr. Koós Jenő. *Budapest*.
Korizmicz Antal. *Alexandria*.
Dr. Kormos Béla. *Budapest*.
- 205* Ruzskai Kornis Ferencz. *Debreczen*.
Lovag Kotz József. *Arad*.
Kováts László. *Budapest*.
Dr. Kovács-Sebestyén Gyula. *Kaposvár*.
Kőszeghy Antal. *Budapest*.
- 210 Kőszeghy Sándor. *Budapest*.
*Köváry László. *Kolozsvár*.
Krahl Ernő. *Bécs*.
Ifj. Kubinyi Miklós. *Arva-Váralja*.
Dr. Küffer Béla. *Budapest*.
- 215 Kürthy Lajos. *Budapest*.
Láng Mihály. *Budapest*.
Lehóczky Tivadar. *Munkács*.
Leleszi prépostság.
Leövey Sándor. *Budapest*.
- 220 Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest*.
Losonczy István. *Miskolcz*.
*Magyary-Kossa Sámuel. *Budapest*.
Makay Dezső. *Budapest*.
Makkay József. *Nagyvárad*.
- 225 Malatinszky György. *Budapest*.
Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest*.
Marsovszky Izor. *Budapest*.
Dr. Mauks Ernő. *Pozsony*.
Máriássy Ödön. *Márkusfalva*.
- 230 Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
*Meszleny Bencze. *Velence*.
Dr. Mérey Béla. *Trencsén*.
Mészáros Dániel. *Nagy-Szénás*.
Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget*.
- 235 Miskolczy Imre. *Vönöczk*.
Miskolczy Jenő. *Debreczen*.
*Bocsári Mocsáry István. *Budapest*.
*Mosonmegyei történelmi és régészeti egyesület. *Magyar-Óvár*.
Nagy Géza. *Budapest*.
- 240 Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest*.
Eözbéghi Nagy Ignác. *Puszta-Varjas*, u. p. Böös.
Sz. Nagy Lajos. *Budapest*.
Dr. Borzovai Nagy Ottó. *Szolnok*.
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
- 245 Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyvárad közs. iskolai könyvtár.
Nalácz Ödön. *Hátszeg*.
Nedeczky Tibor. *Budapest*.
- 250* Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest*.
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár*.
Németh Titus. *Budapest*.
Némethy Lajos. *Grác*.
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony*.
- 255 Orczy Zoltán. *Budapest*.
Orosz Ernő. *Eger*.
Orosz György. *Nyíregyháza*.
*Ország Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
*Országos kaszinó. *Budapest*.
- 260 Országos levéltár. *Budapest*.
Dr. Ortway Tivadar. *Budapest*.
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa*.
Osváth Lajos. *Nagyvárad*.
Lovag Óváry Lipót. *Budapest*.
- 265* Ögróf Pallavicini Ede. *Budapest*.
Pannonhalmi főapátság.
*Pálffy Imre. *Budapest*.
*Gróf Pálffy Sándor. *Marchegg*.
Pálfiszei Pálffy László. *Pacs*.
- 270* Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék*.
Peőcz Elek. *Budapest*.
Pérchy Zoltán. *Jászkesér*.
Peszeki Ferencz. *Nagyvárad*.
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Máramarossziget*.
- 275 Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Máramarossziget*.
Péchy György. *Bécs*.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Harasz*, u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Pozsony*.
- 280 Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom*.
Pongrácz Kálmán. *Nyitra*.
Dr. Posta Béla. *Kolozsvár*.
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony*.
- 285 Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky Gyula. *Budapest*.
Puky József. *Tömör*.
Radocza János. *Budapest*.
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza*.
- 290* Dr. Radvánszky György. *Budapest*.
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varasny*, u. p. Hatvan.
Báró Ragályi-Balassa Ferencz. *Ragály*.

- Lublóvári Raisz Aladár. *Budapest.*
 Rakovszky Endre. *Kassa.*
 295 Rakovszky György. *Budapest.*
 Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
 Relkovič Nėda. *Budapest.*
 *Reviczky Ambró *Budapest.*
 Rexa Arthur. *Budapest.*
 300 Dr. Récsey Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
 Dr. Réthy László. *Budapest.*
 Romhányi János. *Nyitra.*
 *Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
 *Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
 305 Rudnay Béla.
 Sarlay Sámuel. *Budapest.*
 Sárközy Aurél. *Peterd.*
 Sárközy Imre. *Nagy-Bajom.*
 Schiller Bódog. *Budapest.*
 310 Sebestyén József. *Kolozsvár.*
 Kissalmosi Simó Ferencz. *Budapest.*
 Simonffy Imre. *Debreczen.*
 Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
 Paksi Sipeky Béla. *Borsicz,* u. p. Nemsóva.
 315* Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
 Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
 Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
 Somogy megyei Könyvtár. *Kaposvár.*
 Soproni kaszinó-egyesület.
 320 Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
 Sörös Pongrácz. *Pannonhalma.*
 *Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
 Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
 Szabadkai közs. főgimnázium.
 325* Nemestóthi Szabó Béla. *Budapest.*
 Dr. Bártfai Szabó László. *Budapest.*
 *Bessenyi Szabó Mihály. *Úny.*
 Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
 Szalay Gábor. *Budapest.*
 330* Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
 Szamosújvári főgymnasium.
 Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
 *özv. Gróf Szápáry Gyuláné. *Taskony.*
 Szegedi Somogyi könyvtár.
 335 Szemere Lajos. *Budapest.*
 Dr. Szendrei János. *Budapest.*
 Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád.*
 *Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest.*
 *Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
 340* Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélád,* u. p. Nagy-Herestyén.
 *Báró Szentkereszty Béla. *Arkos,* u. p. Szepesi-Szt-György.
 *Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
 Dr. Szentkirály Jenő. *Temesvár.*
 Szentmihályi Dezső. *Andorháza,* u. p. Pacsa.
 345 Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
 Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
 Gróf Széchényi Sándorné. *Nagy-Dorogh.*
 Gróf Széchenyi Viktor. *Sárpentele.*
 Széky Péter. *Tisza-Igar.*
 350 Széll Farkas. *Budapest.*
 Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
 Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
 Idősb Szinnyi József. *Budapest.*
 Szinnyi Merse Jenő. *Budapest.*
 355 Szmracsányi Szmracsányi Lajos. *Eger.*
 Szögyény Béla. *Alvincz.*
 Szőke Endre. *Kiskúmfélegyháza.*
 Szőllőssy Kálmán. *Nagybecskerek.*
 *Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
 360 Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
 Tabódy Tibor. *Ungvár.*
 Tagányi Károly. *Budapest.*
 *Takács Ferenc. *Duka.*
 Tallián Andor. *Kaposvár.*
 365* Széki gróf Teleki József. *Tetőtlen,* via Solt.
 Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
 *Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő,* u. p. Üllő.
 Temesvár sz. kir. város.
 Temesvári állami főgymnasium.
 370 Terray István. *Rimaszombat.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
 Thaly István. *Budapest.*
 Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és Pozsony.*
 Dr. Timon Ákos. *Budapest.*
 375* Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
 Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
 Torkos László. *Budapest.*
 Tóth Arpád. *Budapest.*
 Dr. Tóth-Szabó Pál. *Budapest.*
 380 Török Sándor. *Ipolyság.*
 Turócz-szentmártoni múzeumi tótársaság.
 *Ugron István. *Varsó.*
 Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
 Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
 385 Ujj György. *Hejczé.*
 Ungvári kir. kath. főgymnasium.
 Uray Gyula. *Budapest.*
 *Dr. Gróf Üchtritz - Amadé Emil. *Budapest.*
 Dr. Vargha Zoltán. *Budapest.*
 390 Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
 Vasvármegyei kultur - egyesület. *Szombathely.*
 *Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolca.*
 *Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadás*
 Várnay Ernő. *Ujvidék.*
 395 Városey Gyula. *Kalocsa.*
 Vende Aladár. *Budapest.*
 Veress Endre. *Kolozsvár.*
 *Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*
 Viczián Antal. *Budapest.*
 400* Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Budapest.*
 Dr. Vincze Aurél. *Csacza.*
 Virter Ferencz. *Budapest.*
 Visolyi Ákos. *Alsó-Pél,* u. p. Kölesd.
 Vojth Gergely. *Deés.*
 405 Dr. Wass Miklós. *Kaposvár.*
 Báró Weissenbach Iván. *Kaposvár.*
 Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
 *Báró Wodianer Albert. *Budapest.*
 Závody Albin. *Rózsáhegy.*
 410* Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
 Gróf Zichy Tivadar. *Budapest.*
 Zirczi apátsági könyvtár.
 Zombory Géza. *Pécs.*
 Dr. Zubriczky József. *Budapest.*
 415 Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
 Zsivkovic Lajos. *Budapest.*
 Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma

(1000 koronás alapítvánnyal élő 3, elhunyt 4, = 7 --- --- --- --- ---)

400 koronás alapítvánnyal élő 22, elhunyt 15, = 37 --- --- --- --- ---)

200 koronás alapítvánnyal élő 26, elhunyt 12, = 38) --- --- --- --- ---) 82

A pártoló tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- ---) 97

Az évdíjas tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- ---) 320

Az összes tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- ---) 499

1908. év folyamán elhaltak :

Évdíjas és pártoló tagok:

Doby Antal.	Dr. Schönherr Gyula.
Kégl György.	*Tahy István.
*Gróf Laszberg Rudolf.	

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

41. 282. k. A.
HUSZONHETEDIK KÖTET

1909

1. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIX.

TARTALOM.

	Lap
KARÁCSONYI JÁNOS. A Szent-István anyjáról szóló adatok új megrostálása	1
GHYCZY PÁL. Adatok a pajzskorona és a rangjelző korona fejlődésének történetéhez. (<i>Négy szövegközti ábrával</i>)	14
Dr. VASS MIKLÓS. A Homoródszentpáli Kornis-család	17
VEGYES. A Kisjeszeni Jeszenszky család címeres levele. (<i>Színes címerképpel.</i>) Dr. DÖRY FERENCZ-től	28
A Himfi, Aracsai és Neszelei családok. BALOGH GYULÁ-tól...	30
Ki volt Szécsényi Tamás első felesége? B. Sz. L.-től	32
Várday Aladár és a Barla-fiak pörének időpontja. KÁLLAY UBUL-tól...	33
Gutkeled nembeli Kozma utódjai. DARÓCZY ZOLTÁN-tól	33
Oklevéltani apróságok. B. Sz. L.-től	35
Barloc nem Barcz! KÁLLAY UBUL-tól	35
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság nagygyűlése...	36
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1908. évben. ÁLDÁSY ANTAL-tól	38
A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányi ülése...	42
Szakirodalom. Görgey Albert, A toporczi és görgői Görgey nemzetség története. Ism. <i>Sárközy Imre.</i> — Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Ism. <i>B. Sz. L.</i> — <i>Museumskunde</i> 1908. évf. Ism. —y.	
Kérelem a Turul olvasóihoz	46
MELLÉKLET. A Magyar Heraldikai és Genealogia Társaság 1908-ban	I—VIII

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1907-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árúsnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmertesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb díjait befizették (1908 decz. 1-től 1909 febr. 28-ig).

Alapítványokat:

Daróczy Zoltán 200 koronás alapítványára II. részletül 30 koronát.
 Özv. herczeg Odescalchi Gyuláné 400 kor. Báro Waldbott Frigyes 200 kor.

Alapítványi kamatokat:

1909-ra.

Gróf Esterházy Ferencz 20 kor. Herczeg Odescalchi Arthur 20 kor.
 Gróf Majláth György 20 kor. Báro Révay Gyula 20 kor.

Pártoló tagdíjakat (20 kor.):

1906-ra.	Magyary-Kossa Sámuel	Gróf Csáky Ödön	Báro Podmaniczky Levente
Özv. báró Nyáry Béláné	Gróf Pálffy Sándor	Gróf Cziráky Béla	Dr. Radvánszky György
	Szabó Béla	Csoma József	Özv. báró Radvánszky Jánosné
1907-re.	Szent-Ivány Károlyné	Gróf Esterházy Miklós Mórincz	Reviczky Ambró
Fáy László	Báro Szentkereszty Béla	Hajós József	Rónay Jenő
Özv. báró Nyáry Béláné	Gróf Teleki József	Dr. Ivády Tihamér	Szabó Mihály
	Gróf Zichy Agoston	Ivánka László	Szent-Ivány Gyula
1908-ra.	Gróf Zichy Tivadar	Jeszenszky Imre (I. félévre)	Szent-Ivány Oszkár
Gróf Almássy Dénesné		Gróf Karátsonyi Jenő	Szentkirályi Kálmán
Báro Ambrózy István	1909-re.	Kazy József	Sztankovánszky János
Beniczky Ádám	Gróf Andrassy Géza	Kecskeméti kaszinó	Takács Ferencz
Bronts Viktor	Baranyay Mária	Kornis Ferencz	Özv. gróf Teleki Sándorné
Gróf Degenfeld József	Bartal Béla	Lázár Farkas	Gróf Tisza Kálmán
Draveczky Gyula	Gróf Batthyány Lajos	Nemzeti kaszinó	Ugron István
Kazy József	Beniczky Elemér	Ország H Lajos	Dr. gróf Üchtritz Amadé Emil
Báro Kemény Gyula	Beniczky Géza	Országos kaszinó	Báro Vay Béla
K. Kende Péter	Benke Gyula	Pálffy Imre	Gróf Vay Tihamér
Gr. Khuen-Héderváry Károly	Berczik Árpád	Gróf Pálffy Sándor	Özv. báró Vécsey Józsefné
Kiss Pál	Borsod Miskolczi Múzeum	Órgróf Pallavicini Ede	Gróf Vigyázó Sándor
	Gróf Csáky Albin	Báro Podmaniczky Gézáné	Báro Wodianer Albert

Évdíjakat (10 kor.):

1902-re.	Balogh Gyula	1909-re.	Nagyenyei Bethlen-főisk.
Köszeghy Sándor	Budapesti kegyesrendi fő- gimnázium	Dr. Andrásovics Béla	Nagyszebeni városi levéltár
1903-ra.	Budapesti tud. egyetem tört. szeminárium	Balogh Tihamér	Nedeczky Tibor
Köszeghy Sándor	Dr. Dézsi Lajos	Barabás Samu	Pannoni főapáts. könyvt.
1904-re.	Dévai áll. főreáliskola	Dr. Békefi Remig	Peszeki Ferencz
Köszeghy Sándor	Dókus Gyula	Boronkay Jenő	Pozsonyi kir. jogakadémia
1905-re.	Gömörmegyei muzeum	Dr. Boncz Ödön	Puky József
Köszeghy Sándor	Gyarmathy Sándor	Bouly de Lesdain Louis	Relković Néda
Török Kálmán	Horthy István	Budapesti kegyesr. főgimn.	Rudnay Béla
1906-ra.	Jakubovich Emil	Dr. Bük Géza	Simó Ferencz
Benkó Imre	Dr. Jankovics József Mihály	Báro Csollich Géza	Simonffy Imre
Ifj. Bobula János	Dr. Jékey István	Id. Daniel Gábor	Somogy megye könyvtára
Dr. Gábor Gyula	Jeszenszky Alajos	Dr. Demjánovich Emil	Gróf Széchényi Sándorné
1907-re.	Dr. Károlyi Árpád	Dr. Döry Ferencz	Szegedi Somogyi-könyvtár
Beniczky Kálmán	Kégl György	Fiáth István	Dr. Szendrei János
Benkó Imre	Kotz József	Báro Forster Gyula	Szmrecsányi Lajos
Dr. Gábor Gyula	Dr. Kovács-Sebestyén Gyula	Gerold & Comp.	Szöke Endre
Dr. Gárdonyi Albert	Köszeghy Antal	Ghyczy Pál	Szöllősy Kálmán
Horthy István	Meczner József	Győry Árpád	Temesvár sz. kir. város
1908-ra.	Nagy Ottó	Dr. Halász Bálint	Terray István
M. kir. testőrség Bécs	Pongrácz Kálmán	Heves vármegye közönsége	Dr. Thailóczy Lajos
Cs. és kir. házi-udvari és áll. levéltár	Raisz Aladár	Huszár Dezső	Thaly István
Beniczky Kálmán	Rakovszky Endre	Dr. Iványi Béla	Dr. Timon Ákos
Besztercebányai városi könyvtár	Szatmármegye közönsége	Jékei Zsigmond	Uray Gyula
Bouly de Lesdain Louis	Gróf Széchényi Viktor	Jeszenszky Lajos	Dr. Vargha Zoltán
	Szentiványi Gyula	Kalocsai érseki könyvtár	Várossy Gyula
	Tallián Andor	Dr. Kammerer Ernő	Dr. Wertner Mór
	Tisztviselők orsz. egyesülete	Kassai muzeum	Zirczi apátsági könyvtár
	Tóth Árpád	Képviselőház könyvtára	Zsilinszky Mihály
	Dr. Várnay Ernő	Köszeghy Antal	Zsolnai áll. főreáliskola
	Dr. Vincze Aurél	Lehoczky Tivadar	
	Závody Albin	Dr. Leövey Sándor	1910-re.
		Malatinszky György	Balogh Tihamér
		Dr. Miskolczy Imre	

A tagsági díjak, alapítványok és azok kamatai, valamint a tagdíjak dolgában irt levelek a társaság pénztárnokához,
 Tóth Árpád-hoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIX.

TARTALOM.

	Lap
PÓR ANTAL. Pecséttani apróságok. <i>(Tíz pecsétképpel)</i>	49
BORZOVAI D. NAGY OTTÓ. A Borzovai Nagy család. <i>(Egy címerképpel)</i>	56
VEGYES. Tarpa város címeres- és kiváltságlevele II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől. <i>(Egy melléklettel)</i>	
HORVÁTH SÁNDOR-tól	77
Ujabb adatok a Zichy család őseiről. Ifj. gr. Z. N.-tól	79
Zermegh János bővített címeres levele. SÜRÖS PONGRÁCZ-tól	81
Néhány újabb adat a Karcsayak leszármazásához. DARÓCZY ZOLTÁN-tól	83
Ádám lengyel jövevény és királyi tisztviselő utódai. KÁLLAY UBUL-tól	84
Aborgáta. KÁLLAY UBUL-tól	84
Szécsenyi Tamás gyermekei. PÓR ANTAL-tól	84
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányi ülése	85
Szakirodalom. Rudnay Béla, A Zsámbokréthyak, családtörténeti tanulmány. <i>Ism. Jakubovich Emil.</i> — Genealogiai Füzetek. <i>Ism. Bevilacqua Béla.</i> — Benkó Imre, Nemes családok Nagykőrösön 1848. előtt. <i>Ism. Sulica Szilárd.</i> — Rexa Dezső, A törvényhatósági levéltárak címeres levelei. — Horváth Sándor, A vármegyei levéltárak felülvizsgált címeres nemes leveleinek jegyzéke. <i>Ism. —y.—l.</i> — Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751—1806. <i>Ism. —y.</i> — Egy új genealogiai társaság. — Az Europäische Wappensammlung-ról	85

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1908-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARLÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébén, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszontöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árúsnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet bérmentesen, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb díjait befizették (1909 márcz. 1-től máj. 31-ig).

Alapítványokat:

Daróczy Zoltán 200 koronás alapítványára III. részletül 9 koronát.

Ifj. gróf Zichy Nándor 200 koronát.

Pártoló tagdíjakat (20 kor.):

1906-ra.

Meszlényi Bencze

1907-re.

Meszlényi Bencze

1909-re.

Gaál István

Dr. Karácsonyi János

Evdíjakat (10 kor.):

1906-ra.

Török Kálmán

1907-re.

Ifj. Losonczy István

Romhányi János

Török Kálmán

1908-ra.

Hedry Lőrincz

Kisfaludy László

Török Kálmán

Kállay Ubul

Dr. Szily Kálmán

Dr. Vass Miklós

1909-re.

Dr. Bán Ágoston

Kállay Ubul

Szögyény Béla

Bödi Balogh Gyula

Kilián Frigyes utóda

Tagányi Károly

Dr. Fejérpataky Kálmán

Kolosy István

Tersztyánszky Dezső

Dr. Gyárfás Tihamér

Prikkel Lajos

Ujj György

Báró Gyórfy Samu

Rakovszky György

Dr. Vass Miklós

Horváth Sándor

Szmrecsányi Imre

Dr. Zubriczky József

A tagsági díjak, alapítványok és azok kamatai, valamint a tagdíjak dolgában irt levelek a társaság pénztárnokához,
Tóth Árpád-hoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság.**

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIX.

TARTALOM.

	Lap
KISS BÁLINT. A Tordaiak	98
GYÁRFÁS TIHAMÉR. Czimeres levelek Brassó város levéltárában. (<i>Első közlemény, egy színes czimerképpel és három szövegközti rajzzal.</i>)	103
HOLUB JÓZSEF. A Kisasszonyfalvi Istvánffy-család. (<i>Két pecséttrajzzal.</i>)	112
GHYCY PÁL. Nagyjeszeni Jeszenszky István czimeralbuma 1593—1620.	123
BENKÓ JÓZSEF. Az Inárcsi Farkas-család Árpádkori ősei	127
VEGYES. Macska Domokos királyi kardhordó, erdélyi alvajda 1357. PÓR ANTAL-tól	130
A Szentléleki Giczey családról. PUKY ANDOR-tól	132
Adatok néhány dunántúli család leszármazásához DARÓCZY ZOLTÁN-tól	135
A Vaja nemről. SÖRÖS PONGRÁCZ-tól	136
A Szapolyai-család eredetéről. TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ-től	137
Thaly Kálmán †	139
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig.-választmányi ülése	140
Szakirodalom. A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. V. kötet. <i>Ism. B. Sz. L.</i> — A Péchujfalusi Péchy-család levéltári lajstroma. <i>Ism. B. Sz. L.</i> — Rüdny Béla, A Csermenyek és a parasztság büntető bíróságai. <i>Ism. Jakubovich Emil.</i> — Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler» 1909. <i>Ism. y</i> —	140

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1908-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedréten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet bérmentesen, egyszerű megrendelésre pedig postai utánvétellel küldetik meg.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIX.

TARTALOM.

	Lap
BARABÁS SAMU. Bertalan modrusi comes	145
GYÁRFÁS TIHAMÉR. Czimeres levelek Brassó város levéltárában. (<i>Második befejező közlemény, öt szövegközi rajzzal.</i>)	150
Dr. REISZIG EDE. A Kováriak	160
VEGYES. Campanellis János czimereslevele 1526-ból. (<i>Színes czimerképpel.</i>) ÁLDÁSY ANTAL-tól	172
Adalék a Nagyréti Darvas-család genealogiájához. BAÏ ILONÁ-tól	174
Báttaszéki Bornemissza János és Széky Máté czimeres nemeslevele 1555-ből. (<i>Egy czímerrajzzal</i>)	
HORVÁTH SÁNDOR-tól	175
Három válasz, Dr. WERTNER MÓR-tól	177
Oklevéltani apróságok. Bártfai SZABÓ LÁSZLÓ-tól	179
Ujabb czimereslevelek a M. N. Múzeum levéltárában. * * *	183
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig.-választmányi ülése	185
Széll Farkas †	186
Szakirodalom. Erdélyi László, A tihanyi apátság kritikus oklevelei. Ism. <i>Dr. Döry Ferencz.</i> — Forgon Mihály, Gömör-Kishontvármegye nemes családai. Ism. <i>B. Sz. L.</i> — Palatinus József, Békésvármegyei nemes családok története. I. Ism. —y — Sándor Imre, Czimerlevelek. I. Ism. <i>Áldásy Antal</i> — Andretzky József, Baranyavármegye nemesei. Ism. * * * — Heydenreich, Familiengeschichtliche Quellenkunde. Ism. —y —l — Értésítés	186

*

NB. A társaság pénztárnokának betegsége miatt a befizetett tagdíjakról szóló kimutatás az 1910. évi I. füzetre marad.

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1908-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közi Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszont melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatoja 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmontesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a főgon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazá-áról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendőek. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjesztetni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.